अधिगमपरिणाम-आधारितपाठ्यचर्यारूपरेखा

स्नातककार्यक्रमाः – विविधदर्शनानि

2025

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

UGC

विश्वविद्यालय-अनुदान-आयोगः

बहादुरशाह-जफर-मार्गः

नवदेहली - 110002

आचार्यपरम्परायै समर्पितम्

अथाधिविद्यम्।

आचार्यः पूर्वरूपम्। अन्तेवास्युत्तररूपम्। विद्या सन्धिः। प्रवचनं सन्धानम्।

इत्यधिविद्यम्।

तैत्तिरीयोपनिषद्, शिक्षावल्ली, तृतीयानुवाकः

कृतज्ञताविष्करणम्

संस्कृतभाषायाः तच्छास्त्राणाञ्च अधिगमपरिणाम-आधारितपाठ्यचर्यारूपरेखायाः (LOCF) निर्माणे संलग्नानां विभिन्नानां समितीनां च कृते हार्दिकीं कृतज्ञतां प्रकटयामः।

पारम्परिकसंस्कृतज्ञानपरम्पराणां समकालीनशैक्षणिकमानकैः सह समन्वयने बहुमूल्यविचारं विद्वद्योगदानञ्च दत्तवत्यै तथा निरन्तरप्रयासं कृतवत्यै विश्वविद्यालय-अनुदान-आयोगस्य (UGC) संस्कृतभाषायाः अधिगमपरिणाम-आधारितपाठ्यचर्यारूपरेखासमित्यै, पाठ्यचर्याविकाससमित्यै, समन्वयसमित्यै च विशेषतया कृतज्ञाः स्मः।

विश्वविद्यालय-अनुदान-आयोगेन (UGC) तथा UGC LOCF सञ्चालनसमित्याः अध्यक्षाभिः प्रो. सुषमायादवमहोदयाभिः समये समये पाठ्यचर्यायाः गुणवत्तावर्धनाय एवं तस्याः प्रासंगिकतां च सुनिश्चेतुम् अपेक्षितं मार्गदर्शनं साहाय्यं च विहितं वर्तते। तदर्थं हार्दिकीं कृतज्ञताम् आविष्कुर्मः।

एतस्याः रूपरेखायाः निर्माणे संशोधने च स्ववैदुष्यम् उपयुज्य निर्दुष्टायाः पाठ्यचर्यायाः सम्पादने परामर्शदातॄभ्यः पाठ्यचर्यानिर्मातॄभ्यः च समेभ्यः विद्वद्भ्यः, शिक्षाविद्भ्यः, समीक्षकेभ्यः च हार्दिकीं कार्तज्ञ्यपरम्परां विनिवेदयामः।

केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य सहयोगेन अस्याः ***अ.प.पा.रूपरेखायाः*** निर्माणमभवत्।

Acknowledgement

We express our sincere gratitude to the various committees involved in the preparation of the Learning Outcomes-based Curriculum Framework (LOCF) in Sanskrit and its Shastras.

We are especially thankful to the UGC LOCF Committee (Sanskrit), Curriculum Development Committee, and the Coordination Committee for their valuable insights, scholarly contributions, and tireless efforts in aligning traditional Sanskrit knowledge systems with contemporary academic standards.

We also acknowledge the guidance and support provided by the University Grants Commission (UGC) and Chairperson, UGC Steering committee, LOCF, in facilitating collaborative academic discourse and ensuring the quality and relevance of the curriculum. Our heartfelt thanks go to all scholars, educators, and reviewers who participated in the consultative processes, contributing their expertise to enrich this framework.

This ***LOCF*** is prepared with the assistance of ***Central Sanskrit University.***

UGC LOCF Committee (Sanskrit)

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Chairperson of the committee and Vice-Chancellor, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058 ✉vc@sanskrit.nic.in

Prof. Sukant Kumar Senapati
Vice-Chancellor, Shri Somnath Sanskrit University, Veraval,
✉ sukantsnpt@gmail.com

Prof. Viroopaksha V. Jaddipal
Secretary, Maharishi Sandipani Rashtriya Ved Vidya Pratishthan, Ujjain, ✉ vvjaddipal@gmail.com

Dr. M. V. Natesan
(Retd Prof.) SSV Kaladi, Kailash Nagar Kolazhy, Biyur, Trichur-10, ✉ natesanskt2000@gmail.com

Dr. Mamta Tripathi
Assistant Professor, Gargi College, University of Delhi, Delhi, ✉ mamtatripathi.jnu@gmail.com

Co-ordination Committee

Dr. G. Surya Prasad
Chief Co-ordinator of the committee and Asst. Professor, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058 ✉ dr.gsurya.prasad@csu.co.in

Dr. Awasthi Sailesh Kumar
Asst. Professor Grade, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058,
✉dr.awasthisailesh@csu.co.in

Dr. Kishor Kumar
Asst. Professor Grade, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058,
✉dr.kishor_kumar@csu.co.in

प्रो. श्रीनिवासः वरखेडी
कुलपतिः
Prof. Shrinivasa Varakhedi
Vice-Chancellor

केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः
संसदः अधिनियमेन स्थापितः
Central Sanskrit University
Established by an Act of Parliament

CSU/VC-102/2025-26/92

Date – 18.06.2025
आ.कृष्णसप्तमी, वि.सं. 2082

Foreword

Sanskrit For Future

It is a matter of immense pride and privilege to present the Learning Outcomes-Based Curriculum Framework (LOCF) for Sanskrit and its Shastras, developed under the aegis of the University Grants Commission (UGC). This initiative marks a landmark in the history of Sanskrit education, providing a structured, learner-centric, and globally aspirational curriculum that aligns harmoniously with the transformative vision of the National Education Policy (NEP) 2020.

Sanskrit is not merely a language; it is a rich source of knowledge and a discipline of many disciplines. It is a gateway to India's vast, time-tested knowledge systems (IKS), embracing philosophy, science, linguistics, mathematics, and artistic expression. This LOCF encapsulates the grandeur of Sanskrit's intellectual traditions while addressing the dynamic demands of contemporary higher education.

The primary objective of this curriculum is to make Sanskrit an aspirational discipline for the youth of today, instilling a deep understanding of its rich intellectual traditions while applying its knowledge to solve contemporary problems. It seeks to empower young learners not only to appreciate their linguistic and cultural heritage but also to utilise Sanskrit's unique perspectives to innovate and contribute to fields such as education, technology, health care, environmental sustainability, legal studies and governance.

This framework has been meticulously designed by a large team of scholars who collectively contributed to nearly 800 courses across 5 streams Majors, Minors, Multi-Disciplinary, Skill Enhancement, and Value-Added to provide flexible academic pathways. It aims to produce graduates who are proficient in classical knowledge, equipped with modern skills and able to act as a bridge between India's rich past and its future aspirations.

Additionally, this framework encourages the importance of Sanskrit as a medium of instruction to achieve Sanskrit teaching in Sanskrit. It promotes for the use of Simple Standard Sanskrit in classrooms, thereby strengthening the linguistic skills and deepening understanding of the discipline. It bridges the timeless wisdom enshrined in Sanskrit texts with the technological innovations of the modern era, fostering employability, critical thinking, interdisciplinary engagement, and research aptitude among learners.

I am grateful to the distinguished members of the UGC-constituted LOCF Committee, the sub-committees across all Sanskrit disciplines, the Co-ordination Committee, and all dedicated scholars and educators who contributed their expertise in crafting this comprehensive framework.

Let this framework inspire a new generation of learners and thinkers, rooted in tradition, equipped for innovation, and prepared to lead responsibly in the ever-evolving world.

(Prof. Shrinivasa Varakhedi
Chairperson, UGC LOCF Committee (Sanskrit)
Vice-Chancellor, Central Sanskrit University, New Delhi

56-57, संस्थानिक क्षेत्र, जनकपुरी, नई दिल्ली-110058 (भारत)
56-57, Institutional Area, Janakpuri, New Delhi-110058 (INDIA)
(O) 011-28523949 www.sanskrit.nic.in
vc@sanskrit.ac.in / vicechancellor@csu.co.in

अस्याः कार्यक्रमरूपरेखायाः प्राथमिकविवरणानि

एषा विविधदर्शनानां अधिगमपरिणाम-आधारितपाठ्यचर्यारूपरेखा द्विधा प्रस्तूयते -

1. ***परिचयः।***
2. ***प्रथमभागः (विविधदर्शनानां स्नातककार्यक्रमाः)***

परिचये अधिगमपरिणाम-आधारितपाठ्यचर्यारूपरेखायाः (अ.प.पा.रू.) राष्ट्रियशिक्षानीत्या (२०२०) सह संयोजनम्, अ.प.पा.रूपरेखामाध्यमेन संस्कृतशिक्षायाः समुन्नयनम् इत्यादयः परिचयात्मकविषयाः विमृष्टाः।

प्रथमभागे विविधदर्शनस्नातककार्यक्रमाणां पाठ्यक्रमाः प्रस्तुताः सन्ति। एतेषु सर्वेषु कार्यक्रमेषु प्रधानाः पाठ्यक्रमाः (Major Courses), गौणाः पाठ्यक्रमाः (Minor courses) अधोलिखितरूपेण प्रदर्श्यन्ते -

- **प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1**
- **गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.1**

प्रधानेषु पाठ्यक्रमेषु कश्चन कूटाङ्कः, यथा - 1.1, 2.1 इति रूपेण दत्तः। एतस्मिन् कूटाङ्के प्रथमसङ्ख्या कार्यक्रमस्य वर्षं सूचयति, द्वितीयसङ्ख्या पाठ्यक्रमसङ्ख्याञ्च सूचयति।

पुनश्च गौणानां पाठ्यक्रमाणां कूटाङ्के अक्षरस्यापि योजनं, यथा - 1.क.1 इति रूपेण कृतम्। एतादृशः सङ्ख्या-अक्षरसंवलितकूटाङ्कः (Alpha Numeric) गौणं पाठ्यक्रमं सूचयति। अत्रापि प्रथमसङ्ख्या कार्यक्रमस्य वर्षं, द्वितीयसङ्ख्या पाठ्यक्रमसङ्ख्याञ्च सूचयति।

पुनश्च कार्यक्रमेषु अनिवार्य-अभिविन्यासपाठ्यक्रमाः (Compulsory Orientation Courses), बहुशास्त्रीयपाठ्यक्रमाः (Multi-Disciplinary Courses), कौशलवर्धनपाठ्यक्रमाः (Skill Enhancing Courses), मूल्यवर्धनपाठ्यक्रमाः (Value Added Courses) च भवन्ति। एते अनिवार्याभिविन्यास-बहुशास्त्रीयपाठ्यक्रमादयः सर्वेषामपि संस्कृतसम्बद्धानां कार्यक्रमाणां कृते समानाः भवन्तीत्यतः संस्कृतस्य संस्कृतशास्त्राणाञ्च अधिगमपरिणामाधारित-पाठ्यचर्यारूपरेखायां प्रदत्ताः पाठ्यक्रमाः स्वीकर्तुं शक्यन्ते।

एते पाठ्यक्रमाः **द्वितीये भागे** द्रष्टुं शक्यन्ते। तत्प्राप्तये अत्र नुदन्तु।

KEY INFORMATION REGARDING THE PROGRAM FRAMEWORK

This LOCF of B.A. Hons. (Sanskrit) and Sanskrit Shastras is being presented as follows: -

1. ***Introduction***
2. ***Part – I (B.A. Hons.Advaita, B.A. Hons Dvaita etc. Darshanas)***

The Introduction Part consists Aligning LOCF with NEP 2020, Innovating Sanskrit Education through LOCF etc.

Part - I consist B.A. Hons. (Sanskrit) and various Programs of Sanskrit Shastras which includes Major Courses and Minor Courses. These components are organized under the following nomenclature:

- **Major 1.1**
- **Minor 1.A.1**

The Major Courses follow a specific serial format such as Major 1.1, Major 2.1, etc., where the first digit denotes the year of the program and the second digit indicates the course number within that year.

For Minor Courses, an alphanumeric pattern such as Minor 1.A.1, Minor 2.A.1, etc., is used. Here, the first digit represents the year, the second digit corresponds to the course number, and the inclusion of the letter "A" distinctly marks it as a Minor Course.

Also these programmes consist Compulsory Orientation Courses, Multi-Disciplinary Courses - both from General Disciplines (MD-G) and Sanskrit Discipline (MD-S) - as well as Skill Enhancement Courses (SEC) and Value-Added Courses (VAC). Since these compulsory interdisciplinary courses are common for all Sanskrit-related programs, the courses prescribed in the **Learning Outcome–based Curriculum Framework for Sanskrit and Sanskrit Shastras** may be adopted.

These courses are available in **Part-II**. To see **Click Here.**

विषयसूची

परिचयः 10

अधिगमपरिणाम-आधारितपाठ्यचर्यारूपरेखायाः (अ.प.पा.रू.) राष्ट्रियशिक्षानीत्या (२०२०) सह संयोजनम् ... 11

अ.प.पा.रूपरेखामाध्यमेन संस्कृतशिक्षायाः समुन्नयनम् 14

संस्कृतभाषा अध्ययनशाखानाम् अध्ययनशाखा 17

संस्कृतशिक्षायाः अधिगमस्य उद्देश्यानि 21

संस्कृतशिक्षायाः अधिगमपरिणामाः 21

समकालीनशिक्षायां संस्कृतं तस्य प्रासंगिकता च..... 23

संस्कृतं भारतीयज्ञानपरम्परायाः (IKS) एकीकरणस्य आधारः 23

प्राचीनज्ञान-आधुनिकनवाचारयोः सेतुत्वेन संस्कृतशिक्षायाः परिवर्तनम्..... 24

संस्कृतस्नातकस्य गुणाः 32

संस्कृतस्नातकानां योग्यतासंसूचकानि 34

श्रेयोऽङ्कवितरणम् 35

राष्ट्रियशिक्षानीतेः अनुसारं स्नातककार्यक्रमस्य प्रस्तावित श्रेयोऽङ्कसंरचना 37

प्रस्तावितमूल्याकलनरूपरेखा (Proposed Assessment Framework)..... 38

प्रस्तावितश्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Proposed Credit Distribution)..... 39

प्रथमभागः (Part - I) 40

B.A. Hons.(Advaita-Vedanta) .....

B.A. Hons. (Dvaita-Vedanta) .....

B.A. Hons. (AksharaPurushottam Darshanam) .....

B.A. Hons. (Mimansa-Darshanam) .....

B.A. Hons. (SankhyaYoga Darshanam) .....

B.A. Hons. (Jaina-Darshanam) .....

परिचयः

अधिगमपरिणाम-आधारितपाठ्यचर्यारूपरेखायाः (अ.प.पा.रू.) राष्ट्रियशिक्षानीत्या (२०२०) सह संयोजनम्
(Aligning LOCF with NEP 2020)

विश्वविद्यालय-अनुदान-आयोगेन (UGC) प्रकाशिता अधिगमपरिणाम-आधारिता पाठ्यचर्यारूपरेखा (अ.प.पा.रू.) भारतस्य शैक्षिकसंशोधनस्य एकः महनीयपदनिक्षेपः विद्यते। रूपरेखेयं राष्ट्रियशिक्षानीतिः (रा.शि.नी.) (२०२०) इत्यस्याः परिवर्तनकारिसिद्धान्तैः सह निकटतया सङ्गतिं प्राप्नोति, यत्र मापनयोग्याः दक्षता-आधारित-अधिगमपरिणामाः केन्द्रबिन्दवः भवन्ति। एषा अ.प.पा.रूपरेखा रा.शि.नीतौ (२०२०) उक्तवत् प्रशिक्षुकेन्द्रित-कौशलवर्धक-शैक्षिकवातावरणे आधारिता वर्तते। तथा च अ.प.पा.रूपरेखा (LOCF) रा.शि.नीत्याः (२०२०) समग्रोद्देश्यैः सह पाठ्यचर्यायाः संयोजनं करोति। अस्य संयोजनस्य (Aligning) केचन प्रमुखाः पक्षाः अधः उल्लिखिताः सन्ति -

1. प्रमुखतत्त्वरूपेण परिणामाधारितशिक्षा

अ.प.पा.रूपरेखा (LOCF), मौलिकरूपेण परिणामाधारितशिक्षाम् (Outcome Based Education) आधारीकृत्य संरचितः शिक्षणशास्त्रीयोपागमः। अस्मिन् शिक्षणशास्त्रीयोपागमे शिक्षणपद्धतयः, शिक्षणक्रियाकलापाः, मूल्याङ्कनं च स्पष्टतया परिभाषितैः शिक्षणपरिणामैः सह संरेखिताः सन्ति। एतेन छात्राः व्यावहारिकजगदुपहुतीः प्रति प्रासंगिककौशलस्य दक्षतानाम् अनुप्रयुक्तज्ञानस्य च विकासस्य सुनिश्चयं कर्तुमर्हन्ति।

रा.शि.नीतिः (२०२०) अपि एतादृशीं दृष्टिं मनसि निधाय समीक्षात्मकचिन्तनस्य, नैतिकनिर्णयस्य, अनुकूलतायाः च कृते बलं ददाति। पारम्परिक-कण्ठस्थीकरणशिक्षणात् अनुप्रयोग-आधारितशिक्षां प्रति एधन्त्यौ अ.प.पा.रूपरेखा तथा रा.शि.नीतिः (२०२०) इत्येते द्वे अपि शिक्षां प्रासंगिकीं, सामर्थ्ययुक्तां च कर्तुम् इच्छतः। एतेन स्नातकाः एकविंशशताब्द्याः आवश्यककौशलानि सम्पाद्य जीविकोपार्जनक्षमाः भवन्ति।

2. समग्रशिक्षा बहुशास्त्रीयशिक्षा च

अ.प.पा.रूपरेखा तथा रा.शि.नीतिः (२०२०) इत्येते द्वे अपि समग्रविकासे बहुशास्त्रीयशिक्षणे च बलं दत्तः। अ.प.पा.रूपरेखायाः पाठ्यचर्या न केवलं संस्कृते तथा संस्कृतशास्त्रेषु च विशिष्ट-विशेषज्ञतां प्रदातुम् उद्दिष्टा अपितु छात्रान् वास्तविकजगतः समस्यानां, जटिलतानां कृते सज्जीकर्तुम् उपयुक्तां शिक्षां दातुं सूचयति। इयं रूपरेखा स्वपाठ्यचर्यायां प्रधान-गौण-बहुशास्त्रीय-कौशलवर्धन-मूल्यवर्धनपाठ्यक्रमान् एकीकरोति, येन छात्राः विविधक्षेत्राणाम् अन्वेषणं कर्तुं समर्थाः भवन्ति।

रा.शि.नीतिः (२०२०) अध्ययनशाखासीमाः विच्छिद्य अन्येषु कला-विज्ञान-मानवविज्ञान-व्यावसायिकपाठ्यक्रमेषु ज्ञानम् अन्वेष्टुं प्रोत्साहयति। एषा दृष्टिः बौद्धिकनमनीयताम्, अनुभवात्मकं शिक्षणं, कौशलाधारितशिक्षां च पोषयति यच्च अ.प.पा.रूपरेखायाः उद्देश्यैः सह युज्यते। तथैव रा.शि.नीतिः (२०२०) अ.प.पा.रूपरेखा च सर्जनशीलता, समीक्षात्मकचिन्तनं, समस्यानिराकरणम् इत्यादीनां दक्षतानां विकासं च प्रोत्साहयतः। एताः दक्षताः छात्राणां कृते स्ववृत्तिषु विकासं प्राप्तुम् अत्यावश्यकाः भवन्ति।

3. कौशलविकास-व्यावसायिकशिक्षयोः एकीकरणम्

जीविकोपार्जनक्षमतायाः महत्त्वं स्वीकृत्य अ.प.पा.रूपरेखा तथा रा.शि.नीतिः (२०२०) इत्येते द्वे अपि कौशलविकासस्य व्यावसायिकप्रशिक्षणस्य च विषये अधिकम् अवधानम् अदत्ताम्। अ.प.पा.रूपरेखा इत्यत्र कौशलवर्धनपाठ्यक्रमाः (SECs) सन्ति, ये विविधक्षेत्रेषु व्यावहारिकप्रशिक्षणं प्रदाय छात्रान् प्रासंगिककौशलैः सह सुसज्जितान् कुर्वन्ति।

एवमेव रा.शि.नीतिः (२०२०) सर्वेषु स्तरेषु प्रशिक्षुता-शिक्षुता-वास्तविकजगत्परियोजनादीनां (Internships, Apprenticeships and Real-World Projects) माध्यमेन व्यावसायिकशिक्षायाः एकीकरणं प्रवर्धयति। एतत्संरेखणं सुनिश्चिनोति यत् छात्राः वृत्त्युन्नयनार्थम् आत्मनिर्भरतार्थं च आवश्यकीं तन्त्रनीतिं तन्त्रांशकौशलानि (Soft Skills) च प्राप्नुयुः।

4. भारतीयज्ञानपरम्परा तथा मूल्य-आधारितशिक्षा

अ.प.पा.रूपरेखा पाठ्यचर्यायां मूल्यवर्धनपाठ्यक्रमान् (VACs) समावेशयति। एषा रूपरेखा रा.शि.नीत्या (२०२०) सह संयुज्य भारतीयज्ञानपरम्परायाः (IKS) नैतिकमूल्यानाञ्च शिक्षायाः मुख्यधारायाम् एकीकरणे बलं प्रददाति। एते पाठ्यक्रमाः अत्र प्रोत्साह्यन्ते -

- **सांस्कृतिकनिधिः, पारम्परिकज्ञानञ्च -** भारतस्य बौद्धिकदार्शनिकपरम्पराणां प्रशंसां कर्तुं प्रोत्साहनम्।
- **नैतिकशिक्षा** - सत्यनिष्ठा, सहानुभूतिः सामाजिकदायित्वम् इत्यादीनि मूल्यानि प्रवर्धयति।
- **योगशिक्षा स्वास्थ्यसंवर्धनशिक्षा च** - रा.शि.नीतेः समग्रशिक्षादृष्टिकोणस्य अनुरूपं छात्राणां शारीरिकं मानसिकं च कल्याणं समर्थयति।

पाठ्यचर्यायां भारतीयसांस्कृतिकमूल्यानि नैतिकशिक्षणानि च समावेश्य अ.प.पा.रूपरेखा एतत् सुनिश्चिनोति यत् छात्राः रा.शि.नीतेः (२०२०) उद्देश्यस्यानुरूपं राष्ट्रगौरवस्य नैतिकदायित्वस्य च भावनाम् आत्मसात्कुर्युरिति।

5. नमनीयता - आजीवनम् अधिगमश्च

अ.प.पा.रूपरेखायाः रा.शि.नीत्याः (२०२०) च आधारशिला नमनीयता विद्यते। अ.प.पा.रूपरेखा नमनीयतासहितां श्रेयोऽङ्कप्रणालीं, बहुविधप्रवेशनिर्गमविकल्पान्, अन्तःशास्त्रीय-अधिगमस्य अवसरान् च प्रददाति, येन छात्राः व्यक्तिगतरुचिषु जीविकोपार्जनलक्ष्येषु च आधारितं स्वशिक्षानुरूपं भविष्यनिर्माणं कर्तुं शक्नुवन्ति।

एवमेव रा.शि.नीतिः (२०२०) बहुविधप्रवेश-निर्गमनविकल्पानां माध्यमेन आजीवनशिक्षणाय बलं प्रददाति, येन छात्राः स्वस्य जीविकोपार्जनलक्ष्यस्य विभिन्नेषु चरणेषु पुनः शैक्षणिकक्षेत्रे प्रवेशं प्राप्तुं समर्थाः भवन्ति। एषा रूपरेखा सामाजिक-आर्थिक-अन्तरस्य पूर्त्तिं कुर्वती, शिक्षायाम् अनुकूलताम् आनयन्ती सती सौलभ्याय समावेशितायै च (Accessibility and Inclusivity) अवसरान् कल्पयति।

अ.प.पा.रूपरेखा संस्कृतशिक्षायां विभिन्नेषु चरणेषु संरचितनमनीयतां प्रददाति-

- **स्नातकस्तरीयप्रमाणपत्रकार्यक्रमः (01-वर्षः)**: संस्कृते, संस्कृतशास्त्रेषु च आधारभूतज्ञानस्य प्रदानम्।

- **स्नातकस्तरीयडिप्लोमाकार्यक्रमः (02-वर्षौ):** कौशल-आधारित-शिक्षणेन सह अग्रिम-ज्ञानप्रदानम्।
- **स्नातकपदवी (03-वर्षाः):** सुविस्तृतरूपेण संस्कृतस्य तथा शास्त्राणां च संस्कृतज्ञानप्रदानम्।
- **प्रतिष्ठा/अनुसन्धानेन सह प्रतिष्ठा (04-वर्षाः)**: गहनरूपेण विषयविशेषज्ञता शोधकौशलञ्च।

एषा नमनीयता छात्राणां कृते स्वचितेषु क्षेत्रेषु विकासं प्राप्तुम् अधिकावसरान् ददाति।

6. अनुभवात्मकं शिक्षणं प्रशिक्षुता च

अनुभवात्मकशिक्षणम् अ.प.पा.रूपरेखायाः (LOCF) एकः प्रमुखः सिद्धान्तः विद्यते, यः सैद्धान्तिकज्ञानेन सह प्रशिक्षण-अनुभवान् एकीकरोति। छात्राः तान् प्रशिक्षण-अनुभवान् वास्तविकजगति अनुप्रयुज्य अनुकूलतां, नवीनतां, योग्यतां च (Adaptability, Innovation and Competence) आत्मसात्कुर्वन्ति।

अ.प.पा.रूपरेखा प्रशिक्षुताः परियोजनाश्च प्रोत्साहयति। द्वयमेतत् समीक्षात्मकचिन्तनक्षमतां, समस्यानिराकरणक्षमतां च प्रवर्धयति। प्रशिक्षुताकार्यक्रमैः छात्राः व्यावसायिकवातावरणेन सह प्रत्यक्षं संपर्कं प्राप्नुवन्ति, येन तेषां सामूहिककार्यं, सम्प्रेषणकला, रणनैतिकचिन्तनं चेत्यादीनां प्रमुखकौशलानां विकासे साहाय्यं भवति। परियोजनाभिः छात्राः स्वज्ञानं व्यावहारिकविषयेषु प्रयोक्तुं शक्नुवन्ति।

7. मूल्याकलनं सततमूल्याङ्कनञ्च

अ.प.पा.रूपरेखा पारम्परिकपरीक्षाणां स्थाने रचनात्मकस्य सततमूल्याकलनस्य समर्थनं करोति। मूल्याकलनरूपरेखायां नियमितपरीक्षणानि, प्रदत्तकार्याणि, मध्यसत्रमूल्याङ्कनानि, परियोजना-आधारितशिक्षणं, चिन्तनात्मकमूल्याकलनानि च सन्ति। एतानि सर्वाण्यपि सतताधिगमं, सततप्रतिपुष्टिञ्च प्रवर्धयन्ति।

रा.शि.नीतिः (२०२०) अपि पारम्परिकपरीक्षापेक्षया रचनात्मकस्य सततमूल्याकलनस्य समर्थनं करोति, येन दक्षताधारितानि अनुप्रयोगोन्मुखानि च मूल्याकलनानि पुष्टीक्रियन्ते। एतत् संरेखणं छात्राणां सम्प्रत्ययात्मकावबोधं, समीक्षात्मकचिन्तनं, व्यावहारिकप्रयोगं च केन्द्रीकृत्य समावेशयुक्त-छात्रकेन्द्रित-शिक्षां निर्माति।

अस्याः संस्कृत-अ.प.पा.रूपरेखायाः प्रमुखवैशिष्ट्यमस्ति यत् पाठ्यक्रमस्य प्रकृतेः आवश्यकतायाश्च अनुसारं विशिष्टमूल्याकलनविधेः प्रस्तुतीकरणम्, यस्योल्लेखः प्रसङ्गानुगुणं पाठ्यक्रमस्य अन्ते वर्तते।

अ.प.पा.रूपरेखामाध्यमेन संस्कृतशिक्षायाः समुन्नयनम्
(Innovating Sanskrit Education through LOCF)

संस्कृतभाषा प्राचीना गहना च वर्तते। एषा भारतस्य समृद्ध-बौद्धिकपरम्पराणां (यथा – भारतीयज्ञानपरम्परा, दर्शनं, सांस्कृतिकप्रथाः इत्यादयः) पुनरुत्थानाय संरक्षणाय च महत्त्वपूर्णा विद्यते। अङ्कीययुगे यथा यथा विश्वं अग्रे गच्छति तथा तथा आधुनिकशैक्षणिक-व्यावसायिक-आवश्यकतानां पूर्तये संस्कृतशिक्षायाः अनुकूलनस्य महत्त्वं वर्धते। राष्ट्रियशिक्षानीत्या (२०२०) सह सम्बद्धा अधिगमपरिणाम-आधारित-पाठ्यचर्यारूपरेखा (अ.प.पा.रू.) संस्कृतशिक्षायाः कृते नमनीयं, छात्रकेन्द्रितं, परिणामाधारितं च पाठ्यक्रमं परिकल्पयति। संस्कृतस्य समृद्धनिधिः समकालीनशैक्षणिकविषयैः सह मिश्रणं क्रियते, येन छात्राः भविष्ये नवाचाराणां कृते प्राचीनज्ञानस्य उपयोक्तुं शक्ष्यन्ति। एषा रूपरेखा सुनिश्चिनोति यत् छात्राः न केवलं भाषायां प्रावीण्यम् अधिगच्छेयुः, अपितु पारम्परिक-आधुनिक-ज्ञानक्षेत्रयोः सार्थकरूपेण योगदानं कर्तुम् आवश्यकं कौशलम् अपि प्राप्नुयुः।

राष्ट्रियशिक्षानीतिः (२०२०) निम्नलिखितेषु मुख्यक्षेत्रेषु **संस्कृतस्य संस्कृतज्ञानपरम्परायाश्च** एकीकरणे बलं प्रददाति -

1. **संस्कृतभाषायाः प्रोन्नयनम् (Promotion)**
   - प्रमुखभाषारूपेण संस्कृताध्ययनस्य प्रोन्नयनाय रा.शि.नीतिः (२०२०) बलं प्रददाति। एषा नीतिः विद्यालय-विश्वविद्यालयोश्च विभिन्नस्तरेषु संस्कृतभाषाध्ययनं प्रोत्साहयति। तथा अन्यविषयाणां, यथा - मानवविज्ञान-सामाजिकविज्ञानयोः, शिक्षणस्य माध्यमः संस्कृतभाषा भवेदिति नीतिरियम् उद्घोषयति।
2. **भारतीयज्ञानपरम्परायाः पुनरुद्धारः**
   - राष्ट्रियशिक्षानीत्या (२०२०) आधुनिकशिक्षायाः स्वरूपनिर्माणे भारतीयज्ञानपरम्परायाः महत्त्वम् अभ्युपगम्यते। आधुनिकसन्दर्भेषु भारतीयज्ञानपरम्परायाः संरक्षणाय, प्रवर्धनाय, अनुप्रयोगाय च शैक्षिकरूपरेखायां भारतीयज्ञानपरम्परायाः संयोजनं संरेखणं वा अस्याः नीत्याः उद्देश्यम्।
3. **संस्कृतशिक्षायाः बहुशास्त्रीयदृष्टिकोणः**
   - राष्ट्रियशिक्षानीतिः (२०२०) संस्कृतस्य अन्यविषयैः (यथा - आधुनिकविज्ञान-मानवविज्ञान-नीतिशास्त्र-प्रौद्योगिकीत्यादिभिः) सह एकीकरणस्य महत्त्वं ज्ञापयति। बहुशास्त्रीयदृष्टिकोणमाध्यमेन छात्राः वैश्विकोत्कर्षपुरस्सरं संस्कृते अनुसन्धातुं प्रोत्साह्यन्ते।
4. **संस्कृते अनुसन्धानं नावीन्यञ्च**
   - रा.शि.नीतिः (२०२०) भारतीयसंस्कृतेः, इतिहासस्य, साहित्यस्य, दर्शनस्य च अवगमने संस्कृतस्य भूमिकाम् अभिज्ञाय संस्कृते शोधं कर्तुं तथा तस्य शोधस्य अनुप्रयोगार्थं प्रोत्साहयति। रा.शि.नीतिः (२०२०) विश्वविद्यालयान्, संस्थाश्च नूतनशोधपरिकल्पनाः, सहकारिपरियोजनाः च स्वीकर्तुं प्रोत्साहयति। अनेन संस्कृतज्ञानपरम्पराश्च समकालीनवैश्विकशोधकार्येण सह संयोजिताः भवन्ति।

5. संस्कृतशिक्षणशास्त्रस्य पुनरुत्थानम्

- रा.शि.नीतिः (२०२०) संस्कृताध्यापनविधेः आधुनिकीकरणाय अनुशंसां करोति। साम्प्रतिकच्छात्राणां कृते संस्कृतशिक्षणम् अधिकम् आकर्षकं, सुलभं, प्रासंगिकं च कर्तुं प्रौद्योगिक्याः, अङ्कीय-मञ्चानाम्, अन्यनवाचाराणाञ्च लाभः प्रस्तावितः।

6. उच्चशिक्षायां संस्कृतस्य प्रोन्नयनम् (Promotion)

- रा.शि.नीतिः (२०२०) उच्चशिक्षायां संस्कृतस्य महत्त्वं बोधयन्ती, विश्वविद्यालयेषु संस्कृताध्ययनस्य नूतनपाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमाणाञ्च विकासाय प्रस्तावान् सूचयति। अनेन विदुषां, संशोधकानां, व्यावसायिकानां च साहाय्यं मिलति येन संस्कृते निहितस्य ज्ञानस्य विभिन्नेषु आधुनिकक्षेत्रेषु च एकीकरणं सम्भवति।

7. संस्कृतं नीतिशास्त्रं च

- नैतिकमूल्यानि, नैरन्तर्याभ्यासाः (Sustainable Practices), सामाजिकदायित्वं च शिक्षणाय संस्कृतं प्रमुखसाधनम्। संस्कृते निहिताः ग्रन्थाः ज्ञानं च पर्यावरणस्य नैरन्तर्यं (Environmental Sustainability), शासनं, सामाजिकन्यायः इत्यादीनां समकालीन-समस्या-सम्बद्धानाम् अंशानां कृते अपेक्षितनैतिक-शिक्षायाः स्रोतरूपेण वर्तन्ते।

8. प्रौद्योगिकी तथा संस्कृतम्

- रा.शि.नीतिः (२०२०) संस्कृतं तस्य ज्ञानप्रणालीं च विश्वे सर्वेषां छात्राणां कृते सुलभतया प्रदातुं प्रौद्योगिक्याः उपयोगं प्रोत्साहयति। अङ्कीययुगे संस्कृतस्य प्रासंगिकतां सुनिश्चित्य नवीनरीत्या संस्कृतस्य शिक्षणाय प्रसाराय च अङ्कीयमञ्चाः, सद्यस्कसंसाधनानि, प्रौद्योगिकीयोपकरणानि च रा.शि.नीतिः (२०२०) संस्तौति।

संस्कृतं भारतीयज्ञानपरम्परा च अद्यतनच्छात्राणां भविष्यत्सन्ततीनां च कृते प्रासंगिकं भवेदिति कृत्वा, तद्द्वयं समकालीनशिक्षायाम्, अनुसन्धाने, अभ्यासे च गतिशीलरूपेण एकीकरणीयमिति कार्यं रा.शि.नीतिः (२०२०) सुनिश्चिनोति।

संस्कृतशिक्षायाः अ.प.पा.रूपरेखा अन्तःशास्त्रीयोपागमं पाठ्यचर्यायां समावेश्य कृत्वा छात्रेषु संज्ञानात्मकवृद्धिं, व्यावसायिकक्षमतां, समीक्षात्मकचिन्तनं, सामाजिकदायित्वं च वर्धयति। तस्याः रूपरेखायाः प्रधानविशेषतास्ति यत् शिक्षणपथि नमनीयता, या च छात्राणां विविधाः आकांक्षाः दक्षताश्च प्रपूरयितुं बहुविधप्रवेशनिर्गमविकल्पान् प्रददाति। प्रमुखसंस्कृतग्रन्थानां समकालीनकौशलस्य च सन्तुलितसमावेशं सम्पाद्य रूपरेखेयं समग्रावबोधस्य समग्रविकासाय च छात्रान् सशक्तीकरोति यश्च समग्रावबोधः परम्परायामाधृतः तथा आधुनिकयुग-उपहूतीः स्वायत्तीकर्तुं योग्यश्च वर्तते।

संस्कृतशिक्षायाः अ.प.पा.रूपरेखायाः प्राथमिकमवधानं न केवलं भाषाविदुषां निर्माणम् अपितु तादृशानां भाविनेतॄणां निर्माणं, ये आधुनिकवैश्विकविषयाणां जटिलताः समाधातुं संस्कृते निहितप्रज्ञायाः उपयोगं कर्तुं शक्नुवन्ति। संस्कृतशिक्षा, अ.प.पा.रूपरेखामाध्यमेन, भाषाप्रवीणतामतिरिच्य किञ्चिद्विशिष्टमेव साधयितुं विनिर्मिता; या शास्त्रीयज्ञानस्य प्रयोगं नैरन्तर्यविकासे (Sustainable Development), आधुनिकविज्ञाने चेत्यादिषु

समकालीनक्षेत्रेषु कर्तुं प्रोत्साहयति। रूपरेखायामस्यां प्रशिक्षिताः छात्राः प्राचीनप्रज्ञायाः आधुनिकवैज्ञानिकाविष्काराणां च मध्ये अन्तरं पूरयितुं सज्जाः भवन्ति, येन ते वर्तमानस्य भविष्यतः च वैश्विकोपहूतीनाम् अभिनवसमाधानं कर्तुं सशक्ताः भवन्ति।

अ.प.पा.रूपरेखा शिक्षायाः चतुर्षु आधारस्तम्भेषु निर्मिता अस्ति यथा - ज्ञानाय आधिगमः (Learning To Know), कर्मणे अधिगमः (Learning To Do), सहजीवनाय अधिगमः (Learning To Live Together), उषितुम् अधिगमः (Learning To Be) चेति। समग्रोपागमोऽयं छात्राणां संज्ञानात्मक-नैतिकविकासौ समृद्धं कर्तुं लक्षितः वर्तते, येन ते द्रुतगत्या परिवर्त्यमानजगतः मार्गदर्शनं कुर्वन्तः समीक्षात्मकतया नैतिकतया च चिन्तयितुं सज्जाः भवन्ति। अ.प.पा.रूपरेखा-अन्तर्गततया संस्कृतशिक्षा पारम्परिकसंस्कृतग्रन्थेषु निहितेषु नैतिकमूल्येषु बलं ददती सहयोग-उत्तरदायित्व-नैरन्तर्य-विश्वबन्धुत्वभावादीन् आदर्शान् संवर्धयति। वर्धमानवैश्विकाग्रहेषु अ.प.पा.रूपरेखा छात्रान् सामाजिकजीवने पारदर्शि-पर्यावरणानुकूलाभ्यासानां संवर्धनार्थं संस्कृतज्ञानस्य उपयोगं कर्तुं प्रोत्साहयति।

प्रत्येकमपि क्षेत्रे प्रौद्योगिक्याः वर्धमानसमावेशकारणात् संस्कृतशिक्षापि स्वप्रासङ्गिकरूपं रक्षितुं परिवर्तनमनुलक्षते। अत एव अ.प.पा.रूपरेखा आधुनिकवैज्ञानिकसंप्रत्ययान् प्रौद्योगिकीश्च पारम्परिकसंस्कृतज्ञानेन सह समावेशयति। अ.प.पा.रूपरेखान्तर्गतत्त्वेन प्रवर्तिता चयन-आधारित-श्रेयोऽङ्क-व्यवस्था छात्रान् अन्तःशास्त्रीयविषयाणां व्याप्तिमन्वेष्टुं नमनीयतां प्रददाति, येन ते कृत्रिमबुद्धिः, पर्यावरणनैरन्तर्यं, अङ्कीय-मानव-विज्ञानमित्यादिक्षेत्रेषु स्वीयं कौशलं वर्धयन्ति, तथैव संस्कृतग्रन्थानां संस्कृतज्ञानप्रणाल्याश्च समृद्धेः लाभं लभन्ते। एषा नम्यतायुक्तगतिशीलपाठ्यचर्या संस्कृतशिक्षायाः वैश्विकस्तरे प्रतिस्पर्धात्मकम्, अग्रिमचिन्तनशीलं, भविष्यन्नवाचारैः सुसङ्गतं स्थानं सुनिश्चितं करोति।

व्यक्तिगतान्वेषणार्थं नमनीयतायाः अवसरं ददती सर्वासु संस्थासु पाठ्यक्रमाणां मानकीकरणं च सम्पाद्य अ.प.पा.रूपरेखा संस्कृतशिक्षा वैश्विकस्तरे प्रासंगिकी आकांक्षायुक्ता च भवेदिति सुनिश्चिनोति। अ.प.पा.रूपरेखा पारम्परिक-अधिगममार्गपरिधितः छात्रान् बहिरानीय समीक्षात्मकरूपेण चिन्तयितुं, रचनात्मकरूपेण समस्यानिराकरणं कर्तुम्, आधुनिकजगतः आग्रहान् आत्मसात्कर्तुं च प्रोत्साहयति। अ.प.पा.रूपरेखा संरचिता अथापि अनुकूलोपागमः, संस्कृतशिक्षायै नूतनं मापदण्डं स्थापयति, छात्रान् प्रतिस्पर्धात्मके जगति प्रवेष्टुं, नीतिशास्त्रे, ज्ञानस्य संवर्धने च सज्जीकरोति।

संस्कृतभाषा अध्ययनशाखानाम् अध्ययनशाखा
(Sanskrit is Discipline of the Disciplines)

संस्कृतभाषा न केवलं शास्त्रीयभाषा; सा "बहूनाम् अध्ययनशाखानाम् अध्ययनशाखा"। संस्कृतभाषा भारतस्य बौद्धिकप्रज्ञायाः सांस्कृतिकप्रज्ञायाः च आधारभूता। अर्थगाम्भीर्यं, गभीरता, आध्यात्मिकतायाश्च कारणेन पूज्येयं संस्कृतभाषा चिरकालात् एका अध्ययनशाखा, यस्यां बह्व्यः अन्याः अध्ययनशाखाः सन्ति। ताः अध्ययनशाखाः एषा भाषा सदा पोषयन्ती वर्तते। अतः संस्कृतभाषा न केवलं शास्त्रीयभाषा; अपि तु "बहूनाम् अध्ययनशाखानाम् अध्ययनशाखा" इति स्वयं सिद्ध्यति।

संस्कृते बहुविधज्ञानव्यवस्थाः यथा – वेदः, व्याकरणं, तर्कशास्त्रं (न्यायवैशेषिके), दर्शनशाखाः (साङ्ख्ययोग-अद्वैतवेदान्तमध्ववेदान्तविशिष्टाद्वैतवेदान्तादयः) आयुर्वेदः, (चिकित्साशास्त्रं) साहित्यं, पुराणं, धर्मशास्त्रं, गणितं, खगोलशास्त्रं, मनोविज्ञानमित्यादयः समाविष्टाः सन्ति। संस्कृतशिक्षायाः संरचनां व्यापकरूपेण तिसृषु महत्त्वपूर्णधारासु विभक्तुं शक्यते, प्रत्येकमपि ताः शाखाः संस्कृतभाषायाः विशालज्ञानपरम्परायाः प्रचारप्रसाराय विशिष्टरूपेण योगदानं ददति -

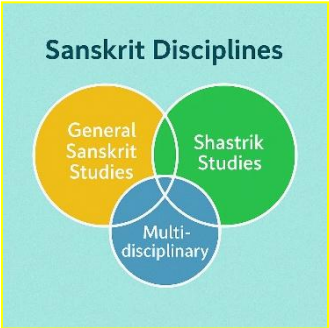

1. सामान्यसंस्कृताध्ययनशाखा

अस्यां शाखायां बी.ए. ऑनर्स् (स्नातकस्तरः) तथा एम.ए. (स्नातकोत्तरस्तरः) इति कार्यक्रमौ स्तः। एतौ भाषायाः, तस्याः वाङ्मये, तस्याः ऐतिहासिकविकासे च व्यापक-आधारं प्रदातुं विनिर्मितौ स्तः। अनयोः कार्यक्रमयोः अधोदत्तविषयाणां परिचयः छात्राणां भवितुमर्हति -

- संस्कृतव्याकरणम्
- शास्त्रीयम् आधुनिकं च संस्कृतसाहित्यम्
- काव्यशास्त्रं छन्दःशास्त्रं च
- दर्शनानि
- भाषाविज्ञानं, तुलनात्मकभाषाविज्ञानञ्च
- वेदाः वेदाङ्गानि च

संस्कृतस्य समृद्धेः, भारतीयसंस्कृतेः, अध्यात्मस्य, बौद्धिकपरम्परायाः च विषये तथैव एतेषां सर्वेषामपि प्रभावस्य विषये एतौ बी.ए. ऑनर्स् (Hons.) तथा एम.ए. कार्यक्रमौ जागरूकतां सृजतः। संस्कृताध्ययने गहनतर-अन्वेषणाय सोपान-शिलारूपेण एतौ बी.ए. ऑनर्स् (Hons.) तथा एम.ए. कार्यक्रमौ कार्यं कुरुतः।

2. शास्त्रीय-अध्ययनशाखा

एषा शाखा प्राचीनग्रन्थानां गहनाध्ययनाय तथा तद्व्याख्यायै उद्दिष्टास्ति। एषा शाखा पारम्परिकशास्त्राधारितशिक्षाव्यवस्थायाः केन्द्रभूता वर्तते। अस्यां शाखायां विभिन्नशास्त्रेषु बी.ए. ऑनर्स् (Hons.) तथा एम.ए. कार्यक्रमाः समाविष्टाः सन्ति। यथा -

- व्याकरणम्
- साहित्यम् (शास्त्रीयसाहित्यं काव्यशास्त्रञ्च)
- दर्शनम्
- ज्योतिषम्
- वेदाः
- पुराण-इतिहासौ

एषा शाखा भारतस्य मूलबौद्धिकपरम्पराणां विशिष्टशास्त्राणां च प्रचारप्रसारयोः बलं यच्छति, तथा च तेषु विशिष्टेषु शास्त्रेषु विदुषः उत्पादयति, ये च पारम्परिकभारतीयज्ञानपरम्पराणां (IKS) रक्षकाः वाहकाः च भवन्ति।

3. बहुशास्त्रीय-संस्कृताध्ययनशाखा

संस्कृतस्य आधुनिकोपयोगिताम्, अन्तःशास्त्रीयक्षमतां च स्वीकृत्य बहुशास्त्रीय-संस्कृताध्ययनधारा प्रस्तूयमाना वर्तते। संस्कृतं समकालीनैः अन्यैः विषयैः सह संयोजनाय ये कार्यक्रमाः उपयोगिनः, ते अस्मिन् वर्गे आगच्छन्ति। यथा -

- बी.ए. ऑनर्स् (संस्कृतम् एवं पत्रकारिता)
- बी.ए. ऑनर्स् (संस्कृतम् एवं यात्रापर्यटनम्)
- बी.ए. ऑनर्स् (संस्कृतम् एवं प्रदर्शनकलाः तथा ललितकलाः)
- बी.ए. ऑनर्स् (संस्कृतम् एवं संग्रहालयशास्त्रम्)
- बी.ए. ऑनर्स् (संस्कृतम् एवं पुरातत्त्वम्)
- बी.ए. ऑनर्स् (संस्कृतम् एवं मनोविज्ञानं कल्याणञ्च)
- बी.ए. ऑनर्स् (संस्कृतं तथा अनुवाद-अध्ययनम्)
- बी.ए. ऑनर्स् (संस्कृतम् एवं सामाजिकविज्ञानम्)
- बी.ए. ऑनर्स् (संस्कृतम् एवं रक्षा-अध्ययनम्)
- बी.ए. ऑनर्स् (मन्दिरस्य संस्कृतिः प्रबन्धनञ्च)

एते पाठ्यक्रमाः प्राचीनप्रज्ञाम् आधुनिकविषयैः सह योजने वारिधिरूपकार्यं कुर्वन्ति, येन संस्कृतं न केवलं प्रासंगिकम्, अपितु भविष्यस्य नवीनतायाः अभिन्नाङ्गं भवितुमर्हति।

एवं संस्कृतम् अध्ययनशाखात्वेन पारम्परिक-समकालीनज्ञानव्यवस्थानां विस्तृतं किञ्चिदपूर्वमेव रूपं सम्प्राप्नोति।

अग्रे तिसृषु अध्ययनशाखासु वर्तमानानां कार्यक्रमाणां सूची प्रदर्श्यते -

सामान्यसंस्कृताध्ययनशाखा				
S.No.	**Programme**	**Courses**	**Credits**	**Remarks**
1	B.A. Hons. (Sanskrit)		160	
शास्त्रीय-अध्ययनशाखा				
S.No.	**Programme**	**Courses**	**Credits**	**Remarks**
1	B.A. Hons. (Sahityam)		160	
2	B.A. Hons. (Vyakaranam)		160	
3	B.A. Hons. (Darshanam)		160	
4	B.A. Hons. (Vedanta)		160	
5	B.A. Hons. (Advaita Vedanta)		160	
6	B.A. Hons. (Vishishtadvaita Vedanta)		160	
7	B.A. Hons. (Dvaita Vedanta)		160	
8	B.A. Hons. (Akshara-purushottama Darshan)		160	
9	B.A. Hons. (Bauddha Darshan)		160	
10	B.A. Hons. (Jain Darshan)		160	
11	B.A. Hons. (Mimamsa)		160	
12	B.A. Hons. (Nyaya & Vaisheshika)		160	
13	B.A. Hons. (Sankhya Yoga)		160	
14	B.A. Hons. (Ved-Karmakanda-Paurohitya)		160	
15	B.A. Hons. (Siddhanta Jyotisha)		160	
16	B.A. Hons. (Phalita Jyotisha)		160	
17	B.A. Hons. (Vastu Shastra)		160	
18	B.A. Hons. (Temple Culture and Management)		160	
19	B.A. Hons. (Purana Itihasa)		160	
बहुशास्त्रीय-संस्कृताध्ययनशाखा				
S.No.	**Programme**	**Courses**	**Credits**	**Remarks**
1	B.A. Hons. (Sanskrit and Linguistics)		160	
2	B.A. Hons. (Sanskrit and Journalism)		160	
3	B.A. Hons. (Sanskrit and Travel Tourism)		160	
4	B.A. Hons. (Sanskrit, Performing Arts and Fine Arts)		160	
5	B.A. Hons. (Sanskrit and Museology)		160	
6	B.A. Hons. (Sanskrit and Archaeology)		160	

7	B.A. Hons. (Sanskrit & Psychology and Wellbeing)		160	
8	B.A. Hons. (Sanskrit and Translation Studies)		160	
9	B.A. Hons. (Sanskrit and Social Sciences)		160	
10	B.A. Hons. (Sanskrit and Defence Studies)		160	

संस्कृतशिक्षायाः अधिगमस्य उद्देश्यानि
(Learning Objectives for Sanskrit Education)

उच्चशिक्षायाः विभिन्नस्तरेषु संस्कृतपाठ्यचर्यायाः कानिचन सामान्योद्देश्यानि एवं सन्ति -

- ❖ संस्कृतपाठ्यचर्यायाम् अन्तःशास्त्रीयाधिगमं नैतिकमूल्यानि च समावेश्य समग्रविकासस्य प्राप्तिः, संस्कृतस्य सांस्कृतिकपारम्परिक मूलानां रक्षणपुरस्सरम् आधुनिकोपहूतीनाम् आत्मसात्करणाय छात्रसज्जा।
- ❖ संस्कृतपाठ्यचर्यायाम् आधुनिकवैज्ञानिकप्रौद्योगिकीनां समावेशं कृत्वा छात्राणां कौशलवर्धनम्।
- ❖ पारम्परिकसंस्कृताध्ययनस्य तथा समकालीनक्षेत्राणां (यथा अङ्कीयमानवविज्ञानं (Digital Humanities), पर्यावरणविज्ञानं, कृत्रिमबुद्धिः इत्यादयः) मध्ये अन्तरस्य पूरणम्।
- ❖ आजीवनाधिगमं संवर्धयितुं नमनीयतायुक्तशैक्षणिकमार्गाणां कल्पनं, कौशलोन्नयनं, वैयक्तिकाधिगमानुभवकल्पनं, यच्च वैयक्तिकवृद्धये व्यावसायिकवृद्धये च छात्रान् सशक्तीकरोति।
- ❖ सामाजिक-आर्थिकविषमताः निवार्य विभिन्नसामाजिकपृष्ठभूमिवतां छात्राणां शैक्षिकावसरान् पूरयितुम् उद्दिष्टानां समावेशिशिक्षा-वैविध्यपूर्णशिक्षा-वैकल्पिकशिक्षाणां माध्यमेन समतायाः शिक्षासौलभ्यतायाः (Equity and Accessibility) सुनिश्चयः।
- ❖ क्षमताधारिताधिगमे विशिष्टं ध्यानं, यच्च समीक्षात्मकचिन्तनं, समस्यासमाधानक्षमतां, संस्कृतज्ञानस्य वास्तविकजगति अनुप्रयोगं वर्धयति।

संस्कृतशिक्षायाः अधिगमपरिणामाः
(Learning Outcomes for Sanskrit Education)

अ.प.पा. रूपरेखायाः अन्तर्गतत्त्वेन संस्कृतशिक्षायाः अधिगमपरिणामेषु विषयवैशिष्ट्य-सामान्यकौशलानां च विस्तृतश्रेणी समाविष्टा भवति, येन छात्राः अग्रे शैक्षणिककार्याय, व्यावसायिकवृत्तये, दायित्वपूर्णनागरिकतायै योगदानं दातुं सुसज्जाः भवन्ति। कार्यक्रमसमाप्तेः परं छात्राः अधोदत्तदक्षताः प्रदर्शयितुं शक्ताः भविष्यन्ति।

- **संस्कृतस्य विस्तृतज्ञानम् :** छात्राः संस्कृतव्याकरणस्य, साहित्यस्य, शास्त्रीयग्रन्थानां च गभीरज्ञानं प्राप्नुयुः, यच्च संस्कृते, भारतीयदर्शने, भाषाविज्ञाने, सांस्कृतिकाध्ययनेषु च उन्नताध्ययनाय सुदृढम् आधारं प्रदास्यति।
- **अन्तःशास्त्रीयज्ञानम् अनुप्रयोगश्च :** छात्राः संस्कृतज्ञानम् आधुनिकोपहूतिषु, यथा - पर्यावरणनैरन्तर्यम्, अङ्कीयमानवविज्ञानम् इत्यादिषु, प्रयोक्तुं सक्षमाः भवन्ति। ते प्राचीनप्रज्ञां समकालीनवैज्ञानिकनवाचारैः सह संलग्नीकरिष्यन्ति।
- **समस्या-समाधानं नवाचारश्च:** पारम्परिकसंस्कृतग्रन्थैः सह संलग्नाः भूत्वा छात्राः जटिलसमस्यानां विश्लेषणस्य क्षमतां विकासयिष्यन्ति तथा नवीनसमाधानानि प्रदास्यन्ति, एतेन प्राचीनज्ञानं आधुनिकवैज्ञानिकाभ्यासाः च एकीकृताः भवन्ति।

- **नैतिकसामाजिकदायित्वम् :** छात्राः संस्कृते निहितानि नैतिकमूल्यानि, यथा सामाजिकन्यायः, नैरन्तर्यं (Sustainability), विश्वबन्धुत्वं चेत्यादीनि अवगम्य तानि मूल्यानि संवर्धयिष्यन्ति। ते स्वस्य वैयक्तिकजीवने व्यावसायिकजीवने च निष्ठया नेतृत्वं कर्तुं सज्जाः भविष्यन्ति।
- **अनुसन्धानं विश्लेषणात्मककौशलानि च :** अ.प.पा.रूपरेखायाः अन्तर्गतत्त्वेन संस्कृतशिक्षा समीक्षात्मक-चिन्तनस्य, शोधक्षमतानां, विश्लेषणात्मककौशलानां च संवर्धनं करिष्यति, येन छात्राः शैक्षणिकानुसन्धानाय विभिन्नक्षेत्रेषु व्यावहारिकानुप्रयोगाय च सार्थकं योगदानं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

अ.प.पा.रूपरेखायाः माध्यमेन संस्कृतशिक्षायाः प्रमुखं लक्ष्यमस्ति यत् - प्राचीनज्ञानस्य आधुनिकनवाचाराणां च मध्ये अन्तरं पूरयितुं समर्थानां विदुषां व्यावसायिकानां (Professionals) च निर्माणम्। संस्कृतेन सह आधुनिकविज्ञानस्य, प्रौद्योगिक्याः, नैतिकाभ्यासानां च समावेशेन अ.प.पा.रूपरेखा एतत् सुनिश्चिनोति यत् छात्राः न केवलं भारतीयज्ञानपरम्परायाः (IKS) संवर्धने योगदानं ददति, अपितु समकालीनजगतः सापेक्षोपहूतीनां निवारणाय ज्ञानस्यापि लाभं प्राप्नुवन्ति।

समकालीनशिक्षायां संस्कृतं तस्य प्रासंगिकता च
(Sanskrit and its Relevance in Contemporary Education)

रा.शि.नीत्या (२०२०) संलग्ना संस्कृतशिक्षा भारतीयज्ञानपरम्परायाः (IKS) संवर्धनाय प्रोन्नयनाय च पुनः प्रकल्पिता वर्तते। शिक्षणपद्धतीनाम् आधुनिकीकरणेन, संस्कृते नवीनतमवैज्ञानिकानुसन्धानस्य समावेशेन, संस्कृतम् अधिक-आकांक्षिणं प्रासंगिकं च कुर्वती, अ.प.पा.रूपरेखा सर्वासु अध्ययनशाखासु महत्त्वपूर्णघटकरूपेण संस्कृतशिक्षायाः पुनरुत्थानं कर्तुं प्रयतते। अस्याः रूपरेखायाः प्रमुखमुद्देश्यं वर्तते यत् भारतस्य प्राचीनप्रज्ञायाः आधुनिकयुगस्य नवाचाराणां च मध्ये सेतुत्वेन संस्कृतस्य निर्माणं, येन भाविसन्ततयः अनया कालातीतभाषया लाभं लभेरन्।

सम्प्रति संस्कृतं न केवलं भारतस्य सांस्कृतिकबौद्धिकपरम्परावगमने अपितु आधुनिकवैज्ञानिकप्रौद्योगिकीनां भविष्यत्स्वरूपनिर्माणेऽपि सहायकं भवति। अ.प.पा.रू. स्वीयनूतनपाठ्यचर्यया सुनिश्चिनोति यत् संस्कृतम् एकविंशशताब्द्याः उपहूतीनां निवारणे प्रासंगिकं स्यात्, आकांक्षायुक्तं स्यात्, अपारमूल्यस्रोतश्चापि स्यादिति।

संस्कृतं भारतीयज्ञानपरम्परायाः (IKS) एकीकरणस्य आधारः
(Sanskrit is Base for the Integration of IKS)

संस्कृतं भारतीयज्ञानव्यवस्थानां भाषिकः अवधारणात्मकश्च आधारः। प्राचीनभारतीयप्रज्ञायाः विशालं वाङ्मयं यथा – आयुर्वेदः, योगः, दर्शनानि, वास्तुशास्त्रं, न्यायवैशेषिकबौद्धदर्शनानि (तर्कशास्त्रं), खगोलशास्त्रमित्यादयः मुख्यतया संस्कृतभाषायां विलसन्ति। संस्कृतस्य भाषासंरचना, पारिभाषिकशब्दकोशः, दार्शनिकगहनता च भारतीयज्ञानपरम्परायाः (IKS) विविधधाराणाम् अभिगमनाय, व्याख्यानाय, एकीकरणाय च आदर्शमाध्यमाः। एवं पारम्परिकभारतीयज्ञानस्य बहुविधविद्याक्षेत्राणाम् एकसूत्रेण बन्धने सामञ्जस्यस्थापने च संस्कृतमेव सूत्रधारः।

प्रायः सर्वे पारम्परिकाः विषयाः शास्त्राणि वा यथा - व्याकरणं, दर्शनं, ज्योतिषम्, अर्थशास्त्रं, नाट्याशास्त्रमित्यादयः सहस्राब्देभ्यः पूर्वमेव संस्कृते रचिताः, प्रसारिताश्च सन्ति। संस्कृतस्य व्यवस्थितं व्याकरणं, समृद्धशब्दकोशः, दार्शनिकस्पष्टता च **संस्कृतं न केवलं भाषा अपितु ज्ञानसृष्टेः अभिव्यक्तेश्च शक्तिशालिसाधनमिति** निरूपयति।

प्राचीनज्ञान-आधुनिकनवाचारयोः सेतुत्वेन संस्कृतशिक्षायाः परिवर्तनम्
(Transforming Sanskrit Education: Bridging Ancient Knowledge and Modern Innovations)

भारतीयशिक्षाव्यवस्था आबहोःकालात् औपनिवेशिकरूपरेखाभिः प्रभाविता विद्यते, येन छात्राः संस्कृतात्, भारतीयज्ञानपरम्परायाः (IKS) देशस्य समृद्धज्ञानाच्च वञ्चिताः। राष्ट्रियशिक्षानीतिः (२०२०) स्वनीत्याधारेण पुनः भारतस्य ज्ञानपरम्परया, संस्कृतेन च सह छात्रान् योजयितुं, वर्तमानम् अन्तरं च पूरयित्वा महत्परिवर्तनमिच्छति। परिवर्तनेऽस्मिन् भारतीयसंस्कृतेः बौद्धिकपरम्परायाः च आधारशिलारूपेण संस्कृतशिक्षा महत्त्वपूर्णभूमिकां निर्वहति। विश्वविद्यालय-अनुदान-आयोगेन (UGC) सर्वाङ्गीण-भाविशिक्षा-प्रतिरूपत्वेन संस्कृतस्य विनूतना अधिगम-परिणाम-आधारित-पाठ्यचर्या-रूपरेखा (अ.प.पा.रू.) रा.शि.नीत्या (२०२०) सह समन्वयं कृत्वा, संस्कृतज्ञानपरम्पराम् (SKS) आधुनिक-प्रगत्युन्मुखेन संयोज्य निर्मीयते।

1. भारतीयदर्शनं - संस्कृतशिक्षा

भारतीयदर्शनं मूलतः संस्कृतग्रन्थेषु उल्लिखितमासीत्। संस्कृतसाहित्यं वेदादारभ्य उपनिषदः, न्याय-सांख्य-वेदान्तादिदर्शनपर्यन्तम् अस्तित्व(Ontology)-आध्यात्मिक-नैतिकप्रश्नानां गहनतया अवलोकयति। पाठ्यक्रमे एतेषां ग्रन्थानां समावेशः भारतीयज्ञानमीमांसायाः, अस्तित्वशास्त्रस्य (Ontology) च संरचनात्मक-गवेषणे साहाय्यमाचरति। प्राचीनगुरुकुलव्यवस्था शारीरिक-भावात्मक-संज्ञानात्मक-आध्यात्मिकवृद्धौ बलं ददाति। संस्कृतशिक्षायां प्रागेव विद्यमानानि इमानि प्रधानमूल्यानि नैतिकचिन्तनं, दायित्वपूर्णवैदुष्यं, नैरन्तर्य-बौद्धिक-अभ्यासांश्च (Sustainable Intellectual Practices) प्रोत्साहयन्ति।

2. संस्कृतस्य भारतीयज्ञानपरम्परायाः च ऐतिहासिकमूलाधाराः

संस्कृतं भारतस्य बौद्धिकपरम्पराणाम् आधारशिलास्ति, यस्मिन् वेद-उपनिषत्-स्मृत्यादिग्रन्थाः सन्ति यत्र च विज्ञान-गणित-दर्शन-शासन-कला-विषयिणी आधारभूत-अन्तर्दृष्टिः प्राप्यते। भारतस्य संस्कृतविद्वत्तायाः परम्परा, ज्ञानाय तस्याः योगदानं च सहस्राब्देभ्यः पूर्वतनम् अस्ति। प्राचीनसंस्कृतग्रन्थानाम् अध्ययनेन वैज्ञानिकाविष्काराणां, नैतिकदर्शनस्य, कलानां च समृद्धः इतिहासः ज्ञायते। वेद-उपनिषत्-स्मृति-आदिभिः प्रारम्भिकसंस्कृतग्रन्थैः प्राचीनभारते सामाजिक-सांस्कृतिक-आर्थिकप्रथानाम् आधारः स्थापितः वर्तते।

संस्कृतपाठ्यचर्या छात्रान् प्राचीनज्ञानेन, मूल्यैः, नीतिशास्त्रेण, वैज्ञानिकज्ञानेन, दार्शनिकविचारैश्च सह संलग्नान् करोति। ज्योतिषं (खगोलशास्त्रं), न्यायदर्शनं, जीवविज्ञानम् (आयुर्वेदादि), तथा स्थापत्यविद्या (वास्तुकला) इत्यादयः आधुनिक-अन्तःशास्त्रीय-शिक्षां प्रेरयिष्यन्ति। संस्कृत-ग्रन्थाः समकालीनानुसन्धानाय समकालीनाविष्करणेभ्यः उत्कृष्टरूपरेखाः प्रददति।

3. संस्कृतशिक्षायाः मौलिकसिद्धान्ताः

संस्कृतशिक्षा सहजतयैव गभीरभारतीयबौद्धिकपरम्परायाः संवर्धनेन सङ्क्रमणेन च भारतीयविदुषां योगदानस्य मूर्तरूपं ददाति। पाठ्यक्रमाः संस्कृत-आचार्याणां यथा गौतमः (न्यायशास्त्रं), कणादः (वैशेषिकं), पतञ्जलिः (महाभाष्यं) चेत्यादिभिः कृतिभिः - क्रमशः दर्शनशास्त्रे, तर्कशास्त्रे, भाषाविज्ञाने, प्रधान-गौणविषयेषु च

निहिताः सन्ति। एतदतिरिच्य संस्कृतशिक्षा सत्यं, धर्मः, अहिंसा, अस्तेयम् इत्यादीनि प्रमुखमूल्यानि छात्रेषु सङ्क्रामयति। इमानि दायित्वपूर्णवैदुष्याय महत्त्वपूर्णानि भवन्ति। इत्थं संस्कृतपाठ्यचर्या अधोलिखितान् अंशान् केन्द्रीकरोति -

• **समीक्षात्मकचिन्तनं समस्यासमाधानं च** – न्यायवैशेषिके, मीमांसा चेत्यादीनि दर्शनानि समकालीनोपहूतीः निराकरणयोग्यतावर्धकाः तार्किकव्याख्याः प्रस्तुवन्ति।

• **अन्तःशास्त्रीयज्ञानम्** – संस्कृतेन सह विज्ञानं, सामाजिकविज्ञानम् इत्येवं संयुक्ताध्ययनस्य प्रोत्साहनेन आधुनिक-प्राचीनज्ञानयोः समग्रावबोधः जायते।

4. आधुनिकविषयैः सह समन्वयः

आधुनिकयुगे संस्कृतशिक्षायाः प्रासंगिकतां बहुशास्त्रीयोपागमः वर्धयति। रा.शि.नीत्याः (२०२०) विचारस्तावत् –

- अध्ययनशाखाभेदानाम् अपाकरणम्।
- तादृशपाठ्यचर्यायाः निर्माणं यस्याः आधारः भारतीयता स्यात्।
- आधुनिकाध्ययनशाखाभिः सह पारम्परिकाध्ययनशाखानां संयोजनम्।

संयोजनाय प्रमुखक्षेत्राणि -

- **प्रौद्योगिकी - संस्कृतग्रन्थानां** विश्लेषणार्थं संवर्धनार्थं च कृत्रिमबुद्धेः यन्त्राधिगमस्य च उपयोगः।
- **नैरन्तर्यम् (Sustainability) -** संस्कृतग्रन्थेभ्यः पर्यावरणदायित्वेन, नैरन्तर्यजीवनेन, हरितप्रौद्योगिक्या च सम्बद्धानां सन्दर्भाणाम् अन्वेषणम्।
- **सांस्कृतिकाध्ययनानि** - कथं संस्कृतवाङ्मयं वैश्विकसंस्कृतेः आदानप्रदाने प्रभावयतीति, तत्रापि प्राचीनसंस्कृतग्रन्थेभ्यः वैश्विकदर्शनं वैश्विकवाङ्मयञ्च प्रभावयतां केषाञ्चन महत्त्वपूर्ण-अध्ययनानां विषये ज्ञानप्राप्तिः।
- **अन्तःशास्त्रीयपरियोजनाः** - छात्राः तादृशपरियोजनाकार्येषु प्रोत्साहनीयाः यत्र संस्कृतेन सह आधुनिकप्रौद्योगिकी युक्ता स्यात्, यथा - तन्त्रांशनिर्माणं (Creating Apps), अथवा कृत्रिमबुद्धि-सञ्चालितसंस्कृतानुवादः इत्यादयः।

5. वैश्विकज्ञाने भारतीयानां (भारतस्य) योगदानम्

वैश्विकज्ञानविज्ञानविस्तारे संस्कृतमाध्यमेन भारतीयानां वैचारिकं योगदानं गहनं विद्यते। गणितं, विज्ञानं, भाषाशास्त्रं, चिकित्साशास्त्रं, दर्शनं, कला चेत्यादिषु विविधेषु क्षेत्रेषु योगदानमेतत् सुविस्तृतम् अवलोक्यते। भारतस्य प्राचीनप्रज्ञायाः भारतीयज्ञानपरम्परायाश्च वैश्विकस्तरे चिरकालं यावत् कृतानि योगदानानि तेषां मूलस्रोतांसि च यथायोग्यं संस्कृतश्लोकैः सह अधः प्रदर्श्यन्ते -

वैश्विकज्ञानविज्ञानस्य कृते भारतीयानां योगदानम्

क्र.सं.	क्षेत्रम्	योगदानम्	प्राचीनग्रन्थः / स्रोतः	विवरणम्
1	गणितम्	शून्यस्य दशमलवपद्धतेश्च सङ्कल्पना।	ब्रह्मस्फुटसिद्धान्तः (ब्रह्मगुप्तेन विरचितः ७ शताब्दः)	ब्रह्मगुप्तेन शून्यसंख्यासम्बद्धाः ऋणसंख्यासम्बद्धाश्च गणनाविधयः परिकल्पिताः, यैश्च आधुनिकसंख्यापद्धतेः गणनायाश्च आधारः स्थापितः।
2	खगोलशास्त्रम्	सौर-चन्द्रग्रहणानां, ग्रहाणां च गतेः यथार्थगणना।	सूर्यसिद्धान्तः	विस्तृतं खगोलीयपरीक्षणं नियमाश्च पाश्चात्यान्वेषणात् पूर्वमेव अस्मिन् ग्रन्थे स्थापितम्। सूर्यसिद्धान्ते कालखण्डविभाजनम्, अक्षांशस्य अवनतिः (Axial Tilt) इत्यादयः अन्यविषयाः वर्णिताः।
3	आयुर्वेदः (चिकित्सा)	समग्रचिकित्साविधिः। शारीरिकमानसिकाध्यात्मिक-स्वास्थ्यसंरक्षणम्।	चरकसंहिता सुश्रुतसंहिता इत्यादयः।	विश्वे प्राचीनतमं चिकित्साशास्त्रम् आयुर्वेदः विद्यते, यत्र रोगानां निवारणं, निदानम्, शस्त्रकर्म, औषधोपचारश्च वर्णिताः।
4	शल्य-चिकित्सा	उन्नतानि शल्य-उपकरणानि, तत्प्रविधयश्च – यथा नासिकानिर्माणम्, नेत्रचिकित्सा (Cataract) इत्यादयः।	सुश्रुतसंहिता	सुश्रुतः "शल्यतन्त्रस्य जनकः" इति ख्यातः। सुश्रुतस्य विस्तृतशस्त्रविधयः अरबिकभाषायाम् अनूदिताः, येन वैश्विकचिकित्सायामस्य प्रभावः दृश्यते।
5	भाषाशास्त्रम्	ध्वनिविज्ञानं, व्याकरणञ्चेति (औपचारिकभाषाशास्त्रस्य आरम्भः)	पाणिनेः अष्टाध्यायी	आधुनिकभाषाशास्त्रस्य आदिमं स्वरूपमिव पाणिनेः व्याकरणमभ्युपगम्यते, यत्र पदनिर्माणनियमाः, औपचारिकभाषासिद्धान्ताः बीजगणितीयपद्धतयश्च दृश्यन्ते, अस्य व्याकरणस्य रचनाशैली आधुनिकसंगणकविज्ञानमपि प्रेरयति।
6	गणितीयानन्तता	"अनन्तता" (Infinity) इत्यस्य संकल्पना, गणनाशास्त्रस्य आधारः।	'अस्मिन् विकारः खहरे न राशावपि प्रविष्टेष्वपि निः सृतेषु।	भारतीयचिन्तकाः पाश्चात्यगणितस्य अपेक्षया बहुपूर्वमेव अनन्ततायाः निरन्तरतायाश्च अवधारणाम् अवगतवन्तः, यच्च गणितस्य आधुनिकसिद्धान्तानां च कृते महत्त्वपूर्णं वर्तते।

			बहुष्वपि स्याल्लयः सृष्टिकालेऽनन्तेऽच्युते भूतगणेषु यद्वत्। - बीजगणितम् 2.20 भास्कराचार्यः द्वितीयः	
7	धातुविज्ञानम् (Metallurgy)	उन्नतधातुविज्ञानकला (Advanced Metallurgy) यथा - अक्षलोहं (अपक्षीयं लोहम्, जस्त्रस्य आस्वादनम्, Rust-Resistant Iron, Zinc Distillation) इत्यादयः।	पुरातात्त्विकस्थलानि (Archaeological Sites) यथा - दिल्लीलोहस्तम्भः, जावर-र्माइन्स् इत्यादयः।	भारतदेशे उत्कृष्टं लोहनिर्माणम् (उदाहरणतया - वुट्स् इस्पात्), अपक्षीयस्तम्भनिर्माणं, जस्त्रास्वादनकौशलं च पाश्चात्त्यदेशेभ्यः पूर्वमेव विकसितम्।
8	दर्शनं मनोविज्ञानञ्च	मनसः सिद्धान्तः, चैतन्यसिद्धान्तश्चेति।	उपनिषदः, पतञ्जलिमुनेः योगसूत्राणि।	भारतीयदर्शनं मनःप्रक्रियाम्, आत्मबोधं, चैतन्यं, संज्ञानं च विशदतया विवृणोति, यत् आधुनिकमनोविज्ञानात् पूर्वमेव विकसितम्।
9	शिक्षा	आदर्शभूता गुरुकुलपद्धतिः, तक्षशिला-नालन्दाद्याः विश्वविद्यालयाः।	अर्थशास्त्रं, मनुस्मृतिः, बौद्धग्रन्थाश्च।	प्राचीनभारते विविधविषयेषु, यथा न्यायः, चिकित्सा, व्याकरणं, राजनीतिशास्त्रं, दर्शनं, ज्योतिषञ्चेत्यादयः, शिक्षां प्रदातुं समर्थाः विश्वविद्यालयाः आसन् यत्रानेके वैदेशिकाः आजग्मुः।
10	अर्थशास्त्रं राज्यशासनञ्च	शासनं, करव्यवस्था, कूटनीतिः, गुप्तचरप्रणाली चेति।	अर्थशास्त्रम्	अर्थशास्त्रं राजकीय-आर्थिकशास्त्रस्य ग्रन्थः, ग्रन्थोऽयम् अद्यापि कूटनीतिशास्त्रे व्यवस्थायां च सर्वत्र पठ्यते।

वैश्विकप्रभावः

- अरबिकभाषायामनूदिताः सुश्रुतसंहिता-चरकसंहिता-ब्रह्मस्फुटसिद्धान्ताश्च पारसदेश- (ईरान) स्पेनदेशद्वारा यूरोपदेशं प्राप्ताः, येन पुनर्जागरणविज्ञानस्य (Renaissance Science) आधारः स्थापितः।
- भारतीयाङ्कपद्धतयः बीजगणितविचाराश्च इस्लामिकदेशद्वारा यूरोपे प्रसृताः।
- आधुनिकविषयाणां, यथा भाषाशास्त्रं, शल्यचिकित्सा, मनोविज्ञानं, धातुविज्ञानं, खगोलशास्त्रञ्चेत्यादीनां सर्वेषामपि विषयाणां मूलं संस्कृते प्रचुरतया दृश्यते।

अतः इयं पाठ्यचर्या वैश्विकज्ञानपद्धतिषु संस्कृतस्य योगदानमित्यंशं प्रामुख्येन ज्ञापयति। गणित-खगोलशास्त्र-भाषाशास्त्र-जीवविज्ञानादिषु संस्कृतस्य प्रभावः प्राप्यते। भाषा, तर्कः, नीतिशास्त्रम् इत्यादिषु

विषयेषु संस्कृतयोगदानं केन्द्रीकृत्य पाठनेन छात्राः वैश्विकज्ञानपरम्पराणां परस्परसम्बद्धं गहनतया अवगच्छन्ति, तथा च आधुनिकजगति अर्थपूर्णं योगदानं दातुं समुचितं मार्गं प्राप्स्यन्ति।

6. संस्कृते आधुनिकाः विश्वस्वीकृताश्च विचाराः

प्राचीनसंस्कृतप्रज्ञा अद्यापि आधुनिकविचारपरम्पराणां कृते निरन्तरं योगदानं दीयमाना दृश्यते। कौटिल्यस्य आर्थिकनीतयः वैश्विक-अर्थनीतिप्रबन्धनविषये योगदानं निरन्तरं ददति। धर्मशास्त्राणि, स्मृतयश्च लोकेषु सुसम्बद्धं सामाजिकजीवनं सुनिश्चेतुं जनेषु मिथः सुदृढसम्बन्धकल्पने मार्गं दर्शयन्ति। ऐतिहासिककथाः उदात्तचरितानां सरलजीवनस्य आदर्शान् स्थापयन्ति। पाठ्यक्रमे समाविष्टाः एते संस्कृतविचाराः कथं समकालीनप्रबन्धनं, निर्णयस्वीकरणमित्यादिकं च प्रभावितं कुर्वन्ति इति छात्राः ज्ञास्यन्ति।

रा.शि.नीतिः (२०२०) तथा भारतीयज्ञानपरम्परा (IKS) इत्येतयोः दृष्ट्या शैक्षणिक-एकीकरणाय कतिपयाः वैश्विकरूपेण स्वीकृताः आधुनिकाः संस्कृतविचाराश्च अधोलिखिताः सन्ति -

क्र. सं.	आधुनिकविचारः	संस्कृतपदं / सिद्धान्तः	संस्कृतश्लोकः	आधुनिकप्रासङ्गिकता
1	समग्रस्वास्थ्यविचारः (Wellness)	स्वास्थ्यम्	समदोषः समाग्निश्च समधातुमलक्रियः। प्रसन्नात्मेन्द्रियमनाः स्वस्थ इत्यभिधीयते॥ (चरकसंहिता, सूत्रस्थानम् ९.४)	शारीरिकं मानसिकं सामाजिकं च स्वास्थ्यं संरक्षितुं प्रस्तुतोऽयं श्लोकः विश्वस्वास्थ्यसंस्थायाः (WHO) स्वास्थ्यपरिभाषासदृशः विद्यते।
2	चेतनायाः जागरूकता	स्मृतिः ध्यानम्	योगश्चित्तवृत्तिनिरोधः॥ (पातञ्जलयोगसूत्राणि १.२)	योगशास्त्रं ध्यानाभ्यासानाञ्च आधारः।
3	नैरन्तर्यजीवनम् / पारिस्थितिकीतन्त्रम् (Sustainable Living / Ecology)	प्रकृतिपूजनम्	माता भूमिः पुत्रोऽहं पृथिव्याः। (अथर्ववेदः. 12.1.12)	नैरन्तर्यजीवनं वैश्विकपारिस्थितिक्याः नैरन्तर्यपर्यावरणमूल्यैः सह सङ्गतिं स्थापयति।
4	अहिंसा / हिंसानिवृत्तिः	अहिंसा	अहिंसा परमो धर्मः। (महाभारतम्, शान्तिपर्व २६२.५)	शान्तिनिर्माणस्य अहिंसकनागरिकान्दोलनानां च नैतिकाधाराः।
5	योगः समग्रजीवनशैली चेति। (Yoga & Integrated Lifestyle)	अष्टाङ्गयोगः	यमनियमासनप्राणायाम-प्रत्याहार-धारणाध्यानसमाधयोऽष्टावङ्गानि॥ (योगसूत्राणि २.२९)	मानसिक-शारीरिक-स्वास्थ्यसंरक्षणार्थं योगाभ्यासः विश्वपटले स्थापितः।

6	कर्मसिद्धान्तः (Cause & Effect)	कर्मसिद्धान्तः	कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन। (भगवद्गीता २.४७)	आधुनिकनैतिकदर्शने, व्यवहारशास्त्रे च प्रभावपूर्णोऽयं सिद्धान्तः।
7	नैतिकसंवादः	सत्यं, प्रियं, हितम्	सत्यं ब्रूयात् प्रियं ब्रूयात् न ब्रूयात् सत्यमप्रियम्। प्रियं च नानृतं ब्रूयात् एष धर्मः सनातनः॥ (मनुस्मृतिः ४.१३८)	रचनात्मकस्य नैतिकस्य च सम्प्रेषणसिद्धान्तः।
8	सन्तुलिताहारः (हिताहारः) (Balanced Diet)	आहारविधिः	हितं मितं च आहारं सेवन्ते ये नराः सदा। ते सर्वं तरयन्त्याशु व्याधीन् कालकृतानपि। (चरकसंहिता, सूत्रस्थानम् २५.३१)	आहारस्य नियमोऽयं पौष्टिकभोजनमहत्त्वं ज्ञापयति।
9	वैश्विकनागरिकता	वसुधैव कुटुम्बकम्	अयं निजः परो वेति गणना लघुचेतसाम्। उदारचरितानां तु वसुधैव कुटुम्बकम्॥ (महोपनिषद् ६.७१)	अन्तःसास्कृतिकसौहार्दं, समावेशं शान्तिञ्च प्रवर्धयति।

7. संस्कृतशिक्षायाः भविष्योन्मुखदृष्टिः-

वैश्विकप्रगत्या सह सङ्गतिं स्थापयितुं छात्राणां वैश्विकप्रवृत्तिषु विशेषज्ञतां सुनिश्चेतुं पाठ्यक्रमे आधुनिकबौद्धिकप्रवृत्तयः (emerging trends) समाविष्टाः सन्ति। यथा - भारतीयतर्कः, प्राकृतिकभाषाप्रक्रिया (NLP), कृत्रिमबुद्धिः (AI), संगणकानुप्रयोगाः इत्यादयः।

8. व्यावहारिकप्रासङ्गिकता वृत्त्यवसराश्च

संस्कृतशिक्षा केवलं सैद्धान्तिकं ज्ञानं न प्रददाति अपि तु तस्य व्यावहारिकमुपयोगं च सुसम्बद्धतया प्रस्तौति। व्यावहारिकप्रासङ्गिकतावृद्ध्यर्थं स्वीकृताः उपक्रमाः -

- **अध्ययनानि (Case Studies) -** संस्कृतग्रन्थेभ्यः प्रेरकानि उदाहरणानि कथाः वा स्वीकृतानि, येन वर्तमाननीतिकाठिन्यस्य समाधानं प्राप्यते।
- **प्रशिक्षुतायाः परियोजनायाश्च अन्तर्गतत्वेन -** संस्कृतशोधपरियोजनानां कृते सांस्कृतिकसंस्थाभिः सह मिलित्वा कार्यकरणं, पाण्डुलिपीनाम् अङ्कीकरणं रक्षणञ्चेति स्वीकर्तुं शक्यते।
- **कौशलविकासकार्यक्रमाः -** संस्कृतस्य अङ्कीयानुवादस्य, भाषाविश्लेषणस्य, संस्कृताधारितसंशोधनस्य च प्रशिक्षणार्थम् अवसराः परिकल्पनीयाः।

9. विषयमाध्यमेन अवसरनिर्माणम् (Creating Opportunities through Subjects)

एषा पाठ्यचर्या निम्नबिन्दून् केन्द्रीकृत्य सिद्धान्तान् प्रायोगिकपक्षेण सह सम्बद्धं कर्तुम्, आवश्यकं वृत्तिकौशलम् आत्मनि विकासयितुं छात्रान् प्रोत्साहयति -

- **अनुभवाधारितशिक्षणम् -** अङ्कीय-मानवविज्ञान-परियोजना। (Digital Humanities Projects)
- **कौशलविकासः** - संस्कृतसंगणकभाषाविज्ञानं, कृत्रिमबुद्धिः, अङ्कीयमानवविज्ञानमित्येतेषां विषयाणामध्यापनम्।
- **औद्योगिकप्रासङ्गिकपाठ्यक्रमः -** आधुनिककाले संस्कृतं लोकप्रियं कर्तुं बहुविषयकपाठ्यक्रमाणां निर्माणं तथा च सम्बद्धविषयेषु संस्कृतज्ञानपरम्पराणां प्रदर्शनम्।
- **अनुसन्धानं नवोन्मेषश्च -** संस्कृतं अन्यैः अध्ययनक्षेत्रैः सह संयोज्य अन्तःशास्त्रीयशोधकार्यस्य प्रोत्साहनम्।

10. पाठ्यक्रमनिर्माणं शिक्षणपद्धतिश्च

पाठ्यक्रमे, अध्यापनविधिषु च संस्कृतस्य आधुनिकविषयाणां च सन्तुलितं समायोजनं प्रतिबिम्बितं भवेत्। संस्कृतविद्भिः, शिक्षाविद्भिश्च एषः पाठ्यक्रमः विकसितः। मार्गदर्शकत्वम् अनुभवात्मकं शिक्षणञ्च प्रवर्धयत् शिक्षणशास्त्रं गुरु-शिष्यपरम्परायाः प्रासङ्गिकतां सूचयति। **आभासीयवास्तविकता (VR), संवर्धितवास्तविकता (AR),** इत्यादयः संस्कृतशिक्षायाः संलग्नतां सुलभतां च वर्धयिष्यन्ति।

रा.शि.नीतिः (२०२०) विश्वविद्यालय-अनुदान-आयोगस्य अ.प.पा.रू. (NEP 2020 and **UGC's LOCF)** इत्येताभ्यां सह समन्वयपुरस्सरं निर्मितैषा संस्कृतशिक्षा वैश्विकदृष्ट्या प्रासङ्गिकी, अथापि अस्याः सांस्कृतिकमूलत्वं भारतीयमेव। एतस्याः माध्यमेन छात्राः न केवलं भारतस्य बौद्धिकपरम्परायाः संरक्षणं वर्धयिष्यन्ति अपितु अधिकाधिकतया प्रौद्योगिकी-सञ्चालिते विश्वे सार्थकं स्वकीयं योगदानं प्रदास्यन्ति।

11. संस्कृतम् अनुसन्धानं च

संस्कृतस्य अधिगमपरिणाम-आधारितपाठ्यक्रमरूपरेखायाः (LOCF) संरचना राष्ट्रियशिक्षानीतेः (२०२०) आधारेण कृता, यस्याः प्रमुखम् उद्देश्यं स्नातकस्तरादेव शोधयोग्यतायाः संवर्धनम्। विश्लेषणात्मककौशलानि, भारतीयज्ञानपरम्परां (IKS) च बोधयन् एषा अ.प.पा.रू (LOCF) छात्राणां कृते समीक्षात्मकरूपेण नवीनतया च चिन्तनाय अपेक्षितं समुचितञ्च वातावरणं कल्पयति।

बी.ए. ऑनर्स् अनुसन्धानम् (B.A. Hons. Research) इति कार्यक्रमस्य आरम्भेण संस्कृतस्नातकाः अधुना साक्षात् शोधकार्यं कर्तुं शक्नुवन्ति, पृथक् स्नातकोत्तरपदवीं प्राप्तुम् अनिवार्यतापि नास्ति। स्नातक-अध्ययनादेव अनुसन्धानं प्रति अग्रेगमनमिति एतस्य कार्यस्य उद्देश्यम् अस्ति यत् -

- मूलसंस्कृतग्रन्थैः शास्त्रैः च सह वैदुष्यपूर्णसंलग्नता।
- व्याकरणं, साहित्यं, दर्शनं, बहुशास्त्रीय-संस्कृताध्ययनशाखा चेत्यादिषु क्षेत्रेषु स्नातकस्तरादेव विशेषज्ञतासम्पादनाय प्रोत्साहनम्।
- अनुसन्धित्सूनां संस्कृतविदुषां कस्यचन नूतनवर्गस्य निर्माणाय पारम्परिक-ज्ञान-व्यवस्थानां सुदृढीकरणम्।

एतत् संशोधनात्मकं पदं न केवलं संस्कृतभाषायाः प्रचार-प्रसाराभ्यां सह सम्बद्धम्, अपितु समकालीनशैक्षणिकबौद्धिकविषयेषु संस्कृतभाषां जीवद्विकसद्-अध्ययनशाखात्वेन निर्माणेनापि सम्बद्धं वर्तते।

संस्कृतस्नातकस्य गुणाः

(GRADUATE ATTRIBUTES IN SANSKRIT)

संस्कृतशिक्षायां स्नातकगुणाः नाम प्रत्येकं पाठ्यक्रमस्य आरम्भे उल्लिखितानाम् अपेक्षितपाठ्यक्रमाधिगमपरिणामानां समवायः भवति। संस्कृतस्नातकः विविधपाठ्यक्रमाणाम् अध्ययनद्वारा यौ लक्षण-गुणौ प्रदर्शयितुं समर्थः भविष्यति तौ अधः सूचीबद्धौ स्तः -

(क) अध्ययनशाखायाः ज्ञानम्

संस्कृतस्थानाम् एकस्याम् अध्ययनशाखायाम् अथवा अधिकासु अध्ययनशाखासु स्थितस्य व्यापकज्ञानावगमनस्य निष्पादनस्य च सामर्थ्यप्राप्तिः।

(ख) सम्प्रेषणकौशलम्

i. सरलमानकसंस्कृतेन विचारसम्प्रेषणे क्षमता।

ii. विज्ञानस्य, मानविकशास्त्राणां (Humanities), सामाजिकविज्ञानस्य, भाषाणां च क्षेत्रे संस्कृतमहत्त्वस्य प्रदर्शनक्षमता।

iii. संस्कृतं न केवलं भाषा अपितु सर्वस्याः अपि समस्तप्राचीनप्रज्ञायाः वाहकम् इति विचारस्य सम्प्रेषणक्षमता।

(ग) समीक्षात्मकचिन्तनम्

i. प्राचीनतर्कं प्राचीनावधारणाः अवगत्य स्वतन्त्ररूपेण चिन्तनं कर्तुं क्षमता।

ii. ऋषिभिः पूर्वं प्रदत्तायाः समृद्धायाः प्रज्ञायाः समीक्षात्मकरूपेण विश्लेषणार्थं चिन्तनक्षमता।

(घ) समस्यानिवारणम्

i. जीवनस्य विभिन्नेषु क्षेत्रेषु स्थितानां विविधसमस्यानां समाधानम् अन्वेष्टुं तथा समुचितपरिणामप्राप्त्यै प्राप्तसमाधानानां प्रयोगक्षमता।

ii. वैधनिष्कर्षाय दत्तांशस्य विश्लेषणं संश्लेषणं कर्तुं तथा अनुमातुं च क्षमता।

iii. सामाजिकीं नैतिकीं वा समस्यां समाधातुं क्षमता। तथा कक्षायाः शिक्षणं दैनन्दिनव्यवहारे प्रयुज्य तस्याः एव समस्यायाः समाधानं प्रदातुं क्षमता।

(ङ) शोधसम्बद्धकौशलानि

i. अन्तःशास्त्रीयशोधं बहुशास्त्रीयशोधं वा कर्तुं क्षमता।

ii. शास्त्रेभ्यः अद्यतनवैज्ञानिकप्रगतेः मूलाधारं ज्ञातुं क्षमता।

iii. शास्त्रेषु कथितां स्थायिजीवनपद्धतिम् अन्वेष्टुं सामर्थ्यम्।

(च) सूचना तथा सम्प्रेषणप्रौद्योगिकी (ICT) अङ्कीयसाक्षरता च

विभिन्नप्रयोजनार्थं सूचनानाम् अन्वेषणाय, विश्लेषणाय, प्रयोगाय च विविधानां प्रौद्योगिकोपकरणानाम् उपयोगस्य क्षमता।

(छ) स्वनिर्देशितशिक्षणम् (Self-Directed Learning)

विविधपरियोजनासु स्वतन्त्रतया कार्यं कर्तुं क्षमता तथा संस्कृतस्य विविधपक्षेषु विस्तृताध्ययनं सुनिश्चेतुं च क्षमता।

(ज) नैतिकता तथा नैतिकजागरूकता

i. अनैतिकव्यवहारं, मिथ्याकरणं, सूचनायाः मिथ्याकरणमित्यादीनाम् अनैतिकव्यवहाराणाम् अभिज्ञानक्षमता।

ii. आत्मनः प्रबन्धनक्षमता।

iii. विविधसामाजिकव्यवस्थानां च प्रबन्धनक्षमता।

(झ) आजीवनम् अधिगमः (Lifelong Learning)

व्यक्तिगतविकासं लक्ष्यीकृत्य स्वगतेः अनुरूपं शिक्षणस्य, स्वनिर्दिष्टस्य शिक्षणस्य च क्षमता।

संस्कृतस्नातकानां योग्यतासंसूचकानि

(QUALIFICATION DESCRIPTORS FOR SANSKRIT GRADUATES)

संस्कृतं किञ्चन क्षेत्रं भवति यत्र वयं सामाजिक-राजनैतिक-न्याय-नैतिकादीनां विभिन्नानां विश्वं प्रभावयतां पक्षाणाम् अध्ययनं कर्तुं प्रवृत्ताः भवेम। तदर्थं संस्कृतस्य संस्कृतशास्त्राणाञ्च बी.ए. (Hons.) कार्यक्रमाणाम् अधोदत्तानि योग्यतासंसूचकानि स्वीकृतानि -

- संस्कृतस्य संस्कृतशास्त्राणाञ्च गहनतया अवबोधस्य प्रदर्शनम्।
- सरलमानकसंस्कृतेन समृद्धप्राचीनप्रज्ञावबोधाय ज्ञानस्य अनुप्रयोगः।
- भारतीयज्ञानपरम्परायाः (IKS) समकालीनज्ञानपरम्पराणां च विस्तृतज्ञानस्य प्रदर्शनम्।
- अर्थशास्त्र-राजनीति-न्याय-गणित-भौतिक-रसायन-विज्ञानादिविषयज्ञानोपेतस्य संस्कृतस्य बहुशास्त्रियोपागमत्त्वेन प्रदर्शनम्।
- समकालीनविषयाणां व्यापकं ज्ञानं, चितक्षेत्रसम्बद्धः वैदुष्यपूर्णशोधः, समकालीनविषयावगमनाय आवश्यककौशलानां प्रविधीनां च प्रदर्शनम्।

श्रेयोऽङ्कवितरणम्
(CREDIT DISTRIBUTION)

श्रेयोऽङ्कः कश्चन एककः येन पाठ्यक्रममापनं क्रियते। अयं प्रतिसप्ताहम् आवश्यकानां संसूचनाहोराणां (Instructional Hours) संख्यां निर्धारयति। एकः श्रेयोऽङ्कः प्रतिसप्ताहम् एकहोरात्मक-अध्यापनेन (व्याख्यानेन अनुशिक्षणेन वा) अथवा होराद्वयस्य प्रायोगिककार्येण/क्षेत्रकार्येण समानः भवति।

उपाधिप्राप्तये प्रत्येकमपि श्रेण्यां आवश्यकाः न्यूनतमश्रेयोऽङ्काः

(Minimum Credit Requirements to Award Degree under Each Category)

क्र.सं.	विस्तृतपाठ्यक्रमश्रेणी	वि.अ.आयोगानुगुणं (UGC) आवश्यकन्यूनतमश्रेयोऽङ्काः	
		त्रिवर्षीय-स्नातकपाठ्यक्रमः	चतुर्वर्षीय-स्नातकपाठ्यक्रमः
1	प्रधानपाठ्यक्रमः (Major Course)	६०	८०
2	गौणपाठ्यक्रमः (Minor Course)	२४	३२
3	बहुशास्त्रीयपाठ्यक्रमः (Multidisciplinary)	०९	०९
4	क्षमतावर्धनपाठ्यक्रमाः (Ability Enhancement Courses)	०८	०८
5	कौशलवर्धनपाठ्यक्रमाः (Skill Enhancement Courses)	०९	०९
6	मूल्यवर्धनपाठ्यक्रमाः – स्नातकस्तरे सर्वेषां कृते (Value Added Courses common for all UG)	०६–०८	०६–०८
7	ग्रीष्मकालीनप्रशिक्षुता (Summer Internship)	०२–०४	०२–०४
8	अनुसन्धानपरियोजना/लघुशोधप्रबन्धः	———	१२
	योगः	**१२०**	**१६०**

1. प्रधानपाठ्यक्रमः (Major Course or Core)

एषः पाठ्यक्रमः छात्रेण/छात्रया वा स्वपाठ्यक्रमे अनिवार्यतया अध्येयः।

2. गौणपाठ्यक्रमः (Minor Course)

एषः पाठ्यक्रमः छात्रस्य/छात्रायाः वा स्वचितविषयेण सम्बद्धः (एकलशास्त्रीयम्) अथवा स्वचितैः विषयैः सम्बद्धः (बहुशास्त्रीयम्) श्रेयोऽङ्कपाठ्यक्रमसमूहः भवति।

3. बहुशास्त्रीयपाठ्यक्रमाः (Multidisciplinary Course)

एषः पाठ्यक्रमसमूहः, छात्रेभ्यः बहुशास्त्रीयं अन्तःशास्त्रीयं वा शिक्षणं दातुमुद्दिष्टः वर्तते। अत्र सामान्यविकल्पपाठ्यपाठ्यक्रमाः (GEs) विविधान्यविषयसमूहात् (स्वचितविषयं विहाय) विषमसमसत्रेषु वर्गीकृत्य प्रदत्ताः भवन्ति।

4. क्षमतावर्धनपाठ्यक्रमाः (क्ष.व.पा. / AEC)

अध्ययनस्य विभिन्नक्षेत्राणां माध्यमेन ज्ञानवर्धनाय उद्दिष्टाः पाठ्यक्रमाः क्षमतावर्धनपाठ्यक्रमाः भवन्ति। भाषा, साहित्यं, पर्यावरणविज्ञानमथ च नैरन्तर्यविकासम् (Sustainable Development) इत्यादयः अत्र अन्तर्भवन्ति। एते क्षमतावर्धनपाठ्यक्रमाः सर्वासामपि अध्ययनशाखानां कृते अनिवार्याः।

5. कौशलवर्धनपाठ्यक्रमाः (कौ.व.पा. / SEC)

एते कौशलवर्धनपाठ्यक्रमाः कौशल-आधारितपाठ्यक्रमाः भवन्ति। एते सर्वासामपि अध्ययनशाखानां कृते अनिवार्याः। छात्राणां कृते प्रशिक्षणं, दक्षतां, प्रावीण्यं, कौशलं च प्रदातुम् एते उद्दिष्टाः।

6. मूल्यवर्धनपाठ्यक्रमाः (मू.व.पा. / VAC)

एषः पाठ्यक्रमसमूहः विभिन्नविषयाणां कृते प्रस्तावितानां पाठ्यक्रमाणां सामान्यसञ्चयः अस्ति। तथा च पाठ्यक्रमेऽस्मिन् नैतिक-सांस्कृतिकमूल्यानां समावेशद्वारा व्यक्तित्वनिर्माणं लक्षितम्। छात्राणां समग्रविकासाय अपेक्षिताः आलोचनात्मकचिन्तनं, भारतीयज्ञानपरम्परा, वैज्ञानिकदृष्टिकोणः, संचारकौशलं, रचनात्मकलेखनं, प्रस्तुतीकरणकौशलं तथा शारीरिकशिक्षा (योगः) इत्यादयः अत्र समाविष्टाः भवन्ति।

NHEQF Level	योग्यतायाः उपाधेः वा नाम/ नामकरणम्	श्रेयोऽङ्क-आवश्यकता
स्तरः 5 (Level 5)	द्वितीयसत्रस्य सफलसमाप्तेः अनन्तरं ये निर्गच्छन्ति तेषां कृते शिक्षणक्षेत्रे/विषयक्षेत्रे स्नातकप्रमाणपत्रस्य (UG Certificate) प्रदानम्। (कार्यक्रमस्य अवधिः - स्नातककार्यक्रमस्य सत्रद्वयम्)	40
स्तरः 6 (Level 6)	चतुर्थसत्रस्य सफलसमाप्तेः अनन्तरं ये निर्गच्छन्ति तेषां कृते शिक्षणक्षेत्रे/विषयक्षेत्रे स्नातकडिप्लोमाप्रमाणपत्रस्य (UG Diploma) प्रदानम्। (कार्यक्रमस्य अवधिः - स्नातककार्यक्रमस्य सत्रचतुष्टयम्)	80
स्तरः 7 (Level 7)	ये एकं विषयं प्रधानपाठ्यक्रमत्वेन स्वीकृत्य षष्ठसत्रस्य सफलसमाप्तेः अनन्तरं निर्गच्छन्ति तेषां कृते स्नातकपदवी-प्रदानम्। (कार्यक्रमस्य अवधिः - सत्रषट्कम्)	120
स्तरः 8 (Level 8)	ये एकं विषयं प्रधानपाठ्यक्रमत्वेन स्वीकृत्य अष्टमसत्रस्य सफलसमाप्तेः अनन्तरं निर्गच्छन्ति तेषां कृते स्नातकप्रतिष्ठा (अनुसन्धानम्) स्नातकप्रतिष्ठा (शैक्षणिकपरियोजना) स्नातकप्रतिष्ठा (शैक्षणिक-उद्यमीकरणम्) इत्युपाधिप्रदानम्। (कार्यक्रमस्य अवधिः – सत्राष्टकम्)	160

राष्ट्रियशिक्षानीतेः अनुसारं स्नातककार्यक्रमस्य प्रस्तावित श्रेयोऽङ्कसंरचना

(Proposed Credit Structure of Undergraduate Programme as per NEP-2020)

	Three Year UG													Four Year UG				
Course Category	Sem 1 Papers	Sem 1 Credit	Sem 2 Papers	Sem 2 Credit	Sem 3 Papers	Sem 3 Credit	Sem 4 Papers	Sem 4 Credit	Sem 5 Papers	Sem 5 Credit	Sem 6 Papers	Sem 6 Credit	Total Credit	Sem 7 Papers	Sem 7 Credit	Sem 8 Papers	Sem 8 Credit	Total Credit
Major	3	12	3	12	3	12	3	12	2	8	1	4	60	3	12	2	8	80
Minor	0	0	0	0	1	4	1	4	2	8	2	8	24	1	4	1	4	32
Multi-disciplinary	0	0	0	0	0	0	1	3	1	3	1	3	9	0	0	0	0	9
SEC	1	2	1	2	1	2	0	0	0	0	1	3	9	0	0	0	0	9
VAC	1	2	1	2	1	2	1	1	1	1	0	0	8	0	0	0	0	8
AEC	1	4	1	4	0	0	0	0	0	0	0	0	8	0	0	0	0	8
Internship												2	2					2
Research Project													0		4		8	12
Total	6	20	6	20	6	20	6	20	6	20	5	20	120	4	20	3	20	160

प्रस्तावितमूल्याकलनरूपरेखा

(Proposed Assessment Framework)

➢ **संस्कृतस्य संस्कृतशास्त्राणाञ्च कार्यक्रमाणां प्रस्तावित मूल्याकलनरूपरेखा एवमस्ति -**

मूल्याकलनम् (Assessment)

(क) सत्रान्तपरीक्षाद्वारा मूल्याङ्कनम् -

1. वैकल्पिकप्रश्नोत्तराणि।
2. एकेन वाक्येन उत्तरलेखनम्।
3. लघूत्तरीयप्रश्नाः।
4. दीर्घोत्तरप्रश्नाः।

(ख) सततमूल्याङ्कनम् -

अधोलिखितेषु कानिचित् चत्वारि आश्रित्य मूल्याङ्कनं विधेयम् -

1. कार्यशालासु भागग्रहणम्।
2. प्रदत्तकार्यलेखनम्।
3. पाठ्यविषयाधारेण चलच्चित्रनिर्माणम्।
4. शास्त्रसंजीवनीकार्यक्रमे भागग्रहणम्।
5. वाग्वर्धिनीसभायाम् अधीतविषयप्रस्तुतिः।

****विशेषः** - उपर्युक्तप्रस्तावितमूल्याकलनरूपरेखायाम् अपेक्षितपरिवर्तनानि योजनानि विषयसम्बद्धं परियोजनाकार्यं/प्रायोगिककार्यं (विषयानुगुणं/स्तरानुगुणं/कक्ष्यानुगुणं) वा विश्वविद्यालयः स्वयं निर्णेतुं शक्नोति। इयं प्रस्तावितमूल्याकलनरूपरेखा दिङ्मात्रं निर्देशं प्रददाति।

प्रस्तावितश्रेयोऽङ्कविभाजनम्
(Proposed Credit Distribution)

➢ **संस्कृतस्य संस्कृतशास्त्राणाञ्च कार्यक्रमाणां प्रस्तावितं श्रेयोऽङ्कविभाजनम् एवमस्ति -**

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
		04	0	0	04

****विशेषसूचना** – एतत् श्रेयोऽङ्कविभाजनं केवलं प्रस्तावितमेव। एतस्मिन् श्रेयोऽङ्कविभाजने विश्वविद्यालयः स्वतः निर्दिष्टश्रेयोऽङ्केषु (व्याख्यान-अनुशिक्षण-प्रशिक्षणादिषु) अपेक्षितपरिवर्तनानि कर्त्तुमर्हति। विश्वविद्यालयः स्वीयमूल्याकलनव्यूहान् आश्रित्यैव निर्णयं स्वीकर्त्तुमर्हति।

****Note:** All the courses are already given with a Proposed Credit Distribution, which is purely proposed in nature. The university may assign credits to tutorials/practical as the case may be and according to their assessment strategies.

प्रथमभागः (Part - I)

(संस्कृतस्य संस्कृतशास्त्राणाञ्च विभिन्नस्नातककार्यक्रमाः)

B.A. Hons.

(Advaita-Vedanta)

अधिगमपरिणाम-आधारितपाठ्यचर्यारूपरेखा

स्नातककार्यक्रमः – अद्वैतवेदान्तः

2025

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

UGC

विश्वविद्यालय-अनुदान-आयोगः

बहादुरशाह-जफर-मार्गः

नवदेहली – 110002

UGC LOCF Committee (Sanskrit)

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Chairperson of the Committee and Vice-Chancellor, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058, ✉ vc@csu.co.in
Prof. Sukant Kumar Senapati
Vice-Chancellor, Shri Somnath Sanskrit University, Veraval, ✉ sukantsnpt@gmail.com
Prof. Viroopaksha V Jaddipal
Secretary, MSVVP, Ujjain, ✉ vvjaddipal@gmail.com
Dr. M V Natesan
Retd Professor, SSV Kaladi, Kailash Nagar Kolazhy, Biyur, Trichur-10
✉ natesanskt2000@gmail.com
Dr. Mamta Tripathi
Assistant Professor, Gargi College, Delhi, ✉ mamtatripathi.jnu@gmail.com

Curriculum Development Committee for B.A. Hons. (Advaita Vedanta)

Prof. Sukant Kumar Senapati
Chairperson of the committee and Vice-Chancellor, Shri Somnath Sanskrit University, Veraval, ✉ **sukantsnpt@gmail.com**
Dr. Vishwanath Hegde
Assistant Professor, Department of Advaita Vedanta, Central Sanskrit University (CSU), Shringeri, Karnataka, ✉ **dr.vishwanath.hegde@csu.co.in**
Dr. Srinivasa Kumar N Acharya
Convenor of the Committee and Asso. Professor and HoD, Dept. of Philosophy, Manipal Academy of Higher Education, Manipal, Karnataka, ✉ **head.philosophy@manipal.edu**

Co-ordination Committee

Dr. G. Surya Prasad
Chief Co-ordinator of the committee and Asst. Professor, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058 ✉ dr.gsurya.prasad@csu.co.in
Dr. Yashvant Kumar Trivedi
Asst. Professor, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058
✉ dr.yashvant.trivedi@csu.co.in
Dr. Awasthi Sailesh Kumar
Asst. Professor Grade, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058
✉ dr.awasthisailesh@csu.co.in
Dr. Kishor Kumar
Asst. Professor Grade, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058
✉ dr.kishor_kumar@csu.co.in
Dr. Deepika Dixit
Asst. Professor Grade, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058
✉ dr.deepikadixit@csu.co.in

विषयसूची

कार्यक्रमस्य परिचयः **1**

कार्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Objectives of the Program) **3**

कार्यक्रमस्य परिणामाः **4**

प्रधानानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम् **5**

गौणानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम् **10**

अद्वैतवेदान्तस्नातकानां योग्यतासंसूचकानि **12**

प्रधानपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः **13**

गौणपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः **15**

प्रथमवर्षः (प्रधानपाठ्यक्रमाः) **16**

प्रथमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 1) **17**

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1: वेदान्तसारः 17

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2: वासुदेवमननोक्ताः वेदान्तप्रमेयाः 19

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3: अद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः 21

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4: पञ्चदश्यां प्रतिपादितः तत्त्वविवेकः, पञ्चभूतविवेकः नाटकदीपश्च 23

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5: श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादिताः साङ्ख्ययोग-कर्मयोग-ज्ञानकर्मसंन्यासयोगाः . 26

द्वितीयसत्रार्द्धः (SEMESTER – 2) **28**

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6: पञ्चदश्यां प्रतिपादितः पञ्चकोशविवेकः, द्वैतविवेकः, महावाक्यविवेक, कूटस्थदीपश्च 28

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.7: श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितः भक्तियोगः, गुणत्रयविभागयोगः, पुरुषोत्तमयोगः, द्वैवासुरसम्पद्विभागयोगश्च 31

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.8: श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितः क्षेत्रक्षेत्रज्ञविभागः, श्रद्धात्रयविभागः, मोक्षसंन्यासयोगश्च 34

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.9: ईशावास्योपनिषदि प्रातिपादितानि वेदान्ततत्त्वानि 37

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.10: कठोपनिषदि प्रतिपादितं वेदान्ततत्त्वम् - १ 39

द्वितीयवर्षः (प्रधानपाठ्यक्रमाः) **41**

तृतीयसत्रार्द्धः (SEMESTER – 3) **42**

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1: कठोपनिषदि प्रतिपादितं वेदान्ततत्त्वम् - २ 42

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2: केनोपनिषदि प्रतिपादितं दार्शनिकतत्त्वम् 45
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3: तैत्तिरीयोपनिषन्मन्त्राणां भाष्याध्ययनम् - १ 47
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4: तैत्तिरीयोपनिषन्मन्त्राणां भाष्याध्ययनम् - २ 49
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5: प्रश्नोपनिषदि पृष्टाः प्रश्नाः समाधानानि च 52
चतुर्थसत्रार्द्धः (SEMESTER – 4) 54
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6: विवेकचूडामणौ प्रतिपादिताः विशिष्टाः विचाराः 54
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.7: आत्मबोधः 56
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.8: अपरोक्षानुभूतिः.....58
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.9: श्रीदक्षिणामूर्तिस्तोत्रस्य मानसोल्लासव्याख्यानस्थाः विचाराः 61
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.10: वाक्यवृत्तिस्थविचाराः 64
तृतीयवर्षः (प्रधानपाठ्यक्रमाः) 66
पञ्चमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 5) 67
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.1: नैष्कर्म्यसिद्धौ प्रतिपादिताः वेदान्तविचाराः 67
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2: वेदान्तपरिभाषायां प्रतिपादितानि प्रत्यक्षानुमानोपमानशब्दप्रमाणानि **.....69**
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3: वेदान्तपरिभाषायां प्रतिपादिताः अर्थापत्ति-अनुपलब्धि-विषय-प्रयोजनविचाराः **..72**
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.4: ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यानुसारं चतुस्सूत्र्यां प्रतिपादितानि वेदान्ततत्त्वानि **.....75**
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.5: ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्-२ प्रथमाध्याये प्रथमपादे पञ्चमाधिकरणादारभ्य द्वितीयपादान्तस्थविचाराः 77
षष्ठसत्रार्द्धः (SEMESTER – 6).....79
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.6: छान्दोग्योपनिषदः षष्ठाध्याये वर्णितः ब्रह्मात्मैक्यविचारः 79
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.7: माण्डूक्यकारिकास्थ-अवस्थात्रयनिरूपणम्.....81
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.8: सिद्धान्तलेशसंग्रहे निरूपिताः वेदान्तप्रक्रियाविशेषाः - १.....83
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.9: सिद्धान्तलेशसंग्रहे निरूपिताः वेदान्तप्रक्रियाविशेषाः - २.....85
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.10: सिद्धान्तलेशसंग्रहे निरूपिताः वेदान्तप्रक्रियाविशेषाः - ३.....87
चतुर्थवर्षः (प्रधानपाठ्यक्रमाः) 90
सप्तमसत्रार्द्धः (SEMESTER - 7) 91
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1: मुण्डकोपनिषदि प्रतिपादितानि दार्शनिकतत्त्वानि.....91
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2: ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्ये द्वितीयाध्याये प्रथमद्वितीयपादयोः वर्णिताः विचाराः.....93

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3: तत्त्वप्रदीपिकाख्ये वादग्रन्थे प्रतिपादिताः स्वप्रकाशत्वादिविचाराः 95

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4: अध्यास-जिज्ञासाधिकरणयोः भामतीदिशा विचारः 97

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.5: दशश्लोक्यां प्रतिपादितानां विचाराणां सिद्धान्तबिन्दुदिशा अध्ययनम्.....99

अष्टमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 8) 102

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.6: द्युभ्वाद्यधिकरणादारभ्य सर्वव्याख्यानाधिकरणान्ताः विचाराः 102

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.7: वियदधिकरणादारभ्य सञ्ज्ञामूर्तिक्लृप्त्यधिकरणान्ताः विचाराः 105

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.8: अद्वैतसिद्धिः (आदितः मिथ्यात्वमिथ्यात्वपर्यन्तम्) 107

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.9: भामत्यनुसारं द्वितीय-तृतीय-चतुर्थाधिकरणविचाराः.....110

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.10: दृश्यत्वोपपत्तिम् आरभ्य सोपाधिकत्वनिरासपर्यन्तविचाराः.....112

प्रथमवर्षः (गौणपाठ्यक्रमाः) 115

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.1: वेदान्तसारः.....116

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.2: वासुदेवमननोक्ताः वेदान्तप्रमेयाः 118

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.3: अद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः.....120

द्वितीयवर्षः (गौणपाठ्यक्रमाः).....122

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1: पञ्चदश्यां प्रतिपादितः तत्त्वविवेकः, पञ्चभूतविवेकः, नाटकदीपश्च 123

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2: श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादिताः साङ्ख्ययोग-कर्मयोग-ज्ञानकर्मसंन्यासयोगाः126

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.3: पञ्चदश्यां प्रतिपादितः पञ्चकोशविवेकः, द्वैतविवेकः, महावाक्यविवेक, कूटस्थदीपश्च 128

तृतीयवर्षः (गौणपाठ्यक्रमाः).....131

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1: श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितः भक्तियोगः, गुणत्रयविभागयोगः, पुरुषोत्तमयोगः, द्वैवासुरसम्पद्विभागयोगश्च 132

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2: श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितः क्षेत्रक्षेत्रज्ञविभागः, श्रद्धात्रयविभागः, मोक्षसंन्यासयोगश्च 135

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3: ईशावास्योपनिषदि प्रातिपादितानि वेदान्ततत्त्वानि.....138

चतुर्थवर्षः (गौणपाठ्यक्रमाः) 140

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.1: केनोपनिषदि प्रतिपादितं दार्शनिकतत्त्वम् 141

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.2: प्रश्नोपनिषदि पृष्टाः प्रश्नाः समाधानानि च.....143

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.3: विवेकचूडामणौ प्रतिपादिताः विशिष्टाः विचाराः 145

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.4: आत्मबोधः 147
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.5: अपरोक्षानुभूतिः 149

कार्यक्रमस्य परिचयः

(Introduction of the Program)

अस्य कार्यक्रमस्य उद्देश्यं तावत् नवीनदृष्टिकोणयुक्तानां छात्राणां सर्वेषाम् अद्वैतवेदान्तस्य स्नातकपाठ्यक्रमेषु उन्मुखीकरणम् अस्ति। अयं पाठ्यक्रमः Learning Outcome-based Curriculum Framework **(LOCF)** इत्यस्य आधारेण निरूपितःअस्ति, यः विविधविश्वविद्यालयेषु अनुसर्तुं योग्यः वर्तते ।

LOCF - पद्धतिः स्नातकस्तरे लक्ष्यकेन्द्रितस्य पाठ्यक्रमस्य प्रस्तुतये उपकरोति। इयं पद्धतिः "छात्रकेन्द्रितायाःशिक्षण-अधिगमप्रक्रियायाः आविष्करणे अत्युपयुक्ता भवति इति अभिप्रायेण निरूपिता अस्ति। एषा पद्धतिः छात्राणाम् अधिगमानुभवे स्पष्टतां दार्ढ्यं च समुत्पादयति। अनया पद्धत्या छात्राः यथेच्छं स्वीयपाठ्यक्रमे संलग्नाः भवन्ति । ईदृशः स्नातकपाठ्यक्रमः छात्राणां न केवलं द्वैतवेदान्तविषये शिक्षणं प्रददाति अपितु व्यक्तित्वविकसनेन सह उपजीविकां कल्पयति।

LOCF - पद्धतिः पाठ्यक्रमस्य स्वभावं स्वरूपं वाविस्तरेण वर्णयति अपि च पाठ्यक्रमस्य अध्ययनाद् यानि यानि फलानि प्राप्यन्ते, तान् अपि सूचयति। अनया पद्धत्या स्नातकस्तरपाठ्यक्रमात् व्यज्यमानाः गुणाः निर्दिश्यन्ते। एते गुणाः स्वास्थ्यम्, भावनात्मकसंतुलनम्, समालोचनात्मकचिन्तनम्, सामाजिकन्यायः च एवं औद्योगिककौशलानि भवन्ति। अयं कार्यक्रमः छात्रेषु निरन्तराध्ययनयोग्यतां, स्थिरजीवनं च जनयति। भारतीयदर्शनाध्ययनविषये दृष्टिकोणं च परिवर्तयति।

बी.ए. अद्वैतवेदान्तः (प्रतिष्ठापाठ्यक्रमः) इत्यस्मिन् पाठ्यक्रमे विविधदर्शनान्याश्रित्य समीक्षात्मकानि, विमर्शात्मकानि, विविष्टचिन्तनपराणि लेखनानि रचयितुं स्रोतः समुपलभ्यते। अयं पाठ्यक्रमः अंतर्विषयात्मकपद्धतिम् अनुसरति यया छात्राः अद्वैतवेदान्तक्षेत्रस्य संक्षिप्तं, गूढं च परिचयं प्राप्नुवन्ति, ये च अन्यान्विषयान् अपि पठन्ति, तेषु विषयेषु अपि विशिष्टां जिज्ञासां प्राप्नुवन्ति। अयं पाठ्यक्रमः मानवजीवनकौशलेन, सामाजिकविज्ञानेन, अध्यात्मविज्ञानेन च सह सम्बन्धं स्थापयति। अनेन पाठ्यक्रमेण छात्राः भारतीयदर्शनानां विश्लेषणे समस्या-समाधानयोरधिगमने च सामर्थ्यं सम्पादयन्ति।

एषः पाठ्यक्रमः छात्रेषु सर्वोत्तमं बौद्धिकसामर्थ्यं जनयितुं रचितः अस्ति। येन छात्रः व्यक्तित्वविकासं सामाजिक जीवनविकासं च आसादयितुं समर्थः भवेत्।

अयं पाठ्यक्रमः भारतीयदर्शनाध्ययनस्य सामान्यरूपेण प्रचलितान् दृष्टिकोणान् आविष्कर्तुम् अन्यथाधारणां च अपाकर्तुं तद्द्वारा अद्वैतदर्शनाध्ययने छात्राणां रुचिं च जनयितुं संरचितः वर्तते। अयं कार्यक्रमः छात्राणाम् अधिकतमां मनोनुकूलतां (Flexibility) कल्पयितुम् आयोज्यते।

अत्र मुख्यविषयान्तर्गतानि चत्वारिंशद् (Core Disciplinary Papers) 40 पत्राणि सन्ति, यानि अद्वैतवेदान्तविषये मूलभूतं ज्ञानं, समीक्षात्मकं तार्किकं च चिन्तनं, तुलनात्मकं ज्ञानं विमर्शात्मकं विवेचनात्मकम् अध्ययनं च यथावत्प्रयच्छन्ति ।

अयं पाठ्यक्रमः एवमपि दृष्टिगतं स्यात्, यत् छात्राः स्वस्वरुच्यानुसारं शिक्षां स्वयमेव समनुनयन्तु इति निमित्तेन अनेकविकल्पान् प्रदातुं नियोजितः अस्ति इति।

पाठ्यक्रमोऽयं न केवलं प्राचीनदर्शनेषु अपितु पाश्चात्य-आधुनिकदर्शनेषु च ज्ञानं कौशलं च संवर्धयति। अन्येषु विषयेषु अपि आवश्यकानि कौशलानि संवर्धयति। बी.ए. अद्वैतवेदान्तपाठ्यक्रमः अंतश्शास्त्रीयः बहुशास्त्रीयश्च अस्ति। यः विविधदर्शनेषु विशेषज्ञानं प्राप्तुं सहायकः अस्ति। यश्च अन्यविषयाणां सम्बद्धकौशलानां प्राप्त्युपायः भवति। एतस्य पाठ्यक्रमस्य मुख्यविषयाः (Core), अन्तश्शास्त्रीयबहुशास्त्रीय-विषयविशेषवैकल्पिकपत्राणां (Interdisciplinary Multidisciplinary Electives), कौशलवर्धनपाठ्यानां (Skill Enhancement Courses) च सम्यक्संयोजनम् आवहति। अनेन भारतीयदर्शनेषु अध्ययनं कुर्वन् छात्रः तदितरसंबद्धविषयेभ्यः अपि यथायोग्यं ज्ञानं लभते।

स्वरूपं विस्तृतिः च (Nature And Scope)

बी.ए. अद्वैतवेदान्तपाठ्यक्रमः त्रिवर्षीयः/चतुर्वर्षीयः अस्ति। प्रतिवर्षं द्वे द्वौ सत्रौ भवतः। अतः सम्पूर्णपाठ्यक्रमे षट्/अष्टौ सत्राणि भवन्ति। प्रति सत्रं षोडशसप्ताहपर्यन्तः अध्ययनाध्यापनमूल्याङ्कनकालः निश्चितो भवति। अस्मिन्पाठ्यक्रमे अध्यापनं च अध्ययनं च सैद्धान्तिककक्षाभिः (Lecture व्याख्यानरूपेण) तथा प्रशिक्षणकक्षाभिः **(Tutorial)** सह सम्पन्नं भवति। पाठ्यक्रमः औपचारिकव्याख्यानैः सह अध्याप्यते, यत्र Powerpoint प्रस्तुतीनां, Audio-Video उपकरणानां च उपयोगः करणीयः। यथायोग्यमवसरः प्राप्तः चेत् अन्यानिशिक्षणसाधनानि अपि प्रयोक्तुं शक्यन्ते।

केषुचित्पाठ्येषु अतिरिक्तानि अपेक्ष्यानि भवन्ति, यथा – वृत्तचित्रदर्शनम् (Documentary), चलनचित्रदर्शनम्, क्षेत्रकार्यं (Field Work), अभिलेखसंग्रहणम् (Archival Work), विविधविदुषां/संस्थानां दर्शनम् (Interaction with Scholars and Visit to Gurukula), परियोजनायाः कार्यम् (Project Work) इत्यादीनि। एतानि नियमिताध्यापनसहितं सम्यक्समायोज्यन्ते।

कार्यक्रमस्य उद्देश्यानि
(Objectives of the Program)

अस्य पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यम् एवं प्रकारेण निर्दिष्टं भवति -

1. छात्रेभ्यः भारतीयदार्शनिकपरम्परायाः ज्ञानस्य प्रदानम्।
2. एतत् ज्ञानं समाजस्य श्रेयसि कथम् उपयोगी भवति, इति शिक्षणम्।
3. दार्शनिकाः कथम् अनुसन्धानम् अकुर्वन्, अधुना कुर्वन्ति, कथं तर्कमाश्रित्य तथ्येषु सत्यासत्यविवेचनं कुर्वन्तीति ज्ञानप्रापणम्।
4. प्राचीनज्ञानपरम्परायाः अध्ययनात् अधुनातनजीवनस्य निर्माणम्।
5. अतीतवर्तमानयोः ज्ञानकर्मणोः परस्परंसम्बद्धतायाः ज्ञानप्रदानम्।
6. छात्राणां चिन्तनकौशल-जीवनकौशल-विश्लेषणशक्ति-तार्किकचिन्तनानां वर्धनम्।
7. अनुसन्धानाभिमुखदृष्टेः प्रदानम्।
8. जगत्-जीवविषययोः शोधकार्यकरणे स्वानुभवे तस्य आअनयने च प्रेरणादानम्।
9. दृष्टेः अन्तमुखत्वसम्पादनद्वारा परमसत्यस्य अन्वेषणमार्गे गन्तुं प्रेरणादानम्।
10. समष्टिबुद्ध्या जगतः हित्तचिन्तनकरणस्य सामर्थ्यस्य आधानम्।

कार्यक्रमस्य परिणामाः
(Outcomes of the Program)

अस्मिन् पाठ्यक्रमे पञ्जीकृताः छात्राः अत्यावश्यककौशलानां सामर्थ्यानां च पूर्णतया सङ्ग्रहणे प्रशिक्ष्यन्ते। एतानि अधोलिखितलक्ष्याणि संसाधयितुम् अवसरं लप्स्यन्ते -

कार्यक्रमस्य परिणामः – 1	विशिष्टकाले, विशिष्टप्रदेशे आविष्कृतानां दार्शनिकतत्त्वानाम् मूलरूपेण अध्ययनम्।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 2	विशिष्टसन्दर्भेषु देशविशेषे च समुत्पन्नानां दर्शनानां ज्ञानं व्यवस्थितरूपेण दार्शनिकतत्त्वानामधिगमनम्, प्रस्तुतीकरणम्, देश-काल-संस्कृत्याद्याधारेण तत्त्वानां तथ्यानाञ्च सूक्ष्मतया तुलनां कर्तुं प्रेरणा।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 3	अद्वैतदर्शने उन्नताध्ययनाय ग्रन्थसूचीसंसाधनानां (Bibliographical Tools) उपयोगक्षमता।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 4	भिन्नभिन्नानां दार्शनिकविचारधाराणां, तर्कविन्यासानां, दृष्टिकोणानां च सम्यक् ज्ञानं परीक्षणञ्च।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 5	विभिन्नदार्शनिकतत्त्वानां परिशीलनं तद्द्वारा दार्शनिकेषु तत्प्रकाशिततत्त्वेषु च गौरवबुद्धेः विकासः।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 6	प्रत्यक्षादिप्रमाणानां व्यवस्था, जीव-ब्रह्म-प्रकृति-प्रपञ्चादिवस्तूनां विशिष्टाध्ययने प्रमाणानां स्थानं स्वरूपञ्च ज्ञातुं अपेक्षितस्य विशिष्टकौशलस्य विकासः।

प्रधानानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम्

PROGRAM OUTCOME MAPPING FOR MAJOR COURSES

Course Name पाठ्यक्रमनाम	Rootedness भारतीयमूलानि	IKS भारतीय ज्ञान परम्परा	Futuristic भविष्यवादी	Employability वृत्तिप्रदानक्षमता	Value, Skill and Multidisciplinary मूल्यानि, कौशलानि एवं बहुशास्त्रीयपाठ्यक्रमः	Disciplinary Knowledge अध्ययनशाखायाः ज्ञानम्	Difficulty Level काठिन्यस्तरः
वेदान्तसारः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वासुदेवमननोक्ताः वेदान्तप्रमेयाः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
पञ्चदश्यां प्रतिपादितः तत्त्वविवेकः पञ्चभूतविवेकः नाटकदीपश्च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादिताः साङ्ख्ययोग-कर्मयोग-ज्ञानकर्मसंन्यासयोगाः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
पञ्चदश्यां प्रतिपादितः पञ्चकोशविवेकः द्वैतविवेकः महावाक्यविवेकः कूटस्थदीपश्च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितः भक्तियोगः, गुणत्रयविभागयोगः, पुरुषोत्तमयोगः, द्वैवासुरसम्पद्विभागयोगश्च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितः क्षेत्रक्षेत्रज्ञविभागः श्रद्धात्रयविभागः मोक्षसंन्यासयोगश्च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ईशावास्योपनिषदि प्रातिपादितानि वेदान्ततत्त्वानि	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
कठोपनिषदि प्रतिपादितं वेदान्ततत्त्वम् - १	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
कठोपनिषदि प्रतिपादितं वेदान्ततत्त्वम् - २	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
केनोपनिषदि प्रतिपादितं दार्शनिकतत्त्वम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
तैत्तिरीयोपनिषन्मन्त्राणां भाष्याध्ययनम् - १	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
तैत्तिरीयोपनिषन्मन्त्राणां भाष्याध्ययनम् - २	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
प्रश्नोपनिषदि पृष्टाः प्रश्नाः समाधानानि च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
विवेकचूडामणौ प्रतिपादिताः विशिष्टाः विचाराः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
आत्मबोधः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अपरोक्षानुभूतिः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

श्रीदक्षिणामूर्तिस्तोत्रस्य मानसोल्लासव्याख्यान-स्थाः विचाराः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वाक्यवृत्तिस्थविचाराः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
नैष्कर्म्यसिद्धौ प्रतिपादिताः वेदान्तविचाराः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वेदान्तपरिभाषायां प्रतिपादितानि प्रत्यक्षानुमानोपमानशब्द-प्रमाणानि	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वेदान्तपरिभाषायां प्रतिपादिताः अर्थापत्ति-अनुपलब्धि-विषय-प्रयोजनविचाराः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यानु-सारं चतुस्सूत्र्यां प्रतिपादितानि वेदान्ततत्त्वानि	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्-२ प्रथमाध्याये प्रथमपादे पञ्चमाधिकरणादारभ्य द्वितीयपादान्तस्थविचाराः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
छान्दोग्योपनिषदः षष्ठाध्याये वर्णितः ब्रह्मात्मैक्यविचारः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
माण्डूक्यकारिकास्थ-अवस्थात्रयनिरूपणम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
सिद्धान्तलेशसंग्रहे निरूपिताः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

वेदान्तप्रक्रियाविशेषाः - १							
सिद्धान्तलेशसंग्रहे निरूपिताः वेदान्तप्रक्रियाविशेषाः - २	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
सिद्धान्तलेशसंग्रहे निरूपिताः वेदान्तप्रक्रियाविशेषाः - ३	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
मुण्डकोपनिषदि प्रतिपादितानि दार्शनिकतत्त्वानि	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्ये द्वितीयाध्याये प्रथमद्वितीयपादयोः वर्णिताः विचाराः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
तत्त्वप्रदीपिकाख्ये वादग्रन्थे प्रतिपादिताः स्वप्रकाशत्वादिविचाराः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अध्यास-जिज्ञासाधिकरणयोः भामतीदिशा विचारः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
दशश्लोक्यां प्रतिपादितानां विचाराणां सिद्धान्तबिन्दुदिशा अध्ययनम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
द्युभ्वाद्यधिकरणादारभ्य सर्वव्याख्यानाधि-करणान्ताः विचाराः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

वियदधिकरणादारभ्य संज्ञामूर्तिक्लृप्त्यधि-करणान्ताः विचाराः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अद्वैतसिद्धिः (आदितः मिथ्यात्वमिथ्यात्व-पर्यन्तम्)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
भामत्यनुसारं द्वितीय-तृतीय-चतुर्थाधिकरणविचाराः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
दृश्यत्वोपपत्तिम् आरभ्य सोपाधिकत्वनिरासपर्यन्त विचाराः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

गौणानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम्

(PROGRAM OUTCOME MAPPING FOR MINOR COURSES)

Course Name पाठ्यक्रमनाम	Rootedness भारतीय मूलानि	IKS भारतीय ज्ञान परम्परा	Futuristic भविष्यवादी	Employability वृत्तिप्रदानक्षमता	Value, Skill and Multidisciplinary मूल्यानि, कौशलानि एवं बहुशास्त्रीयपाठ्यक्रमः	Disciplinary Knowledge अध्ययनशाखायाः ज्ञानम्	Difficulty Level कठिनतायाः स्तरः
वेदान्तसारः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वासुदेवमननोक्ताः वेदान्तप्रमेयाः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अद्वैतवेदान्तदर्शने-तिहासः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
पञ्चदश्यां प्रतिपादितः तत्त्वविवेकः पञ्चभूतविवेकः नाटकदीपश्च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादिताः साङ्ख्ययोग-कर्मयोग-ज्ञानकर्मसंन्यासयोगाः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
पञ्चदश्यां प्रतिपादितः पञ्चकोशविवेकः द्वैतविवेकः महावाक्यविवेकः कूटस्थदीपश्च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितः भक्तियोगः, गुणत्रयविभागयोगः, पुरुषोत्तमयोगः, द्वैवासुरसम्पद्विभाग-योगश्च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितः क्षेत्रक्षेत्रज्ञविभागः श्रद्धात्रयविभागः मोक्षसंन्यासयोगश्च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ईशावास्योपनिषदि प्रातिपादितानि वेदान्ततत्त्वानि	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
केनोपनिषदि प्रतिपादितं दार्शनिकतत्त्वम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
प्रश्नोपनिषदि पृष्टाः प्रश्नाः समाधानानि च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
विवेकचूडामणौ प्रतिपादिताः विशिष्टाः विचाराः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
आत्मबोधः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अपरोक्षानुभूतिः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

अद्वैतवेदान्तस्नातकानां योग्यतासंसूचकानि

(QUALIFICATION DESCRIPTORS FOR ADWAIT VEDANTA GRADUATES)

संस्कृतं किञ्चन क्षेत्रं भवति यत्र वयं सामाजिक-राजनैतिक-न्याय-नैतिकादीनां विभिन्नानां विश्वं प्रभावयतां पक्षाणाम् अध्ययनं कर्तुं प्रवृत्ताः भवेम। तदर्थं बी.ए. ऑनर्स् (अद्वैतवेदान्तः) पाठ्यक्रमाय अधोदत्तानि योग्यतासंसूचकानि स्वीकृतानि -

- संस्कृतस्य संस्कृतशास्त्राणाञ्च गहनतया अवबोधस्य प्रदर्शनम्।
- सरलमानकसंस्कृतेन समृद्धप्राचीनप्रज्ञावबोधाय ज्ञानस्य अनुप्रयोगः।
- भारतीयज्ञानपरम्परायाः (IKS) समकालीनज्ञानपरम्पराणां च विस्तृतज्ञानस्य प्रदर्शनम्।
- अर्थशास्त्र-राजनीति-न्याय-गणित-भौतिक-रसायन-विज्ञानादिविषयज्ञानोपेतस्य संस्कृतस्य बहुशास्त्रियोपागमत्त्वेन प्रदर्शनम्।
- समकालीनविषयाणां व्यापकं ज्ञानं, चितक्षेत्रसम्बद्धः वैदुष्यपूर्णशोधः, समकालीनविषयावगमनाय आवश्यककौशलानां प्रविधीनां च प्रदर्शनम्।

प्रधानपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः

क्र.सं.		पाठ्यक्रमः	पाठ्यक्रम-श्रेयोऽङ्कः	पाठ्यक्रम-काठिन्यस्तरः
1	प्रथमवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 1.1: वेदान्तसारः	4	100-199
2		प्रधानः 1.2: वासुदेवमननोक्ताः वेदान्तप्रमेयाः	4	100-199
3		प्रधानः 1.3: अद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः	4	100-199
4		प्रधानः 1.4: पञ्चदश्यां प्रतिपादितः तत्त्वविवेकः पञ्चभूतविवेकः नाटकदीपश्च	4	100-199
5		प्रधानः 1.5: श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादिताः साङ्ख्ययोग-कर्मयोग-ज्ञानकर्मसंन्यासयोगाः	4	100-199
6		प्रधानः 1.6: पञ्चदश्यां प्रतिपादितः पञ्चकोशविवेकः द्वैतविवेकः महावाक्यविवेकः कूटस्थदीपश्च	4	100-199
7		प्रधानः 1.7: श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितः भक्तियोगः, गुणत्रयविभागयोगः, पुरुषोत्तमयोगः, द्वैवासुरसम्पद्विभागयोगश्च	4	100-199
8		प्रधानः 1.8: श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितः क्षेत्रक्षेत्रज्ञविभागः श्रद्धात्रयविभागः मोक्षसंन्यासयोगश्च	4	100-199
9		प्रधानः 1.9: ईशावास्योपनिषदि प्रातिपादितानि वेदान्ततत्त्वानि	4	100-199
10		प्रधानः 1.10: कठोपनिषदि प्रतिपादितं वेदान्ततत्त्वम् - १	4	100-199
11	द्वितीयवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 2.1: कठोपनिषदि प्रतिपादितं वेदान्ततत्त्वम् - २	4	200-299
12		प्रधानः 2.2: केनोपनिषदि प्रतिपादितं दार्शनिकतत्त्वम्	4	200-299
13		प्रधानः 2.3: तैत्तिरीयोपनिषन्मन्त्राणां भाष्याध्ययनम् -१	4	200-299
14		प्रधानः 2.4: तैत्तिरीयोपनिषन्मन्त्राणां भाष्याध्ययनम् - २	4	200-299
15		प्रधानः 2.5: प्रश्नोपनिषदि पृष्टाः प्रश्नाः समाधानानि च	4	200-299
16		प्रधानः 2.6: विवेकचूडामणौ प्रतिपादिताः विशिष्टाः विचाराः	4	200-299
17		प्रधानः 2.7: आत्मबोधः	4	200-299
18		प्रधानः 2.8: अपरोक्षानुभूतिः	4	200-299
19		प्रधानः 2.9: श्रीदक्षिणामूर्तिस्तोत्रस्य मानसोल्लासव्याख्यानस्थाः विचाराः	4	200-299
20		प्रधानः 2.10: वाक्यवृत्तिस्थविचाराः	4	200-299
21	तृतीयवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 3.1: नैष्कर्म्यसिद्धौ प्रतिपादिताः वेदान्तविचाराः	4	300-399
22		प्रधानः 3.2: वेदान्तपरिभाषायां प्रतिपादितानि प्रत्यक्षानुमानोपमानशब्दप्रमाणानि	4	300-399

23		प्रधानः 3.3: वेदान्तपरिभाषायां प्रतिपादिताः अर्थापत्ति-अनुपलब्धि-विषय-प्रयोजनविचाराः	4	300-399
24		प्रधानः 3.4: ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यानुसारं चतुस्सूत्र्यां प्रतिपादितानि वेदान्ततत्त्वानि	4	300-399
25		प्रधानः 3.5: ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्-२ प्रथमाध्याये प्रथमपादे पञ्चमाधिकरणादारभ्य द्वितीयपादान्तस्थविचाराः	4	300-399
26		प्रधानः 3.6: छान्दोग्योपनिषदः षष्ठाध्याये वर्णितः ब्रह्मात्मैक्यविचारः	4	300-399
27		प्रधानः 3.7: माण्डूक्यकारिकास्थ-अवस्थात्रयनिरूपणम्	4	300-399
28		प्रधानः 3.8: सिद्धान्तलेशसंग्रहे निरूपिताः वेदान्तप्रक्रियाविशेषाः - १	4	300-399
29		प्रधानः 3.9: सिद्धान्तलेशसंग्रहे निरूपिताः वेदान्तप्रक्रियाविशेषाः - २	4	300-399
30		प्रधानः 3.10: सिद्धान्तलेशसंग्रहे निरूपिताः वेदान्तप्रक्रियाविशेषाः - ३	4	300-399
31	चतुर्थवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 4.1: मुण्डकोपनिषदि प्रतिपादितानि दार्शनिकतत्त्वानि	4	400-499
32		प्रधानः 4.2: ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्ये द्वितीयाध्याये प्रथमद्वितीयपादयोः वर्णिताः विचाराः	4	400-499
33		प्रधानः 4.3: तत्त्वप्रदीपिकाख्ये वादग्रन्थे प्रतिपादिताः स्वप्रकाशत्वादिविचाराः	4	400-499
34		प्रधानः 4.4: अध्यास-जिज्ञासाधिकरणयोः भामतीदिशा विचारः	4	400-499
35		प्रधानः 4.5: दशश्लोक्यां प्रतिपादितानां विचाराणां सिद्धान्तबिन्दुदिशा अध्ययनम्	4	400-499
36		प्रधानः 4.6: द्युभ्वाद्यधिकरणादारभ्य सर्वव्याख्यानाधिकरणान्ताः विचाराः	4	400-499
37		प्रधानः 4.7: वियदधिकरणादारभ्य संज्ञामूर्तिक्लृप्त्यधिकरणान्ताः विचाराः	4	400-499
38		प्रधानः 4.8: अद्वैतसिद्धिः (आदितः मिथ्यात्वमिथ्यात्वपर्यन्तम्)	4	400-499
39		प्रधानः 4.9: भामत्यनुसारं द्वितीय-तृतीय-चतुर्थाधिकरणविचाराः	4	400-499
40		प्रधानः 4.10: दृश्यत्वोपपत्तिम् आरभ्य सोपाधिकत्वनिरासपर्यन्तविचाराः	4	400-499

गौणपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः

क्र.सं.		पाठ्यक्रमः	पाठ्यक्रम-श्रेयोऽङ्कः	पाठ्यक्रम-काठिन्यस्तरः
1	प्रथमवर्षीयाः गौणपाठ्यकमाः	गौणः 1.क.1: वेदान्तसारः	4	100-199
2		गौणः 1.क.2: वासुदेवमननोक्ताः वेदान्तप्रमेयाः	4	100-199
3		गौणः 1.क.3: अद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः	4	100-199
4	द्वितीयवर्षीयाः गौणपाठ्यकमाः	गौणः 2.क.1: पञ्चदश्यां प्रतिपादितः तत्त्वविवेकः पञ्चभूतविवेकः नाटकदीपश्च	4	200-299
5		गौणः 2.क.2: श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादिताः साङ्ख्ययोग-कर्मयोग-ज्ञानकर्मसंन्यासयोगाः	4	200-299
6		गौणः 2.क.3: पञ्चदश्यां प्रतिपादितः पञ्चकोशविवेकः द्वैतविवेकः महावाक्यविवेकः कूटस्थदीपश्च	4	200-299
7	तृतीयवर्षीयाः गौणपाठ्यक्रमाः	गौणः 3.क.1: श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितः भक्तियोगः, गुणत्रयविभागयोगः, पुरुषोत्तमयोगः, द्वैवासुरसम्पद्विभागयोगश्च	4	300-399
8		गौणः 3.क.2: श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितः क्षेत्रक्षेत्रज्ञविभागः श्रद्धात्रयविभागः मोक्षसंन्यासयोगश्च	4	300-399
9		गौणः 3.क.3: ईशावास्योपनिषदि प्रातिपादितानि वेदान्ततत्त्वानि	4	300-399
10	चतुर्थवर्षीयाः गौणपाठ्यक्रमाः	गौणः 4.क.1: केनोपनिषदि प्रतिपादितं दार्शनिकतत्त्वम्	4	400-499
11		गौणः 4.क.2: प्रश्नोपनिषदि पृष्टाः प्रश्नाः समाधानानि च	4	400-499
12		गौणः 4.क.3: विवेकचूडामणौ प्रतिपादिताः विशिष्टाः विचाराः	4	400-499
13		गौणः 4.क.4: आत्मबोधः	4	400-499
14		गौणः 4.क.5: अपरोक्षानुभूतिः	4	400-499

प्रथमवर्षः

(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रथमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 1)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1: वेदान्तसारः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वेदान्तसारस्य कर्तुः सदानन्दयोगीन्द्रस्य परिचयः।
2. वेदान्तसारे वर्णितानां वेदान्तविषयाणाम् अवबोधनम्।
3. अद्वैतवेदान्तशास्त्रे प्रयुक्तानां पारिभाषिकशब्दानां सार्थं ज्ञानसम्पादनम्।
4. महावाक्यार्थज्ञाने प्रवेशप्राप्तिः।
5. वेदान्तरीत्या योगाङ्गानां परिचयप्राप्तिः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वेदान्तदर्शनस्य सामान्यज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
2. गुरोः समीपं कथं गन्तव्यं तथा गुरुः कथम् उपदिशति इति विषये ज्ञानं अवाप्स्यन्ति।
3. अनुबन्धचतुष्टयस्य विशेषज्ञानमवाप्स्यन्ति।
4. उपादानं, विवर्तः, परिणाम इत्यादिनां भेदं ज्ञास्यन्ति।
5. अध्यारोप-अपवादयोः बोधं प्राप्य तन्न्यायसञ्चारणे कुशलिनो भविष्यन्ति।
6. अज्ञानस्य शक्तिद्वयं, तत्कार्यम्, अवस्थात्रयं, कोशपञ्चकम् इत्यादिविषयाणां परिचयं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1	वेदान्तसारः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अद्वैतरीत्या वेदान्तशब्दार्थः।
- अनुबन्धचतुष्टयम्।
- गुरूपसदनम्।
- अध्यारोपः।
- अज्ञानस्य समष्टिव्यष्टिरूपत्वम्।
- तुरीयचैतन्यम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अज्ञानस्य शक्तिद्वयम्।

- सृष्टिक्रमः।
- सूक्ष्मशरीरोत्पत्तिः।
- पञ्चीकरणम्।
- स्थूलप्रपञ्चोत्पत्तिः।
- पुत्रादीनाम् आत्मत्वखण्डनम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अपवादः।
- तत्त्वमसिमहावाक्यार्थविचारः।
- जहदजहल्लक्षणयोः निरासः।
- भागलक्षणासमर्थनम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अहं ब्रह्मास्मीति महावाक्यर्थविचारः।
- श्रुत्यविरोधनिरूपणम्।
- श्रवणादिसाधननिरूपणम्।
- यमादिसाधनानि।
- जीवन्मुक्तलक्षणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. नृसिंहसरस्वतीः, *वेदान्तसारः*, श्रीरामतीर्थविरचितया सुबोधिन्या, विद्वन्मनोरञ्जन्या च सहितः, वाराणसी : चौखम्बा कृष्णदास अकादमी।
2. सदानन्दरयोगीन्द्रः, *वेदान्तसारः* (हिन्दीव्याख्यासहितः), आचार्यः बदरीनाथशुक्लः (व्याख्याकारः), वाराणसी : मोतीलाल बनारसीदास।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. रामशरणत्रिपाठी शास्त्रीः, वेदान्तसारः (‘भावबोधिनी’ संस्कृत-हिन्दीटीकोपेतः), बनारस : चौखम्बा विद्या भवन, चौक।
2. शास्त्री, मुसलगांवकरः, गजानन, वेदान्तसारः (‘सारबोधिनी’, ‘विमला’ संस्कृत-हिन्दीव्याख्योपेतः), वाराणसी : चौखम्बा कृष्णदास अकादमी।
3. रामशरणत्रिपाठी शास्त्रीः, वेदान्तसारः (‘भावबोधिनी’ संस्कृतव्याख्योपेतः), वाराणसी : चौखम्बा विद्या भवन।
4. लघुवासुदेवमननम् (ब्रह्मश्री सुब्रह्मण्यशास्त्रिणा संशोधितम्), श्रीवाणीविलासमुद्रायन्त्रालयः, श्रीरङ्गम्।
5. विवेकचूडामणिः (हिन्दी-अनुवादसहित), गोरखपुर : गीताप्रेस।
6. अपरोक्षानुभूतिः (हिन्दी-अनुवादसहित), गोरखपुर : गीताप्रेस।
7. निखिलानन्दः, स्वामी, वेदान्तसारः, (आङ्गलानुवादसहितः), अद्वैत आश्रमः, कलकात्ता।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2: वासुदेवमननोक्ताः वेदान्तप्रमेयाः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वासुदेवमननग्रन्थस्य परिचयप्राप्तिः।
2. सङ्ग्रहेण वेदान्ततत्त्वानां सारनिरूपणम्।
3. देहाद्व्यतिरिक्तस्य आत्मनः स्वरूपनिरूपणम्।
4. पञ्चकोशादीनां शरीरत्रयस्य च परिचयप्राप्तिः।
5. आत्मनः सच्चिदानन्दस्वरूपस्य अवबोधः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वासुदेवमननग्रन्थस्य परिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. सङ्क्षेपेण शरीरत्रयस्य, अवस्थात्रयस्य, पञ्चकोशानाञ्च परिचयम् अवाप्स्यन्ति।
3. वेदान्तदर्शनं प्रवेष्टुम् अपेक्षितसामर्थ्यं प्राप्नुवन्ति।
4. वेदान्तप्रमेयाणां समग्रज्ञानं प्राप्य अग्रिमस्तरार्थम् अर्हाः भविष्यन्ति।
5. संस्कृतभाषायाः दक्षतां व्याख्यानकौशलञ्च प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2	वासुदेवमननोक्ताः वेदान्तप्रमेयाः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अध्यारोपापवादप्रक्रिया।
- स्थूलसूक्ष्मप्रपञ्चसृष्टिः।
- साधनचतुष्टयम्।
- गुरूपसदनम्।
- प्रपञ्चस्य चेतनाचेतनविभागः।
- एकस्य आत्मनः अनेकत्वम्।
- प्रतिबिम्बपक्षे दृष्टान्ताः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- दुःखादिचतुष्टयम्।
- मोक्षस्य नित्यत्वम्।
- विवेक्यविवेकिनोः विशेषः।

- शरीरस्य हेतोः विचारः।
- कर्मणः प्रकाराः।
- रागद्वेषादीनां कर्मप्रेरकत्वम्।
- प्रतिबन्धत्रयम्।
- रागद्वेषादिवृत्तिभेदाः।
- चित्तवृत्तिविचारस्य प्रयोजनम्।
- अज्ञानस्य स्वरूपलक्षणम्।
- ज्ञानस्य वस्तुतन्त्रत्वम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मनः शरीरत्रयवैलक्षण्यम्।
- आत्मनः ईश्वरत्वजीवत्वे।
- जीवस्वरूपम्।
- वृत्तित्रयम्।
- आत्मनः शरीरत्रय-पञ्चकोश-अवस्थात्रयव्यतिरिक्तत्वम्।
- आत्मनः अवस्थात्रयसाक्षित्वम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- पञ्चकोशाः।
- पञ्चकोशानाम् आत्मनश्च अन्योन्याध्याससम्बन्धः।
- आत्मनः सच्चिदानन्दरूपत्वम्।
- आत्मनः अखण्डार्थत्वम्।
- सन्यासिनां भेदाः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रृंगेरी-कवि -शर्मा नरसिंहः, वासुदेवमननम्, श्रृंगेरी : विद्याभारती प्रेस्, दक्षिणाम्नाय-शारदापीठम्।
2. सुब्रह्मण्यशास्त्री ब्रह्मश्रीः, लघुवासुदेवमननम् (संशोधितम्), श्रीरङ्गम्, श्रीवाणीविलासमुद्रायन्त्रालयः।
3. लघुवासुदेवमननम्, वाराणसी : श्रीदक्षिणामूर्ति मठप्रकाशनम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Tapasyananda, Swami. (1992). Laghuvasudeva Mananam. Ramakrishna Math. Chennai.
2. सरस्वतीः, नृसिंह, वेदान्तसारः, श्रीरामतीर्थविरचितया सुबोधिन्या, विद्वन्मनोरञ्जन्या च सहितः, वाराणसी : चौखम्बा कृष्णदास अकादमी।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3: अद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अद्वैतवेदान्तस्य आचार्यपरम्परायाः भगवत्पादशिष्यपरम्परायाश्च बोधनम्।
2. अद्वैतवेदान्तसिद्धान्तप्रतिपादकानां मतभेदानां परिष्काराणां च ज्ञापनम्।
3. अद्वैतवेदान्तस्य प्रकरणग्रन्थानाम् आचार्यशङ्करप्रणीतस्तोत्राणां च परिचयः।
4. वेदान्तस्य प्रस्थानग्रन्थानां (श्रुतिप्रस्थानं, स्मृतिप्रस्थानं, सूत्रप्रस्थानं, भामतीप्रस्थानं, विवरणप्रस्थानम् इत्येतेषां) स्थूलपरिचयप्रदानम्।
5. वेदान्तेतरदर्शनानां प्रधानतत्त्वानां प्राथमिकम् अवबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अद्वैतवेदान्तस्य इतिहासं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
2. वेदान्तेतरदर्शनानां परिचयं कारयितुं प्रभविष्यन्ति।
3. भविष्यत्काले अनुसन्धानपद्धतौ इमे विचाराः सहकुर्वन्ति इति दूरदृष्टिं प्राप्स्यन्ति।
4. दर्शनक्षेत्रे अद्वैतवेदान्तस्य महत्त्वम् अवगत्य वेदान्तग्रन्थानाम् अध्ययने अभिरुचिम् अवाप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3	अद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अद्वैतवेदान्तस्य आचार्यपरम्परा -
  - व्यासः।
  - गौडपादः।
  - श्रीशङ्कराचार्यचरितम्।
  - चत्वारः शिष्याः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- शाङ्करभाष्यम्।
- श्रीशङ्कराचार्यैः रचितानि स्तोत्राणि।
- श्रीशङ्कराचार्यैः रचिताः प्रकरणग्रन्थाः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अद्वैतवेदान्तदर्शनस्य आचार्याः -
  - वाचस्पतिमिश्रः।
  - प्रकाशात्मयतिः।
  - श्रीहर्षः।
  - चित्सुखाचार्यः।
  - विद्यारण्यः।
  - मधुसूदनसरस्वती।
  - अप्पय्यदीक्षितः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- न्याय-वैशेषिक-सांख्य-योग-मीमांसा-जैन-बौद्धदर्शनेषु प्रतिपादितानां जीवेश्वरबन्धमोक्षाणां समीक्षणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. शर्मा, राममूर्ति, अद्वैत वेदान्त साहित्य का इतिहास तथा सिद्धांत।
2. सर्वदर्शनसङ्ग्रहः (अभ्यङ्करवासुदेवशास्त्रिविरचितव्याख्यासहितः), पुणे : प्राच्यविद्यासंशोधनमन्दिर।
3. उपाध्यायः आचार्यः बलदेव, भारतीय दर्शन, वाराणसी : शारदा मन्दिर।
4. उपाध्यायः आचार्यः बलदेव (प्रधानसम्पादकः), संस्कृत-वाङ्मय का बृहद् इतिहास, दशम खण्डः, लखनऊ : उत्तरप्रदेश संस्कृत संस्थान।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. सिन्हा, प्रसाद हरेन्द्र प्रो., भारतीय दर्शन की रूपरेखा।
2. निगम, शोभा डॉ., भारतीय दर्शन।
3. शास्त्रीः, उदयवीर आचार्यः, वेदान्तदर्शन का इतिहास (वेदान्तविषयक बहिरङ्ग परीक्षात्मक मौलिक ग्रन्थ)
4. Vivekananda, Swami. Vedanta Philosophy. Kolkata: Advaita Ashrama.
5. जोयिस्, कृष्ण पण्डितप्रवरः, शाङ्करदर्शनमर्मप्रकाशः, तिरुपतिः : राष्ट्रिय संस्कृत विश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4: पञ्चदश्यां प्रतिपादितः तत्त्वविवेकः, पञ्चभूतविवेकः नाटकदीपश्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वेदान्तशास्त्रस्य प्रमेयविचाराणां परिचयप्राप्तिः।
2. आत्मनः अवस्थात्रयं, शरीरत्रयं, पञ्चकोशाः, आत्मनः निर्विकल्पत्वं, पञ्चीकरणम् इत्यादीनां विषये अवबोधनम्।
3. साक्षिणः स्वरूपम्, आत्मनः निर्विकारत्वादिविषयेषु स्पष्टप्रतिपत्तिः।
4. सरलतया आत्मतत्त्वस्य बोधनम्।
5. प्रकरणग्रन्थस्य शैल्याः परिचयप्राप्तिः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. आत्मैव संवित्, संविदेव परमानन्दः इति अवगमिष्यन्ति।
2. अन्वयव्यतिरेकव्याप्तिभ्याम् आत्मनः नित्यत्वस्य ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
3. अध्यारोप-अपवादाभ्यां परमात्मनः अद्वैतत्वं ज्ञास्यन्ति।
4. योगस्य माहात्म्यं विज्ञाय तत्साधने अभिरुचिं प्राप्स्यन्ति।
5. आत्मनः सर्वजगदवभासकत्वं ज्ञातुं शक्ष्यन्ति।
6. अद्वैतरीत्या जगत्सृष्टिप्रक्रियाम् अवगमिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4	पञ्चदश्यां प्रतिपादितः तत्त्वविवेकः, पञ्चभूतविवेकः नाटकदीपश्च	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- मङ्गलाचरणम्।
- जाग्रदाद्यवस्थात्रये संविदः अभेदः विषयेभ्यो भेदश्च।
- आत्मैव संवित्।
- संविदेव परमानन्दः।
- प्रकृतेः स्वरूपम्।
- अपञ्चीकृतपञ्चमहाभूतानाम् उत्पत्तिः।

- लिङ्गशरीरस्वरूपम्।
- पञ्चीकरणम्।
- देवतिर्यङ्नरविश्वानां संसारतो निवृत्तिः।
- अन्नादिपञ्चकोशानां निरूपणम्।
- अन्वयव्यतिरेकव्याप्तिभ्याम् आत्मनो ब्रह्मस्वरूपावाप्तिः।
- तत्त्वमसीति महावाक्यार्थनिरूपणम्।
- निर्विकल्पसमाधेर्लक्षणम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- परोक्षापरोक्षज्ञानयोः फलम्।
- तत्त्वविवेकप्रकरणस्य अभ्यासफलम्।
- अपञ्चीकृतपञ्चमहाभूतानां गुण-धर्म-कार्यवर्णनम्।
- जगदिदं भूतकार्यमिति ज्ञानोपायः।
- 'सदेव सोम्येदमग्र आसीदेकमेवाद्वितीयम्' इति श्रुत्या सद्वस्तुप्रतिपादनम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- मायाशक्तेर्वर्णनम्।
- शक्तिः तत्प्रयोजनं च।
- सद्वस्तुविषये पञ्चमहाभूतविषये च विचारः।
- अद्वैतस्य अनादरः अद्वैतफलस्य प्रतिपादनं च।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अध्यारोप-अपवाद-नृत्यशालास्थदीपदृष्टान्तनिरूपणम्।
- परमात्मनः निर्विकारत्वं सर्वप्रकाशकत्वञ्च।
- साक्षिणि बुद्धिधर्मारोपः।
- देशकालादिरहितं साक्षिस्वरूपम्।
- साक्षिस्वरूपानुभूतिविषयोपायः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. नारायणरामाचार्यः, पञ्चदशी, दिल्ली : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
2. पञ्चदशी, रामकृष्णटीकासहितः, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत सीरीस् आफीस्।
3. रायप्रोलु लिङ्गनसोमयाजी, वेदान्तपञ्चदशी (कल्याणपीयूषव्याख्यासमेता), तेनालि : लक्ष्मी पवर् मुद्राक्षरशाला।
4. महाराजः, गिरिजी महेशानन्द स्वामी, पञ्चदशी (हिन्दीव्याख्याकारः), वाराणसी : श्रीदक्षिणामूर्ति मठ प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. धोले, नन्दलाल, पञ्चदशी (आङ्गलानुवादकः), श्री सद्गुरु प्रकाशनम्।
2. स्वाहानन्दः, स्वामी, पञ्चदशी (आङ्गलानुवादकः), चेन्नैई : रामकृष्णमठ, मायलापुर, ।
3. विद्याभास्करः, पं. रामावतारः, पञ्चदशी (हिन्दीव्याख्याकारः), वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
4. भारतीस्वामिन्, ज्ञानानन्द, पञ्चदशी (आङ्गलानुवादकः), श्रृङ्गेरी शारदापीठम्।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5: श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादिताः साङ्ख्ययोग-कर्मयोग-ज्ञानकर्मसंन्यासयोगाः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. श्रीमद्भगवद्गीतायाः अध्यापनद्वारा वेदान्तशास्त्रस्य विषयाणां सुलभतया अवगमनम्।
2. भारतीयसंस्कृतेः बहूनां तत्त्वानां ज्ञापनम्।
3. गीतायाः महत्त्वस्य बोधनं तथा गीतायाः उपदेशस्य लक्ष्यस्य अवबोधः।
4. कर्म-ज्ञान-भक्ति-सन्न्यासादीनां ज्ञापनपूर्वकं तेषु अर्हतायाः स्पष्टतया ज्ञापनम्।
5. स्वस्थसमाजनिर्माणोपोगिनाम् अंशानां बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भगवद्गीतायाः अध्ययनेन सुखेन वेदान्तविषयान् ज्ञातुं शक्ष्यन्ति।
2. श्लोकोद्धरणपूर्वकं गीतायाः सन्देशं प्रसारयितुं प्रभविष्यन्ति।
3. भाष्यमाश्रित्य गीतायाः श्लोकानाम् अर्थम् अवगमिष्यन्ति।
4. प्रौढग्रन्थानाम् अध्ययने सामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति।
5. कर्मज्ञानादिषु परस्परं विरोधं परिहर्तुं प्रभविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5	श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादिताः साङ्ख्ययोग-कर्मयोग-ज्ञानकर्मसंन्यासयोगाः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- भगवद्गीतायाः परिचयः।
- अर्जुनविषादः।
- स्वजनहनने दोषोद्भावनम्।
- युद्धाकरणे निश्चयः।
- साङ्ख्ययोगः।
- आत्मनः नित्यत्वम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- शरीरस्य जन्मादयः विक्रियाः।
- कर्मयोगस्य माहात्म्यम्।
- स्थितप्रज्ञनिरूपणम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कर्मयोगः, निष्ठाद्वयं च।
- यज्ञादिकर्मणाम् अनुष्ठेयता।
- ज्ञानिनः कर्माभावः।
- लोकसङ्ग्रहः।
- कामादीनां जयः।
- ज्ञानकर्मसंन्यासयोगः।
- मायया परमात्मनः सम्भवः।
- नानाविधः यज्ञः।
- ज्ञानस्य महिमा।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कर्मसंन्यासयोगः।
- कर्मयोग-कर्मसंन्यासयोः सार्थक्यम्।
- ज्ञानिनः कर्मफलाभावः।
- आत्मसंयमयोगः।
- ध्यानयोगस्य माहात्म्यम्।
- साङ्गः योगः।
- योगभ्रष्टस्य गतिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीमद्भगवद्गीताशाङ्करभाष्यम्, गोरखपुर : गीताप्रेस्।
2. श्रीमद्भगवद्गीताभाष्यम् (अष्टटीकोपेतम्), मुम्बई : गुजराती मुद्रणालयाधिपतिनास्वीय मुद्रणागारे मुद्रयित्वा प्रकाशितम्।
3. श्रीमद्भगवद्गीता, शङ्करानन्दीटीका, चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. गम्भीरानन्दः, स्वामी, श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्योपरि आङ्गलानुवादकः), रामकृष्णमठः।
2. स्वरूपानन्दः, स्वामी, श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्योपरि आङ्गलानुवादकः), कलकत्ता : अद्वैत आश्रम।
3. गोयन्दका, जयदयाल, श्रीमद्भगवद्गीता, तत्त्वविवेचनी हिन्दी-टीका पदच्छेदान्वयसहित, गोरखपुर : गीताप्रेस।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

द्वितीयसत्रार्द्धः (SEMESTER – 2)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6: पञ्चदश्यां प्रतिपादितः पञ्चकोशविवेकः, द्वैतविवेकः, महावाक्यविवेक, कूटस्थदीपश्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. सरलैः श्लोकैः वेदान्ततत्त्वानां परिचयप्राप्तिः।
2. अन्नमयादिपञ्चकोशानां स्वरूपावगमनम्।
3. ईश्वरनिर्मित-जीवनिर्मितप्रपञ्चयोः विवेचनम्।
4. जीवब्रह्मैक्यबोधकमहावाक्यानां सङ्ग्रहेणाध्ययनम्।
5. कूटस्थात्मनः स्वरूपप्रतिपत्तिः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. पञ्चकोशैः विविक्तम् आत्मस्वरूपं ज्ञास्यन्ति।
2. अन्वयव्यतिरेकाभ्याम् आत्मानात्मविवेकः कथं करणीयः इति कौशलं प्राप्स्यन्ति।
3. जीवस्य सुखदुःखयोः कारणं मानसप्रपञ्च एव इति ज्ञात्वा मनश्शुद्ध्यर्थं प्रवृत्ताः भविष्यन्ति।
4. महावाक्यैः प्रतिपादितस्य आत्मैक्यविज्ञानस्य निःसन्दिग्धं ज्ञानम् अवाप्स्यन्ति।
5. अविकारिकूटस्थचैतन्यस्य स्वरूपज्ञानेन आत्मनः असङ्गत्वं विज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6	पञ्चदश्यां प्रतिपादितः पञ्चकोशविवेकः द्वैतविवेकः महावाक्यविवेककूटस्थदीपश्च	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- पञ्चकोशस्वरूपनिरूपणम्।
- अन्नमय-प्राणमय-मनोमय-विज्ञानमय-आनन्दमयकोशानां स्वरूपम्।
- तेषाम् अनात्मत्वनिरूपणम्।
- आत्मनः स्वप्रकाशत्वम्।
- आत्मनः सत्यज्ञानत्वविचारः।
- शून्यत्वस्य दुर्घटत्वम्।
- आत्मस्वरूपस्य वर्णनातीतत्वम्।

- सत्यत्वनिरूपणम्।
- आत्मनः बाधराहित्यम्।
- आत्मनः अनन्तत्वविचारः।
- जीवोपाधिप्रदर्शनम्।
- कोशपञ्चकविवेचनाफलम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ईश्वरसृष्टं द्वैतं, तत्र श्रुतिप्रमाणञ्च।
- जीवसृष्टं द्वैतम्।
- मनसः जीवस्य बन्धकारणत्वम्।
- भाष्यकारवार्तिककारयोः सम्मतिप्रदर्शनम्।
- विज्ञानवादनिरासः।
- ईश्वरसृष्टेः ज्ञानसाधकत्वम्।
- शास्त्रीय-अशास्त्रीयद्वैतनिरूपणम्।
- मनोराज्यपरित्यागप्रशंसा।
- प्रकरणोपसंहारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- चतुर्णां महावाक्यानां विवेचनम्।
- देहस्य कूटस्थचिदाभास-उभयभास्यत्वनिरूपणम्।
- दृष्टान्तमुखेन चिदाभासब्रह्मणोः भेदप्रदर्शनम्।
- ब्रह्मचिदाभासयोः विषयभेदेन भेदप्रदर्शनम्।
- कूटस्थचिदाभासयोः विवेचनाप्रकारः।
- चिदाभासव्यतिरिक्तकूटस्थे पूर्वाचार्याणाम् अभ्युपगमः।
- प्रस्थादिदृष्टान्तेन बुद्धौ आभासप्रतिपादनम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कूटस्थस्य चिदाभासत्वे आशङ्का, तत्समाधानपूर्वकं चिदाभासस्य बुद्धेः पार्थक्यप्रदर्शनञ्च।
- सोपाधिकस्य विनाशे श्रुतिप्रमाणप्रदर्शनम्।
- बाधसामानाधिकरण्येन वाक्यार्थज्ञानप्रकारनिरूपणम्।
- कूटस्थब्रह्मशब्दार्थविचारः।
- पुराणेषु कूटस्थस्य विवेचनम्।
- कूटस्थस्य सत्यत्वम्।
- श्रुतिबोधितत्त्वनिर्णयः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. नारायणराम आचार्यः, पञ्चदशी, दिल्ली : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
2. पञ्चदशी, रामकृष्णटीकासहिताः, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत सीरीस् आफीस्।
3. रायप्रोलु लिङ्गनसोमयाजी, वेदान्तपञ्चदशी (कल्याणपीयूषव्याख्यासमेता), तेनालि : लक्ष्मी पवर् मुद्राक्षरशाला।
4. महाराजः, गिरिजी महेशानन्द स्वामी, पञ्चदशी (हिन्दीव्याख्याकारः), वाराणसी : श्रीदक्षिणामूर्ति मठ प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. धोले, नन्दलाल, पञ्चदशी (आङ्गलानुवादकः), श्री सद्गुरु प्रकाशनम्।
2. स्वाहानन्दः, स्वामी, पञ्चदशी (आङ्गलानुवादकः), रामकृष्णमठ, चेन्नैई : मायलापुर।
3. विद्याभास्करः, रामावतारः पण्डितः, पञ्चदशी (हिन्दीव्याख्याकारः), वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
4. स्वामिन्, भारतीश्रीज्ञानानन्द, पञ्चदशी (आङ्गलानुवादकः), शृङ्गेरी : शारदापीठम्।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.7: श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितः भक्तियोगः, गुणत्रयविभागयोगः, पुरुषोत्तमयोगः, द्वैवासुरसम्पद्विभागयोगश्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भगवद्गीतायां प्रतिपादितस्य भक्तियोगस्य ज्ञानप्राप्तिः।
2. श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितानां त्रयाणां गुणानां प्रतिपादनम्।
3. गुणत्रयमाधारीकृत्य व्यक्तित्वस्य भेदः कथं भवतीति ज्ञानप्राप्तिः।
4. पुरुषोत्तमयोगे प्रतिपादितस्य संसारवृक्षस्य उदाहरणद्वारा संसारस्य स्वरूपविवेचनम्।
5. परमात्मनः सर्वव्यापकत्वावबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भगवद्भक्तस्य लक्षणानि कानीति ज्ञास्यन्ति।
2. भक्तेः महत्त्वं विज्ञाय परमात्मनः प्रसादार्थं प्राप्यमाणानां गुणानां विषये ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
3. गुणत्रयस्य स्वरूपं विज्ञाय अस्माकं प्रवृत्तिषु गुणत्रस्य परिणामः कथं भवतीति ज्ञास्यन्ति।
4. संसारवृक्षस्य उदाहरणद्वारा संसारस्य मर्त्यत्वं विज्ञाय व्यापकं परमात्मतत्त्वं अवगमिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.7	श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितः भक्तियोगः, गुणत्रयविभागयोगः, पुरुषोत्तमयोगः, द्वैवासुरसम्पद्विभागयोगश्च	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- भक्तियोगस्य आरम्भः।
- अर्जुनस्य प्रश्नस्य भगवदुक्तं समाधानम्।
- चित्तसमाधानस्य उपायः।
- अभ्यासः।
- भगवत्प्रियस्य भक्तस्य लक्षणम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- गुणानां विवरणम्।
- सत्त्वरजस्तमोगुणानां कार्यम्।
- गुणानां व्यापारः तेषां चिह्नानि।
- गुणातीतस्य लक्षणम्।
- गुणत्रयातिवर्तनम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- संसारवृक्षस्य विवरणम्।
- तत्पदगन्तृणां स्वरूपम्।
- अकृतात्मनां फलम्।
- परमात्मनः विभूतिसंक्षेपः।
- क्षराक्षरयोः स्वरुपम्।
- ईश्वरस्य स्वरूपम्।
- कृतकृत्यताप्राप्तिः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सात्त्विकप्रकृतिः।
- आसुरी सम्पत्।
- दैवासुरसम्पदोः कार्यम्।
- आसुरीसम्पद्विशिष्टानां प्रवृत्तिः तेषामभिप्रायश्च।
- आसुरीसम्पद्विशिष्टानां फलम्।
- अध्यायस्य उपसंहारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्य हिन्दी अनुवादसहित), गोरखपुर : गीताप्रेस।
2. पणशीकरः, शास्त्री लक्ष्मण वासुदेव (सम्पादकः), श्रीमद्भगवद्गीता (अष्टटीकोपेता), चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
3. शास्त्री, केशवलालः आचार्यः वि. (अनुवादकः सम्पादकश्च), श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्यानन्दगिरिव्याख्यायुता, हिन्दीअनुवादसहिता), चौखम्बा।
4. पणशीकरः, लक्षण श्रीवासुदेव (सम्पादकः), श्रीमद्भगवद्गीता (शङ्करान्दी व्याख्यासहिता), चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
5. यतिवरः श्रीभोलेबाबा (अनुवादकः), श्रीमद्भगवद्गीता (श्रीशङ्करानन्दसरस्वतीविरचितया गीतातात्पर्यबोधिन्या समलङ्कृतम्), दिल्ली : चौखम्बा ओरियन्टालिया।
6. शास्त्री, गजानन शम्भुः साधले, श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्याद्येकादशटीकोपेता), परिमल प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. गम्भीरानन्दः, स्वामी, श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्योपरि आङ्गलानुवादकः), रामकृष्णमठः।
2. स्वरूपानन्दः, स्वामी, श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्योपरि आङ्गलानुवादकः), कलकात्ता : अद्वैत आश्रम।
3. गोयन्दकाः, जयदयाल, श्रीमद्भगवद्गीता, तत्त्वविवेचनी हिन्दी-टीका, पदच्छेद-अन्वयसहित, गोरखपुर : गीताप्रेस।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.8: श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितः क्षेत्रक्षेत्रज्ञविभागः, श्रद्धात्रयविभागः, मोक्षसंन्यासयोगश्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अद्वैतवेदान्तरीत्या जीवस्वरूपबोधनम्।
2. अद्वैतवेदान्तरीत्या परमात्मस्वरूपज्ञापनम्।
3. विहितधर्मानुष्ठानस्य महत्त्वबोधनम्।
4. आहारत्रैविध्यस्य परिचयपुरस्सरं तत्प्रभावनिरूपणम्।
5. त्यागदानयोः गुणत्रयविभागद्वारा प्रकारनिरूपणम्।
6. आत्मदर्शनोपायप्रदर्शनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वेदान्तदृष्ट्या देहात्मनोः स्वरूपं वर्णयितुं प्रभवन्ति।
2. सात्त्विकराजसतामसभेदेन आहारविहारव्यवहाराणां प्रकारान् ज्ञास्यन्ति।
3. श्रीमद्भगवद्गीतायाः आध्यात्मिकम् अर्थं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
4. सात्त्विकदानस्य वैशिष्ट्यं बोद्धुं बोधयितुं च प्रभविष्यन्ति।
5. स्वजीवने तदाचरितुं प्रेरिताः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.8	श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितः क्षेत्रक्षेत्रज्ञविभागः श्रद्धात्रयविभागः मोक्षसंन्यासयोगश्च	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोः स्वरूपम्।
- आत्मनित्यत्वादिज्ञानसाधनम्।
- क्षेत्रज्ञयाथात्म्यम्।
- प्रकृतिपुरुषयोः अनादित्वम्।
- प्रकृतिपुरुषविवेकफलम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ध्यानादयः आत्मदर्शनोपायाः।
- श्रद्धात्रैविध्यम्।
- आहारत्रैविध्यम्।
- तपसः त्रैविध्यम्।
- दानस्य त्रैविध्यम्।
- ब्रह्मणः त्रिविधः निर्देशः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सम्यग्दर्शनं तत्फलञ्च।
- त्यागपदसन्यासपदयोः अर्थः।
- नित्यादिकर्मानुष्ठानम्।
- त्यागत्रैविध्यम्।
- अधिष्ठानादिकारणपञ्चकम्।
- कर्मप्रवर्तकम्।
- ज्ञानकर्मकर्तृणां त्रैविध्यम्।
- बुद्धिधृत्योः त्रैविध्यम्।
- सुखस्य त्रैविध्यम्।
- प्रपञ्चस्य त्रिगुणात्मकत्वम्।
- वर्णधर्माणां प्रविभागः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्वधर्मस्य अनुष्ठेयता।
- ज्ञाननिष्ठा।
- ज्ञानलक्षणाभक्तिः।
- भगवद्भक्तियोगः।
- ईश्वरे चित्तसमाधिः।
- ईश्वरस्य सर्वभूतप्रेरकत्वम्।
- सर्वभावेन ईश्वरशरणागतिः।
- सम्यग्दर्शननिष्ठा तत्फलं च।
- पात्रे सदुपदेशः।
- शास्त्राध्ययनश्रवणफलम्।
- अर्जुनस्य अनुभवोक्तिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीमद्भगवद्गीता (शांकरभाष्य हिन्दी-अनुवादसहित), गोरखपुर : गीताप्रेस।
2. पणशीकरः, शास्त्री लक्ष्मण वासुदेव (सम्पादकः), श्रीमद्भगवद्गीता (अष्टटीकोपेता), चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
3. शास्त्री, केशवलाल आचार्यः वि. (अनुवादकः, सम्पादकश्च), श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्य-आनन्दगिरिव्याख्यायुक्ता, हिन्दी-अनुवादसहिता), चौखम्बा।
4. पणशीकरः, लक्षण श्रीवासुदेव (सम्पादकः), श्रीमद्भगवद्गीता (शङ्करानन्दी-व्याख्यासहिता), चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
5. यतिवरः, श्रीभोलेबाबा (अनुवादकः), श्रीमद्भगवद्गीता (श्रीशङ्करानन्दसरस्वतीविरचितया गीतातात्पर्यबोधिन्या समलङ्कृतम्), दिल्ली : चौखम्बा ओरियन्टालिया।
6. शास्त्री, गजानन शम्भु साधले, श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्याद्येकादशटीकोपेता), परिमल प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. गम्भीरानन्दः, स्वामी, श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्योपरि आङ्गलानुवादकः), रामकृष्णमठः।
2. स्वरूपानन्दः, स्वामी, श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्योपरि आङ्गलानुवादकः), कलकात्ता : अद्वैत आश्रम।
3. गोयन्दकाः, जयदयाल, श्रीमद्भगवद्गीता (तत्त्वविवेचनी हिन्दी-टीका पदच्छेदान्वयसहित), गोरखपुर : गीताप्रेस।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.9: ईशावास्योपनिषदि प्रातिपादितानि वेदान्ततत्त्वानि

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ईशावास्योपनिषदः मन्त्राणाम् अर्थावबोधनम्।
2. ज्ञाननिष्ठायाम् असमर्थस्य कर्मणि अधिकारः इत्यवगमनम्।
3. मोक्षसाधनस्य विषये निःसन्दिग्धज्ञानप्रापणम्।।
4. ज्ञानकर्मसमुच्चये उपनिषदः तात्पर्यं नास्तीति अवबोधनम्।
5. ईशावास्योपनिषदि प्रतिपादितानां मानवीयतत्त्वानाम् अवगमनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. ईश्वरतत्त्वस्य सर्वव्यापकत्वं ज्ञास्यन्ति।
2. अस्याम् उपनिषदि प्रतिपादितस्य विश्वमानवतत्त्वस्य परिचयं प्राप्स्यन्ति।
3. ब्रह्मतत्त्वस्य स्वरूपम् अधिगमिष्यन्ति।
4. उपासनाकर्मणोः, ज्ञानकर्मणोः वा मोक्षसाधनत्वं नास्तीति निश्चयम् अवाप्स्यन्ति।
5. आत्मैकत्वज्ञानादेव मोक्षः इति सप्रमाणं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.9	ईशावास्योपनिषदि प्रातिपादितानि वेदान्ततत्त्वानि	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ईशावास्यमित्यादिमन्त्राणां कर्मस्वनियोगनिरूपणम्।
- ईशावास्यमिति शब्देनैव जीवब्रह्मैक्यबोधनम्।
- कुर्वन्नेवेतिमन्त्रेण ज्ञाननिष्ठायामसमर्थस्य कर्मविधानं न तु ज्ञानिनः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मस्वरूपनिरूपणम्।
- आत्मैकत्वज्ञानान्मोक्षः।
- उपासनाकर्मणोस्समुच्चयः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- विद्यां चाविद्यां चेति मन्त्रे मतान्तराभिप्रायाः।
- सम्भूतिं च विनाशं च इति मन्त्रार्थविमर्शः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- योऽसावसौ पुरुषस्सोऽहमिति महावाक्यार्थः।
- विद्यां चाविद्यां च इत्यस्य ज्ञानकर्मसमुच्चयतात्पर्यनिराकरणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. ईशावास्योपनिषत् (सानुवाद शाङ्करभाष्यसहित), गोरखपुर : गीताप्रेस्।
2. शास्त्री, सुब्रह्मण्य सं. एस्., उपनिषद्भाष्यम् (खण्डः १), वाराणसी : श्री दक्षिणामूर्ति मठ प्रकाशन।
3. पाण्डेयः, विजयशङ्कर डॉ., ईशावास्योपनिषत्, वाराणसी : मोतीलाल बनारसीदास।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. शास्त्री, गोविन्द, ईशादिदशोपनिषदः, वाराणसी : मोतीलाल बनारसीदास।
2. ईशादि नौ उपनिषद्, गोरखपुर : गीताप्रेस्।
3. कुमारः, दीपक, ईशावास्योपनिषत्, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.10: कठोपनिषदि प्रतिपादितं वेदान्ततत्त्वम् - १

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. यमनचिकेतसोः संवादपरिचयः।
2. दानस्य महत्त्वावगमनम्।
3. अतिथिसत्कारस्य महत्त्वस्य अवगमनम्।
4. यमनचिकेतसोः संवादपूर्वकम् आत्मस्वरूपवागमप्राप्तिः।
5. आत्मनः जन्ममरणातिरिक्तस्वरूपपरिचयप्राप्तिः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. प्रस्थानत्रयान्यतमे उपनिषत्प्रस्थाने प्रवेशं प्राप्स्यन्ति।
2. यमनचिकेतसोः संवादेन परिचिताः भविष्यन्ति।
3. जिज्ञासुना जीवने कथं वर्तितव्यमिति ज्ञानं अवाप्स्यन्ति।
4. ज्ञानेनैव मोक्षः, न तु वित्तादिभिः इति ज्ञास्यन्ति।
5. वेदान्तशास्त्रस्य हृदयभूतम् आत्मतत्त्वं सप्रमाणं विज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.10	कठोपनिषदि प्रतिपादितं वेदान्ततत्त्वम् - १	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- शान्तिमन्त्रव्याख्या।
- उपनिषच्छब्दार्थः।
- वाजश्रवसः दानम्।
- यमनचिकेतसोः संवादः।
- वरत्रयप्रार्थना।
- यमराजस्य प्रलोभनानि।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- नचिकेतसः निरीहता।

- श्रेयः प्रेयसोः विवेकः।
- अविद्याग्रस्तानां दुर्दशा।
- आत्मज्ञानस्य दुर्लभता।
- कर्मफलस्य अनित्यत्वम्।
- आत्मज्ञानफलम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सर्वातीतवस्तुविषयकप्रश्नः।
- ओङ्कारोपदेशः।
- आत्मस्वरूपनिरूपणम्।
- आत्मज्ञाने अनधिकारिणः।
- प्राप्त-प्राप्तव्यभेदेन आत्मद्वैविध्यम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- रथरूपककल्पना।
- विवेक्यविवेकिनोः फलभेदः।
- आत्मा सूक्ष्मबुद्धिग्राह्यः।
- लयचिन्तनम्।
- निर्विशेषात्मज्ञानान्मुक्तिः।
- विज्ञानमहिमा।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. कठोपनिषत् (सानुवाद शाङ्करभाष्यसहित), गोरखपुर : गीताप्रेस्।
2. शास्त्री, सं. एस्. सुब्रह्मण्य, उपनिषद्भाष्यम् (खण्डः १), वाराणसी : श्री दक्षिणामूर्ति मठ प्रकाशन।
3. शास्त्री, सुरेन्द्रदेव आचार्य (डॉ.) (हिन्दीव्याख्याकारः), कठोपनिषत्, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
4. सरस्वती, प्रज्ञानन्दप्रखर स्वामी (व्याख्याता), कठोपनिषत् (शाङ्करभाष्य की सरल हिन्दी व्याख्या), वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत संस्थान।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. पाण्डेय, बैजनाथ डॉ., कठोपनिषत् (भूमिका, अन्वय, हिन्दी अनुवाद, वन्दना, व्याख्या, च टिप्पणी सहितम्), वाराणसी : मोतीलाल बनारसीदास।
2. गम्भीरानन्दः, स्वामी, कठोपनिषत् (शाङ्करभाष्यानुवादसहित), कलकाता : अद्वैत आश्रमः।
3. लोकेश्वरानन्दः, स्वामी, कठोपनिषत् (शाङ्करभाष्योपरि आङ्गलानुवादकः), कलकाता : रामकृष्ण मिशन् इन्स्टिट्यूट ऑफ कल्चर, गोलपार्क।

द्वितीयवर्षः

(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

तृतीयसत्रार्द्धः (SEMESTER – 3)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1: कठोपनिषदि प्रतिपादितं वेदान्ततत्त्वम् - २

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. श्रेयः प्रेयमार्गयोः फलभेदज्ञानप्रदानम्।
2. जीवने श्रद्धायाः महत्त्वावगमनम्।
3. कठोपनिषदः विस्तृतज्ञानप्रापणम्।
4. यमनचिकेतसोः संवादपूर्वकम् आत्मस्वरूपावगमनम्।
5. आत्मनः जन्ममरणातिरिक्तस्वरूपपरिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. प्रस्थानत्रयान्यतमे उपनिषत्प्रस्थाने प्रवेशं प्राप्य तस्य सम्यक् परिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. रथरूपककल्पनया मनसः निग्रहस्य महत्त्वं ज्ञास्यन्ति।
3. विवेक्यविवेकिनोः भेदज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
4. हृत्पुण्डरीके विद्यमानस्य ब्रह्मणः अनुसन्धानं कथं कर्तव्यम् इति ज्ञास्यन्ति।
5. वेदान्तशास्त्रस्य हृदयभूतम् आत्मतत्त्वं सप्रमाणं ज्ञास्यन्ति।
6. वेदान्तशास्त्रस्य प्रौढग्रन्थानां, तत्र प्रतिपादितानां तत्त्वानां चावगमनसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1	कठोपनिषदि प्रतिपादितं वेदान्ततत्त्वम् - २	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सर्वातीतवस्तुविषयकप्रश्नः।
- ओङ्कारोपदेशः।
- आत्मस्वरूपनिरूपणम्।
- आत्मज्ञाने अनधिकारिणः।
- प्राप्त-प्राप्तव्यभेदेन आत्मद्वैविध्यम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- रथरूपककल्पना।
- विवेक्यविवेकिनोः फलभेदः।
- आत्मा सूक्ष्मबुद्धिग्राह्यः।
- लयचिन्तनम्।
- निर्विशेषात्मज्ञानान्मुक्तिः।
- विज्ञानमहिमा।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मदर्शनविघ्नाः।
- विवेक्यविवेकिनोर्भेदः।
- आत्मज्ञस्य सर्वज्ञत्वं, निर्भयत्वं, निःशोकत्वञ्च।
- ब्रह्मज्ञस्य सार्वात्म्यदर्शनम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सर्वत्र ब्रह्मदर्शनम्।
- भेददृष्टिनिन्दा।
- हृत्पुण्डरीकं ब्रह्म।
- ब्रह्मानुसन्धानम्।
- जीवः, तस्य गतिश्च।
- गुह्यब्रह्मोपदेशः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. कठोपनिषत्, सानुवाद शाङ्करभाष्यसहित, गोरखपुर : गीताप्रेस्।
2. एस्. सुब्रह्मण्यशास्त्री (सं.), उपनिषद्भाष्यम् (खण्डः १), वाराणसी : श्री दक्षिणामूर्ति मठ प्रकाशन।
3. आचार्य डॉ. सुरेन्द्रदेव शास्त्री (हिन्दीव्याख्याकारः), कठोपनिषद्, वाराणसी : चौखम्भा विद्याभवन।
4. स्वामी प्रखर प्रज्ञानन्द सरस्वती (व्याख्याता), कठोपनिषद् (शाङ्करभाष्य की सरल हिन्दी व्याख्या), वाराणसी : चौखम्भा संस्कृत संस्थान।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. पाण्डेयः, बैजनाथ (डॉ.), कठोपनिषत् (भूमिका, अन्वय, हिन्दी अनुवाद, वन्दना व्याख्या और टिप्पणी), वाराणसी : मोतीलाल बनारसीदास।

2. गम्भीरानन्दः, स्वामी (शाङ्करभाष्यानुवादकः), कठोपनिषत्, कोलकाता : अद्वैत-आश्रमः।
3. लोकेश्वरानन्दः, स्वामी (शाङ्करभाष्योपरि आङ्गलानुवादकः), कठोपनिषत्, कोलकाता : रामकृष्णमिशन् इनस्टिट्यूट ऑफ कल्चर, गोलपार्क।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2: केनोपनिषदि प्रतिपादितं दार्शनिकतत्त्वम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ब्रह्मज्ञाने अधिकारिणः स्वरूपबोधनम्।
2. ज्ञानादेव मोक्षः इति वेदान्तसिद्धान्तनिरूणम्।
3. ब्रह्मज्ञानस्य उपायप्रदर्शनम्।
4. देवादीनां मिथ्याभिमानभङ्गोदाहरणप्रदर्शनद्वारा परस्य ब्रह्मणः श्रेष्ठत्वज्ञापनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. ब्रह्मज्ञानाय अपेक्षिताम् अर्हतां शास्त्रीयशैल्या निरूपयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. ज्ञानकर्मसमुच्चयवादस्य खण्डनपूर्वकं ज्ञानादेव मोक्षः इति वेदान्तसिद्धान्तं प्रतिपादयितुं शक्ष्यन्ति।
3. ब्रह्मणः इन्द्रियाग्राह्यत्वं, स्वानुभवैकग्राह्यत्वं च व्याख्यातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. ब्रह्मज्ञानसाधनानि विवरीतुं शक्ष्यन्ति।
3. ब्रह्मविद्याफलं विस्पष्टं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2	केनोपनिषदि प्रतिपादितं दार्शनिकतत्त्वम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- उपोद्घातः।
- ब्रह्मज्ञाने अधिकारी।
- समुच्चयवादस्य निराकरणम्।
- शिष्यस्य प्रश्नः।
- आत्मनः श्रोत्रादिनियोक्तृत्वम्।
- आत्मनः उपदेशमात्रगम्यत्वम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मणः उपास्यरूपं न पारमार्थिकम्।
- ब्रह्मणो ज्ञानाविषयत्वम्।
- ब्रह्मज्ञानस्य उपायः।
- प्रतिबोधस्य फलम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- देवादीनां मिथ्याभिमानः।
- अग्न्यादीनां गर्वभङ्गः।
- उमायाः उपदेशः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सोपाधिकब्रह्मोपदेशः।
- तद्वनोपासनम्।
- ज्ञानसाधनानि।
- ब्रह्मविद्याफलम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. केनोपनिषद्–सानुवादशाङ्करभाष्यसहित, गोरखपुर : गीताप्रेस्।
2. सुब्रह्मण्यशास्त्री, एस्. (सं.), उपनिषद्भाष्यम्, खण्डः-१, वाराणसी : दक्षिणामूर्तिमठप्रकाशनम्। आधारग्रन्थः – *वेदान्तसारः (सम्पूर्णः)*
3. आत्मानन्दः, स्वामी (व्याख्याकारः), केनोपनिषत्, नागपुरम् : रामकृष्ण मठ।
4. श्रीशङ्कराचार्यविरचितं केनोपनिषद्भाष्यद्वयम्, वाराणसी : श्रीदक्षिणामूर्तिमठ।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. तैलङ्गः, श्रीजगन्नाथशास्त्री (पं.), केनोपनिषत् (शाङ्करभाष्य भावार्थदीपिका हिन्दी अनुवाद सहित), भारतीय विद्या प्रकाशन।
2. त्रिपाठी, यमुनाप्रसाद, केनोपनिषत् (मन्त्र, पदच्छेद, अन्वय, शब्द, शब्दार्थ, भावार्थ, व्याख्या और अंग्रेजी अनुवाद सहित), वाराणसी : मोतीलाल बनारसीदास।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3: तैत्तिरीयोपनिषन्मन्त्राणां भाष्याध्ययनम् - १

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. तैत्तिरीयोपनिषदि निहितानां तत्त्वानां परिचयप्रदानम्।
2. तैत्तिरीयोपनिषदि प्रतिपादितानाम् उपासनानां परिचयः तथा च तासां क्रमफलादिबोधनम्।
3. वेदान्ते मुख्यप्रतिपाद्यस्य ब्रह्मणः स्वरूपलक्षणस्य सत्यज्ञानानन्ताद्यवबोधनम्।
4. ज्ञानकर्मणोः मध्ये मोक्षसाधनं किमिति निर्णयविवेचनम्।
5. सत्यवचनं, धर्माचरणं, मातृपित्राचार्यातिथिषु आदरभावः इतरजीवनमूल्यानां च बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वेदान्तशास्त्रस्य प्रमेयभूतानां ब्रह्म-जगत्-मोक्षादीनां विस्पष्टज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
2. मोक्षसाधनविषये निस्सन्दिग्धतां प्राप्स्यन्ति।
3. वेदान्तशास्त्रस्य ब्रह्मसूत्रादिग्रन्थाध्ययने सामार्थ्यमवाप्स्यन्ति।
4. उपासनानां महत्त्वं, व्यवहारनीतिं च ज्ञास्यन्ति।
5. अवगतविषयस्य विशेषतया विमर्शनसामार्थ्यं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3	तैत्तिरीयोपनिषन्मन्त्राणां भाष्याध्ययनम् - १	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- उपोद्घातः।
- शान्तिमन्त्रव्याख्या।
- शिक्षाशब्दार्थः।
- पञ्चविधं संहितोपासनम्।
- मेधाकामस्य श्रीकामस्य च जपहोमादिविधानम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- व्याहृत्युपासनम्।
- ब्रह्मणः साक्षादुपलब्धिस्थानम्।
- हार्दाकाशम्।
- पाङ्क्तस्वरूपेण ब्रह्मोपासनम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सर्वोपासनाङ्गभूतम् ओङ्कारोपासनम्।
- ऋतादिशुभकर्मणां पुरुषार्थं प्रति साधनत्वम्।
- त्रिशङ्कोः वेदानुवचनम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- आचार्योपदेशः।
- मोक्षसाधनमीमांसा।
- ज्ञानकर्मसमुच्चयस्य मोक्षसाधनत्वनिरासः।
- ज्ञानादेव कैवल्यम्।
- ब्रह्मवल्लीदिशा ब्रह्मलक्षणम्।
- सृष्टिक्रमः।
- अन्नमयकोशवर्णनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. तैत्तिरीयोपनिषद् (सानुवादशाङ्करभाष्यसहित), गोरखपुर : गीताप्रेस् ।
2. सुब्रह्मण्यशास्त्री, एस्. (सं.), उपनिषद्भाष्यम्, खण्डः–१, वाराणसी : श्री दक्षिणामूर्ति मठ प्रकाशन।
3. जोशी, कन्हैयालाल (व्याख्याकारः), तैत्तिरीयोपनिषद् (समूल शाङ्करभाष्य एवं ज्योति हिन्दी टीका सहित), वाराणसी : चौखम्बा पब्लिशर्स।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Gambhirananda, Swami. (Translator), Eight Upanishads, Commentary of Shankaracharya.
2. Lokeswarananda, Swami. Taittiriya Upanishad, Translated and with notes based on Sankara's Commentary.
3. सरस्वती, प्रखर प्रज्ञानन्द, स्वामी (व्याख्याकारः), तैत्तिरीयोपनिषद् (सरल हिन्दी व्याख्या), वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत संस्थान।।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4: तैत्तिरीयोपनिषन्मन्त्राणां भाष्याध्ययनम् - २

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अन्नमय-प्राणमय-मनोमय-विज्ञानमय-आनन्दमयकोशानां परिचयप्रदानम्।
2. ब्रह्मानन्दः एव पारमार्थिकः इति बोधनम्।
3. तैत्तिरीयोपनिषदि प्रतिपादितरीत्या अन्नमयकोशादारभ्य आनन्दमयकोशपर्यन्तं मुमुक्षोः स्तरोन्नयनप्रक्रियायाः बोधनम्।
4. अन्नस्य महिमबोधनपुरस्सरम् अन्ने ब्रह्मदृष्ट्युपासनाक्रमस्य तत्फलस्य च बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वेदान्तदृष्ट्या पञ्चकोशान् वर्णयितुं प्रभविष्यन्ति।
2. पञ्चकोशविवेचनपुरस्सरं पञ्चकोशातीतं ब्रह्मतत्त्वं निरूपयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. अन्नमहिमानम् अवगत्य भोज्यपदार्थेषु आदरभावम् आवहन्तः अन्नस्य व्यर्थतां परिहर्तुं प्रयतिष्यन्ति।
4. लोकं सुभिक्षं कर्तुम् अन्नसञ्चयार्थं प्रेरणां प्राप्स्यन्ति।
5. ज्ञानप्राप्तिप्रतिबन्धकम् अहङ्कारं दूरीकर्तुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4	तैत्तिरीयोपनिषन्मन्त्राणां भाष्याध्ययनम् - २	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अन्नस्य महिमा।
- प्राणमयकोशः तथा तस्य महिमा।
- मनोमयकोशः तथा तस्य महिमा।
- विज्ञानमयकोशः तथा तस्य महिमा।
- आनन्दमयकोशः।
- सदसद्ब्रह्मदर्शिनोः भेदः।

- ब्रह्मप्राप्तिविषयकशङ्का।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मणः सुकृतता आनन्दरूपता च।
- ब्रह्मविदोऽभयप्राप्तिः।
- ब्रह्मानन्दस्य निरतिशयत्वमीमांसा।
- ब्रह्मात्मैक्यदृष्टिः।
- अनुभूतब्रह्मणः विदुषः अभयप्राप्तिः।
- भृगुवरुणयोः संवादः ब्रह्मोपदेशश्च।
- अन्नं ब्रह्मेति निश्चयोत्तरं तपोऽनुष्ठानम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्राणं ब्रह्मेति निश्चयोत्तरं तपोऽनुष्ठानम्।
- मनो ब्रह्मेति निश्चयोत्तरं तपोऽनुष्ठानम्।
- विज्ञानं ब्रह्मेति निश्चयोत्तरं तपोऽनुष्ठानम्।
- आनन्दं ब्रह्मेति निश्चयः।
- भार्गवी वारुणी विद्या।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अन्नस्य अनिन्दनं व्रतम्।
- शरीरात्मना प्राणात्मना च अन्नब्रह्मोपासनस्य फलम्।
- अन्नस्य अत्यागः व्रतम्।
- अन्नब्रह्मोपासनस्य फलम्।
- अन्नसञ्चयः व्रतम्।
- अतिथिपूजनं प्रकारान्तरेण ब्रह्मोपासनञ्च।
- आदित्यपुरुषयोः स्थितस्य आत्मनः ज्ञानं फलं च।
- ब्रह्मवेत्त्रा गीयमानं साम।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. तैत्तिरीयोपनिषद् (सानुवाद शाङ्करभाष्यसहित), गोरखपुर : गीताप्रेस् ।
2. सुब्रह्मण्यशास्त्री, एस्. (सं.), उपनिषद्भाष्यम्, खण्डः १, वाराणसी : श्री दक्षिणामूर्ति मठ प्रकाशन।

3. सच्चिदानन्दसरस्वतीसंयमयः, श्री (संशोधकः), तैत्तिरीयोपनिषदि शीक्षावल्ली-आनन्दवल्ली-भृगुवल्ली च (श्रीशाङ्करभाष्यसंयुता), भाष्यटिप्पणेन भाष्यार्थविमर्शिनीव्याख्यया च समलङ्कृता, कर्नाटकम् : अध्यात्म प्रकाश कार्यालय।
4. गोखले, दिनकर विष्णु (संशोधकः परिष्कर्ता च), (वर्षः अनुपलब्धः), श्रीमच्छङ्कराचार्यकृतं तैत्तिरीयोपनिषद्भाष्यम् (श्रीमदानन्दगिरि-शङ्करानन्द-विद्यारण्यकृत-टिप्पण-दीपिका-तैत्तिरीयकविद्याप्रकाशसहितम्), दिल्ली : चौखम्बा ओरियन्टालिया।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Gambhirananda, Swami. (Translator) Eight Upanishads, Commentary of Shankaracharya.
2. Swami, Lokeswarananda, Taittiriya Upanishad, Translated and with notes based on Sankara's Commentary.
3. जोशी, कन्हैयालाल (व्याख्याकारः), तैत्तिरीयोपनिषद् (समूल शाङ्करभाष्य एवं ज्योति हिन्दी टीका सहित), वाराणसी : चौखम्बा पब्लिशर्स।
4. प्रखर प्रज्ञानन्द सरस्वती, स्वामी (व्याख्याकारः), तैत्तिरीयोपनिषद् (सरल हिन्दी व्याख्या), वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत संस्थान।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5: प्रश्नोपनिषदि पृष्टाः प्रश्नाः समाधानानि च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयरीत्या प्रश्नकरणस्य प्रक्रियावबोधनम्।
2. प्रजानाम् उत्पत्तिप्रक्रियावगमनम्।
3. प्राणस्योत्पत्तिः, शरीरं प्रत्यागमनम्, अक्षरात् सर्वेषां सृष्टिः इत्यादिविचाराणां स्पष्टतया ज्ञानसम्पादनम्।
4. प्रश्नोपनिषदि पृष्टानां षण्णां प्रश्नानां समाधानानाम् अवगमनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भारतीयसंस्कृतौ प्रश्नकरणस्य महत्त्वं किमिति विज्ञास्यन्ति।
2. अक्षरात् प्रजानाम् उत्पत्तिप्रक्रियां ज्ञात्वा जगत्कारणविषयकं ज्ञानम् अवाप्स्यन्ति।
3. आत्मा कथम् अवस्थात्रयनिर्मुक्तः इति प्रश्नोपनिषदाधारेण विवेकं प्राप्स्यन्ति।
4. साङ्ख्यादिपक्षाणां निरासपुरस्सरम् आत्मनः अकर्तृत्वमभोक्तृत्वञ्च ज्ञास्यन्ति।
5. शिष्येण गुरोः सकाशात् कथं जिज्ञासापरिहारः प्राप्तव्यः इति ज्ञात्वा संस्कृताः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5	प्रश्नोपनिषदि पृष्टाः प्रश्नाः समाधानानि च	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- भरद्वाजादिषड्ऋषीणां पिप्पलादसमीपगमनम्।
- कबन्धिप्रश्नः।
- अन्नभावं प्राप्तस्य रेतोरूपेण प्रजोत्पादकत्वम्।
- भार्गविप्रश्नः।
- द्वितीयतृतीयप्रश्नौ।
- मुख्यप्राणस्तुतिः।
- प्राणस्योत्पत्ति-उत्क्रमणादिविषयकप्रश्नाः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्राणस्य प्रतिबिम्बन्यायेनोत्पत्तिः।
- अन्तकाले स्मृतं स्थानं प्रति गमनम्।
- अग्निविस्फुलिङ्गन्यायेन अक्षरात् सृष्टिः।
- जागरितधर्मि-स्वप्नधर्मि-सुषुप्तधर्मिविषयकप्रश्नाः।
- तुरीयस्य अवस्थात्रयविनिर्मुक्तत्वम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- विदुषां स्वापविषयकविचारः।
- आत्मनः साक्षित्वं द्रष्टृत्वञ्च।
- आत्मनः स्वयं ज्योतिष्ट्वविचारः।
- अक्षरविदां सर्वज्ञत्वप्राप्तिः।
- प्रणवोपासनम्।
- सम्पूर्णप्रणवोपासकस्य ब्रह्मलोकप्राप्तिः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- षोडशकलपुरुषविषयकविचारः।
- षोडशकलः पुरुषः परमात्मेति मतान्तरविमर्शः।
- क्षणिकविज्ञानवादनिराकरणम्।
- साङ्ख्यपक्षनिराकरणपुरस्सरम् आत्मनः अकर्तृत्वाभोक्तृत्वस्वरूपप्रतिपादनम्।
- शिष्याणां गुरौ भक्तिप्रदर्शनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. प्रश्नोपनिषत्, गोरखपुर : गीताप्रेस्।
2. सुब्रह्मण्यशास्त्री, एस्. (सं.), उपनिषद्भाष्यम्, वाराणसी : श्री दक्षिणामूर्तिमठ प्रकाशन, डि-४९/९ शाङ्करग्रन्थावलिः (प्रथमो भागः)
3. सोमवालः, श्रीकृष्ण (प्र.स.), उपनिषद्भाष्यम्, नवदेहली : दिल्ली संस्कृत अकादमी, करोलाभागुपनगरम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. ईशादिपञ्चोपनिषदः, हृषीकेश : श्री कैलासाश्रमः।
2. प्रश्नोपनिषत्, दिल्ली : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

चतुर्थसत्रार्द्धः (SEMESTER – 4)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6: विवेकचूडामणौ प्रतिपादिताः विशिष्टाः विचाराः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ब्रह्मतत्त्वसाक्षात्कारे साधनीभूतानाम् अंशानां परिचयप्रदानम्।
2. वस्तुविचारस्य तत्त्वप्रतिपादनम्।
3. मोक्षहेतूनां विमर्शनम्।
4. आत्मानात्मविवेचनपुरस्सरं शरीरत्रयस्य विचारबोधनम्।
5. नरजन्मनः महत्वप्रतिपादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. मनुष्यजन्मनः महत्त्वं विज्ञाय तत्साफल्यार्थं प्रवृत्तिं प्रवर्त्स्यन्ति।
2. वेदान्तदर्शनस्य अवगमनार्थं मुख्यभूतानां विचाराणां सङ्ग्रहेण अध्ययनं करिष्यन्ति।
3. साधनचतुष्टयसम्पत्तिः, गुरूपसत्तिः, मोक्षहेतवः इत्यादीनां विमर्शनं कृत्वा गुरोः महत्त्वादिविषये ज्ञानमवाप्स्यन्ति।
4. सरलैः श्लोकैः प्रतिपादिततत्त्वानि सरलभाषया व्याख्यातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
6. वेदान्तदर्शने अपेक्षितं प्रवेशं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6	विवेकचूडामणौ प्रतिपादिताः विशिष्टाः विचाराः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- गुरुनमस्कारः।
- नरजन्मप्रशंसा।
- आत्मबोध एव मुक्तिहेतुः।
- मुक्त्यर्थो यत्नविशेषः।
- वस्तुविचारः।

- आत्मविद्याधिकारी।
- साधनचतुष्टयसम्पत्ति।
- गुरूपसत्तिः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- मार्गोपदेशः।
- मोक्षहेतवः।
- आत्मानात्मविचारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्थूलशरीरम्।
- सूक्ष्मशरीरम्।
- कारणशरीरम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- परमात्मनः स्वरूपम्।
- बन्धस्य स्वरूपम्।
- बन्धमोक्षोपायः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. विवेकचूडामणिः, ४६७९/२, भू-तल, गली नं. २१-ए, अन्सारी रोड, दरियागञ्ज, नई दिल्ली : चौखंबा पब्लिशिङ्ग हौस्।
2. श्रीजगद्गुरुशङ्कराचार्यमहासंस्थानम्, विवेकचूडामणिः, शृङ्गेरी : दक्षिणाम्नायश्रीशारदापीठम्।
3. गीताप्रेस्, विवेकचूडामणिः, गोरखपुर्।
4. आनन्द, अरविन्द, विवेकचूडामणिः, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. विमल, लक्ष्मीकान्त, डा., अद्वैतानुभूतिः, चौखम्बा संस्कृतप्रतिष्ठान।
2. मिश्रा, सूर्यमणि, विवेकचूडामणि, खान्पुर : चिन्तन प्रकाशन ।
3. Turiyananda, Svami. Vivekachudamani of shankaracharya, Chennai: Raamakrishna Mutt.

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.7: आत्मबोधः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. सरलतया वेदान्ततत्त्वानां बोधनम्।
2. श्लोकरूपेण निबद्धानां जीवब्रह्मजगद्विषयाणाम् अवबोधनम्।
3. प्रकरणग्रन्थानां परिचयप्रापणम्।
4. सङ्ग्रहेण वेदान्ततत्त्वानां सोदाहरणं निरूपणम्।
5. अध्यारोपापवादादिन्यायानाम् अवगमपुरस्सरं वेदान्ततत्त्वानाम् अवगमनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. श्रीशङ्कराचार्यैः लिखितानां प्रकरणग्रन्थानां परिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. आत्मबोधाख्ये ग्रन्थे रचितैः सरलैः श्लोकैः वेदान्तप्रमेयाणां गभीरं ज्ञानमवाप्स्यन्ति।
3. पञ्चीकरणप्रक्रिया, जगत्सृष्टिविचारः, शरीरत्रयविचारः, ब्रह्मात्मनोः ऐक्यम् इत्यादिविचारान् सरलैः दृष्टान्तैः अवगमिष्यन्ति।
4. निगूढानां वेदान्ततत्त्वानां सरलया भाषया व्याख्यानं कर्तुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.7	आत्मबोधः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- मङ्गलश्लोकः।
- अविद्यानिवर्तकस्य विचारः।
- संसारस्य मिथ्यात्वम्।
- आत्मनः भेदस्य कल्पितत्वम्।
- साक्षिणः स्वरूपम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- देहेन्द्रियमनोबुद्धीनां सचेनत्वं कथमिति विचारः।

- आत्मानात्मनोः अध्यासः।
- आत्मनः अविक्रियत्वम्।
- शरीरादीनाम् आविद्यकत्वम्।
- आत्मनः स्वरूपम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- एकस्य आत्मनः ध्यानम्।
- अरणिदृष्टान्तः।
- अहं ममेति अज्ञानस्य बाधः।
- आत्मारामस्य स्वरूपम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- उपाधिविलयः।
- ब्रह्मावधारणम्।
- आत्मनः सर्वावभासकत्वम्।
- ब्रह्मभिन्नस्य सर्वस्य मिथ्यात्वम्।
- प्रकरणसमाप्तिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. अनन्तरामन्, एच्. जि., आत्मबोधः, लाल्भाग् पोर्ट् रोड् : प्रसन्न प्रिंटर्स् एण्ड पब्लिशर्स्।
2. प्रकरणाष्टकम्, डि. ४९/९, मिश्रा पोख्रा, वाराणसी : श्रीदक्षिणामूर्तिमठ।
3. श्रीकृष्णपन्तशास्त्रि, प्रकरणपञ्चकम्, नई दिल्ली : चौखम्बा संस्कृतप्रतिष्ठान।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. प्रकरणाष्टकम्, डि, ४९/९ मिश्रा पोख्रा, वाराणसी : श्रीदक्षिणामूर्ति मठ।
2. शास्त्री, श्रीकृष्णपन्त, प्रकरणपञ्चकम्, नई दिल्ली : चौखम्बा संस्कृतप्रतिष्ठान।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.8: अपरोक्षानुभूतिः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. सरलैः श्लोकैः वेदान्तप्रमेयाणां सङ्ग्रहेण प्रतिपादनम्।
2. आत्मतत्त्वोपयोगिनां शरीरादिस्वरूपाणां विमर्शनम्।
3. वेदान्तानां तात्पर्यं कुत्र वर्तते इति अवगमनम्।
4. ब्रह्मतत्त्वाभ्यासस्य महत्त्वप्रतिपादनम्।
5. वेदान्ततत्त्वानां सरलैः दृष्टान्तैः अवबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वेदान्ततत्त्वानां सरलया शैल्या निरूपणं कथं कर्तव्यमिति ज्ञास्यन्ति।
2. वादग्रन्थेषु प्रवेशाय अपेक्षितानाम् अंशानां ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
3. शरीरत्रैविध्यम्, अवस्थात्रैविध्यं, कोशपञ्चकं, जगत्सृष्टिः इत्यादिविचाराणां सूक्ष्मतया अवलोकनेन स्पष्टप्रतिपत्तिं प्राप्स्यन्ति।
4. ब्रह्मज्ञानसाधनीभूतानाम् अंशानां विचारेण तद्विषयकसंशयनिवारणं करिष्यन्ति।
5. सरलया भाषया वेदान्ततत्त्वस्य निरूपणं कर्तुं सामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.8	अपरोक्षानुभूतिः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- शम-दम-उपरति-तितिक्षा-श्रद्धादीनां स्वरूपम्।
- विचारस्य स्वरूपम्।
- देहादीनाम् अनात्मत्वम्।
- ज्ञानं किमिति विचारः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मनः स्वप्रकाशत्वम्।
- स्थूलसूक्ष्मशरीरयोः स्वरूपम्।
- प्रपञ्चस्य उपादानविषयकविचारः।
- आत्मनः ब्रह्मरूपत्वम्।
- यस्मिन् सर्वाणि भूतानि इत्यादिश्लोकानां विवरणम्।
- ब्रह्मणि जीवत्वभ्रान्तिः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मानात्मविवेकस्य अध्यस्तत्वम्।
- आत्मनि देहत्वस्य भ्रमत्वम्।
- प्रारब्धकर्मणः विचारः, प्रपञ्चोपादानविचारश्च।
- ब्रह्मणः वाचामगोचरत्वम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कालस्य निर्वचनम्।
- नियमादीनां स्वरूपविवेचनम्।
- कुम्भकादीनां विवरणम्।
- पूर्णत्वस्य अभ्यासः।
- ब्रह्मविषयकवृत्त्युदयः।
- राजयोगः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. एम्.ए. सुब्रह्मण्यशास्त्रि एस्., प्रकरणाष्टकम्, डि. ४९/९, वाराणसी : महेश रिसर्च इंस्टीट्यूट्।
2. शास्त्रि, श्रीकृष्णपन्त, प्रकरणपञ्चकम्, नई दिल्ली : चौखम्बा संस्कृतप्रतिष्ठान।
3. अपरोक्षानुभूतिः, शृङ्गेरी : श्रीजगद्गुरुशङ्कराचार्यमहासंस्थानं, दक्षिणाम्नायश्रीशारदापीठम्।
4. चिन्मयानन्द, स्वामी, अपरोक्षानुभूति आदिशङ्कराचार्य रचित (संस्कृत एवम् हिन्दी अनुवाद), प्रकाशक : सेंट्रल् चिन्मय मिशन्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. अखण्डानन्दसरस्वती, स्वामि, अपरोक्षानुभूतिप्रवचनम्, सत् सहित्यप्रकाशन ट्रस्ट्।
2. अपरोक्षाऽनुभूतिः, खीम्राज् श्रीकृष्णादास्।

3. Deshmukh, Dr. Shrikrishna Aparoksanubhuti, Delhi: Motilal Banarsidas Publications.

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.9: श्रीदक्षिणामूर्तिस्तोत्रस्य मानसोल्लासव्याख्यानस्थाः विचाराः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. श्रीदक्षिणामूर्तिस्तोत्रे प्रतिपादितानां वेदान्ततत्त्वानां व्याख्यानदृष्ट्या प्रतिपादनम्।
2. जगतः दर्पणदृष्टनगरवत् मिथ्यात्वसाधनम्।
3. प्रपञ्चस्य उपादानविषयकचर्चायाः अध्ययनम्।
4. ईश्वरसत्तातिरिक्त वस्तुसत्तायाः खण्डनम्।
5. देहात्मवादिनां मतखण्डनपुरस्सरम् आत्मनः अवस्थादिराहित्यप्रतिपादनम्।
6. बन्धमोक्षादिव्यवस्था, ईश्वरोपासना, फलश्रुतिरित्यादिविचाराणाम् उपस्थापनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. प्रपञ्चस्य मिथ्यात्वं ज्ञास्यन्ति।
2. जगत्सृष्टिविषये विद्यमानान् पूर्वपक्षान् ज्ञास्यन्ति।
3. पूर्वपक्षनिराकरणपुरस्सरं विवर्तवादस्य स्वरूपमवगमिष्यन्ति।
4. आत्मनः स्वप्रकाशत्वनिरूपणपुरस्सरं ईश्वरोपासनायाः महत्त्वम् अवगमिष्यन्ति।
5. अणिमादि-अष्टैश्वर्याणां ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.9	श्रीदक्षिणामूर्तिस्तोत्रस्य मानसोल्लास-व्याख्यानस्थाः विचाराः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रथमश्लोकस्य अर्थविवरणम्।
- जगतः मायामयत्वम्।
- द्वितीयश्लोकस्य अर्थविवरणम्।
- बौद्धादीनां मतनिरासः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- तृतीयश्लोकस्य अर्थविवरणम्।
- ईश्वरस्य जगदुपादानत्वम्।
- भावानां सत्त्वनिरूपणम्।
- जीवपरमात्मनोः औपाधिकः भेदः।
- लक्षणानिरूपणम्।
- चतुर्थोल्लासः।
- वस्तुसत्तायाः ईश्वरसत्तातिरिक्तसत्तायाः खण्डनम्।
- नाडीनां विवेचनम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- देहात्मवादिचार्वाकमतम्।
- बुद्ध्यात्म-सङ्घातात्मादिमतनिरासः।
- षष्ठोल्लासः।
- सुषुप्तिविषयविवेचनम्।
- बौद्धमतनिरासः।
- प्रत्यभिज्ञायाः भ्रान्तित्वस्वीकारे दोषाः।
- सप्तमोल्लासः।
- प्रत्यभिज्ञाप्रामाण्यव्यवस्थापनम्।
- सत्ख्यात्यादिनिरासपूर्वकम् अनिर्वचनीयख्यातिस्थापनम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अष्टमोल्लासः।
- बन्धमोक्षव्यवस्थोपपादनम्।
- मिथ्यात्वस्वरूपम्।
- योगस्य जीवन्मुक्तिसाधनता।
- नवमोल्ल्लासः।
- अष्टविधप्रत्यक्षमूर्तीनाम् उपासना।

- अष्टाङ्गयोगः।
- दशमोल्लासः।
- अष्टविध-ऐश्वर्याणि।
- फलश्रुतिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. दक्षिणामूर्तिस्त्रोत्रम्, शृङ्गेरी : श्रीजगद्गुरुशङ्कराचार्यमहासंस्थानं, दक्षिणाम्नायश्रीशारदापीठम्।
2. भल्ला, ओंच्चेर्रि, दीप्ति, मानसोल्लस, दिल्ली : भारतीय विद्या भवन।
3. सच्चिदानन्दमिश्रः, मानसोल्लासः, वाराणसी : श्रीदक्षिणामूर्त्तिमठप्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Mahadev N. Joshi and B. S. Hebbali, Manasollasa and Ayurveda, Delhi: Sharada Publishing House:
2. Harshananda, Swami, Daksinamurti (Dakshinamurti) Stotra with the Varttika Manasollasa of Suresvaracarya, Ramakrishna Math Chennai.
3. G.K. Shrigondekar, मानसोल्लास, The Maharaja Sayajirao University Of Baroda, G.K. Shrigondekar
4. Adi Sankaracharya's Dakshinamurti Stotra and Dakshinamurti Upanishad with Sri Sureswaracharya's Manasollasa and Pranava Vartika, Samata books

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.10: वाक्यवृत्तिस्थविचाराः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. सरलैः श्लोकैः वेदान्तप्रमेयाणां परिचयप्रदानम्।
2. देहस्य अनात्मत्वम्, आत्मनः बुद्धितद्व्यतिरेकित्वादिविचाराणां प्रतिपादनम्।
4. लक्षणास्वरूपादिविचाराणाम् अवगमनम्।
5. तत्त्वंपदार्थयोः ऐक्यावबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. संसारस्य अनित्यत्वं ज्ञास्यन्ति।
2. जीवस्वरूपं, मुक्तिसाधनं, देहस्य अनात्मत्वम् इत्यादिविचाराणां स्पष्टप्रतिपत्तिमवाप्स्यन्ति।
3. अहम्प्रत्ययालम्बन आत्मा इत्यस्य समाधानं वक्तुं प्रभविष्यन्ति।
4. तत्त्वंपदार्थयोः वाच्यार्थलक्ष्यार्थयोः अवगमपुरस्सरम् ऐक्ये तात्पर्यनिर्णयं करिष्यन्ति।
6. जहदादिलक्षणानां स्वरूपं विविच्य ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.10	वाक्यवृत्तिस्थविचाराः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- मङ्गलश्लोकः।
- सद्गूरूपसदनम्।
- जीवपरयोः स्वरूपविषयकप्रश्नः, तद्विषयकसमाधानञ्च।
- अन्तःकरणं तद्वृत्तिसाक्षी इत्यादीनां विवरणम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- घटद्रष्टुः घटाद्भेदः।
- आत्मनः दृश्यविलक्षणत्वम्।

- देहपक्षकानुमानोपन्यासः।
- अवभासकत्वाद्देहाद् आत्मा भिद्यते इति विचारः।
- बोद्धृत्वस्य औपचारिकत्वम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- त्वंपदार्थोपसंहारः।
- तत्पदार्थनिरूपणम्।
- ब्रह्मणः स्वरूपलक्षणविचारः।
- जीवब्रह्मणोः कर्मकतृभावेन भेदाशङ्का तत्समाधानञ्च।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- 'तत्त्वं' पदयोः वाच्यार्थकथनम्।
- लक्षणालक्षणविचारः।
- जहल्लक्षणादीनां सोदाहरणनिरूपणम्।
- प्रारब्धकर्मणः प्रतिपादनम्।
- मोक्षस्वरूपवर्णनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. वाक्यवृत्तिः तथा लघुवाक्यवृत्तिः, नागपुर : रामकृष्णमठ।
2. प्रकरणाष्टकम्, डि, ४९/९ मिश्रा पोखा, वाराणसी : श्रीदक्षिणामूर्ति मठ।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. आत्मबोधः, प्रकरणाष्टकम्, डि, ४९/९ मिश्रा पोखा, वाराणसी : श्रीदक्षिणामूर्ति मठ।
2. प्रकरणपञ्चकम्,श्रीकृष्णपन्तशास्त्रि, नई दिल्ली : चौखम्बा संस्कृतप्रतिष्ठान।
3. लघुवाक्यवृत्तिः, अद्वैताश्रम पब्लिकेशन्स्।

तृतीयवर्षः

(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

पञ्चमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 5)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.1: नैष्कर्म्यसिद्धौ प्रतिपादिताः वेदान्तविचाराः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ज्ञानकर्मसमुच्चयनिरासः।
2. मोक्षस्य ज्ञानैकसाधनत्वप्रतिपादनम्।
3. नैष्कर्म्यसिद्धेः स्वरूपविवेचनम्।
4. आत्मनः कर्तृत्वभोक्तृत्वादिराहित्यनिरूपणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. छात्राः नैष्कर्म्यसिद्धेः सारं वक्तुं प्रभविष्यन्ति।
2. वेदान्तदर्शनस्य मूलभूतान् अंशान् ज्ञास्यन्ति।
3. बुद्धेः परिणामित्वं न तु आत्मनः इति निश्चयात्मकं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
4. साङ्ख्य-वेदान्तयोः सिद्धान्तयोः भेदः कः इति अवगमिष्यन्ति।
5. जडवस्तूनां मिथ्यात्वं कथमिति सोपपत्ति ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.1	नैष्कर्म्यसिद्धौ प्रतिपादिताः वेदान्तविचाराः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनर्थ-अनर्थहेतु-पुरुषार्थ-पुरुषार्थहेतूनां प्रतिपादनम्।
- ज्ञानमेव मोक्षस्य साधनम्।
- कर्मणः मोक्षसाधनत्वाक्षेपः।
- ज्ञानकर्मसमुच्च्चयवादः तन्निरासश्च।
- चतुर्विधकर्मफलैः मोक्षः न प्राप्यः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- मुक्तौ कर्मणः उपयोगिताविचारः।
- कर्मसाध्यो न मोक्षः इत्युपपादनम्।
- समुच्च्चयवादनिराकरणम्।
- आत्मनि कर्तृत्वभोक्तृत्वाभावसाधनम्।
- ज्ञानेनैव मुक्तिरिति विचारस्य उपसंहारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- द्वितीयाध्यायारम्भः।
- त्वम्पदार्थप्रतिपादनम्।
- देहात्मवादनिराकरणम्।
- भाट्टानां निराकरणम्।
- बौद्धानां निराकरणम्।
- अहंकारनिवृत्तितः अद्वैतभावसिद्धिः।
- लक्ष्यवस्तुनः स्वरूपकथनम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- बुद्धेः परिणमयितृत्वम्।
- आत्मनः कूटस्थत्वम्।
- वेदान्तसिद्धान्तस्य अविश्वासाभावः।
- साङ्ख्यसिद्धान्ततः वेदान्तसिद्धान्तस्य भेदः।
- तत्त्वदर्शनात् अविद्यानिवृत्तिः।
- प्रपञ्चमिथ्यात्वस्य उपसंहारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. नैष्कर्म्यसिद्धिः, जनकपुरी : केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः।
2. नैष्कर्म्यसिद्धिः, बम्बे : गवर्नमेण्ट् सेन्ट्रल् बुक् डिपो।
3. नैष्कर्म्यसिद्धिः (संस्कृत-हिन्दी अनुवादसहितम्), वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठानम्।
4. नैष्कर्म्यसिद्धिः, बेंगळूरु : अध्यात्मप्रकाशकार्यालयः।
5. नैष्कर्म्यसिद्धिः, जनकपुरी : केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. बालसुब्रह्मण्यम्, आर्. Naiskarmya Siddhi: An Elucidation of Advaita by Suresvara. Chinmaya International Foundation Shodha Sansthan.
2. आचार्यकृष्णानन्दसागरः, नैष्कर्म्यसिद्धिः।
3. राघवाचार्यः, एस्.एस्. . Naiskarmya Siddhi of Sri Sureshvaracharya. Advaita Ashram. Kolkata.

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2: वेदान्तपरिभाषायां प्रतिपादितानि प्रत्यक्षानुमानोपमानशब्दप्रमाणानि

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अद्वैतवेदान्ते अङ्गीकृतानां प्रमाणानां परिचयः।
2. वेदान्ताभिमतायाः ज्ञानोत्पत्तिप्रक्रियायाः प्रदर्शनम्।
3. अद्वैतवेदान्ते अङ्गीकृतानां प्रमेयाणां परिचयः।
4. शाब्दबोधे सहकारिणाम् अवयवानां बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अद्वैतवेदान्ते अङ्गीकृतानि प्रमाणानि निरूपयितुं शक्ष्यन्ति।
2. विभिन्नशास्त्राभिमतानि प्रमाणानि अधिकृत्य तुलनात्मिकां दृष्टिं सम्पादयितुं शक्ष्यन्ति।
3. वेदान्ताभिमतां ज्ञानोत्पत्तिप्रक्रियां व्याख्यातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. अद्वैतवेदान्तस्य प्रमेयान् शास्त्रीयशैल्यां वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2	वेदान्तपरिभाषायां प्रतिपादितानि प्रत्यक्षानुमानोपमानशब्द-प्रमाणानि	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कर्तृपरिचयः।
- मङ्गलाचरणम्।
- प्रमालक्षणम्।
- मनसः अतीन्द्रियत्वम्।
- ज्ञानगतप्रत्यक्षत्वप्रयोजकम्।
- धर्मादिष्वतिव्याप्तिनिरासः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- विषयगतप्रत्यक्षत्वप्रयोजकम्।
- अनुमिति-धर्म-परिमाणवृत्तिष्वतिव्याप्तिवारणम्।

- वृत्तिभेदाः।
- प्रत्यक्षभेदाः।
- प्रातिभासिकरजतोत्पत्तिः।
- विवर्तपरिणामौ।
- स्वप्नाध्यासाधिष्ठानम्।
- इन्द्रियजन्याजन्यप्रत्यक्षे।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुमानलक्षणम्।
- व्याप्तिज्ञानस्य करणत्वम्।
- व्याप्तिलक्षणम्।
- मिथ्यात्वानुमानम्।
- सत्तात्रैविध्यम्।
- उपमानलक्षणम्।
- उपमानस्य मानान्तरत्वम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- आकाङ्क्षा।
- योग्यता।
- आसत्तिः।
- शक्तिः।
- लक्षणाप्रकाराः।
- तत्त्वमसीत्यत्र लक्षणाभावः।
- तात्पर्यलक्षणम्।
- वेदानाम् अपौरुषेयत्वम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. ध्वरीन्द्रः, धर्मराजा, वेदान्तपरिभाषा, मुम्बई : श्रीवेङ्कटेश्वरमुद्रालयः।
2. ध्वरीन्द्रः, धर्मराजा, वेदान्तपरिभाषा (सामणिप्रभा–शिखामणिसहिता), वाराणसी : सम्पूर्णानन्दसंस्कृतविश्वविद्यालयः, (सम्पादकः – प्रो. पारसनाथद्विवेदी)
3. ध्वरीन्द्रः, धर्मराजा, वेदान्तपरिभाषा (सविवरण 'प्रकाश' हिन्दीव्याख्योपेता), वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवनम्, (हिन्दीव्याख्याकारः – डॉ. श्रीगजाननशास्त्री मुसगांवकरः)
4. ध्वरीन्द्रः, धर्मराजा, वेदान्तपरिभाषा, मुम्बई : खेमराजश्रीकृष्णदासप्रकाशनम्।
5. ध्वरीन्द्रः, धर्मराजा, वेदान्तपरिभाषा (मणिप्रभाख्यटीकासंवलिता, शिखामणिटीकाविभूषिता च), नवदेहली : राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्, (मणिप्रभाटीकाकारः – उदासीनस्वामिश्रीमदमरदासः, शिखामणिटीकाकारः – रामकृष्णाध्वरिः)

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. धर्मराजाध्वरीन्द्रः, *Vedanta Paribhasa*, कोलकाता : Advaita Ashram. (Translated and Annotated by Swami Madhavananda)
2. धर्मराजाध्वरीन्द्रः, *वेदान्तपरिभाषा*, वाराणसी : श्रीदक्षिणामूर्तिमठः, (सम्पादकः – विश्वनाथधितालः)
3. धर्मराजाध्वरीन्द्रः, (वि.व.न.), *Vedantaparibhasa (Sanskrit Text, English Translation and Elucidation)*, कोलकाता, University of Calcutta. Department of Philosophy. (व्याख्यातारौ – गोपीनाथभट्टाचार्यः, प्रबलकुमारसेनः)

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3: वेदान्तपरिभाषायां प्रतिपादिताः अर्थापत्ति-अनुपलब्धि-विषय-प्रयोजनविचाराः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वेदान्तशास्त्रे स्वीक्रियमाणानां प्रमाणानां गभीरतया अध्ययनम्।
2. प्रमाणानां प्रामाण्यविषये विमर्शात्मकज्ञानसम्पादनम्।
3. अद्वैतवेदान्तदर्शनस्य प्रमेयविचाराणां परिचयप्राप्तिः।
4. जीवब्रह्मणोः ऐक्यं कथं भवति इति प्रक्रियायाः विशेषज्ञानम्।
5. जीव-ब्रह्म-जगतां स्वरूपपरिचयपुरस्सरं वेदान्तशास्त्रप्रतिपाद्यतत्त्वानां विमर्शात्मकदृष्ट्या अवगन्तुं सामर्थ्यप्राप्तिः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वेदान्तदर्शनस्य प्रमाणानां विषये गभीरं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
2. वेदान्तदर्शनस्य प्रमेयाणां समग्रं ज्ञानं सम्पादयिष्यन्ति।
3. छात्राः विमर्शात्मिकां बुद्धिम् अवाप्स्यन्ति।
4. शास्त्रान्तरेण सह प्रमाणादीनां विषये तुलनात्मकतया अध्येतुं सामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति।
5. साधनचतुष्टयादीनां ब्रह्मज्ञानसाधनानां ज्ञानेन मोक्षप्राप्तिविषयकसन्देहानां निवारणं करिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3	वेदान्तपरिभाषायां प्रतिपादिताः अर्थापत्ति-अनुपलब्धि-विषय-प्रयोजनविचाराः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अर्थापत्तिलक्षणं भेदश्च -
  - दृष्टार्थापत्तिः
  - श्रुतार्थापत्तिः -
    - अभिधानानुपपत्तिः
    - अभिहितानुपपत्तिः
- अर्थापत्तेः मानान्तरत्वम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुपलब्धिलक्षणम्।
- अनुपलब्धेः योग्यत्वम्।
- अनुपलब्धेः मानान्तरत्वम्।
- चतुर्विधः अभावः।
- स्वतः प्रामाण्यवादः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- द्विविधं प्रामाण्यम्।
- तत्पदार्थनिरूपणम्।
- तटस्थस्वरूपलक्षणे।
- कर्तृत्वम्।
- उपादानत्वम्।
- प्रपञ्चसृष्टिक्रमः।
- शरीरत्रयम्।
- चतुर्विधः प्रलयः।
- ब्रह्मप्रतिपत्तौ सृष्टिवाक्यानाम् उपयोगः।
- ईश्वरस्वरूपम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- त्वं पदार्थनिरूपणम्।
- वृत्तेः प्रयोजनानि।
- अवस्थात्रयम्।
- तत्त्वंपदार्थयोः ऐक्यम्।
- प्रयोजनभेदः।
- मोक्षस्वरूपम्।
- ज्ञानस्य मोक्षसाधनत्वम्।
- श्रवणमनननिदिध्यासनानि।
- साधनचतुष्टयम्।
- कर्मिणां गतिः।
- अविद्यायाः एकत्वनानात्वविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. धर्मराजाध्वरीन्द्रः, *वेदान्तपरिभाषा*, क्षेमराजश्रीकृष्णदासः श्रेष्ठी (प्रकाशकः), मुम्बै : श्रीवेङ्कटेश्वरमुद्रालयः।
2. धर्मराजाध्वरीन्द्रः, *वेदान्तपरिभाषा (सामणिप्रभा–शिखामणिसहिता)*, प्रो. पारसनाथद्विवेदी (सम्पादकः), वाराणसी : सम्पूर्णानन्दसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

3. धर्मराजाध्वरीन्द्रः, *वेदान्तपरिभाषा (सविवरण 'प्रकाश' हिन्दीव्याख्योपेता)*, डॉ. श्रीगजानन शास्त्री मुसगांवकर (व्याख्याता), वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
4. धर्मराजाध्वरीन्द्रः, *वेदान्तपरिभाषा*, मुम्बई : खेमराज श्रीकृष्णदास प्रकाशन।
5. धर्मराजाध्वरीन्द्रः, *वेदान्तपरिभाषा, मणिप्रभाख्यटीकासंवलिता शिखामणिटीकाविभूषिता* च। उदासीनस्वामी श्रीमदमरदासः (मणिप्रभाटीकाकारः), रामकृष्णाध्वरिः (शिखामणिटीकाकारः), नवदेहली : राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Vedanta Paribhasa of Dharmaraja Adhvarindra, Translated and Annotated by Swami Madhavananda, Kolkata: Advaita Ashram.
2. वेदान्तपरिभाषा, विश्वनाथ धिताल (सम्पादकः), वाराणसी : श्री दक्षिणामूर्ति मठ।
3. Vedantaparibhasa of Dharmaraja Adhvarindra (Sanskrit Text, English Translation and Elucidation), Gopinath Bhattacharya and Prabal kumar Sen, University of Calcutta: Department of Philosophy.

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.4: ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यानुसारं चतुस्सूत्र्यां प्रतिपादितानि वेदान्ततत्त्वानि

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ब्रह्मसूत्रसारभूतानां प्राथमिकचतुर्णां सूत्राणाम् अवबोधनम्।
2. शास्त्रप्रसिद्धानां पञ्चख्यातिविचाराणाम् अध्ययनम्।
3. सूत्रार्थनिरूपणावसरे शास्त्रान्तरसिद्धान्तानां युक्तिसहितं निरूपणम्।
4. वेदस्य ब्रह्मपरत्वबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. सूत्रप्रस्थानस्य स्थूलं परिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. शास्त्रप्रसिद्ध-पञ्चख्यातिनिरूपणं कर्तुं प्रभविष्यन्ति।
3. सूत्रप्रस्थाने विद्यमानान् प्रधानसिद्धान्तान् अवगन्तुं पारयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.4	ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यानुसारं चतुस्सूत्र्यां प्रतिपादितानि वेदान्ततत्त्वानि	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अध्यासे आक्षेपपरिहारौ।
- अध्यासलक्षणम्।
- पञ्चख्यातयः।
- शास्त्राणाम् अविद्यावद्विषयत्वम्।
- देहाद्यध्यासभेदाः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अथशब्दार्थः।
- साधनचतुष्टयम्।
- समासविचारः।
- ब्रह्मणः जिज्ञास्यत्वोपपत्तिः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- जन्मादिसूत्रार्थः।
- जगत्कारणत्वनिर्णये श्रुत्यविरुद्धतर्काणां प्रसक्तिः।
- ब्रह्मणःशास्त्रयोनित्वम्।
- ब्रह्मणः शास्त्रप्रमाणकत्वम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- समन्वयाधिकरणम् –
    - ब्रह्मणःशास्त्रप्रमाणकत्वे आक्षेपपरिहारौ।
- ब्रह्मणः प्रतिपत्तिविधिविषयत्वशङ्कापरिहारौ।
- ब्रह्मणः शास्त्राविषयत्वम्।
- निषेधवाक्यदृष्टान्तेन आम्नायस्य क्रियार्थत्वनिरासः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् (श्रीगोविन्दानन्दकृतया भाष्यरत्नप्रभया श्रीवाचस्पतिमिश्रविरचितया भामत्या श्रीमानन्दगिरिप्रणीतेन न्यायनिर्णयेन समुपेतम्), आचार्यजगदीशशास्त्री (सम्पादितम्), वाराणसी : मोतीलाल बनारसीदास।
2. ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् (सत्यानन्दी-दीपिकया समलङ्कृतम्), स्वामी सत्यानन्द सरस्वती (व्याख्याकारः), दिल्ली : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
3. श्रीबादरायणविरचितं चतुःसूत्री ब्रह्मसूत्रम् (सटिप्पणशाङ्करभाष्य-न्यायनिर्णय-रत्नप्रभा-ललिताव्याख्यायुतम्), श्री कैलास आश्रम ब्रह्मविद्यापीठ, उत्तराखण्ड : ऋषिकेश।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्, स्वामीगम्भीरानन्दः (शाङ्करभाष्यस्यआङ्गलानुवादकः)
2. Brahmasutra Shankara Bhasya, Badarayana's Brahmasutras with Shankaracharya's Commentary, Translated by Vasudeva Mahadeo Apte, Popular Book Depot.
3. Brahmasutra Bhasya of Sankaracarya, Translated by Swami Gambhirananda, Advaita Ashram.

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.5: ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्-२ प्रथमाध्याये प्रथमपादे पञ्चमाधिकरणादारभ्य द्वितीयपादान्तस्थविचाराः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. न्यायप्रस्थानस्य परिचयः।
2. स्पष्टब्रह्मलिङ्गकवाक्यानां ज्ञेये ब्रह्मणि समन्वयज्ञानम्।
3. अस्पष्टब्रह्मलिङ्गकवाक्यानाम् उपास्ये ब्रह्मणि समन्वयज्ञानम्।
4. साङ्ख्यादिपूर्वपक्षिणाम् आक्षेपाणां समाधानस्य ज्ञानम्।
5. श्रुतीनाम् अद्वितीये ब्रह्मणि समन्वयस्य ज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वेदान्तस्य प्रमेयविषयकज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
2. साङ्ख्यादिदर्शनैः कृतानाम् आक्षेपाणां परिहारपुरस्सरं वेदान्तस्य दृढज्ञानं अवाप्स्यन्ति।
3. शोधकार्यार्थं या मानसिकी स्थितिरपेक्ष्यते तस्याः कृते पूर्वसिद्धता अस्य ग्रन्थस्य गभीराध्ययनेन सेत्स्यन्ति।
4. अधिकरणशः वाक्यार्थमुपस्थापयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.5	ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्-२ प्रथमाध्याये प्रथमपादे पञ्चमाधिकरणादारभ्य द्वितीयपादान्तस्थविचाराः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अशब्दत्वहेतुना प्रधानस्य जगत्कारणत्वनिरासः।
- आनन्दमयस्य स्वरूपविचारः।
- अन्तरधिकरणविचारः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- भाष्योक्तरीत्या आकाश-प्राण-ज्योतिषां ब्रह्मत्वनिर्णयः।
- प्रतर्दनायोपदिष्टं ब्रह्मस्वरूपम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सर्वं खल्विदं ब्रह्म इत्यादिवाक्यार्थविचारः।
- अत्तृस्वरूपविचारः।
- जीवपरमात्मनोः गुहाप्रवेशविचारः।
- अन्तरस्वरूपविचारः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अन्तर्यामिस्वरूपविचारः।
- भूतयोनिस्वरूपनिर्णयः।
- वैश्वानरस्वरूपनिर्धारणम्।
- पाशाधिकरणन्यायः।
- कपिञ्जलाधिकरणन्यायः भूयोनुग्रहन्यायश्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् (श्रीगोविन्दानन्दकृतया भाष्यरत्नप्रभया श्रीवाचस्पतिमिश्रविरचितया भामत्या श्रीमानन्दगिरिप्रणीतेन न्यायनिर्णयेन समुपेतम्), आचार्यजगदीशशास्त्री (सम्पादितम्), वाराणसी : मोतीलाल बनारसीदास।
2. ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् (सत्यानन्दी-दीपिकया समलङ्कृतम्), स्वामी सत्यानन्द सरस्वती (व्याख्याकारः), दिल्ली : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठानम्।
3. ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्, स्वामी श्रीहनुमानदासजी षट्शास्त्री (व्याख्याकारः), वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
4. ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्, नई दिल्ली : राष्ट्रिय संस्कृत संस्थानम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्, स्वामीगम्भीरानन्दः (शाङ्करभाष्यस्यआङ्गलानुवादकः)
2. Brahmasutra Shankara Bhasya, Badarayana's Brahmasutras with Shankaracharya's Commentary, Translated by Vasudeva Mahadeo Apte, Popular Book Depot.
3. Brahmasutra Bhasya o fSankaracarya, Translated by Swami Gambhirananda, Advaita Ashram.

काठिन्यस्तरः 300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

षष्ठसत्रार्द्धः (SEMESTER – 6)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.6: छान्दोग्योपनिषदः षष्ठाध्याये वर्णितः ब्रह्मात्मैक्यविचारः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. सद्विद्याप्रकरणबोधनम्।
2. श्वेतकेतुकथाद्वारा उपनिषत्तत्त्वज्ञापनम्।
3. तेजोऽबन्नानां सृष्टिकथनम्।
4. भुक्तस्य अन्नस्य त्रेधा परिणामनिरूपणम्।
5. दृष्टान्तैः तत्त्वमसि इति महावाक्यार्थनिरूपणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. षड्विधतात्पर्यलिङ्गानां समन्वयप्रकारं ज्ञातुं शक्ष्यन्ति।
2. श्वेतकेतुकथाध्ययनेन स्वजीवने परिष्कारं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. त्रिवृत्करणस्य व्याख्यानं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
4. अन्नस्य परिणामविषयज्ञानेन स्वजीवने आहारे सात्त्विकतां वर्धयितुं प्रवृत्तिं प्राप्स्यन्ति।
5. तत्त्वमसि इति महावाक्यं सदृष्टान्तं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.6	छान्दोग्योपनिषदः षष्ठाध्याये-वर्णितः ब्रह्मात्मैक्यविचारः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्वेतकेतोः गुरुकुलान्निवृत्तिः।
- एकविज्ञानेन सर्वविज्ञानप्रतिज्ञा।
- वाचारम्भणश्रुत्या सदृष्टान्तं तदुपपादनं।
- सदेव सोम्येदम् इत्यादिवाक्यार्थविचारः।
- असद्वादनिरासः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- तेजोऽबन्नानां सृष्टिः।
- त्रिवृत्करणम्।
- जीवात्मना अनुप्रवेशः।
- त्रीणि रूपाणि सत्यमिति उपपादनम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अन्नादीनां त्रेधा परिणामः।
- जगतः सन्मूलत्वनिरूपणम्।
- सुषुप्तिनिरूपणम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- 'तत्त्वमसि' महावाक्योपदेशः।
- मधु-नदी-वृक्ष-न्यग्रोध-लवणादिदृष्टान्तैः 'तत्त्वमसि' महावाक्यार्थे संशयनिरासः।
- तप्तपरशुग्रहणदृष्टान्तेन बन्धमोक्षनिरूपणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सुब्रह्मण्यशास्त्री, एस्. (सं.), उपनिषद्भाष्यम्, खण्डः २, वाराणसी : श्री दक्षिणामूर्ति मठ प्रकाशन।
2. छान्दोग्योपनिषत् (सानुवाद शाङ्करभाष्यसहित), गोरखपुर : गीताप्रेस्।
3. त्रिभुवनदास, स्वामी (व्याख्याकारः), छान्दोग्योपनिषत् (तत्त्वविवेचनी हिन्दी व्याख्यासहित, द्वितीय भाग), वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
4. छान्दोग्योपनिषत् (सटिप्पणानन्दगिरिटीकासंवलितशाङ्करभाष्यसमेता), ऋषिकेशः, उत्तराखण्डः : कैलास आश्रम ब्रह्मविद्यापीठ।
5. जालिम सिंह, रायबाहादुर बाबू (भाषाटीकाकारः), छान्दोग्योपनिषत् (पदच्छेद–अन्वयार्थ–भाषाटीकासमलंकृता), वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. गिरिजा, महेशानन्द, स्वामी, श्वेतकेतुविद्या, वाराणसी : श्रीदक्षिणामूर्तिमठ प्रकाशन।
2. Lokeswarananda, Swami. *Chandogya Upanishad: Translated and with notes based on Sankara's Commentary*. Kolkata: Ramakrishna Mission Institute of Culture, Golpark.
3. Gambhirananda, Swami. *Chandogya Upanishad: With the Commentary of Sankaracharya*. Kolkata: Advaita Ashram.
4. महाराज, अखण्डानन्द सरस्वतीजी, स्वामी श्री, छान्दोग्य-बृहदारण्यक एक दृष्टिमें, सत् साहित्य प्रकाशन ट्रस्ट।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.7: माण्डूक्यकारिकास्थ-अवस्थात्रयनिरूपणम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. माण्डूक्योपनिषन्मन्त्राणां कारिकाणां च सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. माण्डूक्योपनिषदुक्तदिशा आत्मनः चतुष्पात्त्वस्य बोधनम्।
3. प्रपञ्चमिथ्यात्वं तुरीयस्य ब्रह्मणः स्वरूपनिरूपणम्।
4. पादत्रयात् तुरीयस्य भेदनिरूपणम्।
5. ओङ्कारस्य मात्रात्रयात्मत्वनिरूपणम्।
6. पादमात्रयोः अभेदोपासनस्य निरूपणम्।
7. स्वाप्नदृष्टान्तेन जाग्रद्वस्तूनां मिथ्यात्वस्य निरूपणं तथा च जीवभावस्य अविद्यामूलकत्वनिरूपणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. आत्मनः पादचतुष्टयं वर्णयितुं प्रभविष्यन्ति।
2. ओङ्कारस्य पादत्रयं यथाभाष्यं व्याख्यातुं शक्ष्यन्ति।
3. प्रपञ्चमिथ्यात्वप्रतिपादनस्य कौशलं ज्ञातुं प्रभविष्यन्ति।
4. माण्डूक्योपनिषदः यथोचितान् शोधविषयान् चित्वा भाविनि काले शोधकार्यं कर्तुं प्रभविष्यन्ति।
5. भाष्यवाक्यानाम् अध्ययनेन व्याख्यानकौशलं लेखनकौशलं च प्राप्स्यन्ति।
6. वादग्रन्थेषु अभिरुचिं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.7	माण्डूक्यकारिकास्थ-अवस्थात्रयनिरूपणम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- माण्डूक्योपनिषत्कारिकायाः परिचयः।
- आत्मनः चतुष्पात्त्वम्।
- विश्वतैजसप्राज्ञानां निरूपणम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रपञ्चस्य मिथ्यात्वम्।
- तुरीयनिरूपणोपक्रमः।
- तुरीयस्वरूपम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- विश्वादिभ्यः तुरीयस्य भेदः।
- ओङ्कारस्य मात्रात्रयम्।
- पादमात्रयोरभेदोपासनम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्वाप्नपदार्थदृष्टान्तेन जाग्रद्वस्तूनां वैतथ्यनिरूपणम्।
- जीवकल्पनायाः अज्ञानमूलत्वम्।
- आत्मनि विकल्पाः।
- तत्त्वदर्शिनां तत्त्वदर्शनं तन्निष्ठानाम् आचरणं च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सुब्रह्मण्यशास्त्री, एस्. (सं.), उपनिषद्भाष्यम्, खण्डः १, वाराणसी : श्री दक्षिणामूर्ति मठ प्रकाशन।
2. माण्डूक्योपनिषद्, गोरखपुर : गीताप्रेस्।
3. सामन्तरायः, (डॉ) भगवान् (रचयिता), गौडपादीयमाण्डूक्यकारिकाणां समीक्षात्मकम् अध्ययनम्, तिरुपतिः : राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. श्रीवास्तव, (प्रो.) कैलाशकिशोर, माण्डूक्योपनिषत् (गौडपादीयकारिकोपेता), 'माण्डूक्यमनीषा' हिन्दीव्याख्या - शाङ्करभाष्यविभूषिता, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
2. Lokeswarananda, Swami. *Mandukya Upanisad: With Gaudapada's Karika, Translated and with Notes Based on Sankara's Commentary*. Kolkata: Advaita Ashram.
3. Gambhirananda, Swami. *Mandukya Upanisad: With the Commentary of Sankaracharya*. Kolkata: Advaita Ashram.

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.8: सिद्धान्तलेशसंग्रहे निरूपिताः वेदान्तप्रक्रियाविशेषाः - १

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अद्वैतवेदान्तदर्शनस्य प्रमेयविचारेषु विद्यमानानां मतभेदानां सूक्ष्मपरिचयप्रदानम्।
2. एक एव विषयः कथं नानाविधमार्गैः शास्त्रमर्यादायां निरूपयितुं शक्य इत्यवबोधनम्।
3. विमर्शात्मकदृष्ट्या वेदान्तप्रमेयाणाम् अवगमनम्।
4. जीवस्य स्वरूपं, जगतः सृष्टिविषयः, ब्रह्मणः जगत्कारणत्वमित्यादीनां विषयाणाम् आधुनिकविज्ञानैः सह तुलनात्मकदृष्ट्या अध्ययनसामर्थ्यप्रापणम्।
5. वेदान्तदर्शनस्य नैकेषाम् आचार्याणां, ग्रन्थानां, सिद्धान्तानां च परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वेदान्तदर्शनस्य सूक्ष्मान् प्रक्रियाभेदान् ज्ञास्यन्ति।
2. महतः विषयस्य सङ्क्षेपेण निरूपणं कथं कर्तव्यमिति अवबुद्धाः भविष्यन्ति।
3. अत्यन्तं गहनोऽपि विषयः अतिसरलरीत्या अवबोद्धुम् अवबोधयितुं च शक्ष्यन्ति।
4. तुलनात्मकदृष्ट्या शोधकर्म कथं कर्तव्यमिति ज्ञास्यन्ति।
5. ग्रन्थेऽस्मिन् नानाविधमतानां निरूपणेन तदध्ययनेन च गुणदोषविवेकं प्राप्स्यन्ति।
6. वेदान्तदर्शनस्य आचार्याणां चिन्तनपद्धतिं, स्वमतस्य असाधारणत्वं श्रुत्यविरुद्धतया कथं सम्पादितम् इति च ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.8	सिद्धान्तलेशसंग्रहे निरूपिताः वेदान्तप्रक्रिया-विशेषाः - १	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सिद्धान्तलेशसङ्ग्रहस्य ग्रन्थकर्तुः च परिचयः।
- विधिविचारः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मलक्षणम्।
- ब्रह्मणः जगत्कारणत्वम्।
- मायायाः जगत्कारणत्वनिर्वाहः।
- जीवेश्वरस्वरूपविचारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- जीवैकत्वानेकत्वविचारः।
- ब्रह्मणः कर्तृत्व-सर्वज्ञत्ववृत्तिविचारः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- साक्षिस्वरूपविचारः।
- सकारणाध्यासविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. व्यासः, पं. श्रीमूलङ्कर, श्रीमदप्पयदीक्षितप्रणीतः सिद्धान्तलेशसंग्रहः, सटिप्पण–भाषा–भाष्यविभूषितः, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
2. कृष्णानन्दतीर्थः, श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्य (कृष्णालङ्काराख्यया व्याख्यया संशोधितः), सिद्धान्तलेशसंग्रहः, वाराणसी : चौखम्भा संस्कृत भवन।
3. द्विवेदी, प्रो. पारसनाथ, सिद्धान्तलेशसंग्रहः, वेदान्तसिद्धान्तसूक्तिमञ्जरी–कृष्णालङ्कार–भाषानुवादैश्च सहितः, वाराणसी : सम्पूर्णानन्दसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् – भामतीकल्पतरु-परिमलोपेतम्, नवदेहली : राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्।
2. पञ्चपादिकाविवरणम्, तिरुपतिः : राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.9: सिद्धान्तलेशसंग्रहे निरूपिताः वेदान्तप्रक्रियाविशेषाः - २

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. विमर्शात्मकदृष्ट्या वेदान्तप्रमेयाणाम् अवगमनम्।
2. कथमद्वितीये ब्रह्मणि वेदान्तानां समन्वयः इति ज्ञानम्।
3. उपक्रमादिन्यायसञ्चारकौशलवर्धनम्।
4. मिथ्यापदार्थस्यापि अर्थक्रियाकारित्वस्य ज्ञानम्।
5. प्रपञ्चमिथ्यात्वस्य मिथ्यात्वावगमनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. मीमांसान्यायसञ्चारकौशलं प्राप्स्यन्ति।
2. प्रमाणानां मध्ये प्राबल्यदौर्बल्यविचारं कर्तुं सक्षमाः भविष्यन्ति।
3. प्रतिबिम्बवादस्य वैज्ञानिकदृष्ट्या तुलनां कर्तुं सामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति।
4. नानाविधमतानां विमर्शनपुरस्सरं गुणदोषविवेकं कर्तुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.9	सिद्धान्तलेशसंग्रहे निरूपिताः वेदान्तप्रक्रियाविशेषाः - २	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अद्वैते प्रत्यक्षविरोधचिन्ता।
- श्रुतिप्राबल्ये विशेषविचाराः।
- उपक्रमाधिकरणन्यायेन प्रत्यक्षप्राबल्यविचारः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्रुतिप्राबल्ये उपजीव्यविरोधशङ्का।
- निषिध्यमानसत्यत्वस्वरूपम्।

- प्रतिबिम्बसत्यत्वविचारः।
- प्रतिबिम्बमिथ्यात्वपक्षः।
- प्रतिबिम्बाध्यासे उपादान-निवर्तकज्ञानानां विचारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्वप्नाध्यासविचारः।
- स्वाप्नगजादीनां चाक्षुषत्वानुभवः।
- दृष्टिसृष्टिवादः।
- सृष्टदृष्टिवादः।
- अहङ्काराणां प्रातिभासिकत्वविचारः।
- मिथ्याभूतस्य अर्थक्रियाकारित्वविचारः।
- मिथ्यात्वामिथ्यात्वविचारः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- चेतनानामभेदे सुखदुःखादिव्यवस्था।
- सुखाद्यनुसन्धानप्रयोजक-उपाधिनिरूपणम्।
- आत्मनानात्ववादे सुखदुःखादि व्यवस्थानुपपत्तिः।
- जीवाणुत्वनिराकरणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. व्यासः, मूलशङ्कर (पं. श्री), श्रीमदप्पयदीक्षितप्रणीतः सिद्धान्तलेशसंग्रहः, सटिप्पण–भाषा–भाष्यविभूषितः, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
2. कृष्णानन्दतीर्थः, श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्य (कृष्णालङ्काराख्यया व्याख्यया संशोधितः), सिद्धान्तलेशसंग्रहः, वाराणसी : चौखम्भा संस्कृत भवन।
3. द्विवेदी, पारसनाथ (प्रो.), सिद्धान्तलेशसंग्रहः, वेदान्तसिद्धान्तसूक्तिमञ्जरी–कृष्णालङ्कार–भाषानुवादैश्च सहितः, वाराणसी : सम्पूर्णानन्दसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् – भामती–कल्पतरु–परिमलोपेतम्, नवदेहली : राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्।
2. पञ्चपादिकाविवरणम्, तिरुपतिः : राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.10: सिद्धान्तलेशसंग्रहे निरूपिताः वेदान्तप्रक्रियाविशेषाः - ३

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. कर्मणाम् उपयोगः कुत्र कथमिति विवेचनम्।
2. ब्रह्मसाक्षात्कारे साङ्ख्ययोगमार्गयोः कारणमीमांसा।
3. मनननिदिध्यासनादीनां ब्रह्मसाक्षात्कारे उपयोगितायाः विवेचनम्।
4. आनन्दप्राप्तिविचारः, मुक्तस्य स्वरूपविचारः इत्यादीनां विवेचनम्।
5. मुक्तौ भेदनिरासप्रक्रियाज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. ब्रह्मप्राप्तौ कर्मणाम् उपयोगविषये स्पष्टतां प्राप्स्यन्ति।
2. ब्रह्मसाक्षात्कारे श्रवणादीनाम् उपयोगिताविषये स्पष्टं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
3. मूलाज्ञान-अवस्थाज्ञानानां विषये विद्यमानान् मतभेदान् विमृष्टुं सामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति।
4. प्रक्रियाभेदे सत्यपि सिद्धान्ताविरोधः कथं सम्पादनीयः इति विमर्शात्मकं ज्ञानम् अवाप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.10	सिद्धान्तलेशसंग्रहे निरूपिताः वेदान्तप्रक्रियाविशेषाः - ३	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मप्राप्तौ कर्मणामुपयोगविचारः।
- विविदिषायां कर्मोपयोगः।
- विद्यायामेव कर्मणामुपयोगः।
- नित्यानां काम्यानां च कर्मणां विद्यायामुपयोगः।
- कर्मणां साक्षात् मुक्तौ उपयोगविचारः।
- संन्यासस्य विद्योपयोगविचारः।

- क्षत्रियवैश्ययोः श्रवणविचारः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अमुख्याधिकारिकृतस्य वेदान्तविचारस्य उपयोगः।
- निर्गुणोपासनविचारः।
- सांख्ययोगमार्गयोः ब्रह्मसाक्षात्कारे करणमीमांसा।
- शब्दस्य अपरोक्षज्ञानजनकत्वम्।
- मनननिदिध्यासनादीनामावश्यकत्वम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अवस्था-अज्ञानानां जडविषयकत्वम्।
- मूलाज्ञाननिवर्तकज्ञानविचारः।
- ब्रह्मज्ञाननाशकविचारः।
- अविद्यालेशविचारः।
- जीवन्मुक्तिशास्त्रस्य अर्थवादत्वम्।
- अविद्यानिवृत्तिस्वरूपम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- पुरुषार्थस्वरूपम्।
- आनन्दप्राप्तिविचारः।
- मुक्तस्य स्वरूपविचारः।
- मुक्तस्य यावत्सर्वमुक्ति ईश्वरभावापत्तिरितिमतम्।
- मुक्तस्य ईश्वरभावापत्तिविषये सूत्रभाष्याद्यानुगुण्यम्।
- मुक्तौ अपि जीवेश्वरयोः भेदाङ्गीकर्तॄणां मतनिरासः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. व्यासः, पं. श्री मूलङ्कर, *श्रीमदप्पयदीक्षितप्रणीतः* सिद्धान्तलेशसंग्रहः, सटिप्पणभाषा–भाष्यविभूषितः, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
2. कृष्णानन्दतीर्थः, श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्य, सिद्धान्तलेशसंग्रहः, श्रीमत्कृष्णानन्दतीर्थविरचितया कृष्णालङ्काराख्यया व्याख्यया संशोधितः, वाराणसी : चौखम्भा संस्कृत भवन।
3. द्विवेदी, (प्रो.) पारसनाथ, सिद्धान्तलेशसंग्रहः, वेदान्तसिद्धान्तसूक्तिमञ्जरी–कृष्णालङ्कार–भाषानुवादैश्च सहितः, वाराणसी : सम्पूर्णानन्दसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्, भामतीकल्पतरु-परिमलोपेतम्, नवदेहली : राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्।
2. पञ्चपादिकाविवरणम्, तिरुपतिः : राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्।

चतुर्थवर्षः

(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

सप्तमसत्रार्द्धः (SEMESTER - 7)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1: मुण्डकोपनिषदि प्रतिपादितानि दार्शनिकतत्त्वानि

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ब्रह्मविद्यासम्प्रदायस्य परिचयप्राप्तिः।
2. पराऽपरविद्ययोः स्वरूपावगमः।
3. पक्षिदृष्टान्तेन सांसारिककर्मफलभोगानां विज्ञानम्।
4. मुण्डकोपनिषदि प्रतिपादितस्य आत्मतत्त्वस्य जगत्सृष्ट्यादिविचाराणां च विमर्शात्मकमध्ययनम्।
5. मुण्डकोपनिषदि प्रतिपादितानां जगत्सृष्ट्यादिप्रक्रियाणाम् आधुनिकविज्ञानेन सह तुलनात्मकमध्ययनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. आत्मतत्त्वप्रतिपादनं कया प्रक्रियया निरूप्यते इत्यस्य ज्ञानमवाप्स्यन्ति।
2. जगत्सृष्टिः परिणामात्मिका विवर्तात्मिका वा इति विमृष्टुं सामर्थ्यमवाप्स्यन्ति।
3. पराऽपरविद्ययोः भेदज्ञानं प्राप्य अपराविद्यापेक्षया पराविद्या श्रेष्ठेति निश्चयात्मकं ज्ञानमवाप्स्यन्ति।
4. मुण्डकोपनिषदि प्रतिपादितानां जगत्सृष्टिविचाराणाम् आधुनिकविज्ञानेन तुलनात्मकमध्ययनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
5. शोधदृष्ट्या मुण्डकोपनिषदि प्रतिपादितानां तत्त्वानां प्रासङ्गिकतां चिन्तयितुं सक्षमाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1	मुण्डकोपनिषदि प्रतिपादितानि दार्शनिकतत्त्वानि	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मविद्या सम्प्रदायकर्तॄणाम् अनुक्रमणम्।
- अपराविद्यानाम् ऋग्वेदादीनाम् अनुक्रमणम्।
- पराविद्याविषयः निर्गुणं ब्रह्म।
- अचेतनप्रपञ्चस्य चेतनात्सृष्टौ दृष्टान्ताः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मज्ञानाय गुरूपसदनम्।
- पराविद्यायाः निरूपणम्।
- जगत्सृष्टिवर्णनम्।
- एकविज्ञानेन सर्वविज्ञाननिरूपणम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रणवोपासनेन जीवस्य ब्रह्मणि योजनम्।
- ब्रह्मविद्याफलम्।
- हृदयग्रन्थिभेदः।
- अविद्यावासनानाशविचारः।
- जीवेश्वरयोः एकशरीरवृत्तिपक्षिदृष्टान्तः।
- कर्मफलभोगः संसारः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- परमात्मदर्शनेन तत्साम्यप्राप्तिः।
- ब्रह्मविदुपासनेन अभीष्टप्राप्तिः।
- आत्मलाभसाधनविषयकविचारः।
- शिरोव्रतधारणविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सुब्रह्मण्यशास्त्री, एस्., उपनिषद्भाष्यम् (खण्डः १), वाराणसी : श्री दक्षिणामूर्ति मठ प्रकाशन।
2. गीताप्रेस, मुण्डकोपनिषत्, गोरखपुर : गीताप्रेस।
3. त्रिभुवनदास, स्वामी, मुण्डकोपनिषत्, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
4. सच्चिदानन्देन्द्रसरस्वती, स्वामी, मुण्डकोपनिषत्, अध्यात्मप्रकाश कार्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. कलेलकर, काका साहेब, *उपनिषत्पाठावली*, दिल्ली : विद्यानिधि प्रकाशनम्।
2. आनन्दानन्दसरस्वती, स्वामी, *उपनिषत्तात्पर्यनिर्णयः*, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
3. शर्मा, जगदीश प्रसाद, *उपनिषद्वाङ्मय में वर्णित विविध विद्याओं का स्वरूप एवं विकास*, आगरा : आशा पब्लिशिङ्ग कम्पनी।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2: ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्ये द्वितीयाध्याये प्रथमद्वितीयपादयोः वर्णिताः विचाराः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. श्रुतिवाक्यानाम् अद्वितीये ब्रह्मणि समन्वयसम्पादनम्।
2. सांख्ययोगादिमतानाम् अद्वैतवेदान्तदर्शनदिशा विमर्शनम्।
3. विरुद्धश्रुतिवाक्यानाम् अविरोधत्वसम्पादनम्।
4. अद्वैतवेदान्तपक्षे स्मृतिन्यायविरोधपरिहारः।
5. अन्येषु दर्शनेषु प्रतिपादिते सिद्धान्ते को दोषः इति विवरणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :–

1. अद्वैतवेदान्ते स्मृतिन्याययोः विरोधः नास्ति इति ज्ञास्यन्ति।
2. उपनिषत्सु सृष्टिप्रक्रियातः सृष्टिकारणे तात्पर्यं विद्यते इति ज्ञास्यन्ति।
3. अन्येषु दर्शनेषु प्रतिपादिते सिद्धान्ते को दोषः इति ज्ञातुं शक्ष्यन्ति।
4. साङ्ख्यमतस्य अद्वैतवेदान्तरीत्या पर्यालोचनज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
5. श्रुतेः प्रकृततात्पर्यं कुत्र अस्ति इति वक्तुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2	ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्ये द्वितीयाध्याये प्रथमद्वितीयपादयोः वर्णिताः विचाराः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- साङ्ख्ययोगस्मृत्यनवकाशदोषप्रसङ्गनिरासः।
- विलक्षणत्वहेतुना ब्रह्मणः जगत्कारणत्वासम्भवाशङ्का।
- भोक्त्रापत्त्या ब्रह्मणः जगत्कारणत्वे विरोधोद्भावनम्।
- प्रपञ्चस्य ब्रह्मानन्यत्वेन विरोधनिरासः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- इतरव्यपदेशादिहेतुभिः ब्रह्मणः जगत्कारणत्वासम्भवशङ्का तन्निरासश्च।
- ब्रह्मणः सर्वधर्मोपपत्तिः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- रचनानुपपत्त्या प्रधानस्य जगत्कारणत्वनिरासः।
- समुदायासम्भवहेतुना बाह्यार्थ-अस्तित्ववादिबौद्धमतनिरासः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- बाह्यार्थाभावासम्भवहेतुना विज्ञानवादिमतनिरासः।
- एकस्मिन् विरुद्धधर्मासम्भवात् आर्हतमतस्य असाधुत्वप्रदर्शनम्।
- पाशुपतभागवतमतयोः निरासः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. जगदीशशास्त्री, आचार्यः (सम्पादक), ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् (श्रीगोविन्दानन्दकृतया भाष्यरत्नप्रभया, श्रीवाचस्पतिमिश्रविरचितया भामत्या, श्रीमानन्दगिरिप्रणीतेन न्यायनिर्णयेन सह समुपेतम्), वाराणसी : मोतीलाल बनारसीदास।
2. सत्यानन्दसरस्वती, स्वामी (व्याख्याकारः), ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् (सत्यानन्दी-दीपिकया समलङ्कृतम्), दिल्ली : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
3. हनुमानदास, स्वामी श्री (षट्शास्त्री) (व्याख्याकारः). ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
4. ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्, नई दिल्ली : राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. गम्भीरानन्द, स्वामी. ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् (शाङ्करभाष्यस्य आङ्गलानुवादकः)
2. Apte, V. M. (Trans.). Brahmasutra Shankara Bhasya: Badarayana's Brahmasutras with Shankaracharya's commentary, Mumbai: Popular Book Depot.
3. Gambhirananda, Swami. (Trans.). Brahmasutra Bhasya of Sankaracarya, Kolkata: Advaita Ashram.

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3: तत्त्वप्रदीपिकाख्ये वादग्रन्थे प्रतिपादिताः स्वप्रकाशत्वादिविचाराः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वादग्रन्थानां स्वरूपशैल्योः परिचयप्रदानम्।
2. वेदान्तसिद्धान्ते प्रसञ्जितानाम् आक्षेपाणां परिचयः तथा तेषां समाधानं च।
3. निष्कृष्टरीत्या सिद्धान्तस्थापनकौशलस्य सम्पादनम्।
4. न्यायशैल्या वाक्यार्थनिरूपणाभ्यासप्रशिक्षणम्। \
5. प्रमुखवेदान्तप्रमेयेषु प्रौढज्ञानसम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वादग्रन्थानां स्वरूपशैल्योः परिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. लक्षणपरिष्काररीतिं ज्ञास्यन्ति।
3. स्वपक्षस्थापनेन सह परपक्षनिरसने अपि समर्थाः भविष्यन्ति।
4. वेदान्तविषयैः सह न्यायशास्त्रस्य अपि अपेक्षितान् विषयान् ज्ञास्यन्ति।
5. निष्कृष्टतया वेदान्तसिद्धान्तानाम् उपस्थापने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3	तत्त्वप्रदीपिकाख्ये वादग्रन्थे प्रतिपादिताः स्वप्रकाशत्वादि-विचाराः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- तत्त्वप्रदीपिकायाः ग्रन्थकारस्य च परिचयः।
- स्वप्रकाशत्वे पूर्वपक्षरीत्या लक्षणासम्भवः प्रमाणाभावश्च।
- अनुभूतेः स्वप्रकाशत्वम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सिद्धान्तरीत्या स्वप्रकाशलक्षणोपपत्तिः।
- स्वप्रकाशत्वे प्रमाणप्रदर्शनम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मनः स्वप्रकाशत्वनिरूपणम्।
- पूर्वपक्षरीत्या तमसः अभावरूपत्वोपपादनम्।
- सिद्धान्ते तमसः भावरूपत्वनिरूपणम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- पूर्वपक्षरीत्या मिथ्यात्वलक्षणासम्भवः प्रपञ्चमिथ्यात्वे प्रमाणाभावश्च।
- सिद्धान्तरीत्या मिथ्यात्वलक्षणस्य उपपादनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. तत्त्वप्रदीपिका (नयनप्रसादिनीव्याख्यया सनाथा, सटिप्पणभाषानुवादेन च समलङ्कृता), वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
2. हनुमानदास, स्वामी श्री (षट्शास्त्री), तत्त्वप्रदीपिका, वाराणसी : चौखम्बा प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. अद्वैतसिद्धिः (बालबोधिन्याख्यया व्याख्यया उद्भासिता), वाराणसी : रत्ना पब्लिकेशन्स।
2. मुसलगांवकर, गजाननशास्त्री, दाहाल, लोकमणि (व्याख्याकारौ). न्यायसिद्धान्तमुक्तावली (बालप्रिया-हिन्दीव्याख्यया, आलोक-संस्कृतहिन्दीव्याख्यासहिता), वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
3. अद्वैतसिद्धिः (लघुचन्द्रिका-सिद्धिव्याख्यासहिता), वाराणसी : परिमल पब्लिकेशन्स्।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4: अध्यास-जिज्ञासाधिकरणयोः भामतीदिशा विचारः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ब्रह्म :शाङ्करभाष्यस्य भामतीदिशा विशेषाध्ययनम्।
2. भामतीप्रस्थानस्य सम्यक्परिचयः।
3. पञ्चख्यातीनाम् अवगमनं, तासाम् अद्वैतदृष्ट्या च विमर्शनं कर्तुं सामर्थ्यसम्पादनम्।
4. आक्षेपनिरासपुरस्सरम् अध्यासस्वरूपस्य अध्यासप्रकाराणां च निष्कृष्टं ज्ञानम्।
5. अधिकारिलक्षणं तथा ब्रह्मजिज्ञासाप्रयोजकादीनां सम्यगवगमनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. शरीरात्मनोः तादात्म्याध्यासस्य स्वरूपं तत्कारणं तन्निवारणोपायांश्च ज्ञास्यन्ति।
2. देहात्मवादस्य निराकरणपुरस्सरम् औपनिषदात्मस्वरूपस्य ज्ञानम् अवाप्स्यन्ति।
3. पञ्चख्यातीनां परिचयपुरस्सरम् अनिर्वचनीयख्यातेः दार्ढ्यम् अवगमिष्यन्ति।
4. ब्रह्मजिज्ञासायाः अधिकारिणः लक्षणं ज्ञात्वा शमदमादीनां प्राप्तौ प्रेरणां प्राप्स्यन्ति।
5. विमर्शात्मकदृष्ट्या अध्ययनप्रवृत्तिं वर्धिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4	अध्यास-जिज्ञासाधिकरणयोः भामतीदिशा विचारः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- भामतीग्रन्थस्य ग्रन्थकर्तुश्च परिचयः।
- अध्यासे पूर्वपक्षः।
- सिद्धान्तरीत्या अध्यासासम्भवनिरासः।
- अध्यासलक्षणम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ख्यात्यन्तराणां निरासपूर्वकम् अनिर्वचनीयख्यातिस्थापनम्।
- प्रमाणप्रमेयव्यवहाराणाम् अध्यासमूलत्वोपपादनम्।
- अध्यासभेदनिरूपणम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अथशब्दार्थविचारः।
- कर्मावबोधानन्तर्यशङ्का तन्निरासश्च।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- साधनचतुष्टयनिरूपणम्।
- ब्रह्मजिज्ञासापदार्थवर्णनम्।
- ब्रह्मणः जिज्ञास्यत्वसमर्थनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. जगदीशशास्त्री, आचार्य (सम्पा.). ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् (श्रीगोविन्दानन्दकृतया भाष्यरत्नप्रभया, श्रीवाचस्पतिमिश्रविरचितया भामत्या, श्रीमानानन्दगिरिप्रणीतेन न्यायनिर्णयेन समुपेतम्), वाराणसी : मोतीलाल बनारसीदास।
2. गौतम, कपिल. ब्रह्मसूत्र-अध्यासभाष्य (भामती तथा विवरण टीकाओं के आलोक में), वाराणसी : मोतीलाल बनारसीदास।
3. ढुण्ढिराज शास्त्री, पण्डित. ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यव्याख्या भामती।
4. योगीन्द्रानन्द, स्वामी (भाषाभाष्यकारः). ब्रह्मसूत्र-शाङ्करभाष्यम् (श्रीवाचस्पतिमिश्र प्रणीत 'भामती' संवलित), वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. अनन्तकृष्णशास्त्री, श्रीमद्. ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् (परिमल-कल्पतरु-भामतीटीकात्रयोपेतम्), वाराणसी : चौखम्बा कृष्णदास अकादमी।
2. शर्मा, प्रो. योगेश्वरदत्त, (सम्पा.), ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् (एकादशटीकासंयुतम्), दिल्ली : नाग प्रकाशनम्।
3. Gambhirananda, Swami. (Trans.). Brahmasutra Bhasya of Sankaracarya, Kolkata: Advaita Ashram.

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.5: दशश्लोक्यां प्रतिपादितानां विचाराणां सिद्धान्तबिन्दुदिशा अध्ययनम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. प्रकरणग्रन्थानां सामान्यपरिचयः।
2. सिद्धान्तबिन्दुकर्तुः देशकालकृतीनां परिचयप्रदानम्।
3. सिद्धान्तबिन्दुग्रन्थस्य सामान्यपरिचयप्रदानम्।
4. प्रथमश्लोकोक्तदिशा जीवेश्वरयोः ऐक्यबोधनप्रक्रियायाः ज्ञानम्।
5. अध्यासस्य अनुपपत्तिः लक्षणानाञ्च च विषये सामान्यपरिचयप्रदानम्।
6. द्वितीयादिश्लोकानां सामान्यार्थपरिज्ञानम्।
7. अविद्यायाः स्वरूपपरिचयः, सृष्टिप्रक्रियापरिचयः, अष्टमादिश्लोकानां स्थूलार्थपरिज्ञानं च।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. प्रकरणग्रन्थस्य लक्षणविषये, वादप्रधानानां प्रकरणग्रन्थानां स्वरूपविषये च सामान्यपरिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. विविधदार्शनिकानां मते जीवेश्वरादिस्वरूपं, सृष्टिप्रक्रियां च वर्णयितुं प्रभविष्यन्ति।
3. वादग्रन्थानाम् अध्ययनार्थम् अभिरुचिं प्राप्स्यन्ति।
4. महावाक्यार्थविचारं कर्तुं प्रभविष्यन्ति।
5. भाविकाले शोधकार्येषु एतादृशग्रन्थानां विचारं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.5	दशश्लोक्यां प्रतिपादितानां विचाराणां सिद्धान्तबिन्दुदिशा अध्ययनम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- दशश्लोकी-सिद्धान्तबिन्दुग्रन्थयोः परिचयः।
- महावाक्यार्थबोधनिरूपणम्।
- त्वम्पदार्थे विप्रतिपत्तिप्रदर्शनम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रथमश्लोकार्थः।
- आत्माभेदे सुखादिव्यवस्था।
- आत्मनः प्रतिबिम्बत्वनिरूपणम्।
- अध्यासानुपपत्तिशङ्का, अध्यासलक्षणोक्त्या तन्निरासश्च।
- अन्तःकरणवृत्तेः प्रयोजननिरूपणम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- द्वितीयादि-सप्तमश्लोकार्थवर्णनम्।
- प्रमातृत्वादेः सत्यत्वनिरासः।
- वर्णाश्रमादिव्यवहारस्य मिथ्यात्वम्।
- तत्पदार्थे विप्रतिपत्तयः।
- ब्रह्मणः व्यापकत्वम्।
- ब्रह्मणि अनर्थसम्भावनानिरासः।
- ब्रह्मभावोपदेशस्य आनर्थक्यनिरासः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अष्टमश्लोकार्थवर्णनम्।
- दृग्दृश्यनिरूपणम्।
- अविद्यायाः स्वरूपवर्णनम्।
- प्रपञ्चसृष्टिः।
- अवस्थात्रयम्।
- नवमदशमश्लोकार्थः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सरस्वती, मधुसूदन, सिद्धान्तबिन्दुः (श्रीगौडब्रह्मानन्दकृत न्यायरत्नावल्या-श्रीनारायणतीर्थकृत लघुव्याख्यया च युतः), बनारस : जयकृष्णदास-हरिदासगुप्तः (प्रकाशकः). चौखम्बा संस्कृत सीरिज आफिस।
2. भट्टाचार्य, तारानाथ तर्कवाचस्पति. सिद्धान्तबिन्दुसारः, कलकाता : द्वैपायन प्रेस।

3. वासुदेवशास्त्रि, अभ्यङ्करोपाह्व. सिद्धान्तबिन्दुः (बिन्दुप्रपातभिधया व्याख्यया समेतः), पुण्यपत्तनम् : भाण्डारकर प्राच्यविद्या मन्दिर मुद्रणालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. वेदान्ताचार्य, त्र्यम्बकराम शास्त्री (सम्पा. टिप्प.). सिद्धान्तबिन्दुः, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत संस्थान।
2. Achalananda. (Trans.). Siddhantabindu of Srimat Madhusudana Saraswati: With English translation and brief notes, Mysore : University of Mysore.

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

अष्टमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 8)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.6: द्युभ्वाद्यधिकरणादारभ्य सर्वव्याख्यानाधिकरणान्ताः विचाराः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. देवतानां ब्रह्मविद्यायाम् अधिकारविषये अवबोधनम्।
2. पञ्चानां भूतानाम् आधारः आत्मा इति तत्त्वबोधनम्।
3. बृहदारण्यकोपनिषदि विद्यमानस्य मैत्रेयीब्राह्मणस्य ब्रह्मपरतया योजनस्य परिचयः।
4. सर्वासु उपनिषत्सु निरूपितस्य "ब्रह्मैव जगत्कारणम्" इत्यंशस्य पुनः स्मारणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. देवतानां ब्रह्मविद्यायाम् अधिकारविचारं वाक्यार्थरूपेण उपस्थापयितुं शक्ष्यन्ति।
2. ब्रह्मसूत्राणाम् (प्रथमाध्यायस्य तृतीयचतुर्थपादयोः विद्यमानानां सूत्राणाम्) अधिकरणसंरचनपूर्वकं व्याख्यानं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. बृहदारण्यकोपनिषदि विद्यमानस्य मैत्रेयीब्राह्मणस्य ब्रह्मपरतया निरूपणं कर्तुं सामर्थ्यमवाप्स्यन्ति।
4. ब्रह्मैव जगत्कारणम् इति विचारं श्रुतियुक्तिसूत्राणाम् आधारेण ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.6	द्युभ्वाद्यधिकरणादारभ्य सर्वव्याख्यानाधिकरणान्ताः विचाराः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- द्युभ्वाद्यायतनस्य ब्रह्मत्वनिर्णयः।
- भूम-अक्षरयोः स्वरूपम्।
- ईक्षतिकर्मणः ब्रह्मत्वनिर्णयः।
- दहरस्वरूपम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुकृतेः सर्वावभासकस्य ब्रह्मत्वनिर्धारणम्।

- अङ्गुष्ठमात्रस्य स्वरूपम्।
- देवतानां ब्रह्मविद्यासु अधिकारनिर्णयः।
- संवर्गविद्यायां सन्दिग्धपदार्थनिर्णयः।
- यदिदं किञ्च इति वाक्यार्थनिर्णयः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ज्योतिः स्वरूपम्।
- ज्योति-आकाशयोः स्वरूपम्।
- कतम आत्मेति इत्यादिवाक्यसमुदायस्य तात्पर्यनिर्णयः।
- काठकश्रुतिगत-अव्यक्तपदार्थविचारः।
- 'अजामेकाम्' इति श्रुत्यर्थविचारः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सङ्ख्योपसङ्ग्रहादपिप्रधानस्य शब्दवत्वासिद्धिः।
- कारणत्वेन ब्रह्मणः सर्ववेदान्तप्रतिपाद्यत्वम्।
- यो वै बालाक इत्यादि वाक्ये कर्मशब्दस्य जगद्वाचित्वम्।
- मैत्रेयीब्राह्मणगतवाक्यानां परमात्मपरत्वम्।
- ब्रह्मणः जगत्प्रकृतित्वसिद्धिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. आचार्यजगदीशशास्त्री, ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् (श्रीगोविन्दानन्दकृतया भाष्यरत्नप्रभया श्रीवाचस्पतिमिश्रविरचितया भामत्या श्रीमानन्दगिरिप्रणीतेन न्यायनिर्णयेन समुपेतम्), (सम्पादितम्), वाराणसी : मोतीलाल बनारसीदास।
2. स्वामी सत्यानन्द सरस्वती (व्याख्याकारः), ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् (सत्यानन्दी-दीपिकया समलङ्कृतम्), दिल्ली : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
3. स्वामी श्रीहनुमानदासजी षट्शास्त्री (व्याख्याकारः), ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
4. ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्, नई दिल्ली : राष्ट्रिय संस्कृत संस्थानम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. स्वामीगम्भीरानन्दः (शाङ्करभाष्यस्य आङ्गलानुवादकः), *ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्*।

2. Badarayana's Brahmasutras *BrahmasutraShankaraBhasya*, (with Shankaracharya's Commentary, Translated by Vasudeva Mahadeo Apte), Popular Book Depot.
3. Sankaracarya, *Brahmasutra Bhasya, (*Translated by Swami Gambhirananda), Advaita Ashram.

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.7: वियदधिकरणादारभ्य सञ्ज्ञामूर्तिक्लृप्त्यधिकरणान्ताः विचाराः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ब्रह्मकारणकं जगत्, ब्रह्मणः उत्पत्त्यसम्भवः, प्रलयक्रम इत्येतेषां ज्ञानम्।
2. मन-आदीनाम् उत्पत्तिप्रक्रियायाः बोधनम्।
3. जीवस्य अणुत्वनिराकरणप्रक्रियायाः अवगमनम्।
4. प्राणानाम् उत्पत्तेः, संख्यायाः, परिमाणस्य च प्रतिपादनम्।
5. मुख्यप्राणस्य उत्पत्तिविषये तस्य श्रेष्ठत्वविषये च परिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. महाभूतानाम् उत्पत्तिप्रक्रियां प्रलयक्रमं च विज्ञास्यन्ति।
2. जीवस्य परिमाणविषये विचारयितुं प्रभविष्यन्ति।
3. प्राणानां परिमाणविषये विविधदार्शनिकानां मतानि वर्णयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. मुख्यप्राणस्य परिचयं दातुं प्रभविष्यन्ति।
5. अस्मात् पाठ्यांशात् उचितशोधविषयाणां शोधदृष्ट्या अध्ययनं करिष्यन्ति।
6. पूर्वपक्षसिद्धान्तरीत्या वादं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.7	वियदधिकरणादारभ्य संज्ञामूर्तिक्लृप्त्यधि-करणान्ताः विचाराः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- वियदादीनां पञ्चभूतानाम् उत्पत्तिः।
- ब्रह्मणः उत्पत्त्यसम्भवः।
- प्रलयक्रमः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- मन-आदीनामुत्पत्तिः।

- आत्मनः उत्पत्तिरहितस्य जीवस्य औपाधिके जन्ममरणे।
- जीवात्मनः नित्यचैतन्यरूपत्वम्।
- उत्क्रान्त्यादिहेतुभिः जीवस्य अणुत्वशङ्का तन्निरासश्च।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- जीवस्य कर्तृत्वविचारः।
- जीवस्य परमात्मांशत्वम्।
- प्राणानामुत्पत्ति-सङ्ख्या-अणुत्व-श्रेष्ठत्वानां निर्धारणम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्राणस्य स्वरूपं तस्य श्रेष्ठत्वनिर्णयश्च।
- ज्योतिराध्यधिष्ठितानां प्राणानां प्रवृत्तिः।
- प्राणानां तत्त्वान्तरत्वनिर्णयः।
- परमेश्वरस्य नामरूपव्याकरणकर्तृत्वम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. शास्त्री, आचार्यजगदीश, *ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्* (श्रीगोविन्दानन्दकृतया भाष्यरत्नप्रभया श्रीवाचस्पतिमिश्रविरचितया भामत्या श्रीमानन्दगिरिप्रणीतेन न्यायनिर्णयेन समुपेतम्), (सम्पादितम्), वाराणसी : मोतीलाल बनारसीदास।
2. सरस्वती सत्यानन्द स्वामी (व्याख्याकारः), *ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्* (सत्यानन्दी-दीपिकया समलङ्कृतम्), दिल्ली : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
3. षट्शास्त्री स्वामी श्रीहनुमानदासजी (व्याख्याकारः), *ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्*, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
4. *ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्*, नई दिल्ली : राष्ट्रिय संस्कृत संस्थानम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. स्वामीगम्भीरानन्दः (शाङ्करभाष्यस्य आङ्गलानुवादकः), *ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्*।
2. Badarayana's Brahmasutras *BrahmasutraShankaraBhasya*, (with Shankaracharya's Commentary, Translated by Vasudeva Mahadeo Apte), Popular Book Depot.
3. Sankaracarya, *Brahmasutra Bhasya,* (Translated by Swami Gambhirananda), Advaita Ashram.

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.8: अद्वैतसिद्धिः (आदितः मिथ्यात्वमिथ्यात्वपर्यन्तम्)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वादग्रन्थपरम्परायाः परिचयप्राप्तिः।
2. जगन्मिथ्यात्वानुमानस्य विमर्शात्मकमध्ययनम्।
3. पूर्वपक्षसिद्धान्तयुक्तीनां ज्ञानम्।
4. सयुक्तिकं विषयोपस्थापनस्य विशेषज्ञानप्राप्तिः।
5. छात्राणां विचारशक्तेः वर्धनं, वाक्यार्थस्य अभ्यासश्च।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भारतीयशास्त्रीयवादपरम्परायाः निष्कृष्टं परिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. वेदान्तशास्त्रस्य मुख्यप्रमेयाणां ज्ञानं दृढतरं कर्तुं प्रभविष्यन्ति।
3. अद्वैतदर्शनस्योपरि अन्यैः कृतानामाक्षेपाणां निराकरणं सयुक्तिकं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
4. वाक्यार्थप्रस्तुतिकौशलं प्राप्स्यन्ति।
5. शोधकार्यं कर्तुं योग्यतां प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.8	अद्वैतसिद्धिः (आदितः मिथ्यात्वमिथ्यात्वपर्यन्तम्)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ग्रन्थपरिचयः।
- मङ्गलश्लोकार्थविचारः।
- विप्रतिपत्तिवाक्यम्।
- पक्षतावच्छेदकम्।
- प्रथममिथ्यात्वलक्षणस्य पूर्वपक्षः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रथममिथ्यात्वलक्षणस्य सिद्धान्तपक्षे व्याघाताप्रसक्तिः।
- अंशतः सिद्धसाधनाभावः।
- सत्त्वनिरूपणम्।
- द्वितीयमिथ्यात्वलक्षणम्।
- निषेधप्रतियोगित्वम्।
- त्रैकालिकनिषेधस्वरूपम्।
- द्वितीयमिथ्यात्वलक्षणस्य अतिव्याप्तिपरिहारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- द्वितीयलक्षणपरिष्कारस्य अनपेक्षता।
- असत्त्वापाताभावः।
- व्यावहारिकप्रातिभासिककार्यविवेचनम्।
- उपाधिपदार्थः।
- ब्रह्मणः सर्वधर्माभावरूपत्वम्।
- तृतीयमिथ्यात्वलक्षणम्।
- अवस्थितिद्वैविध्यम्।
- ज्ञाननिवर्त्यत्वस्य अन्ये प्रकाराः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- चतुर्थलक्षणस्य द्वितीयलक्षणात् भेदः।
- असद्वादनिरासः।
- पञ्चममिथ्यात्वलक्षणम्।
- मिथ्यात्वमिथ्यात्वम्।
- समसत्ताक-विषमसत्ताकत्वनिरूपणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. स्वामिविशुद्धानन्दगिरिः, *अद्वैतसिद्धिः*, कैलासविद्याप्रकाशिका-सत्यानन्दप्रबोधिकाव्याख्याद्वयोपेता, (सम्पादकः प्रकाशकश्च), वाराणसी : दक्षिणामूर्तिमठ प्रकाशन।
2. *अद्वैतसिद्धिः*, बालबोधिन्याख्यया व्याख्ययोद्भासिता, वाराणसी : रत्ना पब्लिकेशन्स।

3. डी. श्रीनिवासाचारः तथा एस. वेङ्कटनरसिंह शास्त्री, *अद्वैतसिद्धिः*, गुरुचन्द्रिकाख्यव्याख्यासमलङ्कृता, लखनऊ : उत्तरप्रदेश संस्कृत संस्थान।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. महामहोपाध्यायः लक्ष्मण शास्त्री द्रविडः, *अद्वैतसिद्धिसिद्धान्तसारः*, पण्डितप्रवरश्रीसदानन्दव्यासप्रणीतः तत्कृतव्याख्यासमलङ्कृतश्च, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस।
2. Madhusudan Saraswati, *Advaitasiddhi (*English Translation by Ganganath Jha), Sri Satguru Publications.
3. Maheswaran. K, *Advaita Siddhi, A critical study,* Sri Satguru Publications.

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.9: भामत्यनुसारं द्वितीय-तृतीय-चतुर्थाधिकरणविचाराः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. श्रुतिसम्मतानां तर्काणां वेदान्ते उपादेयत्वबोधनम्।
2. भामतीकारोक्तरीत्या अधिकरणनिरूपणपद्धतेः ज्ञानम्।
3. भामतीरीत्या कर्मब्रह्मविद्याफलयोः वैलक्षण्यनिरूपणम्।
4. वेदान्तसिद्धान्तानां नूतनया शैल्या निरूपणप्रक्रियाबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. नूतनया शैल्या वेदान्ततत्त्वानाम् उपस्थापने कौशलं प्राप्स्यन्ति।
2. भामतीकारोक्तरीत्या अधिकरणनिरूपणं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
3. भामतीरीत्या कर्मब्रह्मविद्याफलयोः वैलक्षण्यं निरूपयितुं शक्ष्यन्ति।
4. भामतीप्रस्थानं व्याख्यातुं प्रभविष्यन्ति।
5. मीमांसान्यायादिशास्त्राणां ज्ञानं सम्पादयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.8	भामत्यनुसारं द्वितीय-तृतीय-चतुर्थाधिकरणविचाराः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- भामतीदिशा जन्मादिसूत्रार्थः।
- श्रुतिसम्मताः तर्काः।
- शास्त्रयोनित्वसूत्रार्थः।
- ब्रह्मणः सर्वज्ञत्वं शास्त्रप्रमाणकत्वं च।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मणः शास्त्रप्रमाणकत्वे पूर्वपक्षः।
- समन्वयसूत्रार्थः।

- ब्रह्मणः शास्त्रप्रमाणकत्वसमर्थनम्।
- वेदान्तवाक्यानाम् अर्थवादवैलक्षण्यम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मणः प्रतिपत्तिविधिविषयत्वम्।
- वेदान्तानां कार्यपरत्वम्।
- कर्मब्रह्मविद्याफलयोः वैलक्षण्यम्।
- परिणामिनित्यत्वनिरासः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मणः कर्मब्रह्मविद्याफलवैलक्षण्यम्।
- ब्रह्मज्ञानस्य सम्पदादिरूपत्वनिरासः।
- सिद्धार्थबोधकानां वाक्यानां सार्थक्यम्।
- निषेधवाक्यानां निवृत्तिपरत्वम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. आचार्यजगदीशशास्त्री, *ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्* (श्रीगोविन्दानन्दकृतया भाष्यरत्नप्रभया श्रीवाचस्पतिमिश्रविरचितया भामत्या श्रीमानन्दगिरिप्रणीतेन न्यायनिर्णयेन समुपेतम्), (सम्पादितम्), वाराणसी : मोतीलाल बनारसीदास।
2. कपिल गौतम, *ब्रह्मसूत्र-अध्यासभाष्य* (भामती तथा विवरण टीकाओं के आलोक में), वाराणसी : मोतीलाल बनारसीदास।
3. प. ढुण्ढिराज शास्त्री, *ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यव्याख्या भामती।*
4. स्वामी योगीन्द्रानन्द (भाषाभाष्यकारः), *ब्रह्मसूत्र-शाङ्करभाष्यम्,* श्रीवाचस्पति मिश्र प्रणीत 'भामती' संवलित, वाराणसी: चौखम्बा विद्याभवन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. श्रीमदनन्तकृष्णशास्त्री, *ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्,* परिमल-कल्पतरु-भामतीटीकात्रयोपेतम्, वाराणसी: चौखम्बा कृष्णदास अकादमी।
2. प्रो. योगेश्वरदत्तशर्मा, (सम्पादकः), *ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्* (एकादशटीकासंयुतम्), दिल्ली : नाग प्रकाशकः।
3. Sankaracarya, Brahmasutra Bhasya, Translated by Swami Gambhirananda, Advaita Ashram.

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.10: दृश्यत्वोपपत्तिम् आरभ्य सोपाधिकत्वनिरासपर्यन्तविचाराः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जगन्मिथ्यात्वानुमानस्य हेतूनां विमर्शात्मकमध्ययनम्।
2. पूर्वपक्षसिद्धान्तयुक्तीनां ज्ञानम्।
3. उपाधिदोषादिनिराससामर्थ्यप्राप्तिः।
4. सयुक्तिकं विषयोपस्थापनस्य विशेषज्ञानप्राप्तिः।
5. छात्राणां विचारशक्तेः वर्धनं, वाक्यार्थकौशलसम्पादनञ्च।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भारतीयशास्त्रीयवादपरम्परायाः निष्कृष्टं परिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. वेदान्तशास्त्रस्य मुख्यप्रमेयाणां ज्ञानं दृढतरं कर्तुं प्रभविष्यन्ति।
3. अद्वैतदर्शनस्योपरि अन्यैः न्यायशैल्या कृतानामाक्षेपाणां निराकरणं सयुक्तिकं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
4. वाक्यार्थप्रस्तुतिकौशलं प्राप्स्यन्ति।
5. शोधकार्यं कर्तुं योग्यतां प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.10	दृश्यत्वोपपत्तिम् आरभ्य सोपाधिकत्वनिरासपर्यन्त-विचाराः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- दृश्यत्वहेतुः।
- दृश्यत्वहेतौ विकल्पाः।
- सिद्धान्तरीत्या दृश्यत्वशब्दार्थः।
- शुद्धस्य वृत्तिविषयत्वं तदभावश्च।
- ज्ञानाज्ञानयोः एकविषयत्वम्।

- शब्दजन्यवृत्तिविषयत्वम्।
- फलव्याप्यत्वातिरिक्तविकल्पानां निर्दुष्टत्वम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- जडत्वहेतुः तस्य विकल्पाः च।
- अज्ञानत्व-अनात्मत्वपक्षयोः निर्दुष्टत्वम्।
- ज्ञानस्य सज्ञेयत्वसज्ञातृत्वयोः स्वाभाविकत्वनिरासः।
- सज्ञेयत्वसज्ञातृत्वयोः निरूपणासम्भवः।
- जडत्वस्य अस्वप्रकाशत्वरूपत्वम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- परिच्छिन्नत्वहेतुः।
- त्रिविधं परिच्छिन्नत्वम्।
- लक्षणानां परिष्कारः।
- आनन्दबोधोक्तानुमानस्य साधुत्वम्।
- ब्रह्मसिद्धिकारोक्तानुमानस्य साधुत्वम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अंशित्वहेतुः।
- सिद्धसाधनादिदोषाणां परिहारः।
- विद्यासागरोक्तानुमानस्य निर्दुष्टत्वम्।
- हेतूनां सोपाधिकत्वशङ्का निरासश्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. स्वामिविशुद्धानन्दगिरिः, *अद्वैतसिद्धिः*, कैलासविद्याप्रकाशिका-सत्यानन्दप्रबोधिकाव्याख्याद्वयोपेता, (सम्पादकः प्रकाशकश्च), वाराणसी : दक्षिणामूर्तिमठ प्रकाशन।
2. अद्वैतसिद्धिः, बालबोधिन्याख्यया व्याख्ययोद्भासिता, वाराणसी : रत्ना पब्लिकेशन्स।
3. डी. श्रीनिवासाचारः तथा शास्त्री एस. वेङ्कटनरसिंह, अद्वैतसिद्धिः, गुरुचन्द्रिकाख्यव्याख्यासमलङ्कृता, लखनऊ : उत्तरप्रदेश संस्कृत संस्थान।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. शास्त्री महामहोपाध्यायः लक्ष्मण द्रविडः, *अद्वैतसिद्धिसिद्धान्तसारः*, पण्डितप्रवरश्रीसदानन्दव्यासप्रणीतः तत्कृतव्याख्यासमलङ्कृतश्च, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस।
2. Madhusudan Saraswati. Advaitasiddhi (English Translation by Ganganath Jha). Sri Satguru Publications.
3. Maheswaran. K, Advaita Siddhi. A critical study. Sri Satguru Publications.

प्रथमवर्षः

(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.1: वेदान्तसारः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वेदान्तसारस्य कर्तुः सदानन्दयोगीन्द्रस्य परिचयः।
2. वेदान्तसारे वर्णितानां वेदान्तविषयाणाम् अवबोधनम्।
3. अद्वैतवेदान्तशास्त्रे प्रयुक्तानां पारिभाषिकशब्दानां सार्थं ज्ञानसम्पादनम्।
4. महावाक्यार्थज्ञाने प्रवेशप्राप्तिः।
5. वेदान्तरीत्या योगाङ्गानां परिचयप्राप्तिः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वेदान्तदर्शनस्य सामान्यज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
2. गुरोः समीपं कथं गन्तव्यं तथा गुरुः कथम् उपदिशति इति विषये ज्ञानं अवाप्स्यन्ति।
3. अनुबन्धचतुष्टयस्य विशेषज्ञानमवाप्स्यन्ति।
4. उपादानं, विवर्तः, परिणाम इत्यादिनां भेदं ज्ञास्यन्ति।
5. अध्यारोप-अपवादयोः बोधं प्राप्य तन्न्यायसञ्चारणे कुशलिनो भविष्यन्ति।
6. अज्ञानस्य शक्तिद्वयं, तत्कार्यम्, अवस्थात्रयं, कोशपञ्चकम् इत्यादिविषयाणां परिचयं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.1	वेदान्तसारः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अद्वैतरीत्या वेदान्तशब्दार्थः।
- अनुबन्धचतुष्टयम्।
- गुरूपसदनम्।
- अध्यारोपः।
- अज्ञानस्य समष्टिव्यष्टिरूपत्वम्।
- तुरीयचैतन्यम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अज्ञानस्य शक्तिद्वयम्।
- सृष्टिक्रमः।
- सूक्ष्मशरीरोत्पत्तिः।

- पञ्चीकरणम्।
- स्थूलप्रपञ्चोत्पत्तिः।
- पुत्रादीनाम् आत्मत्वखण्डनम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अपवादः।
- तत्त्वमसिमहावाक्यार्थविचारः।
- जहदजहल्लक्षणयोः निरासः।
- भागलक्षणासमर्थनम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अहं ब्रह्मास्मीति महावाक्यर्थविचारः।
- श्रुत्यविरोधनिरूपणम्।
- श्रवणादिसाधननिरूपणम्।
- यमादिसाधनानि।
- जीवन्मुक्तलक्षणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. नृसिंहसरस्वतीः, *वेदान्तसारः*, श्रीरामतीर्थविरचितया सुबोधिन्या, विद्वन्मनोरञ्जन्या च सहितः, वाराणसी : चौखम्बा कृष्णदास अकादमी।
2. सदानन्दरयोगीन्द्रः, *वेदान्तसारः* (हिन्दीव्याख्यासहितः), आचार्यः बदरीनाथशुक्लः (व्याख्याकारः), वाराणसी : मोतीलाल बनारसीदास।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. रामशरणत्रिपाठी शास्त्रीः, वेदान्तसारः (‘भावबोधिनी’ संस्कृत-हिन्दीटीकोपेतः), बनारस : चौखम्बा विद्या भवन, चौक।
2. शास्त्री, मुसलगांवकरः, गजानन, वेदान्तसारः (‘सारबोधिनी’, ‘विमला’ संस्कृत-हिन्दीव्याख्योपेतः), वाराणसी : चौखम्बा कृष्णदास अकादमी।
3. रामशरणत्रिपाठी शास्त्रीः, वेदान्तसारः (‘भावबोधिनी’ संस्कृतव्याख्योपेतः), वाराणसी : चौखम्बा विद्या भवन।
4. लघुवासुदेवमननम् (ब्रह्मश्री सुब्रह्मण्यशास्त्रिणा संशोधितम्), श्रीवाणीविलासमुद्रायन्त्रालयः, श्रीरङ्गम्।
5. विवेकचूडामणिः (हिन्दी-अनुवादसहित), गोरखपुर : गीताप्रेस।
6. अपरोक्षानुभूतिः (हिन्दी-अनुवादसहित), गोरखपुर : गीताप्रेस।
7. निखिलानन्दः, स्वामी, वेदान्तसारः, (आङ्गलानुवादसहितः), अद्वैत आश्रमः, कलकात्ता।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.2: वासुदेवमननोक्ताः वेदान्तप्रमेयाः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वासुदेवमननग्रन्थस्य परिचयप्राप्तिः।
2. सङ्ग्रहेण वेदान्ततत्त्वानां सारनिरूपणम्।
3. देहाद्व्यतिरिक्तस्य आत्मनः स्वरूपनिरूपणम्।
4. पञ्चकोशादीनां शरीरत्रयस्य च परिचयप्राप्तिः।
5. आत्मनः सच्चिदानन्दस्वरूपस्य अवबोधः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वासुदेवमननग्रन्थस्य परिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. सङ्क्षेपेण शरीरत्रयस्य अवस्थात्रयस्य पञ्चकोशानाञ्च परिचयम् अवाप्स्यन्ति।
3. वेदान्तदर्शनं प्रवेष्टुम् अपेक्षितसामर्थ्यं प्राप्नुवन्ति।
4. वेदान्तप्रमेयाणां समग्रज्ञानं प्राप्य अग्रिमस्तरार्थम् अर्हाः भविष्यन्ति।
5. संस्कृतभाषायाः दक्षतां व्याख्यानकौशलञ्च प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.2	वासुदेवमननोक्ताः वेदान्तप्रमेयाः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अध्यारोपापवादप्रक्रिया।
- स्थूलसूक्ष्मप्रपञ्चसृष्टिः।
- साधनचतुष्टयम्।
- गुरूपसदनम्।
- प्रपञ्चस्य चेतनाचेतनविभागः।
- एकस्य आत्मनः अनेकत्वम्।
- प्रतिबिम्बपक्षे दृष्टान्ताः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- दुःखादिचतुष्टयम्।
- मोक्षस्य नित्यत्वम्।
- विवेक्यविवेकिनोः विशेषः।

- शरीरस्य हेतोः विचारः।
- कर्मणः प्रकाराः।
- रागद्वेषादीनां कर्मप्रेरकत्वम्।
- प्रतिबन्धत्रयम्।
- रागद्वेषादिवृत्तिभेदाः।
- चित्तवृत्तिविचारस्य प्रयोजनम्।
- अज्ञानस्य स्वरूपलक्षणम्।
- ज्ञानस्य वस्तुतन्त्रत्वम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मनः शरीरत्रयवैलक्षण्यम्।
- आत्मनः ईश्वरत्वजीवत्वे।
- जीवस्वरूपम्।
- वृत्तित्रयम्।
- आत्मनः शरीरत्रय-पञ्चकोश-अवस्थात्रयव्यतिरिक्तत्वम्।
- आत्मनः अवस्थात्रयसाक्षित्वम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- पञ्चकोशाः।
- पञ्चकोशानाम् आत्मनश्च अन्योन्याध्याससम्बन्धः।
- आत्मनः सच्चिदानन्दरूपत्वम्।
- आत्मनः अखण्डार्थत्वम्।
- सन्यासिनां भेदाः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रृंगेरी-कवि -शर्मा नरसिंहः, वासुदेवमननम्, श्रृंगेरी : विद्याभारती प्रेस्, दक्षिणाम्नाय-शारदापीठम्।
2. सुब्रह्मण्यशास्त्री ब्रह्मश्रीः, लघुवासुदेवमननम् (संशोधितम्), श्रीरङ्गम्, श्रीवाणीविलासमुद्रायन्त्रालयः।
3. लघुवासुदेवमननम्, वाराणसी : श्रीदक्षिणामूर्ति मठप्रकाशनम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Tapasyananda, Swami. (1992). Laghuvasudeva Mananam. Ramakrishna Math. Chennai.
2. सरस्वतीः, नृसिंह, वेदान्तसारः, श्रीरामतीर्थविरचितया सुबोधिन्या, विद्वन्मनोरञ्जन्या च सहितः, वाराणसी : चौखम्बा कृष्णदास अकादमी।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.3: अद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अद्वैतवेदान्तस्य आचार्यपरम्परायाः भगवत्पादशिष्यपरम्परायाश्च बोधनम्।
2. अद्वैतवेदान्तसिद्धान्तप्रतिपादकानां मतभेदानां परिष्काराणां च ज्ञापनम्।
3. अद्वैतवेदान्तस्य प्रकरणग्रन्थानाम् आचार्यशङ्करप्रणीतस्तोत्राणां च परिचयः।
4. वेदान्तस्य प्रस्थानग्रन्थानां (श्रुतिप्रस्थानं, स्मृतिप्रस्थानं, सूत्रप्रस्थानं, भामतीप्रस्थानं, विवरणप्रस्थानम् इत्येतेषां) स्थूलपरिचयप्रदानम्।
5. वेदान्तेतरदर्शनानां प्रधानतत्त्वानां प्राथमिकम् अवबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अद्वैतवेदान्तस्य इतिहासं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
2. वेदान्तेतरदर्शनानां परिचयं कारयितुं प्रभविष्यन्ति।
3. भविष्यत्काले अनुसन्धानपद्धतौ इमे विचाराः सहकुर्वन्ति इति दूरदृष्टिं प्राप्स्यन्ति।
4. दर्शनक्षेत्रे अद्वैतवेदान्तस्य महत्त्वम् अवगत्य वेदान्तग्रन्थानाम् अध्ययने अभिरुचिम् अवाप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.3	अद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अद्वैतवेदान्तस्य आचार्यपरम्परा -
  - व्यासः।
  - गौडपादः।
  - श्रीशङ्कराचार्यचरितम्।
  - चत्वारः शिष्याः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- शाङ्करभाष्यम्।
- श्रीशङ्कराचार्यैः रचितानि स्तोत्राणि।
- श्रीशङ्कराचार्यैः रचिताः प्रकरणग्रन्थाः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अद्वैतवेदान्तदर्शनस्य आचार्याः -
  - वाचस्पतिमिश्रः।
  - प्रकाशात्मयतिः।
  - श्रीहर्षः।
  - चित्सुखाचार्यः।
  - विद्यारण्यः।
  - मधुसूदनसरस्वती।
  - अप्पय्यदीक्षितः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- न्याय-वैशेषिक-सांख्य-योग-मीमांसा-जैन-बौद्धदर्शनेषु प्रतिपादितानां जीवेश्वरबन्धमोक्षाणां समीक्षणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. शर्मा, राममूर्ति, अद्वैत वेदान्त साहित्य का इतिहास तथा सिद्धांत।
2. सर्वदर्शनसङ्ग्रहः (अभ्यङ्करवासुदेवशास्त्रिविरचितव्याख्यासहितः), पुणे : प्राच्यविद्यासंशोधनमन्दिर।
3. उपाध्यायः आचार्यः बलदेव, भारतीय दर्शन, वाराणसी : शारदा मन्दिर।
4. उपाध्यायः आचार्यः बलदेव (प्रधानसम्पादकः), संस्कृत-वाङ्मय का बृहद् इतिहास, दशम खण्डः, लखनऊ : उत्तरप्रदेश संस्कृत संस्थान।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. सिन्हा, प्रसाद हरेन्द्र प्रो., भारतीय दर्शन की रूपरेखा।
2. निगम, शोभा डॉ., भारतीय दर्शन।
3. शास्त्रीः, उदयवीर आचार्यः, वेदान्तदर्शन का इतिहास (वेदान्तविषयक बहिरङ्ग परीक्षात्मक मौलिक ग्रन्थ)
4. Vivekananda, Swami. Vedanta Philosophy. Kolkata: Advaita Ashrama.
5. जोयिस्, कृष्ण पण्डितप्रवरः, शाङ्करदर्शनमर्मप्रकाशः, तिरुपतिः : राष्ट्रिय संस्कृत विश्वविद्यालयः।

द्वितीयवर्षः

(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1: पञ्चदश्यां प्रतिपादितः तत्त्वविवेकः, पञ्चभूतविवेकः, नाटकदीपश्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वेदान्तशास्त्रस्य प्रमेयविचाराणां परिचयप्राप्तिः।
2. आत्मनः अवस्थात्रयं, शरीरत्रयं, पञ्चकोशाः, आत्मनः निर्विकल्पत्वं, पञ्चीकरणम् इत्यादीनां विषये अवबोधनम्।
3. साक्षिणः स्वरूपम्, आत्मनः निर्विकारत्वादिविषयेषु स्पष्टप्रतिपत्तिः।
4. सरलतया आत्मतत्त्वस्य बोधनम्।
5. प्रकरणग्रन्थस्य शैल्याः परिचयप्राप्तिः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. आत्मैव संवित्, संविदेव परमानन्दः इति अवगमिष्यन्ति।
2. अन्वयव्यतिरेकव्याप्तिभ्याम् आत्मनः नित्यत्वस्य ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
3. अध्यारोप-अपवादाभ्यां परमात्मनः अद्वैतत्वं ज्ञास्यन्ति।
4. योगस्य माहात्म्यं विज्ञाय तत्साधने अभिरुचिं प्राप्स्यन्ति।
5. आत्मनः सर्वजगदवभासकत्वं ज्ञातुं शक्ष्यन्ति।
6. अद्वैतरीत्या जगत्सृष्टिप्रक्रियाम् अवगमिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1	पञ्चदश्यां प्रतिपादितः तत्त्वविवेकः, पञ्चभूतविवेकः, नाटकदीपश्च	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- मङ्गलाचरणम्।
- जाग्रदाद्यवस्थात्रये संविदः अभेदः विषयेभ्यो भेदश्च।
- आत्मैव संवित्।
- संविदेव परमानन्दः।
- प्रकृतेः स्वरूपम्।

- अपञ्चीकृतपञ्चमहाभूतानाम् उत्पत्तिः।
- लिङ्गशरीरस्वरूपम्।
- पञ्चीकरणम्।
- देवतिर्यङ्नरविश्वानां संसारतो निवृत्तिः।
- अन्नादिपञ्चकोशानां निरूपणम्।
- अन्वयव्यतिरेकव्याप्तिभ्याम् आत्मनो ब्रह्मस्वरूपावाप्तिः।
- तत्त्वमसीति महावाक्यार्थनिरूपणम्।
- निर्विकल्पसमाधेर्लक्षणम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- परोक्षापरोक्षज्ञानयोः फलम्।
- तत्त्वविवेकप्रकरणस्य अभ्यासफलम्।
- अपञ्चीकृतपञ्चमहाभूतानां गुण-धर्म-कार्यवर्णनम्।
- जगदिदं भूतकार्यमिति ज्ञानोपायः।
- 'सदेव सोम्येदमग्र आसीदेकमेवाद्वितीयम्' इति श्रुत्या सद्वस्तुप्रतिपादनम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- मायाशक्तेर्वर्णनम्।
- शक्तिः तत्प्रयोजनं च।
- सद्वस्तुविषये पञ्चमहाभूतविषये च विचारः।
- अद्वैतस्य अनादरः अद्वैतफलस्य प्रतिपादनं च।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अध्यारोप-अपवाद-नृत्यशालास्थदीपदृष्टान्तनिरूपणम्।
- परमात्मनः निर्विकारत्वं सर्वप्रकाशकत्वञ्च।
- साक्षिणि बुद्धिधर्मारोपः।
- देशकालादिरहितं साक्षिस्वरूपम्।
- साक्षिस्वरूपानुभूतिविषयोपायः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. नारायणरामाचार्यः, पञ्चदशी, दिल्ली : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
2. पञ्चदशी, रामकृष्णटीकासहितः, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत सीरीस् आफीस्।
3. रायप्रोलु लिङ्गनसोमयाजी, वेदान्तपञ्चदशी (कल्याणपीयूषव्याख्यासमेता), तेनालि : लक्ष्मी पवर् मुद्राक्षरशाला।

4. महाराजः, गिरिजी महेशानन्द स्वामी, पञ्चदशी (हिन्दीव्याख्याकारः), वाराणसी : श्रीदक्षिणामूर्ति मठ प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. धोले, नन्दलाल, पञ्चदशी (आङ्गलानुवादकः), श्री सद्गुरु प्रकाशनम्।
2. स्वाहानन्दः, स्वामी, पञ्चदशी (आङ्गलानुवादकः), चेन्नैई : रामकृष्णमठ, मायलापुर, ।
3. विद्याभास्करः, पं. रामावतारः, पञ्चदशी (हिन्दीव्याख्याकारः), वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
4. भारतीस्वामिन्, ज्ञानानन्द, पञ्चदशी (आङ्गलानुवादकः), श्रृङ्गेरी शारदापीठम्।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2: श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादिताः साङ्ख्ययोग-कर्मयोग-ज्ञानकर्मसंन्यासयोगाः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. श्रीमद्भगवद्गीतायाः अध्यापनद्वारा वेदान्तशास्त्रस्य विषयाणां सुलभतया अवगमनम्।
2. भारतीयसंस्कृतेः बहूनां तत्त्वानां ज्ञापनम्।
3. गीतायाः महत्त्वस्य बोधनं तथा गीतायाः उपदेशस्य लक्ष्यस्य अवबोधः।
4. कर्म-ज्ञान-भक्ति-सन्न्यासादीनां ज्ञापनपूर्वकं तेषु अर्हतायाः स्पष्टतया ज्ञापनम्।
5. स्वस्थसमाजनिर्माणोपोगिनाम् अंशानां बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भगवद्गीतायाः अध्ययनेन सुखेन वेदान्तविषयान् ज्ञातुं शक्ष्यन्ति।
2. श्लोकोद्धरणपूर्वकं गीतायाः सन्देशं प्रसारयितुं प्रभविष्यन्ति।
3. भाष्यमाश्रित्य गीतायाः श्लोकानाम् अर्थम् अवगमिष्यन्ति।
4. प्रौढग्रन्थानाम् अध्ययने सामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति।
5. कर्मज्ञानादिषु परस्परं विरोधं परिहर्तुं प्रभविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2	श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादिताः साङ्ख्ययोग-कर्मयोग-ज्ञानकर्मसंन्यासयोगाः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- भगवद्गीतायाः परिचयः।
- अर्जुनविषादः।
- स्वजनहनने दोषोद्भावनम्।
- युद्धाकरणे निश्चयः।
- साङ्ख्ययोगः।
- आत्मनः नित्यत्वम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- शरीरस्य जन्मादयः विक्रियाः।
- कर्मयोगस्य माहात्म्यम्।
- स्थितप्रज्ञनिरूपणम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कर्मयोगः, निष्ठाद्वयं च।
- यज्ञादिकर्मणाम् अनुष्ठेयता।
- ज्ञानिनः कर्माभावः।
- लोकसङ्ग्रहः।
- कामादीनां जयः।
- ज्ञानकर्मसंन्यासयोगः।
- मायया परमात्मनः सम्भवः।
- नानाविधः यज्ञः।
- ज्ञानस्य महिमा।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कर्मसंन्यासयोगः।
- कर्मयोग-कर्मसंन्यासयोः सार्थक्यम्।
- ज्ञानिनः कर्मफलाभावः।
- आत्मसंयमयोगः।
- ध्यानयोगस्य माहात्म्यम्।
- साङ्गः योगः।
- योगभ्रष्टस्य गतिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीमद्भगवद्गीताशाङ्करभाष्यम्, गोरखपुर : गीताप्रेस्।
2. श्रीमद्भगवद्गीताभाष्यम् (अष्टटीकोपेतम्), मुम्बई : गुजराती मुद्रणालयाधिपतिनास्वीय मुद्रणागारे मुद्रयित्वा प्रकाशितम्।
3. श्रीमद्भगवद्गीता, शङ्करानन्दीटीका, चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. गम्भीरानन्दः, स्वामी, श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्योपरि आङ्गलानुवादकः), रामकृष्णमठः।
2. स्वरूपानन्दः, स्वामी, श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्योपरि आङ्गलानुवादकः), कलकत्ता : अद्वैत आश्रम।
3. गोयन्दका, जयदयाल, श्रीमद्भगवद्गीता, तत्त्वविवेचनी हिन्दी-टीका पदच्छेदान्वयसहित, गोरखपुर : गीताप्रेस।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.3: पञ्चदश्यां प्रतिपादितः पञ्चकोशविवेकः, द्वैतविवेकः, महावाक्यविवेक, कूटस्थदीपश्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. सरलैः श्लोकैः वेदान्ततत्त्वानां परिचयप्राप्तिः।
2. अन्नमयादिपञ्चकोशानां स्वरूपावगमनम्।
3. ईश्वरनिर्मित-जीवनिर्मितप्रपञ्चयोः विवेचनम्।
4. जीवब्रह्मैक्यबोधकमहावाक्यानां सङ्ग्रहेणाध्ययनम्।
5. कूटस्थात्मनः स्वरूपप्रतिपत्तिः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. पञ्चकोशैः विविक्तम् आत्मस्वरूपं ज्ञास्यन्ति।
2. अन्वयव्यतिरेकाभ्याम् आत्मानात्मविवेकः कथं करणीयः इति कौशलं प्राप्स्यन्ति।
3. जीवस्य सुखदुःखयोः कारणं मानसप्रपञ्च एव इति ज्ञात्वा मनश्शुद्ध्यर्थं प्रवृत्ताः भविष्यन्ति।
4. महावाक्यैः प्रतिपादितस्य आत्मैक्यविज्ञानस्य निःसन्दिग्धं ज्ञानम् अवाप्स्यन्ति।
5. अविकारिकूटस्थचैतन्यस्य स्वरूपज्ञानेन आत्मनः असङ्गत्वं विज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.3	पञ्चदश्यां प्रतिपादितः पञ्चकोशविवेकः द्वैतविवेकः महावाक्यविवेककूटस्थदीपश्च	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- पञ्चकोशस्वरूपनिरूपणम्।
- अन्नमय-प्राणमय-मनोमय-विज्ञानमय-आनन्दमयकोशानां स्वरूपम्।
- तेषाम् अनात्मत्वनिरूपणम्।
- आत्मनः स्वप्रकाशत्वम्।
- आत्मनः सत्यज्ञानत्वविचारः।
- शून्यत्वस्य दुर्घटत्वम्।
- आत्मस्वरूपस्य वर्णनातीतत्वम्।

- सत्यत्वनिरूपणम्।
- आत्मनः बाधराहित्यम्।
- आत्मनः अनन्तत्वविचारः।
- जीवोपाधिप्रदर्शनम्।
- कोशपञ्चकविवेचनाफलम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ईश्वरसृष्टं द्वैतं, तत्र श्रुतिप्रमाणञ्च।
- जीवसृष्टं द्वैतम्।
- मनसः जीवस्य बन्धकारणत्वम्।
- भाष्यकारवार्तिककारयोः सम्मतिप्रदर्शनम्।
- विज्ञानवादनिरासः।
- ईश्वरसृष्टेः ज्ञानसाधकत्वम्।
- शास्त्रीय-अशास्त्रीयद्वैतनिरूपणम्।
- मनोराज्यपरित्यागप्रशंसा।
- प्रकरणोपसंहारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- चतुर्णां महावाक्यानां विवेचनम्।
- देहस्य कूटस्थचिदाभास-उभयभास्यत्वनिरूपणम्।
- दृष्टान्तमुखेन चिदाभासब्रह्मणोः भेदप्रदर्शनम्।
- ब्रह्मचिदाभासयोः विषयभेदेन भेदप्रदर्शनम्।
- कूटस्थचिदाभासयोः विवेचनाप्रकारः।
- चिदाभासव्यतिरिक्तकूटस्थे पूर्वाचार्याणाम् अभ्युपगमः।
- प्रस्थादिदृष्टान्तेन बुद्धौ आभासप्रतिपादनम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कूटस्थस्य चिदाभासत्वे आशङ्का, तत्समाधानपूर्वकं चिदाभासस्य बुद्धेः पार्थक्यप्रदर्शनञ्च।
- सोपाधिकस्य विनाशे श्रुतिप्रमाणप्रदर्शनम्।
- बाधसामानाधिकरण्येन वाक्यार्थज्ञानप्रकारनिरूपणम्।
- कूटस्थब्रह्मशब्दार्थविचारः।
- पुराणेषु कूटस्थस्य विवेचनम्।
- कूटस्थस्य सत्यत्वम्।
- श्रुतिबोधितत्त्वनिर्णयः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. नारायणराम आचार्यः, पञ्चदशी, दिल्ली : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
2. पञ्चदशी, रामकृष्णटीकासहिताः, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत सीरीस् आफीस्।
3. रायप्रोलु लिङ्गनसोमयाजी, वेदान्तपञ्चदशी (कल्याणपीयूषव्याख्यासमेता), तेनालि : लक्ष्मी पवर् मुद्राक्षरशाला।
4. महाराजः, गिरिजी महेशानन्द स्वामी, पञ्चदशी (हिन्दीव्याख्याकारः), वाराणसी : श्रीदक्षिणामूर्ति मठ प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. धोले, नन्दलाल, पञ्चदशी (आङ्गलानुवादकः), श्री सद्गुरु प्रकाशनम्।
2. स्वाहानन्दः, स्वामी, पञ्चदशी (आङ्गलानुवादकः), रामकृष्णमठ, चेन्नैई : मायलापुर।
3. विद्याभास्करः, रामावतारः पण्डितः, पञ्चदशी (हिन्दीव्याख्याकारः), वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
4. स्वामिन्, भारतीश्रीज्ञानानन्द, पञ्चदशी (आङ्गलानुवादकः), श्रृङ्गेरी : शारदापीठम्।

तृतीयवर्षः
(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1: श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितः भक्तियोगः, गुणत्रयविभागयोगः, पुरुषोत्तमयोगः, द्वैवासुरसम्पद्विभागयोगश्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भगवद्गीतायां प्रतिपादितस्य भक्तियोगस्य ज्ञानप्राप्तिः।
2. श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितानां त्रयाणां गुणानां प्रतिपादनम्।
3. गुणत्रयमाधारीकृत्य व्यक्तित्वस्य भेदः कथं भवतीति ज्ञानप्राप्तिः।
4. पुरुषोत्तमयोगे प्रतिपादितस्य संसारवृक्षस्य उदाहरणद्वारा संसारस्य स्वरूपविवेचनम्।
5. परमात्मनः सर्वव्यापकत्वावबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भगवद्भक्तस्य लक्षणानि कानीति ज्ञास्यन्ति।
2. भक्तेः महत्त्वं विज्ञाय परमात्मनः प्रसादार्थं प्राप्यमाणानां गुणानां विषये ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
3. गुणत्रयस्य स्वरूपं विज्ञाय अस्माकं प्रवृत्तिषु गुणत्रस्य परिणामः कथं भवतीति ज्ञास्यन्ति।
4. संसारवृक्षस्य उदाहरणद्वारा संसारस्य मर्त्यत्वं विज्ञाय व्यापकं परमात्मतत्त्वं अवगमिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1	श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितः भक्तियोगः, गुणत्रयविभागयोगः, पुरुषोत्तमयोगः, द्वैवासुरसम्पद्विभागयोगश्च	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- भक्तियोगस्य आरम्भः।
- अर्जुनस्य प्रश्नस्य भगवदुक्तं समाधानम्।
- चित्तसमाधानस्य उपायः।
- अभ्यासः।
- भगवत्प्रियस्य भक्तस्य लक्षणम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- गुणानां विवरणम्।
- सत्त्वरजस्तमोगुणानां कार्यम्।
- गुणानां व्यापारः तेषां चिह्नानि।
- गुणातीतस्य लक्षणम्।
- गुणत्रयातिवर्तनम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- संसारवृक्षस्य विवरणम्।
- तत्पदगन्तृणां स्वरूपम्।
- अकृतात्मनां फलम्।
- परमात्मनः विभूतिसंक्षेपः।
- क्षराक्षरयोः स्वरुपम्।
- ईश्वरस्य स्वरूपम्।
- कृतकृत्यताप्राप्तिः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सात्त्विकप्रकृतिः।
- आसुरी सम्पत्।
- दैवासुरसम्पदोः कार्यम्।
- आसुरीसम्पद्विशिष्टानां प्रवृत्तिः, तेषामभिप्रायश्च।
- आसुरीसम्पद्विशिष्टानां फलम्।
- अध्यायस्य उपसंहारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्य हिन्दी अनुवादसहित), गोरखपुर : गीताप्रेस।
2. पणशीकरः, शास्त्री लक्ष्मण वासुदेव (सम्पादकः), श्रीमद्भगवद्गीता (अष्टटीकोपेता), चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
3. शास्त्री, केशवलालः आचार्यः वि. (अनुवादकः सम्पादकश्च), श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्यानन्दगिरिव्याख्यायुता, हिन्दीअनुवादसहिता), चौखम्बा।
4. पणशीकरः, लक्षण श्रीवासुदेव (सम्पादकः), श्रीमद्भगवद्गीता (शङ्करान्दी व्याख्यासहिता), चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
5. यतिवरः श्रीभोलेबाबा (अनुवादकः), श्रीमद्भगवद्गीता (श्रीशङ्करानन्दसरस्वतीविरचितया गीतातात्पर्यबोधिन्या समलङ्कृतम्), दिल्ली : चौखम्बा ओरियन्टालिया।
6. शास्त्री, गजानन शम्भुः साधले, श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्याद्येकादशटीकोपेता), परिमल प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. गम्भीरानन्दः, स्वामी, श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्योपरि आङ्गलानुवादकः), रामकृष्णमठः।
2. स्वरूपानन्दः, स्वामी, श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्योपरि आङ्गलानुवादकः), कलकात्ता : अद्वैत आश्रम।
3. गोयन्दकाः, जयदयाल, श्रीमद्भगवद्गीता, तत्त्वविवेचनी हिन्दी-टीका, पदच्छेद-अन्वयसहित, गोरखपुर : गीताप्रेस।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2: श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितः क्षेत्रक्षेत्रज्ञविभागः, श्रद्धात्रयविभागः, मोक्षसंन्यासयोगश्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अद्वैतवेदान्तरीत्या जीवस्वरूपबोधनम्।
2. अद्वैतवेदान्तरीत्या परमात्मस्वरूपज्ञापनम्।
3. विहितधर्मानुष्ठानस्य महत्त्वबोधनम्।
4. आहारत्रैविध्यस्य परिचयपुरस्सरं तत्प्रभावनिरूपणम्।
5. त्यागदानयोः गुणत्रयविभागद्वारा प्रकारनिरूपणम्।
6. आत्मदर्शनोपायप्रदर्शनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वेदान्तदृष्ट्या देहात्मनोः स्वरूपं वर्णयितुं प्रभवन्ति।
2. सात्त्विकराजसतामसभेदेन आहारविहारव्यवहाराणां प्रकारान् ज्ञास्यन्ति।
3. श्रीमद्भगवद्गीतायाः आध्यात्मिकम् अर्थं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
4. सात्त्विकदानस्य वैशिष्ट्यं बोद्धुं बोधयितुं च प्रभविष्यन्ति।
5. स्वजीवने तदाचरितुं प्रेरिताः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2	श्रीमद्भगवद्गीतायां प्रतिपादितः क्षेत्रक्षेत्रज्ञविभागः श्रद्धात्रयविभागः मोक्षसंन्यासयोगश्च	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोः स्वरूपम्।
- आत्मनित्यत्वादिज्ञानसाधनम्।
- क्षेत्रज्ञयाथात्म्यम्।
- प्रकृतिपुरुषयोः अनादित्वम्।
- प्रकृतिपुरुषविवेकफलम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ध्यानादयः आत्मदर्शनोपायाः।
- श्रद्धात्रैविध्यम्।
- आहारत्रैविध्यम्।
- तपसः त्रैविध्यम्।
- दानस्य त्रैविध्यम्।
- ब्रह्मणः त्रिविधः निर्देशः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सम्यग्दर्शनं तत्फलञ्च।
- त्यागपदसन्यासपदयोः अर्थः।
- नित्यादिकर्मानुष्ठानम्।
- त्यागत्रैविध्यम्।
- अधिष्ठानादिकारणपञ्चकम्।
- कर्मप्रवर्तकम्।
- ज्ञानकर्मकर्तृणां त्रैविध्यम्।
- बुद्धिधृत्योः त्रैविध्यम्।
- सुखस्य त्रैविध्यम्।
- प्रपञ्चस्य त्रिगुणात्मकत्वम्।
- वर्णधर्माणां प्रविभागः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्वधर्मस्य अनुष्ठेयता।
- ज्ञाननिष्ठा।
- ज्ञानलक्षणाभक्तिः।
- भगवद्भक्तियोगः।
- ईश्वरे चित्तसमाधिः।
- ईश्वरस्य सर्वभूतप्रेरकत्वम्।
- सर्वभावेन ईश्वरशरणागतिः।
- सम्यग्दर्शननिष्ठा तत्फलं च।
- पात्रे सदुपदेशः।
- शास्त्राध्ययनश्रवणफलम्।
- अर्जुनस्य अनुभवोक्तिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीमद्भगवद्गीता (शांकरभाष्य हिन्दी-अनुवादसहित), गोरखपुर : गीताप्रेस।
2. पणशीकरः, शास्त्री लक्ष्मण वासुदेव (सम्पादकः), श्रीमद्भगवद्गीता (अष्टटीकोपेता), चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
3. शास्त्री, केशवलाल आचार्यः वि. (अनुवादकः, सम्पादकश्च), श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्य-आनन्दगिरिव्याख्यायुक्ता, हिन्दी-अनुवादसहिता), चौखम्बा।
4. पणशीकरः, लक्षण श्रीवासुदेव (सम्पादकः), श्रीमद्भगवद्गीता (शङ्करानन्दी-व्याख्यासहिता), चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
5. यतिवरः, श्रीभोलेबाबा (अनुवादकः), श्रीमद्भगवद्गीता (श्रीशङ्करानन्दसरस्वतीविरचितया गीतातात्पर्यबोधिन्या समलङ्कृतम्), दिल्ली : चौखम्बा ओरियन्टालिया।
6. शास्त्री, गजानन शम्भु साधले, श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्याद्येकादशटीकोपेता), परिमल प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. गम्भीरानन्दः, स्वामी, श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्योपरि आङ्गलानुवादकः), रामकृष्णमठः।
2. स्वरूपानन्दः, स्वामी, श्रीमद्भगवद्गीता (शाङ्करभाष्योपरि आङ्गलानुवादकः), कलकात्ता : अद्वैत आश्रम।
3. गोयन्दकाः, जयदयाल, श्रीमद्भगवद्गीता (तत्त्वविवेचनी हिन्दी-टीका पदच्छेदान्वयसहित), गोरखपुर : गीताप्रेस।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3: ईशावास्योपनिषदि प्रातिपादितानि वेदान्ततत्त्वानि

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ईशावास्योपनिषदः मन्त्राणाम् अर्थावबोधनम्।
2. ज्ञाननिष्ठायाम् असमर्थस्य कर्मणि अधिकारः इत्यवगमनम्।
3. मोक्षसाधनस्य विषये निःसन्दिग्धज्ञानप्रापणम्।
4. ज्ञानकर्मसमुच्चये उपनिषदः तात्पर्यं नास्तीति अवबोधनम्।
5. ईशावास्योपनिषदि प्रतिपादितानां मानवीयतत्त्वानाम् अवगमनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. ईश्वरतत्त्वस्य सर्वव्यापकत्वं ज्ञास्यन्ति।
2. अस्याम् उपनिषदि प्रतिपादितस्य विश्वमानवतत्त्वस्य परिचयं प्राप्स्यन्ति।
3. ब्रह्मतत्त्वस्य स्वरूपम् अधिगमिष्यन्ति।
4. उपासनाकर्मणोः, ज्ञानकर्मणोः वा मोक्षसाधनत्वं नास्तीति निश्चयम् अवाप्स्यन्ति।
5. आत्मैकत्वज्ञानादेव मोक्षः इति सप्रमाणं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3	ईशावास्योपनिषदि प्रातिपादितानि वेदान्ततत्त्वानि	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ईशावास्यमित्यादिमन्त्राणां कर्मस्वनियोगनिरूपणम्।
- ईशावास्यमिति शब्देनैव जीवब्रह्मैक्यबोधनम्।
- कुर्वन्नेवेतिमन्त्रेण ज्ञाननिष्ठायामसमर्थस्य कर्मविधानं न तु ज्ञानिनः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मस्वरूपनिरूपणम्।
- आत्मैकत्वज्ञानान्मोक्षः।
- उपासनाकर्मणोस्समुच्चयः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- विद्यां चाविद्यां चेति मन्त्रे मतान्तराभिप्रायाः।
- सम्भूतिं च विनाशं च इति मन्त्रार्थविमर्शः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- योऽसावसौ पुरुषस्सोऽहमिति महावाक्यार्थः।
- विद्यां चाविद्यां च इत्यस्य ज्ञानकर्मसमुच्चयतात्पर्यनिराकरणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. ईशावास्योपनिषत् (सानुवाद शाङ्करभाष्यसहित), गोरखपुर : गीताप्रेस्।
2. शास्त्री, सुब्रह्मण्य सं. एस्., उपनिषद्भाष्यम् (खण्डः १), वाराणसी : श्री दक्षिणामूर्ति मठ प्रकाशन।
3. पाण्डेयः, विजयशङ्कर डॉ., ईशावास्योपनिषत्, वाराणसी : मोतीलाल बनारसीदास।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. शास्त्री, गोविन्द, ईशादिदशोपनिषदः, वाराणसी : मोतीलाल बनारसीदास।
2. ईशादि नौ उपनिषद्, गोरखपुर : गीताप्रेस्।
3. कुमारः, दीपक, ईशावास्योपनिषत्, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

चतुर्थवर्षः

(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.1: केनोपनिषदि प्रतिपादितं दार्शनिकतत्त्वम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ब्रह्मज्ञाने अधिकारिणः स्वरूपबोधनम्।
2. ज्ञानादेव मोक्षः इति वेदान्तसिद्धान्तनिरूणम्।
3. ब्रह्मज्ञानस्य उपायप्रदर्शनम्।
4. देवादीनां मिथ्याभिमानभङ्गोदाहरणप्रदर्शनद्वारा परस्य ब्रह्मणः श्रेष्ठत्वज्ञापनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. ब्रह्मज्ञानाय अपेक्षिताम् अर्हतां शास्त्रीयशैल्या निरूपयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. ज्ञानकर्मसमुच्चयवादस्य खण्डनपूर्वकं ज्ञानादेव मोक्षः इति वेदान्तसिद्धान्तं प्रतिपादयितुं शक्ष्यन्ति।
3. ब्रह्मणः इन्द्रियाग्राह्यत्वं, स्वानुभवैकग्राह्यत्वं च व्याख्यातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. ब्रह्मज्ञानसाधनानि विवरीतुं शक्ष्यन्ति।
5. ब्रह्मविद्याफलं विस्पष्टं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.1	केनोपनिषदि प्रतिपादितं दार्शनिकतत्त्वम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- उपोद्घातः।
- ब्रह्मज्ञाने अधिकारी।
- समुच्चयवादस्य निराकरणम्।
- शिष्यस्य प्रश्नः।
- आत्मनः श्रोत्रादिनियोक्तृत्वम्।
- आत्मनः उपदेशमात्रगम्यत्वम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मणः उपास्यरूपं न पारमार्थिकम्।
- ब्रह्मणो ज्ञानाविषयत्वम्।
- ब्रह्मज्ञानस्य उपायः।
- प्रतिबोधस्य फलम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- देवादीनां मिथ्याभिमानः।
- अग्न्यादीनां गर्वभङ्गः।
- उमायाः उपदेशः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सोपाधिकब्रह्मोपदेशः।
- तद्वनोपासनम्।
- ज्ञानसाधनानि।
- ब्रह्मविद्याफलम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. केनोपनिषद्–सानुवादशाङ्करभाष्यसहित, गोरखपुर : गीताप्रेस्।
2. सुब्रह्मण्यशास्त्री, एस्. (सं.), उपनिषद्भाष्यम्, खण्डः-१, वाराणसी : दक्षिणामूर्तिमठप्रकाशनम्। आधारग्रन्थः – *वेदान्तसारः (सम्पूर्णः)*
3. आत्मानन्दः, स्वामी (व्याख्याकारः), केनोपनिषत्, नागपुरम् : रामकृष्ण मठ।
4. श्रीशङ्कराचार्यविरचितं केनोपनिषद्भाष्यद्वयम्, वाराणसी : श्रीदक्षिणामूर्तिमठ।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. तैलङ्गः, श्रीजगन्नाथशास्त्री (पं.), केनोपनिषत् (शाङ्करभाष्य भावार्थदीपिका हिन्दी अनुवाद सहित), भारतीय विद्या प्रकाशन।
2. त्रिपाठी, यमुनाप्रसाद, केनोपनिषत् (मन्त्र, पदच्छेद, अन्वय, शब्द, शब्दार्थ, भावार्थ, व्याख्या और अंग्रेजी अनुवाद सहित), वाराणसी : मोतीलाल बनारसीदास।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.2: प्रश्नोपनिषदि पृष्टाः प्रश्नाः समाधानानि च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयरीत्या प्रश्नकरणस्य प्रक्रियावबोधनम्।
2. प्रजानाम् उत्पत्तिप्रक्रियावगमनम्।
3. प्राणस्योत्पत्तिः, शरीरं प्रत्यागमनम्, अक्षरात् सर्वेषां सृष्टिः इत्यादिविचाराणां स्पष्टतया ज्ञानसम्पादनम्।
4. प्रश्नोपनिषदि पृष्टानां षण्णां प्रश्नानां समाधानानाम् अवगमनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भारतीयसंस्कृतौ प्रश्नकरणस्य महत्त्वं किमिति विज्ञास्यन्ति।
2. अक्षरात् प्रजानाम् उत्पत्तिप्रक्रियां ज्ञात्वा जगत्कारणविषयकं ज्ञानम् अवाप्स्यन्ति।
3. आत्मा कथम् अवस्थात्रयनिर्मुक्तः इति प्रश्नोपनिषदाधारेण विवेकं प्राप्स्यन्ति।
4. साङ्ख्यादिपक्षाणां निरासपुरस्सरम् आत्मनः अकर्तृत्वमभोक्तृत्वञ्च ज्ञास्यन्ति।
5. शिष्येण गुरोः सकाशात् कथं जिज्ञासापरिहारः प्राप्तव्यः इति ज्ञात्वा संस्कृताः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.2	प्रश्नोपनिषदि पृष्टाः प्रश्नाः समाधानानि च	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- भरद्वाजादिषड्ऋषीणां पिप्पलादसमीपगमनम्।
- कबन्धिप्रश्नः।
- अन्नभावं प्राप्तस्य रेतोरूपेण प्रजोत्पादकत्वम्।
- भार्गविप्रश्नः।
- द्वितीयतृतीयप्रश्नौ।
- मुख्यप्राणस्तुतिः।
- प्राणस्योत्पत्ति-उत्क्रमणादिविषयकप्रश्नाः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्राणस्य प्रतिबिम्बन्यायेनोत्पत्तिः।
- अन्तकाले स्मृतं स्थानं प्रति गमनम्।
- अग्निविस्फुलिङ्गन्यायेन अक्षरात् सृष्टिः।
- जागरितधर्मि-स्वप्नधर्मि-सुषुप्तधर्मिविषयकप्रश्नाः।
- तुरीयस्य अवस्थात्रयविनिर्मुक्तत्वम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- विदुषां स्वापविषयकविचारः।
- आत्मनः साक्षित्वं द्रष्टृत्वञ्च।
- आत्मनः स्वयं ज्योतिष्ट्वविचारः।
- अक्षरविदां सर्वज्ञत्वप्राप्तिः।
- प्रणवोपासनम्।
- सम्पूर्णप्रणवोपासकस्य ब्रह्मलोकप्राप्तिः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- षोडशकलपुरुषविषयकविचारः।
- षोडशकलः पुरुषः परमात्मेति मतान्तरविमर्शः।
- क्षणिकविज्ञानवादनिराकरणम्।
- साङ्ख्यपक्षनिराकरणपुरस्सरम् आत्मनः अकर्तृत्वाभोक्तृत्वस्वरूपप्रतिपादनम्।
- शिष्याणां गुरौ भक्तिप्रदर्शनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. प्रश्नोपनिषत्, गोरखपुर : गीताप्रेस्।
2. सुब्रह्मण्यशास्त्री, एस्. (सं.), उपनिषद्भाष्यम्, वाराणसी : श्री दक्षिणामूर्तिमठ प्रकाशन, डि-४९/९ शाङ्करग्रन्थावलिः (प्रथमो भागः)
3. सोमवालः, श्रीकृष्ण (प्र.स.), उपनिषद्भाष्यम्, नवदेहली : दिल्ली संस्कृत अकादमी, करोलाभागुपनगरम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. ईशादिपञ्चोपनिषदः, हृषीकेश : श्री कैलासाश्रमः।
2. प्रश्नोपनिषत्, दिल्ली : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.3: विवेकचूडामणौ प्रतिपादिताः विशिष्टाः विचाराः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ब्रह्मतत्त्वसाक्षात्कारे साधनीभूतानाम् अंशानां परिचयप्रदानम्।
2. वस्तुविचारस्य तत्त्वप्रतिपादनम्।
3. मोक्षहेतूनां विमर्शनम्।
4. आत्मानात्मविवेचनपुरस्सरं शरीरत्रयस्य विचारबोधनम्।
5. नरजन्मनः महत्त्वप्रतिपादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. मनुष्यजन्मनः महत्त्वं विज्ञाय तत्साफल्यार्थं प्रवृत्तिं प्रवर्त्स्यन्ति।
2. वेदान्तदर्शनस्य अवगमनार्थं मुख्यभूतानां विचाराणां सङ्ग्रहेण अध्ययनं करिष्यन्ति।
3. साधनचतुष्टयसम्पत्तिः, गुरूपसत्तिः, मोक्षहेतवः इत्यादीनां विमर्शनं कृत्वा गुरोः महत्त्वादिविषये ज्ञानमवाप्स्यन्ति।
4. सरलैः श्लोकैः प्रतिपादिततत्त्वानि सरलभाषया व्याख्यातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
5. वेदान्तदर्शने अपेक्षितं प्रवेशं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.3	विवेकचूडामणौ प्रतिपादिताः विशिष्टाः विचाराः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- गुरुनमस्कारः।
- नरजन्मप्रशंसा।
- आत्मबोध एव मुक्तिहेतुः।
- मुक्त्यर्थो यत्नविशेषः।
- वस्तुविचारः।

- आत्मविद्याधिकारी।
- साधनचतुष्टयसम्पत्तिः।
- गुरूपसत्तिः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- मार्गोपदेशः।
- मोक्षहेतवः।
- आत्मानात्मविचारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्थूलशरीरम्।
- सूक्ष्मशरीरम्।
- कारणशरीरम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- परमात्मनः स्वरूपम्।
- बन्धस्य स्वरूपम्।
- बन्धमोक्षोपायः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. विवेकचूडामणिः, ४६७९/२, भू-तल, गली नं. २१-ए, अन्सारी रोड, दरियागञ्ज, नई दिल्ली : चौखंबा पब्लिशिङ्ग हौस्।
2. श्रीजगद्गुरुशङ्कराचार्यमहासंस्थानम्, विवेकचूडामणिः, शृङ्गेरी : दक्षिणाम्नायश्रीशारदापीठम्।
3. गीताप्रेस्, विवेकचूडामणिः, गोरखपुर्।
4. आनन्द, अरविन्द, विवेकचूडामणिः, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. विमल, लक्ष्मीकान्त, डा., अद्वैतानुभूतिः, चौखम्बा संस्कृतप्रतिष्ठान।
2. मिश्रा, सूर्यमणि, विवेकचूडामणि, खान्पुर : चिन्तन प्रकाशन ।
3. Turiyananda, Svami. Vivekachudamani of shankaracharya, Chennai: Raamakrishna Mutt.

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.4: आत्मबोधः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. सरलतया वेदान्ततत्त्वानां बोधनम्।
2. श्लोकरूपेण निबद्धानां जीवब्रह्मजगद्विषयाणाम् अवबोधनम्।
3. प्रकरणग्रन्थानां परिचयप्रापणम्।
4. सङ्ग्रहेण वेदान्ततत्त्वानां सोदाहरणं निरूपणम्।
5. अध्यारोपापवादादिन्यायानाम् अवगमपुरस्सरं वेदान्ततत्त्वानाम् अवगमनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. श्रीशङ्कराचार्यैः लिखितानां प्रकरणग्रन्थानां परिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. आत्मबोधाख्ये ग्रन्थे रचितैः सरलैः श्लोकैः वेदान्तप्रमेयाणां गभीरं ज्ञानमवाप्स्यन्ति।
3. पञ्चीकरणप्रक्रिया, जगत्सृष्टिविचारः, शरीरत्रयविचारः, ब्रह्मात्मनोः ऐक्यम् इत्यादिविचारान् सरलैः दृष्टान्तैः अवगमिष्यन्ति।
4. निगूढानां वेदान्ततत्त्वानां सरलया भाषया व्याख्यानं कर्तुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.4	आत्मबोधः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- मङ्गलश्लोकः।
- अविद्यानिवर्तकस्य विचारः।
- संसारस्य मिथ्यात्वम्।
- आत्मनः भेदस्य कल्पितत्वम्।
- साक्षिणः स्वरूपम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- देहेन्द्रियमनोबुद्धीनां सचेनत्वं कथमिति विचारः।

- आत्मानात्मनोः अध्यासः।
- आत्मनः अविक्रियत्वम्।
- शरीरादीनाम् आविद्यकत्वम्।
- आत्मनः स्वरूपम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- एकस्य आत्मनः ध्यानम्।
- अरणिदृष्टान्तः।
- अहं ममेति अज्ञानस्य बाधः।
- आत्मारामस्य स्वरूपम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- उपाधिविलयः।
- ब्रह्मावधारणम्।
- आत्मनः सर्वावभासकत्वम्।
- ब्रह्मभिन्नस्य सर्वस्य मिथ्यात्वम्।
- प्रकरणसमाप्तिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. अनन्तरामन्, एच्. जि., आत्मबोधः, लाल्भाग् पोर्ट् रोड् : प्रसन्न प्रिंटर्स् एण्ड पब्लिशर्स्।
2. प्रकरणाष्टकम्, डि. ४९/९, मिश्रा पोख्रा, वाराणसी : श्रीदक्षिणामूर्तिमठ।
3. श्रीकृष्णपन्तशास्त्रि, प्रकरणपञ्चकम्, नई दिल्ली : चौखम्बा संस्कृतप्रतिष्ठान।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. प्रकरणाष्टकम्, डि, ४९/९ मिश्रा पोख्रा, वाराणसी : श्रीदक्षिणामूर्ति मठ।
2. शास्त्री, श्रीकृष्णपन्त, प्रकरणपञ्चकम्, नई दिल्ली : चौखम्बा संस्कृतप्रतिष्ठान।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.5: अपरोक्षानुभूतिः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. सरलैः श्लोकैः वेदान्तप्रमेयाणां सङ्ग्रहेण प्रतिपादनम्।
2. आत्मतत्त्वोपयोगिनां शरीरादिस्वरूपाणां विमर्शनम्।
3. वेदान्तानां तात्पर्यं कुत्र वर्तते इति अवगमनम्।
4. ब्रह्मतत्त्वाभ्यासस्य महत्त्वप्रतिपादनम्।
5. वेदान्ततत्त्वानां सरलैः दृष्टान्तैः अवबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वेदान्ततत्त्वानां सरलया शैल्या निरूपणं कथं कर्तव्यमिति ज्ञास्यन्ति।
2. वादग्रन्थेषु प्रवेशाय अपेक्षितानाम् अंशानां ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
3. शरीरत्रैविध्यम्, अवस्थात्रैविध्यं, कोशपञ्चकं, जगत्सृष्टिः इत्यादिविचाराणां सूक्ष्मतया अवलोकनेन स्पष्टप्रतिपत्तिं प्राप्स्यन्ति।
4. ब्रह्मज्ञानसाधनीभूतानाम् अंशानां विचारेण तद्विषयकसंशयनिवारणं करिष्यन्ति।
5. सरलया भाषया वेदान्ततत्त्वस्य निरूपणं कर्तुं सामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.5	अपरोक्षानुभूतिः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- शम-दम-उपरति-तितिक्षा-श्रद्धादीनां स्वरूपम्।
- विचारस्य स्वरूपम्।
- देहादीनाम् अनात्मत्वम्।
- ज्ञानं किमिति विचारः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मनः स्वप्रकाशत्वम्।

- स्थूलसूक्ष्मशरीरयोः स्वरूपम्।
- प्रपञ्चस्य उपादानविषयकविचारः।
- आत्मनः ब्रह्मरूपत्वम्।
- यस्मिन् सर्वाणि भूतानि इत्यादिश्लोकानां विवरणम्।
- ब्रह्मणि जीवत्वभ्रान्तिः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मानात्मविवेकस्य अध्यस्तत्वम्।
- आत्मनि देहत्वस्य भ्रमत्वम्।
- प्रारब्धकर्मणः विचारः, प्रपञ्चोपादानविचारश्च।
- ब्रह्मणः वाचामगोचरत्वम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कालस्य निर्वचनम्।
- नियमादीनां स्वरूपविवेचनम्।
- कुम्भकादीनां विवरणम्।
- पूर्णत्वस्य अभ्यासः।
- ब्रह्मविषयकवृत्त्युदयः।
- राजयोगः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. एम्.ए. सुब्रह्मण्यशास्त्रि एस्., प्रकरणाष्टकम्, डि. ४९/९, वाराणसी : महेश रिसर्च इंस्टीट्यूट्।
2. शास्त्रि, श्रीकृष्णपन्त, प्रकरणपञ्चकम्, नई दिल्ली : चौखम्बा संस्कृतप्रतिष्ठान।
3. अपरोक्षानुभूतिः, शृङ्गेरी : श्रीजगद्गुरुशङ्कराचार्यमहासंस्थानं, दक्षिणाम्नायश्रीशारदापीठम्।
4. चिन्मयानन्द, स्वामी, अपरोक्षानुभूति आदिशङ्कराचार्य रचित (संस्कृत एवम् हिन्दी अनुवाद), प्रकाशक : सेंट्रल् चिन्मय मिशन्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. अखण्डानन्दसरस्वती, स्वामि, अपरोक्षानुभूतिप्रवचनम्, सत् सहित्यप्रकाशन ट्रस्ट्।
2. अपरोक्षाऽनुभूतिः, खीम्राज् श्रीकृष्णादास्।
3. Deshmukh, Dr. Shrikrishna Aparoksanubhuti, Delhi: Motilal Banarsidas Publications.

B.A. Hons.

(Dvaita-Vedanta)

अधिगमपरिणाम-आधारितपाठ्यचर्यारूपरेखा
स्नातककार्यक्रमः - द्वैतवेदान्तः
2025

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये
UGC

विश्वविद्यालय-अनुदान-आयोगः
बहादुरशाह-जफर-मार्गः
नवदेहली - 110002

UGC LOCF Committee (Sanskrit)

Prof. Shrinivasa Varakhedi
Chairperson of the Committee and Vice-Chancellor, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058, ✉ vc@csu.co.in
Prof. Sukant Kumar Senapati
Vice-Chancellor, Shri Somnath Sanskrit University, Veraval, ✉ sukantsnpt@gmail.com
Prof. Viroopaksha V Jaddipal
Secretary, MSVVP, Ujjain, ✉ vvjaddipal@gmail.com
Dr. M V Natesan
Retd Professor, SSV Kaladi, Kailash Nagar Kolazhy, Biyur, Trichur-10
✉ natesanskt2000@gmail.com
Dr. Mamta Tripathi
Assistant Professor, Gargi College, Delhi, ✉ mamtatripathi.jnu@gmail.com

Curriculum Development Committee for BA Hons. (Dvaita)

Prof. Sukant Kumar Senapati
Chairperson of the committee and Vice-Chancellor, Shri Somnath Sanskrit University, Veraval,
✉ sukantsnpt@gmail.com
Prof. Narayana Pujar
Professor and Head, Department of Dvaita Vedanta, National Sanskrit University, Tirupati, Andhra Pradesh, ✉ nspm12@gmail.com
Dr. Gowtham R.
Asst. Professor, Department of Philosophy, University of Patanjali (UoP), Haridwar, Uttarakhand, ✉ gowtham@uop.edu.in
Dr. Srinivasa Kumar N Acharya
Convenor of the Committee and Asso. Professor and HoD, Dept. of Philosophy, Manipal Academy of Higher Education, Manipal, Karnataka, ✉ head.philosophy@manipal.edu

Co-ordination Committee

Dr. G. Surya Prasad
Asst. Professor, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058
✉ dr.gsurya.prasad@csu.co.in
Dr. Awasthi Sailesh Kumar
Asst. Professor Grade, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058
✉ dr.awasthisailesh@csu.co.in
Dr. Kishor Kumar
Asst. Professor Grade, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058
✉ dr.kishor_kumar@csu.co.in
Dr. Deepika Dixit
Asst. Professor Grade, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058
✉ dr.deepikadixit@csu.co.in

विषयसूची

कार्यक्रमस्य परिचयः 6

कार्यक्रमस्य उद्देश्यानि 8

कार्यक्रमस्य परिणामाः 9

प्रधानानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम् 10

गौणानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम् 12

संस्कृतस्नातकस्य गुणाः 13

संस्कृतस्नातकानां योग्यतासंसूचकानि 14

प्रधानपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः 15

गौणपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः 16

प्रथमवर्षः प्रधानपाठ्यक्रमाः 17

प्रथमसत्रार्द्धः (Semester - 1) 18

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1: सर्वशास्त्राऽर्थनिर्णयः 18

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2: प्रमाणपरिचयः 20

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3: इतिहासपुराणपरिचयः 22

द्वितीयसत्रार्द्धः (Semester - 2) 24

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4: अनुमानप्रमाणपरिचयः 24

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5: सामान्यतत्त्वानां परिचयः 26

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6: श्रीकृष्णार्जुनयोः संवादः 28

द्वितीयवर्षः प्रधानपाठ्यक्रमाः 30

तृतीयसत्रार्द्धः (Semester - 3) 31

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1: याज्ञीयमन्त्रव्याख्यानम् 31

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2: अनुबन्धचतुष्टयविमर्शः 33

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3: नचिकेतोपाख्यानम् 35

चतुर्थसत्रार्द्धः (Semester - 4) 37

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4: प्रपञ्चमिथ्यात्त्वविमर्शः 37

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5: ब्रह्ममीमांसाशास्त्रे फलाध्यायः 39

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6: द्वैतवेदान्तेतिहासः 41

तृतीयवर्षः प्रधानपाठ्यक्रमाः 43

पञ्चमसत्रार्द्धः (Semester - 5) 44

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.1: वेदापौरुषेयत्वसमर्थनम् 44
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2: ओङ्कारार्थनिरूपणम् 46
षष्ठसत्रार्धः (Semester - 6) 48
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3: ब्रह्ममीमांसारम्भः 48
चतुर्थवर्षः प्रधानपाठ्यक्रमाः 50
सप्तमसत्रार्द्धः (Semester - 7) 51
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1: उपाधिविमर्शः 51
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2: अन्यत्र प्रसिद्धशब्दानां परमात्मनि समन्वयः 53
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3: परापरविद्ययोः विमर्शः 55
अष्टमसत्रार्द्धः (Semester - 8) 57
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4: वादकथाप्रकारः 57
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.5: मिथ्यात्वनिर्वचनविमर्शः 59
प्रथमवर्षः गौणपाठ्यक्रमाः 61
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.1: दर्शनस्य सामान्यपरिचयः 62
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.2: न्यायवैशेषिकयोः परिचयः 64
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.3: पाणिनीयपरिचयः 66
द्वितीयवर्षः गौणपाठ्यक्रमाः 68
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1: धर्मविवेकः 69
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2: दशगणीज्ञानम् 71
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.3: कारकप्रकरणम् 73
तृतीयवर्षः गौणपाठ्यक्रमाः 75
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1: द्वैतवेदान्तसम्प्रदायस्य प्रमुखाः प्रवर्तकाः 76
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2: अद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः 78
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3: विशिष्टाद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः 80
चतुर्थवर्षः गौणपाठ्यक्रमाः 82
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.1: भारतीयज्ञानपरम्परा 83
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.2: मीमांसाप्रवेशिनी 85
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.3: न्यायसोपानम् 87
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.4: तर्कमतसौरभम् 89

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.5: शाब्दबोधप्रक्रिया 91

कार्यक्रमस्य परिचयः
(Introduction of the Program)

अस्य कार्यक्रमस्य उद्देश्यं तावत् नवीनदृष्टिकोणयुक्तानां छात्राणां सर्वेषां द्वैतवेदान्तस्य स्नातकपाठ्यक्रमेषु उन्मुखीकरणम् अस्ति। अयं पाठ्यक्रमः Learning Outcome-based Curriculum Framework **(LOCF)** इत्यस्य आधारेण निरूपितःअस्ति, यः विविधविश्वविद्यालयेषु अनुसर्तुं योग्यः अस्ति।

LOCF - पद्धतिः स्नातकस्तरे लक्ष्यकेन्द्रितस्य पाठ्यक्रमस्य प्रस्तुतये उपकरोति। इयं पद्धतिः "छात्रकेन्द्रितायाःशिक्षण-अधिगमप्रक्रियायाः आविष्करणे अत्युपयुक्ता भवति इति अभिप्रायेण निरूपिता अस्ति। एषा पद्धतिः छात्राणाम् अधिगमानुभवे स्पष्टतां दार्ढ्यं च समुत्पादयति। अनया पद्धत्या छात्राः यथेच्छं स्वीयपाठ्यक्रमे संलग्नाःभवन्ति। ईदृशः स्नातकपाठ्यक्रमः छात्राणां न केवलं द्वैतवेदान्तविषये शिक्षणं प्रददाति अपितु व्यक्तित्वविकसनेन सह उपजीविकां कल्पयति।

LOCF - पद्धतिः पाठ्यक्रमस्य स्वभावं स्वरूपं वाविस्तरेण वर्णयति अपि च पाठ्यक्रमस्य अध्ययनाद् यानि यानि फलानि प्राप्यन्ते, तान् अपि सूचयति। अनया पद्धत्या स्नातकस्तरपाठ्यक्रमात् व्यज्यमानाः गुणाः निर्दिश्यन्ते। एते गुणाः स्वास्थ्यम्, भावनात्मकसंतुलनम्, समालोचनात्मकचिन्तनम्, सामाजिकन्यायः च एवं औद्योगिककौशलानि भवन्ति। अयं कार्यक्रमः छात्रेषु निरन्तराध्ययनयोग्यतां, स्थिरजीवनं च जनयति। भारतीयदर्शनाध्ययनविषये दृष्टिकोणं च परिवर्तयति।

बी.ए. द्वैतवेदान्तः (प्रतिष्ठापाठ्यक्रमः) इत्यस्मिन् पाठ्यक्रमे विविधदर्शनान्याश्रित्य समीक्षात्मकानि, विमर्शात्मकानि, विविष्टचिन्तनपराणि लेखनानि रचयितुं स्रोतः समुपलभ्यते। अयं पाठ्यक्रमः अंतर्विषयात्मकपद्धतिम् अनुसरति यया छात्राः द्वैतवेदान्तक्षेत्रस्य संक्षिप्तं, गूढं च परिचयं प्राप्नुवन्ति, ये च अन्यान्विषयान् अपि पठन्ति, तेषु विषयेषु अपि विशिष्टां जिज्ञासां प्राप्नुवन्ति। अयं पाठ्यक्रमः मानवजीवनकौशलेन, सामाजिकविज्ञानेन, अध्यात्मविज्ञानेन च सह सम्बन्धं स्थापयति। अनेन पाठ्यक्रमेण छात्राः भारतीयदर्शनानां विश्लेषणे समस्या-समाधानयोरधिगमने च सामर्थ्यं सम्पादयन्ति।

एषः पाठ्यक्रमः छात्रेषु सर्वोत्तमं बौद्धिकसामर्थ्यं जनयितुं रचितः अस्ति। येन छात्रः व्यक्तित्वविकासं सामाजिक जीवनविकासं च आसादयितुं समर्थः भवेत्।

अयं पाठ्यक्रमः भारतीयदर्शनाध्ययनस्य सामान्यरूपेण प्रचलितान् दृष्टिकोणान् आविष्कर्तुम् अन्यथाधारणां च अपाकर्तुं तद्द्वारा द्वैतदर्शनाध्ययने छात्राणां रुचिं च जनयितुं संरचितः वर्तते। अयं कार्यक्रमः छात्राणां अधिकतमां मनोनुकूलतां (Flexibility) कल्पयितुम् आयोज्यते।

अत्र मुख्यविषयान्तर्गतानि चत्वारिंशद् (Core Disciplinary Papers) 40 पत्राणि सन्ति, यानि द्वैतवेदान्तविषये मूलभूतं ज्ञानं, समीक्षात्मकं तार्किकं चचिन्तनं, तुलनात्मकं ज्ञानं विमर्शात्मकं विवेचनात्मकम्

अध्ययनं च यथावत्प्रयच्छन्ति। अयं पाठ्यक्रमः एवमपि दृष्टिगतं स्यात्, यत्छात्राः स्वस्वरुच्यानुसारं शिक्षां स्वयमेव समनुनयन्तु इति निमित्तेन अनेकविकल्पान् प्रदातुं नियोजितः अस्ति इति।

पाठ्यक्रमोऽयं न केवलं प्राच्यनदर्शनेषु अपितु पाश्चात्य-आधुनिकदर्शनेषु च ज्ञानं कौशलं च संवर्धयति। अन्येषु विषयेषु अपि आवश्यकानि कौशलानि संवर्धयति। बी.ए. द्वैतवेदान्तपाठ्यक्रमः अंतश्शास्त्रीयः बहुशास्त्रीयश्च अस्ति। यः विविधदर्शनेषु विशेषज्ञानं प्राप्तुं सहायकः अस्ति्। यश्च अन्यविषयाणां सम्बद्धकौशलानां प्राप्त्युपायः भवति। एतस्य पाठ्यक्रमस्य मुख्यविषयाः (Core), अंतश्शास्त्रीयबहुशास्त्रीय-विषयविशेषवैकल्पिकपत्राणां (Interdisciplinary Multidisciplinary Electives), कौशलवर्धनपाठ्यानां (Skill Enhancement Courses) च सम्यक्संयोजनम् आवहति। अनेन भारतीयदर्शनेषु अध्ययनं कुर्वन् छात्रः तदितरसंबद्धविषयेभ्यः अपि यथायोग्यं ज्ञानं लभते।

स्वरूपं विस्तृतिः च (Nature And Scope)

बी.ए. द्वैतवेदान्तपाठ्यक्रमः त्रिवर्षीयः/चतुर्वर्षीयः अस्ति। प्रतिवर्षं द्वे द्वौ सत्रौ भवतः। अतः सम्पूर्ण पाठ्यक्रमे षट्/अष्टौ सत्राणि भवन्ति। प्रति सत्रं षोडशसप्ताहपर्यन्तः अध्ययनाध्यापनमूल्याङ्कनकालः निश्चितो भवति। अस्मिन्पाठ्यक्रमे अध्यापनं च अध्ययनं च सैद्धान्तिककक्षाभिः (Lecture व्याख्यानरूपेण) तथा प्रशिक्षणकक्षाभिः **(Tutorial)** सह सम्पन्नं भवति। पाठ्यक्रमः औपचारिकव्याख्यानैः सह अध्याप्यते, यत्र Powerpoint प्रस्तुतीनां, Audio-Video उपकरणानां च उपयोगः करणीयः। यथायोग्यमवसरः प्राप्तः चेत् अन्यानिशिक्षणसाधनानि अपि प्रयोक्तुं शक्यन्ते।

केषुचित्पाठ्येषु अतिरिक्तानि अपेक्ष्यानि भवन्ति, यथा – वृत्तचित्रदर्शनम् (Documentary), चलनचित्रदर्शनम्, क्षेत्रकार्यं (Field Work), अभिलेखसंग्रहणम् (Archival Work), विविधविदुषां/संस्थानां दर्शनम् (Interaction with Scholars and Visit to Gurukula), परियोजनायाः कार्यम् (Project Work) इत्यादीनि। एतानि नियमिताध्यापनसहितं सम्यक्समायोज्यन्ते।

कार्यक्रमस्य उद्देश्यानि
(Objectives of the Program)

अस्य पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यम् एवं प्रकारेण निर्दिष्टं भवति -

1. छात्रेभ्यः भारतीयदार्शनिकपरम्परायाः ज्ञानस्य प्रदानम्।
2. एतत् ज्ञानं समाजस्य श्रेयसि कथम् उपयोगी भवति, इति शिक्षणम्।
3. दार्शनिकाः कथम् अनुसन्धानम् अकुर्वन्, अधुना कुर्वन्ति, कथं तर्कमाश्रित्य तथ्येषु विवादं कुर्वन्तीत्यस्य ज्ञानप्रापणम्।
4. प्राचीनज्ञानपरम्परायाः अध्ययनात् अधुनातनजीवनस्य निर्माणम्।
5. अतीतवर्तमानयोः ज्ञानकर्मणोः परस्परंसम्बद्धतायाः ज्ञानप्रदानम्।
6. छात्राणां चिन्तनकौशल-जीवनकौशल-विश्लेषणशक्ति-तार्किकचिन्तनानां वर्धनम्।
7. अनुसन्धानाभिमुखदृष्टेः प्रदानम्।

कार्यक्रमस्य परिणामाः

(Outcomes of the Program)

अस्मिन् पाठ्यक्रमे पञ्जीकृताः छात्राः अत्यावश्यककौशलानां सामर्थ्यानां च पूर्णतया सङ्ग्रहणे प्रशिक्ष्यन्ते। एतानि अधोलिखितलक्ष्याणि संसाधयितुम् अवसरं लप्स्यन्ते -

कार्यक्रमस्य परिणामः – 1	विशिष्टकाले, विशिष्टप्रदेशे आविष्कृतानां दार्शनिकतत्त्वानाम् मूलरूपेण अध्ययनम्।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 2	विशिष्टसन्दर्भेषु देशविशेषे च समुत्पन्नानां दर्शनानां ज्ञानं व्यवस्थितरूपेण दार्शनिकतत्त्वानामधिगमनम्, प्रस्तुतीकरणम्, देश-काल-संस्कृत्याद्याधारेण तत्त्वानां तथ्यानाञ्च सूक्ष्मतया तुलनां कर्तुं प्रेरणा।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 3	द्वैतदर्शने उन्नताध्ययनाय ग्रन्थसूचीसंसाधनानां (Bibliographical Tools) उपयोगक्षमता।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 4	भिन्नभिन्नानां दार्शनिकविचारधाराणां, तर्कविन्यासानां, दृष्टिकोणानां च सम्यक् ज्ञानं परीक्षणञ्च।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 5	विभिन्नदार्शनिकतत्त्वानां परिशीलनं तद्द्वारा दार्शनिकेषु तत्प्रकाशिततत्त्वेषु च गौरवबुद्धेः विकासः।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 6	प्रत्यक्षादिप्रमाणानां व्यवस्था, जीव-ब्रह्म-प्रकृति-प्रपञ्चादिवस्तूनां विशिष्टाध्ययने प्रमाणानां स्थानं स्वरूपञ्च ज्ञातुं अपेक्षितस्य विशिष्टकौशलस्य विकासः।

प्रधानानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम्
(PROGRAM OUTCOME MAPPING FOR MAJOR COURSES)

Course Name पाठ्यक्रमनाम	Rootedness भारतीयमूलानि	IKS भारतीय ज्ञान परम्परा	Futuristic भविष्यवादी	Employability वृत्तिप्रदानक्षमता	Value, Skill and Multidisciplinary मूल्यानि, कौशलानि एवं बहुशास्त्रीयपाठ्यक्रमः	Disciplinary Knowledge अध्ययनशाखायाः ज्ञानम्	Difficulty Level काठिन्यस्तरः
सर्वशास्त्राऽर्थनिर्णयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
प्रमाणपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
इतिहासपुराणपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अनुमानप्रमाण-परिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
सामान्यतत्त्वानां परिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
श्रीकृष्णार्जुनयोः संवादः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
याज्ञीयमन्त्र-व्याख्यानम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अनुबन्धचतुष्टयविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
नाचिकेतोपाख्यानम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
प्रपञ्चमिथ्यात्वविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ब्रह्ममीमांसाशास्त्रे फलाध्यायः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
द्वैतवेदान्तसम्प्रदायस्य प्रमुखाः प्रवर्तकाः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

वेदापौरुषेयत्वसमर्थनम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ओङ्कारार्थनिरूपणम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ब्रह्ममीमांसारम्भः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
उपाधिविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अन्यत्रप्रसिद्ध-शब्दानां परमात्मनि समन्वयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
परापरविद्याविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वादकथाप्रकारः भेदसाधकप्रमाणम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
मिथ्यात्वनिर्वचनविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

गौणानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम्
(PROGRAM OUTCOME MAPPING FOR MINOR COURSES)

Course Name पाठ्यक्रमनाम	Rootedness भारतीयमूलानि	IKS भारतीय ज्ञान परम्परा	Futuristic भविष्यवादी	Employability वृत्तिप्रदानक्षमता	Value, Skill and Multidisciplinary मूल्यानि, कौशलानि एवं बहुशास्त्रीयपाठ्यक्रमः	Disciplinary Knowledge अध्ययनशाखायाः ज्ञानम्	Difficulty Level कठिनतायाः स्तरः
दर्शनसामान्यपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
काणादगौतमीयपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
पाणिनीयपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
धर्मविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
दशगणीज्ञानम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
कारकप्रकरणम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
द्वैतवेदान्तसम्प्रदायस्यप्रमुखाः प्रवर्तकाः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
विशिष्टाद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहा-सः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
भारतीय-ज्ञान-परम्परा	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
मीमांसाप्रवेशिनी	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
न्यायसोपानम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
तर्कमतसौरभम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

संस्कृतस्नातकस्य गुणाः

(GRADUATE ATTRIBUTES IN SANSKRIT)

संस्कृतशिक्षायां स्नातकगुणाः नाम प्रत्येकं पाठ्यक्रमस्य आरम्भे उल्लिखितानाम् अपेक्षितपाठ्यक्रमाधिगमपरिणामानां समवायः भवति। संस्कृतस्नातकः विविधपाठ्यक्रमाणाम् अध्ययनद्वारा यौ लक्षण-गुणौ प्रदर्शयितुं समर्थः भविष्यति तौ अधः सूचीबद्धौ स्तः -

द्वैतवेदान्तपाठ्यचर्यायाः स्नातकस्य गुणाः

पाठ्यक्रमस्य समापनानन्तरं छात्राः समालोचनात्मकचिन्तनस्य, युक्तियुक्तपरीक्षणस्य, प्रभावपूर्णसंवादस्य च कौशलानि अर्जयिष्यन्ति। ते प्राच्यपाश्चात्यदर्शनयोः तथाभूतवर्तमान-आध्यात्मिकचिन्तनयोः सम्बन्धं विवेक्तुं शक्नुवन्ति, मानवसमाजस्य अध्ययनाय यः दार्शनिकसम्बद्धविवादः (Philosophical Debates) अतीवमहत्वपूर्णः अस्ति, तस्मिन् अपि संवेदनशीलाः भविष्यन्ति। बी.ए. द्वैतवेदान्तपाठ्यक्रमे स्नातकापेक्षिताः निम्नलिखिताः गुणाः भवन्ति -

GA1	भारतीयदर्शनानां तत्परम्परायाश्च ज्ञानम्, येन भारतवर्षे प्राचीनकालात् आधुनिककालपर्यन्तं दार्शनानां विकासस्य बोधः स्यात्।
GA2	पाश्चात्यदर्शनानां विकासप्रक्रियायाः पाश्चात्यदर्शनेषु भारतीयदर्शनानां प्रभावः कीदृश इतिबोधः स्यात्।
GA3	जटिलानां दार्शनिकसमस्यानां विवादानां ऐतिहासिकदृष्ट्या सम्यक्पठनं, तत्र उपस्थापितप्रमाणानां मूल्याङ्कनं, तर्कविन्यासस्य सम्यगवबोधः, तस्य समालोचनात्मकविमर्शः च।
GA4	दीर्घकालपर्यन्तं तथाविभिन्न-सांस्कृतिक-भौगोलिकक्षेत्रेषु प्रवृत्तानां दार्शनिकचिन्तनानां प्रतिमानानां (Patterns) विश्लेषणक्षमता।
GA5	सामाजिक-सांस्कृतिकविषयेषु दर्शनानां प्रभावः ज्ञायते। ऐतिहासिकदृष्ट्या दर्शनानां विकासस्य परिचयः च ज्ञायते।
GA6	राष्ट्रीयभावनायाः, पुरुषार्थविवेकस्य, मानवमूल्यानां, संविधानमूल्यानां च सम्मानबुद्धिः जायते।
GA7	व्यक्तित्वविकसनं तथा उपर्युक्तविश्लेषणशक्तीनां सम्पादनं भवति।
GA8	संस्कृतौ परम्परायां च श्रद्धा, चिन्तनशक्तेः संवर्धनं देशस्य विविधतायाः अवगमनं च भवति।

संस्कृतस्नातकानां योग्यतासंसूचकानि
(QUALIFICATION DESCRIPTORS FOR SANSKRIT GRADUATES)

संस्कृतं किञ्चन क्षेत्रं भवति यत्र वयं सामाजिक-राजनैतिक-न्याय-नैतिकादीनां विभिन्नानां विश्वं प्रभावयतां पक्षाणाम् अध्ययनं कर्तुं प्रवृत्ताः भवेम। तदर्थं बी.ए. ऑनर्स् (द्वैतवेदान्तः) पाठ्यक्रमाय अधोदत्तानि योग्यतासंसूचकानि स्वीकृतानि -

- संस्कृतस्य संस्कृतशास्त्राणाञ्च गहनतया अवबोधस्य प्रदर्शनम्।
- सरलमानकसंस्कृतेन समृद्धप्राचीनप्रज्ञावबोधाय ज्ञानस्य अनुप्रयोगः।
- भारतीयज्ञानपरम्परायाः (IKS) समकालीनज्ञानपरम्पराणां च विस्तृतज्ञानस्य प्रदर्शनम्।
- अर्थशास्त्र-राजनीति-न्याय-गणित-भौतिक-रसायन-विज्ञानादिविषयज्ञानोपेतस्य संस्कृतस्य बहुशास्त्रियो-पागमत्त्वेन प्रदर्शनम्।
- समकालीनविषयाणां व्यापकं ज्ञानं, चितक्षेत्रसम्बद्धः वैदुष्यपूर्णशोधः, समकालीनविषयावगमनाय आवश्यककौशलानां प्रविधीनां च प्रदर्शनम्।

पाठ्यक्रमस्य समुचितरीत्या समापनानन्तरं छात्राः द्वैतदर्शने स्नातकपदवीम् (**B.A.Dvaita Darshana)** प्राप्नुवन्ति। अस्य विभागस्य द्वैतवेदान्तस्नातकाः विभिन्नज्ञानक्षेत्रेषु, औद्योगिकक्षेत्रेषु च संलग्नाः आत्मसंतोषजनकं कार्यं सम्पादयितुं समर्थाः भविष्यन्ति। ते द्वैतदर्शने प्रमुखानां ग्रन्थानां ज्ञानं सम्पाद्य द्वैतवेदान्तसम्बद्धैः विद्वत्संवादैः सह सम्बन्धं च स्थापयितुं शक्नुवन्ति। एषः ज्ञानप्रकारः दर्शने उच्चशिक्षायाः संशोधनप्रवृत्तौ वा एकः दृढः आधारः भवति। अपि च, विशिष्टविषयकौशलेन सह यानि जीवनोपयोगीनि कौशलानि - यथा तर्कशक्तिः, संवादकौशलम्, नूतना दृष्टिः, व्यक्तित्वविकसनं, मूल्याङ्कनबुद्धिः च इत्येतानि अपि दार्शनिकविषयाध्ययनेन विकसितानि भवन्ति। जटिलेऽस्मिन् जीवनसन्दर्भे मानवसमाजस्य उत्कर्षाय दार्शनिकतत्त्वानाम् अध्ययनं कुर्वन्तः एते छात्राः समृद्धं, फलप्रदम्, अर्थपूर्णं च जीवनं नेतुं समर्थाः भवन्ति।

अधोलिखिताः विकल्पाः द्वैतवेदान्तस्नातकपाठ्यक्रमे प्रशिक्षितस्य छात्रस्य उद्योगावकाशान् सूचयन्ति -

- अध्यापनम् अनुसंधानञ्च।
- नीतिनिर्माणं शासनञ्च।
- धार्मिकसंस्थासु नियुक्तिः।
- सार्वजनिकजीवनं जनप्रतिनिधित्वञ्च।
- पत्रकारितायां तथा समूहमाध्यमेषु कार्यम्।
- सामाजिकसेवा तथा सामाजिककार्यसम्बद्धकार्याणि।
- अभिलेखागारेषु, सङ्ग्रहालयेषु, पुरातत्त्व-अनुसन्धानक्षेत्रेषु च संलग्नता।
- प्रशासनिककार्येषु नियुक्तिः।

प्रधानपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः

क्र.सं.		पाठ्यक्रमविषयः	पाठ्यक्रम-श्रेयोऽङ्कः	पाठ्यक्रम-काठिन्यस्तरः
1	प्रथमवर्षः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 1.1: सर्वशास्त्राऽर्थनिर्णयः	4	100-199
2		प्रधानः 1.2: प्रमाणपरिचयः	4	100-199
3		प्रधानः 1.3: इतिहासपुराणपरिचयः	4	100-199
4		प्रधानः 1.4: अनुमानप्रमाण-परिचयः	4	100-199
5		प्रधानः 1.5: सामान्यतत्त्वानां परिचयः	4	100-199
6		प्रधानः1.6: श्रीकृष्णार्जुनयोः संवादः	4	100-199
7	द्वितीयवर्षः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 2.1: याज्ञीयमन्त्र-व्याख्यानम्	4	200-299
8		प्रधानः 2.2: अनुबन्धचतुष्टयविमर्शः	4	200-299
9		प्रधानः 2.3: नाचिकेतोपाख्यानम्	4	200-299
10		प्रधानः 2.4: प्रपञ्चमिथ्यात्वविमर्शः	4	200-299
11		प्रधानः 2.5: ब्रह्ममीमांसाशास्त्रे फलाध्यायः	4	200-299
12		प्रधानः 2.6: द्वैतवेदान्तसम्प्रदायस्य प्रमुखाः प्रवर्तकाः	4	200-299
13	तृतीयवर्षः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 3.1: वेदापौरुषेयत्वसमर्थनम्	4	300-399
14		प्रधानः 3.2: ओङ्कारार्थनिरूपणम्	4	300-399
15		प्रधानः 3.3: ब्रह्ममीमांसारम्भः	4	300-399
16	चतुर्थवर्षः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 4.1: उपाधिविमर्शः	4	400-499
17		प्रधानः 4.2: अन्यत्रप्रसिद्ध-शब्दानां परमात्मनि समन्वयः	4	400-499
18		प्रधानः 4.3: परापरविद्याविमर्शः	4	400-499
19		प्रधानः 4.4: वादकथाप्रकारः भेदसाधकप्रमाणम्	4	400-499
20		प्रधानः 4.5: मिथ्यात्वनिर्वचनविमर्शः	4	400-499

गौणपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः

क्र.सं.		पाठ्यक्रमविषयः	पाठ्यक्रम-श्रेयोऽङ्कः	पाठ्यक्रम-काठिन्यस्तरः
1	प्रथमवर्षः गौणपाठ्यक्रमाः	गौणः 1.क.1: दर्शनसामान्यपरिचयः	4	100-199
2		गौणः 1.क.2: काणादगौतमीयपरिचयः	4	100-199
3		गौणः 1.क.3: पाणिनीयपरिचयः	4	100-199
4	द्वितीयवर्षः गौणपाठ्यक्रमाः	गौणः 2.क.1: धर्मविवेकः	4	200-299
5		गौणः 2.क.2: दशगणीज्ञानम्	4	200-299
6		गौणः 2.क.3: कारकप्रकरणम्	4	200-299
7	तृतीयवर्षः गौणपाठ्यक्रमाः	गौणः 3.क.1: द्वैतवेदान्तसम्प्रदायस्यप्रमुखाः प्रवर्तकाः	4	300-399
8		गौणः 3.क.2: अद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः	4	300-399
9		गौणः 3.क.3: विशिष्टाद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः	4	300-399
10	चतुर्थवर्षः गौणपाठ्यक्रमाः	गौणः 4.क.1: भारतीय-ज्ञान-परम्परा	4	400-499
11		गौणः 4.क.2: मीमांसाप्रवेशिनी	4	400-499
12		गौणः 4.क.3: न्यायसोपानम्	4	400-499
13		गौणः 4.क.4: तर्कमतसौरभम्	4	400-499

प्रथमवर्षः

प्रधानपाठ्यक्रमाः

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रथमसत्रार्द्धः (Semester - 1)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1: सर्वशास्त्राऽर्थनिर्णयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वेदान्तशास्त्रप्रतिपाद्यानां तत्त्वानां बोधनम्।
2. भगवता नारायणेन क्रियमाणस्य सृष्ट्यादिकार्यस्य वर्णनावबोधः।
3. तारतम्यक्रमस्य अवबोधनम्।
4. भगवन्माहात्म्यस्य परिचयः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. माध्ववेदान्ततत्त्वानां सङ्ग्रहेण ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
2. माध्वसिद्धान्ते प्रतिपादितायाः सृष्टेः स्वरूपं प्रक्रियाञ्च ज्ञास्यन्ति।
3. सात्विकादिभेदेन जीववैविध्यं तरतमभावञ्च ज्ञास्यन्ति।
4. भगवतः सर्वोत्तमत्वं शास्त्रप्रतिपाद्यत्वञ्च स्पष्टं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1	सर्वशास्त्राऽर्थनिर्णयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. ईशसृष्टिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भगवतः सिसृक्षा।
- भगवतः रूपाऽविर्भावः।
- भगवत्स्वरूपम्।
- देवता-तारतम्यम्।

अन्वितिः २. जीवस्वरूपम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- जीवाऽनन्त्यम्।
- जीवेशभेदः।

- भविष्यत्पर्ववचनम्।
- पुराणसंवादः।

अन्वितिः ३. मोक्षसाधनानि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्रुतिवचनोद्धारः।
- गीतासूत्रसंवादः।
- भारतपुराणवचनानि।

अन्वितिः ४. गुरुलक्षणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पञ्चरात्रवचनम्।
- भविष्यत्पर्ववचनम्।
- श्रुतिसंवादः।
- सूत्रसंवादः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. आनन्दतीर्थकृतः, *महाभारततात्पर्यनिर्णयः - प्रथमाऽध्यायः सर्वशास्त्राऽर्थनिर्णयः*।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. राघवेन्द्रतीर्थकृतः, (2010), *महाभारततात्पर्यभावनिर्णयः*, सम्पादकः - राजा एस्. गुरुराजाचार्यः, - नञ्जनगूडु : श्रीसुयमीराघवेन्द्र-संशोधनकेन्द्रम्।
2. आनन्दतीर्थकृतः, (1998), *महाभारततात्पर्यनिर्णयः*, वादिराजतीर्थ-टिप्पणीसहित, प्रो. प्रभञ्जनाचार्यः (सम्पादकः)
3. आनन्दतीर्थकृतः, (2012), *महाभारततात्पर्यनिर्णयः*, जनार्दनभट्टिय-व्याख्यासहित, बेङ्गलूरु : वी. एम्. एम्. पी. प्रकाशनम्।
4. आनन्दतीर्थकृतः, (2009), *महाभारततात्पर्यनिर्णयः*, बण्ड्डेञ्जी गोविन्दाचार्य-टीकासहित, उडुपि : तत्त्वसंशोधनसंस्था।
5. आनन्दतीर्थकृतः, *महाभारततात्पर्यनिर्णयः*, विजयसिंहाचार्य-कन्नडसारसंहितम्, ई-प्रकाशनम्, mahabharatatatparyanirnaya.blogspot.com.

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2: प्रमाणपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. माध्वदर्शनाभिमतानां प्रमाणानां बोधनम्।
2. प्रमाणसामान्यलक्षणनिरूपणस्य परिचयप्रदानम्।
3. प्रमाणविभागकथनावबोधः।
4. ज्ञानप्रकाराणां बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. माध्वप्रमेयज्ञानसिद्ध्यङ्गानां प्रमाणानां ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
2. प्रमाणसामान्यविशेषलक्षणनिरूपणे समर्थाः भविष्यन्ति।
3. मतान्तरे निरूपितानां प्रमाणानां लक्षण-विभाग-प्रयोजनविमर्शने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2	प्रमाणपरिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रमाणलक्षणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- लक्षणलक्षणम्।
- लक्षणदोषाः।
- लक्षणप्रयोजनम्।
- प्रमाणसामान्यलक्षणम्।

अन्वितिः २. ज्ञानप्रकाराः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- संशयकारणम्।
- ख्यातिवादः।
- अनध्यवसायाऽद्यन्तर्भावः।
- दर्शनाऽन्तरे प्रमाणलक्षणविचारः।

अन्वितिः ३. केवलप्रमाणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दर्शनाऽन्तरे प्रमाणलक्षणविचारः।
- ईश्वर-लक्ष्मी-ज्ञाने।
- योगिज्ञानम्।
- अयोगिज्ञानम्।

अन्वितिः ४. प्रत्यक्षम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रत्यक्षलक्षणविचारः।
- स्मृतेर्याथार्थ्यम्।
- सन्निकर्षविचारः।
- निर्विकल्पकविमर्शः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. जयतीर्थकृता *प्रमाणपद्धतिः - प्रत्यक्षपरिच्छेदः*।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. आनन्दतीर्थकृतं *प्रमाणलक्षणम्,* *https://www.dvaitaonline.org/e-books/books-and-lessons#h.21g3iu3l2h45*
2. छलारि शेषाचार्यकृता *प्रमाणचन्द्रिका,* सम्पादकः - विद्वान् भीमसेनाचार्यः आतनूरु Bangalore: Dvaita Vedanta Studies and Research Foundation.
3. रघुनाथतीर्थ, (2008), *पदार्थविवेकः, e-copy of* *www.dvaita.net*
4. *प्रमाणपद्धतिः*, (2004) with 8 commentaries Bangalore: Dvaita Vedanta Studies and Research Foundation.
5. *प्रमाणपद्धतिः*, (2014) with Short Notes E-Pg Pathashala, By Dr. Narayan.
6. Panduranga Pandurangi, *प्रमाणपद्धतिः* - with Kannada Translation, Bangalore: Poorna Prajna Samshodhana Mandiram.
7. वरखेड़ी, श्रीनिवासः, *The Path of Proofs*, मणिपाल : मणिपाल यूनिवर्सल प्रेस।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3: इतिहासपुराणपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. इतिहासपुराणान्यधिकृत्य मध्वाचार्याभिमतस्य बोधनम्।
2. महाभारतस्य सकलशास्त्रार्थत्त्ववर्णनम्।
3. भगवतः नारायणस्य महिम्नः निरूपणम्।
4. देवतातारतम्ये प्रमाणप्रदर्शनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. माध्ववेदान्तरीत्या इतिहासपुराणानां महत्त्वं ज्ञास्यन्ति।
2. सच्छास्त्राणि तेषां स्वरूपं प्रक्रियाञ्च ज्ञास्यन्ति।
3. देवतासु तारतम्यं निरूपयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. भगवतः सर्वोत्तमत्वं शास्त्रप्रतिपाद्यत्वञ्च स्पष्टं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3	इतिहासपुराणपरिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. भारतस्य सर्वशास्त्रसारत्वम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पुराणाऽदीनां स्वरूपनिरूपणम्।
- तात्पर्यनिर्णयग्रन्थोद्देशः।
- भारतस्य सर्वशास्त्राऽर्थत्त्वम्।
- पुराणसंवादः।

अन्वितिः २. भारतप्रशंसा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भारतमङ्गलपद्यम्।
- भारतसंवादः।
- पुराणवाक्यानि।

- महाभारतसंवादः पुराणवाक्यानि।

अन्वितिः ३. विष्णुमहिमा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भारतस्य त्र्यर्थत्त्वम्।
- मोहशास्त्राणि।
- महाभारतस्य शास्त्रवाक्यसंवादः।
- मन्वादिः, आस्तिकादिः, उपरिचरादिः।
- शास्त्राणाम् अर्थनिर्णयक्रमः।

अन्वितिः ४. देवतातारतम्यम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्रुतिवचनानि।
- इतिहासवाक्यानि।
- पुराणसंवादः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. आनन्दतीर्थकृतः, *महाभारततात्पर्यनिर्णयः, द्वितीयाऽध्यायः - वाक्योद्धारः*।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. राघवेन्द्रतीर्थकृतः, (2010), *महाभारततात्पर्यभावनिर्णयः*, सम्पादकः - राजा एस्. गुरुराजाचार्यः, - नञ्जनगूडु : श्रीसुयमीराघवेन्द्र-संशोधनकेन्द्रम्।
2. आनन्दतीर्थकृतः, (1998), *महाभारततात्पर्यनिर्णयः*, वादिराजतीर्थ-टिप्पणीसहित, प्रो. प्रभञ्जनाचार्यः (सम्पादकः)
3. आनन्दतीर्थकृतः, (2012), *महाभारततात्पर्यनिर्णयः*, जनार्दनभट्टिय-व्याख्यासहित, बेङ्गलूरु : वी. एम्. एम्. पी. प्रकाशनम्।
4. आनन्दतीर्थकृतः, (2009), *महाभारततात्पर्यनिर्णयः*, बण्ड्डेञ्जी गोविन्दाचार्य-टीकासहित, उडुपि : तत्त्वसंशोधनसंस्था।
5. आनन्दतीर्थकृतः, *महाभारततात्पर्यनिर्णयः*, विजयसिंहाचार्य-कन्नडसारसंहितम्, ई-प्रकाशनम्, mahabharatatatparyanirnaya.blogspot.com

काठिन्यस्तरः
100-199

द्वितीयसत्रार्द्धः (Semester - 2)

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4: अनुमानप्रमाणपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. माध्ववेदान्ताभिमतस्य अनुमानप्रमाणस्य बोधनम्।
2. अनुमानाङ्गस्य व्याप्यव्यापकभावस्य वर्णनम्।
3. तर्कस्वरूपस्य तथा तदङ्गानां च निरूपणस्य परिचयः।
4. हेतुदोषाणां बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. माध्ववेदान्तरीत्या अनुमानस्य लक्षणं तद्विभागक्रमञ्च ज्ञास्यन्ति।
2. माध्वसिद्धान्तरीत्या अनुमानप्रयोगे समर्थाः भविष्यन्ति।
3. पराभिमत-अनुमानलक्षणविभागानां विमर्शनक्रमं ज्ञास्यन्ति।
4. वादप्रक्रियायां हेतुदोषोद्भावने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4	अनुमानप्रमाणपरिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. अनुमानस्वरूपम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुमानलक्षणम्।
- धर्माणां चतुष्टयी गतिः।
- व्याप्तिज्ञानकारणम्।
- धर्माणां स्वरूपम्।

अन्वितिः २. व्याप्यव्यापकभावः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- व्याप्तिभेदाः।
- अनुमानस्याऽङ्गद्वयम्।

- प्रत्यक्षाऽदिभिः व्याप्तेरुत्पत्तिः।
- अनुमानवैविध्यम्।

अन्वितिः ३. तर्कस्वरूपम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- तर्कस्य पञ्चाऽङ्गानि।
- आपाद्याऽनिष्टम्।
- तर्कस्य प्रामाण्यम्।
- प्रयोगक्रमस्य उदाहरणपुरस्सरं निरूपणम्।

अन्वितिः ४. हेतुदोषाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अवयवविचारः।
- विरोधः।
- असङ्गतिः।
- अवशिष्टदोषाः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. जयतीर्थकृता *प्रमाणपद्धतिः (अनुमानखण्डः - विरोधासङ्गतिपर्यन्तम्)*

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. आनन्दतीर्थकृतं *प्रमाणलक्षणम्,* *https://www.dvaitaonline.org/e-books/books-and-lessons#h.21g3iu3l2h45*
2. छलारि शेषाचार्यकृता *प्रमाणचन्द्रिका,* सम्पादकः - विद्वान् भीमसेनाचार्यः आतनूरु Bangalore: Dvaita Vedanta Studies and Research Foundation.
3. रघुनाथतीर्थ, (2008), *पदार्थविवेकः, e-copy of* *www.dvaita.net*
4. *प्रमाणपद्धतिः*, (2004), with 8 commentaries Bangalore: Dvaita Vedanta Studies and Research Foundation.
5. *प्रमाणपद्धतिः*, (2014), with Short Notes E-Pg Pathashala, By Dr. Narayan.
6. Panduranga Pandurangi, *प्रमाणपद्धतिः,* - with Kannada Translation, Bangalore: Poorna Prajna Samshodhana Mandiram.
7. वरखेड़ी, श्रीनिवासः, *The Path of Proofs*, मणिपाल : मणिपाल यूनिवर्सल प्रेस।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5: सामान्यतत्त्वानां परिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. माध्ववेदान्तस्य स्थूलपरिचयः।
2. मध्वसिद्धान्ताभिमततत्त्वानां बोधनम्।
3. पराभिमततत्त्वानां विमर्शनावबोधनम्।
4. मोक्षासाधनीभूतस्य परमात्मतत्त्वज्ञानस्य सिद्धये पदार्थानां विमर्शनस्य परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. माध्ववेदान्ताभिमतानां तत्त्वानां सामान्यज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
2. लौकिकदृष्ट्याऽलौकिकदृष्ट्या वा प्रतीतानां पदार्थानां विमर्शने समर्थाः भविष्यन्ति।
3. मोक्षासाधनीभूतजीवस्वरूपज्ञानं, तारतम्यज्ञानं, परमात्मविज्ञानञ्च सम्पादयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5	सामान्यतत्त्वानां परिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. तत्त्वस्य सामान्यतो विभागः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- तत्त्वलक्षणनिरूपणम्।
- स्वतन्त्राऽस्वतन्त्रतत्त्वनिरूपणम्।
- तत्त्वाऽभावत्वनिराकरणम्।
- सर्वेषां स्वातन्त्र्यनिराकरणम्।

अन्वितिः २. प्रकारान्तरेण तत्त्वविभागनिराकरणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- द्विविधमित्युक्तेः प्रयोजनम्।
- भावाऽभावलक्षणनिरूपणम्।
- स्वतन्त्रतत्त्वस्य प्राधान्यनिरूपणम्।

- अभाव एव नास्तीति मतनिराकरणम्।

अन्वितिः ३. अभावपदार्थनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्राक्प्रध्वंसाभावयोः लक्षणकथनम्।
- सदाभावनिरूपणम्।
- अभावस्य द्वैविध्यनिरूपणम्।
- अभावस्य चातुर्विध्यनिराकरणम्।

अन्वितिः ४. भावविभागनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चेतनविभागप्रकरणम्।
- मुक्ताऽमुक्तविवेचनम्।
- नित्याऽनित्यनिरूपणम्।
- संसृष्टाऽसंसृष्टनिरूपणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. आनन्दतीर्थभगवत्पादविरचितं *तत्त्वसङ्ख्यानं*, सटीकम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. छलारि शेषाचार्यः, *प्रमाणचन्द्रिका,* सम्पादकः-विद्वान् भीमसेनाचार्यः आतनूरु Bangalore: Dvaita Vedanta Studies and Research Foundation.
2. रघुनाथतीर्थः, (2008), *पदार्थविवेकः, E-Copy Of* www.Dvaita.Net
3. *तत्त्वसङ्ख्यानम्,* With Commentaries, Bangalore: Dvaita Vedanta Studies and Research Foundation.
4. *तत्त्वसङ्ख्यानम्,* (1980), with commentaries Edited by R. Ramamurty Sarma, Tirupati: TTD.
5. https://www.dvaitaonline.org/e-books/books-and-lessons#h.21g3iu3l2h45

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6: श्रीकृष्णार्जुनयोः संवादः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. महाभारतस्य तदन्तर्गतायाः भगवद्गीतायाश्च महत्त्वबोधनम्।
2. अर्जुनविषादस्य वर्णनाभिज्ञानम्।
3. युद्धाकरणे कारणनिरूपणावबोधः।
4. श्रीकृष्णेन अर्जुनं प्रति क्षत्रियधर्मबोधनस्य परिचयः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. माध्ववेदान्तरीत्या महाभारतस्य भगवद्गीतायाश्च महत्त्वज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
2. माध्वसिद्धान्तरीत्या जीवस्य स्वरूपं नित्यत्वं च ज्ञास्यन्ति।
3. माध्वसिद्धान्तरीत्या देहात्मविवेकस्य निरूपणे समर्थाः भविष्यन्ति।
4. भगवतः सर्वोत्तमत्त्वं शास्त्रप्रतिपाद्यत्वञ्च स्पष्टं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6	श्रीकृष्णार्जुनयोः संवादः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. विषण्णमर्जुनं प्रति कृष्णस्य वचनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- व्याकुलीभूतस्य अर्जुनस्य प्रश्नः।
- अर्जुनेन शस्त्रपरित्यागः।
- श्रीकृष्णेन अशोच्यत्वनिरूपणम्।

अन्वितिः २. सदसत्कर्मणोः फलम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सदसच्छब्दार्थनिरूपणम्।
- आत्मनित्यत्वानुमाने दृष्टान्ताभिधानम्।
- न देहनाशेऽपि जीवनाशः।

अन्वितिः ३. प्रज्ञावादनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मा नित्यः।
- देहनाशभयं मास्तु।
- अभिमान एव दुःखस्य कारणम्।

अन्वितिः ४. आत्मा नित्यः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- देहादिविषये जीवः अस्वतन्त्रः।
- आत्मनोऽच्छेद्यत्वादिनिरूपणम्।
- आत्मनः नित्यत्वनिरूपणम्।
- स्वधर्मः अवश्यं पालनीयः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भगवद्गीताविवृतिः (द्वितीयाऽध्यायः - साङ्ख्ययोगः ३७ श्लोकाऽन्तम्)

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. आनन्दतीर्थकृतं *श्रीमद्भगवद्गीताभाष्यम्।* https://anandamakaranda.in/
2. आनन्दतीर्थकृतं *श्रीमद्भगवद्गीतातात्पर्यम्।* https://anandamakaranda.in/
3. *श्रीमद्भगवद्गीताभाष्यम्,* with commentaries, Bangalore: DSVRF.
4. *श्रीमद्भगवद्गीताभाष्यम्,* with commentaries Edited by Vid. P.Venkatesha Bayari, Bangalore: Poorna Prajna Samshodhana Mandiram.

द्वितीयवर्षः

प्रधानपाठ्यक्रमाः

काठिन्यस्तरः 200-299	तृतीयसत्रार्द्धः (Semester - 3)	श्रेयोङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1: याज्ञीयमन्त्रव्याख्यानम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. द्वैतवेदान्तस्य सामान्यपरिचयः प्रमुखतत्त्वानां च बोधनम्।
2. द्वैतदर्शनाभिमतकर्मसिद्धान्तपरिचयः तस्य महत्त्वावबोधनम्।
3. द्वैतवेदान्तरीत्या ईश्वरस्वरूपबोधनम्।
4. द्वैतसम्प्रदायगतानाम् आचारविचाराणां बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. विहितकर्मणामनुष्ठानस्य महत्त्वं ज्ञास्यन्ति।
2. यथार्थमिथ्याज्ञानयोः स्वरूपं फलञ्च निरूपयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. परमात्मनः स्वरूपं कीदृशमिति ज्ञास्यन्ति।
4. मोक्षसाधनं ज्ञानं तथा मोक्षावाप्तये कीदृशी प्रार्थना कर्तव्या इति ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1	याज्ञीयमन्त्रव्याख्यानम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. उपनिषदां परिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ईशोपनिषदः अभिव्यक्तिः।
- विहितकर्मानुष्ठानम्।
- विहितकर्मानुष्ठानस्य महत्त्वम्।
- विहितकर्मानुष्ठानस्य फलम्।

अन्वितिः २. यथार्थज्ञान-विपरीतज्ञानयोः फलभेदः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विपरीतज्ञानं तस्य फलञ्च।
- अन्यथाज्ञानस्य अनर्थसाधनत्त्वम्।

अन्वितिः ३. मोक्षसाधनं यथार्थज्ञानम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- परमात्मस्वरूपनिरूपणम्।
- परमात्मस्वरूपज्ञानफलम्।
- मिथ्याज्ञाननिन्दनम्।

अन्वितिः ४. भगवत्प्रार्थना। **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्रवणाद्यनन्तरं भगवत्साक्षात्काराय प्रार्थना।
- यमादिप्रतीकेषु परमात्मप्रार्थना।
- मुख्यवायुप्रतीके परमात्मप्रार्थना।
- अपरोक्षानन्तरमपि मोक्षार्थं प्रार्थना।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीमदानन्दतीर्थकृतम् *ईशावास्योपनिषद्भाष्यम्* (याज्ञीयमन्त्रव्याख्यानम्)

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. राघवेन्द्रतीर्थकृतः *उपनिषत्खण्डार्थः* उपनिषद्भाष्यम्, with commentaries published by DSVRF, Bangalore.
2. *उपनिषद्भाष्यम्,* with commentaries published by Poorna Prajna Samshodhana Mandiram, Bangalore. https://anandamakaranda.in/
3. *उपनिषद्भाष्यम्,* with Kannada translation, ABMM, Bangalore. https://anandamakaranda.in/

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2: अनुबन्धचतुष्टयविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. शास्त्रे अनुबन्धचतुष्टयस्य आवश्यकताबोधनम्।
2. द्वैतदर्शनाभिमतस्य अनुबन्धचतुष्टयस्य समर्थनस्य परिज्ञानम्।
3. पराभिमतस्य अनुबन्धचतुष्टयस्य विमर्शनावबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. सामान्यतः द्वैताभिमतानुबन्धचतुष्टयं ज्ञास्यन्ति।
2. मायावादसम्मतानुबन्धचतुष्टयं निरूपयितुं निराकर्तुं च समर्थाः भविष्यन्ति।
3. समस्तशास्त्रस्य विषयप्रयोजनादिकं प्रतिपादयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2	अनुबन्धचतुष्टयविमर्शः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. ग्रन्थारम्भसमर्थनं सङ्गतिप्रदर्शनञ्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मतद्वये विषयप्रयोजनादिनिरूपणम्।
- ऐक्यस्य शास्त्रोक्तत्वे शास्त्रस्यानारम्भणीयत्वापादनम्।
- मायावादस्यानारम्भणीयतासमर्थनम्।

अन्वितिः २. ब्रह्मात्मैक्यस्य न शास्त्रार्थत्वं युज्यते। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मात्मैक्यस्य शास्त्रार्थत्वे अद्वैतहानिः।
- ब्रह्मात्मैक्यस्य शास्त्रार्थत्वे सिद्धसाधनता।

अन्वितिः ३. अज्ञाननिवृत्तौ अद्वैतस्य स्वतः सिद्धिरिति शङ्का तन्निरासश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भासमानस्यैव अज्ञानविषयत्वमिति पक्षनिरासः।

- शास्त्रस्य सिद्धसाधनत्वे अनुपादेयत्वकथनम्।
- अद्वैतवादे तन्न्यायेनैव विषयाऽभावप्रतिपादनम्।

अन्वितिः ४. मायावादे प्रयोजनाऽभावप्रदर्शनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मैवाऽज्ञानहानिरिति पक्षनिरासः।
- अज्ञानहानेः पञ्चमप्रकारतानिरासः।
- मायावादे अधिकार्यभावनिरूपणम्।
- सिद्धान्ते विषयादिसमर्थनपूर्वकं प्रकरणोपसंहारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीमदानन्दतीर्थभगवत्पादविरचितं *मायावाददूषणम्*।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. *मायावादखण्डनम्,* with commentaries published by Dvaita Vedanta Studies and Research Foundation, Bangalore.
2. *मायावादखण्डनम्,* with commentaries, ABMM, Bangalore. https://www.dvaitaonline.org/e-books/books-and-lessons#h.21g3iu3l2h45

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3: नचिकेतोपाख्यानम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. उपनिषत्सु सन्निविष्टानाम् उपाख्यानानां परिचयः।
2. नचिकेतोपाख्यानस्य महत्त्वबोधनम्।
3. यमनचिकेतयोः संवादनिरूपणस्य परिचयः।
4. अग्न्युपासनायाः ब्रह्मविद्यायाः निरूपणावबोधः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अध्यात्मविद्यायाः महत्त्वं ज्ञास्यन्ति।
2. श्रेयसः प्रेयसश्च विवेकं ज्ञास्यन्ति।
3. परमात्मज्ञानमेव शाश्वतसुखकारणमिति ज्ञास्यन्ति।
4. ऐहिकसुखम् अशाश्वतं, संसारे विद्यमानं सुखं दुःखसाधनमेव भवति इति ज्ञास्यन्ति।
5. इन्द्रियनिग्रहः भगवति भक्तिश्च नित्यसुखसाधनं भवति इति ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3	नचिकेतोपाख्यानम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. कठोपनिषदः उपक्रमः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मङ्गलपद्यम्।
- उद्दालककृतः यागः।
- उद्दालकेन शापदानम्।
- नचिकेतसः यमलोकगमनम्।

अन्वितिः २. वरत्रयनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- यमेन दत्तं वरत्रयम्।

- प्रथमवरनिरूपणम्।
- द्वितीयवरनिरूपणम्।
- नचिकेताग्निनिरूपणम्।

अन्वितिः ३. तृतीयवरवरणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- यमकृतं प्रलोभनम्।
- श्रेयसः प्रेयसश्च निरूपणम्।
- ज्ञानाज्ञानयोः अन्तरम्।

अन्वितिः ४. ब्रह्मज्ञानस्य महत्त्वम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मस्वरूपनिरूपणम्।
- ब्रह्मज्ञानी जननमरणरहितः।
- ब्रह्मज्ञानं दुर्लभम्।
- इन्द्रियनिग्रहस्यावश्यकता देवतातारतम्यम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीराघवेन्द्रयतिविरचितः, *कठोपनिषत्खण्डार्थः* (प्रथमाऽध्यायः)

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. श्रीराघवेन्द्रयतिकृतः, कठोपनिषत्खण्डार्थः।
2. उपनिषद्भाष्यम्, With Commentaries Published By Dvaita Vedanta Studies and Research Foundation, Bangalore.
3. उपनिषद्भाष्यम्, With Commentaries Published By Poorna Prajna Samshodhana Mandiram, Bangalore.
4. उपनिषद्भाष्यम्, With Kannada Translation, ABMM, Bangalore. Https://Www.Dvaitaonline.Org/E-Books/Books-And-Lessons#H.21G3Iu3L2H45

काठिन्यस्तरः 200-299	चतुर्थसत्रार्द्धः (Semester - 4)	श्रेयोङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4: प्रपञ्चमिथ्यात्त्वविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. माध्ववेदान्तरीत्या प्रपञ्चस्वरूपस्य परिचयप्रदानम्।
2. अद्वैतवादरीत्या प्रपञ्चस्वरूपनिरूपणम्।
3. प्रपञ्चमिथ्यात्वप्रतिपादकयुक्तीनां विमर्शनावबोधः।
4. प्रपञ्चसत्यत्वनिरूपणस्य परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. कस्यचित् प्रमेयस्य विमर्शनं कथं सम्भवतीति ज्ञास्यन्ति।
2. प्रपञ्चमिथ्यात्वानुमाने दोषानुद्भावयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. अनुमानेन कस्यचित्प्रमेयस्य साधनं कथं प्रवर्तते इति ज्ञास्यन्ति।
4. अनुमानेन कस्यचित्प्रमेयस्य विमर्शनं कथं प्रवर्तते इति ज्ञास्यन्ति।
5. अनुमानदोषाः तेषां परिहारक्रमश्च कथमिति ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4	प्रपञ्चमिथ्यात्त्वविमर्शः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. उपक्रमः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मङ्गलाभावप्रयुक्तन्यूनतानिरासः।
- प्रपञ्चमिथ्यात्वानुमानानुवादः।
- व्यतिरेकव्याप्तिकथनाभावे कारणम्।
- अनुमाने दलकृत्यचिन्तनम्।

अन्वितिः २. प्रपञ्चमिथ्यात्वानुमाने साध्यदूषणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रपञ्चमिथ्यात्वानुमानेऽप्रसिद्धविशेष्यतादिदोषः।

- असत्वस्य मिथ्यात्वे दोषकथनम्।
- अनिर्वचनीयत्त्वपक्षे दोषकथनम्।
- सदसद्वैलक्षण्यस्य मिथ्यात्वे दोषकथनम्।

अन्वितिः ३. प्रपञ्चमिथ्यात्वानुमाने हेतुदूषणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दृश्यत्वस्य सत्त्वाभावे दोषकथनम्।
- दृश्यत्वस्य अनिर्वचनीयत्वे अन्यतरा सिद्धिः।
- दृश्यत्वसामान्यस्य हेतुत्वे अन्यतरा सिद्धिः।
- दृग्जन्यफलाश्रयत्वस्य हेतुत्वेऽसिद्ध्यादिदोषाः।
- आत्मनोऽपि दृश्यत्वात् अनैकान्तिकतादिदोषाः।

अन्वितिः ४. प्रपञ्चमिथ्यात्वानुमाने अनध्यवसितादिदोषकथनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विश्वमिथ्यात्वस्य प्रबलप्रमाणबाधितत्त्वकथनम्।
- प्रपञ्चमिथ्यात्वानुमाने प्रकरणसमदोषः।
- प्रमाणदृष्टत्त्वानुमाननिराकरणम्।
- प्रपञ्चमिथ्यात्त्वानुमाने दृष्टान्तनिराकरणम्।
- प्रपञ्चमिथ्यात्त्वानुमाने उपाधिदोषोद्भावनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीमदानन्दतीर्थभगवत्पादविरचितम् *मिथ्यात्त्वाऽनुमानदूषणम्* (सटीकम्)

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. *मिथ्यात्त्वाऽनुमानखण्डनम्* - With Commentaries Published By Dvaita Vedanta Studies and Research Foundation, Bangalore.
2. *मिथ्यात्त्वाऽनुमानखण्डनम्* - With Commentaries By ABMM, Bangalore. Https://Www.Dvaitaonline.Org/E-Books/Books-And-Lessons#H.21g3iu3l2h45

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5: ब्रह्ममीमांसाशास्त्रे फलाध्यायः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ब्रह्ममीमांसाशास्त्रस्य सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. अनुबन्धचतुष्टयनिरूपणं समर्थनञ्च।
3. ब्रह्ममीमांसाशास्त्रीयफलाध्यायस्य अवबोधनम्।
4. फलाध्यायगतानां चतुर्णां पादानां विषयभेदेन अवबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. ब्रह्मजिज्ञासायाः फलं कीदृशमिति ज्ञास्यन्ति।
2. संसाररूपबन्धकारणानां कर्मणां क्षयः कथं भवतीति ज्ञातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. देवानां मनुष्योत्तमानाञ्च मोक्षक्रमे व्यत्यासं मोक्षमार्गञ्च ज्ञास्यन्ति।
4. मुक्तानां भोगे सायुज्यादिप्रकारेण भेदं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5	ब्रह्ममीमांसाशास्त्रे फलाध्यायः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. कर्मक्षयनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्रवणादीनाम् आवृत्तिः।
- उपासनायाः स्वरूपम्।
- ज्ञानमेव कर्मक्षयसाधनम्।
- कर्मक्षयप्रकारनिरूपणम्।

अन्वितिः २. उत्क्रान्तिनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- लयोत्क्रमणयोः भेदः।
- देवानां लयक्रमः।

- चतुर्मुखद्वारा परमात्मप्राप्तिः।
- मुक्ताः परमात्माधीनाः।
- लक्ष्म्याः लयाभावः।
- मनुष्योत्तमानां उत्क्रमणक्रमः।

अन्वितिः ३. मार्गनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अर्चिरादिमार्गः।
- लयमार्गः।
- मुख्यवायुद्वारा ब्रह्मप्राप्तिः।
- प्रतीकालम्बनाप्रतीकालम्बनानां भेदः।

अन्वितिः ४. भोगनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- यथेष्टभोगः यथासङ्कल्पभोगश्च।
- सामीप्यभोगः।
- सायुज्यभोगः स्वयोग्यतानुसारं भोगश्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीराघवेन्द्रयतिविरचिता *तन्त्रदीपिका* (फलाध्यायः)

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. श्रीराघवेन्द्रयतिः, (1998), *तन्त्रदीपिका*, बेंगलुरु : श्रीराघवेन्द्र असोसिएशन्स। *(सम्पादकः प्रो. डी. प्रह्लाद आचार्यः)*
2. श्रीराघवेन्द्रयतिः, (2000), *तत्त्वमञ्जरी*, बेंगलुरु : श्रीराघवेन्द्र असोसिएशन्स। *(सम्पादकः प्रो. के. टी. पाण्डुरङ्गिः)*
3. श्रीराघवेन्द्रयतिः, *श्रीमद्ब्रह्मसूत्रभाष्यम्*, बेंगलुरु : द्वैतवेदान्त अध्ययनसमिति अनुसन्धानसंस्था।
4. श्रीराघवेन्द्रयतिः, *श्रीमद्ब्रह्मसूत्रभाष्यम्*, धारवाड : राघवेन्द्र प्रतिष्ठानम्।
5. श्रीराघवेन्द्रयतिः, *श्रीमद्ब्रह्मसूत्रभाष्यम्*, बेंगलुरु : पूर्णप्रज्ञसंशोधनमन्दिरम्।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6: द्वैतवेदान्तेतिहासः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. द्वैतवेदान्ताविर्भावादिकस्य अवबोधनम्।
2. मध्वाचार्याणाम् ऐतिहासिकदृष्ट्या चरित्रकथनम्।
3. माध्वमतप्रवर्तकानां प्रधानाचार्याणां चरित्रकथनम्।
4. माध्वसिद्धान्तस्थापनाय प्रवृत्तानां ग्रन्थरत्नानां विश्लेषणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. द्वैतवेदान्तस्य समग्रम् ऐतिहासिकपरिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. द्वैतवेदान्तप्रतिष्ठापनाचार्याणां मध्वाचार्याणां समग्रपरिचयं प्राप्स्यन्ति।
3. द्वैतवेदान्तपरम्परायाः वृद्धिः कथं कैः कृतेति ज्ञास्यन्ति।
4. द्वैतवेदान्तप्रमुखग्रन्थानां स्थूलं परिचयं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6	द्वैतवेदान्तेतिहासः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. मध्वाचार्याणां जीवनचरित्रम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मध्वाचार्याणां कृतयः।
- मध्वाचार्याणां साक्षाच्छिष्याः।
- तेषां जीवनं तथा कृतयः।

अन्वितिः २. श्रीमज्जयतीर्थाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्रीमज्जयतीर्थानां जीवनचरित्रम्।
- श्रीमज्जयतीर्थस्य टीकाग्रन्थानां परिचयः।
- श्रीमज्जयतीर्थस्य स्वतन्त्रग्रन्थानां परिचयः।
- श्रीमज्जयतीर्थानां शिष्याः।

अन्वितिः ३. प्राचीनग्रन्थकाराः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विष्णुदासाचार्याद्याः आचार्याः तेषां कालः कृतयश्च।
- विजयीन्द्रतीर्थानां देशकालकृतयः।
- व्यासतीर्थानां देशकालकृतयः।
- व्यासत्रयं तथा तद्व्याख्यापरम्परा च।

अन्वितिः ४. प्रसिद्धाः टिप्पणिकाराः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वादिराजतीर्थानां देशकालकृतयः।
- राघवेन्द्रतीर्थानां देशकालकृतयः।
- अन्ये माध्वपरम्परागताः कृतिकाराः।
- हरिदासपरम्परायाः परिचयः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. प्रो. एस्. के. सेनापति, *वेदान्तसारसङ्ग्रहः*, के.सं.विश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. नारायणपण्डिताचार्यः, *श्रीमध्वविजयः*।
2. नारायणः डा., (2021), *व्यासतीर्थचरितम्*, नवदेहली : केन्द्रसाहित्य अकादमी।
3. *विभिन्नद्वैतवेदान्तग्रन्थानाम् उपोद्घातभागः*।
4. Sharma, B. N. K. (1961). *History of Dvaita School of Vedanta and its Literature*. Varanasi: Motilal Banarsidass.

तृतीयवर्षः

प्रधानपाठ्यक्रमाः

काठिन्यस्तरः 200-299	पञ्चमसत्रार्द्धः (Semester - 5)	श्रेयोङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.1: वेदापौरुषेयत्वसमर्थनम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. प्रकरणग्रन्थानां परिचयप्रदानम्।
2. माध्ववेदान्ततत्त्वानां सङ्ग्रहेण अवबोधनम्।
3. वेदप्रामाण्यसमर्थनाय प्रमाणप्रदर्शनं प्रतिपक्षविमर्शनं च।
4. वेदापौरुषेयत्वसमर्थनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. मोक्षसाधनीभूतपरमात्मज्ञानं कथं सम्पाद्यमिति ज्ञास्यन्ति।
2. परमात्मतत्त्वज्ञानं वेदप्रमाणेनैव साध्यमित्यवगमिष्यन्ति।
3. वेदाः कथं प्रमाणानि भवन्तीति विमर्शने समर्थाः भविष्यन्ति।
4. वेदानां विषये जैनचार्वाकादीनां वादं ज्ञास्यन्ति।
5. वेदाप्रामाण्यवादः कथमयुक्तः इति विमर्शने समर्थाः भविष्यन्ति।
6. प्रामाण्यं स्वतः अप्रामाण्यञ्च परतः इति विशिष्टं तत्त्वं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.1	वेदापौरुषेयत्वसमर्थनम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. मङ्गलाचरणात् ग्रन्थारम्भणीयत्वसमर्थनपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मङ्गलवादः।
- मङ्गलपद्यार्थनिरूपणम्।
- अनुबन्धचतुष्टयनिरूपणम्।
- मङ्गलपद्यार्थोपसंहारः।

अन्वितिः २. सदागमस्वरूपनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नारायणस्य सदागमवेद्यत्वम्।

- सदागमानां निरूपणम्।
- सदागमार्थनिरूपणम्।
- श्रुतिपुराणवाक्यैः पूर्वोक्तस्य समर्थनम्।

अन्वितिः ३. वेदाप्रामाण्यवादिमतविमर्शः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वेदाप्रामाण्याक्षेपः।
- वेदाप्रामाण्यसाधकहेतूनाम् असाधकत्वम्।
- वेदाप्रामाण्यसाधकहेतूनाम् असिद्धिः।
- वेदप्रामाण्यसमर्थनम्।

अन्वितिः ४. अवैदिकदर्शनानां विमर्शः प्रामाण्यस्वतस्त्वविचारश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चार्वाकमतनिरासः।
- जैनमतविमर्शः।
- प्रामाण्यस्वतस्त्वविचारः।
- वेदापौरुषेयत्वस्थापनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. मध्वाचार्यकृतः *विष्णुतत्त्वविनिर्णयः* (सटीकः)

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. आनन्दतीर्थः, *विष्णुतत्त्वविनिर्णयः*, नैकटिप्पणीसमेतः, बेङ्गळूरु : पूर्णप्रज्ञसंशोधनमन्दिरम्। https://www.dvaitaonline.org/e-books/books-and-lessons#h.21g3iu3l2h45
2. पाण्डुरङ्गी प्रो. के. टि., *विष्णुतत्त्वविनिर्णयः*, Bangalore: Dvaita Vedanta Studies and Research Foundation.
3. गोविन्दाचार्यः बण्णञ्जे, (2020), *विष्णुतत्त्वविनिर्णयः*, Udupi: Tattva Samshodhana Samsat.

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2: ओङ्कारार्थनिरूपणम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ओङ्कारस्य सकलवेदमूलत्वप्रदर्शनम्।
2. उपनिषत्सु प्रतिपादितानां ओङ्कारार्थानां निरूपणम्।
3. ओङ्कारस्य अवयवार्थचिन्तनम्।
4. दर्शनान्तराभिमतानाम् ओङ्कारार्थानां बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. ओङ्कारस्य समस्तवेदराशेः मूलत्वं सर्वदार्शनिकाभिमतं तत्त्वम् इति ज्ञास्यन्ति।
2. ओङ्कारप्रतिपाद्यानां भगवद्रूपाणां प्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।
3. ओङ्कारावयवानां समेषाम् अर्थनिरूपणे समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2	ओङ्कारार्थनिरूपणम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. ओङ्कारार्थः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- उपनिषदः आविर्भावचिन्तनम्।
- सामान्यतः ओङ्कारार्थनिरूपणम्।
- ओङ्कारप्रतिपाद्यः एव ब्रह्मात्मशब्दवाच्यः।
- सामस्त्येन उपनिषत्प्रतिपाद्यस्य निरूपणम्।

अन्वितिः २. सर्वदेहस्थितस्य परमात्मनः रूपाणां चिन्तनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विश्वरूपस्वरूपवर्णनम्।
- तैजसस्वरूपवर्णनम्।
- प्राज्ञस्वरूपनिरूपणम्।
- तुरीयस्वरूपवर्णनम्।

अन्वितिः ३. चतुर्णामपि रूपाणां स्वरूपक्रियाचिन्तनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विश्वरूपस्य हरेः स्थानक्रियादीनां चिन्तनम्।
- तैजसस्य हरेः स्थानक्रियादीनां चिन्तनम्।
- प्राज्ञस्य हरेः स्थानक्रियादीनां चिन्तनम्।
- तुरीयस्य हरेः स्थानक्रियादीनां चिन्तनम्।

अन्वितिः ४. ओङ्काराक्षरार्थनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अकारवाच्यस्य परमात्मनः स्वरूपवर्णनम्।
- उकारवाच्यस्य परमात्मनः स्वरूपवर्णनम्।
- मकारवाच्यस्य परमात्मनः स्वरूपवर्णनम्।
- तुरीयस्वरूपनिरूपणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. राघवेन्द्रतीर्थकृतः माण्डूक्योपनिषत्खण्डार्थः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. आनन्दतीर्थः, *माण्डूक्योपनिषद्भाष्यम्*, सर्वमूलग्रन्थाः।
2. *उपनिषद्भाष्यम्*, Bangalore: Poorna Prajna Samshodhana Mandiram.
3. *उपनिषद्भाष्यम्*, भाष्यसमेतम्, Bangalore: Poorna Prajna Samshodhana Mandiram.
4. https://www.dvaitaonline.org/e-books/books-and-lessons#h.i4zdxt440dvl

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

षष्ठसत्रार्धः (Semester - 6)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3: ब्रह्ममीमांसारम्भः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ब्रह्ममीमांसासूत्रग्रन्थस्य सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. सूत्राणां प्रामाण्यनिरूपणम्।
3. जिज्ञासाधिकरणसङ्गतानाम् अंशानाम् अवबोधनम्।
4. ब्रह्मलक्षणस्य प्रतिपादनम्।
5. ब्रह्मणः सदागमैकविज्ञेयत्वसमर्थनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. ब्रह्मसूत्राणां स्वरूपं, लक्षणं, व्यवस्थाञ्च ज्ञास्यन्ति।
2. ब्रह्ममीमांसाशास्त्रस्य विषयप्रयोजनादिकं जिज्ञासास्वरूपं ज्ञास्यन्ति।
3. ब्रह्मणः समस्तवेदप्रतिपाद्यत्वं निरूपयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3	ब्रह्ममीमांसारम्भः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. सूत्रग्रन्थस्य परिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सूत्राणां प्रामाण्यम्।
- सूत्राणां महत्त्वम्।
- ब्रह्मजिज्ञासायाः कर्तव्यत्वम्।
- अनुबन्धचतुष्टयस्य सविस्तरप्रतिपादनम्।

अन्वितिः २. जन्माधिकरणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सूत्रसङ्गतिः।
- आदिपदग्राह्यार्थविचारः।
- सूत्रार्थप्रयोजनम्।

- इतरमतविमर्शः।

अन्वितिः ३. सदागमैकविज्ञेयत्वम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सूत्राधिकरणसङ्गतिः।
- सूत्राक्षरार्थनिरूपणम्।
- सूत्रार्थप्रयोजनम्।
- इतरमतविमर्शः।

अन्वितिः ४. समन्वयाधिकरणम् ईक्षत्यधिकरणञ्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सूत्राधिकरणसङ्गतिः।
- सूत्राक्षरार्थनिरूपणम्।
- सूत्रार्थप्रयोजनम्।
- इतरमतविमर्शः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. आनन्दतीर्थकृतं ब्रह्मसूत्रभाष्यम् (तत्त्वप्रकाशिकासहितम्)।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. *श्रीमद्ब्रह्मसूत्रभाष्यम्, Dvaita Vedanta Studies and Research Foundation, Bangalore.*
2. *श्रीमद्ब्रह्मसूत्रभाष्यम्, सम्पादकः आर. एस्. पञ्चमुखिः, Raghavendra Pratishthana, Dharawad, 1981.*
3. *श्रीमद्ब्रह्मसूत्रभाष्यम्, Poorna Prajna Samshodhana Mandiram, Bangalore.*

चतुर्थवर्षः

प्रधानपाठ्यक्रमाः

काठिन्यस्तरः 400-499	सप्तमसत्रार्द्धः (Semester - 7)	श्रेयोङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1: उपाधिविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अद्वैतवेदान्तरीत्या जीवेश्वराभेदवादस्य परिचयप्रदानम्।
2. अद्वैतवेदान्तरीत्या जीवेश्वराभेदे प्रमाणप्रदर्शनम्।
3. जीवेश्वराभेदस्य औपाधिकत्वप्रदर्शनम्।
4. जीवेश्वराभेदे कारणस्य उपाधेः निराकरणक्रमनिरूपणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अद्वैतमतानुसारं ब्रह्मात्मैक्यप्रतिपत्तिरेव शास्त्रप्रयोजनमिति ज्ञास्यन्ति।
2. जीवेश्वराभेदे अद्वैतवादिभिः प्रदर्शितानि प्रमाणानि ज्ञास्यन्ति।
3. जीवेश्वराभेदे प्रदर्शितस्य उपाधेः विमर्शने समर्थाः भविष्यन्ति।
4. जीवेश्वराभेदवादे अज्ञानमेव न सम्भवतीति प्रतिपादनप्रकारं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1	उपाधिविमर्शः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. अद्वैतमते अज्ञानविमर्शः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ग्रन्थावतरणिका।
- मूलग्रन्थस्थमङ्गलपद्यव्याख्यानम्।
- जीवाऽज्ञानवादीनां मतनिरूपणम्।
- औपाधिकभेदस्य निराकरणम्।

अन्वितिः २. सत्योपाधिकृतस्य सत्यभेदवादस्य विमर्शः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सत्योपाधिकृतस्य सत्यभेदवादिमतस्य उपस्थापनम्।
- औपाधिकभेदवादाऽपेक्षया अनुपपत्त्याधिक्यनिराकरणम्।

- उपाधेः भेदज्ञापकत्वसमर्थनम्।
- विशिष्टस्य पदार्थाऽन्तरत्वसमर्थनम्।

अन्वितिः ३. सुखदुःखादिभोगश्च स्वरूपैक्ये न भेदतः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सुखाद्यनुभवभेदस्याऽत्मभेदसाधकत्वे अनुमानप्रदर्शनम्।
- सिद्धाऽन्तोक्ताऽनुमाने दोषशङ्का परिहारश्च।
- संश्लिष्टोपाधेः अनुसन्धानप्रयोजकत्वशङ्कायाः निरासश्च।
- योगिनां नानादेहगतभोगाऽनुसन्धानस्य निरूपणम्।

अन्वितिः ४. जीवभेदस्य समर्थनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भेदस्य स्वाभाविकत्वसमर्थनम्।
- जीवेश्वरभेदे प्रमाणप्रदर्शनम्।
- ईश्वरगुणानां सत्यत्वम्।
- अज्ञानस्य दुर्घटत्वप्रदर्शनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. आनन्दतीर्थकृतम् *उपाधिखण्डनं* सटीकम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. *दशप्रकरणानि*, ABMM, बेङ्गलूरु।
   https://www.dvaitaonline.org/e-books/books-and-lessons#h.21g3iu3l2h45
2. *उपाधिखण्डनम्*, उत्तरादिमठः, बेङ्गलूरु।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2: अन्यत्र प्रसिद्धशब्दानां परमात्मनि समन्वयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अद्वैतवेदान्तरीत्या जीवेश्वराभेदवादस्य सामान्यपरिचयः।
2. अद्वैतवेदान्तरीत्या जीवेश्वराभेदे प्रमाणप्रदर्शनम्।
3. जीवेश्वराभेदस्य औपाधिकत्वप्रदर्शनम्।
4. जीवेश्वराभेदे कारणस्य उपाधेः निराकरणक्रमनिरूपणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. समन्वयाध्यायस्य समन्वयप्रकारान् ज्ञास्यन्ति।
2. प्रथमाध्यायप्रथमपादे प्रतिपादितानां समन्वयानां निरूपणे समर्थाः भविष्यन्ति।
3. अन्यत्र प्रसिद्धशब्दसमन्वयद्वारा समस्तशब्दसमन्वयावगमने समर्थाः भविष्यन्ति।
4. परमात्मनः सकलवेदप्रतिपाद्यत्वं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2	अन्यत्र प्रसिद्धशब्दानां परमात्मनि समन्वयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. आनन्दमयाऽदिशब्दानां परमात्मनि समन्वयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आनन्दमयाऽधिकरणस्य सङ्गत्यादिनिरूपणम्।
- तत्स्थसूत्रव्याख्यानम्।
- परमतविमर्शः।
- अधिकरणप्रयोजननिरूपणम्।

अन्वितिः २. लोकतः अन्यत्र प्रसिद्धशब्दानां समन्वयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अष्टमनवमाऽधिकरणयोः सङ्गतिनिरूपणम्।
- आकाशाऽदिशब्दानां समन्वयः।

- प्राणाऽदि-शब्दसमन्वयः।
- अधिकरणप्रयोजननिरूपणम्।

अन्वितिः ३. ज्योतिरादिशब्दानां समन्वयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दशमाऽधिकरणस्य सङ्गतिनिरूपणम्।
- ज्योतिरादिशब्दानां समन्वयप्रदर्शनम्।
- सदृशशब्दानां समन्वयचिन्तनम्।
- अधिकरणप्रयोजननिरूपणम्।

अन्वितिः ४. गायत्र्यादिशब्दानां समन्वयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- एकादश-द्वादशाऽधिकरणयोः सङ्गतिकथनम्।
- गायत्र्यादिशब्दानां समन्वयप्रदर्शनम्।
- प्राणाऽदिशब्दानां समन्वयचिन्तनम्।
- अधिकरणप्रयोजननिरूपणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. आनन्दतीर्थकृतं *ब्रह्मसूत्रभाष्यम्* (समन्वयाऽध्यायस्य षष्ठाऽधिकरणात्पादसमाप्तिं यावत्)

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. *ब्रह्मसूत्रभाष्यम्*, बेङ्गलूरु : ABMM. https://www.dvaitaonline.org/e-books/books-and-lessons#h.5y2gn7uvq5ux
2. https://anandamakaranda.in
3. *ब्रह्मसूत्रभाष्यम्*, बेङ्गलूरु : पूर्णप्रज्ञसंशोधनमन्दिरम्।
4. *ब्रह्मसूत्रभाष्यम्*, बेङ्गलूरु : पूर्णप्रज्ञसंशोधनमन्दिरम्।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3: परापरविद्ययोः विमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. परापरविद्ययोः सामान्यपरिचयः।
2. युगभेदेन ज्ञानकर्मणोः तथा उपासनायाश्च भेदप्रदर्शनम्।
3. विष्णोः सकलवेदप्रतिपाद्यत्वम् उपनिषदामभिप्राय इति निरूपणम्।
4. भगवत्साक्षात्कारे यथार्थज्ञानमेव साधनमिति निरूपणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वेदविद्यायाः महत्त्वं वेदविहितकर्मानुष्ठानक्रमञ्च ज्ञास्यन्ति।
2. जीवन्मुक्तावस्थायाः तथा तज्जीवनक्रमस्य च निरूपणे समर्थाः भविष्यन्ति।
3. मोक्षक्रमं तत्साधनानि च ज्ञास्यन्ति।
4. जीवेश्वरयोः भेदः मुक्तावप्यस्तीति श्रुत्यभिप्रायं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3	परापरविद्याविमर्शः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. उपनिषदागतिक्रमनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- परापरविद्यानिरूपणम्।
- विष्णोः सकलवेदप्रतिपाद्यत्वम्।
- युगभेदेन उपासनाभेदः।
- वेदविद्यायाः परविद्यात्वम्।
- विश्वकर्ता भगवान् विष्णुः।

अन्वितिः २. कर्मानुष्ठानपद्धतिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- कृतयुगे कर्मानुष्ठानम्।
- त्रैविद्याः के?

- गुरुराश्रयणीय एव।
- अक्षरनिरूपणम्।
- यज्ञादीनां सृष्टिः, परमात्मनः पारम्यं तथा तदुपासना।

अन्वितिः ३. भगवत्साक्षात्कारः तत्साधनञ्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- यथार्थज्ञानमेव साक्षात्कारसाधनम्।
- भगवत्साक्षात्कारेणैव संसारनिवृत्तिः।
- ज्योतिषां ज्योतिः परमात्मा।
- जीवेशभेदः।

अन्वितिः ४. जीवन्मुक्तः तज्जीवनञ्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- जीवन्मुक्तावस्था।
- जीवन्मुक्तानां जीवनक्रमः।
- जीवन्मुक्तानां मोक्षक्रमः।
- मोक्षस्य तत्साधनानां च निरूपणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीराघवेन्द्रयतिकृतः *आथर्वणोपनिषत्खण्डार्थः*।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. आनन्दतीर्थकृतं *आथर्वणोपनिषद्भाष्यं*, सर्वमूलग्रन्थाः।
2. *उपनिषद्भाष्यम्*, बैंगलोर : Poorna Prajna Samshodhana Mandiram।
3. *उपनिषद्भाष्यम्* (टीकासमेतम्), बैंगलोर : Poorna Prajna Samshodhana Mandiram।
4. https://www.dvaitaonline.org/e-books/books-and-lessons#h.i4zdxt440dvl

काठिन्यस्तरः 400-499	अष्टमसत्रार्द्धः (Semester - 8)	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4: वादकथाप्रकारः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. शास्त्राध्ययनाङ्गभूतायाः वादप्रक्रियायाः परिचयः।
2. तात्त्विकांशानां प्रामाण्यसम्पादनाय प्रमाणप्रदर्शनप्रकारस्य बोधनम्।
3. प्रतिपक्षिप्रयुक्तप्रमाणानां विमर्शनप्रकारबोधनम्।
4. प्रत्यक्षानुमानागमादिप्रमाणानां कथं निर्दुष्टत्वं सम्पादनीयमिति प्रदर्शनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. शास्त्रेषु वादप्रक्रियायाः क्रमं ज्ञास्यन्ति।
2. प्रत्यक्षानुमानागमादीनां प्रमाणानां परिशीलने परीक्षणे च समर्थाः भविष्यन्ति।
3. भेदविषये प्रतिवादिप्रयुक्तानाम् आक्षेपानां समाधानप्रकारं ज्ञास्यन्ति।
4. अभेदविषये अनुपपत्तिप्रदर्शनप्रकारं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4	वादकथाप्रकारः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. ग्रन्थावतरणिका। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मूलटीकयोः मङ्गलपद्यम्।
- अनुमानागमयोः ईश्वरे प्रामाण्यसमर्थनम्।
- मुक्तभेदसमर्थनम्।
- मुक्तभेदसाधकानुमाने विमतादीनां सार्थक्यम्।
- मुक्तभेदसाधकानुमाने हेतुविचारः।
- मुक्तत्वनिर्वचनम्।

अन्वितिः २. भेदे पारमार्थिकत्वादिप्रश्नायोगसमर्थनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रश्नस्य संशयमूलकत्वसमर्थनम्।
- भेदे पारमार्थिकत्वादिकोटिकसंशयायोगसमर्थनम्।
- प्रश्नायोगे दृष्टान्तनिरूपणम्।
- पूर्वोक्तप्रश्नसंशयायोगे अनुमानप्रयोगः।

अन्वितिः ३. अनिर्वचनीयनिरासः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनिर्वचनीये प्रमाणाभावोक्तिः।
- अनिर्वचनीयप्रतीतिसामान्याभावसमर्थनम्।
- मिथ्याशब्दस्यासद्वाचित्वसमर्थनम्।
- अनिर्वचनीयस्य अनुमानसिद्धत्वशङ्का परिहारश्च।

अन्वितिः ४. बाध्यत्वानुमानेन मिथ्यात्वसिद्धावनिर्वचनीयत्वसिद्धिशङ्का तन्निरासश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- बाध्यत्वानुमानस्य ईश्वरसाधककार्यानुमानवैलक्षण्यम्।
- मूलोक्तस्य धूमत्वदृष्टान्तस्य अयुक्तत्वशङ्का तन्निरासश्च।
- धूमत्वस्य बाष्पारोपितधूमवृत्तित्वाङ्गीकारे दोषकथनम्।
- अनिर्वचनीये अनुमानं न प्रमाणमिति उपसंहारः।

निर्धारितग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. तत्वोद्योतप्रकरणम् (सटीकम् – नासदीय-सूक्त-पर्यन्तम्)

सहायकग्रन्थाः (Additional Readings)

1. *तत्त्वोद्योतप्रकरणम्*, Bangalore, ABMM.
2. *तत्त्वोद्योतप्रकरणम्*, edited by Prof. A. Haridas Bhatt, Published by PPSM, Bangalore.
3. *तत्त्वोद्योतप्रकरणम्*, Published by VMMP, Uttaradi Matha, Bangalore.
4. https://www.dvaitaonline.org/e-books/books-and-lessons#h.5y2gn7uvq5ux

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.5: मिथ्यात्वनिर्वचनविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अद्वैतवेदान्तरीत्या जगन्मिथ्यात्वनिरूपणक्रमस्य परिचयः।
2. जगन्मिथ्यात्वनिरूपणे प्रदर्शितानां प्रमाणानां परीक्षणक्रमबोधनम्।
3. श्रुत्या युक्त्या वा जगन्मिथ्यात्वं न सिद्ध्यतीति निरूपणम्।
4. अनुमानप्रमाणस्य निराकरणक्रमप्रदर्शनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अद्वैतमते जगतः मिथ्यात्वं कथं प्रतिपादितमिति ज्ञास्यन्ति।
2. अद्वैतमतोक्तं जगन्मिथ्यात्वं प्रामाणिकं वा इति विमर्शने समर्थाः भविष्यन्ति।
3. कथं जगन्मिथ्यात्ववादः युक्त्यादिप्रमाणैः विमृष्ट इति ज्ञातुं शक्ष्यन्ति।
4. अनुमानप्रमाणस्य विमर्शनप्रक्रियां ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.5	मिथ्यात्वनिर्वचनविमर्शः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. मिथ्यात्वानुमाने साध्यस्य मिथ्यात्वस्य चिन्तनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सदसत्वानधिकरणत्वं मिथ्यात्वम्।
- बाध्यत्वं मिथ्यात्वम्।
- ज्ञानत्वेन ज्ञाननिवर्त्यत्वं मिथ्यात्वम्।
- स्वसमानाधिकरणात्यन्ताभावप्रतियोगित्वं मिथ्यात्वम्।
- सद्विविक्तत्वं मिथ्यात्वम्।

अन्वितिः २. प्रथममिथ्यात्वविमर्शः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सामान्यतः द्वितीयमिथ्यात्वविमर्शः।
- तात्विकत्वपक्षविमर्शः।
- स्वरूपेण निषेधप्रतियोगित्वविमर्शः।

- ज्ञानत्वेन ज्ञाननिवर्त्यत्वस्य विमर्शः।

अन्वितिः ३. द्वितीय-तृतीयमिथ्यात्वविमर्शः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सामान्यतः द्वितीयमिथ्यात्वविमर्शः।
- तात्विकत्वपक्षविमर्शः।
- स्वरूपेण निषेधप्रतियोगित्वविमर्शः।
- ज्ञानत्वेन ज्ञाननिवर्त्यत्वस्य विमर्शः।

अन्वितिः ४. चतुर्थ-पञ्चममिथ्यात्वविमर्शः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्वात्यन्ताभावाधिकरणे एव प्रतीयमानत्वस्य विमर्शः।
- पञ्चममिथ्यात्वनिरासः।
- पूर्वोक्तदोषाणां चतुर्थमिथ्यात्वपक्षेऽनुगमनम्।
- मिथ्यात्वस्य सर्वथा अनुमानासिद्धत्वनिरूपणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीमद्व्यासतीर्थविरचितं न्यायामृतम् (पञ्चमिथ्यात्वभङ्गान्तम्)

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. *न्यायामृतम्*, बेंगळूरु : Dvaita Vedanta Studies and Research Foundation, Uttaradi Matha.
2. *न्यायामृतम्*, प्रो. ए. हरिदास भट्ट, बेंगळूरु : Poorna Prajna Samshodhana Mandiram.
3. *न्यायामृतम्*, प्रो. ए. हरिदास भट्ट, मन्त्रालयम् : SGSV, राघवेन्द्र स्वामी मठ।

प्रथमवर्षः

गौणपाठ्यक्रमाः

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.1: दर्शनस्य सामान्यपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयदर्शनानां मूलतत्त्वानां सम्यक्बोधनम्।
2. प्रमाण-प्रमेय-मोक्षस्वरूपाणां बोधनम्।
3. वैदिकावैदिकदर्शनानां तुलनात्मकदृष्ट्या अवबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. दर्शनशब्दस्य व्युत्पत्तिं, श्रावक-नास्तिकपद्धतिषु दर्शनानां भेदं च व्याख्यातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. प्रमाणस्वरूपं प्रमेयस्वरूपं च सम्यक् ग्रहीतुं शक्ताः भविष्यन्ति।
3. मोक्षस्य विविधस्वरूपाणां तथा तेषां साधनानां तुलनात्मकविवेचनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.1	दर्शनस्य सामान्यपरिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. दर्शनानां सामान्यपरिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दर्शनशब्दविचारः।
- वैदिकदर्शनम्।
- अवैदिकदर्शनम्।

अन्वितिः २. आत्मनः जगतः च स्वरूपम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मनः स्वरूपम्।
- एकत्व-अनेकत्वादिवादः।
- ईश्वरः – सगुणः/निर्गुणः/अनुपस्थितः।
- जगत् – सत्कार्यवादः/असत्कार्यवादः।

अन्वितिः ३. प्रमाणानां स्वरूपम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रत्यक्षम्।

- अनुमानम्।
- शब्दः।
- उपमानम्, अर्थापत्तिः, अनुपलब्धिः चेति।

अन्वितिः ४. मोक्षविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मोक्षस्वरूपम् (कैवल्यम्, अपवर्गः, आत्मलाभः च)
- मोक्षसाधनानि।
- दर्शनेषु तुलनात्मकविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. माधवाचार्यः (विद्यारण्यः), (2010), *सर्वदर्शनसंग्रहः*, वाराणसी : चौखम्बा।
2. डा. ए. वि. नागसम्पिगे; डा. शङ्करनारायण अडिगः, (2012), *षड्दर्शनसारः*, बेङ्गलूरु : पूर्णप्रज्ञसंशोधनमन्दिरम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डॉ. शिवदत्तत्रिपाठी, *भारतीयदर्शनों का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्बा विद्या भवन।
2. डॉ. बलदेव उपाध्याय, *भारतीयदर्शन – साङ्ख्य और योग*, प्रयागराज : हिंदी साहित्य सम्मेलन।
3. डॉ. सुरेन्द्र नाथ दासगुप्त, *भारतीयदर्शन (भाग–1)* (अनुवाद – डॉ. राधाकृष्णशर्मा), दिल्ली : भारतीयज्ञानपीठ।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.2: न्यायवैशेषिकयोः परिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course objectives)

1. काणाददर्शनस्य मूलसिद्धान्तानां बोधनम्।
2. गौतमीयदर्शनस्य मूलसिद्धान्तानां बोधनम्।
3. ज्ञानस्वरूपस्य ज्ञानप्रकाराणां च बोधनम्।
4. अनुमानप्रमाणस्य लक्षण-विभाग-प्रयोजनादीनां विश्लेषणम्।
5. कणाददर्शनाभिमतानां प्रमेय-प्रमाणानां तुलनात्मकं चिन्तनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. कणादसूत्रेषु प्रतिपादितानि तत्त्वानि स्वशब्दैः व्याख्यातुं क्षमाः भविष्यन्ति।
2. प्रमाणप्रमेयव्यवस्थां ज्ञातुं शक्ताः भविष्यन्ति।
3. कणाददर्शनेन सह दर्शनान्तराणां तौलनिकचिन्तने समर्थाः भविष्यन्ति ।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.2	न्यायवैशेषिकयोः परिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. काणाददर्शनस्य पदार्थानां स्वरूपम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पदार्थपरिचयः - द्रव्यादिपदार्थचिन्तनम्।
- पदार्थपरिचयः, द्रव्याणि, गुणाः, कर्माणि, सामान्यम्, विशेषः, समवायः, अभावः च।
- लक्षणपरिचयः, संसर्गपरिचयः च।

अन्वितिः २. कार्यकारणभावचिन्तनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- कार्यकारणभावपरिचयः।
- सन्निकर्षपरिचयः।
- साधर्म्यवैधर्म्यपरिचयः।
- कार्याणामुत्पत्तिविनाशक्रमः।

- नियमसङ्ग्रहः।

अन्वितिः ३. गौतमीयदर्शनस्य पदार्थानां स्वरूपम्। (क) **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रमाणपरिच्छेदः - षोडशपदार्थाः।
- प्रमाणं - प्रमाणाङ्गानि - संशयः, प्रयोजनं, दृष्टान्तः च।
- सिद्धान्तः, अवयवः, तर्कः, निर्णयः च।
- कथा, हेत्वाभासः, छलं, जातिः च।

अन्वितिः ४. गौतमीयदर्शनस्य पदार्थानां स्वरूपम्। (ख) **श्रेयोऽङ्कः १**

- निग्रहस्थानं, प्रमेयपरिच्छेदः ।
- आत्मा, शरीरम्, इन्द्रियम्, अर्थाः, बुद्धिः, मनः, प्रवृत्तिः च।
- दोषः, प्रेत्यभावः, फलं, दुःखम्।
- अपवर्गः, लक्षणसङ्ग्रहः, लक्ष्यप्रभेदसङ्ग्रहः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. व. नवीनहोल्लः, *तर्कप्रवेशः – काणादसरणिः*, देहली : संस्कृतसंवर्धनप्रतिष्ठानम्।
2. व. नवीनहोल्लः, (2019), *तर्कप्रवेशः – गौतमसरणिः*, कर्नाटक : श्रीमाता प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डॉ. शिवदत्तत्रिपाठी, *भारतीयदर्शनों का इतिहास*, वाराणसी : चौखम्बा विद्या भवन।
2. डॉ. बलदेव उपाध्याय, *भारतीयदर्शन – साङ्ख्य और योग*, प्रयागराज : हिंदी साहित्य सम्मेलन।
3. अन्नम्भट्टः, *तर्कसंग्रहः*।
4. वैशेषिकसूत्राणि।
5. न्यायसूत्राणि।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.3: पाणिनीयपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. संस्कृतभाषायाः परिचयः वर्णोत्पत्तेः स्थानादिकस्य च बोधनम्।
2. विधिनियमादिपरिज्ञानाय संज्ञानां बोधनम्।
3. विविधानां सन्धिकार्याणां बोधनम्।
4. सदृष्टान्तं स्वरव्यञ्जनसन्धीनां परिशीलनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. संस्कृते वर्णविज्ञानं सम्पादयिष्यन्ति।
2. विधिनियमावगतौ संज्ञानां महत्त्वं ज्ञास्यन्ति।
3. काव्यादिपठनावसरे सन्धिच्छेदकरणसामर्थ्यं सम्पादयिष्यन्ति।
4. विविधस्वरव्यञ्जनसन्धीनां निरूपणे समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.3	पाणिनीयपरिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- वर्णपरिचयः।
- संज्ञापरिचयः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- यण्सन्धिमारभ्य पूर्वरूपसन्धिं यावत्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रकृतिभावसन्धिमारभ्य अनुस्वारसन्धिं यावत्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- परसवर्णसन्धिमारभ्य विसर्गसन्धिं यावत्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. वरदराजाचार्यः, (2004), *लघुसिद्धान्तकौमुदी*, गोरखपुर : गीताप्रेस।
2. वरदराजाचार्यः, (2006), *लघुसिद्धान्तकौमुदी* (व्याख्याता : गोविन्दप्रसादशर्मा), वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

द्वितीयवर्षः

गौणपाठ्यक्रमाः

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1: धर्मविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. शास्त्राध्ययनस्य अवश्यकर्त्तव्यताबोधनम्।
2. शास्त्राध्ययनप्रयोजनस्य बोधनम्।
3. धर्मस्वरूपस्य धर्मप्रकाराणाञ्च बोधनम्।
4. धर्मविषये किं प्रमाणम्? इत्यस्य विश्लेषणम्।
5. वेदस्य अपौरुषेयत्वसमर्थनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. धर्मशास्त्रप्रतिपादितानि मूल्यानि ज्ञातुं तथा अन्यान्बोधयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. शब्दस्वरूपं वेदप्रामाण्यं च ज्ञातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. धर्मशास्त्रप्रतिपादितानां कर्मणामनुष्ठाने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1	धर्मविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. धर्मजिज्ञासा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दशलक्षण्याः अध्यायार्थपदार्थयोः निरूपणम्।
- अधिकरणावयवानां स्वरूपम्।
- धर्मजिज्ञासार्थं मीमांसायाः अध्ययनम्।
- अध्ययनविधेः तात्पर्यनिर्णयाय जिज्ञासाधिकरणस्य अध्ययनम्।

अन्वितिः २. धर्मप्रमाणानि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- धर्मस्य लक्षणावगत्यर्थं धर्मलक्षणाधिकरणस्य विचारः।
- धर्मे प्रमाणं परीष्टयधिकरणम्।
- प्रत्यक्षादीनि धर्मे प्रमाणानि न भवन्ति।

- सत्संप्रयोगाधिकरणम्।
- अध्ययनविधिः।

अन्वितिः ३. शब्दः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दार्थयोः सम्बन्धः।
- शब्दार्थसम्बन्धनित्यताधिकरणम्।
- शब्दनित्यताधिकरणम्।
- वाक्याधिकरणम्।
- वेदापौरुषेयत्वाधिकरणम्।

अन्वितिः ४. अर्थवादप्रामाण्यम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अर्थवादानां प्रमाण्यम्।
- अर्थवादानां प्रमाण्यप्रकारचिन्तनम्।
- हेतुवन्निगदानाम् अर्थवादानां प्रमाण्यवर्णनम्।
- मन्त्राणां प्रामाण्यवर्णनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. पट्टाभिरामशास्त्री, (1984), *मीमांसानयमञ्जरी* (प्रथमाध्यायस्य प्रथमद्वितीयपादौ), वाराणसी : सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालयः।
2. वासुदेवदीक्षितः, (1908), *अध्वरमीमांसाकुतूहलवृत्तिः*, वाणीविलासमुद्रणम्।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2: दशगणीज्ञानम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. क्रियापदानां समान्यपरिचयः, वैविध्यनिरूपणञ्च।
2. दशगणानां परिचयः, प्रक्रियायाः परिचयप्रदानम्।
3. प्रमुखानां लकाराणां सदृष्टान्तं बोधनम्।
4. सर्वलकाराणां सामान्यतः बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. लकाराणां प्रक्रियापूर्वकं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
2. गणानुसारं प्रक्रियाभेदं ज्ञास्यन्ति।
3. तिङन्ते प्रकृतिप्रत्ययविश्लेषणसामर्थ्यं लकाराणां प्रयोगसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति।
4. सर्वलकाराणां सुलभतया प्रयोगे समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2	दशगणीज्ञानम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- भ्वादौ आदितः क्षिधातुप्रक्रियां यावत्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- भ्वादौ क्रमुधातुप्रक्रियामारभ्य वह्धातुप्रक्रियां यावत्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अदादितः जुहोत्यादिधातुपर्यन्तं प्रक्रियाज्ञानम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- दिवादितः चुरादिपर्यन्तं प्रक्रियाज्ञानम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. वरदराजाचार्यः, (2004), *लघुसिद्धान्तकौमुदी*, गोरखपुर : गीताप्रेस।
2. वरदराजाचार्यः, (2006), *लघुसिद्धान्तकौमुदी* (गोविन्दप्रसाद शर्मा, व्याख्याता), वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.3: कारकप्रकरणम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. कारकविभक्तीनां समान्यपरिचयः वैविध्यनिरूपणञ्च।
2. समेषां कारकाणां परिचयः सामान्यतः प्रक्रियापरिचयश्च।
3. प्रमुखाणां कारकाणां सदृष्टान्तं बोधनम्।
4. सर्वकारकाणां सामान्यतः बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. कारकाणां प्रक्रियापूर्वकं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
2. विभक्त्यनुसारं प्रक्रियाभेदं प्रयोगभेदञ्च ज्ञास्यन्ति।
3. सुबन्तेषु प्रकृतिप्रत्ययविश्लेषणसामर्थ्यं, कारकाणां प्रयोगसामर्थ्यं च प्राप्स्यन्ति।
4. सर्वकारकाणां सुलभतया प्रयोगे समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.3	कारकप्रकरणम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कारकविभक्त्योः परिचयः प्रथमाविभक्त्यर्थज्ञानं च।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- द्वितीयाविभक्त्यर्थात् तृतीयाविभक्त्यर्थं यावत्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- चतुर्थीविभक्त्यर्थात् पञ्चमीविभक्त्यर्थं यावत्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- षष्ठीविभक्त्यर्थात् सप्तमीविभक्त्यर्थं यावत्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भट्टः, जि. महाबलेश्वरः, (2014), *कारकम्*, बंगलूरु : संस्कृतभारती।
2. हेगडे, जनार्दनः, (2014), *शुद्धिकौमुदी*, बंगलूरु : संस्कृतभारती।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. भट्टोजिदीक्षितः, (1998), *सिद्धान्तकौमुदी* (बालमनोरमा व्याख्यासमलङ्कृता, खण्डः 3), वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
2. भट्टोजिदीक्षितः, (2009), *सिद्धान्तकौमुदी* (तत्त्वबोधिनी), नवदेहली : श्रीलालबहादुर शास्त्रि राष्ट्रिय संस्कृतविद्यापीठम्।
3. शास्त्री, गुरुप्रसादः (सम्पादकः), (2012), *वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी*, तत्त्वबोधिनी, बालमनोरमा, शेखरव्याख्यात्रयविराजिता, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
4. गोविन्दाचार्यः, (2021), *वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी*, प्रथमः भागः, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

तृतीयवर्षः

गौणपाठ्यक्रमाः

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1: द्वैतवेदान्तसम्प्रदायस्य प्रमुखाः प्रवर्तकाः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. द्वैतवेदान्तस्य आविर्भावादिकस्य बोधनम्।
2. ऐतिहासिकदृष्ट्या मध्वाचार्याणां चरित्रकथनम्।
3. माध्वमतप्रवर्तकानां प्रधानाचार्याणां चरित्रकथनम्।
4. माध्वसिद्धान्तस्थापनाय प्रवृत्तानां ग्रन्थरत्नानां विश्लेषणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. द्वैतवेदान्तस्य समग्रं ऐतिहासिकपरिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. द्वैतवेदान्तप्रतिष्ठापनाचार्याणां मध्वाचार्याणां समग्रपरिचयं प्राप्स्यन्ति।
3. द्वैतवेदान्तपरम्परायाः वृद्धिः कथं कैश्च जातेति ज्ञास्यन्ति।
4. द्वैतवेदान्तप्रमुखग्रन्थानां स्थूलं परिचयं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1	द्वैतवेदान्तसम्प्रदायस्य प्रमुखाः प्रवर्तकाः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. मध्वाचार्याः तेषां जीवनचरित्रम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मध्वाचार्याणां कृतयः।
- मध्वाचार्याणां साक्षाच्छिष्याः।
- तेषां जीवनं तथा कृतयः।

अन्वितिः २. श्रीमज्जयतीर्थाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्रीमज्जयतीर्थानां जीवनचरित्रम्।
- श्रीमज्जयतीर्थानां टीकाग्रन्थानां परिचयः।
- श्रीमज्जयतीर्थानां स्वतन्त्रग्रन्थानां परिचयः।
- श्रीमज्जयतीर्थानां शिष्याः।

अन्वितिः ३. प्राचीनग्रन्थकाराः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विष्णुदासाचार्याद्याः तेषां कालः कृतयश्च।
- विजयीन्द्रतीर्थाः तेषां देशकालकृतयश्च।
- व्यासतीर्थाः तेषां देशकालकृतयश्च।
- व्यासत्रयं तथा तद्व्याख्यापरम्परा।

अन्वितिः ४. प्रसिद्धाः टिप्पणिकाराः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वादिराजतीर्थाः तेषां देशकालकृतयश्च।
- राघवेन्द्रतीर्थाः तेषां देशकालकृतयश्च।
- अन्ये माध्वपरम्परागताः कृतिकाराः।
- हरिदासपरम्परा।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सेनापतिः, प्रो. सुकान्त कुमार, *वेदान्तसारसङ्ग्रहः*, नवदेहली : केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. नारायणपण्डिताचार्यः, *श्रीमध्वविजयः*।
2. नारायणः (डा.), *व्यासतीर्थचरितं*, नवदेहली : केन्द्रसाहित्य अकादमी।
3. https://www.dvaitaonline.org/

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2: अद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अद्वैतवेदान्तस्य आचार्यपरम्परायाः, भगवत्पादशिष्यपरम्परायाश्च बोधनम्।
2. अद्वैतवेदान्तसिद्धान्तप्रतिपादकानां मतभेदानां परिष्काराणां च ज्ञापनम्।
3. अद्वैतवेदान्तस्य प्रकरणग्रन्थानाम्, आचार्यशङ्करप्रणीतस्तोत्राणां च परिचयः।
4. वेदान्तस्य प्रस्थानग्रन्थानां स्थूलपरिचयप्रदानम्।
5. वेदान्तेतरदर्शनानां प्रधानतत्त्वानां बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अद्वैतवेदान्तस्य इतिहासं वर्णयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. वेदान्तेतरदर्शनानां परिचयं कारयितुं प्रभविष्यन्ति।
3. अनुसन्धानपद्धतौ एतान्विचारान् आश्रित्य स्वीयचिन्तनं प्रवर्तयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. दर्शनक्षेत्रे अद्वैतवेदान्तस्य महत्त्वम् अवगत्य वेदान्तग्रन्थानाम् अध्ययने अभिरुचिं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2	अद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अद्वैतवेदान्तस्य आचार्यपरम्परा।
- व्यासः, गौडपादश्च।
- श्रीशङ्कराचार्यचरितम्।
- चत्वारः शिष्याश्च।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अद्वैतदर्शनस्य प्रणेतारः।
- शाङ्करभाष्याणि।

- प्रकरणग्रन्थाः।
- स्तोत्राणि।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- वाचस्पतिमिश्रः।
- प्रकाशात्मयतिः।
- श्रीहर्षः, चित्सुखाचार्यश्च।
- विद्यारण्यः।
- मधुसूदनसरस्वती।
- अप्पय्यदीक्षितः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- न्याय-वैशेषिक-सांख्य-योग-मीमांसा-जैन-बौद्धदर्शनेषु प्रतिपादितानां जीवेश्वरबन्धमोक्षाणां समीक्षणं भविष्यति।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. प्रो. राममूर्तिशर्मा, *अद्वैतवेदांत साहित्य का इतिहास तथा सिद्धांत*।
2. अभ्यङ्ककरवासुदेवशास्त्रिः (व्याख्याकारः), *सर्वदर्शनसङ्ग्रहः*, पुणे : प्राच्यविद्यासंशोधनमन्दिरम्।
3. उपाध्याय, पद्मभूषण आचार्य बलदेवः, *भारतीयदर्शन*, वाराणसी : शारदामन्दिरम्।
4. उपाध्याय, पद्मभूषण आचार्य बलदेवः (प्रधानसम्पादकः), *संस्कृतवाङ्मय का बृहद् इतिहास* (दशमखण्डः), लखनऊ : उत्तर प्रदेश संस्कृत संस्थानम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. सिन्हा, प्रो. हरेन्द्र प्रसादः, *भारतीयदर्शन की रूपरेखा*।
2. निगम, डा. शोभा, *भारतीयदर्शन*।
3. उदयवीरशास्त्री, आचार्यः, *वेदान्तदर्शन का इतिहास (वेदान्तविषयक बहिरंग परीक्षात्मक मौलिकग्रन्थ)*।
4. कृष्णजोयिस्, पण्डितप्रवरः (ग्रन्थकारः), *शाङ्करदर्शनमर्मप्रकाशः*, तिरुपतिः : राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।
5. Swami Vivekananda. *Vedanta Philosophy*. Kolkata: Advaita Ashrama.

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3: विशिष्टाद्वैतवेदान्तदर्शनेतिहासः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. विशिष्टाद्वैतवेदान्तस्य आचार्यपरम्परायाः, भगवत्पादशिष्यपरम्परायाश्च बोधनम्।
2. विशिष्टाद्वैतवेदान्तप्रतिपादकानां ग्रन्थानां ज्ञापनम्।
3. विशिष्टाद्वैतवेदान्तस्य प्रकरणग्रन्थानां, तत्त्वानाञ्च परिचयः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. विशिष्टाद्वैतवेदान्तस्य आचार्यपरम्परां, भगवत्पादशिष्यपरम्पराञ्च वर्णयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. वेदान्तेतरदर्शनानां परिचयं कारयितुं प्रभविष्यन्ति।
3. अनुसन्धानपद्धतौ एतान्विचारान् आश्रित्य स्वीयचिन्तनं प्रवर्तयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. दर्शनक्षेत्रे विशिष्टाद्वैतवेदान्तस्य महत्त्वम् अवगत्य वेदान्तग्रन्थानाम् अध्ययने अभिरुचिं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3	विशिष्टाद्वैतवेदान्त दर्शनेतिहासः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. विशिष्टाद्वैतवेदान्तस्य परिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- निम्नग्रन्थानां लेखकानाञ्च परिचयः -
  - प्रस्थानत्रयभाष्यस्य परिचयः।
  - वेदान्तसारः।
  - वेदान्तदीपः।
  - श्रुतप्रकाशिका।
  - यतीन्द्रमतदीपिका।

अन्वितिः २. भगवद्-रामानुजाचार्याणां चरित्रं कृतयश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भगवाद्-रामानुजाचार्याणां जीवनचरित्रम्।
- स्तोत्रग्रन्थाः।

- वादग्रन्थाः।
- ग्रन्थरचनाकौशलम्।

अन्वितिः ३. विशिष्टाद्वैतवेदान्तस्य प्रवर्तकाः प्रचारकाश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्रीमान् बोधायनः।
- श्रीमान् टङ्काचार्यः।
- श्रीमान् नाथमुनिः।
- श्रीमद्यामुनाचार्यः।
- श्रीमान् वेङ्कटनाथः।
- श्रीवेदान्तदेशिककः।
- रङ्गरामानुजमुनयः।

अन्वितिः ४. विशिष्टाद्वैतवेदान्तप्रतिपाद्यमुख्यप्रमेयाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- जीवः।
- प्रकृतिः।
- बन्धः।
- ब्रह्म।
- सृष्टिः।
- मोक्षः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. देवनाथन्, आचार्य का. ई., *विशिष्टाद्वैतवेदान्तशास्त्रप्रवेशिनी*, तिरुपतिः : राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. अभ्यङ्ककरवासुदेवशास्त्रिः (व्याख्याकारः), *सर्वदर्शनसङ्ग्रहः*, पुणे : प्राच्यविद्यासंशोधनमन्दिरम्।
2. उपाध्याय, पद्मभूषण आचार्य बलदेव, *भारतीयदर्शन*, वाराणसी : शारदामन्दिर।
3. उपाध्याय, पद्मभूषण आचार्य बलदेव (प्रधान सम्पादक), *संस्कृत वाङ्मय का बृहद् इतिहास, दशमखण्ड*, लखनऊ : उत्तर प्रदेश संस्कृत संस्थान।

चतुर्थवर्षः
गौणपाठ्यक्रमाः

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.1: भारतीयज्ञानपरम्परा

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वेदवेदाङ्गदर्शनादिभिः सह विज्ञानकलासाहित्ययोः समन्विताध्ययनम्।
2. भारतीयज्ञानस्य बहुविषयकस्वरूपस्य अवबोधनम्।
3. भारतीयज्ञानपरम्परावगतेः प्रयोजननिरूपणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. प्राचीन-अर्वाचीनज्ञानयोः समन्वये समर्थाः भविष्यन्ति।
2. प्राचीनभारतीयतत्त्वचिन्तनानां सामाजोपयोगिताप्रदर्शने समर्थाः भविष्यन्ति।
3. वैज्ञानिकदृष्ट्या भारतीयतत्त्वशास्त्राणां चिन्तने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.1	भारतीयज्ञानपरम्परा	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

Unit I Foundations of Indian Knowledge Systems. **Credit 1**

- Vedic and Upaniṣadic Frameworks.
- Epistemology in Classical Texts.
- Oral and Written Traditions.
- Integration with Ecology.

Unit II Scientific and Mathematical Contributions. **Credit 1**

- Ancient Indian Astronomy.
- Āyurveda and Holistic Health.
- Mathematics and Linguistics.
- Metallurgy and Engineering.

Unit III Philosophy, Governance and Arts. **Credit 1**

- Ethical Frameworks.
- Political Philosophy.
- Aesthetic Traditions.
- Music and Mathematics.

Unit IV IKS in Contemporary Contexts. **Credit 1**

- Decolonizing Knowledge.
- Modern Science and IKS Synergies.
- Technology and Ethics.
- Policy and Education.

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. Chattopadhyaya, Debiprasad, *Science and Society in Ancient India*, Kolkata: Research India Publications.
2. Sharma, Priya Vrat (trans.), *Charaka-Saṃhitā: Text with English Translation*, Varanasi: Chaukhambha Orientalia.
3. Staal, Frits, *Discovering the Vedas: Origins, Mantras, Rituals, Insights*, New Delhi: Penguin Books.
4. Kangle, R. P. (ed.), *The Kauṭilīya Arthaśāstra*, 3 vols., Mumbai: University of Bombay.

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Ganeri, Jonardon, *The Lost Age of Reason: Philosophy in Early Modern India, 1450–1700*, Oxford: Oxford University Press.
2. उपाध्याय वाचस्पतिः (सम्पादकः), *भारतीयदर्शनकोशः (Bharatiya Darshan Kosh)*, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत सीरीज़।
3. *Comprehensive Encyclopedia of Indian Philosophical Systems*, integrating Vedic, scientific, and artistic traditions.
4. गोपीनाथकविराजः (सम्पादकः), *विश्वकोषः (Vishwakosha)*, वाराणसी : सम्पूर्णानन्दसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.2: मीमांसाप्रवेशिनी

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. मीमांसादर्शनस्य परम्परायाः अवश्यकतायाः प्रयोजनस्य बोधनम्।
2. मीमांसाधिकरणसंरचनाक्रमस्य बोधनम्।
3. अर्थवादादिधर्मप्रमाणनिरूपणम्।
4. भावनाविमर्शनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. मीमांसादर्शनाभिमततत्त्वानां सामान्यपरिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. मीमांसादर्शनरीत्या अधिकरणस्वरूपं ज्ञास्यन्ति।
3. पूर्वमीमांसाप्रस्थानानां परिचयं तथा धर्मबोधकप्रमाणानां परिचयं प्राप्स्यन्ति।
4. मीमांसादर्शनरीत्या भावनास्वरूपम् अपूर्वस्वरूपं च ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.2	मीमांसाप्रवेशिनी	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. मीमांसापदार्थः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दर्शनपरिचयः, मीमांसापदार्थश्च।
- मीमांसायाः नामान्तराणि, मीमांसायाः आवश्यकता, मीमांसायाः परम्परा च।
- मीमांसायाः प्राचीनता।
- सूत्रभाष्यवार्तिकानां लक्षणम्।
- प्रस्थानत्रयपरिचयः, अनुबन्धः, मीमांसायाः प्रयोजनं च।

अन्वितिः २. अधिकरणस्वरूपविमर्शः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अधिकरणस्वरूपपरिचयः।
- सङ्गतेः परिचयः, जिज्ञासासूत्रविवरणं च।

- कर्मत्वविचारः, अध्ययनविधिविचारश्च।
- धर्मलक्षणं, स्वर्गलक्षणञ्च।
- वेदाः, तद्विभागः, धर्मे प्रमाणानि च।
- विधिः, विधिविभागः, निषेधः, पर्युदासः च।

अन्वितिः ३. अर्थवादादिधर्मप्रमाणानि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अर्थवादः, तद्विभागश्च।
- एकवाक्यता, मन्त्रश्च।
- विधेः त्रैविध्यम्।
- स्मृतिः, आचारः, नामधेयम्, तन्निमित्तानि च।
- वाक्यशेषः, सामर्थ्यं च।

अन्वितिः ४. भावनाविमर्शः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भावना, तद्विभागः, भावनाकरणत्वञ्च।
- अपूर्वम्, अपूर्वविभागश्च।
- भावनाभेदबोधकप्रमाणानि।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. डा. श्रीरामः ए. एस्., *मीमांसाशास्त्रप्रवेशिनी - भागः 1*, तिरुपतिः : राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. श्रीरामः ए. एस्., (2020), *मीमांसामकरन्दः*, नागपुरम् : श्रीकविकुलगुरुकालिदाससंस्कृतविश्वविद्यालयः।
2. आर्तंगस्वामिशर्मा, (1996), *मीमांसामञ्जरी,* नवदेहली : भारतीयदार्शनिकानुसन्धानपरिषत्।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.3: न्यायसोपानम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. पदार्थानां सामान्यपरिचयः सिद्धान्तानाञ्च अवबोधनम्।
2. न्यायदर्शनस्य सामान्यपरिचयः प्रमुखतत्त्वानाम् अवबोधनम्।
3. मानादीनां सम्यगवबोधनम्।
4. लक्षणलक्षणम्, पाकवादः, अनुभवः, कारणप्रभेदानाञ्च प्रबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. पदार्थानां सामान्यपरिचयं सिद्धान्तानां च स्पष्टं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
2. न्यायदर्शनस्य सामान्यपरिचयं प्राप्स्यन्ति।
3. वादप्रक्रियां ज्ञात्वा वादकथाप्रदर्शने समर्थाः भविष्यन्ति।
4. हेत्वाभासनिग्रहस्थानादीनां सम्यग्ज्ञानेन पक्षान्तरे दोषान् उद्भावयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
5. न्यायदर्शनस्य प्रसिद्धानां सिद्धान्तानां स्पष्टं प्राथमिकं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.3	न्यायसोपानम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. मङ्गलाचरणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मङ्गलवादः।
- प्राचीननवीनमतयोः मङ्गलस्य कारणम् एवं तत्फलस्य विमर्शः।
- मङ्गलपद्यस्य अन्वयः, प्रतिपदार्थादिनिरूपणम्।

अन्वितिः २. सप्तपदार्थनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पदार्थविभागः, द्रव्यनिरूपणञ्च।
- गुणनिरूपणं, कर्मनिरूपणञ्च।
- सामान्यनिरूपणं, विशेषनिरूपणञ्च।
- समवायनिरूपणम्, अभावनिरूपणञ्च।

अन्वितिः ३. प्रमाणपरिच्छेदः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रमाणस्वरूपं, प्रत्यक्षप्रमाणञ्च।
- अनुमानप्रमाणम्।
- उपमानप्रमाणम्।
- शब्दप्रमाणम्।

अन्वितिः ४. विशेषविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- लक्षणलक्षणं, दोषाश्च।
- लक्षणप्रयोजनम्।
- पाकः, अनुभवश्च।
- कारणलक्षणं तत्प्रभेदाश्च।
- न्यायशास्त्रस्य उपसंहारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. अन्नम्भट्टः, (2012), *तर्कसङ्ग्रहः* (डा. ए. वि. नागसम्पिगे / डा. माधवाचार्यः पाण्डुरङ्गी), उडुपि : पूर्णप्रज्ञसंशोधनमन्दिरम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. एस्. एन्. दासगुप्त, (२०१२), *भारतीय दर्शन का इतिहास*, जयपुर : हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।
2. महर्षिगौतमः, (२०२१), *न्यायदर्शनम्* (आचार्य उदयवीर शास्त्री), दिल्ली।
3. महर्षिगौतमः, (२०१८), *न्यायदर्शनम्* (आचार्य ढुण्ढिराज शास्त्री), वाराणसी : चौखम्भा संस्कृत भवनम्।
4. विश्वनाथपञ्चाननभट्टाचार्य, (२००३), *न्यायसिद्धान्तमुक्तावली*, वाराणसी : चौखम्भा संस्कृत संस्थानम्।
5. श्रीकृष्णावधूतपण्डितः, (२००६), *तर्कनवनीतम्* (डा. श्रीनिवासः वरखेडी, डा. वीरनारायणः पाण्डुरङ्गी), उडुपि : पूर्णप्रज्ञ संशोधन मन्दिरम्।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.4: तर्कमतसौरभम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. कणादमुनिप्रतिपादितस्य सप्तपदार्थसिद्धान्तस्य बोधनम्।
2. वैशेषिकाभिमतानां प्रमाणप्रमेयादीनां बोधनम्।
3. न्यायवैशेषिकमतयोः साम्यवैषम्यचिन्तनम्।
4. मोक्षतत्साधनयोः बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वैशेषिकसूत्राणां व्याख्याने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. परमाण्वारम्भवादस्य आधुनिकविज्ञानेन सह विमर्शने समर्थाः भविष्यन्ति।
3. वैशेषिकाभिमतप्रमाणानां प्रत्यक्षानुमानशब्दादीनां विश्लेषणे समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.4	तर्कमतसौरभम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. वैशेषिकदर्शनस्य मूलसिद्धान्ताः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मङ्गलवादः।
- ईश्वरवादः।
- शक्तिसादृश्ययोः अतिरिक्तत्वनिरासः।

अन्वितिः २. पदार्थविज्ञानम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- न्यायमते पदार्थपरिचयः, नवद्रव्याणां स्वरूपविवेचनम्, तमोवादः च।
- समवायसम्बन्धः, पाषाणे गन्धसाधनं, सुवर्णस्य तैजसत्वसाधनम् च।
- चतुर्विंशतिगुणानां विश्लेषणम्।

अन्वितिः ३. प्रमाणविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रत्यक्षानुमानोपमानानां वैशेषिकपरिप्रेक्ष्यम्।
- अर्थापत्त्यनुपलब्धिप्रमाणयोः स्थानम्।

- शब्दप्रमाणस्य विशेषः।

अन्वितिः ४. मोक्षसाधनानि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मनः स्वरूपम्।
- चतुर्विधदुःखनिवृत्तिः।
- धर्माधर्मयोः परमाणुसम्बन्धः।
- मोक्षस्य वैशेषिकलक्षणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. अद्यपाडि हरिदासभट्टः, *तर्कसौरभम्*, बेङ्गलूरु : कर्नाटकसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. कणादमुनिः, (2010), *वैशेषिकसूत्राणि*, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठानम्।
2. प्रशस्तपादः, (2005), *पदार्थधर्मसंग्रहः*, नवदेहली : राष्ट्रीय संस्कृत संस्थानम्।
3. श्रीधराचार्यः, (1995), *न्यायकन्दलिः*, दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदासः।
4. विश्वनाथपञ्चाननः, (2008), *भाषापरिच्छेदः*, वाराणसी : कृष्णदास अकादमी।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.5: शाब्दबोधप्रक्रिया

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. व्याकरणन्यायमीमांसावेदान्तेषु शाब्दबोधसिद्धान्तानां तुलनात्मकं बोधनम्।
2. शब्दप्रमाणस्य वैशिष्ट्यानां व्यवहारेषु संयोजनम्।
3. अद्वैतविशिष्टाद्वैतद्वैतमतानां शाब्दबोधे मूल्याङ्कनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. व्याकरणन्यायमीमांसानां शाब्दबोधविषयकभेदानां विश्लेषणे समर्थाः भविष्यन्ति।
2. वेदान्तमतानुसारेण शाब्दबोधस्य तात्पर्यं निर्धारयिष्यन्ति।
3. शाब्दप्रमाणस्य सिद्धान्तान् व्यावहारिकप्रयोगेषु उपयोक्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.5	शाब्दबोधप्रक्रिया	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. न्यायमीमांसासिद्धान्ताः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दस्य प्रमाणत्वप्रदर्शनम्।
- शाब्दबोधक्रमचिन्तनम्।
- शाब्दबोधस्य प्रमाणरूपेण विवेचनम्।

अन्वितिः २. वेदान्तेषु शाब्दबोधप्रकारचिन्तनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अद्वैतमते वाक्यार्थबोधः।
- विशिष्टाद्वैतमते वाक्यार्थबोधः।
- द्वैतमते वाक्यार्थबोधः।

अन्वितिः ३. शब्दप्रमाणवादस्य तार्किकपरिघटनाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भर्तृहरिमतचिन्तनम्।
- गङ्गेशभट्टादिमतानां चिन्तनम्।

- वेदान्तदर्शनाभिमतवाक्यार्थप्रकाराणां विमर्शः।

अन्वितिः ४. समकालीनज्ञानतन्त्रेषु शाब्दिकप्रारूपम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- संस्कृतव्याकरणस्य कृत्रिमबुद्धिसंशोधने योगदानम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. Ramanuja Tatacharya. (2007–2010). *Śabdabodhamīmāṃsā: An Inquiry into Indian Theories of Verbal Cognition* (4 vols.). New Delhi: D.K. Printworld.
2. Gangeśa Upādhyāya. (1982). *Tattvacintāmaṇi (Śabda-khaṇḍa)* (K. N. Chatterjee, Ed.). Varanasi: Chowkhamba Sanskrit Series.
3. Gadādhara Bhaṭṭācārya. (1976). *Śaktivāda: On the Theory of Linguistic Potency* (Sibajiban Bhattacharya, Ed.). Kolkata: Indian Studies.
4. Gadādhara Bhaṭṭācārya. (1994). *Vyutpattivāda: On the Derivation of Word-Meaning* (M. S. Bhatta, Trans.). Pune: Bhandarkar Oriental Research Institute.

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Vācaspati Miśra. (1914). *Nyāya-vārttika-tātparya-ṭīkā* (Vindhyeswari Prasad Dvivedin, Ed.). Varanasi: Chowkhamba Sanskrit Series.
2. Raghunātha Śiromaṇi. (1960). *Dīdhiti: Commentary on Tattvacintāmaṇi* (V. Krishnamacharya, Ed.). Chennai: Ubhaya Vedānta Granthamala.
3. Phillips, Stephen. (2012). *Classical Indian Epistemology: The Nyāya-sūtra and Its Commentators*. London: Routledge.
4. Gautama (Akṣapāda). (1911). *Nyāya-sūtras of Gautama with the Bhāṣya of Vātsyāyana* (Nandalal Sinha, Trans., 4 vols.). Delhi: Motilal Banarsidass.
5. Ingalls, Daniel H. H. (1951). *Materials for the Study of Navya-Nyāya Logic*. Cambridge: Harvard University Press.

B.A. Hons.

(AksharaPurushottam Darshanam)

अधिगमपरिणाम-आधारितपाठ्यचर्यारूपरेखा
स्नातककार्यक्रमः – अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनम्
2025

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये
UGC

विश्वविद्यालय-अनुदान-आयोगः
बहादुरशाह-जफर-मार्गः
नवदेहली-110002

UGC LOCF (Sanskrit) Committee

Prof. Shrinivasa Varakhedi
Chairperson of the committee and Vice-Chancellor, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058, ✉ vc@sanskrit.nic.in
Prof. Sukant Kumar Senapati
Vice-Chancellor, Shri Somnath Sanskrit University, Veraval, ✉ sukantsnpt@gmail.com
Prof. Viroopaksha V. Jaddipal
Secretary, Maharishi Sandipani Rashtriya Ved Vidya Pratishthan, Ujjain, ✉ vvjaddipal@gmail.com
Dr. M. V. Natesan
(Retd Prof.) SSV Kaladi, Kailash Nagar Kolazhy, Biyur, Trichur-10, ✉ natesanskt2000@gmail.com
Dr. Mamta Tripathi
Assistant Professor, Gargi College, University of Delhi, Delhi, ✉ mamtatripathi.jnu@gmail.com

Curriculum Development Committee for B.A. Hons. (Akshar-Purushottam-Darshnam)

Prof. Sukant Kumar Senapati
Chairperson of the committee and Vice-Chancellor, Shri Somnath Sanskrit University, Veraval, ✉ sukantsnpt@gmail.com
Dr Sagar Acharya
Assistant Professor and Principal, BAPS Swaminarayan Sanskrit Mahavidyalaya, Sarangpur, Gujarat ✉ sagarpacharya@baps.edu.in
Dr. Srinivasa Kumar N Acharya
Convenor of the Committee and Asso. Professor and HoD, Dept. of Philosophy, Manipal Academy of Higher Education, Manipal, Karnataka, ✉ head.philosophy@manipal.edu

Co-Ordination Committee

Dr. G. Surya Prasad
Chief Co-ordinator of the committee and Asst. Professor, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058, ✉ dr.gsurya.prasad@csu.co.in
Dr. Yashvant Kumar Trivedi
Asst. Professor, Central Sanskrit University, New Delhi - 110058, ✉ dr.yashvant.trivedi@csu.co.in
Dr. Awasthi Sailesh Kumar
Asst. Professor Grade, Central Sanskrit University, New Delhi - 110058, ✉dr.awasthisailesh@csu.co.in
Dr. Kishor Kumar
Asst. Professor Grade, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058, ✉ dr.kishor_kumar@csu.co.in
Dr. Deepika Dixit
Asst. Professor Grade, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058, ✉ dr.deepikadixit@csu.co.in

विषयसूची

कार्यक्रमस्य परिचयः 1

कार्यक्रमस्य उद्देश्यानि 1

कार्यक्रमस्य परिणामाः 2

प्रधानानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम् 3

गौणानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम् 7

प्रधानपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः 9

गौणपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः 11

प्रथमवर्षः (प्रधानपाठ्यक्रमाः) 12

प्रथमसत्रार्द्धः (Semester-1) 13

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (१-४ अध्यायाः) 13

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2: सत्सङ्गदीक्षा प्रमुखभाष्योपेता 15

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3: वचनामृतसङ्ग्रहः (गढडाप्रथमप्रकरणतो लोयाप्रकरणपर्यन्तम्) 17

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4: वेदान्तदर्शनसमुच्चयः 19

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5: उपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (ईशकेनोपनिषदौ) 21

द्वितीयसत्रार्द्धः (Semester – 2) 23

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (५-८ अध्यायाः) 23

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.7: सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्योपेता १०१-२०० श्लोकाः) 25

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.8 वचनामृतसङ्ग्रहः (पञ्चालाप्रकरणतो गढडाऽन्त्यप्रकरणपर्यन्तम्) 27

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.9 अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनेतिहासः 29

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.10 कठोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् 31

द्वितीयवर्षः (प्रधानपाठ्यक्रमाः) 33

तृतीयसत्रार्द्धः (Semester - 3) 34

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (९-१३ अध्यायाः) 34

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2: सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्योपेता, २०१-३१५ श्लोकाः) 36

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3: मुण्डकोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् 38

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4: छान्दोग्योपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (प्रथमाध्यायतः चतुर्थाध्यायपर्यन्तं चितांशाः) 40

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (१४-१८ अध्यायाः) 42

चतुर्थसत्रार्द्धः (Semester - 4) 44

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6: स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (मङ्गलाऽक्षरब्रह्मधारे) 44

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.7: ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्यम् (चतुस्सूत्री) 46

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.8: तैत्तिरीयोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् 48

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.9: छान्दोग्योपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (पञ्चमषष्ठाध्यायौ) 50

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.10: छान्दोग्योपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (सप्तमाष्टमाध्यायौ) 52

तृतीयवर्षः प्रधानपाठ्यक्रमाः 54

पञ्चमसत्रार्द्धः (Semester – 5) 55

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.1: ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्यम् (प्रथमाध्याये ईक्षत्यधिकरणादारभ्य द्वितीयपादान्तम्)..... 55
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2: स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (परब्रह्मधारा) 57
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3: ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्यम् (प्रथमाध्याये तृतीयचतुर्थौ पादौ) 59
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.4: प्रश्नोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् 61
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.5: बृहदारण्यकोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (तृतीयोऽध्यायः) 63
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.6: स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (जीवेश्वरधारे) 65
चतुर्थवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः..... 67
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1: ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्यम् (द्वितीयाध्याये प्रथमः पादः) 68
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2: ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्यम् (द्वितीयाध्याये द्वितीयः पादः)..... 70
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3: स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (प्रमाणलक्षणमारभ्य उपमानाऽन्तम्) 72
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4 अक्षरपुरुषोत्तमदर्शने पञ्चतत्त्वविचारः (शोधविषयः)..... 74
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.5 स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (शब्दप्रमाणमारभ्य प्रकरणाऽन्तम्) 76
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.6: बृहदारण्यकोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (चतुर्थोऽध्यायः)..... 78
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.7: अक्षरब्रह्मतत्त्वस्य स्वरूपचतुष्टयम् (शोधविषयः)..... 80
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.8: गीतास्वामिनारायणभाष्ये ब्रह्मतत्त्वविचारः (शोधविषयः)..... 82
प्रथमवर्षः (गौणपाठ्यक्रमाः)..... 84
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.1: अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनेतिहासः 85
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.2: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (१-४ अध्यायाः)..... 87
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.3: सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्योपेता)..... 89
द्वितीयवर्षः (गौणपाठ्यक्रमाः) 91
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1: वचनामृतसङ्ग्रहः (गढडाप्रथमप्रकरणतो लोयाप्रकरणपर्यन्तम्)..... 92
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (५-८ अध्यायाः) 94
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.3: सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्योपेता १०१-२०० श्लोकाः)..... 96
तृतीयवर्षः (गौणपाठ्यक्रमाः) 98
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1: वचनामृतसङ्ग्रहः (पञ्चालाप्रकरणतो गढडाऽन्त्यप्रकरणपर्यन्तम्)..... 99
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2 कठोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् 101
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (९-१३ अध्यायाः)..... 103
चतुर्थवर्षः (गौणपाठ्यक्रमाः)..... 105
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.1: सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्योपेता २०१-३१५ श्लोकाः)..... 106
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.2: मुण्डकोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्..... 108
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.3: स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (मङ्गलाऽक्षरब्रह्मधारे) 110
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.4: स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (परब्रह्मधारा) 112
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.5: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (१४-१८ अध्यायाः) 114

कार्यक्रमस्य परिचयः
(Introduction of the Program)

बी.ए. आनर्स् (अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनम्) चतुर्णां वर्षाणां कार्यक्रमः विद्यते। अस्मिन् कार्यक्रमे आहत्य अष्टसत्रार्धानि भविष्यन्ति।

अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनं परब्रह्मस्वामिनारायणप्रबोधितं नूनं भारतीयदर्शनपरम्परायां वेदान्तदर्शनविभागे राराजमानमस्ति वैदिकं सनातनञ्च। दर्शनस्याऽस्य निरूपकाः ग्रन्थाः वचनामृतं गुरुपरम्परोपदेशशास्त्राणि प्रस्थानत्रयस्वामिनारायणभाष्याणि स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा सत्सङ्गदीक्षा ब्रह्मघोषश्चेत्यादयः। तत्त्वमीमांसा प्रमाणमीमांसा साधनमीमांसा मुक्तिमीमांसादिविषये दर्शनेनानेन वैदिकपरम्परायां प्राप्यते विशिष्टं मौलिकं च चिन्तनम्। तेन च परिपुष्णाति भारतीयज्ञानप्रणालिः वैदिकसंस्कृतिः ब्रह्मविद्या चेति।

अर्हता - प्राक्-शास्त्री, उपशास्त्री, उत्तरमध्यमा इति परीक्षोत्तीर्णाः तत्समकक्ष्यापरीक्षोत्तीर्णाः वा छात्राः एन्.टि.ए. द्वारा आयोज्यमानपरीक्षामाध्यमेन उत्तीर्य अस्मिन् बी.ए.आनर्स् (अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनम्) कार्यक्रमे प्रवेष्टुम् अर्हाः। अत्र अष्टसु सत्रार्धेषु स्वशास्त्रीयपाठ्यक्रमाः **(Major),** स्वशास्त्रसम्बद्धचितपाठ्यक्रमाः **(Minor),** बहुशास्त्रीयपाठ्यक्रमाः **(Multi-disciplinary),** मूल्याधारितपाठ्यक्रमाः **(VAC),** कौशलावर्धनपाठ्यक्रमाः **(SEC)** च भविष्यन्ति।

एतैः साकं अन्तिमसत्रार्धे प्रशिक्षुतासेवा **(Internship)** पाठ्येतरगतिविधयः **(ECA)** लघुशोधप्रबन्धः **(Dissertation)** च भविष्यन्ति।

कार्यक्रमस्य उद्देश्यानि
(Objectives of the Program)

अस्य पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यम् एवं प्रकारेण निर्दिष्टं भवति -

1. विविधवेदान्तदर्शनानां प्राथमिकः परिचयः।
2. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनानुसारं सर्वोपयोगिनो विधिनिषेधात्मकस्य स्मृतिशास्त्रस्य परिचयः।
3. वर्तमानसन्दर्भानुसारमाचारविचारप्रायश्चित्तानां नूतनविचाराणां प्राप्तिः।
4. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्याधारभूतग्रन्थस्य अभ्यासः।
5. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शने प्रतिपादितानां तत्त्वानां साधनानां प्रमाणानां चाऽध्ययनम्।
6. नूतनदर्शनद्वारा तर्कप्रस्थानस्य ब्रह्मपदार्थनिर्णय-जगत्कारणत्व-शास्त्रयोनित्व-श्रुतिवाक्यसमन्वयादिविषये मौलिकज्ञानावबोधः।
7. श्रीमद्भगवद्गीतायामक्षरब्रह्मतत्त्वं परापरेतिसञ्ज्ञयोल्लिखितप्रकृतिद्वयं परमात्मप्रत्यक्षत्वं चेत्यादिविषयेषु नूतनस्य विचारस्य ज्ञानम्।
8. परब्रह्मभक्तये ब्रह्मभूतत्वमनिवार्यमित्यादिरूपेण गीतासिद्धान्तज्ञानम्।
9. परमात्मनः सर्वव्यापकत्वं सर्वकर्तृत्वमक्षरात्परत्वं ब्रह्माक्षरस्य च परमात्मतो भेदः जगत्कर्तृत्वं परमात्मधामरूपत्वं परमात्मसेवकरूपत्वं गुरुरूपत्वं चेत्यादिविषयाणां ज्ञानम्।

कार्यक्रमस्य परिणामाः

(Outcomes of the Program)

कार्यक्रमस्य परिणामः – 1	**भारतीयमूलानि -** छात्राणां भारतीयां संस्कृतिं प्रति आस्थावृद्धिर्भविष्यति। वैदिकानां मूलशास्त्राणां परिचयो भविष्यति। शास्त्राणां योगदानं सनातनपरम्परां च ज्ञास्यन्ति । अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्य सिद्धान्ताः शास्त्रमूलाः इति ज्ञास्यन्ति छात्राः।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 2	**भारतीयज्ञानपरम्परा** – छात्राः भारतीयज्ञानपरम्परायाम् अभिमानवन्तः भविष्यन्ति। शास्त्राणां यथार्थस्वरूपं ज्ञात्वा तत्स्थविद्यां ज्ञास्यन्ति। ब्रह्मविद्या, अध्यात्मविद्या, पराविद्या इत्यादिशास्त्रनिहितज्ञानराशेः परिचयं प्राप्स्यन्ति। भारतीयज्ञानपरम्परायाम् अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्य महत्त्वं ज्ञास्यन्ति।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 3	**भविष्यवाद्युपागमः -** अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्य अध्ययनानन्तरं विद्यालय-महाविद्यालय-विश्वविद्यालयादिषु अध्यापकत्वेन दर्शनज्ञानप्रचारं करिष्यति। शास्त्रार्थपद्धत्या आध्यात्मिक-मानसिकविकासो भविष्यति। आबाल्यात् संस्काराणां सेचनं भविष्यति।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 4	**बहुशास्त्रीयम्** - शास्त्रोक्तानां सिद्धान्तानामनुसरणं मनुष्यजीवने सम्भवमिति ज्ञात्वा छात्राः यथाशक्ति तदनुसरणे प्रेरिता भविष्यन्ति। अक्षररूपो भूत्वा परब्रह्मभक्तिः कर्तव्या इति ज्ञानेन सर्वत्र ब्रह्मदृष्टिप्राप्तये प्रेरणां प्राप्स्यन्ति। भारतीयाचारविचारान् पवित्रतां च ज्ञास्यन्ति। समाजे अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्य मन्दिराणां शास्त्राणां प्रभावं योगदानं च वेत्स्यन्ति।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 5	**वृत्तिप्रदानक्षमता -** विश्वविद्यालयादिषु अध्यापकत्वेन, अक्षरपुरुषोत्तममाहात्म्य-पारायणद्वारा वृत्त्यर्जनं भविष्यति।

प्रधानानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम्
(PROGRAM OUTCOME MAPPING FOR MAJOR COURSES)

Course Name पाठ्यक्रमनाम	Rootedness भारतीय मूलानि	IKS भारतीय ज्ञान परम्परा	Futuristic भविष्यवादी	Employability वृत्तिप्रदानक्षमता	Value, Skill and Multidisciplinary मूल्यानि, कौशलानि एवं बहुशास्त्रीयपाठ्यक्रमः	Disciplinary Knowledge अध्ययनशाखायाः ज्ञानम्	Difficulty Level काठिन्यस्तरः
श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (१-४ अध्यायाः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्योपेता १-१०० श्लोकाः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वचनामृतसङ्ग्रहः (गढडाप्रथमप्रकरणतो लोयाप्रकरणपर्यन्तम्)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वेदान्तदर्शनसमुच्चयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
उपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (ईशकेनोपनिषदौ)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (५-८ अध्यायाः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
सत्सङ्गदीक्षा [प्रमुखभाष्योपेता १०१-२०० श्लोकाः]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वचनामृतसङ्ग्रहः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

(पञ्चाळाप्रकरणतो गढडाऽन्त्यप्रकरणपर्यन्तम्)							
अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनेतिहासः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
कठोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (९-१३ अध्यायाः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
सत्सङ्गदीक्षा [प्रमुखभाष्योपेता २०१-३१५ श्लोकाः]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
मुण्डकोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
छान्दोग्योपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (प्रथमतः चतुर्थाध्यायपर्यन्तम् - चितांशाः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (१४-१८ अध्यायाः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (मङ्गलाऽक्षरब्रह्मधारे)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्यम् (चतुःसूत्री)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
तैत्तिरीयोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
छान्दोग्योपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (पञ्चमषष्ठाध्यायौ)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

छान्दोग्योपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (सप्तमाष्टमाध्यायौ)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायण भाष्यम् (प्रथमाध्याये ईक्षत्यधिकरणादारभ्य द्वितीयपादान्तम्)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
स्वामिनारायणसिद्धान्त सुधा (परब्रह्मधारा)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायण भाष्यम् (प्रथमाध्याये तृतीयचतुर्थौ पादौ)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
प्रश्नोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
बृहदारण्यकोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (तृतीयोऽध्यायः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
स्वामिनारायणसिद्धान्त सुधा (जीवेश्वरधारे)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायण भाष्यम् (द्वितीयाध्याये प्रथमः पादः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायण भाष्यम् (द्वितीयाध्याये द्वितीयः पादः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
स्वामिनारायणसिद्धान्त सुधा (प्रमाणलक्षणमारभ्य उपमानाऽन्तम्)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अक्षरपुरुषोत्तमदर्शने पञ्चतत्त्वविचारः (शोधविषयः)							

स्वामिनारायणसिद्धान्त सुधा (शब्दप्रमाणमारभ्य प्रकरणाऽन्तम्)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
बृहदारण्यकोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (चतुर्थोऽध्यायः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अक्षरब्रह्मतत्त्वस्य स्वरूपचतुष्टयम् (शोधविषयः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
गीतास्वामिनारायणभाष्ये ब्रह्मतत्त्वविचारः (शोधविषयः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

गौणानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम्

PROGRAM OUTCOME MAPPING FOR MINOR COURSES

Course Name पाठ्यक्रमनाम	Rootedness भारतीय मूलानि	IKS भारतीय ज्ञान परम्परा	Futuristic भविष्यवादी	Employability वृत्तिप्रदानक्षमता	Value, Skill and Multidisciplinary मूल्यानि, कौशलानि एवं बहुशास्त्रीयपाठ्यक्रमः	Disciplinary Knowledge अध्ययनशाखायाः ज्ञानम्	Difficulty Level कठिनतायाः स्तरः
अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनेतिहासः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (१-४ अध्यायाः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्योपेता १-१०० श्लोकाः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वचनामृतसङ्ग्रहः (गढडाप्रथमप्रकरणतो लोयाप्रकरणपर्यन्तम्)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (५-८ अध्यायाः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
सत्सङ्गदीक्षा [प्रमुखभाष्योपेता १०१-२०० श्लोकाः]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वचनामृतसङ्ग्रहः (पञ्चाळाप्रकरणतो गढडाऽन्त्यप्रकरणपर्यन्तम्)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
कठोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (९-१३ अध्यायाः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
सत्सङ्गदीक्षा [प्रमुखभाष्योपेता २०१-३१५ श्लोकाः]	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
मुण्डकोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (मङ्गलाऽक्षरब्रह्मधारे)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (परब्रह्मधारा)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (१४-१८ अध्यायाः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

प्रधानपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः

क्र.सं.		प्रधानपाठक्रमाः	पाठ्यक्रम-श्रेयोऽङ्कः	पाठ्यक्रम-काठिन्यस्तरः
1	प्रथमवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 1.1: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (१-४ अध्यायाः)	4	100-199
2		प्रधानः 1.2: सत्सङ्गदीक्षा प्रमुखभाष्योपेता	4	100-199
3		प्रधानः 1.3: वचनामृतसङ्ग्रहः (गढडाप्रथमप्रकरणतो लोयाप्रकरणपर्यन्तम्)	4	100-199
4		प्रधानः 1.4: वेदान्तदर्शनसमुच्चयः	4	100-199
5		प्रधानः 1.5: उपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (ईशकेनोपनिषदौ)	4	100-199
6		प्रधानः 1.6: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (५-८ अध्यायाः)	4	100-199
7		प्रधानः 1.7: सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्योपेता १०१-२०० श्लोकाः)	4	100-199
8		प्रधानः 1.8 वचनामृतसङ्ग्रहः (पञ्चालाप्रकरणतो गढडाऽन्त्यप्रकरणपर्यन्तम्)	4	100-199
9		प्रधानः 1.9 अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनेतिहासः	4	100-199
10		प्रधानः 1.10 कठोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्	4	100-199
11	द्वितीयवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 2.1: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (९-१३ अध्यायाः)	4	200-299
12		प्रधानः 2.2: सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्योपेता, २०१-३१५ श्लोकाः)	4	200-299
13		प्रधानः 2.3: मुण्डकोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्	4	200-299
14		प्रधानः 2.4: छान्दोग्योपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (प्रथमाध्यायतः चतुर्थाध्यायपर्यन्तं चितांशाः)	4	200-299
15		प्रधानः 2.5: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (१४-१८ अध्यायाः)	4	200-299
16		प्रधानः 2.6: स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (मङ्गलाऽक्षरब्रह्मधारे)	4	200-299
17		प्रधानः 2.7: ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्यम् (चतुस्सूत्री)	4	200-299
18		प्रधानः 2.8: तैत्तिरीयोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्	4	200-299

19		प्रधानः 2.9: छान्दोग्योपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (पञ्चमषष्ठाध्यायौ)	4	200-299
20		प्रधानः 2.10: छान्दोग्योपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (सप्तमाष्टमाध्यायौ)	4	200-299
21	तृतीयवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 3.1: ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्यम् (प्रथमाध्याये ईक्षत्यधिकरणादारभ्य द्वितीयपादान्तम्)	4	300-399
22		प्रधानः 3.2: स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (परब्रह्मधारा)	4	300-399
23		प्रधानः 3.3: ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्यम् (प्रथमाध्याये तृतीयचतुर्थौ पादौ)	4	300-399
24		प्रधानः 3.4: प्रश्नोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्	4	300-399
25		प्रधानः 3.5: बृहदारण्यकोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (तृतीयोऽध्यायः)	4	300-399
26		प्रधानः 3.6: स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (जीवेश्वरधारे)	4	300-399
27	चतुर्थवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 4.1: ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्यम् (द्वितीयाध्याये प्रथमः पादः)	4	400-499
28		प्रधानः 4.2 ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्यम् (द्वितीयाध्याये द्वितीयः पादः)	4	400-499
29		प्रधानः 4.3: स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (प्रमाणलक्षणमारभ्य उपमानाऽन्तम्)	4	400-499
30		प्रधानः 4.4: अक्षरपुरुषोत्तमदर्शने पञ्चतत्त्वविचारः (शोधविषयः)	4	400-499
31		प्रधानः 4.5: स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (शब्दप्रमाणमारभ्य प्रकरणाऽन्तम्)	4	400-499
32		प्रधानः 4.6: बृहदारण्यकोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (चतुर्थोऽध्यायः)	4	400-499
33		प्रधानः 4.7: अक्षरब्रह्मतत्त्वस्य स्वरूपचतुष्टयम् (शोधविषयः)	4	400-499
34		प्रधानः 4.8: गीतास्वामिनारायणभाष्ये ब्रह्मतत्त्वविचारः (शोधविषयः)	4	400-499

गौणपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः

क्र.सं.		पाठ्यक्रमः	पाठ्यक्रम-श्रेयोऽङ्कः	पाठ्यक्रम-काठिन्यस्तरः
1	प्रथमवर्षीयाः गौणपाठ्यकमाः	गौणः 1.क.1 अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनेतिहासः	4	100-199
2		गौणः 1.क.2: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (१-४ अध्यायाः)	4	100-199
3		गौणः 1.क.3: सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्योपेता)	4	100-199
5	द्वितीयवर्षीयाः गौणपाठ्यकमाः	गौणः 2.क.1: वचनामृतसङ्ग्रहः (गढडाप्रथमप्रकरणतो लोयाप्रकरणपर्यन्तम्)	4	200-299
6		गौणः 2.क.2: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (५-८ अध्यायाः)	4	200-299
7		गौणः 2.क.3: सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्योपेता १०१-२०० श्लोकाः)	4	200-299
8	तृतीयवर्षीयाः गौणपाठ्यक्रमाः	गौण 3.क.1: वचनामृतसङ्ग्रहः (पञ्चालाप्रकरणतो गढडाऽन्त्यप्रकरणपर्यन्तम्)	4	300-399
9		गौण 3.क.2: कठोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्	4	300-399
10		गौण 3.क.3: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (९-१३ अध्यायाः)	4	300-399
11	चतुर्थवर्षीयाः गौणपाठ्यक्रमाः	गौणः 4.क.1: सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्योपेता २०१-३१५ श्लोकाः)	4	400-499
12		गौणः 4.क.2: मुण्डकोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्	4	400-499
13		गौणः 4.क.3: स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (मङ्गलाऽक्षरब्रह्मधारे)	4	400-499
14		गौणः 4.क.4: स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (परब्रह्मधारा)	4	400-499
15		गौणः 4.क.5: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (१४-१८ अध्यायाः)	4	400-499

प्रथमवर्षः

(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रथमसत्रार्द्धः (Semester-1)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (१-४ अध्यायाः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अर्जुनविषादहेतुविषये तन्निवारणविषये चाऽध्ययनम्।
2. योगः धर्मः चेत्यादिशब्दानामर्थगाम्भीर्यस्य परिचयप्रदानम्।
3. कर्मयोगस्य मर्मज्ञानप्रदानम्।
4. स्थितप्रज्ञलक्षणानां योगिलक्षणानां च अवबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अर्जुनविषादहेतुविषये तन्निवारणविषये च वर्णनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
2. योगः धर्मः इत्यादिशब्दानामर्थगाम्भीर्यं प्रतिपादयिष्यन्ति।
3. कर्मयोगमर्म व्याख्याने समर्थाः भविष्यन्ति।
4. स्थितप्रज्ञलक्षणानां योगिलक्षणानाञ्च निरूपणे समर्थाः भविष्यन्ति।।
5. परमात्मप्राकट्यरहस्यवर्णने दक्षाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1	श्रीमद्भगवद्गीता-स्वामिनारायणभाष्यम् (१-४ अध्यायाः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. सम्पूर्णः प्रथमोऽध्यायः, द्वितीयाध्याये विंशतिश्लोकपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अर्जुनस्य स्वजनासक्तिः मोहापादनञ्च।
- अर्जुनस्य शरणागतिः।
- परमात्मनः साङ्ख्योपदेशः।

अन्वितिः २. द्वितीयाध्याये एकविंशतितमश्लोकतः द्वितीयाऽध्यायपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- योगधर्मशब्दयोर्मीमांसा।
- नित्यसत्त्वस्थपदार्थवैशिष्ट्यम्।
- कर्मयोगरीतिः।

-
- स्थितप्रज्ञलक्षणानि।

अन्वितिः ३. तृतीयोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मशब्दस्य नूतना परिभाषा।
- कर्मयोगनिरूपणम्।

अन्वितिः ४. चतुर्थोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अवतारसिद्धान्तः।
- परमात्मप्राकट्यरहस्यम्।
- ज्ञानिनो लक्षणानि।
- अभ्यासवैराग्यादिसाधनानि।
- ज्ञानयज्ञवैशिष्ट्यम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साधुभद्रेशदासः, (२०२२), *श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः 100-199	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2: सत्सङ्गदीक्षा प्रमुखभाष्योपेता

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनानुसारं सर्वोपयोगिनो विधिनिषेधात्मकस्य स्मृतिशास्त्रस्य परिचयप्रदानम्।
2. वर्तमानसन्दर्भानुसारमाचारविचारप्रायश्चित्तानाम् अवबोधनम्।
3. स्मृत्यन्तरैः सह सत्सङ्गदीक्षायाः साधर्म्यं वैधर्म्यं चेति विमर्शनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनानुसारं सर्वोपयोगिनो विधिनिषेधात्मकस्य स्मृतिशास्त्रस्य परिचयं वक्ष्यन्ति।
2. वर्तमानसन्दर्भानुसारमाचारविचारप्रायश्चित्तानां नूतनविचारान् प्रतिपादयिष्यन्ति।
3. स्मृत्यन्तरैः सह सत्सङ्गदीक्षायाः साधर्म्यं वैधर्म्यं चेति विमर्शनं करिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2	सत्सङ्गदीक्षा प्रमुखभाष्योपेता	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) १-२५ श्लोकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सत्सङ्गलक्षणम्।
- सत्सङ्गाधिकारित्वम्।
- आश्रयदीक्षा।
- गुरुमहिमा।

अन्वितिः २. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) २६-५० श्लोकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दुराचार-व्यसन-चौर्यत्यागः।
- अहिंसादिधर्माः।
- आत्मघातनिषेधः।
- भगवद्बलविचारः।

अन्वितिः ३. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) ५१-७५ श्लोकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नित्यपूजापद्धतिः।

- सिद्धान्तसङ्क्षेपः।

अन्वितिः ४. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) ७६-१०० श्लोकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- गृहमन्दिरपूजा।
- गृहसभा।
- प्रतिष्ठारीतिः।
- एकता।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. महन्तस्वामिमहाराजः, (२०२०), *सत्सङ्गदीक्षा*, भाष्यकारः साधुः भद्रेशदासः, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3: वचनामृतसङ्ग्रहः (गढडाप्रथमप्रकरणतो लोयाप्रकरणपर्यन्तम्)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्याधारभूतग्रन्थस्य अध्ययनम्।
2. स्वामिनारायणसम्प्रदायस्य मूलप्रमाणानां परिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. सेवकरूपाक्षब्रह्मणः परिचयकथने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. अक्षरधामवर्णनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
3. परमात्ममाहात्म्यं वर्णयिष्यन्ति।
4. स्नेहलक्षणं सङ्गशुद्ध्यादीन् प्रतिपादयिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3	वचनामृतसङ्ग्रहः (गढडाप्रथमप्रकरणतो लोयाप्रकरणपर्यन्तम्)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. गढडाप्रथमप्रकरणे १ तः ४० पर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पञ्चतत्त्वावबोधः।
- अक्षरब्रह्मसत्पुरुषमहिमा।
- सेवकरूपाऽक्षरब्रह्मणः परिचयः।

अन्वितिः २. गढडाप्रथमप्रकरणे ४१ तः ७६ पर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सत्पुरुषमाहात्म्यम्।
- अक्षरधामवर्णनम्।

अन्वितिः ३. गढडाप्रथमप्रकरणे ७७, ७८, कारियाणीप्रकरणे १ तः ८ पर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- परमात्ममाहात्म्यम्।
- परमात्मसुखम्।
- साधना।

अन्वितिः ४. कारियाणीप्रकरणस्य नवमतः (९) लोयाप्रकरणस्याऽष्टादशपर्यन्तम् (१८) श्रेयोऽङ्कः १

- स्नेहलक्षणम्।
- सङ्गशुद्धिः।
- उत्तमनिर्विकल्पनिश्चयः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. ब्रह्ममननदासः, साधुः, सम्पादकः, (२०२२) *वचनामृतसङ्ग्रहः*, स्वामिनारायण अक्षरपीठ, अहमदाबाद।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4: वेदान्तदर्शनसमुच्चयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वेदान्तदर्शनान्तर्गतानां प्रधानशाखानां परिचयपरिज्ञानम्।
2. वेदान्तदर्शनेषु साधर्म्यवैधर्म्याऽवबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वेदान्तदर्शनान्तर्गतानां प्रधानशाखानां परिचयात्मकं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
2. वेदान्तदर्शनेषु साधर्म्यवैधर्म्यज्ञातारो भविष्यन्ति।
3. अद्वैत-द्वैत-शुद्धाद्वैतादिषु प्रमेय-प्रमाणादिनिरूपणं कर्तुं सिद्धाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4	वेदान्तदर्शनसमुच्चयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. अद्वैतवेदान्तः विशिष्टाद्वैतवेदान्तश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वेदान्तद्वये प्रमेयनिरूपणम्।
- प्रमाणनिरूपणम्।
- मुक्तिनिरूपणं तत्साधनानि च।

अन्वितिः २. द्वैतवेदान्तः द्वैताद्वैतवेदान्तश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वेदान्तद्वये प्रमेयनिरूपणम्।
- प्रमाणनिरूपणम्।
- मुक्तिनिरूपणं तत्साधनानि च।

अन्वितिः ३. शुद्धाद्वैतवेदान्तः अचिन्त्यभेदाभेदवेदान्तश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वेदान्तद्वये प्रमेयनिरूपणम्।
- प्रमाणनिरूपणम्।
- मुक्तिनिरूपणं तत्साधनानि च।

अन्वितिः ४. अक्षरपुरुषोत्तमवेदान्तः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रमेयनिरूपणम्।
- प्रमाणनिरूपणम्।
- मुक्तिनिरूपणं तत्साधनानि च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सुकान्तकुमारसेनापतिः, सम्पादकः, (२०२५), *वेदान्तदर्शनसमुच्चयः*, नवदेहली : केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5: उपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (ईशकेनोपनिषदौ)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भगवतः सर्वकर्तृत्वं, सर्वज्ञत्वं, सर्वनियामकत्वमित्यादिविषयाणां परिज्ञानम्।
2. विद्याकर्मसमुच्चयस्य स्पष्टं परिज्ञानम्।
3. औपनिषदिकप्रार्थनानां परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भगवतः सर्वकर्तृत्वं, सर्वज्ञत्वं, सर्वनियामकत्वमित्यादिविषयाणां वर्णनं करिष्यन्ति।
2. विद्याकर्मसमुच्चयस्पष्टतायुक्ताः भविष्यन्ति।
3. औपनिषदिकप्रार्थनानां ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
4. परमात्मज्ञानेनाऽक्षरधामप्राप्तेः निरूपणे समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5	उपनिषत्स्वामिनारायण भाष्यम् (ईशकेनोपनिषदौ)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. ईशोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्ये मङ्गलादारभ्य षष्ठमन्त्रपर्यन्तम्। श्रेयोऽङ्कः १

- अक्षरपुरुषोत्तमयोः सर्वव्यापकत्वम्।
- कर्माऽलेपत्वम्।
- जीवन्मुक्तस्थितिः।

अन्वितिः २. ईशोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्ये सप्तममन्त्रादारभ्य अष्टादशमन्त्रान्तम्। श्रेयोऽङ्कः १

- मुक्तस्थितिः।
- ज्ञानकर्मसमुच्चयः।
- प्रार्थना।

अन्वितिः ३. केनोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यस्य प्रथमद्वितीयखण्डौ। श्रेयोऽङ्कः १

- परमात्मनः सर्वकर्तृत्वम्।

- परमात्मनोऽपारत्वम्।
- अक्षरब्रह्मगुरूपदेशमहिमा।

अन्वितिः ४. केनोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यस्य तृतीयचतुर्थखण्डौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- परमात्मसम्बन्धमहिमा।
- परमात्मकर्तृत्वम्।
- परमात्मज्ञानेनाऽक्षरधामप्राप्तिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साधुभद्रेशदासः, (२०२२), *ईशाद्यष्टोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः 100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

द्वितीयसत्रार्द्धः (Semester – 2)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (५-८ अध्यायाः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ज्ञानकर्मयोगयोरैक्यप्रतिपादनम्।
2. आत्मोद्धाररहस्यावबोधनम्।
3. परापरेतिसञ्ज्ञयोल्लिखितप्रकृतिद्वयविषये नूतनविचारवर्णनम्।
4. अक्षरब्रह्मविषये स्फुटमवबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. ज्ञानकर्मयोगयोरैक्यवर्णने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. आत्मोद्धाररहस्यं व्याख्यास्यन्ति।
3. परापरेति सञ्ज्ञयोल्लिखितप्रकृतिद्वयविषये नूतनविचारान् ज्ञास्यन्ति।
4. अक्षरब्रह्मविषये व्याख्यास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6	श्रीमद्भगवद्गीता स्वामिनारायणभाष्यम् (५-८ अध्यायाः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. पञ्चमोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ज्ञानयोग-कर्मयोगैक्यम्।
- ज्ञानयुक्त-कर्मयोगमाहात्म्यम्।
- ब्रह्मनिर्वाणम्।
- आत्मोद्धारः।

अन्वितिः २. षष्ठोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- योगाभ्यासः।
- योगिनः लक्षणानि।
- अभ्यासयोगः।

अन्वितिः ३. सप्तमोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्वरूपज्ञानमाहात्म्यम्।
- स्वरूपज्ञानवैविध्यम्।
- भक्तचातुर्विध्यम्।
- ज्ञानिनः श्रेष्ठता।

अन्वितिः ४. अष्टमोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अक्षरमेव ब्रह्म।
- स्मरणभक्तिः।
- अपुनरावृत्तिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साधुभद्रेशदासः, (२०२२), *श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.7: सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्योपेता १०१-२०० श्लोकाः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनानुसारं सर्वोपयोगिनो विधिनिषेधात्मकस्य स्मृतिशास्त्रस्य परिचयप्रदानम्।
2. वर्तमानसन्दर्भानुसारमाचारविचारप्रायश्चित्तानां नूतनविचारदृष्टिप्रापणम्।
3. स्मृत्यन्तरैः सह सत्सङ्गदीक्षायाः साधर्म्यं वैधर्म्यं चेति विमर्शनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनानुसारं सर्वोपयोगिनो विधिनिषेधात्मकस्य स्मृतिशास्त्रस्य परिचयप्रदाने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. वर्तमानसन्दर्भानुसारमाचारविचारप्रायश्चित्तानां वर्णनं करिष्यन्ति।
3. स्मृत्यन्तरैः सह सत्सङ्गदीक्षायाः साधर्म्यं वैधर्म्यं चेति विमर्शावकाशं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.7	सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्योपेता १०१-२०० श्लोकाः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) १०१-१२५ श्लोकपर्यन्तम्। श्रेयोऽङ्कः १

- सिद्धान्तसङ्क्षेपः।
- सिद्धान्तप्रवर्तकाः।
- साधनशुद्धिः।

अन्वितिः २. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) १२६-१५० श्लोकपर्यन्तम्। श्रेयोऽङ्कः १

- धर्ममर्म।
- भक्तिरीतिः।
- अन्तर्दृष्ट्याद्यनुसन्धानम्।

अन्वितिः ३. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) १५१-१७५ श्लोकपर्यन्तम्। श्रेयोऽङ्कः १

- वैचारिकी साधना।

- वर्तनशुद्धिः।
- वाणीविवेकः।

अन्वितिः ४. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) १७६-२०० श्लोकपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पारिवारिकसंस्कारः।
- स्त्रीपुरुषमर्यादा।
- धनव्यवहारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. महन्तस्वामिमहाराजः, भद्रेशदासः, साधुः भाष्यकारः, (२०२०), *सत्सङ्गदीक्षा*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.8 वचनामृतसङ्ग्रहः (पञ्चालाप्रकरणतो गढडाऽन्त्यप्रकरणपर्यन्तम्)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्याधारभूतग्रन्थस्य अभ्यसनम्।
2. स्वामिनारायणसम्प्रदायस्य सिद्धान्तेषु मूलप्रमाणानां परिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्याधारभूतग्रन्थेन अवबुद्धाः भविष्यन्ति।
2. स्वामिनारायणसम्प्रदायस्थ-सिद्धान्तानां मूलप्रमाणानि प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.8	वचनामृतसङ्ग्रहः (पञ्चाळाप्रकरणतो गढडाऽन्त्यप्रकरणपर्यन्तम्)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. पञ्चालाप्रकरणम्, १ तः गढडामध्यप्रकरणपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रत्यक्षपरमात्ममहिमा।
- निश्चयः।
- लक्ष्यम्।

अन्वितिः २. २३ तः गढडामध्यप्रकरणपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- साङ्ख्ययोगमर्म।
- ब्रह्मस्थितिमहिमा।
- भक्तेर्गौरवम्।
- भक्तलक्षणानि।

अन्वितिः ३. ६३ तः गढडाऽन्त्यप्रकरणपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सेवादिसाधनानि।
- परमात्ममाहात्म्यम्।

- अक्षरपुरुषोत्तमयोः समाना सेवा।
- सत्पुरुषे दृढा प्रीतिः।

अन्वितिः ४. गढडाऽन्त्यप्रकरणम्, १२ तः ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भक्तावगुणदर्शनत्यागः।
- परमात्मकर्तृत्वमतिः।
- भक्तौ पातिव्रत्यम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. ब्रह्ममननदासः, साधुः, सम्पादकः, (२०२२) *वचनामृतसङ्ग्रहः*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.9 अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनेतिहासः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्य गुरुपरम्पराज्ञानम्।
2. स्वामिनारायणसम्प्रदायस्य प्रामाणिकम् ऐतिह्यस्य ज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्य गुरुपरम्परायाः ज्ञातारो भविष्यन्ति।
2. स्वामिनारायणसम्प्रदायस्य प्रामाणिकम् ऐतिह्यं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.9	अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनेतिहासः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. सम्प्रदायपरिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भगवान् स्वामिनारायणः।
- अक्षरब्रह्मगुरुपरम्परा।
- सद्गुणसत्कार्यादिकम्।

अन्वितिः २. सम्प्रदायेतिहासः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भगवान् स्वामिनारायणः।
- अक्षरब्रह्मगुरुपरम्परा।
- सद्गुणसत्कार्यादिकम्।

अन्वितिः ३. दर्शनोद्भवक्रमः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पञ्चतत्त्वप्रबोधनम्।
- अक्षरब्रह्मपरिचयः।
- साधनमुक्त्यादिविवरणम्।

अन्वितिः ४. गुरुपरम्परा एवं दर्शनप्रसारप्रकारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अक्षरब्रह्मगुणातीतानन्दस्वामिद्वारा परब्रह्मपरिचयः।
- भगतजीमहाराजद्वारा अक्षरब्रह्मपरिचयः।
- शास्त्रिजीमहाराजद्वारोपासनमन्दिरनिर्माणम्।
- साप्ताहिकसभादिकम्।
- भाष्यनिर्माणादिकम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भद्रेशदासः, साधुः, (२०२५) *अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनेतिहासः*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।
2. भद्रेशदासः, साधुः, (२०२५), *भगवान श्री स्वामिनारायण: वैदिक दर्शन एवं सनातन भक्ति परंपरा के प्रणेता*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.10 कठोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. परमात्मनः सर्वव्यापकत्वं सर्वकर्तृत्वमित्यादिविषयाणां परिज्ञानम्।
2. अक्षरब्रह्मणः परमात्मतो भेदः तथा तद्धामरूपत्वमित्यादिनूतनानां विचाराणां परिज्ञानम्।
3. ब्रह्मचर्यम्, अव्यक्तम् इत्यादिशब्दानां विशिष्टार्थावबोधनम्।
4. मुक्तिविषयकस्पष्टप्रतिपत्तिसम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. परमात्मनः सर्वव्यापकत्वं सर्वकर्तृत्वमित्यादिविषयान् ज्ञास्यन्ति।
2. अक्षरब्रह्मणः परमात्मतो भेदं, तद्धामरूपत्वमित्यादिनूतनविचारान् च अवगमिष्यन्ति।
3. ब्रह्मचर्यम्, अव्यक्तम् इत्यादिशब्दानां विशिष्टान् अर्थान् ज्ञास्यन्ति।
4. मुक्तिविषयिणीं स्पष्टतामवाप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.10	कठोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रथमा वल्ली। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नाचिकेतमुपाख्यानम्।
- वरत्रययाचनम्।
- यमराजस्य प्रलोभनानि।
- नचिकेतसो वैराग्यम्।

अन्वितिः २. द्वितीया वल्ली। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नचिकेतोमाहात्म्यम्।
- परमात्ममाहात्म्यम्।
- अक्षरधाममहिमा।
- परमात्मनः सर्वसंहारकत्वम्।

अन्वितिः ३. तृतीयचतुर्थवल्ल्यौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अक्षरब्रह्मणः सेतुरूपत्वम्।
- शरीररूपकविन्यासः।
- परमात्मनोऽक्षरतः परत्वम्।
- परमात्मनः सर्वनियामकत्वम्।

अन्वितिः ४. पञ्चमषष्ठवल्ल्यौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- परमात्मनः सर्वव्यापकत्वम्।
- परमात्मनः सर्वनियामकत्वम्।
- ब्रह्माक्षरस्य सर्वप्रकाशकत्वम्।
- नाचिकेतोपाख्यानमहिमा।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साधुभद्रेशदासः, (२०२२), *ईशाद्यष्टोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

द्वितीयवर्षः

(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः 200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

तृतीयसत्रार्द्धः (Semester - 3)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (९-१३ अध्यायाः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. राजविद्याविषये परिज्ञानम्।
2. भक्तिमाहात्म्यावबोधनम्।
3. प्रियभक्तलक्षणानां परिचयप्रदानम्।
4. क्षेत्रक्षेत्रज्ञस्वरूपविषयस्य स्पष्टतासम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. राजविद्या एव ब्रह्मविद्या इति स्पष्टम् अवगमिष्यन्ति।
2. भक्तिमाहात्म्यं ज्ञास्यन्ति।
3. प्रियभक्तलक्षणानि ज्ञात्वा तल्लक्षणानि स्वजीवनेऽपि आचरितुं शक्ष्यन्ति।
4. क्षेत्रक्षेत्रज्ञस्वरूपविषयं स्पष्टं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1	श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (९-१३ अध्यायाः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. नवमोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- राजविद्यामाहात्म्यं वैविध्यञ्च।
- उपासनाभेदः।
- भक्तिवैविध्यम्।
- भक्तिमाहात्म्यम्।

अन्वितिः २. दशमोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विभूतिज्ञानमहिमा।
- विभूतेः अनन्तत्वम्।

अन्वितिः ३. एकादशोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भगवतः विराट्स्वरूपदर्शनं तद्दौर्लभ्यञ्च।
- भक्तिमहत्ता।

अन्वितिः ४. द्वादशत्रयोदशाध्यायौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- उपासनमीमांसा।
- प्रियभक्तलक्षणानि।
- क्षेत्रक्षेत्रज्ञज्ञानम्।
- परमात्मनः निर्लेपत्वम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साधुभद्रेशदासः, (२०२२), श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम्, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः 200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2: सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्योपेता, २०१-३१५ श्लोकाः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनानुसारं सर्वोपयोगिनो विधिनिषेधात्मकस्य स्मृतिशास्त्रस्य परिचयप्रदानम्।
2. वर्तमानसन्दर्भानुसारमाचारविचारप्रायश्चित्तानां नूतनदृष्टिसम्पादनम्।
3. स्मृत्यन्तरैः सह सत्सङ्गदीक्षायाः साधर्म्यं वैधर्म्यं चेति विमर्शनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनानुसारं सर्वोपयोगिनो विधिनिषेधात्मकेन स्मृतिशास्त्रेण परिचिताः भविष्यन्ति।
2. वर्तमानसन्दर्भानुसारमाचारविचारप्रायश्चित्तानां नूतनविचारदृष्टिं प्राप्स्यन्ति।
3. स्मृत्यन्तरैः सह सत्सङ्गदीक्षायाः साधर्म्यं वैधर्म्यं चेति विमर्शनं करिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.2	सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्योपेता, २०१-३१५ श्लोकाः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) २०१-२३० श्लोकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सञ्चालनविषयकाः धर्माः।
- बाल्यादिधर्माः।
- सङ्गविवेकः।

अन्वितिः २. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) २३१-२६० श्लोकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शास्त्रपठनम्।
- चातुर्मास्यव्रतादिकम्।
- देवमन्दिरादीनामादरः।
- तीर्थयात्रा।

अन्वितिः ३. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) २६१-२८६ श्लोकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नियमपालनम्।

- प्रायश्चिदापत्कालधर्माः।
- परमात्मकर्तृत्वज्ञानम्।
- धर्मपालनस्य लाभः।
- त्यागिधर्माः।

अन्वितिः ४. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) २८७-३१५ श्लोकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- उपसंहारः।
- सर्वहितार्थं प्रार्थना।
- ग्रन्थपूर्णाहुतिः।
- ग्रन्थसमर्पणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. महन्तस्वामिमहाराजः साधुभद्रेशदासः (भाष्यकारः), (२०२०), *सत्सङ्गदीक्षा*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3: मुण्डकोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ब्रह्मविद्यापरम्पराऽवबोधनम्।
2. विद्याद्वयपरिचयप्रदानम्।
3. ब्रह्मविद्याव्याख्यायां नूतनविचारप्रतिपादनम्।
4. ब्रह्माक्षरस्य जगत्कर्तृत्वं, परमात्मधामरूपत्वं, परमात्मसेवकरूपत्वं, गुरुरूपत्वं चेत्यादिविषयाणां परिज्ञानम्।
5. परमात्मनो ह्यक्षरात् परत्वं, सर्वव्यापकत्वमित्यादिविषयाणां स्पष्टमुपपादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. ब्रह्मविद्यापरम्पराऽवबोधिताः भविष्यन्ति।
2. विद्याद्वयपरिचयं प्राप्स्यन्ति।
3. ब्रह्मविद्याव्याख्यायां नूतनविचारान् अवगमिष्यन्ति।
4. ब्रह्माक्षरस्य जगत्कर्तृत्वं, परमात्मधामरूपत्वं, परमात्मसेवकरूपत्वं, गुरुरूपत्वं चेत्यादिविषयान् ज्ञास्यन्ति।
5. परमात्मनो ह्यक्षरात् परत्वं, सर्वव्यापकत्वमित्यादिविषयान् स्पष्टं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3	मुण्डकोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रथममुण्डकम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मविद्यापरम्परा।
- अक्षरब्रह्मस्वरूपवर्णनम्।
- गुरुसेवनमहिमा।
- ब्रह्मविद्यालक्षणम्।

अन्वितिः २. द्वितीये मुण्डके प्रथमखण्डः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- परमात्मनोऽक्षरात्परत्वम्।
- परमात्मनः जगत्कर्तृत्वम्।
- परमात्मनो व्यापकत्वम्।

अन्वितिः ३. द्वितीये मुण्डके द्वितीयखण्डः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अक्षरब्रह्मणश्चातुर्विध्यम्।
- धामरूपाक्षरब्रह्मलक्ष्यम्।
- परमात्मसाक्षात्कारः।
- ब्रह्मणः सर्वव्यापकत्वम्।

अन्वितिः ४. तृतीयमुण्डकम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्माक्षरस्याऽनश्वत्वम्।
- मुक्तस्थितिनिरूपणम्।
- मुक्तसामर्थ्यम्।
- ब्रह्मसाक्षात्कारार्थं ब्रह्मज्ञानस्यानिवार्यत्वम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साधुभद्रेशदासः, (२०२२), *ईशाद्यष्टोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः 200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4: छान्दोग्योपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (प्रथमाध्यायतः चतुर्थाध्यायपर्यन्तं चितांशाः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ओंकारमाहात्म्यपरिज्ञानम्।
2. परमात्मसाकृतिकत्वविषयकं चिन्तनम्।
3. शाण्डिल्यादिविद्यया गूढार्थस्य ज्ञानप्रदानम्।
4. सत्यकामादीनाम् आख्यानेन गुरुमहिमावबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. ओंकारमाहात्म्यं ज्ञास्यन्ति।
2. परमात्मसाकृतिकत्वविषयकं चिन्तनं प्राप्स्यन्ति।
3. शाण्डिल्यादिविद्यया गूढार्थं ज्ञास्यन्ति।
4. सत्यकामादीनाम् आख्यानेन गुरुमहिमज्ञानं अवगमिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4	छान्दोग्योपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (प्रथमाध्यायतः चतुर्थाध्यायपर्यन्तं चितांशाः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. शान्तिपाठः, १/१, ४, ६, ७, ९, १०, ११ खण्डाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शान्तिपाठः।
- ओंकारमाहात्म्यम्।
- परमात्मस्वरूपज्ञानम्।

अन्वितिः २. द्वितीयेऽध्याये त्रयोविंशतितमखण्डः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- त्रयो धर्मस्कन्धाः।
- ब्रह्मभूतत्वम्।

अन्वितिः ३. तृतीयेऽध्याये चतुर्दशखण्डपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मधुविद्या।
- शाण्डिल्यविद्या।

अन्वितिः ४. चतुर्थोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- संवर्गविद्या।
- सत्यकामाख्यानम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साधुः भद्रेशदासः, (२०२२), *छान्दोग्योपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (१४-१८ अध्यायाः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. गुणातीतलक्षणानि, दैवासुरसम्पत्तिरित्यादीनां परिचयप्रदानम्।
2. संसारवृक्षः तन्मूलोच्छेदनोपायश्च, पुरुषोत्तमस्य क्षराक्षरपरत्वमित्यादिविषयाणाञ्च परिज्ञानम्।
3. परब्रह्मभक्तये ब्रह्मभूतत्वमनिवार्यमित्यादिरूपेण गीताराद्धान्तस्य परिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. गुणातीतलक्षणानि, दैवासुरसम्पत्तिरित्यादीनां परिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. संसारवृक्षः, तन्मूलोच्छेदनोपायः, पुरुषोत्तमस्य क्षराक्षरपरत्वमित्यादिविषयान् ज्ञास्यन्ति।
3. परब्रह्मभक्तये ब्रह्मभूतत्वमनिवार्यमित्यादिरूपेण गीतासिद्धान्तं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5	श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायण भाष्यम् (१४-१८ अध्यायाः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. चतुर्दशाध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अक्षरब्रह्मनिरूपणम्।
- गुणातीतलक्षणानि।
- परमात्मनः सर्वप्रतिष्ठात्वम्।

अन्वितिः २. पञ्चदशोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- संसारवृक्षरूपणम्।
- परमात्मनः क्षराऽक्षरतः परत्वम्।

अन्वितिः ३. षोडशसप्तदशौ अध्यायौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दैवासुरसम्पत्तिवर्णनम्।
- श्रद्धात्रयविभागः।

- आहारादीनां विभागः।

अन्वितिः ४. अष्टादशोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मणस्त्रिविधा स्मृतिः।
- सर्वकर्मकारणोक्तिः।
- ब्रह्मभूतत्वस्य परभक्तिलाभः।
- प्रत्यक्षपरमात्माऽऽश्रयः।
- गीताशास्त्रमाहात्म्यम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साधुभद्रेशदासः, (२०२२), *श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः 200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

चतुर्थसत्रार्द्धः (Semester - 4)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6: स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (मङ्गलाऽक्षरब्रह्मधारे)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शननिरूपकवादग्रन्थस्य अध्ययनम्।
2. अक्षरब्रह्मतत्त्वस्यावबोधनम्।
3. प्रस्थानचतुष्टयशास्त्रसन्दर्भानुसारं परिज्ञानम्।
4. प्रस्थानचतुष्टयशास्त्रेषु उल्लिखित-अक्षरब्रह्मस्वरूपस्य कारिकाभिः समासेन ज्ञानसम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शननिरूपकवादग्रन्थस्थविषयान् ज्ञास्यन्ति।
2. दर्शनेऽस्मिन् प्रतिपादिताक्षरब्रह्मतत्त्वस्यावबोधं प्रस्थानचतुष्टयशास्त्रसन्दर्भानुसारं स्फुटं ज्ञास्यन्ति।
3. प्रस्थानचतुष्टयशास्त्रेषु उल्लिखितम् अक्षरब्रह्मनिरूपणं कारिकाभिः समासेन ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6	स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (मङ्गलाऽक्षरब्रह्मधारे)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. मङ्गलधारा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- यज्ञपुरुषस्तवः।
- नारायणस्वरूपाभिध्यानम्।
- शास्त्रावतरणिका।
- सिद्धान्तसर्वस्वम्।
- सिद्धान्तसमाम्नायः।

अन्वितिः २. अक्षरब्रह्मधारा (२.१ तः २.१२ पर्यन्तम्) **श्रेयोऽङ्कः १**

- अक्षरब्रह्मोद्घोषः।
- अक्षरब्रह्मशब्दव्युत्पत्तिः।
- अक्षरब्रह्मप्रमाणानि।

- अक्षरब्रह्मलक्षणम्।

अन्वितिः ३. अक्षरब्रह्मधारा (२.१३ तः २.१५. पर्यन्तम्) **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मपरब्रह्मसम्बन्धः।
- अक्षरब्रह्मणोऽन्वयव्यतिरेकित्वे।
- अक्षरब्रह्मणश्चतुर्विधता।

अन्वितिः ४. अक्षरब्रह्मधारा (२.१५.३ तः धाराऽन्तपर्यन्तम्) **श्रेयोऽङ्कः १**

- धामस्थसेवकरूपमक्षरं ब्रह्म।
- गुरुरूपमक्षरं ब्रह्म।
- प्रस्थानचतुष्टयेऽक्षरब्रह्मघोषः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साधुभद्रेशदासः, (२०२२), *स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.7: ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्यम् (चतुस्सूत्री)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ब्रह्मपदार्थविषयेऽवबोधनम्।
2. जगत्कारणत्वविषये नूतनचिन्तनपरिज्ञानम्।
3. शास्त्रयोनित्वाधिकरणे नूतनतर्काणां परिचयप्रदानम्।
4. नूतनदर्शनद्वारा तर्कप्रस्थानस्याऽस्य ग्रन्थस्य ज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. ब्रह्मपदार्थविषयेऽवबुद्धाः भविष्यन्ति।
2. जगत्कारणत्वविषये नूतनं चिन्तनं प्राप्स्यन्ति।
3. शास्त्रयोनित्वाधिकरणे नूतनतर्कैः परिचययुक्ताः भविष्यन्ति।
4. नूतनदर्शनद्वारा तर्कप्रस्थानस्याऽस्य ग्रन्थस्य ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.7	ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्यम् (चतुस्सूत्री)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्ये जिज्ञासाधिकरणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मङ्गलवादः।
- ब्रह्मपदार्थनिर्णयः।
- ब्रह्मणोर्जिज्ञास्यत्वम्।

अन्वितिः २. ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्ये जन्माद्यधिकरणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मणोर्जगत्कर्तृत्वम्।
- ब्रह्मशब्दविमर्शः।
- लक्षणविमर्शः।

अन्वितिः ३. ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्ये शास्त्रयोनित्वाधिकरणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मणोः शास्त्रोपपादकत्वम्।
- अलौकिकार्थेऽनुमानस्याऽकिञ्चित्करत्वम्।

अन्वितिः ४. ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्ये समन्वयाधिकरणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वेदान्तवाक्यानां समन्वये मीमांसकैः सह विमर्शः।
- उपक्रमोपसंहारादिना मुण्डके ब्रह्मविद्यायाः परीक्षणम्।
- उपक्रमादिना आनन्दवल्ल्याः परीक्षणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साधुभद्रेशदासः, (२०२२), *ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.8: तैत्तिरीयोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. प्राचीनशिक्षापद्धतेरवबोधनम्।
2. ब्रह्मविदाप्नोति परमित्यादीनां श्रुतिवचसां रहस्यज्ञानम्।
3. परमात्मन आनन्दस्वरूपत्वं तदानन्दप्रदायकत्वमित्यादिविषयाणां चिन्तनम्।
4. परमात्मनो जगत्कर्तृत्वमित्यादिविषयाणां स्पष्टतासम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. प्राचीनशिक्षापद्धतिम् अवगमिष्यन्ति।
2. ब्रह्मविदाप्नोति परमित्यादीनां श्रुतिवचसां रहस्यं ज्ञास्यन्ति।
3. परमात्मन आनन्दस्वरूपत्वं तदानन्दप्रदायकत्वमित्यादिविषयाणां चिन्तनयुक्ताः भविष्यन्ति।
4. परमात्मनो जगत्कर्तृत्वमित्यादिविषये स्पष्टाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.8	तैत्तिरीयोपनिषत्स्वामि-नारायणभाष्यम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. शिक्षावल्ली। **श्रेयोऽङ्कः १**

- देवतादिप्रार्थना।
- श्रौतस्मार्तविध्यनुष्ठानम्।
- आचार्योपदेशः।

अन्वितिः २. आनन्दवल्ल्याः पञ्चमानुवाकपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मवेदनम्।
- परब्रह्मप्राप्तिः।
- उत्पत्तिक्रमः।
- परमात्मन आनन्दमयत्वम्।

अन्वितिः ३. आनन्दवल्ल्याः षष्ठानुवाकात् समाप्तिपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सृष्ट्युद्भवक्रमः।
- परमात्ममाहात्म्यम्।
- परमात्मसुखम्।

अन्वितिः ४. भृगुवल्ली। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सृष्ट्युद्भवक्रमः।
- परमात्मसुखवर्णनम्।
- मुक्तस्थितिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साधुभद्रेशदासः, (२०२२), *ईशाद्यष्टोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.9: छान्दोग्योपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (पञ्चमषष्ठाध्यायौ)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अक्षरब्रह्मणः परब्रह्मणः जगत्कारणत्वज्ञानम्।
2. अर्चिरादिगतेः परिचयः।
3. अक्षरधाम्नः सर्वोपरित्वज्ञानम्।
4. तत्त्वमसि इति श्रुतिवचनस्य गूढार्थस्य अवबोधः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अक्षरब्रह्मणः परब्रह्मणः जगत्कारणत्वज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
2. अर्चिरादिगत्या परिचययुक्ताः भविष्यन्ति।
3. अक्षरधाम्नः सर्वोपरित्वज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
4. तत्त्वमसि इति श्रुतिवचनस्य गूढार्थस्य अवबोधनं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.9	छान्दोग्योपनिषत्स्वामि-नारायणभाष्यम् (पञ्चमषष्ठाध्यायौ)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. पञ्चमेऽध्याये प्रथमखण्डादारभ्य दशमखण्डपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- संवर्गविद्या।
- पञ्चाग्निविद्या।
- अर्चिरादिगतिः।

अन्वितिः २. पञ्चमेऽध्याये एकादशखण्डादारभ्य अध्यायान्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वैश्वानरविद्या।

अन्वितिः ३. षष्ठेऽध्याये प्रथमखण्डादारभ्य सप्तमखण्डपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सद्विद्या।

- अक्षरब्रह्मणः परब्रह्मणः जगत्कारणत्वम्।

अन्वितिः ४. षष्ठेऽध्याये अष्टमखण्डादारभ्य अध्यायान्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- तत्त्वमसि।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साधुः भद्रेशदासः, (२०२२), *छान्दोग्योपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः 200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.10: छान्दोग्योपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (सप्तमाष्टमाध्यायौ)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भूमशब्दरहस्यम्।
2. परमात्मसुखविषयकं चिन्तनम्।
3. दहरशब्देन निर्दिष्टस्याकाशस्य गूढार्थस्य ज्ञानम्।
4. भगवतः सर्वानन्दप्रदातृत्वमित्यादिज्ञानवैभवेन जीवनस्य विभिन्नपरिस्थितौ स्थैर्यानन्दप्राप्तिमार्गज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भूमशब्दरहस्यं ज्ञास्यन्ति।
2. परमात्मसुखविषयकचिन्तनयुक्ताः भविष्यन्ति।
3. दहरशब्देन निर्दिष्टस्याकाशस्य गूढार्थस्य ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
4. भगवतः सर्वानन्दप्रदातृत्वमित्यादिज्ञानवैभवेन जीवनस्य विभिन्नपरिस्थितौ स्थैर्यानन्दप्राप्तिमार्गं लप्स्यन्ते।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.10	छान्दोग्योपनिषत् स्वामिनारायणभाष्यम् (सप्तमाष्टमाध्यायौ)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. सप्तमेऽध्याये प्रथमखण्डादारभ्य चतुर्दशखण्डपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नारदस्य शोकः।
- नारदाधीतविद्यावर्णनम्।
- शोकनिवारणोपायः।

अन्वितिः २. सप्तमेऽध्याये पञ्चदशखण्डादारभ्य अध्यायान्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- परमात्मसुखवर्णनम्।
- अक्षरधाममहिमा।
- चरममुक्तस्थितिवर्णनम्।

अन्वितिः ३. अष्टमेऽध्याये प्रथमखण्डादारभ्य तृतीयखण्डपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शरीरे दहराकाशस्यावस्थानम्।

- दहराकाशस्य माहात्म्यम्।
- अक्षरब्रह्मविज्ञानेन फलम्।

अन्वितिः ४. अष्टमेऽध्याये चतुर्थखण्डादारभ्य षष्ठखण्डपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अक्षरब्रह्मणः सेतुत्वम्।
- ब्रह्ममननप्रशंसा।
- ब्रह्मविद्यावतां गतिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साधुभद्रेशदासः, (२०२२), *छान्दोग्योपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

तृतीयवर्षः

प्रधानपाठ्यक्रमाः

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

पञ्चमसत्रार्द्धः (Semester – 5)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.1: ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्यम् (प्रथमाध्याये ईक्षत्यधिकरणादारभ्य द्वितीयपादान्तम्)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. तर्कप्रस्थानस्याध्ययनम्।
2. श्रुतिवाक्यानां समन्वयः साधनपरिज्ञानम्।
3. ब्रह्मसूत्रार्थविषये नूतनस्य मौलिकस्य च विचारस्य ज्ञानप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :–

1. तर्कप्रस्थानस्याध्ययनयुक्ताः भविष्यन्ति।
2. श्रुतिवाक्यानां समन्वयः कथं साधितव्य इति विषये स्पष्टाः भविष्यन्ति।
3. ब्रह्मसूत्रार्थविषये नूतनं मौलिकं च विचारम् अवगमिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.1	ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायण-भाष्यम् (प्रथमाध्याये ईक्षत्यधिकरणादारभ्य द्वितीयपादान्तम्)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रथमपादे ईक्षत्यधिकरणम् आनन्दमयाधिकरणं च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ईक्षत्यधिकरणम्।
- आनन्दमयाधिकरणम्।

अन्वितिः २. अन्तस्तद्धर्माधिकरणादारभ्य प्रथमपादान्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अन्तस्तद्धर्माधिकरणम्।
- आकाशाधिकरणम्।
- ज्योतिश्चरणाधिकरणम्।
- इन्द्रप्राणाधिकरणम् ।

अन्वितिः ३. द्वितीयपादे अन्तराधिकरणपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सर्वत्राधिकरणम्।
- अत्रधिकरणम्।
- गुहाप्रविष्टाधिकरणम्।
- अन्तराधिकरणम्।

अन्विति: ४. अन्तर्याम्यधिकरणादारभ्य द्वितीयपादान्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अन्तर्याम्यधिकरणम्।
- अदृश्यत्वाधिकरणम्।
- वैश्वानराधिकरणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भद्रेशदास, साधु, (2022), *छान्दोग्योपनिषत् स्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2: स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (परब्रह्मधारा)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. श्रुतिस्मृत्यादिशास्त्रैः प्रोक्तं परब्रह्मस्वरूपं ससन्दर्भमवबोधनम्।
2. परब्रह्मणो ब्रह्माक्षरात् परत्वं तदाधारत्वं तन्नियामकत्वमित्यादिविषये नूतनविचारपरिज्ञानम्।
3. परब्रह्मणः प्रत्यक्षस्वरूपस्य विषये शास्त्रसन्दर्भपुरस्सरं स्पष्टतापरिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :–

1. श्रुतिस्मृत्यादिशास्त्रैः प्रोक्तं परब्रह्मस्वरूपं ससन्दर्भमवबोधं प्राप्स्यन्ति।
2. परब्रह्मणो ब्रह्माक्षरात् परत्वं तदाधारत्वं तन्नियामकत्वमित्यादिविषये नूतनान् विचारान् प्राप्स्यन्ति।
3. परब्रह्मणः प्रत्यक्षस्वरूपस्य विषये शास्त्रसन्दर्भपुरस्सरं स्पष्टाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2	स्वामिनारायण-सिद्धान्तसुधा (परब्रह्मधारा)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. परब्रह्मधारा (मङ्गलादारभ्य ३.२.८ पर्यन्तम्) **श्रेयोऽङ्कः १**

- परब्रह्मणः एकत्वाऽद्वितीयत्वे।
- परब्रह्मण उपादानत्वेऽपि निर्विकारित्वम्।
- परब्रह्मणः परत्वम्।
- परब्रह्मणः सच्चिदानन्दत्वम्।
- परब्रह्मणः परमानन्दवत्त्वं परमसुखप्रदातृत्वं च।

अन्वितिः २. परब्रह्मधारा (३.२.९ – ३.२.१२) **श्रेयोऽङ्कः १**

- परब्रह्मणः कर्तृत्वम्।
- परब्रह्मणः सर्वज्ञत्वम्।
- परब्रह्मणो व्यापकत्वम्।

- परब्रह्मणः सर्वाधारत्वम्।

अन्वितिः ३. परब्रह्मधारा (३.२.१३ – ३.२.१६.१) **श्रेयोऽङ्कः १**

- परब्रह्मणोऽन्वयव्यतिरेकित्वे।
- परब्रह्मणः सगुणत्वनिर्गुणत्वे।
- परब्रह्मणः साकृतिकत्वम्।
- परब्रह्मणः सर्वोपरित्वम्।

अन्वितिः ४. परब्रह्मधारा (३.२.१७ – प्रकरणान्तम्) **श्रेयोऽङ्कः १**

- परब्रह्मणः प्रत्यक्षत्वम्।
- अवतारसिद्धान्तः।
- परब्रह्मणो दिव्यत्वम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भद्रेशदास, साधु, (2022), *छान्दोग्योपनिषत् स्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3: ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्यम् (प्रथमाध्याये तृतीयचतुर्थौ पादौ)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. तर्कप्रस्थानस्याध्ययनम्।
2. श्रुतिवाक्यानां समन्वयस्थापनम्।
3. ब्रह्मसूत्रार्थविषये नूतन-मौलिकविचारप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. तर्कप्रस्थानस्याध्येतारः भविष्यन्ति।
2. श्रुतिवाक्यानां समन्वयं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
3. ब्रह्मसूत्रार्थविषये नूतनं मौलिकञ्च विचारं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3	ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायण भाष्यम् (प्रथमाध्याये तृतीयचतुर्थौ पादौ)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. (१.३.१ – १.३.१३) **श्रेयोऽङ्कः १**

- द्युभ्वाद्यधिकरणम्।
- भूमाधिकरणम्।
- अक्षराधिकरणम्।

अन्वितिः २. (१.३.१४ – १.३.४३) **श्रेयोऽङ्कः १**

- दहराधिकरणम्।
- प्रमिताधिकरणम्।
- ज्योतिरधिकरणम्।
- आकाशार्थान्तरत्वाधिकरणम्।

अन्वितिः ३. (१.४.१ – १.४.१०) **श्रेयोऽङ्कः १**

- आनुमानिकाधिकरणम्।
- ज्योतिरुपक्रमाधिकरणम्।
- गुहाप्रविष्टाधिकरणम्।
- अन्तराधिकरणम्।

अन्वितिः ४. (१.४.११ – १.४.२९) **श्रेयोऽङ्कः १**

- संख्योपसंग्रहाधिकरणम्।
- कारणत्वाधिकरणम्।
- जगद्वाचित्वाधिकरणम्।
- वाक्यान्वयाधिकरणम्।
- प्रकृत्यधिकरणम्।
- सर्वव्याख्यानाधिकरणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भद्रेशदास, साधुः. (2022). *छान्दोग्योपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.4: प्रश्नोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. परमात्मनः सर्वात्मकत्वज्ञानप्रदानम्।
2. परब्रह्मणः प्राणादिकारणत्वस्य अवबोधनम्।
3. अक्षरब्रह्मवेदनेनैव परब्रह्मप्राप्तिः इति सिद्धान्तज्ञानम्।
4. ब्रह्मद्वयोद्घोषपरिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. परमात्मनः सर्वात्मकत्वस्य ज्ञानयुक्ताः भविष्यन्ति।
2. परब्रह्मणः प्राणादिकारणत्वेन अवबोधिताः भविष्यन्ति।।
3. अक्षरब्रह्मवेदनेनैव परब्रह्मप्राप्तिः इति सिद्धान्तज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
4. ब्रह्मद्वयोद्घोषं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.4	प्रश्नोपनिषत्स्वामिनारायण भाष्यम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रथमद्वितीयप्रश्नौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्रेयप्रेयमार्गिणां गतिः।
- परमात्मनः सर्वात्मकत्वम्।
- मोक्षस्थानप्राप्तिप्रकारम्।
- मुख्यप्राणस्य देहधारणक्षमत्वम्।

अन्वितिः २. तृतीयचतुर्थप्रश्नौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- परब्रह्मणः प्राणादिकारणत्वम्।
- परब्रह्मणः प्राप्तेः साधनमक्षरब्रह्मवेदनम्।
- अक्षरब्रह्मवेदनेनैव परब्रह्मप्राप्तिः।

अन्वितिः ३. पञ्चमप्रश्नः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मद्वयोद्घोषः।
- ध्यानरहस्यम्।

अन्वितिः ४. षष्ठप्रश्नः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- षोडशकलपुरुषः परमात्मा।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. महन्तस्वामि महाराज, (2020), *सत्सङ्गदीक्षा* (भाष्यकारः साधुः भद्रेशदासः), अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.5: बृहदारण्यकोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (तृतीयोऽध्यायः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. परमात्मनः सर्वान्तर्यामित्वपरिज्ञानम्।
2. अक्षरब्रह्मप्रशासनं तद्विज्ञानफलमित्यादिविषयाणाम् अध्ययनम्।
3. नूतनदर्शनदृष्ट्या बृहदारण्यकोपनिषदः ज्ञानम्।
4. अभिनवभाष्यमतस्य ज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :–

1. परमात्मनः सर्वान्तर्यामित्वं ज्ञास्यन्ति।
2. अक्षरब्रह्मप्रशासनं तद्विज्ञानफलमित्यादिविषयाणाम् अध्ययनं करिष्यन्ति।
3. नूतनदर्शनदृष्ट्या बृहदारण्यकोपनिषदः ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
4. अभिनवभाष्यमतं ज्ञातुं प्रभविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.5	बृहदारण्यकोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (तृतीयोऽध्यायः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. तृतीयेऽध्याये प्रथमब्राह्मणादारभ्य तृतीयब्राह्मणपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- जनकयाज्ञवल्क्याऽऽख्यानम्।
- याज्ञवल्क्याऽश्वलसंवादः।
- याज्ञवल्क्याऽऽर्तभागसंवादः।
- याज्ञवल्क्यलाह्यायनिसंवादः।

अन्वितिः २. तृतीयेऽध्याये चतुर्थब्राह्मणादारभ्य सप्तमब्राह्मणपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- याज्ञवल्क्योषस्तसंवादः।
- कहोलब्राह्मणम्।

- याज्ञवल्क्यगार्गिसंवादः।
- अन्तर्यामिब्राह्मणम्।

अन्वितिः ३. तृतीयेऽध्याये अष्टमब्राह्मणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अक्षरब्रह्मप्रशासनम्।
- अक्षरब्रह्मविज्ञानफलम्।
- अक्षरब्रह्मविज्ञानविरहितानां फलम्।

अन्वितिः ४. तृतीयेऽध्याये नवमब्राह्मणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- देवतानिरूपणम्।
- वस्वादित्यप्रजापत्यादीनां वर्णनम्।
- आत्मप्रतिष्ठानादिनिरूपणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भद्रेशदास, साधुः, (2022). *बृहदारण्यकोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.6: स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (जीवेश्वरधारे)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जीवेश्वरस्वरूपविषयकं ज्ञानम्।
2. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनानुसारम् ईश्वरशब्दस्य परिभाषाज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :–

1. जीवेश्वरस्वरूपविषये ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
2. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनानुसारम् ईश्वरशब्दस्य परिभाषां ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.6	स्वामिनारायण-सिद्धान्तसुधा (जीवेश्वरधारे)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. जीवधारा, मङ्गलादारभ्य ६.७.३.१ पर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- जीवलक्षणम्।
- जीवस्य ज्ञानस्वरूपत्वं ज्ञातृत्वं च।
- जीवपरिमाणः।
- जीवस्य शरीराणि।

अन्वितिः २. जीवधारा, ६.७.४ तः ६.१०.१ पर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पूर्वजन्म पुनर्जन्म।
- अवस्थाः।
- जीवस्याऽन्वयव्यतिरेकित्वे।
- जीवकर्तृत्वविमर्शः।

अन्वितिः ३. जीवधारा, ६.११ तः ६.२२ पर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- जीवस्य तत्त्वान्तरैः सह सम्बन्धः।

- जीवनानात्वम्।
- जीवलक्षणनिरूपणम्।
- जीवप्रकाराः।

अन्वितिः ४. ईश्वरधारा **श्रेयोऽङ्कः १**

- ईश्वरपरिभाषा।
- अवस्थाः।
- जीवेश्वरभेदः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भद्रेशदास, साधुः, (2022), स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

चतुर्थवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1: ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्यम् (द्वितीयाध्याये प्रथमः पादः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. तर्कप्रस्थानस्याध्ययनम्।
2. श्रुतिवाक्यानां समन्वयः कथं साधितव्य इति ज्ञानप्रदानम्।
3. ब्रह्मसूत्रार्थविषये नूतन-मौलिकविचाराणां प्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :–

1. तर्कप्रस्थानस्याध्येतारो भवितारः।
2. श्रुतिवाक्यानां समन्वयः कथं साधितव्य इति ज्ञास्यन्ति।
3. ब्रह्मसूत्रार्थविषये नूतनं मौलिकञ्च विचारं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1	ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्यम् (द्वितीयाध्याये प्रथमः पादः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. २.१.१ तः २.१.११ पर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्मृत्यधिकरणम्।
- विलक्षणत्वाधिकरणम्।

अन्वितिः २. २.१.१२ तः २.१.२४ पर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शिष्टाऽपरिग्रहाधिकरणम्।
- भोक्त्रापत्त्यधिकरणम्।
- अनन्यत्वाधिकरणम्।
- भेदनिर्देशाधिकरणम्।

अन्वितिः ३. २.१.२५ तः २.१.३२ पर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- उपसंहारदर्शनाधिकरणम्।

- कृत्स्नप्रसक्त्यधिकरणम्।
- सर्वोपेताधिकरणम्।

अन्वितिः ४. २.१.३३ तः २.१.३७ पर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रयोजनवत्त्वाधिकरणम्।
- वैषम्यनैर्घण्याधिकरणम्।
- सर्वधर्मोपपत्त्यधिकरणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भद्रेशदास, साधुः, (2022), *ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2: ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्यम् (द्वितीयाध्याये द्वितीयः पादः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. तर्कप्रस्थानस्याध्ययनम्।
2. श्रुतिवाक्यानां समन्वयः कथं साधितव्य इति ज्ञानप्रदानम्।
3. ब्रह्मसूत्रार्थविषये नूतनं मौलिकञ्च विचारप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :–

1. तर्कप्रस्थानस्याध्येतारः भविष्यन्ति।
2. श्रुतिवाक्यानां समन्वयः कथं साधितव्य इति ज्ञास्यन्ति।
3. ब्रह्मसूत्रार्थविषये नूतनं मौलिकञ्च विचारं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2	ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्यम् (द्वितीयाध्याये द्वितीयः पादः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. (२.२.१ – २.२.१०) **श्रेयोऽङ्कः १**

- रचनानुपपत्त्यधिकरणम्।

अन्वितिः २. (२.२.११ – २.२.१७) **श्रेयोऽङ्कः १**

- महद्दीर्घाधिकरणम्।

अन्वितिः ३. (२.२.१८ – २.२.३१) **श्रेयोऽङ्कः १**

- समुदायाधिकरणम्।
- अभावाधिकरणम्।

अन्वितिः ४. (२.२.३२ – २.२.४५) **श्रेयोऽङ्कः १**

- सर्वथाऽनुपपत्त्यधिकरणम्।
- एकस्मिन्नसम्भवाधिकरणम्।

- पत्यधिकरणम्।
- उत्पत्त्यसम्भवाधिकरणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भद्रेशदासः साधुः, (२०२२), *ब्रह्मसूत्रस्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3: स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (प्रमाणलक्षणमारभ्य उपमानाऽन्तम्)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शने प्रतिपादितानां प्रमाणानामध्ययनम्।
2. प्रमाणविषये नूतनं चिन्तनम्।
3. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्य दर्शनान्तरैः सह प्रमाणविषये विमर्शनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शने प्रतिपादितानां प्रमाणानामध्ययनयुक्ताः भविष्यन्ति।
2. प्रमाणविषये नूतनं चिन्तनं प्राप्स्यन्ति।
3. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्य दर्शनान्तरैः सह प्रमाणविषये विमर्शं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3	स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (प्रमाणलक्षणमारभ्य उपमानाऽन्तम्)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रमाणधारा (प्रमाणलक्षणादि (४.१ – ४.१.३) **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रमाणलक्षणम्।
- ज्ञानाऽविनाभावी ह्यात्मा।
- लक्षणदोषाः।

अन्वितिः २. प्रमाणधारा (प्रत्यक्षप्रमाणम्) (४.२ – ४.२.२) **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रत्यक्षद्वैविध्यम्।
- स्मृतिनिरूपणम्।

अन्वितिः ३. प्रमाणधारा (अनुमानप्रमाणम्) (४.३ – ४.३.४.५) **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुमानम्।
- व्याप्तिः।

- हेत्वाभासाः।

अन्वितिः ४. प्रमाणधारा (उपमानप्रमाणम्) (४.४ – ४.४.३) **श्रेयोऽङ्कः १**

- उपनिषत्सूपमानप्रयोगः।
- गीतासूपमानप्रयोगः।
- वचनामृतेषूपमानप्रयोगः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भद्रेशदास, साधुः, (2022), स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ,

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4 अक्षरपुरुषोत्तमदर्शने पञ्चतत्त्वविचारः (शोधविषयः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वेदान्तदर्शनेषु अभिनवदर्शनस्य परिचयप्रदानम्।
2. जीव-ईश्वर-माया-ब्रह्म-परब्रह्मेति नित्यतत्त्वानाम् अवबोधनम्।
3. अभिनवभाष्यमतस्य परिज्ञानम्।
4. वेदान्तदर्शनान्तरैः सह तौलनिकमध्ययनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वेदान्तदर्शनेषु अभिनवदर्शनस्य परिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. जीव-ईश्वर-माया-ब्रह्म-परब्रह्मेत्यादीनां नित्यतत्त्वानां सुस्पष्टं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
3. अभिनवभाष्यमतं ज्ञातुं प्रभविष्यन्ति।
4. वेदान्तदर्शनान्तरैः सह तौलनिकमध्ययनं कर्तुं सक्षमाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4	अक्षरपुरुषोत्तमदर्शने पञ्चतत्त्वविचारः (शोधविषयः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- परब्रह्मतत्त्वज्ञानम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अक्षरब्रह्मतत्त्वज्ञानम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- मायातत्त्वज्ञानम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- जीवः ईश्वरश्च इति तत्त्वद्वयज्ञानम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भद्रेशदासः, साधुः, (२०२२), प्रस्थानत्रयस्वामिनारायणभाष्याणि, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।
2. भद्रेशदासः, साधुः, (२०२२), स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।
3. ब्रह्ममननदासः, साधुः, (सम्पादकः), (२०२२), वचनामृतसङ्ग्रहः, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।
4. महन्तस्वामिमहाराजः, (लेखकः), भद्रेशदासः, साधुः, (भाष्यकारः), (२०२०), सत्सङ्गदीक्षा, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.5 स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (शब्दप्रमाणमारभ्य प्रकरणाऽन्तम्)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शने प्रतिपादितानां प्रमाणानामध्ययनम्।
2. प्रमाणविषये नूतनं चिन्तनम्।
3. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्य दर्शनान्तरैः सह प्रमाणविषये विमर्शनम्।
4. ख्यातिविषये नूतनाभिगमज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :–

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शने प्रतिपादितानां प्रमाणानामध्ययनयुक्ताः भविष्यन्ति।
2. प्रमाणविषये नूतनं चिन्तनं प्राप्स्यन्ति।
3. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्य दर्शनान्तरैः सह प्रमाणविषये विमर्शं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. ख्यातिविषये नूतनाभिगमज्ञानं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.5	स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (शब्दप्रमाणमारभ्य प्रकरणाऽन्तम्)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रमाणधारा (४.५ – ४.५.५) **श्रेयोऽङ्कः १**

- वेदविमर्शः।
- वेदाङ्गानि।
- शास्त्रप्रामाण्यविवेकः।
- वचनामृतवैशिष्ट्यम्।

अन्वितिः २. प्रमाणधारा (४.५.६ – ४.५.११) **श्रेयोऽङ्कः १**

- पदवाक्यादिविमर्शः।
- शक्तिनिरूपणम्।
- लक्षणावर्णनम्।

- शक्तिनिर्णयः।
- लौकिकवैदिकशब्दयोर्विशेषः।

अन्वितिः ३. प्रमाणधारा (४.५.१२ – ४.५.१५) **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दस्य प्राधान्यम्।
- अलौकिकार्थेऽनुमानस्याऽकिञ्चित्करत्वम्।
- शास्त्रशब्दार्थनिर्णये गुरोरावश्यकता।
- अक्षरब्रह्मगुरोर्बलीयस्त्वम्।

अन्वितिः ४. प्रमाणधारा (४.६ – ४.१०.६) **श्रेयोऽङ्कः १**

- अर्थापत्तिः।
- अनुपलब्धिः।
- सम्भवः।
- ऐतिह्यम्।
- ख्यातिविमर्शः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भद्रेशदास, साधुः, (2022), *स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.6: बृहदारण्यकोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम् (चतुर्थोऽध्यायः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. परमात्मनः सर्वान्तर्यामित्वज्ञानम्।
2. अक्षरब्रह्मणा सह ऐक्यमित्यादिविषयाणाम् अध्ययनम्।
3. नूतनदर्शनदृष्ट्या बृहदारण्यकोपनिषदः परिज्ञानम्।
4. अभिनवभाष्यमतस्य परिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. परमात्मनः सर्वान्तर्यामित्वं ज्ञास्यन्ति।
2. अक्षरब्रह्मणा सह ऐक्यमित्यादिविषयाणाम् अध्ययनं भविष्यन्ति।
3. नूतनदर्शनदृष्ट्या बृहदारण्यकोपनिषदो ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
4. अभिनवभाष्यमतं ज्ञातुं प्रभविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.6	बृहदारण्यकोपनिषत्स्वा-मिनारायणभाष्यम् (चतुर्थोऽध्यायः)	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. चतुर्थाध्याये प्रथमं ब्राह्मणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- जनक-याज्ञवल्क्यसंवादः।
- ब्रह्मदृष्टिः।
- मुक्तिः।

अन्वितिः २. चतुर्थाध्याये द्वितीयं ब्राह्मणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- परमात्मस्वरूपम्।

अन्वितिः ३. चतुर्थाध्याये तृतीयं ब्राह्मणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अवस्थाः।

- मुक्तिः।

अन्वितिः ४. चतुर्थाध्याये चतुर्थपञ्चमषष्ठब्राह्मणानि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- उपसंहारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भद्रेशदासः, साधुः, (२०२२), *बृहदारण्यकोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.7: अक्षरब्रह्मतत्त्वस्य स्वरूपचतुष्टयम् (शोधविषयः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वेदान्तदर्शनेषु अभिनवदर्शनस्य परिचयप्रदानम्।
2. अक्षरब्रह्मतत्त्वस्य अवबोधनम्।
3. अभिनवभाष्यमतस्य परिज्ञानम्।
4. वेदान्तदर्शनान्तरैः सह तौलनिकमध्ययनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वेदान्तदर्शनेषु अभिनवदर्शनस्य परिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. अक्षरब्रह्मतत्त्वस्य विषयवस्तु सम्यग् ज्ञास्यन्ति।
3. अभिनवभाष्यमतं ज्ञातुं प्रभविष्यन्ति।
4. वेदान्तदर्शनान्तरैः सह तौलनिकमध्ययनं कर्तुं सक्षमाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.7	अक्षरब्रह्मतत्त्वस्य स्वरूपचतुष्टयम् (शोधविषयः)	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अक्षरब्रह्मतत्त्वपरिचयः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अक्षरब्रह्मणः चिदाकाशस्वरूपम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अक्षरब्रह्मणः धामस्वरूपम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अक्षरब्रह्मणः धामस्थसेवकस्वरूपं, गुरुस्वरूपञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भद्रेशदासः, साधुः, (२०२२), प्रस्थानत्रयस्वामिनारायणभाष्याणि, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।
2. भद्रेशदासः, साधुः, (२०२२), स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।
3. ब्रह्ममननदासः, साधुः, (सम्पादकः), (२०२२), वचनामृतसङ्ग्रहः, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।
4. महन्तस्वामिमहाराजः, (लेखकः), भद्रेशदासः, साधुः, (भाष्यकारः), (२०२०), सत्सङ्गदीक्षा, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.8: गीतास्वामिनारायणभाष्ये ब्रह्मतत्त्वविचारः (शोधविषयः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वेदान्तदर्शनेषु अभिनवदर्शनस्य परिचयप्रदानम्।
2. गीताज्ञानस्य अवबोधनम्।
3. अभिनवभाष्यमतस्य परिज्ञानम्।
4. वेदान्तदर्शनान्तरैः सह तौलनिकमध्ययनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वेदान्तदर्शनेषु अभिनवदर्शनस्य परिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. गीताज्ञानस्य सारं सम्यग् ज्ञास्यन्ति।
3. अभिनवभाष्यमतं ज्ञातुं प्रभविष्यन्ति।
4. वेदान्तदर्शनान्तरैः सह तौलनिकमध्ययनं कर्तुं सक्षमाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.8	गीतास्वामिनारायणभाष्ये ब्रह्मतत्त्वविचारः (शोधविषयः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- गीतास्वामिनारायणभाष्यपरिचयः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- गीतास्वामिनारायणभाष्यस्य १-६ अध्यायेषु ब्रह्मतत्त्वविचारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- गीतास्वामिनारायणभाष्यस्य ७-१२ अध्यायेषु ब्रह्मतत्त्वविचारः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- गीतास्वामिनारायणभाष्यस्य १३-१८ अध्यायेषु ब्रह्मतत्त्वविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भद्रेशदासः, साधुः, (२०२२), प्रस्थानत्रयस्वामिनारायणभाष्याणि, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।
2. भद्रेशदासः, साधुः, (२०२२), स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।
3. ब्रह्ममननदासः, साधुः, (सम्पादकः), (२०२२), वचनामृतसङ्ग्रहः, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।
4. महन्तस्वामिमहाराजः, (लेखकः), भद्रेशदासः, साधुः, (भाष्यकारः), (२०२०), सत्सङ्गदीक्षा, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

प्रथमवर्षः

(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.1: अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनेतिहासः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्य गुरुपरम्पराज्ञानम्।
2. स्वामिनारायणसम्प्रदायस्य प्रामाणिकम् ऐतिह्यस्य ज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्य गुरुपरम्परायाः ज्ञातारो भविष्यन्ति।
2. स्वामिनारायणसम्प्रदायस्य प्रामाणिकम् ऐतिह्यं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1. क.1:	अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनेतिहासः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. सम्प्रदायपरिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भगवान् स्वामिनारायणः।
- अक्षरब्रह्मगुरुपरम्परा।
- सद्गुणसत्कार्यादिकम्।

अन्वितिः २. सम्प्रदायेतिहासः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भगवान् स्वामिनारायणः।
- अक्षरब्रह्मगुरुपरम्परा।
- सद्गुणसत्कार्यादिकम्।

अन्वितिः ३. दर्शनोद्भवक्रमः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पञ्चतत्त्वप्रबोधनम्।
- अक्षरब्रह्मपरिचयः।
- साधनमुक्त्यादिविवरणम्।

अन्वितिः ४. गुरुपरम्परा एवं दर्शनप्रसारप्रकारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अक्षरब्रह्मगुणातीतानन्दस्वामिद्वारा परब्रह्मपरिचयः।
- भगतजीमहाराजद्वारा अक्षरब्रह्मपरिचयः।
- शास्त्रिजीमहाराजद्वारोपासनमन्दिरनिर्माणम्।
- साप्ताहिकसभादिकम्।
- भाष्यनिर्माणादिकम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भद्रेशदासः, साधुः, (२०२५) अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनेतिहासः, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।
2. भद्रेशदासः, साधुः, (२०२५), भगवान श्री स्वामिनारायण: वैदिक दर्शन एवं सनातन भक्ति परंपरा के प्रणेता, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.2: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (१-४ अध्यायाः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अर्जुनविषादहेतुविषये तन्निवारणविषये चाऽध्ययनम्।
2. योगः धर्मः चेत्यादिशब्दानामर्थगाम्भीर्यस्य परिचयप्रदानम्।
3. कर्मयोगस्य मर्मज्ञानम्।
4. स्थितप्रज्ञलक्षणानां योगिलक्षणानां च अवबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अर्जुनविषादहेतुविषये तन्निवारणविषये चाऽध्ययनं करिष्यन्ति।
2. योगः धर्मः इत्यादिशब्दानामर्थगाम्भीर्यं प्राप्स्यन्ति।
3. कर्मयोगमर्म ज्ञास्यन्ति।
4. स्थितप्रज्ञलक्षणानां योगिलक्षणानां च ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.2	श्रीमद्भगवद्गीता-स्वामिनारायणभाष्यम् (१-४ अध्यायाः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. सम्पूर्णः प्रथमोऽध्यायः, द्वितीयाध्याये विंशतिश्लोकपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अर्जुनस्य स्वजनासक्तिः मोहापादनञ्च।
- अर्जुनस्य शरणागतिः।
- परमात्मनः साङ्ख्योपदेशः।

अन्वितिः २. द्वितीयाध्याये एकविंशतितमश्लोकतः द्वितीयाऽध्यायपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- योगधर्मशब्दयोर्मीमांसा।
- नित्यसत्त्वस्थपदार्थवैशिष्ट्यम्।
- कर्मयोगरीतिः।
- स्थितप्रज्ञलक्षणानि।

अन्वितिः ३. तृतीयोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मशब्दस्य नूतना परिभाषा।
- कर्मयोगनिरूपणम्।

अन्वितिः ४. चतुर्थोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अवतारसिद्धान्तः।
- परमात्मप्राकट्यरहस्यम्।
- ज्ञानिनो लक्षणानि।
- अभ्यासवैराग्यादिसाधनानि।
- ज्ञानयज्ञवैशिष्ट्यम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साधुभद्रेशदासः, (२०२२), *श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.3: सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्योपेता)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनानुसारं सर्वोपयोगिनो विधिनिषेधात्मकस्य स्मृतिशास्त्रस्य परिचयप्रदानम्।
2. वर्तमानसन्दर्भानुसारमाचारविचारप्रायश्चित्तानाम् अवबोधनम्।
3. स्मृत्यन्तरैः सह सत्सङ्गदीक्षायाः साधर्म्यं वैधर्म्यं चेति विमर्शनम्।
4. नित्यपूजापद्धतेश्च परिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :–

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनानुसारं सर्वोपयोगिनो विधिनिषेधात्मकस्य स्मृतिशास्त्रस्य परिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. वर्तमानसन्दर्भानुसारमाचारविचारप्रायश्चित्तानां नूतनविचारान् ज्ञास्यन्ति।
3. स्मृत्यन्तरैः सह सत्सङ्गदीक्षायाः साधर्म्यं वैधर्म्यं चेति विमर्शावकाशं प्राप्स्यन्ति।
4. नित्यपूजापद्धतिम् अवगमिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.3	सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्योपेता)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) १-२५ श्लोकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सत्सङ्गलक्षणम्।
- सत्सङ्गाधिकारित्वम्।
- आश्रयदीक्षा।
- गुरुमहिमा।

अन्वितिः २. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) २६-५० श्लोकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दुराचार-व्यसन-चौर्यत्यागः।
- अहिंसादिधर्माः।
- आत्मघातनिषेधः।
- भगवद्बलविचारः।

अन्वितिः ३. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) ५१-७५ श्लोकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नित्यपूजापद्धतिः।
- सिद्धान्तसङ्क्षेपः।

अन्वितिः ४. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) ७६-१०० श्लोकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- गृहमन्दिरपूजा।
- गृहसभा।
- प्रतिष्ठारीतिः।
- एकता।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. महन्तस्वामिमहाराजः, (२०२०), *सत्सङ्गदीक्षा*, भाष्यकारः साधुः भद्रेशदासः, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

द्वितीयवर्षः
(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1: वचनामृतसङ्ग्रहः (गढडाप्रथमप्रकरणतो लोयाप्रकरणपर्यन्तम्)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्याधारभूतग्रन्थस्य अध्ययनम्।
2. स्वामिनारायणसम्प्रदायस्य मूलप्रमाणानां परिज्ञानम्।
3. परमात्ममाहात्म्यपरिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्याधारभूतग्रन्थस्थविषयान् अवगमिष्यन्ति।
2. स्वामिनारायणसम्प्रदायस्य सिद्धान्तानां मूलप्रमाणानि ज्ञास्यन्ति।
3. परमात्ममाहात्म्यस्य वर्णनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1	वचनामृतसङ्ग्रहः (गढडाप्रथमप्रकरणतो लोयाप्रकरणपर्यन्तम्)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. गढडाप्रथमप्रकरणे १ तः ४० पर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पञ्चतत्त्वावबोधः।
- अक्षरब्रह्मसत्पुरुषमहिमा।
- सेवकरूपाऽक्षरब्रह्मणः परिचयः।

अन्वितिः २. गढडाप्रथमप्रकरणे ४१ तः ७६ पर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सत्पुरुषमाहात्म्यम्।
- अक्षरधामवर्णनम्।
- परमात्ममाहात्म्यम्।

अन्वितिः ३. गढडाप्रथमप्रकरणे ७७, ७८, कारियाणीप्रकरणे १ तः ८ पर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- परमात्ममाहात्म्यम्।

- परमात्मसुखम्।
- साधना।

अन्वितिः ४. कारियाणीप्रकरणस्य (९) नवमतः लोयाप्रकरणस्याऽष्टादशपर्यन्तम् (१८) श्रेयोऽङ्कः १

- स्नेहलक्षणम्।
- सङ्गशुद्धिः।
- उत्तमनिर्विकल्पनिश्चयः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. ब्रह्ममननदासः, साधुः, सम्पादकः, (२०२२) *वचनामृतसङ्ग्रहः*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (५-८ अध्यायाः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ज्ञानकर्मयोगयोरैक्यप्रतिपादनम्।
2. आत्मोद्धाररहस्यावबोधनम्।
3. परापरेतिसञ्ज्ञयोल्लिखितप्रकृतिद्वयविषये नूतनविचारवर्णनम्।
4. अक्षरब्रह्मविषये स्फुटमवबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. ज्ञानकर्मयोगयोरैक्यं ज्ञास्यन्ति।
2. आत्मोद्धाररहस्यम् अवगमिष्यन्ति।
3. परापरेतिसञ्ज्ञयोल्लिखितप्रकृतिद्वयविषये नूतनविचारान् ज्ञास्यन्ति।
4. अक्षरब्रह्मविषये स्फुटमवबोधं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2	श्रीमद्भगवद्गीता स्वामिनारायणभाष्यम् (५-८ अध्यायाः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. पञ्चमोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ज्ञानयोग-कर्मयोगैक्यम्।
- ज्ञानयुक्त-कर्मयोगमाहात्म्यम्।
- ब्रह्मनिर्वाणम्।
- आत्मोद्धारः।

अन्वितिः २. षष्ठोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- योगाभ्यासः।
- योगिनः लक्षणानि।
- अभ्यासयोगः।

अन्वितिः ३. सप्तमोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्वरूपज्ञानमाहात्म्यम्।
- स्वरूपज्ञानवैविध्यम्।
- भक्तचातुर्विध्यम्।
- ज्ञानिनः श्रेष्ठता।

अन्वितिः ४. अष्टमोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अक्षरमेव ब्रह्म।
- स्मरणभक्तिः।
- अपुनरावृत्तिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साधुभद्रेशदासः, (२०२२), *श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
100 - 199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.3: सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्योपेता १०१-२०० श्लोकाः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनानुसारं सर्वोपयोगिनो विधिनिषेधात्मकस्य स्मृतिशास्त्रस्य परिचयप्रदानम्।
2. वर्तमानसन्दर्भानुसारमाचारविचारप्रायश्चित्तानां नूतनविचारदृष्टिप्रापणम्।
3. स्मृत्यन्तरैः सह सत्सङ्गदीक्षायाः साधर्म्यं वैधर्म्यं चेति विमर्शनम्।
4. साधनशुद्ध्यादेः ज्ञानप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनानुसारं सर्वोपयोगिनो विधिनिषेधात्मकस्य स्मृतिशास्त्रस्य परिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. वर्तमानसन्दर्भानुसारमाचारविचारप्रायश्चित्तानां नूतनविचारान् ज्ञास्यन्ति ।
3. स्मृत्यन्तरैः सह सत्सङ्गदीक्षायाः साधर्म्यं वैधर्म्यं चेति विमर्शावकाशं प्राप्स्यन्ति।
4. साधनशुद्ध्यादेः ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.3	सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्योपेता १०१-२०० श्लोकाः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) १०१-१२५ श्लोकपर्यन्तम्। श्रेयोऽङ्कः १

- सिद्धान्तसङ्क्षेपः।
- सिद्धान्तप्रवर्तकाः।
- साधनशुद्धिः।

अन्वितिः २. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) १२६-१५० श्लोकपर्यन्तम्। श्रेयोऽङ्कः १

- धर्ममर्म।
- भक्तिरीतिः।
- अन्तर्दृष्ट्याद्यनुसन्धानम्।

अन्वितिः ३. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) १५१-१७५ श्लोकपर्यन्तम्। श्रेयोऽङ्कः १

- वैचारिकी साधना।
- वर्तनशुद्धिः।
- वाणीविवेकः।

अन्वितिः ४. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) १७६-२०० श्लोकपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पारिवारिकसंस्कारः।
- स्त्रीपुरुषमर्यादा।
- धनव्यवहारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. महन्तस्वामिमहाराजः, भद्रेशदासः, साधुः भाष्यकारः, (२०२०), *सत्सङ्गदीक्षा*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

तृतीयवर्षः
(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1: वचनामृतसङ्ग्रहः (पञ्चालाप्रकरणतो गढडाऽन्त्यप्रकरणपर्यन्तम्)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्याधारभूतग्रन्थस्य अभ्यसनम्।
2. स्वामिनारायणसम्प्रदायस्य सिद्धान्तेषु मूलप्रमाणानां परिज्ञानम्।
3. भक्तेर्लक्षणगौरवयोः ज्ञानप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनस्याधारभूतग्रन्थेन अवबुद्धाः भविष्यन्ति।
2. स्वामिनारायणसम्प्रदायस्थ-सिद्धान्तान्तानां मूलप्रमाणानि प्राप्स्यन्ति।
3. भक्तेर्लक्षणगौरवौ ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1	वचनामृतसङ्ग्रहः (पञ्चालाप्रकरणतो गढडाऽन्त्यप्रकरणपर्यन्तम्)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. पञ्चालाप्रकरणम्, १ तः गढडामध्यप्रकरणपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रत्यक्षपरमात्ममहिमा।
- निश्चयः।
- लक्ष्यम्।

अन्वितिः २. २३ तः गढडामध्यप्रकरणपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- साङ्ख्ययोगमर्म।
- ब्रह्मस्थितिमहिमा।
- भक्तेर्गौरवम्।
- भक्तलक्षणानि।

अन्वितिः ३. ६३ तः गढडाऽन्त्यप्रकरणपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सेवादिसाधनानि।

- परमात्ममाहात्म्यम्।
- अक्षरपुरुषोत्तमयोः समाना सेवा।
- सत्पुरुषे दृढा प्रीतिः।

अन्वितिः ४. गढडाऽन्त्यप्रकरणम्, १२ तः ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्तम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भक्तावगुणदर्शनत्यागः।
- परमात्मकर्तृत्वमतिः।
- भक्तौ पातिव्रत्यम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. ब्रह्ममननदासः, साधुः, सम्पादकः, (२०२२) *वचनामृतसङ्ग्रहः*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2 कठोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. परमात्मनः सर्वव्यापकत्वं सर्वकर्तृत्वमित्यादिविषयाणां परिज्ञानम्।
2. अक्षरब्रह्मणः परमात्मतो भेदः तथा तद्धामरूपत्वमित्यादिनूतनानां विचाराणां परिज्ञानम्।
3. ब्रह्मचर्यम्, अव्यक्तम् इत्यादिशब्दानां विशिष्टार्थावबोधनम्।
4. मुक्तिविषयकस्पष्टप्रतिपत्तिसम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. परमात्मनः सर्वव्यापकत्वं सर्वकर्तृत्वमित्यादिविषयां ज्ञास्यन्ति।
2. अक्षरब्रह्मणः परमात्मतो भेदः, तद्धामरूपत्वमित्यादयो नूतनान् विचारान् उपलप्स्यन्ते।
3. ब्रह्मचर्यम्, अव्यक्तम् इत्यादिशब्दानां विशिष्टान् अर्थान् ज्ञास्यन्ति।
4. मुक्तिविषयिणीं स्पष्टतामवाप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2	कठोपनिषत्स्वामिनारायण भाष्यम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रथमा वल्ली। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नाचिकेतमुपाख्यानम्।
- वरत्रययाचनम्।
- यमराजस्य प्रलोभनानि।
- नचिकेतसो वैराग्यम्।

अन्वितिः २. द्वितीया वल्ली। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नचिकेतसः माहात्म्यम्।
- परमात्ममाहात्म्यम्।
- अक्षरधाममहिमा।
- परमात्मनः सर्वसंहारकत्वम्।

अन्वितिः ३. तृतीयचतुर्थवल्ल्यौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अक्षरब्रह्मणः सेतुरूपत्वम्।
- शरीररूपकविन्यासः।
- परमात्मनोऽक्षरतः परत्वम्।
- परमात्मनः सर्वनियामकत्वम्।

अन्वितिः ४. पञ्चमषष्ठवल्ल्यौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- परमात्मनः सर्वव्यापकत्वम्।
- परमात्मनः सर्वनियामकत्वम्।
- ब्रह्माक्षरस्य सर्वप्रकाशकत्वम्।
- नाचिकेतोपाख्यानमहिमा।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साधुभद्रेशदासः, (२०२२), *ईशाद्यष्टोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (९-१३ अध्यायाः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. राजविद्याविषये परिज्ञानम्।
2. भक्तिमाहात्म्यावबोधनम्।
3. प्रियभक्तलक्षणानां परिचयप्रदानम्।
4. क्षेत्रक्षेत्रज्ञस्वरूपविषयस्य स्पष्टतासम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. राजविद्या एव ब्रह्मविद्या इति स्पष्टं अवगमिष्यन्ति।
2. भक्तिमाहात्म्यं ज्ञास्यन्ति।
3. प्रियभक्तलक्षणानि ज्ञात्वा तल्लक्षणानि स्वजीवनेऽपि आचरितुं शक्ष्यन्ति।
4. क्षेत्रक्षेत्रज्ञस्वरूपविषयं स्पष्टं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रमुखः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3	श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायण भाष्यम् (९-१३ अध्यायाः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. नवमोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- राजविद्यामाहात्म्यं वैविध्यञ्च।
- उपासनाभेदः।
- भक्तिवैविध्यम्।
- भक्तिमाहात्म्यम्।

अन्वितिः २. दशमोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विभूतिज्ञानमहिमा।
- विभूतेः अनन्तत्वम्।

अन्वितिः ३. एकादशोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भगवतः विराट्स्वरूपदर्शनं तद्दौर्लभ्यञ्च।
- भक्तिमहत्ता।

अन्वितिः ४. द्वादशत्रयोदशाध्यायौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- उपासनमीमांसा।
- प्रियभक्तलक्षणानि।
- क्षेत्रक्षेत्रज्ञज्ञानम्।
- परमात्मनः निर्लेपत्वम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साधुभद्रेशदासः, (२०२२), *श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

चतुर्थवर्षः
(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.1: सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्योपेता २०१-३१५ श्लोकाः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनानुसारं सर्वोपयोगिनो विधिनिषेधात्मकस्य स्मृतिशास्त्रस्य परिचयप्रदानम्।
2. वर्तमानसन्दर्भानुसारमाचारविचारप्रायश्चित्तानां नूतनदृष्टिसम्पादनम्।
3. स्मृत्यन्तरैः सह सत्सङ्गदीक्षायाः साधर्म्यं वैधर्म्यं चेति विमर्शनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शनानुसारं सर्वोपयोगिनो विधिनिषेधात्मकेन स्मृतिशास्त्रेण परिचिताः भविष्यन्ति।
2. वर्तमानसन्दर्भानुसारमाचारविचारप्रायश्चित्तानां नूतनविचारदृष्टिं प्राप्स्यन्ति।
3. स्मृत्यन्तरैः सह सत्सङ्गदीक्षायाः साधर्म्यं वैधर्म्यं चेति विमर्शनं करिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.1	सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्योपेता २०१-३१५ श्लोकाः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) २०१-२३० श्लोकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सञ्चालनविषयका धर्माः।
- बाल्यादिधर्माः।
- सङ्गविवेकः।

अन्वितिः २. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) २३१-२६० श्लोकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शास्त्रपठनम्।
- चातुर्मास्यव्रतादिकम्ष
- देवमन्दिरादीनामादरः।
- तीर्थयात्रा।

अन्वितिः ३. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) २६१-२८६ श्लोकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नियमपालनम्।

- प्रायश्चिदापत्कालधर्माः।
- परमात्मकर्तृत्वज्ञानम्।
- धर्मपालनस्य लाभः।
- त्यागिधर्माः।

अन्वितिः ४. सत्सङ्गदीक्षा (प्रमुखभाष्यसहिता) २८७-३१५ श्लोकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- उपसंहारः।
- सर्वहितार्थं प्रार्थना।
- ग्रन्थपूर्णाहूतिः।
- ग्रन्थसमर्पणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. महन्तस्वामिमहाराजः भद्रेशदासः, साधुः, (भाष्यकारः) सत्सङ्गदीक्षा, (२०२०), अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.2: मुण्डकोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ब्रह्मविद्यापरम्पराऽवबोधनम्।
2. विद्याद्वयपरिचयप्रदानम्।
3. ब्रह्मविद्याव्याख्यायां नूतनविचारप्रतिपादनम्।
4. ब्रह्माक्षरस्य जगत्कर्तृत्वं, परमात्मधामरूपत्वं, परमात्मसेवकरूपत्वं, गुरुरूपत्वं चेत्यादिविषयाणां परिज्ञानम्।
5. परमात्मनो ह्यक्षरात् परत्वं, सर्वव्यापकत्वमित्यादिविषयाणां स्पष्टमुपपादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. ब्रह्मविद्यापरम्पराऽवबोधिताः भविष्यन्ति।
2. विद्याद्वयपरिचयं प्राप्स्यन्ति।
3. ब्रह्मविद्याव्याख्यायां नूतनविचारान् अवगमिष्यन्ति।
4. ब्रह्माक्षरस्य जगत्कर्तृत्वं, परमात्मधामरूपत्वं, परमात्मसेवकरूपत्वं, गुरुरूपत्वं चेत्यादिविषयान् ज्ञास्यन्ति।
5. परमात्मनो ह्यक्षरात् परत्वं, सर्वव्यापकत्वमित्यादिविषयान् स्पष्टं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.2	मुण्डकोपनिषत्स्वामिनारायण भाष्यम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रथममुण्डकम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मविद्यापरम्परा।
- अक्षरब्रह्मस्वरूपवर्णनम्।
- गुरुसेवनमहिमा।
- ब्रह्मविद्यालक्षणम्।

अन्वितिः २. द्वितीये मुण्डके प्रथमखण्डः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- परमात्मनोऽक्षरात्परत्वम्।
- परमात्मनः जगत्कर्तृत्वम्।

- परमात्मनो व्यापकत्वम्।

अन्वितिः ३. द्वितीये मुण्डके द्वितीयखण्डः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अक्षरब्रह्मणश्चातुर्विध्यम्।
- धामरूपाक्षरब्रह्म लक्ष्यम्।
- परमात्मसाक्षात्कारः।
- ब्रह्मणः सर्वव्यापकत्वम्।

अन्वितिः ४. (तृतीयमुण्डकम्) **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्माक्षरस्याऽनश्नत्वम्।
- मुक्तस्थितिनिरूपणम्।
- मुक्तसामर्थ्यम्।
- ब्रह्मसाक्षात्कारार्थं ब्रह्मज्ञानस्यानिवार्यत्वम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साधुभद्रेशदासः, (२०२२), *ईशाद्यष्टोपनिषत्स्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.3: स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (मङ्गलाऽक्षरब्रह्मधारे)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शननिरूपकवादग्रन्थस्य अध्ययनम्।
2. अक्षरब्रह्मतत्त्वस्यावबोधनम्।
3. प्रस्थानचतुष्टयशास्त्रसन्दर्भानुसारं परिज्ञानम्।
4. प्रस्थानचतुष्टयशास्त्रेषु उल्लिखित-अक्षरब्रह्मस्वरूपस्य कारिकाभिः समासेन ज्ञानसम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अक्षरपुरुषोत्तमदर्शननिरूपकवादग्रन्थस्थ विषयान् ज्ञास्यन्ति।
2. दर्शनेऽस्मिन् प्रतिपादिताक्षरब्रह्मतत्त्वस्यावबोधं प्रस्थानचतुष्टयशास्त्रसन्दर्भानुसारं स्फुटं ज्ञास्यन्ति।
3. प्रस्थानचतुष्टयशास्त्रेषु उल्लिखितम् अक्षरब्रह्मनिरूपणं कारिकाभिः समासेन ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Major) 4.क.3	स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (मङ्गलाऽक्षरब्रह्मधारे)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. मङ्गलधारा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- यज्ञपुरुषस्तवः।
- नारायणस्वरूपाभिध्यानम्।
- शास्त्रावतरणिका।
- सिद्धान्तसर्वस्वम्।
- सिद्धान्तसमाम्नायः।

अन्वितिः २. अक्षरब्रह्मधारा (२.१ तः २.१२ पर्यन्तम्) **श्रेयोऽङ्कः १**

- अक्षरब्रह्मोद्घोषः।
- अक्षरब्रह्मशब्दव्युत्पत्तिः।
- अक्षरब्रह्मप्रमाणानि।

- अक्षरब्रह्मलक्षणम्।

अन्वितिः ३. अक्षरब्रह्मधारा (२.१३ तः २.१५.२.१५ पर्यन्तम्) **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मपरब्रह्मसम्बन्धः।
- अक्षरब्रह्मणोऽन्वयव्यतिरेकित्वे।
- अक्षरब्रह्मणश्चतुर्विधता।

अन्वितिः ४. अक्षरब्रह्मधारा (२.१५.३ तः धाराऽन्तपर्यन्तम्) **श्रेयोऽङ्कः १**

- धामस्थसेवकरूपमक्षरं ब्रह्म।
- गुरुरूपमक्षरं ब्रह्म।
- प्रस्थानचतुष्टयेऽक्षरब्रह्मघोषः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साधुभद्रेशदासः, (२०२२), स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.4: स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (परब्रह्मधारा)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. श्रुतिस्मृत्यादिशास्त्रैः प्रोक्तं परब्रह्मस्वरूपं ससन्दर्भमवबोधनम्।
2. परब्रह्मणो ब्रह्माक्षरात् परत्वं तदाधारत्वं तन्नियामकत्वमित्यादिविषये नूतनविचारप्रापणम्।
3. परब्रह्मणः प्रत्यक्षस्वरूपस्य विषये शास्त्रसन्दर्भपुरस्सरं स्पष्टताप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. श्रुतिस्मृत्यादिशास्त्रैः प्रोक्तं परब्रह्मस्वरूपं ससन्दर्भमवबोद्धुं शक्ष्यन्ति।
2. परब्रह्मणो ब्रह्माक्षरात् परत्वं, तदाधारत्वं, तन्नियामकत्वमित्यादिविषये नूतनान् विचारान् प्राप्स्यन्ति।
3. परब्रह्मणः प्रत्यक्षस्वरूपस्य विषये शास्त्रसन्दर्भपुरस्सरं स्पष्टं अवगमिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः Practical/ Practice	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.4	स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा (परब्रह्मधारा)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. परब्रह्मधारा (मङ्गलादारभ्य ३.२.८ पर्यन्तम्) **श्रेयोऽङ्कः १**

- परब्रह्मण एकत्वाऽद्वितीयत्वे।
- परब्रह्मण उपादानत्वेऽपि निर्विकारित्वम्।
- परब्रह्मणः परत्वम्।
- परब्रह्मणः सच्चिदानन्दत्वम्।
- परब्रह्मणः परमानन्दवत्त्वं परमसुखप्रदातृत्वं च।

अन्वितिः २. परब्रह्मधारा (३.२.९ तः ३.२.१२ पर्यन्तम्) **श्रेयोऽङ्कः १**

- परब्रह्मणः कर्तृत्वम्।
- परब्रह्मणः सर्वज्ञत्वम्।
- परब्रह्मणो व्यापकत्वम्।
- परब्रह्मणः सर्वाधारत्वम्।

अन्वितिः ३. परब्रह्मधारा (३.२.१३ तः ३.२.१६.१ पर्यन्तम्) **श्रेयोऽङ्कः १**

- परब्रह्मणोऽन्वयव्यतिरेकित्वे।
- परब्रह्मणः सगुणत्वनिर्गुणत्वे।
- परब्रह्मणः साकृतिकत्वम्।
- परब्रह्मणः सर्वोपरित्वम्।

अन्वितिः ४. परब्रह्मधारा (३.२.१७ तः प्रकरणान्तम्) **श्रेयोऽङ्कः १**

- परब्रह्मणः प्रत्यक्षत्वम्।
- अवतारसिद्धान्तः।
- परब्रह्मणो दिव्यत्वम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साधुभद्रेशदासः, (२०२२), *स्वामिनारायणसिद्धान्तसुधा*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.5: श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम् (१४-१८ अध्यायाः)

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. गुणातीतलक्षणानि, दैवासुरसम्पत्तिरित्यादीनां परिचयप्रदानम्।
2. संसारवृक्षः तन्मूलोच्छेदनोपायश्च, पुरुषोत्तमस्य क्षराक्षरपरत्वमित्यादिविषयाणाञ्च परिज्ञानम्।
3. परब्रह्मभक्तये ब्रह्मभूतत्वमनिवार्यमित्यादिरूपेण गीताराद्धान्तस्य परिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. गुणातीतलक्षणानि, दैवासुरसम्पत्तिरित्यादीनां परिचयं प्राप्स्यन्ति।
2. संसारवृक्षः, तन्मूलोच्छेदनोपायः, पुरुषोत्तमस्य क्षराक्षरपरत्वमित्यादिविषयान् ज्ञास्यन्ति।
3. परब्रह्मभक्तये ब्रह्मभूतत्वमनिवार्यमित्यादिरूपेण गीतासिद्धान्तं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रमुखः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.5	श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायण भाष्यम् (१४-१८ अध्यायाः)	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. चतुर्दशऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अक्षरब्रह्मनिरूपणम्।
- गुणातीतलक्षणानि।
- परमात्मनः सर्वप्रतिष्ठात्वम्।

अन्वितिः २. पञ्चदशोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- संसारवृक्षरूपणम्।
- परमात्मनः क्षराऽक्षरतः परत्वम्।

अन्वितिः ३. षोडशसप्तदशौ अध्यायौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दैवासुरसम्पत्तिवर्णनम्।
- श्रद्धात्रयविभागः।

- आहारादीनां विभागः।

अन्वितिः ४. अष्टादशोऽध्यायः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ब्रह्मणस्त्रिविधा स्मृतिः।
- सर्वकर्मकारणोक्तिः।
- ब्रह्मभूतत्वस्य परभक्तिलाभः।
- प्रत्यक्षपरमात्माऽऽश्रयः।
- गीताशास्त्रमाहात्म्यम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साधुभद्रेशदासः, (२०२२), *श्रीमद्भगवद्गीतास्वामिनारायणभाष्यम्*, अहमदाबाद : स्वामिनारायण अक्षरपीठ।

B.A. Hons.

(Mimansa-Darshanam)

अधिगमपरिणाम-आधारितपाठ्यचर्यारूपरेखा

स्नातककार्यक्रमः - मीमांसादर्शनम्

2025

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

UGC

विश्वविद्यालय-अनुदान-आयोगः

बहादुरशाह-जफर-मार्गः

नवदेहली - 110002

Curriculum Development Committee for BA Hons. Mimamsa Darshanam

Prof. Sukant Kumar Senapati
Chairperson of the committee and Vice-Chancellor, Shri Somnath Sanskrit University, Veraval, ✉ sukantsnpt@gmail.com

Prof. Subraya Bhat
Professor, Dept. of Mimamsa, Sri Bharati Tirtha Shastra Samutkarsha Kendram Central Sanskrit University, Shringeri - 577139 ✉ prof.subrav.v@csu.co.in

Prof. Suryanarayana Bhat
Professor, Dept. of Mimamsa, Sri Bharati Tirtha Shastra Samutkarsha Kendram Central Sanskrit University, Shringeri - 577139 ✉ prof.suryanarayana.bhat@csu.co.in

Dr Shriram AS
Asst. Professor, Dept of Dharmashastra Mimamsa, Banaras Hindu University, Varanasi - 221002 ✉ asshriram@gmail.com

Dr. Govinda Gopalkrishna Hegde
Asst.Professor (Contract), Dept of Mimansa, Sri Bharati Tirtha Shastra Samutkarsha Kendram Central Sanskrit University, Shringeri - 577139 ✉ govindagh830@gmail.com

Dr. Srinivasa Kumar N Acharya
Convenor of the Committee and Asso. Professor and HoD, Dept. of Philosophy, Manipal Academy of Higher Education, Manipal, Karnataka, ✉ head.philosophy@manipal.edu

विषयसूची

कार्यक्रमस्य परिचयः (Introduction of the Program) 1

कार्यक्रमस्योद्देश्यानि (Objectives of the Program) 2

कार्यक्रमस्य परिणामाः (Outcomes of the Program) 3

प्रधानानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम् 4

गौणानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम् 6

प्रधानपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः (Pool of Major Courses) 7

गौणपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः (Pool of Minor Courses) 9

प्रथमवर्षः प्रधानपाठ्यक्रमाः 10

प्रथमसत्रार्द्धः (Semester - 1) 11

- प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1: जैमिनिनयप्रवेशः 11
- प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2: मीमांसाध्यायार्थविवेकः 14
- प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3: प्रयोगविमर्शः 16
- प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4: धर्मप्रमाणविवेकः 18
- प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5: धर्मोत्पत्तिविवेचनम् 20

द्वितीयसत्रार्द्धः (Semester - 2) 22

- प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6: अनुष्ठानक्रमविवेकः 22
- प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.7: मानविवेकः 24
- प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.8: व्याकरणादिप्रामाण्यविवेकः 26
- प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.9: मेयविवेकः 28
- प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.10: भावार्थविवेकः 29

द्वितीयवर्षः प्रधानपाठ्यक्रमाः 31

तृतीयसत्रार्द्धः (Semester - 3) 32

- प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1: कर्मभेदविमर्शः 32
- प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2: शेषत्वविवेकः 34
- प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3: अहीनादिन्यायविवेकः 36
- प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4: क्रत्वर्थपुरुषार्थविवेकः 39
- प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5: अधिकारविवेकः 43

चतुर्थसत्रार्द्धः (Semester - 4) 45

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6: अतिदेशविवेकः 45
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.7: ऊहविवेकः 47
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.8: बाधविवेकः 50
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.9: बाधापवादविवेकः 53
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.10: अनुष्ठानविवेकः 56
तृतीयवर्षः प्रधानपाठ्यक्रमाः 59
पञ्चमसत्रार्द्धः (Semester - 5) 60
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.1: धर्मजिज्ञासारम्भप्रतिज्ञा 60
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2: शास्त्रविवेकः 62
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3: भावनाविवेकः 64
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.4: शाब्दबोधविमर्शः 66
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.5: अहीनादिन्यायविवेकः 68
षष्ठसत्रार्द्धः (Semester - 6) 71
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.6: क्रत्वर्थपुरुषार्थविवेकः 71
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.7: कर्माधिकारविमर्शः 74
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.8: उत्तरषट्कोपक्रमः 76
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.9: ऊहानूहविमर्शः 78
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.10: बाधविमर्शः 81
चतुर्थवर्षः प्रधानपाठ्यक्रमाः 84
सप्तमसत्रार्द्धः (Semester - 7) 85
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1: बाधापवादनिरूपणम् 85
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2: तन्त्रप्रसङ्गविमर्शः 88
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3: प्रत्यक्षविमर्शः 91
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4: औत्पत्तिकसूत्रार्थविमर्शः 93
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.5: जातिशक्तिविमर्शः 95
अष्टमसत्रार्द्धः (Semester - 8) 97
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.6: वादविमर्शः 97
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.7: शब्दनित्यत्वविमर्शः 99
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.8: वेदापौरुषेयत्वविमर्शः 100

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.9: प्रथमादिविभक्त्यर्थविमर्शः 102
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.10: चतुर्थ्यादिविभक्त्यर्थविमर्शः 103
द्वितीयवर्षः गौणपाठ्यक्रमाः 104
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1: मीमांसाप्रवेशः 105
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2: धर्मप्रमाणविवेकः - १ 108
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.3: धर्मप्रमाणविवेकः - २ 110
तृतीयवर्षः गौणपाठ्यक्रमाः 112
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1: धर्मप्रमाणविवेकः - ३ 113
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2: कर्मभेदविवेकः 115
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3: अङ्गत्वविवेकः 117
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.4: अङ्गत्वविवेकः - २ 119
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.5: क्रत्वर्थपुरुषार्थविवेकः - २ 122
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.6: अधिकारविवेकः 126
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.7: अतिदेशविवेकः 128
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.8: ऊहविवेकः 129
चतुर्थवर्षः गौणपाठ्यक्रमाः 132
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.1: बाधविवेकः 133
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.2: बाधापवादविवेकः 136
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.3: अनुष्ठानविवेकः 139

कार्यक्रमस्य परिचयः
(Introduction of the Program)

प्रस्तावना :- भारतीयास्तिकदर्शनेषु प्राचीनं महत्वपूर्णं च दर्शनं मीमांसादर्शनम्।वेदवाक्यार्थानां तात्पर्यनिर्णयार्थं प्रवृत्तम् इदं दर्शनं वाक्यशास्त्रमिति प्रथितं दर्शनप्रपञ्चे। दर्शनमिदं अनुष्ठानोपयोगितया वेदवाक्यार्थभूतं धर्मं प्रतिपादयति। अत एव उच्यते निखिलपुमर्थानर्थसाधनौ धर्माधर्मौ साङ्गोपाङ्गवेदाध्ययनसमधिगम्याविति। ताविमौ धर्माधर्मौ विवेचयितुमेव प्रवृत्तो भगवान् महर्षिर्जैमिनिः ब्रह्मादिभ्यः प्रवृत्तामिमाम् अभ्यर्हितविद्यां मीमांसाख्यां द्वादशसु अध्यायेषु सूत्ररूपेण उपनिबबन्ध। द्वादशसु अध्यायेषु विशिष्टाः विषयाः निरूपिताः। प्रथमाध्याये अलौकिकानि धर्मप्रमाणानि प्रतिपादितानि। द्वितीयाध्याये विभिन्नैः प्रमाणैः कर्मभेदः प्रदर्शितः। कर्मभेदे सिद्धे किं कर्म प्रधानं किञ्च तदङ्गमिति विविधैः प्रमाणैः तृतीयाध्याये विचारः प्रस्तुतः। चतुर्थे क्रत्वर्थपुरुषार्थविचारपुरस्सरं प्रयोज्यवर्गः निरूपितः। एवं कर्मस्वरूपे अवगते कर्मानुष्ठाने कः क्रमः आश्रयणीय इति प्रमाणपुरस्सरम् अनुष्ठानक्रमः पञ्चमाध्याये प्रतिपादितः। सक्रमप्रयोज्यवर्गेषु निरूपितेषु एतादृशकर्मणि कः अधिकरोतीति अधिकारनिरूपणं षष्ठाध्यायस्य विषयः। सप्तमाष्टमयोरध्याययोः सामान्यविशेषातिदेशौ निरूपितौ। अतिदिष्टानां पदार्थानाम् ऊहानूहविचारः नवमाध्याये प्रदर्शितः। दशमाध्याये बाधः तेषां भेदाः, प्रतिषेध-पर्युदासविचारश्च सविस्तरं प्रपञ्चितः। प्रयोगविधिसम्बद्धं तन्त्रानुष्ठानम् एकादशे, प्रसङ्गश्च द्वादशाध्याये निरूपितः।

महत्त्वपूर्णसूचना -

बहुषु स्थलेषु कार्यक्रमेषु पाठ्यक्रमस्य नामनिर्देशः विषयश्च समानः इव परिदृश्यते। परन्तु प्रत्येकस्मिन्नपि पाठ्यक्रमे ग्रन्थभेदेन विषयवैशिष्ट्येन विषयगाम्भीर्येण च **भूयान् भेदः** वर्तते कुत्रापि एक एव विषयः **समानतया न पुनरावर्तते**।

कार्यक्रमस्योद्देश्यानि

(Objectives of the Program)

1. जैमिनिप्रणीतमीमांसाशास्त्रस्य, भाट्टपरम्परायाश्च, सूत्रभाष्यन्यायप्रणाल्यनुसारेण व्यवस्थितं गम्भीरं च अध्ययनम्।
2. वेदवाक्यार्थतात्पर्यनिर्णयाय मीमांसाशास्त्रीयव्याख्याविधानानां तथा अधिकरणपद्धतेः अवबोधनम्।
3. प्रमाणवाद-न्याययुक्तितर्काधारेण छात्राणां विश्लेषणात्मकबुद्धेः तार्किकचिन्तनशक्तेश्च विकासः।
4. कर्मस्वरूप-कर्मभेद-अङ्गाङ्गिभाव-अधिकार-अतिदेश-ऊह-बाधादिविषयेषु शास्त्रीयज्ञानम्।
5. श्रुतिस्मृति-आचार-मन्त्र-अर्थवादादीनां प्रामाण्यविवेचनद्वारा निर्णयक्षमतावर्धनम्।
6. भारतीयज्ञानपरम्परायाः (IKS) मीमांसादर्शनस्य च आधुनिकशास्त्रीयाध्ययनैः सह समन्वयस्थापनम्।
7. उच्चाध्ययनानुसन्धानाध्यापन-ज्ञानाधारितवृत्तिषु छात्राणां क्षमतावर्धनम्।
8. नीतिपरकजीवनदृष्ट्या नैतिकमूल्यानां सांस्कृतिकचेतनायाश्च संवर्धनम्।

कार्यक्रमस्य परिणामाः
(Outcomes of the Program)

अस्य मीमांसादर्शनकार्यक्रमस्य समापनानन्तरं छात्राः -

1. मीमांसादर्शनस्य मूलसिद्धान्तान् - धर्मः, चोदना, अपूर्वं, भावना, शब्दनित्यत्वं च सम्यगवगन्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. अधिकरणपद्धत्याऽनुसारेण वेदवाक्यानां तात्पर्यनिर्णयं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. प्रत्यक्ष-अनुमान-शब्दादिप्रमाणानां मीमांसादृष्ट्या समुचितं प्रयोगं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. वैदिककर्मणां भेदं, प्रधानत्वम्, अङ्गत्वं च विवेच्य अनुष्ठानवैधतां निर्धारयितुं शक्नुवन्ति।
5. वादविमर्शेषु तर्कयुक्त्या शास्त्रसम्मतया च स्वपक्षप्रतिपादनं कर्तुं दक्षाः भविष्यन्ति।
6. श्रुतिस्मृत्याचाराणां प्रामाण्याप्रमाण्यविवेकं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
7. मीमांसादर्शनस्य न्यायदर्शन-व्याकरण-धर्मशास्त्रादिभिः सह अन्तःशास्त्रीयसम्बन्धान् अवगन्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
8. अनुसन्धाने, शास्त्राध्ययने, पाठ्यक्रमनिर्माणे च आवश्यकीम् आलोचनात्मकदृष्टिं प्रयोक्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
9. भारतीयसंस्कृतेः धर्माधारितजीवनमूल्यानां प्रति दृढां निष्ठां प्रदर्शयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
10. अध्यापन-अनुसन्धान-प्रशासन-संस्कृतज्ञानाधारितवृत्तिषु स्वकौशलं नियोजयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।

प्रधानानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम्
(PROGRAM OUTCOME MAPPING FOR MAJOR COURSES)

Course Name पाठ्यक्रमनाम	Rootedness भारतीयमूलानि	IKS भारतीय ज्ञान परम्परा	Futuristic भविष्यवादी	Employability वृत्तिप्रदानक्षमता	Value, Skill and Multidisciplinary मूल्यानि, कौशलानि एवं बहुशास्त्रीयपाठ्यक्रमः	Disciplinary Knowledge अध्ययन शाखायाः ज्ञानम्	Difficulty Level काठिन्यस्तरः
जैमिनिनयप्रवेशः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
मीमांसाध्यायार्थविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
प्रयोगविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
धर्मप्रमाणविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
धर्मोत्पत्तिविवेचनम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अनुष्ठानक्रमविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
मानविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
व्याकरणादिप्रामाण्यविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
मेयविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
भावार्थविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
कर्मभेदविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
शेषत्वविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अहीनादिन्यायविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
क्रत्वर्थपुरुषार्थविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अधिकारविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अतिदेशविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ऊहविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
बाधविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
बाधापवादविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अनुष्ठानविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

धर्मजिज्ञासारम्भप्रतिज्ञा	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
शास्त्रविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
भावनाविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
शाब्दबोधविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अहीनादिन्यायविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
क्रत्वर्थपुरुषार्थविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
कर्माधिकारविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
उत्तरषट्कोपक्रमः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ऊहानूहविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
बाधविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
बाधापवादनिरूपणम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
तन्त्रप्रसङ्गविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
प्रत्यक्षविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
औत्पत्तिकसूत्रार्थविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
जातिशक्तिविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वादविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
शब्दनित्यत्वविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वेदापौरुषेयत्वविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
प्रथमादिविभक्त्यर्थविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
चतुर्थ्यादिविभक्त्यर्थविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

गौणानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम्
(PROGRAM OUTCOME MAPPING FOR MINOR COURSES)

Course Name पाठ्यक्रमनाम	Rootedness भारतीय मूलानि	IKS भारतीय ज्ञान परम्परा	Futuristic भविष्यवादी	Employability वृत्तिप्रदान क्षमता	Value, Skill and Multidisciplinary मूल्यानि, कौशलानि एवं बहुशास्त्रीयपाठ्यक्रमः	Disciplinary Knowledge अध्ययनशाखायाः ज्ञानम्	Difficulty Level कठिनतायाः स्तरः
मीमांसाप्रवेशः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
धर्मप्रमाणविवेकः - १	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
धर्मप्रमाणविवेकः - २	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
धर्मप्रमाणविवेकः - ३	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
कर्मभेदविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अङ्गत्वविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अङ्गत्वविवेकः - २	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
क्रत्वर्थपुरुषार्थविवेकः - २	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अधिकारविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अतिदेशविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ऊहविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
बाधविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
बाधापवादविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अनुष्ठानविवेकः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

प्रधानपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः
(Pool of Major Courses)

क्र.सं.		पाठ्यक्रमविषयः	पाठ्यक्रम-श्रेयोऽङ्कः	पाठ्यक्रम-काठिन्यस्तरः
1	प्रथमवर्षः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 1.1: जैमिनिनयप्रवेशः	4	100-199
2		प्रधानः 1.2: मीमांसाध्यायार्थविवेकः	4	100-199
3		प्रधानः 1.3: प्रयोगविमर्शः	4	100-199
4		प्रधानः 1.4: धर्मप्रमाणविवेकः	4	100-199
5		प्रधानः 1.5: धर्मोत्पत्तिविवेचनम्	4	100-199
6		प्रधानः 1.6: अनुष्ठानक्रमविवेकः	4	100-199
7		प्रधानः 1.7: मानविवेकः	4	100-199
8		प्रधानः 1.8: व्याकरणादिप्रामाण्यविवेकः	4	100-199
9		प्रधानः 1.9: मेयविवेकः	4	100-199
10		प्रधानः 1.10: भावार्थविवेकः	4	100-199
11	द्वितीयवर्षः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 2.1: कर्मभेदविमर्शः	4	200-299
12		प्रधानः 2.2: शेषत्वविवेकः	4	200-299
13		प्रधानः 2.3: अहीनादिन्यायविवेकः	4	200-299
14		प्रधानः 2.4: क्रत्वर्थपुरुषार्थविवेकः	4	200-299
15		प्रधानः 2.5: अधिकारविवेकः	4	200-299
16		प्रधानः 2.6: अतिदेशविवेकः	4	200-299
17		प्रधानः 2.7: ऊहविवेकः	4	200-299
18		प्रधानः 2.8: बाधविवेकः	4	200-299
19		प्रधानः 2.9: बाधापवादविवेकः	4	200-299
20		प्रधानः 2.10: अनुष्ठानविवेकः	4	200-299
21	तृतीयवर्षः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 3.1: धर्मजिज्ञासारम्भप्रतिज्ञा	4	300-399
22		प्रधानः 3.2: शास्त्रविवेकः	4	300-399
23		प्रधानः 3.3: भावनाविवेकः	4	300-399
24		प्रधानः 3.4: शाब्दबोधविमर्शः	4	300-399
25		प्रधानः 3.5: अहीनादिन्यायविवेकः	4	300-399
26		प्रधानः 3.6: क्रत्वर्थपुरुषार्थविवेकः	4	300-399
27		प्रधानः 3.7: कर्माधिकारविमर्शः	4	300-399
28		प्रधानः 3.8: उत्तरषट्कोपक्रमः	4	300-399
29		प्रधानः 3.9: ऊहानूहविमर्शः	4	300-399
30		प्रधानः 3.10: बाधविमर्शः	4	300-399
31		प्रधानः 4.1: बाधापवादनिरूपणम्	4	400-499

32	चतुर्थवर्षः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 4.2: तन्त्रप्रसङ्गविमर्शः	4	400-499
33		प्रधानः 4.3: प्रत्यक्षविमर्शः	4	400-499
34		प्रधानः 4.4: औत्पत्तिकसूत्रार्थविमर्शः	4	400-499
35		प्रधानः 4.5: जातिशक्तिविमर्शः	4	400-499
36		प्रधानः 4.6: वादविमर्शः	4	400-499
37		प्रधानः 4.7: शब्दनित्यत्वविमर्शः	4	400-499
38		प्रधानः 4.8: वेदापौरुषेयत्वविमर्शः	4	400-499
39		प्रधानः 4.9: प्रथमादिविभक्त्यर्थविमर्शः	4	400-499
40		प्रधानः 4.10: चतुर्थ्यादिविभक्त्यर्थविमर्शः	4	400-499

गौणपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः

(Pool of Minor Courses)

क्र.सं.		पाठ्यक्रमविषयः	पाठ्यक्रम-श्रेयोऽङ्कः	पाठ्यक्रम-काठिन्यस्तरः
1	द्वितीयवर्षः गौणपाठ्यक्रमाः	गौणः 2.क.1: मीमांसाप्रवेशः	4	200-299
2		गौणः 2.क.2: धर्मप्रमाणविवेकः - १	4	200-299
3		गौणः 2.क.3: धर्मप्रमाणविवेकः - २	4	200-299
4	तृतीयवर्षः गौणपाठ्यक्रमाः	गौणः 3.क.1: धर्मप्रमाणविवेकः - ३	4	300-399
5		गौणः 3.क.2: कर्मभेदविवेकः	4	300-399
6		गौणः 3.क.3: अङ्गत्वविवेकः	4	300-399
7		गौणः 3.क.4: अङ्गत्वविवेकः - २	4	300-399
8		गौणः 3.क.5: क्रत्वर्थपुरुषार्थविवेकः - २	4	300-399
9		गौणः 3.क.6: अधिकारविवेकः	4	300-399
10		गौणः 3.क.7: अतिदेशविवेकः	4	300-399
11		गौणः 3.क.8: ऊहविवेकः	4	300-399
12	चतुर्थवर्षः गौणपाठ्यक्रमाः	गौणः 4.क.1: बाधविवेकः	4	400-499
13		गौणः 4.क.2: बाधापवादविवेकः	4	400-499
14		गौणः 4.क.3: अनुष्ठानविवेकः	4	400-499

प्रथमवर्षः

प्रधानपाठ्यक्रमाः

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रथमसत्रार्द्धः (Semester - 1)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1: जैमिनिनयप्रवेशः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. शास्त्रारम्भकर्तव्यतावबोधनम्।
2. अध्ययनविधेः तात्पर्यावबोधनम्।
3. धर्मस्य लक्षणावगमनम्।
4. सौत्रधर्मलक्षणयोः विरोधपरिहारावबोधनम्।
5. भावनायाः स्वरुपविवेचनम्।
6. वेदस्य लक्षणविभागयोः निरूपणम्।
7. विधेः लक्षणप्रयोजनविभागानां प्रतिपादनम्।
8. अङ्गत्वलक्षणम् एवं तद्ग्राहकप्रमाणानां परिचयप्रदानम्।
9. अङ्गत्वग्राहकप्रणानां प्राबल्यदौर्बल्यप्रतिपादनम्।
10. अङ्गविभागानुचिन्तनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. मीमांसाशास्त्रप्रतिपाद्यधर्मस्य निष्कृष्टं ज्ञानं जायते।
2. धर्मप्रमाणभूतस्य वेदस्यापि परिचयो भविष्यति।
3. शास्त्रारम्भः कर्तव्यो न वा इति निर्णयो भविष्यति।
4. अध्ययनविधेः तात्पर्यं किमिति जास्यामः। धर्मः, सौत्रधर्मलक्षणयोः विरोधपरिहारश्च कथमिति ज्ञास्यते।
5. भावना, भावनाविभागः, भावनायाः अंशत्रयं च ज्ञातं भविष्यति।
6. वेदलक्षणम्, वेदविभागः इत्याद्यंशाः अधिगताः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1	जैमिनिनयप्रवेशः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. धर्मः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शास्त्रारम्भसूत्रार्थः।
- अध्ययनविधिः।
- अध्ययनविधेः तात्पर्यनिर्णयः।

- धर्मलक्षणम्।
- सौत्रधर्मलक्षणयोः विरोधपरिहारः।
- भावना।
- भावनायाः अंशत्रयम्।
- भावनाविभागः।
- वेदस्य लक्षणम्।
- वेदविभागः।

अन्वितिः २. विधिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विधेः लक्षणम्।
- विधेः प्रयोजनम्।
- विधिविभागाः।
- उत्पत्तिविधिलक्षणम्।
- उत्पत्तिविधेः उदाहरणम्।
- समन्वयः।

अन्वितिः ३. विनियोगविधिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विनियोगविधेः लक्षणम्।
- विनियोगविधेः उदाहरणम्।
- समन्वयः।
- अङ्गत्वलक्षणम्।
- अङ्गताबोधकप्रमाणानि।
- श्रुतिनिरूपणम्।
- श्रुतेः विभागाः।
- श्रुतिलिङ्गयोः प्राबल्यदौर्बल्यनिर्णयः।
- लिङ्गनिरूपणम्।

अन्वितिः ४. अङ्गत्वम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- लिङ्गवाक्ययोः प्राबल्यदौर्बल्यनिर्णयः।
- वाक्यनिरूपणम्।
- वाक्यप्रकरणयोः प्राबल्यदौर्बल्यनिर्णयः।
- प्रकरणनिरूपणम्।

- प्रकरणस्थानयोः प्राबल्यदौर्बल्यनिर्णयः।
- स्थाननिरूपणम्।
- स्थानसमाख्ययोः प्राबल्यदौर्बल्यनिर्णयः।
- समाख्यानिरूपणम्।
- सन्निपत्योपकारकम्।
- आरादुपकारकम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. लौगाक्षिभास्करप्रणीतः अर्थसंग्रहः - विनियोगविध्यन्तो भागः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. रामशेवरभिक्षः, (1982), *अर्थसंग्रहः - अर्थसंग्रहकौमुदी*, वारणासी : चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस।
2. लौगाक्षिभास्करः, *अर्थसंग्रहः*, वारणासी : चौखम्बा।
3. लौगाक्षिभास्करः, *अर्थसंग्रहः - अर्थालोकव्याख्या*, वारणासी : चौखम्बा।
4. डा. श्रीरामः, ए० एस्., *अर्थसङ्ग्रहः - अर्थविवृतिः*, तिरुपतिः : श्रीवेङ्कटेशविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2: मीमांसाध्यायार्थविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. द्वादशलक्षण्यां प्रतिपादितविषयाणाम् अध्यायानुगुणं परिचयप्रदानम्।
2. अध्ययनविधेः तात्पर्यार्थनिरूपणम्।
3. धर्मस्य लक्षणप्रमाणयोः प्रतिपादनम्।
4. शब्दनित्यत्वप्रतिपादनम्।
5. वेदापौरुषेयत्वनिरूपणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. मीमांसाशास्त्रे प्रत्येकस्मिन् अध्याये, पादे च प्रतिपादिताः विषयाः ज्ञाताः भविष्यन्ति।
2. अधिकरणावयाः ज्ञाताः भविष्यन्ति।
3. वेदवाक्यानां तात्पर्यनिर्णयार्थं मीमांसादर्शनस्य अध्ययनं कर्तव्यमिति ज्ञास्यते।
4. धर्मस्य लक्षणं प्रमाणं च ज्ञातं भविष्यति।
5. प्रत्यक्षादिकं धर्मे प्रमाणं न भवतीति ज्ञास्यते।
6. चोदनायाः प्रामाण्यं सेत्स्यति।
7. शब्दस्य नित्यत्वं ज्ञास्यते।
8. वेदः पुरुषेण न रचितः इति ज्ञास्यते।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2	मीमांसाध्यायार्थविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. धर्मजिज्ञासा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- द्वादशलक्ष्यण्याः अध्यायार्थपादार्थयोः परिचयः।
- अधिकरणावयवस्वरूपनिर्णयः।
- अध्ययनविधेः तात्पर्यनिर्णयाय जिज्ञासाधिकरण-अध्ययनम्।
- धर्मलक्षणावगत्यर्थं धर्मलक्षणाधिकरण-विचारः।

अन्वितिः २. धर्मप्रमाणानि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- धर्मे किं प्रमाणं भवेत् इति परीक्षार्थं निमित्तपरीष्टयधिकरण-अध्ययनम्।

- प्रत्यक्षादीनि धर्मे प्रमाणानि न इति बोधाय सत्संप्रयोगाधिकरण-अध्ययनम्।

अन्वितिः ३. शब्दः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दार्थसम्बन्धस्य अवगमनार्थं शब्दार्थसम्बन्धनित्याधिकरण-अध्ययनम्।
- शब्दस्य नित्यत्वानित्यत्वविषयावगत्यर्थं शब्दनित्याधिकरण-अध्ययनम्।

अन्वितिः ४. वाक्यम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वाक्यस्वरूपावगत्यर्थं वाक्याधिकरण-अध्ययनम्।
- वेदः पुरुषकृतः उत अपौरुषेयः इति अवगत्यर्थं वेदापौरुषेयत्वाधिकरण-अध्ययनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः, *जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः*।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. शास्त्री, एन्. एस्. अनन्तकृष्णः (संपादकः), *भाट्टदीपिका - खण्डदेवः*, नवदेहली : श्रीसद्गुरुप्रकाशनम्।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3: प्रयोगविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अनुष्ठानक्रमज्ञानाय क्रमबोधकप्रमाणानां ज्ञानावबोधनम्।
2. कर्माधिकारावबोधनम्।
3. मन्त्राणां प्रयोजनवत्वनिरूपणम्।
4. विधित्रैविध्यप्रतिपादनम्।
5. नामधेयतन्निमित्तप्रतिपादनम्।
6. निषेधार्थवादयोः स्वरूपावगमनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. पत्रस्याऽस्याऽध्ययनेन अनुष्ठानं केन क्रमेण कर्तव्यमिति ज्ञास्यते।
2. क्रमबोधकप्रमाणानां स्वरूपं ज्ञास्यते।
3. कस्मिन् कर्मणि कस्य अधिकारः अस्ति कस्य नासीति ज्ञास्यते।
4. मन्त्राणां प्रयोजनवत्वं ज्ञास्यते।
5. विधेः त्रैविध्यं ज्ञास्यते।
6. नामधेयं, तन्निमित्तानि च ज्ञातानि भविष्यन्ति।
7. निषेधार्थवादयोः स्वरूपज्ञानं भेदश्च ज्ञास्यते।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3	प्रयोगविमर्शः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रयोगविधिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रयोगविधेः स्वरूपचिन्तनम्।
- अनुष्ठानक्रमबोधक-प्रमाणानां चिन्तनम् - श्रुतिः, अर्थः, पाठः, स्थानम्, मुख्यम्, प्रवृत्तिः।
- प्रमाणानां बलाबलविषयचिन्तनम्।

अन्वितिः २. अधिकारविधिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अधिकारविधेः लक्षणचिन्तनम्।
- नित्य-नैमित्तिक-काम्यकर्मसु अधिकारनिरूपणम्।

- अधिकारिविशेषचिन्ता।

अन्वितिः ३. मन्त्रः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मन्त्रस्य प्रयोजनवत्वनिर्णयः।
- अपूर्वविध्यादिविधिभेदानां निरूपणम्।
- नामधेयस्यान्तःप्रयोजनवत्त्वज्ञानाय नामधेयचिन्तनम्।
- नामधेयनिमित्तानां चिन्तनम्।

अन्वितिः ४. निषेधार्थवादौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- निषेधानां प्रयोजनवत्वचिन्तनम्।
- निषेध-पर्युदास-उपसंहाराणां परिचयः।
- अर्थवादस्य लक्षणनिरूपणम्।
- अर्थवादविभागप्रतिपादनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. लौगाक्षिभास्करकृतः अर्थसंग्रहः - प्रयोगविधितः आन्त्यं यावत्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. लौगाक्षिभास्करः, *अर्थसंग्रहः*, वाराणसी : चौखम्बा। गजाननशास्त्रिमुसलगांवकरः।
2. लौगाक्षिभास्करः, *अर्थसंग्रहः*, वाराणसी : चौखम्बा। *अर्थालोकव्याख्या* - पट्टाभिरामशास्त्री।
3. लौगाक्षिभास्करः, *अर्थसङ्ग्रहः*, तिरुपतिः : श्रीवेङ्कटेशविश्वविद्यालयः। *अर्थविवृतिः* - डा. श्रीरामः ए एस्।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4: धर्मप्रमाणविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अर्थवादानां, मन्त्राणां, स्मृतेः, आचारस्य च प्रमाण्यप्रतिपादनम्।
2. विध्यादिवन्निगदानाम् अर्थवादानां प्रामाण्यावबोधनम्।
3. श्रुतिविरुद्धस्मृतेः अप्रामाण्यनिरूपणम्।
4. आचाराणां प्रामाण्यप्रतिपादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. अर्थवादानां प्रमाण्यम् ज्ञास्यते।
2. विधिवन्निगदानाम् अर्थवादानां, हेतुवन्निगदानाम् अर्थवादानां च प्रमाण्यज्ञानं भविष्यति।
3. मन्त्राणां प्रामाण्यं, स्मृतेः प्रामाण्यं, श्रुतिविरोधे स्मृतेः अप्रामाण्यज्ञानं च भविष्यति।
4. लोभादिमूलकस्मृत्यप्रामाण्यज्ञानम्, आर्यम्लेच्छप्रसिद्धिः कुत्र ग्राह्या कुत्र न ग्राह्येति च ज्ञास्यते।
5. पिकनेमादिशब्दप्रयोगरूपाचारस्य, होलाकाद्याचाराणां च प्रामाण्यं ज्ञास्यते।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4	धर्मप्रमाणविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. अर्थवादप्रामाण्यम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अर्थवादानां प्रमाण्यप्रतिपादनम्।
- विधिवन्निगदानाम् अर्थवादानां प्रमाण्यप्रकारचिन्तनम्।
- हेतुवन्निगदानाम् अर्थवादानां प्रमाण्यवर्णनम्।

अन्वितिः २. मन्त्रस्य स्मृतेश्च प्रामाण्यकथनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मन्त्राणां प्रामाण्यवर्णनम्।
- स्मृतेः प्रामाण्यवर्णनम्।
- श्रुतिविरोधे स्मृतेः अप्रामाण्यवर्णनम्।

अन्वितिः ३. आचारप्रामाण्यम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- लोभादिमूलकस्मृत्यप्रामाण्याभिधानम्।
- शिष्टाकोपविचारः।

- आर्यम्लेच्छप्रसिद्धिविमर्शः।

अन्वितिः ४. पिकादिशब्दविमर्शः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पिकनेमादिशब्दानाम् अर्थचिन्तनम्।
- कल्पसूत्राणां प्रामाण्याभिधानम्।
- होलाकाद्याचाराणां प्रामाण्यचिन्तनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृता - जैमिनीयन्यायमाला, द्वितीयपादः, तृतीयपादे होलाकाधिकरणपर्यन्तम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. भाट्टदीपिका, खण्डदेवः, एन् एस् अनन्तकृष्णशास्त्री, श्रीसद्गुरुप्रकाशनम्।

काठिन्यस्तरः 100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5: धर्मोत्पत्तिविवेचनम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. धर्मस्वरूपावबोधनम्।
2. भावनायाः स्वरूपप्रतिपादनम्।
3. वेदस्य अपौरुषेयत्वप्रतिपादनम्।
4. विधेः लक्षणतत्प्रयोजनतद्विभागप्रतिपादनम्।
5. अङ्गत्वलक्षणस्य निरूपणम्।
6. अङ्गताबोधकप्रमाणानां प्रतिपादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. पत्रस्याऽस्याऽध्ययनेन धर्मप्रमाणभूतस्य वेदस्य, वेदापौरुषेयत्वस्य च परिचयो भविष्यति।
2. भावना, भावनाविभागः, भावनायाः अंशत्रयं च ज्ञातं भविष्यति।
3. वेदलक्षणं, वेदविभागः इत्याद्यंशाः अधिगताः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5	धर्मोत्पत्तिविवेचनम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. धर्मः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- धर्मलक्षणम्।
- भावना।
- भावनाविभागः।
- भावनायाः अंशत्रयम्।
- वेदापौरुषेयत्वम्।
- वेदस्य लक्षणम्।
- वेदविभागः।

अन्वितिः २. विधिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विधेः लक्षणम्।
- विधेः प्रयोजनम्।
- विधिविभागाः।

- उत्पत्तिविधिलक्षणम्।
- उत्पत्तिविधेः उदाहरणम्।
- समन्वयः।

अन्वितिः ३. विनियोगविधिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विनियोगविधिलक्षणम्।
- विनियोगविधेः उदाहरणम्।
- समन्वयः।
- अङ्गत्वलक्षणम्।
- अङ्गताबोधकप्रमाणानि।
- श्रुतिनिरूपणम्।
- श्रुतेः विभागाः।
- श्रुतिलिङ्गयोः प्राबल्यदौर्बल्यनिर्णयः।
- लिङ्गनिरूपणम्।
- लिङ्गविभागः।

अन्वितिः ४. अङ्गत्वम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- लिङ्गवाक्ययोः प्राबल्यदौर्बल्यनिर्णयः।
- वाक्यनिरूपणम्।
- वाक्यप्रकरणयोः प्राबल्यदौर्बल्यनिर्णयः।
- प्रकरणनिरूपणम्।
- प्रकरणस्थानयोः प्राबल्यदौर्बल्यनिर्णयः।
- स्थाननिरूपणम्।
- स्थानसमाख्ययोः प्राबल्यदौर्बल्यनिर्णयः।
- समाख्यानिरूपणम्।
- सन्निपत्योपकारकम्।
- आरादुपकारकम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. मीमांसान्यायप्रकाशः, (1943), आपदेवः, निर्णयसागरः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

अर्थसंग्रहस्य विभिन्नाः व्याख्याः -

१. अर्थालोकः - पट्टाभिरामशास्त्री, चौखम्बा, वारणासी।
२. अर्थसंग्रहकौमुदी - रामशेवरभिक्षुः चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस, वारणासी, 1982।
३. अर्थविवृतिः, लेखकः - डा. श्रीरामः ए एस्, श्रीवेङ्कटेशविश्वविद्यालयः, तिरुपतिः।

काठिन्यस्तरः 100-199	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

द्वितीयसत्रार्द्धः (Semester - 2)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6: अनुष्ठानक्रमविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अनुष्ठानक्रमज्ञानाय क्रमबोधकप्रमाणानाम् अवबोधनम्।
2. कर्माधिकारनिरूपणम्।
3. मन्त्राणां प्रयोजनवत्वप्रतिपादनम्।
4. विधेः त्रैविध्यप्रतिपादनम्।
5. नामधेयतन्निमित्तानामं च प्रतिपादनम्।
6. निषेधार्थवादयोः स्वरूपावगमनम्।
7. भावनायाः अवबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. पत्रस्याऽस्याऽध्ययनेन अनुष्ठानं केन क्रमेण कर्तव्यमिति ज्ञास्यते।
2. क्रमबोधकप्रमाणानां स्वरूपं ज्ञास्यते।
3. कस्मिन् कर्मणि कस्य अधिकारः अस्ति कस्य नासीति ज्ञास्यते।
4. मन्त्राणां प्रयोजनवत्वं ज्ञास्यते।
5. विधेः त्रैविध्यम् ज्ञास्यते।
6. नामधेयम्, तन्निमित्तानि च ज्ञातानि भविष्यन्ति।
7. निषेधार्थवादयोः स्वरूपज्ञानं भेदश्च ज्ञास्यते।
8. विशदतया भावना ज्ञास्यते।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6	अनुष्ठानक्रमविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रयोगविधिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रयोगविधेः स्वरूपचिन्तनम्।
- अनुष्ठानक्रमबोधकप्रमाणानि - श्रुतिः, अर्थः, पाठः, स्थानम्, मुख्यम्, प्रवृत्तिः।
- एतेषां प्रमाणानां बलाबलविषयचिन्तनम्।

अन्वितिः २. अधिकारविधिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अधिकारविधेः लक्षणचिन्तनम्।

- नित्य-नैमित्तिक-काम्यकर्मसु अधिकारनिर्णयः।
- अधिकारिविशेषचिन्ता।

अन्वितिः ३. मन्त्रः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मन्त्राणां प्रयोजनवत्वनिर्णयः।
- अपूर्वविध्यादिविधिभेदानां निरूपणम्।
- नामधेयस्य प्रयोजनवत्त्वज्ञानार्थं नामधेयचिन्तनम्।
- नामधेयनिमित्तचिन्तनम्।

अन्वितिः ४. निषेधार्थवादौ। **श्रेयोऽङ्कः १**

- निषेधानां प्रयोजनवत्वचिन्तनम्।
- निषेध-पर्युदास-उपसंहाराणां परिचयः।
- अर्थवादस्य लक्षणनिरूपणम्।
- अर्थवादविभागप्रतिपादनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. मीमांसान्यायप्रकाशः - आपदेवः, निर्णयसागरः, 1943

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

अर्थसंग्रहस्य विभिन्नाः व्याख्याः -

१. अर्थालोकः - पट्टाभिरामशास्त्री, चौखम्बा, वारणासी।
२. अर्थसंग्रहकौमुदी - रामशेवरभिक्षुः चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस, वारणासी, 1982।
३. अर्थविवृतिः, लेखकः - डा. श्रीरामः ए एस्, श्रीवेङ्कटेशविश्वविद्यालयः, तिरुपतिः।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.7: मानविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. प्रमाणस्य प्रमायाश्च अवबोधनम्।
2. इन्द्रियज्ञानसम्पादनम्।
3. प्रमाणप्रभेदावगमनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. प्रमाणस्य प्रमायाश्च ज्ञानं भविष्यति।
2. इन्द्रियपदार्थः ज्ञातो भविष्यति।
3. प्रत्यक्षम्, अनुमानम्, शब्दः, उपमानम्, अर्थापत्तिः, अनुपलब्धिः इति प्रमाणानि ज्ञातानि भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.7	मानविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रत्यक्षम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रमाणलक्षणम्।
- प्रमा।
- प्रत्यक्षलक्षणम्।
- तद्विभागः।
- सन्निकर्षः च।

अन्वितिः २. अनुमानम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुमानलक्षणं तद्विभागश्च।
- असन्निकृष्टपदार्थविचारः।
- व्याप्तिः।
- उपाधिः।
- हेत्वाभासाः।

अन्वितिः ३. शब्दः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दलक्षणम्।
- अन्विताभिधानवादः।

- अभिहितान्वयवादः।
- उपमानलक्षणं च।

अन्वितिः ४. अर्थापत्तिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अर्थापत्तिनिरूपम् अनुपलब्धिनिरूपणं च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. मानमेयोदयः, नारायणभट्टपण्डितौ, स्वामियोगीन्द्रानन्दः, षड्दर्शनप्रकाशनप्रतिष्ठानम्, वाराणसी, 1978

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. मीमांसामञ्जरी, आर् तंगस्वामिशर्मा,भारतीयदार्शनिकानुसन्धानपरिषत्, नवदेहली, 1996.

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.8: व्याकरणादिप्रामाण्यविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. व्याकरणप्रामाण्यप्रतिपादनम्।
2. लोकवेदयोः पदपदार्थैक्यप्रतिपादनम्।
3. जातिशक्तिप्रतिपादनम्।
4. नामधेयानां प्रामाण्यप्रतिपादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. कस्मिन्नर्थे किं पदं साधु इति ज्ञास्यामः।
2. साधुशब्दप्रयोगे व्याकरणस्य नियामकत्वम्, लोकवेदयोः पदपदार्थैक्यज्ञानम्, जातौ शक्तिश्च भवतीति ज्ञास्यते।
3. नामधेयानां प्रामाण्यमवगम्यते। उद्भित्पदार्थः एवं चित्रापदार्थः कः इति विदितं भविष्यति।
4. तत्प्रख्यन्यायः एवं तद्व्यपदेशन्यायश्च ज्ञातः भविष्यति।
5. वाजपेयाग्नेयबर्हिराज्यप्रोक्षणिनिर्मन्थ्यादिपदार्थाः अवगताः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.8	व्याकरणादिप्रामाण्यविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. शब्दार्थः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- व्याकरणप्रामाण्यम्।
- लोकवेदयोः पदपदार्थैक्यविमर्शः।
- जातिशक्तिवादश्च।

अन्वितिः २. नामधेयप्रामाण्यम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नामधेयानां प्रामाण्यम्।
- उद्भित्पदनिर्वचनम्।
- चित्रापदार्थनिर्णयः च।

अन्वितिः ३. अग्निहोत्रादिपदार्थविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- तत्प्रख्यन्यायः।

- तद्व्यपदेशन्यायः।
- वाजपेयपदार्थचन्तनम्।

अन्वितिः ४. नामधेयापवादः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आग्नेयपदार्थनिर्णयः।
- बर्हिराज्यप्रोक्षणिनिर्मन्थ्यादिपदार्थविमर्शः च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृता - जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. भाट्टदीपिका – खण्डदेवः – केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः, नवदेहली।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.9: मेयविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. द्रव्यजातिगुणक्रियाभावानां प्रतिपादनम्।
2. द्रव्याद्यवान्तरभेदानां निरूपणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. प्रमेयज्ञानं सुलभेन भविष्यति।
2. द्रव्यादीनां लक्षणानि, तदवान्तरभेदाः ज्ञाताः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.9	मेयविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. द्रव्यनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पृथिवी सलिलं तेजः पवमानः तमः व्योम कालः दिक् इत्येते विषयाः निरूप्यन्ते।

अन्वितिः २. आत्मावादः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मनः मनसः शब्दस्य च चिन्तनं क्रियते।

अन्वितिः ३. जातिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- जातिः गुणः इत्यनयोः अध्यापनं भविष्यति।

अन्वितिः ४. क्रिया। **श्रेयोऽङ्कः १**

- क्रिया अभावः इत्यनयोः पाठनं भविष्यति।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. मानमेयोदयः - नारायणभट्टपण्डितौ, स्वामियोगीन्द्रानन्दः, षड्दर्शनप्रकाशनप्रतिष्ठानम्, वाराणसी, 1978

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. मीमांसामञ्जरी - आर् तंगस्वामिशर्मा,भारतीयदार्शनिकानुसन्धानपरिषत्, नवदेहली, 1996.

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.10: भावार्थविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वैश्वदेववैश्वानरादिपदार्थावगमनम्।
2. गौणीगुणभोधकप्रमाणपुरस्सरं गौणीवृत्तेः प्रतिपादनम्।
3. धर्मप्रमाणयोः वाक्यशेषसामर्थ्ययोः प्रतिपादनम्।
4. भावनायाः, अपूर्वस्य, गुणकर्मणः, प्रधानकर्मणः, ब्राह्मणानां लक्षणस्य, मन्त्रलक्षणस्य, मन्त्रावान्तरभेदानां लक्षणस्य, एकवाक्यत्ववाक्यभेदानुषङ्गव्यवायानां च अवबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. वैश्वदेववैश्वानरादिपदार्थाः विदिताः भविष्यन्ति।
2. गौणीगुणबोधकप्रमाणपुरस्सरं गौणीवृत्तेः ज्ञानं भविष्यति।
3. वाक्यशेषसामर्थ्ययोः धर्मप्रमाणयोः ज्ञानं भविष्यति।
4. भावना, अपूर्वं, गुणकर्म, प्रधानकर्म, ब्राह्मणानां लक्षणम्, मन्त्रस्य लक्षणम्, मन्त्रभेदानां च लक्षणम्, एकवाक्यत्ववाक्यभेदानुषङ्गव्यवायाः ज्ञाताः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.10	भावार्थविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. गौणी वृत्तिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वैश्वदेववैश्वानरादिपदार्थनिर्णयः।
- गौणीवृत्तेः परिज्ञानम्
- तत्सिद्धिपेटिका।

अन्वितिः २. भावनाविमर्षः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वाक्यशेषः सामर्थ्यम् इति धर्मप्रमाणयोः चिन्तनम्।
- भावार्थः।
- अपूर्वम्।
- कर्मद्वैविध्यम्।
- सम्मार्गाधिकरणचिन्तनम्।

अन्वितिः ३. विधिमन्त्रविमर्षः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्तोत्रशस्त्रयोः परामर्शः।
- मन्त्रलक्षणम्।
- ब्राह्मणलक्षणम्।
- ऊहादीनाम् अमन्त्रत्वम्।
- ऋग्लक्षणं सामलक्षणं च।

अन्वितिः ४. यजुर्लक्षणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- यजुर्लक्षणम्।
- निगदविवेकः।
- एकवाक्यत्वम्।
- वाक्यभेदः।
- अनुषङ्गः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः - जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. एन् एस् अनन्तकृष्णशास्त्री, *भाट्टदीपिका*, (खण्डदेवः) श्रीसद्गुरुप्रकाशनम्।

द्वितीयवर्षः

प्रधानपाठ्यक्रमाः

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

तृतीयसत्रार्द्धः (Semester - 3)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1: कर्मभेदविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. कर्मभेदबोधकानां शब्दान्तरादीनां प्रामाणानां प्रतिपादनम्।
2. उपांशुयाजारेवत्यादिवाक्यार्थावबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. शब्दान्तरात्, अभ्यासात्, संख्यायाः, संज्ञायाः, गुणात् च कर्मभेदः कथमिति ज्ञास्यते।
2. उपांशुयाजाघाराग्निहोत्रपशुसोमगुणशेषेन्द्रियकामवाक्यादीनां ज्ञानं भविष्यति।
3. रेवतीसौभररथन्तरादीनां ज्ञानं भविष्यति।
4. आधानदाक्षायणयज्ञेषालम्भवत्सालम्भचरूपधानपात्नीवतांश्वदाभ्यचयनप्रकरणान्तरफलसंस्कार्यता-प्रकरणान्तरप्रत्युदाहरणाग्नेयद्विरुक्तिः इत्येतेषां ज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1	कर्मभेदविमर्शः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. शब्दान्तरम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दान्तरात् कर्मभेदविवेकः।
- अभ्यासस्य कर्मभेदबोधकत्वम्।
- विद्वद्वाक्यविमर्शः।

अन्वितिः २. उपांशुयाजादिवाक्यार्थविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- उपांशुयाजविवेकः।
- आघाराग्निहोत्रम्।
- पशुसोमविचारः।
- संख्यासंज्ञागुणेभ्यः कर्मभेदः।
- गुणशेषविचारः।
- इन्द्रियकामाधिकरणविवेचनम्।

अन्वितिः ३. रेवत्यादिवाक्यार्थविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रेवत्यादिवाक्यार्थविचारः।
- सौभरवाक्यार्थः।
- रथन्तरसामविचारः।

अन्वितिः ४. अवेष्ट्यादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आधानम्।
- दाक्षायणयज्ञविचारः।
- ईषालम्भः वत्सालम्भः चरूपधानं पात्नीवतम् अंश्वदाभ्यविचारः।
- चयनं प्रकरणान्तरं फलसंस्कार्यता प्रकरणान्तरप्रत्युदाहरणम्।
- आग्नेयद्विरुक्तिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः - *जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः।*

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2: शेषत्वविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. यावज्जीवादिवाक्यार्थावबोधनम्।
2. शाखान्तरप्रमाणेन कर्मभेदः कथमिति प्रतिपादनम्।
3. शेषत्वविचारनिरूपणम्।
4. अरुणादिवाक्यार्थावबोधनम्।
5. लिङ्गादीनां प्रमाणानां प्रतिपादनम्।
6. उपक्रमादिविचारप्रतिपादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. यावज्जीवविचारः, शाखान्तरं, शेषलक्षणं, बादरिमतं, तेषामर्थता, स्फ्यकपालविचारः इत्येतेषां ज्ञानं भविष्यति।
2. अरुणाग्रहैकत्वादिन्यायानां ज्ञानं भविष्यति।
3. लिङ्गादिप्रमाणैः अङ्गत्वबोधः भविष्यति।
4. उपक्रमादिन्यायानां ज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2	शेषत्वविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. यावज्जीवादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- यावज्जीवविचारः।
- शाखान्तरविवेकः।
- शेषलक्षणम्।
- तेषामर्थताधिकरणविचारः।
- स्फयकपालवेचारः।

अन्वितिः २. अरुणादिवाक्यार्थविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अरुणावाक्यार्थविचारः।
- ग्रहैकत्वाधिकरणविवेकः।
- चमसविचारः।
- आनर्थक्यतदङ्गताविवेकः।

- अभिक्रमणम्, उपवीतम्, वारणविचारः।
- वार्त्रघ्न्यं, हस्तावनेजनं, चतुर्धाकरणम्।

अन्वितिः ३. लिङ्गादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- लिङ्गस्य मुख्यार्थे विनियोगः।
- ऐन्द्यधिकरणविचारः।
- हविष्कृदाह्वानम्, उत्थानवाग्विसर्गः, सूक्तवाकः, लिङ्गक्रमः, आग्नेय्यविचारः च।

अन्वितिः ४. उपक्रमादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- उपक्रमप्राबल्यम्।
- गुणमुख्यव्यतिक्रमविचारः।
- प्रकरणम्, क्रमः, समाख्या, प्रमाणानां बलाबलादिविचारः च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3: अहीनादिन्यायविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अहीनादीनां स्वरूपप्रतिपादनम्।
2. निवीतोपवीतादीनां प्रतिपादनम्।
3. कर्त्रत्वादिनिरूपणम्।
4. उपांशुयाजादीनामवबोधनम्।
5. आधानादिविचारनिरूपणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. अहीनाधिकरणन्यायादीनां ज्ञानं भविष्यति।
2. निवीतोपवीतविधीनां ज्ञानं भविष्यति।
3. नानृतं वदेदित्यादिवाक्यानां तात्पर्यार्थनिर्णयः भविष्यति।
4. अध्वर्युगतसंख्यादिकं विशदतया ज्ञातं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3	अहीनादिन्यायविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. अहीनादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अहीनविचारः।
- प्रतिपदविचारः।
- जाघन्यम्, सन्तर्दनम्, प्रवर्ग्यः, पौष्णपेषणम्, चरावेव पौष्णपेषणम्, एकदैवत्ये पौष्णपेषणम् इत्यादिविचारः।
- निवीतम्, उपवीतम्, उपवीतविधिः, उदक्त्वम्, उपरिधारणम्, दिग्विभागः, परुषिदितम् इत्येतेषां विवेकः।
- कर्त्रता, जञ्जभ्यमानम्, अवगोरणम्, मलवद्वाससा संवादः।
- हिरण्यधारणम्, जयादिहोमः, अश्वप्रतिग्रहेष्टिः, पानव्यापदम्, सोमेन्द्रचरोर्याजमानता, सर्वप्रदानता, शेषकार्यकर्तव्यता, पुरोडाशविभागः।
- मलवद्वाससा संवादः।
- हिरण्यधारणम्।
- जयादिहोमः।

- अश्वप्रतिग्रहेष्टिः।
- पानव्यापदम्।
- सोमेन्द्रचरोर्याजमानता।
- सर्वप्रदानता।
- शेषकार्यकर्तव्यता।
- स्विष्टकृति कृत्वाचिन्ता।
- पुरोडाशविभागः।

अन्वितिः २. उपांशुयाजादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- उपांशुयाजे शेषकर्म।
- साकंप्रस्थायीये शेषकार्यम्।
- सौत्रामणिः, सर्वपृष्ठेष्टिः, ऐन्द्रवायवे द्विर्भक्षणविचारः।
- सोमे शेषभक्षणविचारः।
- वषट्कर्तुः प्रथमभक्षणम्म्।
- भक्षणविवेकः।
- फलचमसविचारः।
- विप्राणामेव राजन्यचमसानुप्रसर्पणम्।
- पर्णता, साप्तदश्यविचारः।
- आधानपवमानेष्ट्योः विचारः।
- वषट्कर्तुः प्रथमभक्षणम्।
- भक्षस्यानुज्ञापूर्वकत्वम्।
- वैदिकवाक्येन प्रतिवचनम्।
- एकपात्राणामनुशासनम्।
- स्वयं यष्टुभक्षाधिकरणम्।
- फलचमसविचारः।
- विप्राणामेवराजन्यचमसानुप्रसर्पणम्।
- पर्णता,साप्तदश्यविचारः।
- आधानपवमानेष्ट्योः विचारः।

अन्वितिः ३. आधानादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आधानस्य सर्वार्थता।
- पवमानेष्टिः।
- पशुधर्माणामग्नीषोमीयार्थता।
- शाखाहरणादीनामुभयदेशार्थता।
- सादनादीनां सवनत्रयार्थता।
- रशनात्रिवृत्त्वादीनां सर्वपश्वर्थता।
- अंश्वदभ्ययोर्ग्रहधर्मवत्त्वविचारः।
- चित्रिण्यादीनामिष्टकाधर्मवत्त्वम्।
- अभिषवादीनां सोममात्रता।
- प्रतिनिधिविचारः।
- अभिमर्शनमन्त्रस्याङ्गप्रधानार्थता।
- दीक्षादक्षिणयोः प्रधानार्थता।
- सामिधेनीनां हविर्धानाङ्गत्वम्, ऋत्विजां संख्याविशेषनियमः।

अन्वितिः ४. आध्वर्यवादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चमसाध्वर्यूणां पृथक्त्वचिन्तनम्।

- चमसाध्वर्यूणां बहुत्वम्।
- चमसाध्वयूणां दशसंख्यानियमः।
- शमितुरपृथक्त्वम्।
- अध्वर्य्यादीनां कर्तव्यताविवेकः।
- प्रेषानुवचनम्।
- चमसहोमेऽध्वर्युकर्तृता।
- श्येनवाजपेयययोरनेककर्तृकत्वविचारः।
- क्रयस्य स्वामिकर्मता, वपनादिसंस्काराणां याजमानता, तपसो याजमानता।
- लोहितोष्णीषविचारः।
- गुणकामानां याजमानता, आयुरादिमन्त्राणां याजमानता, द्वयाम्नातस्योभयप्रयोज्यता।
- अभिज्ञस्य वाचयितृत्वम्, द्वादशद्वन्द्वानमाध्वर्यवत्वं, होतुराध्वर्यवकरणमंत्रानुष्ठातृत्वम्।
- प्रेषप्रैषार्थयोः भिन्नकर्तृकत्वं, प्रेषमंत्राणामाध्वयंवत्वम्।
- करणमंत्रफलस्य याजमानता, करणमन्त्रेषु कर्मार्थफलस्य ऋत्विग्धर्मता, भद्रमंत्रस्योभयगामिता, द्रव्यसंस्कारस्यांगप्रधानार्थता।
- प्राकृतपुरोडाशादीनां निधानाम्, काम्येष्पांशुत्वस्य प्रधानार्थताधिकरणम्, श्येनांगविचारः, सर्वश्येनांगानां नवनीताज्यकत्वम्, तरसमयविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः - जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4: क्रत्वर्थपुरुषार्थविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. क्रत्वर्थपुरुषार्थविचाराणां निरूपणम्।
2. तदङ्गतया लिप्सा, प्रजापतिव्रतं, यज्ञायुधादीनाम् अध्ययनम्।
3. पर्णमय्यादीनां न्यायानां ज्ञानसम्पादनम्।
4. श्रुत्यादीनां क्रमप्रतिपादनम्।
5. प्रयाजेकादशत्वादिविचारावबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. कः पुरुषार्थः, कः क्रत्वर्थः इति ज्ञानं भविष्यति।
2. पर्णमयीन्यायः, संयोगपृथक्त्वन्यायः इत्यादिन्यायाः ज्ञास्यन्ते।
3. केन क्रमेण अनुष्ठानं कार्यमिति ज्ञास्यते।
4. आगन्तुकानां कुत्र निवेशः इति ज्ञास्यते।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4	अहीनादिन्यायविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. क्रत्वर्थपुरुषार्थविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- क्रत्वर्थपुरुषार्थजिज्ञासा।
- प्रजापतिव्रतविचारः।
- यज्ञायुधविवेकः।
- पश्वेकत्व,पशुलिङ्गविवक्षितत्वविवेकः।
- आश्रयिकर्म।
- प्रयुक्तिविचारप्रतिज्ञा।
- दध्यानयनस्यामिक्षाप्रयुक्तता।
- पदकर्म, तुषोपवापः, लोहितनिरसनम्, पुरोडाशस्य स्विष्टकृदप्रयुक्तत्वम्।
- प्रयाजशेषाभिधारणचिन्तनम्।
- समानयनस्य आज्यधर्मप्रयोजकता, जौहवोपभृतयोः क्रमेणोभयार्थता, अष्टसंख्यानियमनम्।

- स्वरोः छेदनाद्यप्रयोजकता, शाखाहरणम्, छेदनस्य शाखाप्रयुक्तता, शाखाप्रहरणस्य प्रतिपत्तिकर्मता।
- निनयनस्य प्रतिपत्तिकर्मता, दण्डदानस्यार्थकर्मता, प्राशनस्य प्रतिपत्तिकर्मता, अवभृथगमनस्य प्रतिपत्तिकर्मता।
- कर्तृदेशकालविधिविचारः।
- द्रव्यसंस्काराणांनियमार्थता, अवघातादीनां नियमार्थता।
- अहीनलक्षणम्।
- आतिथ्याबर्हिन्यायविवेकः।
- कर्तृदेशकालविधिविचारः।
- द्रव्यसंस्काराणां नियमार्थता।
- अवघातादीनां नियमान्धता।
- अहीनलक्षणम्।
- आतिथ्याबर्हिषः साधारण्यम्।

अन्वितिः २. पर्णमय्यादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पर्णमयीन्यायः।
- संयोगपृथक्त्वविचारः।
- पयोव्रतविवेकः।
- विश्वजिन्न्यायविचारः।
- रात्रिसत्रविवेकः।
- काम्यानां श्रुतफलर्थता।
- दर्शपूर्णमासादीनां सर्वकामार्थता, दर्शपूर्णमासादीनां प्रतिफलपृथगनुष्ठानता।
- योगासिद्धिन्यायः।
- अनुयाजानामाग्निमारुतोवंकालता।
- सोमादीनां दर्शपूर्णमासोत्तरकालता।
- जातेष्टिविचारः।
- विदेवनादीनां राजसूयाङ्गत्वम्, विदेवनादेः कृत्स्नराजसूयाङ्गत्वम्।
- आमनहोमः, दधिग्रहस्य नित्यत्वम्।
- वैश्वानरस्य नैमित्तिकत्वम्।
- पिण्डपितृयज्ञविचारः।

- रशनायाः यूपाङ्गता, स्वरोः यूपाङ्गता, आघारादीनामङ्गता, ज्योतिष्टोमे दीक्षणीयादेः अङ्गता।

अन्वितिः ३. श्रुतिक्रमादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्रुतिक्रमः।
- अर्थक्रमः।
- प्रयाजानुमत्रणमन्त्रेष्वनियमविवेकः।
- पाठक्रमः।
- प्रवृत्तिक्रमः।
- स्थानक्रमः।
- मुख्यक्रमः।
- पाठक्रमप्राबल्यम्, मंत्रपाठप्राबल्यम्, प्रयोगवचनाच्चोदकस्य प्राबल्यम्।
- विकृतीष्टीनां सद्यस्कालता।
- तदाद्युत्कर्षतदन्तापकर्षन्यायः।
- प्रवृत्त्या प्रोक्षणादीनां सौमिकपूर्वभाविता।
- पदार्थानुसमयः।
- मुष्टिकपालोपधानम्, अवदानस्य प्रदानान्तनुसमयः, अंजनादेः परिव्याणान्तानुसमयः, दैवतावदानेषु पदार्थानुसमयः।
- नानाबीजेष्टिविचारः।
- यजमानसंस्काराणां रुक्मप्रतिमोचनपूर्वभावित्वम्।

अन्वितिः ४. प्रयाजेकादशत्वादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रयाजेकादशत्वस्य सर्वसम्पाद्यत्वम्।
- स्वस्थानविवृद्धिविचारः।
- आगन्तूनाम् अन्तेनिवेशः।
- ग्रहेष्टकादीनां क्रत्वग्निशेषत्वम्।
- चित्रिण्यादीनां मध्यमचितावुपधानाधिकरणम्, लोकंपृणातः पूर्वं चित्रिण्यादीनामुपधानम्, इष्टिसंस्कृतेऽग्नावग्निहोत्रानुष्ठानम्।
- दीक्षायाः इष्टिसिद्धता।
- काम्यानामनियमेनानुष्ठानम्, यज्ञानामग्निष्टोमपूर्वकत्वम्, ज्यौतिष्टोमविकाराणामग्निष्टोमपूर्वकत्वम्, एकानेकस्तोमानामग्निष्टोमपूर्वकत्वम्।

- पाठक्रमात् श्रुत्यर्थयोः प्राबल्यम्, मुख्यक्रमेणाग्नेयस्य पूर्वमवदानानुष्ठानम्, इष्टिसोमयोः पौवापर्यनियमः।
- ब्राह्मणस्यापीष्टिसोमयोः पौर्वापर्यानियमाः, उपांशुयाजाज्यस्य सोमादनुत्कर्षः।
- विकृतीष्टीनां सद्यस्कालता, सोमात्सान्नाय्यविराणामुत्कर्षः, सोमविकाराणां दर्शपूर्णमासात्प्रागकर्तव्यत्वम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः - जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5: अधिकारविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. कर्माधिकारप्रतिपादनम्।
2. प्रतिनिधिनिरूपणम्।
3. अभ्युदयेष्ट्यादिविचारप्रतिपादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. नित्यनैमित्तिककाम्यकर्मसु अधिकारज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5	अधिकारविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. कर्मसु अधिकारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अधिकारविचारः।
- रथकारन्यायः
- सत्रविचारः।
- प्रतिनिधिविचारः।

अन्वितिः २. हविषां विचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अवत्तहविषः नाशविचारः।
- शेषभक्षणविचारः।
- भेदनहोमादिविचारः।
- शाखाप्रहरणविचारः।

अन्वितिः ३. अभ्युदयेष्ट्यादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अभ्युदयेष्टिः।
- भेदनहोमः।
- अपच्छेदपेटिका।
- सत्रविचारः।

- विश्वजित्पेटिका।
- अध्वरकल्पादिषु त्रैवर्णिकाधिकारविचारः।

अन्वितिः ४. विश्वजद्विचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विश्वजिति दक्षिणाविचारः।
- सहस्रसंवत्सरविचारः।
- श्रौतस्मार्तकर्मणामुदगयनादिकालनियमनम्।
- पयोव्रतादीनां नित्यता।
- पशुशब्दस्य छागपरत्वम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः, *जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः।*

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

चतुर्थसत्रार्द्धः (Semester - 4)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6: अतिदेशविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. सामान्यरूपेण विशेषरूपेण च अतिदेशावबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. अतिदेशलक्षणं तद्भेदाश्च ज्ञास्यन्ते।
2. विशेषातिदेशज्ञानं भविष्यति।
3. नामातिदेशः, वचनातिदेशः, चोदनालिङ्गातिदेशः ज्ञास्यते।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6	अतिदेशविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रयाजादीनाम् अपूर्वप्रयुक्तविचारः।
- रथन्तरशब्दविचारः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रणयनविचारः
- ऐकाहिकतिकर्तव्यताविचारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- विशेषातिदेशविचारादिः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- द्वादशाहिकविचारादिः।
- दर्विहोमविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः, *जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः।*

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.7: ऊहविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ऊहावबोधनम्।
2. अतिदेशोहयोः भेदनिरूपणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. ऊहस्य परिनिष्ठितं ज्ञानं भविष्यति।
2. ऊहभेदाः सुललिततया ज्ञताः भविष्यन्ति।
3. तल्लक्ष्याणि च ज्ञास्यन्ते।
4. अतिदेशात् ऊहस्य वैलक्ष्यण्यं ज्ञातुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.7	ऊहविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ऊहः।
- ऊहभेदादिः।
- धर्माणाम् अपूर्वप्रयुक्तत्वम्।
- देवताविग्रहविचारः।
- आरम्भणीयेष्टिविचारः।
- प्रोक्षणादीनां धर्माणामपूर्वप्रयुक्तत्वविचारः।
- विग्रहादिपञ्चकनिराकरणम्।
- धर्माणां परमापूर्वावान्तरापूर्वप्रयुक्तत्त्वविचाराः।
- विकर्षणप्रोक्षणयोः सकृदनुष्ठानम्।
- पत्नीसंयाजसंस्थाधिकरणम्।
- सामिधेनीषु त्रिरभ्यासस्य उद्देश्यतावच्छेदकम्, आरम्भणीयेष्टिविचारः, निर्वापमन्त्रे सावित्रादिपदानामनूहविचारः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ऊहग्रन्थस्य पौरुषेयत्वनिरूपणम्।
- साम्नाम् ऋक्संस्कारकताधिकरणम्।
- तृचगानविचाराः।
- प्रगाथाधिकरणम्।
- गीतिसम्पादकाक्षरविकारादीनां विकल्पाधिकरणम्।
- प्रगीतेनैव मन्त्रेण स्तुत्यादिकमिति विचारः।
- याज्यादिस्वरविचारः, साम्नि वर्णविकारस्थानव्यवस्था, स्तोभविचारः।
- संस्कारोहविचाराः।
- बृहद्रथन्तरयोः धर्मव्यवस्थाविचारः।
- सौर्यादिषु पार्वणहोमाद्यननुष्ठानविचारः, समिदादीनां यागनामधेयत्वनिष्कर्षः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- विकृतौ अग्निव्रीह्यादिपदानाम् ऊहविचाराः।
- लौकिके यूपस्पर्श प्रायश्चित्ताधिकरणम्।
- पाशाधिकरणन्यायः।
- पत्नीं सन्नह्य इति मन्त्रे ऊहविचारः।
- प्रास्मा अग्निमिति मन्त्रे अनूहविचारः।
- प्रतिनिधेरूहानूहविचारः।
- द्विपश्वादिपशुविकृतौ बहुदैवत्ये च पशौ ऊहविचारः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ऊहविशेषविचारः।
- अध्रिगुप्रैषे षड्विंशतिरस्य वङ्क्रय इत्यत्र उरूकादिशब्दार्थविचारः।
- अग्निनाशे प्रायश्चित्तविचारः।
- दर्शार्थस्य उद्धरणस्य अमन्त्रकत्वविचारः।
- दधिश्रृतयोः प्रदेयधर्मानुष्ठानाननुष्ठानविचारः।
- ईशानाय परस्वत इत्यत्र यागान्तरविधानविचारः।
- आज्येन शेषं संस्थापयति इत्यनेन कर्मान्तरविधानविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः, *जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः।*

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.8: बाधविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. प्राप्ताप्राप्तबाधनिरूपणम्।
2. सपरिकरं बाधनिरूपणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. प्राप्ताप्राप्तबाधं विवेचयितुं समर्थो भविष्यति।
2. बाधलक्षणं तद्भेदांश्च सम्यक् ज्ञास्यति।
3. चर्वादिशब्दार्थं निर्णेतुं समर्थ्याः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.8	बाधविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- बाधलक्षणपरिष्कारः।
- बाधभेदाः।
- कृष्णलेष्ववहननबाधविचारः।
- विष्ण्वावाहनबाधः, खलेवाल्यां आरम्भणीयाबाधविचारः च।
- यूपाहुतिस्थाण्वाहुतिबाधः।
- उत्तमप्रयाजादीनाम् आरादुपकारकतासंस्कारकर्मताविचारः।
- चरुशब्दस्यार्थनिर्णयः तत्फलञ्च।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कृष्णलेष्ट्यनुष्ठानविचारः।
- दक्षिणाविचारः।
- भक्षस्य प्रतिपत्त्यर्थताविचारः।
- सत्रे ऋत्विग्वरणादेरभावविवेकः।
- पृष्ठशमनीयकर्तृत्वविचारः।

- द्वेष्यदानस्य अदृष्टार्थता।
- अस्थियज्ञविचारः।
- सर्वस्वारयागविचारः।
- सत्रे अदृष्टार्थदानस्य कर्तव्यताविचारः।
- पवमानेष्टौ निर्वापानुष्ठानविचारः।
- वाजपेये मुष्टिलोपन्यायः।
- धेन्वादिशब्दानामर्थनिर्णयः।
- वायव्यं श्वेतमिति अजस्य ग्रहणम्, खलेवाल्यामङ्गानुष्ठानविचारः, महापितृयज्ञे धानासु अवघातविचारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- पश्चादौ प्रयाजादिषु गुणमात्रविधिविचारः।
- हिरण्यगर्भमन्त्रस्य उत्तराघारगुणत्वविचारः।
- अग्निचयने दीक्षाहुतीनां समुच्चयविचारः।
- पुनराधाने आधानदक्षिणानां निवृत्तिविवेकः।
- आग्रयणेवासोवत्सयोः प्राकृतदक्षिणाबाधकत्वस्य, तत्र प्राकृतधर्मानुष्ठानस्य च विचारः।
- ज्योतिष्टोमे दक्षिणाविचारः।
- साद्यस्क्रे सोमक्रयसाधनविचारः।
- विकृतिषु प्राकृतदक्षिणाबाधविचारः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- नक्षत्रेष्टौ अङ्गानां समुच्चयविचारः।
- शरकुशन्यायः।
- बृहस्पतिसवे ग्रहाणां समुच्चयविचारः।
- वाजपेयादिषु समुच्चयविचारः।
- विकृतिषु प्राकृतसाम्नां बाधाबाधविचारः।
- यागादौ विधिगतशब्देनैव देवताद्यभिधानविचारः।
- अनूयाजेषु स्विष्टकृद्यागस्य संस्कारकर्मताविचारः।
- याज्यापुरोनुवाक्ययोः दृष्टार्थता।
- मनोतामन्त्रस्य विकृतौ अनूहविचारः।
- वैश्यस्तोमे कण्वरथन्तरस्य स्वयोनौ गानविचारः।

- अग्निष्टुति स्तुतशस्त्रयोः अविकारविचारः।
- पशौ आवाहनादिषु आज्यपदानूहविवेकः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः, *जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः।*

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.9: बाधापवादविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. बाधापवादनिरूपणम्।
2. विध्यन्तानुष्ठानावगमनम्।
3. साम्नाम् आगमप्रतिपादनम्।
4. सामिधेनीषु संख्यापूर्तिबोधनम्।
5. तृचे गानविचारावूमनम्।
6. निषेधपर्युदासयोः भेदावबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. बाधस्य अपवादान् ज्ञातुं शक्ष्यन्ति।
2. सामिधेनीषु संख्यापूर्तिं ज्ञातुं प्रभविष्यन्ति।
3. निषेधपर्युदासयोः भेदं निरूपयिष्यन्ति।
4. सत्राहीनयोः वैलक्षण्यं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.9	बाधापवादविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- एकदेशग्रहणे प्राथमिकानामेव ग्रहणविचारः।
- एकत्रिके तृचे गानविचारः।
- द्विरात्रादिषु दशरात्रस्य विध्यन्तानुष्ठानविचारः।
- आधूननवपनार्थमन्त्राणाम् उपादाननियमः अस्ति नवेति विचारः।
- विवृद्धस्तोमके अप्राकृतानां साम्नामागमविचारः।
- सामिधेनीषु संख्यापूर्तिविचारः।
- षोडशिनः प्राकृतत्वादिविचारः।
- 'यदि जगत्सामा आग्रयणाग्रान्' इति वाक्यार्थविचारः।
- गोसवादौ उपवत्यग्रवत्योः समुच्चयः।

- ऐन्द्रवायवादिषु त्र्यनीकासमूढव्यूढद्वादशाहादिविचारः प्रतिकर्षविचारः च।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- रथन्तरादिसाम्नां तृचे गानविचारः।
- 'स्वर्दृशं प्रति वीक्षेत' इति वाक्यार्थविचारः।
- गवामयने पृठ्यषडहे बृहद्रथन्तरयोः विभागविचारः।
- प्रायणीयोदयनीययोः ऐकादशिनविभागविचारः।
- सर्वपृष्ठे देशविशेषव्यवस्थाविचारः।
- वैरूपवैराजसाम्नोः पृष्ठकार्ये निवेशविचारः।
- त्रिवृति स्तोमगतसंख्याविकारविचारः।
- उभयसाम्नि बृहद्रथन्तरयोः समुच्चयविचारः।
- मध्वशनघृताशनयोः अनुष्ठानविचारः।
- मानसस्य द्वादशाहाङ्गताविचारः।
- सत्रस्वरूपविचारः।
- सत्राहीनयोः विवेकः।
- पौण्डरीके दक्षिणाविचारः।
- मानवीषु सामिधेनीत्वविचारः।
- वाससि मानोपावहरणयोः अनुष्ठानविचारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- पशुयागे प्रत्यङ्ग हविष्ट्वम् ज्योतिष्टोमे अनिज्याशेषैः त्र्यङ्गः स्विष्टकृद्विचारः।
- अध्यूध्न्याः इडाविकारताविचारः।
- वनिष्ठोः भक्षविकारता।
- मैत्रावरुणादीनां शेषभक्षविचारः।
- गृहमेधीयाज्यभागन्यायः।
- प्रायणीयातिथ्ययोः, उपसदामपूर्वार्थताविचारः।
- अवभृथस्य अपूर्वताविचारः।
- वाजपेयादौ यूपादीनां खादिरत्वादिविचारः।
- काम्येष्टिषु प्राकृतद्रव्यदैवतस्य निवृत्तिविचारः।
- सोमापौष्णपशौ खादिरयूपस्य निवृत्तिविचारः।

- ब्रह्मवर्चसकामैः व्रीहिभिरेव यागविचारः।
- पञ्चावदानतायाः सर्वाङ्गसाधारण्यविचारः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- नार्षेयमित्यादौ निषेधस्य पर्युदासरूपता।
- 'न तौ पशौ करोति, न सोमे इत्यादौ निषेधस्य अर्थवादताविचारः।
- नातिरात्रे षोडशिनमित्यत्र विकल्पविचारः।
- 'जर्तिल यवाग्वा' इत्यादौ अर्थवादत्वविचारः।
- आधाने उपवादे विकल्पविचारः।
- दीक्षितदानादिनिषेधस्य पर्युदासताविवेकः।
- पदादिभिः आहवनीयादेः बाधविचारः।
- वैमृधादिषु साप्तदश्यविधेः उपसंहारार्थता।
- प्रदानेषु स्वाहाकारनियमः।
- अग्न्यतिग्राह्यस्य विकृतावुपदेशः।
- चतुरवत्तोपपत्तिविचारः।
- दर्शपूर्णमासयोः आग्नेयैन्द्राग्नयोरनुवादता. उपांशुयाजद्रव्यविचारः।
- उपांशुयाजस्य देवताविचारः कालविचारश्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः, *जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः।*

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.10: अनुष्ठानविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. प्रयोगविधिबोधितानुष्ठाने तन्त्रप्रसङ्गयोः निरूपणम्।
2. समुदितानामेव आग्नेयादीनां फलसम्बन्धनिरूपणम्।
3. कपिञ्चलाधिकरणादिस्वरूपप्रतिपादनम्।
4. भूयोनुग्रहन्यायनिरूपणम्।
5. आर्त्विज्यादिप्रतिपादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. तन्त्रप्रसङ्गयोः भेदं ज्ञातुं शक्ष्यन्ति।
2. अङ्गानां कुत्र सकृदनुष्ठानं, कुत्र आवृत्त्या अनुष्ठानमिति ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
3. कपिञ्जलाधिकरणन्यायादीन् लोके शास्त्रान्तरे च सञ्चारयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.10	अनुष्ठानविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रयाजादीनां तन्त्रानुष्ठानम्।
- कपिञ्जलाधिकरणन्यायः।
- उत्तरा दोहयतीति वाक्यार्थविचारः।
- आधारादीनां तन्त्रानुष्ठानविचारः।
- आग्नेयकृष्णग्रीवयोः पृथगनुष्ठानम्।
- आग्नेयादीनां प्रधानानां तन्त्रानुष्ठानविचारः।
- दर्शपूर्णमासेष्टिप्रभृतिषु अङ्गानां तन्त्रेण अभ्यासेन वा अनुष्ठानस्य विचारः।
- वाजपेये ब्रह्मसामकाले आलम्भोत्कर्षविचारः।
- पञ्चशारदीये आलम्भविचारः।
- दशपेयाभिषेचनीययोः पृथगनुष्ठानम्।
- चातुर्मास्येषु अवभृथस्यार्थकर्मता।

- प्रायणीयनिष्कासे उदयनीयनिर्वापस्य संस्कारकर्मताविचारः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- वेद्याद्यङ्गानामन्यकालकर्तव्यताविचारः।
- आधानस्य तन्त्रेणानुष्ठानम्।
- यूपादितन्त्रताविचारः।
- अहर्गणे कृष्णविषाणाप्रासनस्य अन्त्याहनियमविचारः।
- नानाबीजादिषु वाग्विसर्गस्य कालनियमविचारः।
- चयने अग्निविमोकस्य मतभेदेन व्यवस्थाविचारः।
- सुब्रह्मण्याह्वानस्य तन्त्रत्वभिन्नत्वविचारः।
- देशकर्तृपात्रादिनियमानियमविचारः।
- वाजपेये प्राजापत्यप्रचारकालः।
- सवनीयपुरोडाशे देवतोत्कर्षविचारः।
- राजसूयादिषु दक्षिणाद्यङ्गानां भेदाभेदविचारः।
- पवमानेष्ट्यङ्गानां भेदाभेदी।
- द्वादशाहे दीक्षादीनां प्रत्येकं द्वादशता।
- द्वादशाहे सवनीयादीनां भेदाभेदविचारः।
- समानदेवताकपशुषु अङ्गानां भेदाभेदविचारः।
- अश्वप्रतिग्रहेष्ट्यां कपालभेदः अवहननादौ मन्त्रावृत्तिः अस्ति नवेति विचारः च।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- दार्शिकवेदेरकरणम्।
- सोमे ऐष्टिकहविषां दार्शिकपात्रैरनुष्ठानम्।
- शामित्रे पशुपुरोडाशश्रपणाभावः, मासाग्निहोत्रे श्रपणार्थाग्निविचारः।
- ज्योतिष्टोमे हविर्धानभिन्नात् औषधनिर्वापः।
- प्रायणीयादिषु पृथग्जागरणम्।
- विहारभेदेन मन्त्रभेदविचारः।
- सोमे दीक्षणीयादिषु ऐष्टिकानाम् अन्वाधानादिपदार्थानामनुष्ठानाननुष्ठानविचारः।
- आतिथ्यायां बर्हिषः धर्माणामनुष्ठानविचारः।
- विहाराग्नेः वैदिककर्मार्थता।

- सवनीयपशौ पशुपुरोडाशस्य कर्तव्यताविचारः।
- हविष्कृदाह्वानानुष्ठानविचारः।
- दर्शतन्त्रेण निशीष्टिप्रयोगः, विकृतिषु आरम्भणीयेष्टिविचारः।
- भूयोऽनुग्रहन्यायः, मुख्यानुग्रहन्यायः, अङ्गगुणविरोधन्यायः च।
- परिधौ यूपधर्मानुष्ठानविचारः।
- आग्रयणे प्रसूनबर्हिषामेव ग्रहणविचारः।
- तन्त्रिप्रसङ्गिविचारः

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अष्टरात्रे वत्सत्वगहतवाससोः समुच्चयविचारः।
- अनुनिर्वाप्येषु पुरोडाशतन्त्रम्।
- भिन्नोपकारजनकानाम् एकप्रयोजनानां च गुणानां विकल्पसमुच्चयविचारः।
- प्रायश्चित्तविकल्पसमुच्चयविचारः।
- कर्मणि मन्त्रोच्चारणस्वरविचारः।
- मन्त्रपाठानन्तरमेव पदार्थानुष्ठानविचारः।
- कर्मसन्निपातनियमविचारः।
- विविधानामङ्गानां विकल्पसमुच्चयविचारः।
- चयने काम्याग्निना नित्यस्योख्यस्य बाधविचारः।
- काम्याग्नेः आहवनीयत्वाभावस्य तद्धर्माणां च विचारः।
- शुक्रस्पर्शनादीनां कर्तृनियमविचारः।
- अञ्जनादिसंस्काराणां सर्वगामित्वविचारः।
- सत्रे याजमानत्वादात्विज्यस्य प्राबल्यम्, ब्राह्मणस्यैव आर्त्विज्यम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः, *जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः।*

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

तृतीयवर्षः

प्रधानपाठ्यक्रमाः

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

पञ्चमसत्रार्द्धः (Semester - 5)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.1: धर्मजिज्ञासारम्भप्रतिज्ञा

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. मीमांसादर्शनानुबन्धनिरूपणम्।
2. शास्त्राध्ययनस्य प्रयोजननिरूपणम्।
3. अथशब्दार्थप्रतिपादनम्।
4. सूत्रद्वयार्थनिरूपणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. आदिमसूत्रद्वयस्य तात्पर्यार्थं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.1	धर्मजिज्ञासारम्भप्रतिज्ञा	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- मीमांसायाः प्रयोजनं, सम्बन्धविचारः च।
- लोक इत्यादिभाष्यस्य व्याख्या।
- शास्त्रारम्भसूत्रे अथशब्दार्थस्य तत्प्रयोजनस्य च विचारः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- समावर्तनस्मृतिविरोधपरिहारः।
- अतश्शब्दप्रयोजनविचारः।
- जिज्ञासापदार्थविचारः।
- चोदनासूत्रार्थविचारः।
- वेदस्याप्रामाण्यमिति पूर्वपक्षः।
- प्रामाण्यवादः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- पौरुषेयवचसाम् अप्रामाण्यशङ्कोपपादनम्।
- नान्यत्वादेवेति भाष्यार्थविचारः।
- धर्मपदार्थनिरूपणम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्येनादेरनर्थत्वविचारः।
- नैव श्येनादेरिति भाष्यार्थविचारः।
- अग्नीषोमीयादिहिंसाया अनर्थत्वनिरासः।
- धर्मत्वप्रयोजकविचारः।
- चोदनासूत्रार्थयोजना।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. कुमारिलभट्टः, (1993), *श्लोकवार्तिकम्* (न्यायरत्नाकरः - पार्थसारथिः), वाराणसी : रत्ना पब्लिकेशन्स।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. शबरः, (1930), *शाबरभाष्यं*, पुणे : आनन्दाश्रमः।
2. पार्थसारथिः, (1988), *शास्त्रदीपिका*, सम्पादकः बच्चा झा, वाराणसी : चौखम्भा प्रकाशनम्।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2: शास्त्रविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अध्ययनविधिविचारनिरूपणम्।
2. प्रत्यक्षादिविचारावबोधनम्।
3. शब्दार्थसम्बन्धप्रतिपादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. अध्ययनाधिसम्बद्धविचारान् मतद्वयानुसारेण ज्ञास्यन्ति।
2. द्वितीयसूत्रार्थः ज्ञास्यते।
3. धर्मलक्षणं धर्मप्रमाणं च ज्ञास्यते।
4. धर्मस्य प्रत्यक्षादिप्रमाणागम्यत्वं ज्ञास्यते।
5. प्रत्यक्षप्रमाणज्ञानं भविष्यति।
6. शब्दस्य, तदर्थस्य, तयोः सम्बन्धस्य च ज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2	शास्त्रविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. अध्ययनविधिविवेकः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अध्ययनाधिकारनियमः।
- प्राभाकरमतानुवादः, तन्निरासश्च।
- जिज्ञासायाः चातुर्विध्यनिरूपणम्।
- प्राभाकरमतोक्तस्य द्वितीयसूत्रार्थस्य निरासः।
- धर्मलक्षणविचारः धर्मविषये प्रमाणविचारः च।

अन्वितिः २. प्रत्यक्षादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- धर्मस्य प्रत्यक्षादिप्रमाणागम्यत्वनिरूपणम्।
- प्रामाण्यस्य स्वतस्त्वविचारः।
- मनसः साधनविषये प्राभाकरमतम्।
- इन्द्रियलक्षणम्।

- ज्ञानस्य सविकल्पकत्वोपन्यासनिरासौ।
- निर्विकल्पकप्रत्यक्षविषये अद्वैतमतम्, बौद्धमतम्, तत्खण्डनं च।
- प्रमाणलक्षणम्।

अन्वितिः ३. शब्दार्थसम्बन्धविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दार्थयोः सम्बन्धाक्षेपः।
- जातिनिरूपणम्।
- स्फोटवादः तत्खण्डनं च।
- आत्मवादः।
- मोक्षवादः।

अन्वितिः ४. शब्दविमर्शः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दनित्यत्वम्।
- वाक्यस्य वाक्यार्थबोधकत्वम्।
- वेदापौरुषेयत्वम्

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. पार्थसारथिः, (1988), *शास्त्रदीपिका*, सम्पादकः बच्चा झा, वाराणसी : चौखम्भा प्रकाशनम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. शबरः, (1930), *शाबरभाष्यं*, पुणे : आनन्दाश्रमः।

काठिन्यस्तरः 300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3: भावनाविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. मन्त्रार्थवादयोः प्रामाण्यप्रतिपादनम्।
2. भावनामुख्यविशेष्यकशाब्दबोधनिरूपणम्।
3. अपूर्वनिरूपणम्।
4. गुणप्रधानकर्मणोः विवेचनम्।
5. भावनाभेदविवेचनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. धर्मप्रमाणयभूतयोः अर्थवादमन्त्रयोः धर्मप्रमाजनकत्वं ज्ञातुं प्रभविष्यन्ति।
2. भावनामुख्यविशेष्यकशाब्दबोधे मूलं ज्ञस्यन्ति।
3. अपूर्वस्य सद्भावे प्रमाणं ज्ञास्यन्ति।
4. भावनाभेदः कुत्र, कुत्र न इति विवेचयितुं प्रभविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3	भावनाविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. अर्थवादविवेकः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अर्थवादप्रामाण्यम्।
- मन्त्रप्रामाण्यम्।

अन्वितिः २. भावनाविवेकः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भावार्थन्यायः।

अन्वितिः ३. अपूर्वसद्भावचिन्तनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अपूर्वन्यायः।
- गुणप्रधानकर्मणोः विवेचनम्।
- शब्दान्तरम् अभ्यासः अभ्यासापवादः।

अन्वितिः ४. वेदाध्ययनचिन्तनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- संख्या, संज्ञा, गुणः, प्रकरणान्तरम् इति कर्मभेदबोधकप्रमाणविचारः।

- शाखान्तराधिकरणम्।
- यावज्जीवाधिकरणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. खण्डदेवः, (1991), *भाट्टकौस्तुभः*, वाराणसी : चौखम्भा संस्कृत सिरीस।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. *अध्वरमीमांसकुतूहलवृत्तिः* (वासुदेवदीक्षितः), New Delhi: SLBS.

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.4: शाब्दबोधविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. धर्मलक्षणपरिष्कारावबोधनम्
2. विध्यर्थावगमनम्
3. भावनावबोधनम्

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. धर्मस्य निष्कृष्टं लक्षणं ज्ञातं भविष्यति।
2. श्येनस्य धर्मत्वम् अधर्मत्वमपि इति ज्ञानं भविष्यति।
3. विध्यर्थविषये दार्शनिकानां मतभेदः ज्ञास्यते।
4. भावानामुख्यविशेष्यकशाब्दबोधः विदितो भविष्यति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.4	शाब्दबोधविमर्शः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. धर्मलक्षणविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मतान्तरेणोक्तं धर्मलक्षणम्।
- स्वमतेन धर्मलक्षणम्।
- श्येनस्य धर्मत्वम् अधर्मत्वम् इति स्वरूपद्वयम्।

अन्वितिः २. विधिवादः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मतान्तरेण विध्यर्थः।
- स्वमतेन विध्यर्थः।

अन्वितिः ३. भावनावादः। **श्रेयोऽङ्कः १**

अन्वितिः ४. धात्वर्थविवेकः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- धात्वर्थविवेकः।
- धात्वर्थनिरूपणम्।

- आख्यातार्थनिरूपणम्।
- भावनायां धात्वर्थस्यान्वयः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. खण्डदेवः (2015), *भाट्टतन्त्ररहस्यं,* पाण्डिचेरी : फ्रेञ्च इनस्टिट्यूट।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. म.म.पेरी सूर्यनारायणशास्त्री, *खण्डदेवभावप्रकाशः*, तिरुपतिः : राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.5: अहीनादिन्यायविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अहीनादीनां स्वरूपज्ञानावगमनम्।
2. निवीतोपवीतादीनां ज्ञानप्रापणम्।
3. कर्त्रत्वादिज्ञानाधिगमनम्।
4. आधानादिविचारनिरूपणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. अहीनाधिकरणन्यायादीनां ज्ञानं भविष्यति।
2. निवीतोपवीतविधीनां ज्ञानं भविष्यति।
3. नानृतं वदेदित्यादिवाक्यानां तात्पर्यार्थनिर्णयः भविष्यति।
4. अध्वर्युगतसंख्यादिकं विशदतया ज्ञातं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.5	अहीनादिन्यायविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. अहीनादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अहीनविचारः।
- प्रतिपदविचारः।
- जाघन्यम्, सन्तर्दनम्, प्रवर्ग्यः इत्यादिविचारः।
- पौष्णपेषणम्, चरावेव पौष्णपेषणम्, एकदैवत्ये पौष्णपेषणम्।
- निवीतम्, उपवीतम्, उपवीतविधिः।
- उदक्त्वम्, उपरिधारणम्, दिग्विभागः, परुषिदितम् इत्येतेषां विचारः।
- कर्त्रता।
- जञ्जभ्यमानम्।
- मलवद्वाससा संवादः।
- हिरण्यधारणम्।
- जयादिहोमः।

- अश्वप्रतिग्रहेष्टिः।
- पानव्यापदम्।
- सोमेन्द्रचरोर्याजमानता।
- सर्वप्रदानता।
- शेषकार्यकर्तव्यता।
- स्विष्टकृति कृत्वाचिन्ता, पुरोडाशविभागः।

अन्वितिः २. उपांशुयाजादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- उपांशुयाजे शेषकर्म।
- साकंप्रस्थायीये शेषकार्यम्।
- सौत्रामणिः, सर्वपृष्ठेष्टिः, ऐन्द्रवायवे द्विर्भक्षणम्।
- सोमे शेषभक्षणविचारः।
- वषट्कर्तुः प्रथमभक्षणम्।
- भक्षस्यानुज्ञापूर्वकत्वम्, वैदिकवाक्येन प्रतिवचनम्, एकपात्राणामनुशासनम्,।
- स्वयं यष्टुभक्षाधिकरणम्।
- फलचमसविचारः।
- विप्राणामेव राजन्यचमसानुप्रसर्पणम्।
- साप्तदश्यविचारः, आधानपवमानेष्ट्योः विचारः च।

अन्वितिः ३. आधानादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आधानस्य सर्वार्थता।
- पवमानेष्टिः।
- पशुधर्माणामग्नीषोमीयार्थता।
- शाखाहरणादीनामुभयदेशार्थता।
- सादनादीनां सवनत्रयार्थता।
- रशनात्रिवृत्त्वादीनां सर्वपश्वर्थता।
- अंश्वदभ्ययोर्ग्रहधर्मवत्त्वविचारः।
- चित्रिण्यादीनामिष्टकाधर्मवत्त्वम्।
- अभिषवादीनां सोममात्रता।
- प्रतिनिधिविचारः।
- अभिमर्शनमन्त्रस्याङ्गप्रधानार्थता।
- दीक्षादक्षिणयोः प्रधानार्थता।
- सामिधेनीनां हविर्धानाङ्गत्वम्, ऋत्विजां संख्याविशेषनियमः।

अन्वितिः ४. आध्वर्यवादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चमसाध्वर्यूणां पृथक्त्वचिन्तनम्।
- चमसाध्वर्यूणां बहुत्वम्।
- चमसाध्वयूणां दशसंख्यानियमः।
- शमितुरपृथक्त्वम्।

- अध्वर्य्यादीनां कर्तव्यताविवेकः।
- प्रेषानुवचनम्।
- चमसहोमेऽध्वर्युकर्तृता।
- श्येनवाजपेयययोरनेककर्तृकत्वविचारः।
- क्रयस्य स्वामिकर्मता, वपनादिसंस्काराणां याजमानता, तपसो याजमानता।
- लोहितोष्णीषविचारः।
- गुणकामानां याजमानता, आयुरादिमन्त्राणां याजमानता, द्वयाम्नातस्योभयप्रयोज्यता।
- अभिज्ञस्य वाचयितृत्वम्, द्वादशद्वन्द्वानमाध्वर्यवत्वम्, होतुराध्वर्यवकरणमंत्रानुष्ठातृत्वम्।
- प्रेषप्रैषार्थयोः भिन्नकर्तृकत्वम्, प्रेषमंत्राणामाध्वयंवत्वम्।
- करणमंत्रफलस्य याजमानता, करणमन्त्रेषु कर्मार्थफलस्य ऋत्विग्धर्मता, भद्रमंत्रस्योभयगामिता, द्रव्यसंस्कारस्यांगप्रधानार्थता।
- प्राकृतपुरोडाशादीनां निधानाम्, काम्येष्पांशुत्वस्य प्रधानार्थताधिकरणम्, श्येनांगविचारः, सर्वश्येनांगानां नवनीताज्यकत्वम्, तरसमयविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. *शास्त्रदीपिका* नवदेहली : SLBS।
2. शबरः, (1930), *शाबरभाष्यं*, पुणे : आनन्दाश्रमः।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

षष्ठसत्रार्द्धः (Semester - 6)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.6: क्रत्वर्थपुरुषार्थविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. क्रत्वर्थपुरुषार्थविचाराणां ज्ञानावगमनम्।
2. तदङ्गतया लिप्सा, प्रजापतिव्रतम्, यज्ञायुधादीनाम् अध्ययनम्।
3. पर्णमय्यादीनां न्यायानां ज्ञानसम्पादनम्
4. श्रुत्यादिना क्रमज्ञानावगमनम्।
5. प्रयाजेकादशत्वादिविचारज्ञानधिगमनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. कः पुरुषार्थः, कः क्रत्वर्थः इति ज्ञानं भविष्यति।
2. पर्णमयीन्यायः, संयोगपृथक्त्वन्यायः इत्यादिन्यायाः ज्ञास्यन्ते।
3. केन क्रमेण अनुष्ठानं कार्यमिति ज्ञास्यते।
4. आगन्तुकानां कुत्र निवेशः इति ज्ञास्यते।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.6	क्रत्वर्थपुरुषार्थविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. क्रत्वर्थपुरुषार्थविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- क्रत्वर्थपुरुषार्थजिज्ञासा।
- प्रजापतिव्रतविचारः।
- यज्ञायुधविवेकः।
- पश्वेकत्वपशुलिङ्गविवक्षितत्वविवेकः।
- आश्रयिकर्म।
- प्रयुक्तिविचारप्रतिज्ञा।
- दध्यानयनस्यामिक्षाप्रयुक्तता।
- पदकर्म, तुषोपवापः, लोहितनिरसनम्, पुरोडाशस्य स्विष्टकृदप्रयुक्तत्वम्।
- प्रयाजशेषाभिधारणचिन्तनम्।

- समानयनस्य आज्यधर्मप्रयोजकता, जौहवोपभृतयोः क्रमेणोभयार्थता, अष्टसंख्यानियमनम्।
- स्वरोः छेदनाद्यप्रयोजकता, शाखाहरणम्, छेदनस्य शाखाप्रयुक्तता, शाखाप्रहरणस्य प्रतिपत्तिकर्मता।
- निनयनस्य प्रतिपत्तिकर्मता, दण्डदानस्यार्थकर्मता, प्राशनस्य प्रतिपत्तिकर्मता, अवभृथगमनस्य प्रतिपत्तिकर्मता।
- कर्तृदेशकालविधिविचारः।
- द्रव्यसंस्काराणां नियमार्थता, अवघातादीनां नियमार्थता।
- अहीनलक्षणम्।
- आतिथ्याबर्हिन्यायविवेकः।

अन्वितिः २. पर्णमय्यादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पर्णमयीन्यायः।
- संयोगपृथक्त्वविचारः।
- पयोव्रतविवेकः।
- विश्वजिन्न्यायविचारः।
- रात्रिसत्रविवेकः।
- काम्यानां श्रुतफलर्थता।
- दर्शपूर्णमासादीनां सर्वकामार्थता, दर्शपूर्णमासादीनां प्रतिफलपृथगनुष्ठानता।
- योगासिद्धिन्यायः।
- अनुयाजानामाग्निमारुतोवंकालता।
- सोमादीनां दर्शपूर्णमासोत्तरकालता।
- जातेष्टिविचारः।
- विदेवनादीनां राजसूयाङ्गत्वम्, विदेवनादेः कृत्स्नराजसूयाङ्गत्वम्।
- आमनहोमः, दधिग्रहस्य नित्यत्वम्।
- वैश्वानरस्य नैमित्तिकत्वम्।
- पिण्डपितृयज्ञविचारः।
- रशनायाः यूपाङ्गता, स्वरोः यूपाङ्गता, आघारादीनामङ्गता, ज्योतिष्टोमे दीक्षणीयादेः अङ्गता।

अन्वितिः ३. श्रुतिक्रमादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्रुतिक्रमः।
- अर्थक्रमः।
- प्रयाजानुमत्रणमन्त्रेष्वनियमविवेकः।
- पाठक्रमः।
- प्रवृत्तिक्रमः।
- स्थानक्रमः।
- मुख्यक्रमः।
- पाठक्रमप्राबल्यम्, मंत्रपाठप्राबल्यम्, प्रयोगवचनाच्चोदकस्य प्राबल्यम्।

- विकृतीष्टीनां सद्यस्कालता।
- तदाद्युत्कर्षतदन्तापकर्षन्यायः।
- प्रवृत्त्या प्रोक्षणादीनां सौमिकपूर्वभाविता।
- पदार्थानुसमयः।
- मुष्टिकपालोपधानम्, अवदानस्य प्रदानान्तनुसमयः, अंजनादेः परिव्याणान्तानुसमयः, दैवतावदानेषु पदार्थानुसमयः।
- नानाबीजेष्टिविचारः।
- यजमानसंस्काराणां रुक्मप्रतिमोचनपूर्वभावित्वम्।

अन्वितिः ४. प्रयाजेकादशत्वादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रयाजेकादशत्वस्य सर्वसम्पाद्यत्वम्।
- स्वस्थानविवृद्धिविचारः।
- आगन्तूनाम् अन्तेनिवेशः।
- ग्रहेष्टकादीनां क्रत्वग्निशेषत्वम्।
- चित्रिण्यादीनां मध्यमचितावुपधानाधिकरणम्, लोकंपृणातः पूर्वं चित्रिण्यादीनामुपधानम्, इष्टिसंस्कृतेऽग्नावग्निहोत्रानुष्ठानम्।
- दीक्षायाः इष्टिसिद्धता।
- काम्यानामनियमेनानुष्ठानम्, यज्ञानामग्निष्टोमपूर्वकत्वम्, ज्यौतिष्टोमविकाराणामग्निष्टोमपूर्वकत्वम्, एकानेकस्तोमानामग्निष्टोमपूर्वकत्वम्।
- पाठक्रमात् श्रुत्यर्थयोः प्राबल्यम्, मुख्यक्रमेणाग्नेयस्य पूर्वमवदानानुष्ठानम्, इष्टिसोमयोः पौवापर्यनियमः।
- ब्राह्मणस्यापीष्टिसोमयोः पौर्वापर्यानियमाः, उपांशुयाजाज्यस्य सोमादनुत्कर्षः।
- विकृतीष्टीनां सद्यस्कालता।
- सोमात्सान्नाय्यविराणामुत्कर्षः, सोमविकाराणां दर्शपूर्णमासात्प्रागकर्तव्यत्वम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. *शास्त्रदीपिका* नवदेहली : SLBS।
2. शबरः, (1930), *शाबरभाष्यं*, पुणे : आनन्दाश्रमः।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.7: कर्माधिकारविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. कस्मिन् कर्मणि कस्य अधिकारः, कस्य न इति ज्ञानाधिगमनम्।
2. प्रतिनिधिः कः भविष्यति इत्यादिविषयाणां निरूपणम्।
3. बहिश्शेष-अभ्युदयेष्टि-विश्वजिदादिविचारनिरूपणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. नित्यनैमित्तिककाम्यकर्मसु अधिकारज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.7	कर्माधिकारविमर्शः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. कर्मसु अधिकारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अधिकारविचारः।
- रथकारन्यायः।
- सत्रविचारात् प्रतिनिधिविचारान्तम्।

अन्वितिः २. हविषां विचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अवत्तहविषः नाशविचारात् शेषभक्षणविचारान्तम्।
- भेदनहोमात् शाखाप्रहरणविचारान्तम्।

अन्वितिः ३. अभ्युदयेष्ट्यादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अभ्युदयेष्टिः।
- भेदनहोमः।
- अपच्छेदपेटिका।
- सत्रविचारः।
- विश्वजित्पेटिका।
- अध्वरकल्पादिषु त्रैवर्णिकाधिकारः

अन्वितिः ४. विश्वजद्विचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विश्वजिति दक्षिणाविचारात् सहस्रसंवत्सरविचारान्तम्।
- श्रौतस्मार्तकर्मणामुदगयनादिकालनियमनम्।
- पयोव्रतादीनां नित्यता।
- पशुशब्दस्य छागपरत्वम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. *शास्त्रदीपिका* नवदेहली : SLBS।
2. शबरः, (1930), *शाबरभाष्यं*, पुणे : आनन्दाश्रमः।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.8: उत्तरषट्कोपक्रमः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. सामान्यरूपेण विशेषरूपेण च अतिदेशज्ञानावगमनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. अतिदेशलक्षणं तद्भेदाश्च ज्ञास्यन्ते।
2. विशेषातिदेशज्ञानं भविष्यति।
3. नामातिदेशः, वचनातिदेशः, चोदनालिङ्गातिदेशः ज्ञास्यते।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.8	उत्तरषट्कोपक्रमः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रयाजादीनाम् अपूर्वप्रयुक्तविचारादिः।
- रथन्तरशब्दविचारः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रणयनविचारादि ऐकाहिकतिकर्तव्यताविचारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- विशेषातिदेशविचारादिः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- द्वादशाहिकविचारादिः।
- दर्विहोमविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. *शास्त्रदीपिका* नवदेहली : SLBS।
2. शबरः, (1930), *शाबरभाष्यं*, पुणे : आनन्दाश्रमः।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.9: ऊहानूहविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ऊहचिन्तनम्, तत्प्रकारचिन्तनम्।
2. अतिदेशोहयोः भेदनिरूपणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. ऊहस्य परिनिष्ठितं ज्ञानं भविष्यति।
2. ऊहभेदाः सुललिततया ज्ञताः भविष्यन्ति।
3. तल्लक्ष्याणि च ज्ञास्यन्ते।
4. अतिदेशात् ऊहस्य वैलक्ष्यण्यं ज्ञातुं शक्षन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.9	ऊहानूहविमर्शः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ऊहः ऊहभेदादिः।
- धर्माणाम् अपूर्वप्रयुक्तत्वम्।
- विग्रहविचारः।
- आरम्भणीयेष्टिविचारः।
- प्रोक्षणादीनां धर्माणामपूर्वप्रयुक्तत्वविचारः।
- विग्रहादिपञ्चकनिराकरणम्।
- धर्माणां परमापूर्वावान्तरापूर्वप्रयुक्तत्त्वविचाराः।
- विकर्षणप्रोक्षणयोः सकृदनुष्ठानं, पत्नीसंयाजसंस्थाधिकरणम्।
- सामिधेनीषु त्रिरभ्यासस्य उद्देश्यतावच्छेदकम्।
- आरम्भणीयेष्टिविचारः।
- निर्वापमन्त्रे सावित्रादिपदानामनूहान्तम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ऊहग्रन्थस्य पौरुषेयत्वनिरूपणम्।
- साम्नाम् ऋक्संस्कारकताधिकरणम्।
- तृचगानविचाराः।
- प्रगाथाधिकरणम्।
- गीतिसम्पादकाक्षरविकारादीनां विकल्पाधिकरणम्।
- प्रगीतेनैव मन्त्रेण स्तुत्यादिकमिति विचारः।
- याज्यादिस्वरविचारः।
- साम्नि वर्णविकारस्थानव्यवस्था।
- स्तोभविचारः।
- संस्कारोहविचाराः।
- बृहद्रथन्तरयोः धर्मव्यवस्थाविचारः।
- सौर्यादिषु पार्वणहोमाद्यननुष्ठानविचारः।
- समिदादीनां यागनामधेयत्वनिष्कर्षः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- विकृतौ अग्निव्रीह्यादिपदानाम् ऊहविचारान्तम्।
- विकृतौ अग्निव्रीह्यादिपदानाम् ऊहविचारः।
- लौकिके यूपस्पर्श प्रायश्चित्ताधिकरणम्।
- पाशाधिकरणम्।
- पत्नीं सन्नह्य इति मन्त्रे ऊहविचारः।
- प्रास्मा अग्निमिति मन्त्रे अनूहविचारः।
- प्रतिनिधेरूहानूहविचारः।
- द्विपश्वादिपशुविकृतौ बहुदैवत्ये च पशौ ऊहविचारः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ऊहविशेषविचारः।
- अध्रिगुप्रैषे षड्विंशतिरस्य वङ्क्रय इत्यत्र उरूकादिशब्दार्थविचारः।
- अग्निनाशे प्रायश्चित्तविचारः।

- दर्शार्थस्य उद्धरणस्य अमन्त्रकत्वविचारः।
- दधिश्रृतयोः प्रदेयधर्मानुष्ठानाननुष्ठानविचारः।
- ईशानाय परस्वत इत्यत्र यागान्तरविधानविचारः।
- आज्येन शेषं संस्थापयति इत्यनेन कर्मान्तरविधानविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. *शास्त्रदीपिका* नवदेहली : SLBS।
2. शबरः, (1930), *शाबरभाष्यं*, पुणे : आनन्दाश्रमः।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.10: बाधविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. प्राप्ताप्राप्तबाधविवेचनम्।
2. सपरिकरं बाधनिरूपणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. प्राप्ताप्राप्तबाधं विवेचयितुं समर्थो भविष्यति।
2. बाधलक्षणं तद्भेदांश्च सम्यक् ज्ञास्यति।
3. चर्वादिशब्दार्थं निर्णेतुं सामर्थ्यमादधास्यति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.10	बाधविमर्शः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- बाधलक्षणपरिष्कारः।
- बाधभेदाः।
- कृष्णलेष्ववहननबाधः।
- विष्ण्वावाहनबाधः।
- खलेवाल्यां आरम्भणीयाबाधविचारः।
- यूपाहुतिस्थाण्वाहुतिबाधः।
- उत्तमप्रयाजादीनाम् आरादुपकारकतासंस्कारकर्मताविचारः।
- चरुशब्दस्यार्थनिर्णयः, तत्फलञ्च।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कृष्णलेष्ट्यनुष्ठानविचारः।
- दक्षिणाविचारः।
- भक्षस्य प्रतिपत्त्यर्थताविचारः।

- सत्रे ऋत्विग्वरणादेरभावः।
- पृष्ठशमनीयकर्तृत्वविचारः।
- द्वेष्यदानस्य अदृष्टार्थता।
- अस्थियज्ञविचारः।
- सर्वस्वारयागविचारः।
- सत्रे अदृष्टार्थदानस्य कर्तव्यता।
- पवमानेष्टौ निर्वापानुष्ठानविचारः।
- वाजपेये मुष्टिलोपन्यायः।
- धेन्वादिशब्दानामर्थनिर्णयः।
- वायव्यं श्वेतमिति अजस्य ग्रहणम्।
- खलेवाल्यामङ्गानुष्ठानविचारः।
- महापितृयज्ञे धानासु अवघातविचारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- पश्वादौ प्रयाजादिषु गुणमात्रविधिविचारः।
- हिरण्यगर्भमन्त्रस्य उत्तराघारगुणत्वविचारः।
- अग्निचयने दीक्षाहुतीनां समुच्चयविचारः।
- पुनराधाने आधानदक्षिणानां निवृत्तिः।
- आग्रयणेवासोवत्सयोः प्राकृतदक्षिणाबाधकत्वस्य तत्र प्राकृतधर्मानुष्ठानस्य च विचारः।
- ज्योतिष्टोमे दक्षिणाविचारः।
- साद्यस्क्रे सोमक्रयसाधनविचारः।
- विकृतिषु प्राकृतदक्षिणाबाधविचारः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- नक्षत्रेष्टौ अङ्गानां समुच्चयविचारः।
- शरकुशन्यायः।
- बृहस्पतिसवे ग्रहाणां समुच्चयविचारः।
- वाजपेयादिषु समुच्चयविचारः।
- विकृतिषु प्राकृतसाम्नां बाधाबाधविचारः।
- यागादौ विधिगतशब्देनैव देवताद्यभिधानविचारः।

- अनूयाजेषु स्विष्टकृद्यागस्य संस्कारकर्मताविचारः।
- याज्यापुरोनुवाक्ययोः दृष्टार्थता।
- मनोतामन्त्रस्य विकृतौ अनूहविचारः।
- वैश्यस्तोमे कण्वरथन्तरस्य स्वयोनौ गानम्।
- अग्निष्टुति स्तुतशस्त्रयोः अविकारविचारः।
- पशौ आवाहनादिषु आज्यपपदानूहः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. *शास्त्रदीपिका* नवदेहली : SLBS।
2. शबरः, (1930), *शाबरभाष्यं*, पुणे : आनन्दाश्रमः।

चतुर्थवर्षः

प्रधानपाठ्यक्रमाः

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

सप्तमसत्रार्द्धः (Semester - 7)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1: बाधापवादनिरूपणम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. बाधापवादविचारावगमनम्।
2. विध्यन्तानुष्ठानम्।
3. साम्नाम् आगमविचारनिरूपणम्।
4. सामिधेनीषु संख्यापूर्तिविमर्षनम्।
5. तृचे गानविचारावगमनम्।
6. षोडशिविचारावगमनम्।
7. सत्राहीनयोः विवेकनिरूपणम्।
8. पौण्डरीके दक्षिणानिर्णयप्रदानम्।
9. निषेधपर्युदासयोः भेदविमर्शनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. बाधस्य अपवादान् ज्ञातुं शक्षन्ति।
2. सामिधेनीषु संख्यापूर्तिं ज्ञातुं प्रभविष्यन्ति।
3. निषेधपर्युदासयोः भेदं जानन्ति।
4. सत्राहीनयोः वैलक्षण्यं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1	बाधापवादनिरूपणम्	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- एकदेशग्रहणे प्राथमिकानामेव ग्रहणम्।
- एकत्रिके तृचे गानविचारः।
- द्विरात्रादिषु दशरात्रस्य विध्यन्तानुष्ठानविचारः।
- आधूननवपनार्थमन्त्राणाम् उपादाननियमः अस्ति नवेति विचारः।
- विवृद्धस्तोमके अप्राकृतानां साम्नाम् आगमविचारः।

- सामिधेनीषु संख्यापूर्तिविचारः।
- षोडशिनः प्राकृतत्वादिविचारः।
- 'यदि जगत्सामा आग्रयणाग्रान्' इति वाक्यार्थविचारः।
- गोसवादौ उपवत्यग्रवत्योः समुच्चयः।
- ऐन्द्रवायवादिषु त्र्यनीकासमूढव्यूढद्वादशाहादिविचारः, प्रतिकर्षविचारः च।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- रथन्तरादिसाम्नां तृचे गानविचारः।
- 'स्वर्दृशं प्रति वीक्षेत' इति वाक्यार्थः।
- गवामयने पृठ्यषडहे बृहद्रथन्तरयोः विभागविचारः।
- प्रायणीयोदयनीययोः ऐकादशिनविभागविचारः।
- सर्वपृष्ठे देशविशेषव्यवस्थाविचारः।
- वैरूपवैराजसाम्नोः पृष्ठकार्ये निवेशविचारः।
- त्रिवृति स्तोमगतसंख्याविकारविचारः।
- उभयसाम्नि बृहद्रथन्तरयोः समुच्चयविचारः।
- मध्वशनघृताशनयोः अनुष्ठानविचारः।
- मानसस्य द्वादशाहाङ्गताविचारः।
- सत्रस्वरूपविचारः।
- सत्राहीनयोः विवेकः।
- पौण्डरीके दक्षिणाविचारः।
- मानवीषु सामिधेनीत्वविचारः।
- वाससि मानोपावहरणयोः अनुष्ठानविचारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- पशुयागे प्रत्यङ्ग हविष्ट्वं ज्योतिष्टोमे अनिज्याशेषैः त्र्यङ्गः स्विष्टकृद्विचारः।
- अध्यूध्न्याः इडाविकारताविचारः।
- वनिष्ठोः भक्षविकारता।
- मैत्रावरुणादीनां शेषभक्षविचारः।
- गृहमेधीयाज्यभागन्यायः।
- प्रायणीयातिथ्ययोः, उपसदामपूर्वार्थताविचारः।

- अवभृथस्य अपूर्वताविचारः।
- वाजपेयादौ यूपादीनां खादिरत्वादिविचारः।
- काम्येष्टिषु प्राकृतद्रव्यदैवतस्य निवृत्तिविचारः।
- सोमापौष्णपशौ खादिरयूपस्य निवृत्तिविचारः।
- ब्रह्मवर्चसकामैः व्रीहिभिरेव यागविचारः।
- पञ्चावदानतायाः सर्वाङ्गसाधारण्यविचारः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- नार्षेयमित्यादौ निषेधस्य पर्युदासरूपता।
- 'न तौ पशौ करोति, न सोमे' इत्यादौ निषेधस्य अर्थवादताविचारः।
- नातिरात्रे षोडशिनमित्यत्र विकल्पविचारः।
- 'जर्तिल यवाग्वा' इत्यादौ अर्थवादत्वविचारः।
- आधाने उपवादे विकल्पविचारः।
- दीक्षितदानादिनिषेधस्य पर्युदासता।
- पदादिभिः आहवनीयादेः बाधः।
- वैमृधादिषु साप्तदश्यविधेः उपसंहारार्थता।
- प्रदानेषु स्वाहाकारनियमः।
- अग्न्यतिग्राह्यस्य विकृतावुपदेशः।
- चतुरवत्तोपपत्तिविचारः।
- दर्शपूर्णमासयोः आग्नेयैन्द्राग्नयोरनुवादता, उपांशुयाजद्रव्यविचारः।
- उपांशुयाजस्य देवताविचारः, कालविचारश्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. *शास्त्रदीपिका* नवदेहली : SLBS।
2. शबरः, (1930), *शाबरभाष्यं*, पुणे : आनन्दाश्रमः।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2: तन्त्रप्रसङ्गविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. प्रयोगविधिबोधितानुष्ठाने तन्त्रप्रसङ्गयोः निरूपणम्।
2. समुदितानामेव आग्नेयादीनां फलसम्बन्धनिरूपणम्।
3. कपिञ्चलाधिकरणादिस्वरूपविमर्षः।
4. भूयोनुग्रहन्यायनिरूपणम्।
5. आर्त्विज्यादिविवेकः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. तन्त्रप्रसङ्गयोः भेदं ज्ञातुं शक्ष्यन्ति।
2. अङ्गानां कुत्र सकृदनुष्ठानम्, कुत्र आवृत्त्या अनुष्ठानमिति ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
3. कपिञ्जलाधिकरणन्यायादीन् लोके शास्त्रान्तरे च सञ्चारयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2	तन्त्रप्रसङ्गविमर्शः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रयाजादीनां तन्त्रानुष्ठानम्।
- कपिञ्जलाधिकरणन्यायः।
- उत्तरा दोहयतीति वाक्यार्थविचारः।
- आधारादीनां तन्त्रानुष्ठानविचारः।
- आग्नेयकृष्णग्रीवयोः पृथगनुष्ठानम्।
- आग्नेयादीनां प्रधानानां तन्त्रानुष्ठानविचारः।
- दर्शपूर्णमासेष्टिप्रभृतिषु अङ्गानां तन्त्रेण अभ्यासेन वा अनुष्ठानस्य विचारः।
- वाजपेये ब्रह्मसामकाले आलम्भोत्कर्षविचारः।
- पञ्चशारदीये आलम्भविचारः।
- दशपेयाभिषेचनीययोः पृथगनुष्ठानम्।
- चातुर्मास्येषु अवभृथस्यार्थकर्मता।
- प्रायणीयनिष्कासे उदयनीयनिर्वापस्य संस्कारकर्मताविचारः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- वेद्याद्यङ्गानामन्यकालकर्तव्यताविचारः।
- आधानस्य तन्त्रेणानुष्ठानम्।
- यूपादितन्त्रताविचारः।
- अहर्गणे कृष्णविषाणाप्रासनस्य अन्त्याहनियमविचारः।
- नानाबीजादिषु वाग्विसर्गस्य कालनियमविचारः।
- चयने अग्निविमोकस्य मतभेदेन व्यवस्थाविचारः।
- सुब्रह्मण्याह्वानस्य तन्त्रत्वभिन्नत्वविचारः।
- देशकर्तृपात्रादी नियमानियमविचारः।
- वाजपेये प्राजापत्यप्रचारकालः।
- सवनीयपुरोडाशे देवतोत्कर्षविचारः।
- राजसूयादिषु दक्षिणाद्यङ्गानां भेदाभेदविचारः।
- पवमानेष्ट्यङ्गानां भेदाभेदी।
- द्वादशाहे दीक्षादीनां प्रत्येकं द्वादशता, द्वादशाहे सवनीयादीनां भेदाभेदविचारः च।
- समानदेवताकपशुषु अङ्गानां भेदाभेदविचारः।
- अश्वप्रतिग्रहेष्ट्यां कपालभेदः।
- अवहननादौ मन्त्रावृत्तिः अस्ति नवेति विचारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- दार्शिकवेदेरकरणम्।
- सोमे ऐष्टिकहविषां दार्शिकपात्रैरनुष्ठानम्।
- शामित्रे पशुपुरोडाशश्रपणाभावः।
- मासाग्निहोत्रे श्रपणार्थाग्निविचारः।
- ज्योतिष्टोमे हविर्धानभिन्नात् औषधनिर्वापः।
- प्रायणीयादिषु पृथग्जागरणम्।
- विहारभेदेन मन्त्रभेदः।
- सोमे दीक्षणीयादिषु ऐष्टिकानाम् अन्वाधानादिपदार्थानामनुष्ठानाननुष्ठानविचारः।
- आतिथ्यायां बर्हिषः धर्माणामनुष्ठानविचारः।
- विहाराग्नेः वैदिककर्मार्थता।
- सवनीयपशौ पशुपुरोडाशस्य कर्तव्यताविचारः।
- हविष्कृदाह्वानानुष्ठानविचारः।

- दर्शतन्त्रेण निशीष्टिप्रयोगः।
- विकृतिषु आरम्भणीयेष्टिविचारः।
- भूयोऽनुग्रहन्यायः।
- मुख्यानुग्रहन्यायः।
- अङ्गगुणविरोधन्यायः।
- परिधौ यूपधर्मानुष्ठानविचारः।
- आग्रयणे प्रसूनबर्हिषामेव ग्रहणविचारः।
- तन्त्रिप्रसङ्गिविचारः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अष्टरात्रे वत्सत्वगहतवाससोः समुच्चयविचारः।
- अनुनिर्वाप्येषु पुरोडाशतन्त्रम्।
- भिन्नोपकारजनकानाम् एकप्रयोजनानां च गुणानां विकल्पसमुच्चयविचारः।
- प्रायश्चित्तविकल्पसमुच्चयविचारः।
- कर्मणि मन्त्रोच्चारणस्वरविचारः।
- मन्त्रपाठानन्तरमेव पदार्थानुष्ठानविचारः।
- कर्मसन्निपातनियमविचारः।
- विविधानामङ्गानां विकल्पसमुच्चयविचारः।
- चयने काम्याग्निना नित्यस्योख्यस्य बाधविचारः।
- काम्याग्नेः आहवनीयत्वाभावस्य तद्धर्माणां च विचारः।
- शुक्रस्पर्शनादीनां कर्तृनियमविचारः।
- अञ्जनादिसंस्काराणां सर्वगामित्वविचारः।
- सत्रे याजमानत्वादात्विज्यस्य प्राबल्यम्।
- ब्राह्मणस्यैव आर्विज्यम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. *शास्त्रदीपिका* नवदेहली : SLBS।
2. शबरः, (1930), *शाबरभाष्यं*, पुणे : आनन्दाश्रमः।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3: प्रत्यक्षविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. धर्मलक्षणपरीक्षणम्
2. प्रत्यक्षसूत्रार्थावबोधनम्

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. तस्य निमित्तपरीष्टिः इति सूत्रार्थं विमर्शपुरस्सरं ज्ञास्यन्ति।
2. प्रत्यक्षसूत्रस्य लक्षणपरत्वनिरासं ज्ञास्यन्ति।
3. प्रत्यक्षसूत्रार्थं विस्तृततया ज्ञास्यन्ति।
4. सर्वं ज्ञानं सविकल्पकमित्यस्य निरासं कर्तुं प्रभविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3	प्रत्यक्षविमर्शः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- तस्य निमित्तपरीष्टिः इति सूत्रार्थविचारः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रत्यक्षसूत्रस्य लक्षणपरत्वनिरासः।
- प्रत्यक्षस्य धर्मे अप्रामाण्यम्।
- प्रत्यक्षज्ञानोत्पत्तिप्रकारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- बुद्धिजन्मेति शब्दार्थविचारः।
- प्रमाणफलभावविचारः।
- निर्विकल्पकस्य धर्मे अप्रामाण्यम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रत्यक्षपूर्वकत्वेन अनुमानादेरप्रामाण्यम्।
- सर्वं ज्ञानं सविकल्पकमित्यस्य निरासः।

- प्रत्यक्षशब्दवाच्यार्थविचारः।
- सविकल्पकस्य मिथ्यात्वनिरासः।
- शब्दाध्यासनिरासः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. कुमारिलभट्टः, (1993), *श्लोकवार्तिकं* (पार्थसारथिः - *न्यायरत्नाकरः)*, वाराणसी : रत्ना पब्लिकेशन्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. शबरः, (1930), *शाबरभाष्यं,* पुणे : आनन्दाश्रमः।
2. श्रीवासुदेवदीक्षितः, (1974), *अध्वरमीमांसाकुतूहलवृत्तिः*, नवदेहली : लालबहादुरशास्त्री राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4: औत्पत्तिकसूत्रार्थविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. औत्पत्तिकसूत्रस्य सूत्रावतारहेतुबोधनम्

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. औत्पत्तिकसूत्रावतारहेतुं सविस्तरं ज्ञास्यन्ति

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4	औत्पत्तिकसूत्रार्थविमर्शः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- औत्पत्तिकसूत्रस्यावतारिका, व्याख्या च।
- वृत्तिकारमतविचारः।
- निरालम्बनत्वपूर्वपक्षः।
- निरालम्बनत्वानुमाने पक्षदोषाः।
- निरालम्बनत्वस्य बुद्धोपदेशविरोधः।
- सर्वेषां प्रत्ययानां किञ्चिदालम्बनत्वसाधनम्।
- निरालम्बनत्वव्यवहारहेतुः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- निरालम्बनत्वानुमाने हेतुदोषाः दृष्टान्तदोषाश्च।
- असत्येन हेतुना साध्यासिद्धिः वासनातो ज्ञानभेदनिरासः।
- शून्यवादावतारिका पूर्वपक्षश्च।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- शून्यवादनिरासः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- एकस्मिन् वस्तुनि नानाकारज्ञानोपपादनम्।
- वासनातो ज्ञानभेदासम्भवः।

- भाष्योक्तानुमानलक्षणविचारः।
- असन्निकृष्टपदसूचिता अलक्ष्याः।
- हेत्वाभासदृष्टान्ताभासाः।
- प्रत्यक्षतोदृष्टसम्बन्धं, सामान्यतोदृष्टसंबन्धं चेति अनुमानद्वैविध्यम्।
- प्रत्यक्षानुमानप्रमाणविषयविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. कुमारिलभट्टः, (1993), *श्लोकवार्तिकं* (पार्थसारथिः - *न्यायरत्नाकरः)*, वाराणसी : रत्ना पब्लिकेशन्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. शबरः, (1930), *शाबरभाष्यं,* पुणे : आनन्दाश्रमः।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.5: जातिशक्तिविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. प्रमाणस्वरूपावबोधनम्

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. मीमांसाशास्त्रे प्रतिपादितप्रमाणानि ज्ञास्यन्ति।
2. चित्राक्षेपवादः, सम्बन्धाक्षेपवादः, स्फोटवादः इत्येतेषां वादानां निष्कृष्टं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
3. मीमांसाशास्त्रानुसारं जातिशक्तिमवगमिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.5	जातिशक्तिविमर्शः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दलक्षणकथने शास्त्रपदप्रयोगस्य औचित्यविचारः।
- शब्दस्य अनुमानात् भेदविचारः।
- नैयायिकोक्तोपमानखण्डनं स्वमते उपमानस्वरूपं च।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अर्थापत्त्यनुमानयोर्भेदः।
- श्रुतार्थापत्तिदृष्टार्थापत्त्योः विशेषविचारः।
- अभावप्रमाणनिरूपणम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- चित्राक्षेपवादः।
- सम्बन्धाक्षेपवादः।
- स्फोटवादः तत्खण्डनं च।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- आकृतिवादः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. कुमारिलभट्टः, (1993), *श्लोकवार्तिकं* (पार्थसारथिः - *न्यायरत्नाकरः)*, वाराणसी : रत्ना पब्लिकेशन्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. शबरः, (1930), *शाबरभाष्यं,* पुणे : आनन्दाश्रमः।
2. श्रीवासुदेवदीक्षितः, (1974), *अध्वरमीमांसाकुतूहलवृत्तिः*, नवदेहली : लालबहादुरशास्त्री राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

अष्टमसत्रार्द्धः (Semester - 8)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.6: वादविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. मीमांसाशास्त्रे प्रतिपादितनानावेदावबोधनम्

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. अपोहवादः, वनवादः, शब्दार्थसंबन्धविचारः, सृष्टिविचारः, मोक्षविचारः, चित्राक्षेपपरिहारः, आत्मवादः इत्यादिवादान् ज्ञस्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.6	वादविमर्शः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अपोहवादः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- वनवादः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दार्थसंबन्धविचारः।
- सृष्टिविचारः।
- मोक्षविचारः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- चित्राक्षेपपरिहारः।
- आत्मवादः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. कुमारिलभट्टः, (1993), *श्लोकवार्तिकं* (पार्थसारथिः - *न्यायरत्नाकरः)*, वाराणसी : रत्ना पब्लिकेशन्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. शबरः, (1930), *शाबरभाष्यं,* पुणे : आनन्दाश्रमः।
2. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.7: शब्दनित्यत्वविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. शब्दस्य नित्यत्वावबोधनम्

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. शब्दस्य नित्यत्वं प्रतिपादयितुं प्रभविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.7	शब्दनित्यत्वविमर्शः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दस्यानित्यत्वानुमानम्
- अभिव्यञ्जकत्वोपपादनम् तत्र अनैकान्तिकत्वम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दश्रवणविषये वैशेषिकसम्मतस्य वीचीतरङ्गन्यायस्य खण्डनम्।
- श्रोत्रशब्दार्थविचारः।
- प्रयोगस्य परिमित्यादिसूत्रत्रयार्थविचारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- नादवृद्धिपरा इत्यादिसूत्रत्रयार्थविचारः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- संख्याभावादित्यादिसूत्रद्वयार्थविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. कुमारिलभट्टः, (1993), *श्लोकवार्तिकं* (पार्थसारथिः - *न्यायरत्नाकरः)*, वाराणसी : रत्ना पब्लिकेशन्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. शबरः, (1930), *शाबरभाष्यं*, पुणे : आनन्दाश्रमः।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.8: वेदापौरुषेयत्वविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. शब्दस्य नित्यत्वावबोधनम्

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. वेदस्य अपौरुषेयत्वं प्रतिपादयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.8	वेदापौरुषेयत्वविमर्शः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- वाक्यार्थस्य निर्मूलत्वेन वेदस्याप्रामाण्यपूर्वपक्षः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- पदार्थानां वाक्यार्थमूलत्वम्।
- पदभेदज्ञानोपायाः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- पदानां नामाख्यातादिरूपेण विभागोपपादनम् वाक्यार्थस्य अननुमेयत्वम्।
- वाक्यार्थबोधप्रकारविचारः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रतिषेधविकल्पयोः अन्वयप्रकारः।
- पदार्थज्ञानस्य वाक्यार्थज्ञाने अव्यभिचारः।
- वेदस्य नित्यताविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. कुमारिलभट्टः, (1993), *श्लोकवार्तिकं* (पार्थसारथिः - *न्यायरत्नाकरः)*, वाराणसी : रत्ना पब्लिकेशन्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. शबरः, (1930), *शाबरभाष्यं,* पुणे : आनन्दाश्रमः।
2. श्रीवासुदेवदीक्षितः, (1974), *अध्वरमीमांसाकुतूहलवृत्तिः*, नवदेहली : लालबहादुरशास्त्री राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.9: प्रथमादिविभक्त्यर्थविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. विभक्त्यर्थावबोधनम्

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. प्रथमादिविभक्तीनां मीमांसासम्मतमर्थं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.9	प्रथमादिविभक्त्यर्थविमर्शः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रथमाविभक्त्यर्थः। **श्रेयोऽङ्कः १**

अन्वितिः २. कर्मस्वरूपनिर्वचनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- कर्मत्वलक्षणे अव्याप्तिशङ्के परिहारश्च।
- द्वितीयान्तस्थले शाब्दबोधप्रकारः कर्मणि प्रयोगे शाब्दबोधप्रकारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- घटं जानातीत्यादौ शाब्दबोधप्रकारः।
- कर्मत्वस्य अखण्डोपाधिरूपत्वसाधनम्।
- धात्वर्थस्यापि अखण्डत्वसमर्थनम्।
- द्वितीयाविभक्त्यर्थविचारः कर्मणः चातुर्विध्यकथनम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- तृतीयाविभक्त्यर्थविचारः।
- चतुर्थीविभक्त्यर्थविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. खण्डदेवः (2015), *भाट्टतन्त्ररहस्यं*, पाण्डिचेरी : फ्रेञ्च इनस्टिट्यूट।
2. म.म.पेरी सूर्यनारायणशास्त्री, *खण्डदेवभावप्रकाशः*, तिरुपतिः : राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.10: चतुर्थ्यादिविभक्त्यर्थविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. विभक्त्यर्थावबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. चतुर्थ्यादिविभक्तीनां मीमांसासम्मतमर्थं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.10	चतुर्थ्यादिविभक्त्यर्थविमर्शः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. चतुर्थीविभक्त्यर्थविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

अन्वितिः २. पञ्चमीविभक्त्यर्थविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

अन्वितिः ३. षष्ठीविभक्त्यर्थविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

अन्वितिः ४. सप्तमीविभक्त्यर्थविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. खण्डदेवः (2015), *भाट्टतन्त्ररहस्यं*, पाण्डिचेरी : फ्रेञ्च इनस्टिट्यूट।
2. म.म.पेरी सूर्यनारायणशास्त्री, *खण्डदेवभावप्रकाशः*, तिरुपतिः : राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्।

द्वितीयवर्षः

गौणपाठ्यक्रमाः

काठिन्यस्तरः 200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1: मीमांसाप्रवेशः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. शास्त्रारम्भकर्तव्यतावबोधनम्।
2. अध्ययनविधेः तात्पर्यावबोधनम्।
3. धर्मस्य लक्षणावगमनम्।
4. सौत्रधर्मलक्षणयोः विरोधपरिहारावबोधनम्।
5. भावनायाः स्वरुपविवेचनम्।
6. वेदस्य लक्षणविभागयोः निरूपणम्।
7. विधेः लक्षणप्रयोजनविभागानां प्रतिपादनम्।
8. अङ्गत्वलक्षणम् एवं तद्ग्राहकप्रमाणानां परिचयप्रदानम्।
9. अङ्गत्वग्राहकप्रणानां प्राबल्यदौर्बल्यप्रतिपादनम्।
10. अङ्गविभागानुचिन्तनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. मीमांसाशास्त्रप्रतिपाद्यधर्मस्य निष्कृष्टं ज्ञानं जायते।
2. धर्मप्रमाणभूतस्य वेदस्यापि परिचयो भविष्यति।
3. शास्त्रारम्भः कर्तव्यो न वा इति निर्णयो भविष्यति।
4. अध्ययनविधेः तात्पर्यं किमिति जास्यामः। धर्मः, सौत्रधर्मलक्षणयोः विरोधपरिहारश्च कथमिति ज्ञास्यते।
5. भावना, भावनाविभागः, भावनायाः अंशत्रयं च ज्ञातं भविष्यति।
6. वेदलक्षणम्, वेदविभागः इत्याद्यंशाः अधिगताः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1	मीमांसाप्रवेशः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. धर्मः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शास्त्रारम्भसूत्रार्थः।
- धर्मलक्षणम्।
- सौत्रधर्मलक्षणयोः विरोधपरिहारः।
- भावना।
- वेदविभागः।

- विधिविभागाः।
- उत्पत्तिविधिलक्षणम्।

अन्वितिः २. विनियोगविधिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विनियोगविधिनिरूपणम्।
- अङ्गत्वलक्षणम्।
- अङ्गताबोधकप्रमाणानि।
- श्रुतिनिरूपणम्।
- श्रुतिलिङ्गयोः प्राबल्यदौर्बल्यनिर्णयः।
- लिङ्गनिरूपणम्।

अन्वितिः ३. अङ्गत्वम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- लिङ्गवाक्ययोः प्राबल्यदौर्बल्यनिर्णयः।
- वाक्यनिरूपणम्।
- वाक्यप्रकरणयोः प्राबल्यदौर्बल्यनिर्णयः।
- प्रकरणनिरूपणम्।
- प्रकरणस्थानयोः प्राबल्यदौर्बल्यनिर्णयः।
- स्थाननिरूपणम्।
- स्थानसमाख्ययोः प्राबल्यदौर्बल्यनिर्णयः।
- समाख्यानिरूपणम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रयोगविधेः स्वरूपचिन्तनम्।
- मन्त्रस्य प्रयोजनवत्वनिर्णयः।
- अपूर्वविध्यादिविधिभेदानां निरूपणम्।
- नामधेयनिमित्तानां चिन्तनम्।
- निषेधानां प्रयोजनवत्वचिन्तनम्।
- अर्थवादस्य लक्षणनिरूपणम्।
- अर्थवादविभागप्रतिपादनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. लौगाक्षिभास्करप्रणीतः *अर्थसंग्रहः।*

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. रामशेवरभिक्षुः, (1982), *अर्थसंग्रहकौमुदी*, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस।
2. पट्टाभिरामशास्त्री, *अर्थालोकः*, वाराणसी : चौखम्बा।
3. श्रीरामः, ए. एस., *अर्थविवृतिः*, तिरुपतिः : श्रीवेङ्कटेशविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2: धर्मप्रमाणविवेकः - १

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. द्वादशलक्षण्यां प्रतिपादितविषयाणाम् अध्यायानुगुणं परिचयप्रदानम्।
2. अध्ययनविधेः तात्पर्यार्थनिरूपणम्।
3. धर्मस्य लक्षणप्रमाणयोः प्रतिपादनम्।
4. शब्दनित्यत्वप्रतिपादनम्।
5. वेदापौरुषेयत्वनिरूपणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. मीमांसाशास्त्रे प्रत्येकस्मिन् अध्याये, पादे च प्रतिपादिताः विषयाः ज्ञाताः भविष्यन्ति।
2. अधिकरणावयाः ज्ञाताः भविष्यन्ति।
3. वेदवाक्यानां तात्पर्यनिर्णयार्थं मीमांसादर्शनस्य अध्ययनं कर्तव्यमिति ज्ञास्यते।
4. धर्मस्य लक्षणं प्रमाणं च ज्ञातं भविष्यति।
5. प्रत्यक्षादिकं धर्मे प्रमाणं न भवतीति ज्ञास्यते।
6. चोदनायाः प्रामाण्यं सेत्स्यति।
7. शब्दस्य नित्यत्वं ज्ञास्यते।
8. वेदः पुरुषेण न रचितः इति ज्ञास्यते।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework):

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2	धर्मप्रमाणविवेकः - १	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. धर्मजिज्ञासा। **श्रेयोऽङ्कः १**

- द्वादशलक्ष्यण्याः अध्यायार्थपादार्थयोः परिचयः।
- अध्ययनविधेः तात्पर्यनिर्णयाय जिज्ञासाधिकरण-अध्ययनम्।
- धर्मलक्षणावगत्यर्थं धर्मलक्षणाधिकरण-विचारः।

अन्वितिः २ **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दार्थसम्बन्धस्य अवगमनार्थं शब्दार्थसम्बन्धनित्यताधिकरण-अध्ययनम्।
- शब्दस्य नित्यत्वानित्यत्वविषयावगत्यर्थं शब्दनित्यताधिकरण-अध्ययनम्।
- वाक्यस्वरूपावगत्यर्थं वाक्याधिकरण-अध्ययनम्।

- वेदः पुरुषकृतः उत अपौरुषेयः इति अवगत्यर्थं वेदापौरुषेयत्वाधिकरण-अध्ययनम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अर्थवादानां प्रमाण्यप्रतिपादनम्।
- विधिवन्निगदानां अर्थवादानां प्रमाण्यप्रकारचिन्तनम्।
- हेतुवन्निगदानां अर्थवादानां प्रमाण्यवर्णनम्।
- मन्त्राणां प्रामाण्यवर्णनम्।
- स्मृतेः प्रामाण्यवर्णनम्।
- श्रुतिविरोधे स्मृतेः अप्रामाण्यवर्णनम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- लोभादिमूलकस्मृत्यप्रामाण्याभिधानम्।
- शिष्टाकोपविचारः।
- आर्यम्लेच्छप्रसिद्धिविमर्शः।
- पिकनेमादिशब्दानाम् अर्थचिन्तनम्।
- कल्पसूत्राणां प्रामाण्याभिधानम्।
- होलाकाद्याचाराणां प्रामाण्यचिन्तनम्

निर्धारितग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः, *जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः*।

सहायकग्रन्थाः (Additional Readings)

1. खण्डदेवः, *भाट्टदीपिका*, एन् एस् अनन्तकृष्णशास्त्री (संपादकः), नवदेहली : श्रीसद्गुरुप्रकाशनम्।

काठिन्यस्तरः 200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.3: धर्मप्रमाणविवेकः - २

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. व्याकरणप्रामाण्यप्रतिपादनम्।
2. लोकवेदयोः पदपदार्थैक्यप्रतिपादनम्।
3. जातिशक्तिप्रतिपादनम्।
4. नामधेयानां प्रामाण्यप्रतिपादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. कस्मिन्नर्थे किं पदं साधु इति ज्ञास्यामः।
2. साधुशब्दप्रयोगे व्याकरणस्य नियामकत्वम्, लोकवेदयोः पदपदार्थैक्यज्ञानम्, जातौ शक्तिश्च भवतीति ज्ञास्यते।
3. नामधेयानां प्रामाण्यमवगम्यते। उद्भित्पदार्थः एवं चित्रापदार्थः कः इति विदितं भविष्यति।
4. तत्प्रख्यन्यायः एवं तद्व्यपदेशन्यायश्च ज्ञातः भविष्यति।
5. वाजपेयाग्नेयबर्हिराज्यप्रोक्षणिनिर्मन्थ्यादिपदार्थाः अवगताः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.3	धर्मप्रमाणविवेकः - २	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. शब्दार्थः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- व्याकरणप्रामाण्यम्।
- लोकवेदयोः पदपदार्थैक्यविमर्शः।
- जातिशक्तिवादश्च।

अन्वितिः२. नामधेयप्रामाण्यम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नामधेयानां प्रामाण्यम्।
- उद्भित्पदनिर्वचनम्।
- चित्रापदार्थनिर्णयः।

अन्वितिः ३. अग्निहोत्रादिपदार्थविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- तत्प्रख्यन्यायः।
- तद्व्यपदेशन्यायः।
- वाजपेयपदार्थचन्तनम्।

अन्वितिः ४. नामधेयापवादः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आग्नेयपदार्थनिर्णयः।
- बर्हिराज्यप्रोक्षणिनिर्मन्थ्यादिपदार्थविमर्शः।

निर्धारितग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः, *जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः*।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

तृतीयवर्षः
गौणपाठ्यक्रमाः

काठिन्यस्तरः 300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1: धर्मप्रमाणविवेकः - ३

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वैश्वदेववैश्वानरादिपदार्थावगमनम्।
2. गौणीगुणभोधकप्रमाणपुरस्सरं गौणीवृत्तेः प्रतिपादनम्।
3. धर्मप्रमाणयोः वाक्यशेषसामर्थ्ययोः प्रतिपादनम्।
4. भावनायाः, अपूर्वस्य, गुणकर्मणः, प्रधानकर्मणः, ब्राह्मणानां लक्षणस्य, मन्त्रलक्षणस्य, मन्त्रावान्तरभेदानां लक्षणस्य, एकवाक्यत्ववाक्यभेदानुषङ्गव्यवायानां च अवबोधनम्।

अधिगमस्यपरिणामाः (Learning Outcomes): अस्यपाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. वैश्वदेववैश्वानरादिपदार्थाः विदिताः भविष्यन्ति।
2. गौणीगुणभोधकप्रमाणपुरस्सरं गौणीवृत्तेः ज्ञानं भविष्यति।
3. वाक्यशेषसामर्थ्ययोः धर्मप्रमाणयोः ज्ञानं भविष्यति।
4. भावना, अपूर्वम्, गुणकर्म, प्रधानकर्म, ब्राह्मणानां लक्षणम्, मन्त्रस्य लक्षणम्, मन्त्रभेदानां च लक्षणम्, एकवाक्यत्ववाक्यभेदानुषङ्गव्यवायाः ज्ञाताः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1	धर्मप्रमाणविवेकः - ३	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. गौणी वृत्तिः **श्रेयोऽङ्कः १**

- वैश्वदेववैश्वानरादिपदार्थनिर्णयः।
- गौणीवृत्तेः परिज्ञानम्।
- तत्सिद्धिपेटिका।

अन्वितिः २. भावनाविमर्शः **श्रेयोऽङ्कः १**

- वाक्यशेषः, सामर्थ्यम् इति धर्मप्रमाणयोः चिन्तनम्।
- भावार्थः।
- अपूर्वम्।
- कर्मद्वैविध्यम्।

- सम्मार्गाधिकरणचिन्तनम्।

अन्वितिः ३. विधिमन्त्रविमर्शः **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्तोत्रशस्त्रयोः परामर्शः।
- मन्त्रलक्षणम्।
- ब्राह्मणलक्षणम्।
- ऊहादीनाम् अमन्त्रत्वम्।
- ऋग्लक्षणम्, सामलक्षणं च।

अन्वितिः ४. यजुर्लक्षणम् **श्रेयोऽङ्कः १**

- यजुर्लक्षणम्।
- निगदविवेकः।
- एकवाक्यत्वम्।
- वाक्यभेदः।
- अनुषङ्गः।

निर्धारितग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः, *जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः*।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2: कर्मभेदविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. कर्मभेदबोधकानां शब्दान्तरादीनां प्रामाणानां प्रतिपादनम्।
2. उपांशुयाजारेवत्यादिवाक्यार्थावबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. शब्दान्तरात्, अभ्यासात्, संख्यायाः, संज्ञायाः, गुणात् च कर्मभेदः कथमिति ज्ञास्यते।
2. उपांशुयाजाघाराग्निहोत्रपशुसोमगुणशेषेन्द्रियकामवाक्यादीनां ज्ञानं भविष्यति।
3. रेवतीसौभररथन्तरादीनां ज्ञानं भविष्यति।
4. आधानदाक्षायणयज्ञेषालम्भवत्सालम्भचरूपधानपात्नीवतांश्वदाभ्यचयनप्रकरणान्तरफलसंस्कार्यता-प्रकरणान्तरप्रत्युदाहरणाग्नेयद्विरुक्तिः इत्येतेषां ज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2	कर्मभेदविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. शब्दान्तरम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शब्दान्तरात् कर्मभेदविवेकः।
- अभ्यासस्य कर्मभेदबोधकत्वम्।
- विद्वद्वाक्यविमर्शः।

अन्वितिः २. उपांशुयाजादिवाक्यार्थविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- उपांशुयाजविवेकः।
- आघाराग्निहोत्रम्।
- पशुसोमविचारः।
- संख्यासंज्ञागुणेभ्यः कर्मभेदः।
- गुणशेषविचारः।
- इन्द्रियकामाधिकरणविवेचनम्।

अन्वितिः ३. रेवत्यादिवाक्यार्थविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रेवत्यादिवाक्यार्थविचारः।
- सौभरवाक्यार्थः।
- रथन्तरसामविचारः।

अन्वितिः ४. अवेष्ट्यादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आधानम्।
- दाक्षायणयज्ञविचारः।
- ईषालम्भः वत्सालम्भः चरूपधानं पात्नीवतम् अंश्वदाभ्यविचारः।
- चयनं प्रकरणान्तरं फलसंस्कार्यता प्रकरणान्तरप्रत्युदाहरणम्।
- आग्नेयद्विरुक्तिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः - *जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः।*

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3: अङ्गत्वविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. यावज्जीवादिवाक्यार्थावबोधनम्।
2. शाखान्तरप्रमाणेन कर्मभेदः कथमिति प्रतिपादनम्।
3. शेषत्वविचारनिरूपणम्।
4. अरुणादिवाक्यार्थावबोधनम्।
5. लिङ्गादीनां प्रमाणानां प्रतिपादनम्।
6. उपक्रमादिविचारप्रतिपादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. यावज्जीवविचारः, शाखान्तरं, शेषलक्षणं, बादरिमतं, तेषामर्थता, स्फ्यकपालविचारः इत्येतेषां ज्ञानं भविष्यति।
2. अरुणाग्रहैकत्वादिन्यायानां ज्ञानं भविष्यति।
3. लिङ्गादिप्रमाणैः अङ्गत्वबोधः भविष्यति।
4. उपक्रमादिन्यायानां ज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3	अङ्गत्वविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. यावज्जीवादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- यावज्जीवविचारः।
- शाखान्तरविवेकः।
- शेषलक्षणम्।
- तेषामर्थताधिकरणविचारः।
- स्फयकपालवेचारः।

अन्वितिः २. अरुणादिवाक्यार्थविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अरुणावाक्यार्थविचारः।
- ग्रहैकत्वाधिकरणविवेकः।
- चमसविचारः।
- आनर्थक्यतदङ्गताविवेकः।

- अभिक्रमणम्, उपवीतम्, वारणविचारः।
- वार्त्रघ्न्यं, हस्तावनेजनं, चतुर्धाकरणम्।

अन्वितिः ३. लिङ्गादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- लिङ्गस्य मुख्यार्थे विनियोगः।
- ऐन्द्यधिकरणविचारः।
- हविष्कृदाह्वानम्, उत्थानवाग्विसर्गः, सूक्तवाकः, लिङ्गक्रमः, आग्नेय्यविचारः च।

अन्वितिः ४. उपक्रमादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- उपक्रमप्राबल्यम्।
- गुणमुख्यव्यतिक्रमविचारः।
- प्रकरणम्, क्रमः, समाख्या, प्रमाणानां बलाबलादिविचारः च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 300-399	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.4: अङ्गत्वविवेकः - २

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अहीनादीनां स्वरूपप्रतिपादनम्।
2. निवीतोपवीतादीनां प्रतिपादनम्।
3. कर्त्रत्वादिनिरूपणम्।
4. उपांशुयाजादीनामवबोधनम्।
5. आधानादिविचारनिरूपणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. अहीनाधिकरणन्यायादीनां ज्ञानं भविष्यति।
2. निवीतोपवीतविधीनां ज्ञानं भविष्यति।
3. नानृतं वदेदित्यादिवाक्यानां तात्पर्यार्थनिर्णयः भविष्यति।
4. अध्वर्युगतसंख्यादिकं विशदतया ज्ञातं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.4	अङ्गत्वविवेकः - २	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. अहीनादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अहीनविचारः।
- प्रतिपदविचारः।
- जाघन्यम्, सन्तर्दनम्, प्रवर्ग्यः, पौष्णपेषणम्, चरावेव पौष्णपेषणम्, एकदैवत्ये पौष्णपेषणम् इत्यादिविचारः।
- निवीतम्, उपवीतम्, उपवीतविधिः, उदक्त्वम्, उपरिधारणम्, दिग्विभागः, परुषिदितम् इत्येतेषां विवेकः।
- कर्त्रता, जञ्जभ्यमानम्, अवगोरणम्, मलवद्वाससा संवादः।
- हिरण्यधारणम्, जयादिहोमः, अश्वप्रतिग्रहेष्टिः, पानव्यापदम्, सोमेन्द्रचरोर्याजमानता, सर्वप्रदानता, शेषकार्यकर्तव्यता, पुरोडाशविभागः।
- मलवद्वाससा संवादः।
- हिरण्यधारणम्।
- जयादिहोमः।

- अश्वप्रतिग्रहेष्टिः।
- पानव्यापदम्।
- सोमेन्द्रचरोर्याजमानता।
- सर्वप्रदानता।
- शेषकार्यकर्तव्यता।
- स्विष्टकृति कृत्वाचिन्ता।
- पुरोडाशविभागः।

अन्वितिः २. उपांशुयाजादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- उपांशुयाजे शेषकर्म।
- साकंप्रस्थायीये शेषकार्यम्।
- सौत्रामणिः, सर्वपृष्ठेष्टिः, ऐन्द्रवायवे द्विर्भक्षणविचारः।
- सोमे शेषभक्षणविचारः।
- वषट्कर्तुः प्रथमभक्षणम्म्।
- भक्षणविवेकः।
- फलचमसविचारः।
- विप्राणामेव राजन्यचमसानुप्रसर्पणम्।
- पर्णता, साप्तदश्यविचारः।
- आधानपवमानेष्ट्योः विचारः।
- वषट्कर्तुः प्रथमभक्षणम्।
- भक्षस्यानुज्ञापूर्वकत्वम्।
- वैदिकवाक्येन प्रतिवचनम्।
- एकपात्राणामनुशासनम्।
- स्वयं यष्टुभक्षाधिकरणम्।
- फलचमसविचारः।
- विप्राणामेवराजन्यचमसानुप्रसर्पणम्।
- पर्णता,साप्तदश्यविचारः।
- आधानपवमानेष्ट्योः विचारः।

अन्वितिः ३. आधानादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आधानस्य सर्वार्थता।
- पवमानेष्टिः।
- पशुधर्माणामग्नीषोमीयार्थता।
- शाखाहरणादीनामुभयदेशार्थता।
- सादनादीनां सवनत्रयार्थता।
- रशनात्रिवृत्त्वादीनां सर्वपश्वर्थता।
- अंश्वदभ्ययोर्ग्रहधर्मवत्त्वविचारः।
- चित्रिण्यादीनामिष्टकाधर्मवत्त्वम्।
- अभिषवादीनां सोममात्रता।
- प्रतिनिधिविचारः।
- अभिमर्शनमन्त्रस्याङ्गप्रधानार्थता।
- दीक्षादक्षिणयोः प्रधानार्थता।
- सामिधेनीनां हविर्धानाङ्गत्वम्, ऋत्विजां संख्याविशेषनियमः।

अन्वितिः ४. आध्वर्यवादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चमसाध्वर्यूणां पृथक्त्वचिन्तनम्।

- चमसाध्वर्यूणां बहुत्वम्।
- चमसाध्वयूणां दशसंख्यानियमः।
- शमितुरपृथक्त्वम्।
- अध्वर्य्यादीनां कर्तव्यताविवेकः।
- प्रेषानुवचनम्।
- चमसहोमेऽध्वर्युकर्तृता।
- श्येनवाजपेयययोरनेककर्तृकत्वविचारः।
- क्रयस्य स्वामिकर्मता, वपनादिसंस्काराणां याजमानता, तपसो याजमानता।
- लोहितोष्णीषविचारः।
- गुणकामानां याजमानता, आयुरादिमन्त्राणां याजमानता, द्वयाम्नातस्योभयप्रयोज्यता।
- अभिज्ञस्य वाचयितृत्वम्, द्वादशद्वन्द्वानमाध्वर्यवत्वं, होतुराध्वर्यवकरणमंत्रानुष्ठातृत्वम्।
- प्रेषप्रैषार्थयोः भिन्नकर्तृकत्वं, प्रेषमंत्राणामाध्वयंवत्वम्।
- करणमंत्रफलस्य याजमानता, करणमन्त्रेषु कर्मार्थफलस्य ऋत्विग्धर्मता, भद्रमंत्रस्योभयगामिता, द्रव्यसंस्कारस्यांगप्रधानार्थता।
- प्राकृतपुरोडाशादीनां निधानां, काम्येष्पांशुत्वस्य प्रधानार्थताधिकरणं, श्येनांगविचारः, सर्वश्येनांगानां नवनीताज्यकत्वं, तरसमयविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः - जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.5: क्रत्वर्थपुरुषार्थविवेकः - २

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. क्रत्वर्थपुरुषार्थविचाराणां निरूपणम्।
2. तदङ्गतया लिप्सा, प्रजापतिव्रतं, यज्ञायुधादीनाम् अध्ययनम्।
3. पर्णमय्यादीनां न्यायानां ज्ञानसम्पादनम्।
4. श्रुत्यादीनां क्रमप्रतिपादनम्।
5. प्रयाजेकादशत्वादिविचारावबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. कः पुरुषार्थः, कः क्रत्वर्थः इति ज्ञानं भविष्यति।
2. पर्णमयीन्यायः, संयोगपृथक्त्वन्यायः इत्यादिन्यायाः ज्ञास्यन्ते।
3. केन क्रमेण अनुष्ठानं कार्यमिति ज्ञास्यते।
4. आगन्तुकानां कुत्र निवेशः इति ज्ञास्यते।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.5	क्रत्वर्थपुरुषार्थविवेकः - २	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. क्रत्वर्थपुरुषार्थविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- क्रत्वर्थपुरुषार्थजिज्ञासा।
- प्रजापतिव्रतविचारः।
- यज्ञायुधविवेकः।
- पश्वेकत्व,पशुलिङ्गविवक्षितत्वविवेकः।
- आश्रयिकर्म।
- प्रयुक्तिविचारप्रतिज्ञा।
- दध्यानयनस्यामिक्षाप्रयुक्तता।
- पदकर्म, तुषोपवापः, लोहितनिरसनम्, पुरोडाशस्य स्विष्टकृदप्रयुक्तत्वम्।
- प्रयाजशेषाभिधारणचिन्तनम्।

- समानयनस्य आज्यधर्मप्रयोजकता, जौहवोपभृतयोः क्रमेणोभयार्थता, अष्टसंख्यानियमनम्।
- स्वरोः छेदनाद्यप्रयोजकता, शाखाहरणम्, छेदनस्य शाखाप्रयुक्तता, शाखाप्रहरणस्य प्रतिपत्तिकर्मता।
- निनयनस्य प्रतिपत्तिकर्मता, दण्डदानस्यार्थकर्मता, प्राशनस्य प्रतिपत्तिकर्मता, अवभृथगमनस्य प्रतिपत्तिकर्मता।
- कर्तृदेशकालविधिविचारः।
- द्रव्यसंस्काराणांनियमार्थता, अवघातादीनां नियमार्थता।
- अहीनलक्षणम्।
- आतिथ्याबर्हिन्यायविवेकः।

अन्वितिः २. पर्णमय्यादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पर्णमयीन्यायः।
- संयोगपृथक्त्वविचारः।
- पयोव्रतविवेकः।
- विश्वजिन्न्यायविचारः।
- रात्रिसत्रविवेकः।
- काम्यानां श्रुतफलर्थता।
- दर्शपूर्णमासादीनां सर्वकामार्थता, दर्शपूर्णमासादीनां प्रतिफलपृथगनुष्ठानता।
- योगासिद्धिन्यायः।
- अनुयाजानामाग्निमारुतोवंकालता।
- सोमादीनां दर्शपूर्णमासोत्तरकालता।
- जातेष्टिविचारः।
- विदेवनादीनां राजसूयाङ्गत्वम्, विदेवनादेः कृत्स्नराजसूयाङ्गत्वम्।
- आमनहोमः, दधिग्रहस्य नित्यत्वम्।
- वैश्वानरस्य नैमित्तिकत्वम्।
- पिण्डपितृयज्ञविचारः।
- रशनायाः यूपाङ्गता, स्वरोः यूपाङ्गता, आघारादीनामङ्गता, ज्योतिष्टोमे दीक्षणीयादेः अङ्गता।

अन्वितिः ३. श्रुतिक्रमादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्रुतिक्रमः।
- अर्थक्रमः।
- प्रयाजानुमत्रणमन्त्रेष्वनियमविवेकः।
- पाठक्रमः।
- प्रवृत्तिक्रमः।
- स्थानक्रमः।
- मुख्यक्रमः।
- पाठक्रमप्राबल्यं, मंत्रपाठप्राबल्यं, प्रयोगवचनाच्चोदकस्य प्राबल्यम्।
- विकृतीष्टीनां सद्यस्कालता।
- तदाद्युत्कर्षतदन्तापकर्षन्यायः।
- प्रवृत्त्या प्रोक्षणादीनां सौमिकपूर्वभाविता।
- पदार्थानुसमयः।
- मुष्टिकपालोपधानम्, अवदानस्य प्रदानान्तनुसमयः, अंजनादेः परिव्याणान्तानुसमयः, दैवतावदानेषु पदार्थानुसमयः।
- नानाबीजेष्टिविचारः।
- यजमानसंस्काराणां रुक्मप्रतिमोचनपूर्वभावित्वम्।

अन्वितिः ४. प्रयाजेकादशत्वादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रयाजेकादशत्वस्य सर्वसम्पाद्यत्वम्।
- स्वस्थानविवृद्धिविचारः।
- आगन्तूनाम् अन्तेनिवेशः।
- ग्रहेष्टकादीनां क्रत्वग्निशेषत्वम्।
- चित्रिण्यादीनां मध्यमचितावुपधानाधिकरणम्, लोकंपृणातः पूर्वं चित्रिण्यादीनामुपधानम्, इष्टिसंस्कृतेऽग्नावग्निहोत्रानुष्ठानम्।
- दीक्षायाः इष्टिसिद्धता।
- काम्यानामनियमेनानुष्ठानम्, यज्ञानामग्निष्टोमपूर्वकत्वम्, ज्यौतिष्टोमविकाराणामग्निष्टोमपूर्वकत्वम्, एकानेकस्तोमानामग्निष्टोमपूर्वकत्वम्।
- पाठक्रमात् श्रुत्यर्थयोः प्राबल्यम्, मुख्यक्रमेणाग्नेयस्य पूर्वमवदानानुष्ठानम्, इष्टिसोमयोः पौवापर्यनियमः।

- ब्राह्मणस्यापीष्टिसोमयोः पौर्वापर्यानियमाः, उपांशुयाजाज्यस्य सोमादनुत्कर्षः।
- विकृतीष्टीनां सद्यस्कालता, सोमात्सान्नाय्यविराणामुत्कर्षः, सोमविकाराणां दर्शपूर्णमासात्प्रागकर्तव्यत्वम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः, *जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः।*

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.6: अधिकारविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. कर्माधिकारप्रतिपादनम्।
2. प्रतिनिधिनिरूपणम्।
3. अभ्युदयेष्ट्यादिविचारप्रतिपादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. नित्यनैमित्तिककाम्यकर्मसु अधिकारज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.6	अधिकारविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. कर्मसु अधिकारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अधिकारविचारः।
- रथकारन्यायः
- सत्रविचारः।
- प्रतिनिधिविचारः।

अन्वितिः २. हविषां विचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अवत्तहविषः नाशविचारः।
- शेषभक्षणविचारः।
- भेदनहोमादिविचारः।
- शाखाप्रहरणविचारः।

अन्वितिः ३. अभ्युदयेष्ट्यादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अभ्युदयेष्टिः।
- भेदनहोमः।
- अपच्छेदपेटिका।

- सत्रविचारः।
- विश्वजित्पेटिका।
- अध्वरकल्पादिषु त्रैवर्णिकाधिकारविचारः।

अन्वितिः ४. विश्वजद्विचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विश्वजिति दक्षिणाविचारः।
- सहस्रसंवत्सरविचारः।
- श्रौतस्मार्तकर्मणामुदगयनादिकालनियमनम्।
- पयोव्रतादीनां नित्यता।
- पशुशब्दस्य छागपरत्वम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः, *जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः।*

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.7: अतिदेशविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. सामान्यरूपेण विशेषरूपेण च अतिदेशावबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. अतिदेशलक्षणं तद्भेदाश्च ज्ञास्यन्ते।
2. विशेषातिदेशज्ञानं भविष्यति।
3. नामातिदेशः, वचनातिदेशः, चोदनालिङ्गातिदेशः ज्ञास्यते।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.7	अतिदेशविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रयाजादीनाम् अपूर्वप्रयुक्तविचारः।
- रथन्तरशब्दविचारः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रणयनविचारः
- ऐकाहिकतिकर्तव्यताविचारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- विशेषातिदेशविचारादिः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- द्वादशाहिकविचारादिः।
- दर्विहोमविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः, *जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः।*

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.8: ऊहविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. ऊहावबोधनम्।
2. अतिदेशोहयोः भेदनिरूपणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. ऊहस्य परिनिष्ठितं ज्ञानं भविष्यति।
2. ऊहभेदाः सुललिततया ज्ञताः भविष्यन्ति।
3. तल्लक्ष्याणि च ज्ञास्यन्ते।
4. अतिदेशात् ऊहस्य वैलक्ष्यण्यं ज्ञातुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.8	ऊहविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ऊहः।
- ऊहभेदादिः।
- धर्माणाम् अपूर्वप्रयुक्तत्वम्।
- देवताविग्रहविचारः।
- आरम्भणीयेष्टिविचारः।
- प्रोक्षणादीनां धर्माणामपूर्वप्रयुक्तत्वविचारः।
- विग्रहादिपञ्चकनिराकरणम्।
- धर्माणां परमापूर्वावान्तरापूर्वप्रयुक्तत्त्वविचाराः।
- विकर्षणप्रोक्षणयोः सकृदनुष्ठानम्।
- पत्नीसंयाजसंस्थाधिकरणम्।
- सामिधेनीषु त्रिरभ्यासस्य उद्देश्यतावच्छेदकम्, आरम्भणीयेष्टिविचारः, निर्वापमन्त्रे सावित्रादिपदानामनूहविचारः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ऊहग्रन्थस्य पौरुषेयत्वनिरूपणम्।
- साम्नाम् ऋक्संस्कारकताधिकरणम्।
- तृचगानविचाराः।
- प्रगाथाधिकरणम्।
- गीतिसम्पादकाक्षरविकारादीनां विकल्पाधिकरणम्।
- प्रगीतेनैव मन्त्रेण स्तुत्यादिकमिति विचारः।
- याज्यादिस्वरविचारः, साम्नि वर्णविकारस्थानव्यवस्था, स्तोभविचारः।
- संस्कारोहविचाराः।
- बृहद्रथन्तरयोः धर्मव्यवस्थाविचारः।
- सौर्यादिषु पार्वणहोमाद्यननुष्ठानविचारः, समिदादीनां यागनामधेयत्वनिष्कर्षः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- विकृतौ अग्निव्रीह्यादिपदानाम् ऊहविचाराः।
- लौकिके यूपस्पर्श प्रायश्चित्ताधिकरणम्।
- पाशाधिकरणन्यायः।
- पत्नीं सन्नह्य इति मन्त्रे ऊहविचारः।
- प्रास्मा अग्निमिति मन्त्रे अनूहविचारः।
- प्रतिनिधेरूहानूहविचारः।
- द्विपश्वादिपशुविकृतौ बहुदैवत्ये च पशौ ऊहविचारः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ऊहविशेषविचारः।
- अध्रिगुप्रैषे षड्विंशतिरस्य वङ्क्रय इत्यत्र उरूकादिशब्दार्थविचारः।
- अग्निनाशे प्रायश्चित्तविचारः।
- दर्शार्थस्य उद्धरणस्य अमन्त्रकत्वविचारः।
- दधिश्रृतयोः प्रदेयधर्मानुष्ठानाननुष्ठानविचारः।
- ईशानाय परस्वत इत्यत्र यागान्तरविधानविचारः।
- आज्येन शेषं संस्थापयति इत्यनेन कर्मान्तरविधानविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः, *जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः।*

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

चतुर्थवर्षः
गौणपाठ्यक्रमाः

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.1: बाधविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. प्राप्ताप्राप्तबाधनिरूपणम्।
2. सपरिकरं बाधनिरूपणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. प्राप्ताप्राप्तबाधं विवेचयितुं समर्थो भविष्यति।
2. बाधलक्षणं तद्भेदांश्च सम्यक् ज्ञास्यति।
3. चर्वादिशब्दार्थं निर्णेतुं समर्थ्याः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.1	बाधविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- बाधलक्षणपरिष्कारः।
- बाधभेदाः।
- कृष्णलेष्ववहननबाधविचारः।
- विष्ण्वावाहनबाधः, खलेवाल्यां आरम्भणीयाबाधविचारः च।
- यूपाहुतिस्थाण्वाहुतिबाधः।
- उत्तमप्रयाजादीनाम् आरादुपकारकतासंस्कारकर्मताविचारः।
- चरुशब्दस्यार्थनिर्णयः तत्फलञ्च।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कृष्णलेष्ट्यनुष्ठानविचारः।
- दक्षिणाविचारः।
- भक्षस्य प्रतिपत्त्यर्थताविचारः।
- सत्रे ऋत्विग्वरणादेरभावविवेकः।
- पृष्ठशमनीयकर्तृत्वविचारः।

- द्वेष्यदानस्य अदृष्टार्थता।
- अस्थियज्ञविचारः।
- सर्वस्वारयागविचारः।
- सत्रे अदृष्टार्थदानस्य कर्तव्यताविचारः।
- पवमानेष्टौ निर्वापानुष्ठानविचारः।
- वाजपेये मुष्टिलोपन्यायः।
- धेन्वादिशब्दानामर्थनिर्णयः।
- वायव्यं श्वेतमिति अजस्य ग्रहणम्, खलेवाल्यामङ्गानुष्ठानविचारः, महापितृयज्ञे धानासु अवघातविचारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- पश्चादौ प्रयाजादिषु गुणमात्रविधिविचारः।
- हिरण्यगर्भमन्त्रस्य उत्तराघारगुणत्वविचारः।
- अग्निचयने दीक्षाहुतीनां समुच्चयविचारः।
- पुनराधाने आधानदक्षिणानां निवृत्तिविवेकः।
- आग्रयणेवासोवत्सयोः प्राकृतदक्षिणाबाधकत्वस्य, तत्र प्राकृतधर्मानुष्ठानस्य च विचारः।
- ज्योतिष्टोमे दक्षिणाविचारः।
- साद्यस्क्रे सोमक्रयसाधनविचारः।
- विकृतिषु प्राकृतदक्षिणाबाधविचारः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- नक्षत्रेष्टौ अङ्गानां समुच्चयविचारः।
- शरकुशन्यायः।
- बृहस्पतिसवे ग्रहाणां समुच्चयविचारः।
- वाजपेयादिषु समुच्चयविचारः।
- विकृतिषु प्राकृतसाम्नां बाधाबाधविचारः।
- यागादौ विधिगतशब्देनैव देवताद्यभिधानविचारः।
- अनूयाजेषु स्विष्टकृद्यागस्य संस्कारकर्मताविचारः।
- याज्यापुरोनुवाक्ययोः दृष्टार्थता।
- मनोतामन्त्रस्य विकृतौ अनूहविचारः।
- वैश्यस्तोमे कण्वरथन्तरस्य स्वयोनौ गानविचारः।

- अग्निष्टुति स्तुतशस्त्रयोः अविकारविचारः।
- पशौ आवाहनादिषु आज्यपदानूहविवेकः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः, *जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः।*

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.2: बाधापवादविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. बाधापवादनिरूपणम्।
2. विध्यन्तानुष्ठानावगमनम्।
3. साम्नाम् आगमप्रतिपादनम्।
4. सामिधेनीषु संख्यापूर्तिबोधनम्।
5. तृचे गानविचारावूमनम्।
6. निषेधपर्युदासयोः भेदावबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. बाधस्य अपवादान् ज्ञातुं शक्ष्यन्ति।
2. सामिधेनीषु संख्यापूर्तिं ज्ञातुं प्रभविष्यन्ति।
3. निषेधपर्युदासयोः भेदं निरूपयिष्यन्ति।
4. सत्राहीनयोः वैलक्षण्यं ज्ञास्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.2	बाधापवादविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- एकदेशग्रहणे प्राथमिकानामेव ग्रहणविचारः।
- एकत्रिके तृचे गानविचारः।
- द्विरात्रादिषु दशरात्रस्य विध्यन्तानुष्ठानविचारः।
- आधूननवपनार्थमन्त्राणाम् उपादाननियमः अस्ति नवेति विचारः।
- विवृद्धस्तोमके अप्राकृतानां साम्नामागमविचारः।
- सामिधेनीषु संख्यापूर्तिविचारः।
- षोडशिनः प्राकृतत्वादिविचारः।
- 'यदि जगत्सामा आग्रयणाग्रान्' इति वाक्यार्थविचारः।
- गोसवादौ उपवत्यग्रवत्योः समुच्चयः।

- ऐन्द्रवायवादिषु त्र्यनीकासमूढव्यूढद्वादशाहादिविचारः प्रतिकर्षविचारः च।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- रथन्तरादिसाम्नां तृचे गानविचारः।
- 'स्वर्दृशं प्रति वीक्षेत' इति वाक्यार्थविचारः।
- गवामयने पृठ्यषडहे बृहद्रथन्तरयोः विभागविचारः।
- प्रायणीयोदयनीययोः ऐकादशिनविभागविचारः।
- सर्वपृष्ठे देशविशेषव्यवस्थाविचारः।
- वैरूपवैराजसाम्नोः पृष्ठकार्ये निवेशविचारः।
- त्रिवृति स्तोमगतसंख्याविकारविचारः।
- उभयसाम्नि बृहद्रथन्तरयोः समुच्चयविचारः।
- मध्वशनघृताशनयोः अनुष्ठानविचारः।
- मानसस्य द्वादशाहाङ्गताविचारः।
- सत्रस्वरूपविचारः।
- सत्राहीनयोः विवेकः।
- पौण्डरीके दक्षिणाविचारः।
- मानवीषु सामिधेनीत्वविचारः।
- वाससि मानोपावहरणयोः अनुष्ठानविचारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- पशुयागे प्रत्यङ्ग हविष्ट्वम् ज्योतिष्टोमे अनिज्याशेषैः त्र्यङ्गः स्विष्टकृद्विचारः।
- अध्यूध्न्याः इडाविकारताविचारः।
- वनिष्ठोः भक्षविकारता।
- मैत्रावरुणादीनां शेषभक्षविचारः।
- गृहमेधीयाज्यभागन्यायः।
- प्रायणीयातिथ्ययोः, उपसदामपूर्वार्थताविचारः।
- अवभृथस्य अपूर्वताविचारः।
- वाजपेयादौ यूपादीनां खादिरत्वादिविचारः।
- काम्येष्टिषु प्राकृतद्रव्यदैवतस्य निवृत्तिविचारः।
- सोमापौष्णपशौ खादिरयूपस्य निवृत्तिविचारः।

- ब्रह्मवर्चसकामैः व्रीहिभिरेव यागविचारः।
- पञ्चावदानतायाः सर्वाङ्गसाधारण्यविचारः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- नार्षेयमित्यादौ निषेधस्य पर्युदासरूपता।
- 'न तौ पशौ करोति, न सोमे इत्यादौ निषेधस्य अर्थवादताविचारः।
- नातिरात्रे षोडशिनमित्यत्र विकल्पविचारः।
- 'जर्तिल यवाग्वा' इत्यादौ अर्थवादत्वविचारः।
- आधाने उपवादे विकल्पविचारः।
- दीक्षितदानादिनिषेधस्य पर्युदासताविवेकः।
- पदादिभिः आहवनीयादेः बाधविचारः।
- वैमृधादिषु साप्तदश्यविधेः उपसंहारार्थता।
- प्रदानेषु स्वाहाकारनियमः।
- अग्न्यतिग्राह्यस्य विकृतावुपदेशः।
- चतुरवत्तोपपत्तिविचारः।
- दर्शपूर्णमासयोः आग्नेयैन्द्राग्नयोरनुवादता. उपांशुयाजद्रव्यविचारः।
- उपांशुयाजस्य देवताविचारः कालविचारश्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः, *जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः।*

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.3: अनुष्ठानविवेकः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. प्रयोगविधिबोधितानुष्ठाने तन्त्रप्रसङ्गयोः निरूपणम्।
2. समुदितानामेव आग्नेयादीनां फलसम्बन्धनिरूपणम्।
3. कपिञ्चलाधिकरणादिस्वरूपप्रतिपादनम्।
4. भूयोनुग्रहन्यायनिरूपणम्।
5. आर्त्विज्यादिप्रतिपादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनानन्तरं छात्राः :-

1. तन्त्रप्रसङ्गयोः भेदं ज्ञातुं शक्ष्यन्ति।
2. अङ्गानां कुत्र सकृदनुष्ठानं, कुत्र आवृत्त्या अनुष्ठानमिति ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
3. कपिञ्जलाधिकरणन्यायादीन् लोके शास्त्रान्तरे च सञ्चारयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्क-प्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रम-कूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/ Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.3	अनुष्ठानविवेकः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रयाजादीनां तन्त्रानुष्ठानम्।
- कपिञ्जलाधिकरणन्यायः।
- उत्तरा दोहयतीति वाक्यार्थविचारः।
- आधारादीनां तन्त्रानुष्ठानविचारः।
- आग्नेयकृष्णग्रीवयोः पृथगनुष्ठानम्।
- आग्नेयादीनां प्रधानानां तन्त्रानुष्ठानविचारः।
- दर्शपूर्णमासेष्टिप्रभृतिषु अङ्गानां तन्त्रेण अभ्यासेन वा अनुष्ठानस्य विचारः।
- वाजपेये ब्रह्मसामकाले आलम्भोत्कर्षविचारः।
- पञ्चशारदीये आलम्भविचारः।
- दशपेयाभिषेचनीययोः पृथगनुष्ठानम्।
- चातुर्मास्येषु अवभृथस्यार्थकर्मता।

- प्रायणीयनिष्कासे उदयनीयनिर्वापस्य संस्कारकर्मताविचारः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- वेद्याद्यङ्गानामन्यकालकर्तव्यताविचारः।
- आधानस्य तन्त्रेणानुष्ठानम्।
- यूपादितन्त्रताविचारः।
- अहर्गणे कृष्णविषाणाप्रासनस्य अन्त्याहनियमविचारः।
- नानाबीजादिषु वाग्विसर्गस्य कालनियमविचारः।
- चयने अग्निविमोकस्य मतभेदेन व्यवस्थाविचारः।
- सुब्रह्मण्याह्वानस्य तन्त्रत्वभिन्नत्वविचारः।
- देशकर्तृपात्रादिनियमानियमविचारः।
- वाजपेये प्राजापत्यप्रचारकालः।
- सवनीयपुरोडाशे देवतोत्कर्षविचारः।
- राजसूयादिषु दक्षिणाद्यङ्गानां भेदाभेदविचारः।
- पवमानेष्ट्यङ्गानां भेदाभेदी।
- द्वादशाहे दीक्षादीनां प्रत्येकं द्वादशता।
- द्वादशाहे सवनीयादीनां भेदाभेदविचारः।
- समानदेवताकपशुषु अङ्गानां भेदाभेदविचारः।
- अश्वप्रतिग्रहेष्ट्यां कपालभेदः अवहननादौ मन्त्रावृत्तिः अस्ति नवेति विचारः च।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- दार्शिकवेदेरकरणम्।
- सोमे ऐष्टिकहविषां दार्शिकपात्रैरनुष्ठानम्।
- शामित्रे पशुपुरोडाशश्रपणाभावः, मासाग्निहोत्रे श्रपणार्थाग्निविचारः।
- ज्योतिष्टोमे हविर्धानभिन्नात् औषधनिर्वापः।
- प्रायणीयादिषु पृथग्जागरणम्।
- विहारभेदेन मन्त्रभेदविचारः।
- सोमे दीक्षणीयादिषु ऐष्टिकानाम् अन्वाधानादिपदार्थानामनुष्ठानाननुष्ठानविचारः।
- आतिथ्यायां बर्हिषः धर्माणामनुष्ठानविचारः।
- विहाराग्नेः वैदिककर्मार्थता।

- सवनीयपशौ पशुपुरोडाशस्य कर्तव्यताविचारः।
- हविष्कृदाह्वानानुष्ठानविचारः।
- दर्शतन्त्रेण निशीष्टिप्रयोगः, विकृतिषु आरम्भणीयेष्टिविचारः।
- भूयोऽनुग्रहन्यायः, मुख्यानुग्रहन्यायः, अङ्गगुणविरोधन्यायः च।
- परिधौ यूपधर्मानुष्ठानविचारः।
- आग्रयणे प्रसूनबर्हिषामेव ग्रहणविचारः।
- तन्त्रिप्रसङ्गिविचारः

अन्विति: ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अष्टरात्रे वत्सत्वगहतवाससोः समुच्चयविचारः।
- अनुनिर्वाप्येषु पुरोडाशतन्त्रम्।
- भिन्नोपकारजनकानाम् एकप्रयोजनानां च गुणानां विकल्पसमुच्चयविचारः।
- प्रायश्चित्तविकल्पसमुच्चयविचारः।
- कर्मणि मन्त्रोच्चारणस्वरविचारः।
- मन्त्रपाठानन्तरमेव पदार्थानुष्ठानविचारः।
- कर्मसन्निपातनियमविचारः।
- विविधानामङ्गानां विकल्पसमुच्चयविचारः।
- चयने काम्याग्निना नित्यस्योख्यस्य बाधविचारः।
- काम्याग्नेः आहवनीयत्वाभावस्य तद्धर्माणां च विचारः।
- शुक्रस्पर्शनादीनां कर्तृनियमविचारः।
- अञ्जनादिसंस्काराणां सर्वगामित्वविचारः।
- सत्रे याजमानत्वादात्विज्यस्य प्राबल्यम्, ब्राह्मणस्यैव आर्त्विज्यम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सायणमाधवाचार्यकृतः, *जैमिनीयन्यायमालाविस्तरः।*

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. खण्डदेवः, (2010), *भाट्टदीपिका*, नवदेहली : केन्द्रीयंस्कृतविश्वविद्यालयः।

B.A. Hons.

(SankhyaYoga-Darshanam)

अधिगमपरिणाम-आधारितपाठ्यचर्यारूपरेखा

स्नातककार्यक्रमः – साङ्ख्ययोगः

2025

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

UGC

विश्वविद्यालय-अनुदान-आयोगः
बहादुरशाह-जफर-मार्गः
नवदेहली – 110002

Curriculum Development Committee for B.A. Hons. (Sankhya Yoga)

Prof. Sukant Kumar Senapati
Chairperson of the committee and Vice-Chancellor, Shri Somnath Sanskrit University, Veraval, ✉ **sukantsnpt@gmail.com**

Prof. Gaurapriya Dash
Convener of the committee and Professor Head, Dept of Sarvadarshan, Shree Sadashiva Campus, Central Sanskrit University, Puri - 752001 ✉ **sriji.gp@gmail.com**

Dr. Srinivasa Kumar N Acharya
Convenor of the Committee and Asso. Professor and HoD, Dept. of Philosophy, Manipal Academy of Higher Education, Manipal, Karnataka, ✉ **head.philosophy@manipal.edu**

विषयसूची

कार्यक्रमस्य परिचयः 1

कार्यक्रमस्य उद्देश्यानि 2

कार्यक्रमस्य परिणामाः 3

प्रधानानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम् 4

गौणानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम् 6

प्रधानपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः 7

गौणपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः 8

प्रथमवर्षः (प्रधानपाठ्यक्रमाः) 9

प्रथमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 1) 10

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1: भारतीयदर्शनानि साङ्ख्ययोगश्च 10

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2: साङ्ख्यदर्शनप्रवेशः 12

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3: पातञ्जलदर्शनप्रवेशः 14

द्वितीयसत्रार्द्धः (SEMESTER-2) 16

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4: साङ्ख्यतत्त्वसंग्रहः 16

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5: प्रमुख-साङ्ख्याचार्याः 18

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6: विविधयोगपरिचयः 20

द्वितीयवर्षः (प्रधानपाठ्यक्रमाः) 22

तृतीयसत्रार्द्धः (SEMESTER – 3) 23

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1: भारतीयदर्शनानि साङ्ख्ययोगश्च 23

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2: साङ्ख्यशास्त्रीयप्रमुखसिद्धान्ताः 25

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3: साङ्ख्यशास्त्रीयं विशिष्टाध्ययनम् 27

चतुर्थसत्रार्द्धः (SEMESTER – 4) 29

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4: साङ्ख्ययोगः 29

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5: योगजविभूतिविमर्शः 31

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6: भगवद्गीतायां साङ्ख्ययोगः 33

तृतीयवर्षः (प्रधानपाठ्यक्रमाः) 35

पञ्चमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 5) 36

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.1: कैवल्यविमर्शः 36
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2: विवेकज्ञानविस्तारः 46
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3: हठयोगप्रवेशः 48
षष्ठसत्रार्द्धः (SEMESTER – 6) 50
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.4: श्रीमद्भागवते साङ्ख्ययोगः 50
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.5: उपनिषत्सु साङ्ख्ययोगः 52
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.6: प्रायोगिकं योगदर्शनम् 54
चतुर्थवर्षः (प्रधानपाठ्यक्रमाः) 56
सप्तमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 7) 57
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1: साङ्ख्यशास्त्रीयं पर्य्यालोचनात्मकमध्ययनम् – १ 57
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2: शास्त्रान्तरेषु साङ्ख्ययोगदर्शनप्रभावः 59
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3: साङ्ख्यशास्त्रीयं पर्य्यालोचनात्मकध्ययनम् – २ 61
अष्टमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 8) 63
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4: साङ्ख्यशास्त्रीयं पर्य्यालोचनात्मकमध्ययनम् – ३ 63
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.5: साङ्ख्यशास्त्रार्थनिर्णयः 65
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.6: साङ्ख्ययोगविमर्शः 67
द्वितीयवर्षः (गौणपाठ्यक्रमाः) 69
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1: भारतीयदर्शनानि साङ्ख्ययोगश्च 70
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2: साङ्ख्यदर्शनप्रवेशः 72
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.3: पातञ्जलदर्शनप्रवेशः 74
तृतीयवर्षः (गौणपाठ्यक्रमाः) 76
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1: साङ्ख्यतत्त्वसंग्रहः 77
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2: प्रमुख-साङ्ख्याचार्याः 79
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3: विविधयोगपरिचयः 81
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.4: साङ्ख्यशास्त्रीयप्रमुखसिद्धान्ताः 83
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.5: साङ्ख्यशास्त्रीयं विशिष्टाध्ययनम् 85
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.6: साङ्ख्ययोगः 87
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.7: योगजविभूतिविमर्शः 89

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.8: भगवद्गीतायां साङ्ख्ययोगः 91

चतुर्थवर्षः (गौणपाठ्यक्रमाः)..... 93

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.1: विवेकज्ञानविस्तारः 94

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.2: हठयोगप्रवेशः 96

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.3: प्रायोगिकं योगदर्शनम्..... 98

कार्यक्रमस्य परिचयः

(Introduction of the Program)

बी.ए. आनर्स् (साङ्ख्ययोगः) चतुर्णां वर्षाणां कार्यक्रमः वर्तते। अस्मिन् कार्यक्रमे आहत्य अष्ट सत्रार्द्धाः भविष्यन्ति।

अर्हता - प्राक्-शास्त्री, उपशास्त्री, उत्तरमध्यमा इति परीक्षायाम् उत्तीर्णाः तत्समकक्ष्यापरीक्षोत्तीर्णाः वा छात्राः एन्.टि.ए. द्वारा आयोज्यमानपरीक्षामाध्यमेन उत्तीर्य अस्मिन् बी.ए.आनर्स् (साङ्ख्ययोगः) कार्यक्रमे प्रवेष्टुं शक्नुवन्ति। अत्र अष्टसु सत्रार्द्धेषु स्वशास्त्रीयविषयाः (Major), स्वशास्त्रसम्बद्धचयनितविषयाः (Minor), बहुशास्त्रीयविषयाः (Multi-disciplinary), नैतिकमूल्याधारितपाठ्यक्रमाः (VAC), कौशलाधारितपाठ्यक्रमाः (SEC) च भविष्यन्ति।

एतैः साकम् अन्तिमसत्रार्द्धे प्रशिक्षुतासेवा (Internship) पाठ्येतरगतिविधयः (ECA) लघुशोधप्रबन्धः (Dissertation) च भविष्यन्ति।

कार्यक्रमस्य उद्देश्यानि

(Objectives of the Program)

1. छात्रेभ्यः भारतीयदार्शनिकपरम्परायाः विशेषतः साङ्ख्ययोगदर्शनस्य सम्यग्ज्ञानस्य प्रदानम्।
2. प्रकृतिपुरुषतत्त्वयोः विवेचनद्वारा जगत्-जीवयोः सम्बन्धस्य बोधः।
3. त्रिगुणसिद्धान्तस्य (सत्त्व-रजस्-तमस्) दार्शनिक-मनोवैज्ञानिकमहत्त्वावगमः।
4. साङ्ख्यदर्शने प्रतिपादितस्य तत्त्वविचारस्य योगदर्शनेन सह तादात्म्यस्य तथा व्यावहारिकोपयोगस्य बोधः।
5. प्राचीनज्ञानपरम्परायाः अध्ययनद्वारा आधुनिकजीवनस्य नैतिक-मानसिक-आध्यात्मिकसमस्यासु समाधानमार्गान्वेषणम्।
6. दार्शनिकग्रन्थानां (साङ्ख्यकारिका, योगसूत्रादीनाम्) पठन-व्याख्यान-अनुसन्धानकौशलस्य विकासः।
7. आत्मज्ञान-स्वाध्याय-ध्यानादीनां माध्यमेन अन्तर्मुखदृष्टेः संवर्धनम्।
8. जीवनस्य परमपुरुषार्थानां धर्म-अर्थ-काम-मोक्षाणां समीचीनबोधः।

कार्यक्रमस्य परिणामाः

(Outcomes of the Program)

अस्मिन् पाठ्यक्रमे पञ्जीकृताः छात्राः अत्यावश्यकानां कौशलानां सामर्थ्यानां च पूर्णतया सङ्ग्रहणे प्रशिक्ष्यन्ते। एतानि अधोलिखितलक्ष्याणि संसाधयितुम् अवसरं लप्स्यन्ते -

कार्यक्रमस्य परिणामः – 1	छात्राः साङ्ख्ययोगदर्शनस्य ऐतिहासिकविकासं, प्रमुखाचार्याणां योगदानं च सम्यगवगमिष्यन्ति।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 2	छात्राः प्रकृति-पुरुष-महत्तत्त्व-अहङ्कार-तन्मात्रा-इन्द्रियादीनां तत्त्वानां सुव्यवस्थितं दार्शनिकज्ञानं लप्स्यन्ते ।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 3	छात्राः साङ्ख्यदर्शनस्य प्रमेय-प्रमाण-तत्त्वमीमांसायाम् आलोचनात्मकदृष्ट्या विचारं कर्तुं समर्थाः भवष्यन्ति।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 4	छात्रेषु त्रिगुणसिद्धान्तस्य आधारेण व्यक्तित्व-व्यवहार-मानसिकस्थितीनां विश्लेषणं कर्तुं क्षमता जायते।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 5	योगाभ्यासस्य (ध्यान-वैराग्य-अभ्यासादीनाम्) माध्यमेन आत्मसंयमः, मानसिकस्वास्थ्यं, जीवनसन्तुलनं च साधयितुं छात्राः शक्ष्यन्ति।
कार्यक्रमस्य परिणामः – 6	अनुसन्धानाभिमुखदृष्ट्या साङ्ख्ययोगदर्शनस्य अनुप्रयोगम् आधुनिकविषयेषु यथा - मनोविज्ञाने, शिक्षायां, परामर्शे, जीवनदर्शने च कर्तुं समर्था भवष्यन्ति।

प्रधानानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम्

PROGRAM OUTCOME MAPPING FOR MAJOR COURSES

Course Name	Rootedness	IKS	Futuristic	Employability	Value, Skill and Multidisciplinary	Disciplinary Knowledge	Difficulty Level
भारतीयदर्शनानि साङ्ख्ययोगश्च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
साङ्ख्यदर्शनप्रवेशः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
पातञ्जलदर्शनप्रवेशः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
साङ्ख्यतत्त्वसंग्रहः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
प्रमुख-साङ्ख्याचार्याः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
विविधयोगपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
भारतीयदर्शनानि साङ्ख्ययोगश्च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
साङ्ख्यशास्त्रीयप्रमुखसिद्धान्ताः)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
साङ्ख्यशास्त्रीयं विशिष्टाध्ययनम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
साङ्ख्ययोगः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
योगजविभूतिविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
भगवद्गीतायां साङ्ख्ययोगः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
कैवल्यविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
विवेकज्ञानविस्तारः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
हठयोगप्रवेशः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
श्रीमद्भागवते साङ्ख्ययोगः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
उपनिषत्सु साङ्ख्ययोगः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
प्रायोगिकं योगदर्शनम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
साङ्ख्यशास्त्रीयं पर्य्यालोचनात्मकमध्ययनम् – १	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

शास्त्रान्तरेषु साङ्ख्ययोगदर्शनप्रभावः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
साङ्ख्यशास्त्रीयं पर्य्यालोचनात्मकध्ययनम् – २	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
साङ्ख्यशास्त्रीयं पर्य्यालोचनात्मकमध्ययनम् – ३	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
साङ्ख्यशास्त्रार्थनिर्णयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
साङ्ख्ययोगविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

गौणानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम्

PROGRAM OUTCOME MAPPING FOR MINOR COURSES

Course Name	Rootedness	IKS	Futuristic	Employability	Value, Skill and Multidisciplinary	Disciplinary Knowledge	Difficulty Level
भारतीयदर्शनानि साङ्ख्ययोगश्च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
साङ्ख्यदर्शनप्रवेशः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
पातञ्जलदर्शनप्रवेशः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
साङ्ख्यतत्त्वसंग्रहः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
प्रमुख-साङ्ख्याचार्याः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
विविधयोगपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
साङ्ख्यशास्त्रीयप्रमुखसिद्धान्ताः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
साङ्ख्यशास्त्रीयं विशिष्टाध्ययनम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
साङ्ख्ययोगः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
योगजविभूतिविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
भगवद्गीतायां साङ्ख्ययोगः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
विवेकज्ञानविस्तारः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
हठयोगप्रवेशः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
प्रायोगिकं योगदर्शनम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

प्रधानपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः

क्र.सं.		प्रधानपाठ्यक्रमाः	पाठ्यक्रम-श्रेयोऽङ्कः	पाठ्यक्रम-काठिन्यस्तरः
1.	प्रथमवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 1.1: भारतीयदर्शनानि साङ्ख्ययोगश्च	4	100-199
2.		प्रधानः 1.2: साङ्ख्यदर्शनप्रवेशः	4	100-199
3.		प्रधानः 1.3: पातञ्जलदर्शनप्रवेशः	4	100-199
4.		प्रधानः 1.4: साङ्ख्यतत्त्वसंग्रहः	4	100-199
5.		प्रधानः 1.5: प्रमुख-साङ्ख्याचार्याः	4	100-199
6.		प्रधानः 1.6: विविधयोगपरिचयः	4	100-199
7.	द्वितीयवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 2.1: भारतीयदर्शनानि साङ्ख्ययोगश्च	4	200-299
8.		प्रधानः 2.2: साङ्ख्यशास्त्रीयप्रमुखसिद्धान्ताः	4	200-299
9.		प्रधानः 2.3: साङ्ख्यशास्त्रीयं विशिष्टाध्ययनम्	4	200-299
10.		प्रधानः 2.4: साङ्ख्ययोगः	4	200-299
11.		प्रधानः 2.5: योगजविभूतिविमर्शः	4	200-299
12.		प्रधानः 2.6: भगवद्गीतायां साङ्ख्ययोगः	4	200-299
13.	तृतीयवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 3.1: कैवल्यविमर्शः	4	300-399
14.		प्रधानः 3.2: विवेकज्ञानविस्तारः	4	300-399
15.		प्रधानः 3.3: हठयोगप्रवेशः	4	300-399
16.		प्रधानः 3.4: श्रीमद्भागवते साङ्ख्ययोगः	4	300-399
17.		प्रधानः 3.5: उपनिषत्सु साङ्ख्ययोगः	4	300-399
18.		प्रधानः 3.6: प्रायोगिकं योगदर्शनम्	4	300-399
19.	चतुर्थवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 4.1: साङ्ख्यशास्त्रीयं पर्य्यालोचनात्मकमध्ययनम् – १	4	400-499
20.		प्रधानः 4.2: शास्त्रान्तरेषु साङ्ख्ययोगदर्शनप्रभावः	4	400-499
21.		प्रधानः 4.3: साङ्ख्यशास्त्रीयं पर्य्यालोचनात्मकध्ययनम् – २	4	400-499
22.		प्रधानः 4.4: साङ्ख्यशास्त्रीयं पर्य्यालोचनात्मकमध्ययनम् – ३	4	400-499
23.		प्रधानः 4.5: साङ्ख्यशास्त्रार्थनिर्णयः	4	400-499
24.		प्रधानः 4.6: साङ्ख्ययोगविमर्शः	4	400-499

गौणपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः

क्र.सं.		पाठ्यक्रमः	पाठ्यक्रम-श्रेयोऽङ्कः	पाठ्यक्रम-काठिन्यस्तरः
1	द्वितीयवर्षीयाः गौणपाठ्यकमाः	गौणः 2.क.1: भारतीयदर्शनानि साङ्ख्ययोगश्च	4	200-299
2		गौणः 2.क.2: साङ्ख्यदर्शनप्रवेशः	4	200-299
3		गौणः 2.क.3: पातञ्जलदर्शनप्रवेशः	4	200-299
4	तृतीयवर्षीयाः गौणपाठ्यक्रमाः	गौणः 3.क.1: साङ्ख्यतत्त्वसंग्रहः	4	300-399
5		गौणः 3.क.2: प्रमुख-साङ्ख्याचार्याः	4	300-399
6		गौणः 3.क.3: विविधयोगपरिचयः	4	300-399
7		गौणः 3.क.4: साङ्ख्यशास्त्रीयप्रमुखसिद्धान्ताः	4	300-399
8		गौणः 3.क.5: साङ्ख्यशास्त्रीयं विशिष्टाध्ययनम्	4	300-399
9		गौणः 3.क.6: साङ्ख्ययोगः	4	300-399
10		गौणः 3.क.7: योगजविभूतिविमर्शः	4	300-399
11		गौणः 3.क.8: भगवद्गीतायां साङ्ख्ययोगः	4	300-399
12	चतुर्थवर्षीयाः गौणपाठ्यक्रमाः	गौणः 4.क.1: विवेकज्ञानविस्तारः	4	400-499
13		गौणः 4.क.2: हठयोगप्रवेशः	4	400-499
14		गौणः 4.क.3: प्रायोगिकं योगदर्शनम्	4	400-499

प्रथमवर्षः

(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रथमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 1)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1: भारतीयदर्शनानि साङ्ख्ययोगश्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयदार्शनिकज्ञानपरम्परायाः अधिगमः।
2. वैदिकावैदिकदर्शनानां परिचयप्रदानम्।
3. साङ्ख्ययोगदर्शनस्य स्वरूपवैशिष्ट्ययोः परिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भारतीयदार्शनिकज्ञानपरम्परायाः गाम्भीर्यं ज्ञातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. वेदप्रमाणत्वेन वैदिकदर्शनानां तद्भिन्नानां च दर्शनानां तत्त्वं जानीयुः।
3. भारतीयदर्शनेषु साङ्ख्ययोगदर्शनस्य स्वरूपं वैशिष्ट्यञ्च अवगन्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1	भारतीयदर्शनानि साङ्ख्ययोगश्च	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. भारतीयदर्शनानां परिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दर्शनशब्दार्थः।
- भारतीयदर्शनानि तेषां स्वरूपञ्च।
- वैदिकदर्शनानि।
- अवैदिकदर्शनानि।

अन्वितिः २. साङ्ख्यदर्शनस्य स्वरूपम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- साङ्ख्यशब्दार्थः।
- उपनिषत्सु साङ्ख्यम्।
- साङ्ख्यदर्शनस्य प्रमुखा आचार्याः तेषां कृतयश्च।

अन्वितिः ३. योगदर्शनस्य स्वरूपम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- योगशब्दार्थः।
- वैदिकं योगदर्शनम्।
- योगदर्शनस्य प्रमुखा आचार्याः तेषां कृतयश्च।

अन्वितिः ४. योगदर्शनस्य प्रायोगिकता। **श्रेयोऽङ्कः १**

- योगदर्शनस्य प्रायोगिकं स्वरूपम्।
- योगदर्शनस्य वैज्ञानिकता।
- साम्प्रतिकसन्दर्भे योगदर्शनस्य उपयोगिता।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. उपाध्याय, बलदेव. भारतीय दर्शन: साङ्ख्य और योग, प्रयागराज: हिंदी साहित्य सम्मेलन।
2. मिश्र, जगदीशचन्द्र. भारतीय दर्शन, वाराणसी: चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
3. नागसम्पिगे, ए. वी., एवं अडिग, शंकरनारायण, षड्दर्शनसारः, बेंगलुरु: पूर्णप्रज्ञ शोध मन्दिरम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. दासगुप्त, सुरेन्द्र नाथ, भारतीय दर्शन (भाग–1) (अनु. राधाकृष्ण शर्मा), दिल्ली: भारतीय ज्ञानपीठ।
2. त्रिपाठी, शिवदत्त, भारतीय दर्शनों का इतिहास, वाराणसी: चौखम्बा विद्याभवन।
3. नीलकण्ठपति, प्रो., एवं कुलपतिचरः, सामान्यदर्शनम्, पुरी: श्रीजगन्नाथ संस्कृत विश्वविद्यालय।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2: साङ्ख्यदर्शनप्रवेशः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. साङ्ख्यशास्त्रीयप्रवृत्तिविषयकः अधिगमः।
2. साङ्ख्यशास्त्रोक्ततत्त्वानां ज्ञानम्।
3. प्रकृतिपुरुषयोः स्वरूपावबोधः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. साङ्ख्यदर्शनस्य प्रवर्तने किं बीजमिति ज्ञातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. साङ्ख्यदर्शने कानि मूलभूतानि तत्त्वानि कथं च पदार्थानां सृष्टिरिति परिज्ञातुम् अर्हाः भवेयुः।
3. प्रकृति-पुरुषयोः स्वरूपबोधेन दुःखनिवृत्तिरूपा लक्ष्यसिद्धिरपि कथं स्यादिति अवगन्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2	साङ्ख्यदर्शनप्रवेशः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. साङ्ख्यशास्त्रीयं प्रवृत्तिबीजम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- त्रिविधं दुःखम्।
- लौकिकोपायैः त्रिविधदुःखनिवृत्तेरसम्भवत्वम्।
- आनुश्रविकोपायस्य अकिंचित्करवत्वम्।
- दुःखनिवृत्तेः विवेकज्ञानसाध्यत्वम्।

अन्वितिः २. साङ्ख्यशास्त्रीयतत्त्वानि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अव्यक्ततत्त्वम्।
- त्रयोविंशति व्यक्तानि तत्त्वानि।
- सृष्टिप्रक्रिया।

- पुरुषः।

अन्वितिः ३. साङ्ख्यशास्त्रे प्रकृतिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रकृतिपदार्थविवेचनम्।
- प्रकृतेः अस्तित्वे मानम्।
- सत्कार्यवादः।
- प्रकृतिसम्भवाः गुणाः (गुणक्षोभः)

अन्वितिः ४. साङ्ख्यदर्शने पुरुषः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पुरुषस्य अस्तित्वे मानम्।
- अनेकत्वे मानानि।
- नित्यशुद्धादिसत्त्वेऽपि प्रतिसंवेदित्वम्।
- पुरुष-प्रकृतिसंयोगः वियोगश्चः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. ईश्वरकृष्ण, साङ्ख्यकारिका, वाराणसी: चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. सेनापति, सुकान्तकुमार, साङ्ख्यायनम्, पुरी: नव्यव्याकरण विभाग, श्रीसदाशिव परिसर।
2. उपाध्याय, बलदेव, भारतीय दर्शन का इतिहास, वाराणसी: चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3: पातञ्जलदर्शनप्रवेशः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. योगशास्त्रीयः प्रवेशः।
2. पातञ्जलदर्शनोक्ततत्त्वानामधिगमः।
3. योगोपायसहितविभूतीनाम् अधिगमद्वारा तद्विषयिण्याः जिज्ञासायाः उपशान्तिः अनुसन्धित्सायाः जागृतिश्च।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भारतीयज्ञानपरम्परायां योगशास्त्रस्य अत्युत्तमस्थानस्याविष्करणे समर्थाः प्रभवेयुः।
2. पातञ्जलदर्शनसम्बन्धिनि क्षेत्रे शोधकार्यजनितां योग्यतां प्राप्स्यन्ति।
3. शास्त्रावबोधने अर्हतायाः अभिवृद्धिं प्राप्नुयुः।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3	पातञ्जलदर्शनप्रवेशः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. योगसामान्यस्वरूपम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सम्प्रज्ञातयोगः।
- सम्प्रज्ञातयोगस्य साधनानि।
- असम्प्रज्ञातयोगः।
- असम्प्रज्ञातयोगस्य साधनानि।

अन्वितिः २. योगाधिकारिणः तेषां योग-प्रक्रिया च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मन्दाधिकारिणः तेषां योगसाधनानि च (अष्टाङ्गयोगः)
- मध्यमाधिकारिणःतेषां योगोपायाः।
- उत्तमाधिकारिणां योगप्रवृत्तिः।

अन्वितिः ३. विभूतयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- संयमस्वरूपम्।
- प्रमुखसिद्धीनां विवरणम्।
- भुवनज्ञानम्।
- विभूतीनां योगे अन्तरायत्वं साधकत्वं वेति पर्य्यालोचनम्।

अन्वितिः ४. कैवल्यम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पातञ्जलदर्शने कैवल्यम्।
- योगिनां कर्म।
- निर्विशेषयोगः (निर्विकल्पकः)
- ईश्वरप्रणिधानम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. पातञ्जलि, पातञ्जलयोगसूत्रम् (राजमार्तण्डवृत्तिसहितम्), वाराणसी: चौखम्बा प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. दामोदरशास्त्री, श्री, योगतत्त्ववारिधिः, भुवनेश्वर: ओडिशा साहित्य एकाडेमी।
2. परमहंस स्वामी अनन्त भारती, योगदर्शन (योगप्रभाकर भाष्य सहित), दिल्ली: स्वामी केशवानन्द योग संस्थान।
3. मिश्र, बालकृष्ण, पातंजल योगदर्शन (टीका), गोरखपुर: गीताप्रेस।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

द्वितीयसत्रार्द्धः (SEMESTER-2)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4: साङ्ख्यतत्त्वसंग्रहः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. तत्त्वज्ञानपरिच्छितिः।
2. भारतीयदर्शनेषु साङ्ख्यशास्त्रस्य वैशिष्ट्यावगाहनम्।
3. भारतीय भौतिकविज्ञानेन साङ्ख्यशास्त्रीयसमीक्षणस्य अन्तःस्रोतसः आविष्करणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. साङ्ख्यशास्त्रीयतत्त्वविषयपरिज्ञानेन तत्र अनुसन्धानविषययोग्यतायाः संग्रहः।
2. महर्षिकपिलासुरिप्रमुखानां दिव्यज्ञानस्य अनुसन्धानं प्राचीनपद्धतेश्च प्रक्रिया-विज्ञप्तिः।
3. वैश्वविज्ञानमपि भारतीयज्ञानपरम्परया प्रभावितमिति दिशः उन्मोचनेन तद्विषण्या आगामिन्याः प्रवृत्तेरुत्पत्तिः।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4	साङ्ख्यतत्त्वसंग्रहः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रकृतिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मूलप्रकृतिनिरूपणम्।
- महतत्त्वविचारः।
- अहङ्कारविवृतिः।
- पञ्चतन्मात्राणि।

अन्वितिः २. सर्गविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सांख्योक्त सर्गविवरणम्।
- गुणवैषम्यनिरूपणम्।

- साङ्ख्यनये कार्यकारणवादः।
- प्रतिसञ्चरः।

अन्वितिः ३. प्रत्यसर्गविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विपर्ययनिरूपणम्।
- अशक्तिविचारः।
- तुष्टिविवरणम्।
- सिद्धिविमर्शः।

अन्वितिः ४. बन्धमोक्षविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- बन्धस्वरूपम् ।
- बन्धने कारणम्।
- त्रिविधः बन्धः।
- बन्धविमुक्तिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. विज्ञानभिक्षु, तत्त्वसमाससूत्रम् (भावागणेशकृत तत्त्वयाथार्थ्यदीपनटीका सहित), वाराणसी : भारतीय विद्या प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. साङ्ख्यकारिका, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
2. महामहोपाध्याय दामोदरशास्त्री, साङ्ख्यतत्त्वदीपिका, भुवनेश्वर : ओडिशा साहित्य एकाडेमी।
3. पाण्डेय, डॉ. कमलेश, साङ्ख्यदर्शन का तत्त्वचिन्तन, वाराणसी : विश्वविद्यालय प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5: प्रमुख-साङ्ख्याचार्याः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. पूर्वाचार्याणां पतञ्जलिप्रमुखाणाम् ऋषीणां चिन्तनस्तरस्य कृतिविषयस्य च चाधिगतिः।
2. भारतीयबुद्धिजीविनां प्रचारः।
3. महतां चिन्तनेन स्वाभाविकरीत्या कोमलस्तरेऽपि व्यक्तित्व-परिवर्द्धनम् ।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. पूर्वाचार्याणां व्यक्तित्वज्ञानेन आत्मव्यक्तित्ववर्द्धनात्मिकायाः प्रतिपुष्टेः सम्प्राप्तिः स्यात्।
2. आचार्याणां कृतीनां लोकार्पणाय प्रकृतेरूपलब्धिः सम्भवेत्।
3. शास्त्रध्ययनार्थं आत्मप्रस्तुतिलाभः भवेत्।
4. पूर्वाचार्याणां विज्ञानसम्मतस्य सिद्धान्तस्य अनुसन्धित्सा, संस्तुतिः तत्र प्रवृत्तिश्च सम्भवेत्।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5	प्रमुख-साङ्ख्याचार्याः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्राचीनसाङ्ख्यचार्याः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भगवान् कपिलः।
- आसुरिः।
- जैगीषव्यः (आवट्यः)
- देवलः।
- वार्षगण्यः।
- ईश्वरकृष्णः।

अन्वितिः २. ईश्वरकृष्णात् परवर्तिनः साङ्ख्याचार्याः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विन्ध्यवासी।
- माठरः।
- गौडपादः।
- वाचस्पतिमिश्रः।

अन्वितिः ३. आधुनिकसाङ्ख्याचार्याः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनिरुद्धः।
- महादेववेदान्ती।
- विज्ञानभिक्षुः।
- भावागणेशः।

अन्वितिः ४. आधुनिकसाङ्ख्यदर्शनस्य रूपरेखम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आस्तिकदर्शनानां संगतिः।
- परवादनिरसनपक्षः।
- साङ्ख्य-योग-वेदान्तानाम् एकवाक्यता।
- ईश्वरसिद्धेः निरपेक्षव्याख्या।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. डॉ. सत्यव्रत शर्मा, साङ्ख्यदर्शन का विकास, दिल्ली : सस्ता साहित्य मंडल।
2. बलदेव उपाध्याय, भारतीय दर्शन का इतिहास, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डॉ. ईश्वर नन्दन झा, साङ्ख्यदर्शन, आगरा : केन्द्रीय हिन्दी संस्थान।
2. डॉ. उमाकान्त मिश्र, भारतीय दर्शन में साङ्ख्य परंपरा, दिल्ली : ओम् पब्लिकेशन्स।
3. Keith, A. B., The Samkhya system: A history of the Samkhya philosophy. Oxford University Press.

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6: विविधयोगपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. विविधयोगसिद्धान्तानाम् अधिगतिः।
2. भारतीयदर्शनेषु योगशास्त्रस्य व्यापकत्वपरिज्ञानम्।
3. योगशास्त्रीयसिद्धान्तानां नैकशास्त्रीयसंगतिः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. विविधयोगशास्त्रीयसिद्धान्तानामधिगत्या आत्मोत्कर्षसाधनं सम्भवेत्।
2. योगशास्त्रस्य नैकशास्त्रैः एकवाक्यतायाः अधिगत्या तत्र कोमलमतीनाम् अध्येतॄणामभिरुच्युत्पादनं भविष्यति।
3. योगशास्त्रीयरहस्यस्योद्घाटनेन सनातनज्ञानसंवाहिन्याः संस्तुतिः तत्र प्रवृतिश्च जायेत।
4. स्वाभिरुचिमनुसृत्य जीवनयापनशैल्यां योगस्य संयोगीकरणं भविता।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6	विविधयोगपरिचयः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. राजयोगः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- राजयोगस्य स्वरूपम्।
- राजयोगस्य साधनम्।
- राजयोगस्य प्राप्तिः।

अन्वितिः २. हठयोगः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- हठयोगस्य स्वरूपम्।
- हठयोगस्य साधनम् ।
- हठयोगस्य प्राप्तिः ।

अन्वितिः ३. ज्ञानयोगः भक्तियोगश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ज्ञानयोगस्य स्वरूपम्।
- ज्ञानयोगस्य साधनानि।
- ज्ञानयोगस्य अधिगतिः।
- भक्तियोगः तत्साधनानि च गीतोक्त भक्तियोगश्च।

अन्वितिः ४. कर्मयोगः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- कर्मयोगसाधनम्।
- संप्राप्तिः।
- गीतोक्तकर्मयोगः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. महर्षि पतञ्जलि, योगसूत्रम्, वाराणसी : चौखम्बा प्रकाशन।
2. स्वात्मारामयोगीन्द्र, हठयोगप्रदीपिका, वाराणसी : भारतीय विद्या संस्थान।
3. गौराङ्गः दर्शन दास, श्रीमद्भगवद्गीता (सुबोधिनी सहिता), ISKCON प्रकाशनम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. उत्तराखण्ड मुक्त विश्वविद्यालय, योग परिचय।
2. कुमारी राज पाण्डेय, भारतीय योग परम्परा के विविध आयाम। दिल्ली : राधा पब्लिकेशन।
3. जगदीश चन्द्र मिश्र, भारतीय दर्शन, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
4. विज्ञानानन्द सरस्वती, योग विज्ञान, ऋषिकेश : योग निकेतन।

द्वितीयवर्षः

(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

तृतीयसत्रार्द्धः (SEMESTER – 3)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1: भारतीयदर्शनानि साङ्ख्ययोगश्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. विश्वस्तरे योगस्य प्रचारः।
2. भारतीयज्ञानसंम्वाहिन्यां योगशास्त्रीयविचाराणां योगदानस्य अधिगमः।
3. वैज्ञानिकपद्धत्या योगशास्त्रस्य स्वतन्त्रमूल्यायनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. योगशास्त्रीयविषयाणां वैज्ञानिकतायाः अध्येतृषु बोधः भवेत्।
2. योगशास्त्रस्य सर्वशास्त्रीय – आन्तःस्रोतसः भावं छात्रः अवगच्छेत्।
3. सरहस्यं योगसिद्धान्ताः पाठकैः अधिगम्येरन्।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1	भारतीयदर्शनानि साङ्ख्ययोगश्च	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. योगानुशासनं वृत्तिनिरोधश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चित्तभूमयः।
- पुरुषश्च वृत्तेः सारूप्यम्।
- द्रष्टुः स्वरूपम्।
- अभ्यास-वैराग्ये।

अन्वितिः २. सम्प्रज्ञातयोगः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सम्प्रज्ञातस्य योगस्य लक्षणम् ।
- वितर्कानुगतः सम्प्रज्ञातः।
- विचारानुगतः सम्प्रज्ञातः

- आनन्दानुगतः सम्प्रज्ञातः।
- अस्मितानुगतः सम्प्रज्ञातः।

अन्वितिः ३. असम्प्रज्ञातयोगः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- असम्प्रज्ञातस्य लक्षणं स्वरूपं च।
- असम्प्रज्ञातयोगस्य भेदाः।
- असम्प्रज्ञातयोगस्य दृष्टादृष्टफलम्।
- सर्ववृत्तिनिरोधात्मकः असम्प्रज्ञातः।

अन्वितिः ४. समापत्तिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ग्रहितृसमापत्तिः।
- ग्राह्य समापत्तिः।
- ग्रहणसमापत्तिः।
- सबीज-निर्बीजसमाधिभेदः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. डॉ. नगेन्द्र, योगदर्शनविवेचनम् (मूलसूत्र, भाष्य एवं अनुवाद), नई दिल्ली : मोररजी देसाई नेशनल इंस्टिट्यूट ऑफ योग।
2. अनाम लेखक, व्यासभाष्योपेतं पातञ्जलयोगदर्शनम्, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. विज्ञानभिक्षु, योगसारसंग्रहः (व्याख्या: डॉ. पवन कुमारी), दिल्ली : इस्टर्न बुक लिंकर्स।
2. डॉ. कैलाश चन्द्र मिश्र, भारतीय दर्शन में योग, प्रयागराज : लोकभारती प्रकाशन।
3. डॉ. प्रभाकर मिश्र, योग दर्शन: तुलनात्मक अध्ययन, वाराणसी : विद्या भवन प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2: साङ्ख्यशास्त्रीयप्रमुखसिद्धान्ताः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. साङ्ख्यशास्त्रीयाधिगतिः।
2. भारतीयज्ञानपरम्परायां साङ्ख्यदर्शनस्य स्वतन्त्रस्थानस्याविष्करणम्।
3. साङ्ख्यशास्त्रीयसिद्धान्तानाम् अधिगमेन अन्यदर्शनापेक्षया तस्य वैशिष्ट्यावगतिः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. साङ्ख्यशास्त्रे छात्राणामभिरुच्युत्पादनं जायेत।
2. साङ्ख्यशास्त्रीयसिद्धान्तानां सम्यग्ज्ञानेन जिज्ञासूनां तत्र अग्रिमशोधकार्यसम्बन्धिनी प्रवृत्तिलाभः सम्भवेत्।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2	साङ्ख्यशास्त्रीयप्रमुखसिद्धान्ताः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. दृष्टानुश्रविकोपायाभ्यां दुःखनिवृत्तेरभावः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- त्रिविधं दुःखम्।
- दुःख-प्रतिघाते लौकिकोपायानामसामर्थ्यम्।
- दुःखात्यन्तिकनिवृत्तौ आनुश्रविकोपायस्य अकिंचित्करवत्वम्।
- दुःखनिवृत्तेः विवेकोपायसाध्यत्वम्।

अन्वितिः २. साङ्ख्यशास्त्रीयसिद्धान्ताः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- त्रिविधप्रमाणम्।
- व्यक्ता-व्यक्त-ज्ञ-तत्त्वानि।
- तेषां साधर्म्यवैधर्म्यञ्च।
- सत्कार्यवादे मानानि।

अन्वितिः ३. प्रकृतिसिद्धिः तत्सम्भवागुणाश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- साङ्ख्यदर्शने प्रकृतिः।
- प्रकृतेः अस्तित्वे मानानि।
- तदीयम् वैश्वरूपत्वम्
- गुणानां स्वरूपं, गुणक्षोभे तेषां वैशिष्ट्यम्।

अन्वितिः ४. पुरुषविवेचनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पुरुषस्य औपनिषदं स्वरूपम्।
- पुरुषस्य अस्तित्वे मानम्।
- पुरुषस्य अनेकत्वम्।
- पुरुषस्य प्रकृत्या सम्बन्धः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. वाचस्पतिमिश्र, साङ्ख्यतत्त्वकौमुदी (व्याख्याकार: डॉ. ओमप्रकाश पाण्डेय), वाराणसी : चौखम्बा कृष्णदास अकादमी।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Keith, A. B., The Samkhya system: A history of the Samkhya philosophy. Varanasi: Motilal Banarsidass.
2. डॉ. बलदेव उपाध्याय, साङ्ख्यदर्शन: तत्त्वज्ञान का आधार, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3: साङ्ख्यशास्त्रीयं विशिष्टाध्ययनम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. साङ्ख्यशास्त्रस्य गम्भीरसिद्धान्तज्ञानम्।
2. पुरुषार्थविषयकोलब्धिः।
3. चेतनाचेतनविभागस्य शास्त्रीयबोधः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. साङ्ख्यशास्त्रस्य सिद्धान्तान् विशदतया ज्ञातुं शक्नुयुः।
2. पुरुषार्थस्वरूपम् अवगत्य स्थूलसूक्ष्मशरीरयोः स्वरूपं भेदं च बोद्धुं समर्थाः भवेयुः।
3. प्रकृति-पुरुषयोः संयोगस्य तद्विभागस्य च वास्तविकं रहस्यं ज्ञातुम् अर्हाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3	साङ्ख्यशास्त्रीयं विशिष्टाध्ययनम्	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. पुरुषार्थः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भोगापवर्गयोः पुरुषार्थत्वम्।
- मोक्षस्य चरमपुरुषार्थत्वम्।
- करणानां पुरुषार्थाय प्रवृत्तिः।
- अन्तःकरणभेदाः तेषां कार्यं च।

अन्वितिः २. विशेषाविशेषशरीरविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- लिङ्गशरीरस्य अवयवाः।
- स्थूलसूक्ष्मशरीरयोः शान्तघोरमूढरूपता।
- लिङ्गस्य शरीरस्य संसरणं स्वरूपञ्च।
- विशेष(स्थूल)शरीरस्य अवान्तरभेदाः।

अन्वितिः ३. बुद्धिसर्गः (प्रत्ययसर्गः) **श्रेयोऽङ्कः १**

- बुद्धेः भावाः तेषां फलानि च।
- विपर्ययस्तद्भेदाश्च
- सभेदं अशक्तिविचारः।
- तुष्टिसिद्धीनां सविशेषविवरणम्।

अन्वितिः ४. चेतनाचेतनसंयोगः विभागश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चेतनकतृकोऽचेतनसंयोगः।
- अचेतननिष्ठः चेतनसंयोगः।
- विवेकज्ञानस्य हानोपायत्वम्।
- सप्तरूपविनिवृत्तायाः प्रकृतेः स्वरूपम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. वाचस्पतिमिश्रः. (प्र.सं.). साङ्ख्यतत्त्वकौमुदी (कारिका 19–72). वाराणसी : चौखम्बा कृष्णदास अकाडमी।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. वर्मा, पण्डित रामचन्द्र. (प्र.सं.). साङ्ख्ययोग के मूलतत्त्व. दिल्ली : नागप्रकाशन।
2. शर्मा, डॉ. भगवती प्रसाद. (प्र.सं.). साङ्ख्यसिद्धान्त और उनका वैज्ञानिक विश्लेषण. उत्तर प्रदेश हिन्दी संस्थान : भारतीय दर्शन परिषद्।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

चतुर्थसत्रार्द्धः (SEMESTER – 4)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4: साङ्ख्ययोगः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. पातञ्जलदर्शनस्य शास्त्रीयतत्त्वानां विशेषावबोधः।
2. वैश्विक ज्ञानक्षेत्राय योगतत्वात्मिकायाः भारतीयज्ञानमन्दाकिन्याः उपायनीकरणम्।
3. प्राच्यविद्यायाः प्रायोगिकरहस्य समुद्घाटनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. योगशास्त्रीयसूक्ष्मतत्त्वानां विशेषावबोधं प्राप्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. योगसाधने प्राणायामस्य, ध्यानस्य ईश्वरप्रणिधानस्य च रहस्यम् अवगन्तुं शक्ताः भविष्यन्ति।
3. क्रियायोगस्य तदुपकारस्य च अवगत्या व्यावहारिकजीवनेऽपि तल्लाभं प्राप्तुं योग्याः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4	साङ्ख्ययोगः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. योगसाधने वैराग्यम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अपरवैराग्यं तद्भेदाश्च।
- परवैराग्यम्।
- अपरवैराग्यफलम्।
- परवैराग्यसाध्यः निर्बीजयोगः।

अन्वितिः २. परिकर्माणि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मैत्र्यादीनां चित्तप्रसादनत्वसाधकत्वम्।
- प्राणायामः।

- मनसः स्थितिनिवन्धिनी प्रवृत्तिः।
- ध्यानम्।

अन्वितिः ३. ईश्वरानुशीलनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ईश्वरप्रणिधानम्।
- ईश्वरस्य लक्षणं स्वरूपञ्च।
- प्रणवविचारः।
- ईश्वरानुग्रहस्य आसन्नतमयोगफल प्रापकत्वम्।

अन्वितिः ४. क्रियायोगः तत्फलञ्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- क्रियायोगस्य स्वरूपम्।
- क्लेशाः तेषां तनूकरणोपायश्च।
- अविद्याया क्लेशमूलत्वम्।
- अविद्यालक्षणपरिष्कारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. वाचस्पतिमिश्रः. (प्र.सं.). तत्त्ववैशारदी-टीकोपेतं योगसूत्रम्. वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. शास्त्री, डॉ. शिवकुमार. (प्र.सं.). योगदर्शन: भारतीय संस्कृति का आधार. वाराणसी : चौखम्बा ओरिएण्टालिया।
2. उपाध्याय, प्रो. रामजी. (प्र.सं.). योगशास्त्रविमर्शः. वाराणसी : सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय।
3. Eliade, M. (प्र.सं.). Yoga: Immortality and Freedom. Princeton University Press.

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5: योगजविभूतिविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. योगसाधनजन्यविभूतीनामवबोधः।
2. भारतीयसंस्कृतौ योगिनां महर्षीणाञ्च अलौकिकसिद्धीनां विभूतीनां च रहस्योद्घाटनम्।
3. प्राचीनभारतीययोगसम्पत्तेः प्रतिपत्तिः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. मनसः एकाग्रतायाः चरमं फलं ज्ञातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. योगजविभूतीः तासां सिद्धेः उपायं च बोद्धुं शक्ताः भविष्यन्ति।
3. भारतीयपरम्परायां साधनानि तेषां सिद्धीश्च अवगत्य तन्महत्त्वं ज्ञातुं भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5	योगजविभूतिविमर्शः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. परिणामाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- एकाग्रतास्वरूपं तत्परिणामश्च।
- समाधि-परिणामः।
- निरोधसंज्ञाविधानं तस्य परिणामश्च।
- भूतेन्द्रियाणां धर्म-लक्षणावस्थापरिणामाः।

अन्वितिः २. विशिष्टाः विभूतयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भुवनज्ञानसिद्धिः।
- सर्वभूतरूतज्ञानम्।
- सर्वाधिष्ठातृत्वं, सर्वज्ञातृत्वं च।
- अरिष्टज्ञानम्।

- भूतजयः।
- प्रधानजयः।
- अणिमादिप्रादुर्भावः।
- विवेकजं ज्ञानम्।

अन्वितिः ३. अन्याः योगजाः विभूतयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अन्तर्धानसिद्धिः।
- बलादिलाभः।
- कायव्यूहज्ञानम्।
- क्षुत्पिपासानिवृत्तिः।
- पुरुषज्ञानम्।
- पर-शरीरावेशः।
- दिव्यं श्रोत्रम्।
- आकाशगमनम्।
- महाविदेहसिद्धिः।

अन्वितिः ४. सिद्धौ अन्तरायाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पञ्चसिद्धयः।
- सिद्धीनां प्रकरणात् अनिष्टप्रसङ्गः।
- स्थान्युपनिमन्त्रणे – अनिष्टम्।
- सत्व-पुरुषशुद्धिसाम्ये अन्तरायनिवृत्तिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. व्यासभाष्योपेतं योगसूत्रम्, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. योगविवेकदीपिका, ऋषिकेश : कैलाश आश्रम।
2. डा. प्रभाकर मिश्रः, योगदर्शनः तुलनात्मक अध्ययन, वाराणसी : विद्याभवन प्रकाशन।
3. Tigunait, P. R., Yoga Darshana: Vision of the seers. Himalayan Institute Press.

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6: भगवद्गीतायां साङ्ख्ययोगः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. उपनिषदां साररूपस्य गीताशास्त्रस्य अध्ययनम्।
2. भगवद्गीताप्रचोदितमार्गेण आत्मव्यक्तित्वसंघटनम्।
3. भगवद्गीतोक्त-योगस्य ज्ञानं तस्य स्वजीवने प्रयोगश्च।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भगवद्गीतोक्तं ध्यानयोगस्य रहस्यमवगन्तुं समर्थाः भवेयुः।
2. क्षेत्र-क्षेत्रज्ञतत्त्वमधिगत्य गुणत्रयस्य कार्यं गुणातीतस्वरूपञ्च बोद्धुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. स्थितप्रज्ञस्य लक्षणं परिज्ञाय ब्राह्मीं स्थितिमपि परिचेतुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6	भगवद्गीतायां साङ्ख्ययोगः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. षष्ठाध्यायः – ध्यानयोगः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- योगभेदाः।
- योगारूढ लक्षणानि।
- अभ्यास-वैराग्ययोः योगसाधकत्वम्।
- योगभ्रष्टस्य गतिः।

अन्वितिः २. त्रयोदशाध्यायः – क्षेत्रक्षेत्रज्ञविवेचनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- क्षेत्रविचारः।
- ज्ञानस्वरूपम्।
- ज्ञेयविचारः।

- त्रज्ञनिरूपणम्।

अन्वितिः ३. चतुर्दशाध्यायः – गुणत्रयविभागयोगः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सत्त्वगुणस्य स्वरूपम्।
- रजोगुणस्य कार्य्यं स्वरूपञ्च।
- तमोगुणस्य क्रियान्वयनम्।

अन्वितिः ३. चतुर्दशाध्यायः – गुणत्रयविभागयोगः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- गुणातीतस्य लक्षणं कार्य्यञ्च।
- गीतोक्तस्य साङ्ख्ययोगस्य ज्ञानयोगापरपर्य्यायत्वम्।
- स्थितप्रज्ञस्य लक्षणम्।
- ज्ञानिनः प्रत्यवायाः।
- ब्राह्मी स्थितिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. मधुसूदन सरस्वती, श्रीमद्भगवद्गीताः गूढार्थदीपिकाटीका, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत भवन; दिल्ली: चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. तिवारी, प्रो. रामचन्द्र, गीतातत्त्वविन्यासः, नागपुर : कविकुलगुरु-कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय।
2. रावत, डा. नीलिमा, श्रीमद्भगवद्गीतायाः योगदर्शनसम्बन्धः, वाराणसी : सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय।
3. मिश्रः, प्रो. उमेश, गीताशास्त्रीयतत्त्वविमर्शः, केन्द्रीय संस्कृत विश्वविद्यालय।
4. डा. के. एन. उपाध्यायः, गीतायाः साङ्ख्ययोगविमर्शः, दिल्ली : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
5. लोकमान्य बालगङ्गाधरतिलक, गीता रहस्य, पुणे : केशवालय प्रकाशन।
6. शर्मा, डा. श्रीकान्त, गीतातत्त्वनिरूपणम्, नई दिल्ली : राष्ट्रिय संस्कृत संस्थानम्।
7. मिश्र, डा. गोपाल चन्द्र, श्रीमद्भगवद्गीता में तात्त्विक चिन्तन, वाराणसी : सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय।

तृतीयवर्षः

(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

पञ्चमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 5)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.1: कैवल्यविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. योगशास्त्रस्य आत्यन्तिकं लक्ष्यभूतं कैवल्यमध्येतव्यम्।
2. मानवजीवनस्य आत्यन्तिक-प्राप्तव्यविषयकस्य ज्ञानस्योपलब्धिः।
3. कैवल्यस्वरूपावगत्या योगदर्शनस्य कृस्नज्ञानं सम्पद्येत।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अध्येतारः योगदर्शनमधिकृत्य कृत्स्नं ज्ञानं लभेरन्।
2. सैद्धान्तिकं ज्ञानं अन्ततोगत्वा शास्त्रीयज्ञानस्य (पूर्व-परपक्षामाध्यमेन) छात्रैः उपकल्प्येत।
3. छात्राणां कैवल्य-विषयज्ञानस्य परिवर्द्धनं स्यात्।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.1	कैवल्यविमर्शः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. जात्यन्तरपरिणामः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- जात्यन्तरपरिणामे हेतुः।
- निर्माणचित्तम्।
- अनाशयं चित्तम्।

अन्वितिः २. योगिनः कर्म नैर्पुण्यम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- कर्मणः चातुर्विध्यम्।
- योगिकर्मणः अशुक्लकृष्णत्वम्।
- वासनानुगुणा कर्माभिव्यक्तिः।
- वासनानाम् अनादित्वम् तत्संग्रहविधिश्च।

अन्वितिः ३. स्मृति-संस्कारयोः एकरूपता। **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्मृति-संस्कारयो एकत्वम्।
- अतीतानागतमपि कर्म सद्रूपम्।
- सर्ववस्तुनः एकरूपत्वम्।
- चित्तान्तरपरिग्रहे विज्ञानवादनिरासः।

अन्वितिः ४. कैवल्यम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्वबुद्धि-सम्वेदनम्।
- विशेषदर्शिनः आत्मभावभावना।
- कैवल्यप्राग्भारं चित्तम्।
- धर्ममेघ समाधिः।
- क्लेशकर्मनिवृत्तिः।
- कृतार्थानां परिणामक्रमसमाप्तिः।
- स्वरूपप्रतिष्ठा।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. वाचस्पतिमिश्रः, तत्त्ववैशारदी-टीकोपेतं योगसूत्रम्, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. युक्तेश्वर गिरि, कैवल्यदर्शनम्, Yogada Satsanga Society of India.
2. स्वामी सत्यपति परिव्राजक, योगदर्शनम्, साबरकांठा, गुजरात: दर्शन योग महाविद्यालय, आर्यवन, रोजड।
3. डा. वसीम खान, भारतीय दर्शन में समाधि परम्परा, साहित्यागार।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2: विवेकज्ञानविस्तारः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. समस्याजर्जरिते समाजे समस्यानां समाधानबीजत्वेन विवेकज्ञानस्योपलब्धिः।
2. भारतीयज्ञानसंवहिन्यां विवेकवत्याः प्रवृत्तेःमहत्त्वप्रगीतिः।
3. सैद्धान्तिकदृष्ट्या साङ्ख्यज्ञानस्य सर्वातिशायित्वनिर्वचनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. आत्मसमस्यासमाधाने अध्येतारः अर्हाः स्युः।
2. साङ्ख्यशास्त्रीय विवेकज्ञानस्य अवगाहने शास्त्रान्तरीय-बोधविषये च प्रवृत्तिं भजेरन् छात्राः।
3. साङ्ख्यशास्त्रीयशोधविषयिणी समीहाऽपि अध्येतॄणां संजायेत।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2	विवेकज्ञानविस्तारः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. विवेकज्ञानस्य मोक्षहेतुत्वम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अविवेकविचारः।
- प्रकृति-पुरुषसंयोगः
- आत्मज्ञानस्य अविवेकप्रतिबन्धकत्वम्।

अन्वितिः २. प्रकृत्यादिनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रकृतेः संज्ञा, पर्यायाः स्वरूपञ्च।
- महत्त्वनिरूपणम्।
- अहङ्कारः।
- इन्द्रियाणि।

- स्थूलशरीरोत्पत्तिः।

अन्वितिः ३. प्रकृत्यादिभ्यः विविक्तत्वं पुरुषस्य। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पुरुषसंज्ञाविधानम्।
- पुरुषस्य पर्य्यायाः तस्य नित्यशुद्ध्यादिमत्त्वम्।
- आत्मानात्मनोः स्वरूपपरिच्छितिः।

अन्वितिः ४. आत्मानात्मनोः सत्यत्वासत्यत्व-वैधर्म्यविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मनः अविकार्य्यं अनात्मनः विकार्यञ्च।
- जगत्प्रपञ्चस्य स्वप्नाभत्वम्।
- प्रपञ्चस्य आविर्भावतिरोभावौ।
- पुरुषस्य नामरूपादिविनिर्मुक्तत्वम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. विज्ञानभिक्षुः, साङ्ख्यसारः (पूर्वभागः सम्पूर्णः, उत्तरभागः द्वितीयपरिच्छेदान्तः) (व्याख्याकारः: रमाशंकर भट्टाचार्यः), वाराणसी : भारतीय विद्या प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डॉ. राधाकृष्णन् शर्मा,. साङ्ख्यदर्शनः : तत्त्वमीमांसा और इतिहास, दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास प्रकाशन।
2. डॉ. भगवती प्रसाद शर्मा, साङ्ख्यसिद्धान्त और उनका वैज्ञानिक विश्लेषण, उत्तर प्रदेश हिन्दी संस्थान : भारतीय दर्शन परिषद्।
3. डॉ. कमलेश पाण्ड्ये, साङ्ख्यदर्शन और तत्त्वचिन्तन, वाराणसी : विश्वविद्यालय प्रकाशन।
4. Chakravarti, P. The Original Samkhya System of Kapila. Poona: Oriental Book Agency. (Reprint: Kessinger Publishing.)

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3: हठयोगप्रवेशः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. राजयोगं अधीयानाः हठयोगमपि भारतीयज्ञानपरम्परायाः शाखात्वेन जानीयुः।
2. साङ्ख्यशास्त्रीयस्य ज्ञानस्य कदाचिद् प्रायोगिकी सिद्धिः आनुष्ठानिकेन हठयोगेन भवतीति तद्विज्ञप्तिः अवश्यम्भाविनी।
3. योगशास्त्रस्य प्रचाराय प्रायोगिकः पक्षः सदैव अपेक्षणीयः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. व्यक्तिगते स्तरेऽपि स्वास्थ्यलाभाय अस्य प्रयोगं कर्त्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. प्रायोगिकयोगसाधनमाध्यमेन व्यक्तित्वञ्च संवर्द्धेयुः।
3. पाश्चात्त्यस्तरीयैः योगैः प्राच्यपरम्परायां प्रसिद्धानां योगासन-प्राणायामानां तुलनात्मकमध्ययनं कर्तुं समर्थाः भवेयुः।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3	हठयोगप्रवेशः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. आसननिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- हठयोगस्य लक्षणम्।
- मठस्य लक्षणम्।
- मुख्यानि आसनानि।
- आसनानां दृष्टादृष्टलाभः।

अन्वितिः २. प्राणायाम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मन्द-मध्योत्तमप्राणायाम्भेदाः।
- षट् कर्माणि।

- कुम्भकप्रकाराः।
- नाडीशुद्धेः लक्षणं फलञ्च।

अन्वितिः ३. कुण्डलिन्याः अवबोधः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- कुण्डलिनीस्वरूपम्।
- मुद्राऽभ्यासः।
- बन्धसाधनाभ्यासः।
- कुण्डलिनी जागरणं तत्फलं च।

अन्वितिः ४. नादानुसन्धानम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनाहतनादस्वरूपम्।
- नादसाधने प्रारम्भावस्था।
- नादसाधने घट-परिचयावस्थाविचारः।
- नादसाधने निष्पत्त्यवस्था तत्फलञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. आत्माराममुनिः, हठयोगप्रदीपिका, वाराणसी: चौखम्बा प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. दिगम्बरानन्द, स्वामी. (प्र.सं.). हठयोगप्रदीपिका (टीका), रामकृष्ण मठ प्रकाशन।
2. गोरखनाथ, गुरु. (प्र.सं.). गोरक्षसंहिता, वाराणसी : सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय।
3. (प्र.सं.). शिवसंहिता, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
4. पूर्णानन्द स्वामी, पण्डित. (प्र.सं.). षट्चक्रनिरूपणम्, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

षष्ठसत्रार्द्धः (SEMESTER – 6)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.4: श्रीमद्भागवते साङ्ख्ययोगः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. श्रीमद्भागवतोक्तसाङ्ख्ययोगदर्शनस्य अवबोधः।
2. श्रीमद्भागवतोक्तसाङ्ख्ययोगसिद्धान्ते स्वातन्त्र्यस्य ज्ञानम्।
3. श्रीमद्भागवतोक्तयोगस्य प्रायोगिकतापरिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. श्रीमद्भागवतमहापुराणेन सह साङ्ख्ययोगदर्शनस्य सम्बन्धं ज्ञातुं शक्नुयुः।
2. श्रीमद्भागवतोक्तं योगं जानन्तः तस्य प्रायोगिकमुपयोगं कर्तुं प्रभवेयुः।
3. श्रीमद्भागवतोक्तस्य साङ्ख्ययोगस्य वैशिष्ट्यं ज्ञातुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.4	श्रीमद्भागवते साङ्ख्ययोगः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. श्रीमद्भागवते कापिलं सारव्यम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भगवदवतारः महर्षिकपिलः।
- कपिलोपदिष्टानि तत्त्वानि।
- साङ्ख्याभिमता सृष्टिप्रक्रिया।
- जीवगतिः कैवल्यं च।
- सेश्वरं सांख्यम्।

अन्वितिः २. श्रीमद्भागवते योगतत्त्वम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- महर्षिकपिलोपदिष्टो ध्यानविधिः योगाङ्गानि च।

- भगवता उद्धवाय उपदिष्टानि योगसाधनानि।
- योगविभूतयः।
- भागवत-पातञ्जल-योगयोः समीक्षणम्।

अन्वितिः ३. श्रीमद्भागवते योगवैविध्यम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्रीमद्भागवते कर्मयोगः।
- ज्ञानयोगः।
- भक्तियोगः।
- योगाधिकारिणः।

अन्वितिः ४. श्रीमद्भागवतोक्त -योगस्य प्रासङ्गिकता। **श्रेयोऽङ्कः १**

- कर्मयोगस्य स्वरूपं व्यावहारिकता च।
- ध्यानयोगस्य प्रासङ्गिकता।
- भक्तियोगस्य सौलभ्यं परमोपादेयत्वं च।
- श्रीमद्भागवतोक्त-साङ्ख्ययोगयोः स्वातन्त्र्यम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीमद्भागवतमहापुराणम् – भावार्थदीपिका-टीकासहित।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. श्रीमद्भागवतमहापुराणम् (हिन्दी व्याख्यासहित), गोरखपुर : गीताप्रेस।
2. त्रिपाठी, श्रीकृष्णमणि, (प्र.सं.), पुराणेतिहासयोः साङ्ख्ययोगविमर्शः, वाराणसी : सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.5: उपनिषत्सु साङ्ख्ययोगः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. साङ्ख्यदर्शनस्य योगदर्शनस्य च वैदिकदर्शनत्वात् श्रुतिरूपाणामुपनिषदां तयोः आधारत्वेन उपलब्धिः।
2. भारतीयज्ञानपरम्परायाः मूलं भगवती श्रुतिः इति सत्यस्याविष्करणम् ।
3. अद्यतने समाजे प्राच्य-पाश्चात्त्ययोगविदां मौलिकाश्रयरूपा उपनिषदः इति तथ्योपलब्धिः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अध्येतारः साङ्ख्ययोगदर्शनयोः बीजत्वेन उपनिषदः जानीयुः।
2. प्राच्यपाश्चात्त्यवर्गस्य मूलं भारतीयज्ञानमिति ज्ञात्वा भारतीयज्ञानं प्रति समाकर्षिताः भवेयुः।
3. साङ्ख्य-योगशास्त्रमधिकृत्य शोधक्षेत्रीयां प्रस्तुतिमपि संसाधयिष्यन्ति।
4. छात्राः उपनिषद्वर्णित-विविधयोगसम्वन्धिज्ञानेन पूर्णतां लभेरन्।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.5	उपनिषत्सु साङ्ख्ययोगः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. श्वेताश्वेतरोपनिषदि साङ्ख्ययोगः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- हठयोगस्य लक्षणम्।
- मठस्य लक्षणम्।
- मुख्यानि आसनानि।
- आसनानां दृष्टादृष्टलाभः।

अन्वितिः २. माण्डुकोपनिषदि आत्मज्ञानम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मानात्मनोः भेदाः।
- अनात्मजिहासा।
- आत्मज्ञाने प्रयोजकानि।

- बन्धमोक्षविचारः।

अन्वितिः ३. शाण्डिल्योपनिषदः परिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मनः नित्यशुद्धादिस्वरूपम्।
- मोक्षस्य ज्ञानैक-साध्यत्वम्।
- आत्मज्ञानस्य संग्रहणीयः पक्षः।

अन्वितिः ४. विविधयोगसम्बधिन्यः उपनिषदः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- योगतत्त्वोपनिषत्परिचयः।
- योगचूडामणि इति उपनिषदि हठयोगः।
- योगशिखा-उपनिषदः सारः।
- योगविन्दु उपनिषदि योगशास्त्रीयाध्यात्मचर्चा।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. शर्मा, रमेश दत्त. (प्र.सं.). 108 उपनिषद्. चौखम्बा कृष्णदास अकादमी, वाराणसी।
2. उपनिषत्संग्रहः, Oriental Institute, Baroda.

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. वेदी, रामनाथ. (प्र.सं.). उपनिषत्सु योगदर्शनम्, वाराणसी : सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय।
2. मिश्र, कृष्णकान्त. (प्र.सं.). योगमार्गः उपनिषत्सु, वाराणसी : सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय।
3. शास्त्री, सत्यव्रत. (प्र.सं.). ब्रह्मविद्यायां योगः, नई दिल्ली : राष्ट्रीय संस्कृत संस्थान।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.6: प्रायोगिकं योगदर्शनम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. पातञ्जलशास्त्रस्य प्रायोगिकपक्षस्योपलब्धिः।
2. व्यवहारिकशास्त्रत्वेन मानवीयोपकारकविद्यात्वेन च योगशास्त्रस्य प्रशस्तिः।
3. योगसम्बद्धानां प्रयोगविद्यानां वैज्ञानिकतायाः चिकित्साशास्त्रीयतायाश्चाविष्कृतिः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. प्रायोगिक-योगमाध्यमेन शारीरिकसुस्थतायाः प्राप्तये यतमानाः भविष्यन्ति।
2. नित्यनूतनतया योगशास्त्रमधिकृत्य शोधकार्येण विविधसाफल्यमधिगन्तुं समर्थाः भवेयुः।
3. योगशास्त्रस्य मानसिक-शैक्षणिक-सामाजिक-समुन्नतिबोधकपक्षस्य समाविष्करणेन अध्येतारः अपि साफल्यं लभेरन्।
4. योगशास्त्रस्य प्रयोग एव तस्य वैज्ञानिकपद्धतिं परिप्रापयिष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.6	प्रायोगिकं योगदर्शनम्	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. योगासनानां प्रायोगिकता सूर्यनमस्कारः, आसनानि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सूर्यनमस्कारः।
- नौकासनम्, पवनमुक्तासनम्, उत्थानपादासनम्।
- पादवृत्तासनम्, चक्रिकासनम्, अर्धहलासनम्, हलासनम्।
- सेतुबन्धासनम्, सर्वाङ्गासनम्, मत्स्यासनम्, चक्रासनम्, शवासनम्।

अन्वितिः २. प्राणायामः , नाडीशोधनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अन्यतर-नासापुटेन श्वासोच्छ्वासः।
- नाडीशोधनम् (अन्यतर नासापुटेन श्वासो च्छ्वासः)

- नाडीशोधनम् (अन्यतर नासापुटेन श्वासोच्छ्वासः) आन्तरकुम्भकश्च।
- नाडीशोधनम् (पूरकः आन्तरकुम्भकः रेचकः बाह्यकुम्भकः)

अन्वितिः ३. अवसादापनोदने योगः (सैद्धान्तिकम्) **श्रेयोऽङ्कः १**

- अभ्यास-वैराग्याभ्यां मनसः स्थितिनिबन्धनम्।
- क्रियायोगेन मनसः स्थैर्य्यसम्पादनम्।
- मैत्र्यादिसाधनेन अवसादस्यापनोदनम्।
- धारणासिद्धौ चित्तप्रसादनम्।

अन्वितिः ४. सामाजिकस्थितिसम्पादने योगशास्त्रम् (सैद्धान्तिकम्) **श्रेयोऽङ्कः १**

- सत्यादि-प्रतिष्ठायां व्यक्तित्वपरिवर्द्धनम्।
- अहिंसायां वर्तमानायां वैश्यभावनाया अनुभूतिः।
- ब्रह्मचर्यस्य मानवीयमूल्यबोधवर्द्धकपक्षः।
- अस्तेयस्य सामाजिकलाभः।
- शौचस्य चिकित्साशास्त्रीयसंगतिः।
- तपः स्वाध्यायेश्वरप्रणिधानादिभिः व्यक्तित्वसंघटनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. शास्त्री, शिवकुमार. (प्र.सं.), योगदर्शन - भारतीय संस्कृति का आधार, वाराणसी : चौखम्बा ओरिएण्टालिया।
2. शर्मा, शिवराम. (प्र.सं.). योगदर्शन और उसका व्यावहारिक स्वरूप, मुम्बई : भारतीय विद्या भवन।
3. Desikachar, T. K. V, The Heart of Yoga: Developing a Personal Practice. Inner Traditions International.
4. ग्रोवर, सत्यपाल. (प्र.सं.), योगासन एवं साधना, दिल्ली : B & S Publishers.
5. जैन, रजीव (त्रिलोक). (प्र.सं.). सभी के लिए योगासन एवं प्राणायाम।

चतुर्थवर्षः

(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

सप्तमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 7)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1: साङ्ख्यशास्त्रीयं पर्य्यालोचनात्मकमध्ययनम् – १

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. साङ्ख्यशास्त्रीय-गभीराध्ययनस्य कृते अवसरस्य प्राप्तिः।
2. विशिष्टाध्यायनेन अनुसन्धानात्मिकायाः प्रवृत्तेरभिवर्द्धनम्।
3. साङ्ख्यतत्त्वानां वैज्ञानिकतायाः उपलब्धिः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. साङ्ख्यशास्त्रीयानुसन्धानयोग्यतां दद्यात्।
2. भारतीयज्ञानपरम्परायां सांख्यं शास्त्रस्य व्यवस्थितं वैशिष्ट्यमुपपादयेत्।
3. शास्त्रान्तराध्ययनस्य प्रवृत्तिं जनयेत्।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1	साङ्ख्यशास्त्रीयं पर्य्यालोचनात्मकमध्यय-नम् – १	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. साङ्ख्यशास्त्रेण शास्त्रान्तराणां एकवाक्यता। **श्रेयोऽङ्कः १**

- साङ्ख्यशास्त्रीयाः चत्वारो व्यूहाः।
- आत्मसाक्षात्कारे श्रवणादीनां हेतुत्वम्।
- ब्रह्ममीमांसा – योगाभ्यां साङ्ख्यस्याविरोधः।
- यत्परः शब्दः स शब्दार्थः।
- दुःखनिवृत्तेः पुरुषार्थत्वम्।
- त्रिविधदुःखविचारः।
- दुःखानां स्वरूपं भेदाश्च।

- दृष्टोपायेन दुःखनिवृत्तेरभावः।
- अदृष्टसाधनयागादिना नात्यन्तदुःखनिवृत्तिः।

अन्वितिः २. पुरुषबन्धः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पुरुषश्चकालदेशादीनां निमित्ताद् बन्धराहित्यम्।
- अविद्याहेतुक-पुरुषबन्धनस्य निराकरणम्।
- पुरुषबन्धनमङ्गीकृत्य नास्तिकमतानङ्गीकृतिः।
- प्रकृति-संयोगस्य पुरुषबन्धन-प्रयोजकत्वम्।

अन्वितिः ३. प्रकृत्यादिपञ्चविंशतिगणः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रकृतेः आद्योपस्थानम्।
- महतत्त्वम्।
- अहङ्कारः।
- प्रकृतेः अस्तित्व-नित्यत्वयोः सिद्धिः।

अन्वितिः ४. पुरुषतत्वोपस्थापनं सत्कार्यवादश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पुरुषास्तित्वे मानानि।
- पुरुषानेकत्वम्।
- पुरुषस्य द्रष्टृत्वादिसिद्धिः।
- पुरुषस्य शरीरादिव्यतिरिक्तत्वम्।
- ईश्वरासिद्धिः आत्मैक्यपक्षखण्डनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. विज्ञानभिक्षु. (प्र.सं.), साङ्ख्यप्रवचनभाष्यम् (प्रथमाध्यायपर्यन्तम्), सम्पा. डॉ. गजानन शास्त्री मुसलगाँवकर, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत संस्थान।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. आद्याप्रसाद मिश्र. (प्र.सं.). साङ्ख्यदर्शन पर्यालोचना, नई दिल्ली : राष्ट्रिय संस्कृत संस्थान।
2. शर्मा, भगवती प्रसाद. (प्र.सं.). साङ्ख्यसिद्धान्त और उसका वैज्ञानिक विश्लेषण, भारतीय दर्शन परिषद् (उत्तर प्रदेश हिन्दी संस्थान)।
3. स्वामी विरजानन्द सरस्वती. (प्र.सं.). साङ्ख्य-योगदर्शन, गोरखपुर : गीताप्रेस।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2: शास्त्रान्तरेषु साङ्ख्ययोगदर्शनप्रभावः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. साङ्ख्ययोगविषयमधिकृत्य विशदज्ञानेन साकं शास्त्रान्तरीयज्ञानस्योपलब्धिः।
2. भारतीयशास्त्रपरम्परया परिचितिः।
3. प्राच्य-विदुषां पूर्व-परपक्षप्रस्तुतिविषयिण्याः प्रतिभाया आविष्कृतिः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. पाठ्यक्रममिमं अधीयनाः शोधकार्यायक्षमाः भवेयुः।
2. वैदिका-वैदिकदर्शनयो विषयाध्ययनेन छात्राः साङ्ख्यशास्त्रेण तेषां तोलनमपि संसाधेयुः।
3. छात्राः साङ्ख्यशास्त्रीयगभीरतां गम्भीरतां च अवगच्छेयुः।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2	शास्त्रान्तरेषु साङ्ख्ययोगदर्शनप्रभा	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. पुराणेषु साङ्ख्ययोगदर्शनप्रभावः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पौराणिकसृष्टिविमर्शः।
- पुराणेषु साङ्ख्यतत्त्वानि।
- पुराणेषु अष्टाङ्गयोगः।
- पुराणेषु षट्-चक्रनिरूपणम्।

अन्वितिः २. रामायण-महाभारतयोः साङ्ख्ययोगसिद्धान्तः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वाल्मीकीय-रामायणे साङ्ख्ययोगविचारः।
- अध्यात्मरामायणे साङ्ख्ययोगचर्चा
- महाभारते साङ्ख्ययोगसिद्धान्तः।
- भगवद्गीतायां साङ्ख्ययोगोपदेशः।

अन्वितिः ३. वैदिकदर्शनेषु साङ्ख्ययोगप्रभावः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- न्यायदर्शने साङ्ख्ययोगः।
- वैशेषिकदर्शने साङ्ख्ययोगः।
- वेदान्तदर्शने साङ्ख्ययोगः।
- शैव-शाक्तदर्शनयोः साङ्ख्ययोगः।
- व्याकरण-दर्शने साङ्ख्ययोगः।

अन्वितिः ४. अवैदिक-दर्शनेषु साङ्ख्ययोगः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- बौद्ध-दर्शने साङ्ख्ययोगः।
- जैनदर्शने साङ्ख्ययोगः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. त्रिपाठी, श्रीकृष्णमणि. (प्र.सं.). पुराणेतिहासयोः साङ्ख्ययोगदर्शनविमर्शः, वाराणसी : सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय।
2. (प्र.सं.). A History of Indian Philosophy (Vols. 1–5), Cambridge University Press / Motilal Banarsidass.
3. Yoga & Sankhya: A Comparative Study, वाराणसी: Bharatiya Vidya Prakashan.
4. Hiriyanna, M. (प्र.सं.). Indian Philosophy (Vols. 1–2), Motilal Banarsidass / Kavyalaya Publishers.

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3: साङ्ख्यशास्त्रीयं पर्य्यालोचनात्मकध्ययनम् – २

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. साङ्ख्यशास्त्रीय-तत्त्वानां गभीरमध्ययनम्।
2. साङ्ख्यदर्शनस्य सूक्ष्मतत्त्वावबोधः।
3. भारतीयदर्शनधारायः विशदोपलब्धिः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. साङ्ख्यशास्त्रीयसिद्धान्तान् दुरूहस्थलेषु अपि कलयितुं समर्थाः भवेयुः।
2. साङ्ख्यशास्त्रस्य तत्त्वानि अधिकृत्य शोधकार्यं सम्पादयितुं शक्ताः स्युः।
3. भारतीय-दार्शनिकपरम्परायाः मूलस्रोतांसि अन्वेष्टुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3	साङ्ख्यशास्त्रीयं पर्य्यालोचनात्मकध्ययनम् – २	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. सर्गविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सर्गप्रयोजनस्य सर्गप्रयोजकत्वम्।
- पुरुषे अध्यस्तं स्रष्टृत्वम्।
- महदादीनां पुरुषमोक्षप्रयोजकवत्वम्।

अन्वितिः २. अहंकारः तत्कार्यं च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अहंकारविवरणम्।
- अन्तःकरणानां स्वालक्षण्यवृत्तिः।
- इन्द्रियाणां भौतिकत्वखण्डनम्।
- बुद्धेः अवान्तरभेदाः।

अन्वितिः ३. स्थूल-सूक्ष्म-शरीरोत्पत्तिप्रकारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- महाभूतानि।
- सूक्ष्मशरीरोत्पत्तिः।
- स्थूलशरीरं तद्भेदाश्च।
- शरीरात्मवादिनां मतोपालम्भः।
- आतिवाहिकमाधिभौतिकं च शरीरम्।

अन्वितिः ४. ज्ञानकर्मेन्द्रियाणां बुद्धीन्द्रियसापेक्षत्वम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- इन्द्रियाणां भौतिकसापेक्षत्वम्।
- ज्ञानकर्मेन्द्रियाणां भौतिकत्वखण्डनम्।
- पञ्चप्राणानां भौतिकत्वखण्डनम्।
- इन्द्रियाणां क्रमाक्रम-प्रवृत्तिः।
- करणेभ्यः बुद्धेः श्रैष्ठ्यम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. साङ्ख्यसूत्रम् – साङ्ख्यप्रवचनभाष्यसमेतम् - विज्ञानभिक्षु-प्रणीतम्, (द्वितीयाध्याय मात्रम्), डा. गजानन शास्त्री मुसलगाँवकर, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Asiatic Society of Bengal. (प्र.सं.). साङ्ख्यप्रवचनभाष्यम्. Calcutta.
2. Grabe, R. (प्र.सं.). Samkhya Pravacana Bhasya.
3. Sinha, N. (प्र.सं.). Samkhya Philosophy. Delhi: Motilal Banarsidass.
4. सातकड़ि मुखोपाध्यायः (प्र.सं., सम्पादक). साङ्ख्यदर्शनम् (महादेव-वेदान्ति-नागेशभट्टकृत – टीकाद्वयसमेतम्). वाराणसी: भातरमनीषा।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

अष्टमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 8)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4: साङ्ख्यशास्त्रीयं पर्य्यालोचनात्मकमध्ययनम् – ३

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. गभीरदार्शनिक-सिद्धान्तानामवबोधः ।
2. शास्त्रान्तरस्य सिद्धान्तानामध्ययनस्याऽपि योग्यताऽवाप्तिः ।
3. साङ्ख्यसिद्धान्तानां शास्त्रान्तरीयसिद्धान्तैः सह संगतीकरणम् ।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. साङ्ख्यशास्त्रे अनुसन्धानकार्याय योग्यतां ददाति ।
2. गम्भीरशास्त्रवबोधनयोग्यतां च प्रापयति ।
3. साङ्ख्यशास्त्रीयं शोधात्मकं ज्ञानं प्रयच्छति ।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4	साङ्ख्यशास्त्रीयं पर्य्यालोचनात्मकमध्ययनम् – ३	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. मोक्षसाधनविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ज्ञानस्य मोक्षे प्रधानकारणवत्वम्।
- वैरागस्य ज्ञानकारणत्वम्।
- रागोपहतिर्ध्यानम्।
- वृत्तिनिरेधः।

अन्वितिः २. बन्धकारणविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विपर्ययविचारः।
- अशक्तिविचारः।

- तुष्टि-सिद्धिविचारः।
- विपर्ययादीनां पुरुषप्रकृतिसंयोगेन सम्बन्धविचारः।

अन्वितिः ३. भुवनविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रकृतेः वैश्वरूपता।
- अचेतनस्य जगत्कर्तृत्वे कारणानि।
- चेतनस्य वृत्तिसारूप्ये हेतुः।

अन्वितिः ४. पुरुषस्यबन्धमोक्षव्यवस्था। **श्रेयोऽङ्कः १**

- तत्त्वज्ञानस्य फलम्।
- सप्तरूपविनिवृत्ता प्रकृतिः।
- तत्त्वतज्ञानेऽधिकारिणः।
- जीबन्मुक्तस्य स्थितिः।
- विवेकान्निःशेषदुःखनिवृत्तौ कृतकृत्यता।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. विज्ञानभिक्षु. (प्र.सं.), साङ्ख्यप्रवचनभाष्यम् (तृतीयाध्यायः), वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. वाचस्पतिमिश्रः. (प्र.सं.), साङ्ख्यतत्त्वकौमुदी।
2. त्रिपाठी, आचार्य केदारनाथ. (प्र.सं.), युक्तिदीपिका टीका समन्विता साङ्ख्यकारिका, वाराणसी : सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.5: साङ्ख्यशास्त्रार्थनिर्णयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीय-ज्ञानपरम्परायां शास्त्रीयतायाः वैशिष्ट्यप्रदर्शनम्।
2. शास्त्रीयशैल्या साङ्ख्यसिद्धान्तानामध्ययने शास्त्राबबोधनयोग्यतायाः सम्प्राप्तिः।
3. कठिनशास्त्रीयशैल्या सरलसिद्धान्तानां सयुक्तिकं प्रामाणिकमुपस्थापनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अध्येतृणां साङ्ख्यशास्त्रीयः गभीर-प्रवेशः स्यात्।
2. भारतीय-ज्ञान- परम्परायां निहिता पूर्वोत्तरशैली अध्येतृभिः सुपरिचिता स्यात्।
3. कापिलशास्त्रीयग्रन्थानां शास्त्रीयतामभिलक्ष्य अध्येतार तत्र अभिरूचिपूर्वकं अनुसन्धानाय प्रवर्त्तेरन्।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.5	साङ्ख्यशास्त्रार्थनिर्णयः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. साङ्ख्यकारिकायाः शास्त्रत्वम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- साङ्ख्यकारिकायाः मङ्गलाचरणम्।
- साङ्ख्य-कारिकानिर्माणे हेतुकथनम्।
- षष्टिपदार्थाः।
- साङ्ख्यकारिकायां तन्त्रगुणाः।

अन्वितिः २. दुःखनिवृत्तिविमर्शः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- जिज्ञासाहेतुविचारः।
- जिज्ञासावैयर्थ-शंकासमाधानञ्च।
- दुःखत्रैविध्यविचारः।
- दृष्टानुश्रविकोपायाभ्यां दुःखाविघातकत्वाभाव-निरूपणम्।

- कर्म-संन्यासस्य वैशिष्ट्यनिरूपणम्।
- मोक्षं प्रति ज्ञान-कर्म-समुच्चयस्य प्रयोजकत्वनिरासः।

अन्वितिः ३. प्रमेयविज्ञप्तिः , प्रमाणनिरूपणञ्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मूलप्रकृतिशब्दार्थविचारः।
- चतुर्विध-प्रमेयविचारः।
- प्रमाणविमर्शः।
- आगमस्य स्वतन्त्रप्रामाण्यम्।

अन्वितिः ४. पूर्वपक्षोपस्थापनपूर्वकं सत्कार्यवादोपस्थापनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सत्कार्यवादस्योपक्रमः।
- सत्कार्यवादे पूर्वपक्षः तत्समाधानञ्च।
- प्रथमहेतुः।
- द्वितीयहेतुः।
- तृतीयहेतुः।
- चतुर्थहेतुः।
- पञ्चमहेतुः।
- बौद्ध-कणादमतसमीक्षा।
- व्यक्ता-व्यक्तसाधर्म्य-वैधर्म्यसमीक्षा।
- त्रैगुण्यसमीक्षा।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. त्रिपाठी, आचार्य केदारनाथ. (प्र.सं.). युक्तिदीपिका टीका समन्विता साङ्ख्यकारिका (आदितः तृतीयान्हिकं यावत्). वाराणसी : सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. वाचस्पतिमिश्रः. (प्र.सं.). साङ्ख्यतत्त्वकौमुदी. वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
2. गौडपादः, आचार्य. (प्र.सं.). गौडपादभाष्यम् (साङ्ख्यकारिका). वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती।
3. विज्ञानभिक्षुः. (प्र.सं.). साङ्ख्यतत्त्वविवेकः. वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती।
4. वेदमूर्तितपोनिष्ठः, सम्पा.; श्रीरामशर्म-आचार्यः, पं. (प्र.सं.). साङ्ख्य एवं योगदर्शन. हरिद्वार : वेदमाता-गायत्री-ट्रस्ट।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.6: साङ्ख्ययोगविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. साङ्ख्ययोगदर्शनयोः शोधक्षेत्रीयाध्ययनेन अधिगमसाफल्यम्।
2. योगशास्त्रीय - पाटवेन मानवीयमूल्यबोधस्याधिगतिः।
3. व्यक्तित्वविकासः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. साङ्ख्यशास्त्रमधिकृत्य शोधकार्याय प्रवृत्तिं दातुं समर्थः भविष्यति।
2. साम्प्रतिकसमाजे सम्भावितानां समस्यानां परिहारय प्रवृत्तिं जनयति।
3. वैज्ञानिकतथ्थैः योगशास्त्रीयतथ्यानां संगतिं कारयति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.6	साङ्ख्ययोगविमर्शः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. साङ्ख्ययोगदर्शनयोः समानतन्त्रत्वम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- तन्त्रलक्षणम्।
- तन्त्रगुणाः।
- साङ्ख्य-योगदर्शनयोः संगतिः।

अन्वितिः २. साङ्ख्ययोगदर्शनयोः चैतन्यप्रकाशः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सांख्योक्तः प्रतिसंवेदी पुरुषः।
- पातञ्जलशास्त्रीयः वृत्त्यारूढः प्रतिसंवेदिपुरुषः।
- तत्वज्ञानेन विविक्तः पुरुषः द्रष्टृपुरुषश्च।
- पुरुषस्य आत्यन्तिकं लक्ष्यम्।
- विशेषपुरुषः।

अन्वितिः ३. साङ्ख्ययोगदर्शनयोः दृश्यस्वरूपविवेचनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- त्रिगुणात्मकं चित्तम्।
- भूतेन्द्रियाणां परिणामः।
- भुवनविस्तारः।
- व्यक्ताव्यक्तयोः साधर्म्यम्।

अन्वितिः ४. साङ्ख्ययोगदर्शने सेश्वरनिरीश्वरवादः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पातञ्जलदर्शने ईश्वरः।
- हिरण्यगर्भपुरुषः।
- पौराणिकसांख्ये ईश्वरः।
- 'ईश्वरासिद्धेः'- इति सूत्रस्य व्याख्यानम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. त्रिपाठी, आचार्य केदारनाथ. (प्र.सं.). युक्तिदीपिका टीका समन्विता साङ्ख्यकारिका (आदितः तृतीयान्हिकं यावत्). वाराणसी : सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. कपिलमुनिः. (प्र.सं.). साङ्ख्यदर्शनम्. वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
2. आद्याप्रसाद मिश्रः. (प्र.सं.). साङ्ख्यदर्शन-पर्यालोचन. नई दिल्ली : राष्ट्रिय संस्कृत संस्थानम्।
3. वेदमूर्तितपोनिष्ठ, सम्पा.; श्रीरामशर्मा, पण्डित आचार्य. (प्र.सं.). साङ्ख्य एवं योगदर्शन. हरिद्वार : वेदमाता-गायत्री-ट्रस्ट।

द्वितीयवर्षः

(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1: भारतीयदर्शनानि साङ्ख्ययोगश्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयदार्शनिकज्ञानपरम्परायाः अधिगमः।
2. वैदिकावैदिकदर्शनानां परिचयप्रदानम्।
3. साङ्ख्ययोगदर्शनस्य स्वरूपवैशिष्ट्ययोः परिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भारतीयदार्शनिकज्ञानपरम्परायाः गाम्भीर्यं ज्ञातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. वेदप्रमाणत्वेन वैदिकदर्शनानां तद्भिन्नानां च दर्शनानां तत्त्वं जानीयुः।
3. भारतीयदर्शनेषु साङ्ख्ययोगदर्शनस्य स्वरूपं वैशिष्ट्यञ्च अवगन्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1	भारतीयदर्शनानि साङ्ख्ययोगश्च	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. भारतीयदर्शनानां परिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दर्शनशब्दार्थः।
- भारतीयदर्शनानि तेषां स्वरूपञ्च।
- वैदिकदर्शनानि।
- अवैदिकदर्शनानि।

अन्वितिः २. साङ्ख्यदर्शनस्य स्वरूपम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- साङ्ख्यशब्दार्थः।
- उपनिषत्सु साङ्ख्यम्।
- साङ्ख्यदर्शनस्य प्रमुखा आचार्याः तेषां कृतयश्च।

अन्वितिः ३. योगदर्शनस्य स्वरूपम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- योगशब्दार्थः।
- वैदिकं योगदर्शनम्।
- योगदर्शनस्य प्रमुखा आचार्याः तेषां कृतयश्च।

अन्वितिः ४. योगदर्शनस्य प्रायोगिकता। **श्रेयोऽङ्कः १**

- योगदर्शनस्य प्रायोगिकं स्वरूपम्।
- योगदर्शनस्य वैज्ञानिकता।
- साम्प्रतिकसन्दर्भे योगदर्शनस्य उपयोगिता।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. उपाध्याय, बलदेव. भारतीय दर्शन: साङ्ख्य और योग, प्रयागराज: हिंदी साहित्य सम्मेलन।
2. मिश्र, जगदीशचन्द्र. भारतीय दर्शन, वाराणसी: चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
3. नागसम्पिगे, ए. वी., एवं अडिग, शंकरनारायण, षड्दर्शनसारः, बेंगलुरु: पूर्णप्रज्ञ शोध मन्दिरम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. दासगुप्त, सुरेन्द्र नाथ, भारतीय दर्शन (भाग–1) (अनु. राधाकृष्ण शर्मा), दिल्ली: भारतीय ज्ञानपीठ।
2. त्रिपाठी, शिवदत्त, भारतीय दर्शनों का इतिहास, वाराणसी: चौखम्बा विद्याभवन।
3. नीलकण्ठपति, प्रो., एवं कुलपतिचरः, सामान्यदर्शनम्, पुरी: श्रीजगन्नाथ संस्कृत विश्वविद्यालय।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2: साङ्ख्यदर्शनप्रवेशः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. साङ्ख्यशास्त्रीयप्रवृत्तिविषयकः अधिगमः।
2. साङ्ख्यशास्त्रोक्ततत्त्वानां ज्ञानम्।
3. प्रकृतिपुरुषयोः स्वरूपावबोधः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. साङ्ख्यदर्शनस्य प्रवर्तने किं बीजमिति ज्ञातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. साङ्ख्यदर्शने कानि मूलभूतानि तत्त्वानि कथं च पदार्थानां सृष्टिरिति परिज्ञातुम् अर्हाः भवेयुः।
3. प्रकृति-पुरुषयोः स्वरूपबोधेन दुःखनिवृत्तिरूपा लक्ष्यसिद्धिरपि कथं स्यादिति अवगन्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2	साङ्ख्यदर्शनप्रवेशः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. साङ्ख्यशास्त्रीयं प्रवृत्तिबीजम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- त्रिविधं दुःखम्।
- लौकिकोपायैः त्रिविधदुःखनिवृत्तेरसम्भवत्वम्।
- आनुश्रविकोपायस्य अकिंचित्करवत्वम्।
- दुःखनिवृत्तेः विवेकज्ञानसाध्यत्वम्।

अन्वितिः २. साङ्ख्यशास्त्रीयतत्त्वानि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अव्यक्ततत्त्वम्।
- त्रयोविंशति व्यक्तानि तत्त्वानि।
- सृष्टिप्रक्रिया।
- पुरुषः।

अन्वितिः ३. साङ्ख्यशास्त्रे प्रकृतिः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रकृतिपदार्थविवेचनम्।
- प्रकृतेः अस्तित्वे मानम्।
- सत्कार्यवादः।
- प्रकृतिसम्भवाः गुणाः (गुणक्षोभः)

अन्वितिः ४. साङ्ख्यदर्शने पुरुषः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पुरुषस्य अस्तित्वे मानम्।
- अनेकत्वे मानानि।
- नित्यशुद्धादिसत्त्वेऽपि प्रतिसंवेदित्वम्।
- पुरुष-प्रकृतिसंयोगः वियोगश्चः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. ईश्वरकृष्ण, साङ्ख्यकारिका, वाराणसी: चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. सेनापति, सुकान्तकुमार, साङ्ख्यायनम्, पुरी: नव्यव्याकरण विभाग, श्रीसदाशिव परिसर।
2. उपाध्याय, बलदेव, भारतीय दर्शन का इतिहास, वाराणसी: चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.3: पातञ्जलदर्शनप्रवेशः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. योगशास्त्रीयः प्रवेशः।
2. पातञ्जलदर्शनोक्ततत्त्वानामधिगमः।
3. योगोपायसहितविभूतीनाम् अधिगमद्वारा तद्विषयिण्याः जिज्ञासायाः उपशान्तिः अनुसन्धित्सायाः जागृतिश्च।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भारतीयज्ञानपरम्परायां योगशास्त्रस्य अत्युत्तमस्थानस्याविष्करणे समर्थाः प्रभवेयुः।
2. पातञ्जलदर्शनसम्बन्धिनि क्षेत्रे शोधकार्यजनितां योग्यतां प्राप्स्यन्ति।
3. शास्त्रावबोधने अर्हतायाः अभिवृद्धिं प्राप्नुयुः।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.3	पातञ्जलदर्शनप्रवेशः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. योगसामान्यस्वरूपम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सम्प्रज्ञातयोगः।
- सम्प्रज्ञातयोगस्य साधनानि।
- असम्प्रज्ञातयोगः।
- असम्प्रज्ञातयोगस्य साधनानि।

अन्वितिः २. योगाधिकारिणः तेषां योग-प्रक्रिया च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मन्दाधिकारिणः तेषां योगसाधनानि च (अष्टाङ्गयोगः)
- मध्यमाधिकारिणःतेषां योगोपायाः।
- उत्तमाधिकारिणां योगप्रवृत्तिः।

अन्वितिः ३. विभूतयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- संयमस्वरूपम्।

- प्रमुखसिद्धीनां विवरणम्।
- भुवनज्ञानम्।
- विभूतीनां योगे अन्तरायत्वं साधकत्वं वेति पर्य्यालोचनम्।

अन्वितिः ४. कैवल्यम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पातञ्जलदर्शने कैवल्यम्।
- योगिनां कर्म।
- निर्विशेषयोगः (निर्विकल्पकः)
- ईश्वरप्रणिधानम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. पातञ्जलि, पातञ्जलयोगसूत्रम् (राजमार्तण्डवृत्तिसहितम्), वाराणसी: चौखम्बा प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. दामोदरशास्त्री, श्री, योगतत्त्ववारिधिः, भुवनेश्वर: ओडिशा साहित्य एकाडेमी।
2. परमहंस स्वामी अनन्त भारती, योगदर्शन (योगप्रभाकर भाष्य सहित), दिल्ली: स्वामी केशवानन्द योग संस्थान।
3. मिश्र, बालकृष्ण, पातंजल योगदर्शन (टीका), गोरखपुर: गीताप्रेस।

तृतीयवर्षः
(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1: साङ्ख्यतत्त्वसंग्रहः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. तत्त्वज्ञानपरिच्छितिः।
2. भारतीयदर्शनेषु साङ्ख्यशास्त्रस्य वैशिष्ट्यावगाहनम्।
3. भारतीय भौतिकविज्ञानेन साङ्ख्यशास्त्रीयसमीक्षणस्य अन्तःस्रोतसः आविष्करणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. साङ्ख्यशास्त्रीयतत्त्वविषयपरिज्ञानेन तत्र अनुसन्धानविषययोग्यतायाः संग्रहः।
2. महर्षिकपिलासुरिप्रमुखानां दिव्यज्ञानस्य अनुसन्धानं प्राचीनपद्धतेश्च प्रक्रिया-विज्ञप्तिः।
3. वैश्वविज्ञानमपि भारतीयज्ञानपरम्परया प्रभावितमिति दिशः उन्मोचनेन तद्विषण्या आगामिन्याः प्रवृत्तेरुत्पत्तिः।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1	साङ्ख्यतत्त्वसंग्रहः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्रकृतिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मूलप्रकृतिनिरूपणम्।
- महतत्त्वविचारः।
- अहङ्कारविवृतिः।
- पञ्चतन्मात्राणि।

अन्वितिः २. सर्गविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सांख्योक्त सर्गविवरणम्।
- गुणवैषम्यनिरूपणम्।
- साङ्ख्यनये कार्यकारणवादः।

- प्रतिसञ्चरः।

अन्वितिः ३. प्रत्यसर्गविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विपर्ययनिरूपणम्।
- अशक्तिविचारः।
- तुष्टिविवरणम्।
- सिद्धिविमर्शः।

अन्वितिः ४. बन्धमोक्षविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- बन्धस्वरूपम् ।
- बन्धने कारणम्।
- त्रिविधः बन्धः।
- बन्धविमुक्तिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. विज्ञानभिक्षु, तत्त्वसमाससूत्रम् (भावागणेशकृत तत्त्वयाथार्थ्यदीपनटीका सहित), वाराणसी : भारतीय विद्या प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. साङ्ख्यकारिका, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
2. महामहोपाध्याय दामोदरशास्त्री, साङ्ख्यतत्त्वदीपिका, भुवनेश्वर : ओडिशा साहित्य एकाडेमी।
3. पाण्डेय, डॉ. कमलेश, साङ्ख्यदर्शन का तत्त्वचिन्तन, वाराणसी : विश्वविद्यालय प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2: प्रमुख-साङ्ख्याचार्याः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. पूर्वाचार्याणां पतञ्जलिप्रमुखाणाम् ऋषीणां चिन्तनस्तरस्य कृतिविषयस्य च चाधिगतिः।
2. भारतीयबुद्धिजीविनां प्रचारः।
3. महतां चिन्तनेन स्वाभाविकरीत्या कोमलस्तरेऽपि व्यक्तित्व-परिवर्द्धनम् ।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. पूर्वाचार्याणां व्यक्तित्वज्ञानेन आत्मव्यक्तित्ववर्द्धनात्मिकायाः प्रतिपुष्टेः सम्प्राप्तिः स्यात्।
2. आचार्याणां कृतीनां लोकार्पणाय प्रकृतेरूपलब्धिः सम्भवेत्।
3. शास्त्रध्ययनार्थं आत्मप्रस्तुतिलाभः भवेत्।
4. पूर्वाचार्याणां विज्ञानसम्मतस्य सिद्धान्तस्य अनुसन्धित्सा, संस्तुतिः तत्र प्रवृत्तिश्च सम्भवेत्।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2	प्रमुख-साङ्ख्याचार्याः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. प्राचीनसाङ्ख्यचार्याः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भगवान् कपिलः।
- आसुरिः।
- जैगीषव्यः (आवट्यः)
- देवलः।
- वार्षगण्यः।
- ईश्वरकृष्णः।

अन्वितिः २. ईश्वरकृष्णात् परवर्तिनः साङ्ख्याचार्याः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विन्ध्यवासी।
- माठरः।
- गौडपादः।
- वाचस्पतिमिश्रः।

अन्वितिः ३. आधुनिकसाङ्ख्याचार्याः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनिरुद्धः।
- महादेववेदान्ती।
- विज्ञानभिक्षुः।
- भावागणेशः।

अन्वितिः ४. आधुनिकसाङ्ख्यदर्शनस्य रूपरेखम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आस्तिकदर्शनानां संगतिः।
- परवादनिरसनपक्षः।
- साङ्ख्य-योग-वेदान्तानाम् एकवाक्यता।
- ईश्वरसिद्धेः निरपेक्षव्याख्या।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. डॉ. सत्यव्रत शर्मा, साङ्ख्यदर्शन का विकास, दिल्ली : सस्ता साहित्य मंडल।
2. बलदेव उपाध्याय, भारतीय दर्शन का इतिहास, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डॉ. ईश्वर नन्दन झा, साङ्ख्यदर्शन, आगरा : केन्द्रीय हिन्दी संस्थान।
2. डॉ. उमाकान्त मिश्र, भारतीय दर्शन में साङ्ख्य परंपरा, दिल्ली : ओम् पब्लिकेशन्स।
3. Keith, A. B., The Samkhya system: A history of the Samkhya philosophy. Oxford University Press.

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3: विविधयोगपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. विविधयोगसिद्धान्तानाम् अधिगतिः।
2. भारतीयदर्शनेषु योगशास्त्रस्य व्यापकत्वपरिज्ञानम्।
3. योगशास्त्रीयसिद्धान्तानां नैकशास्त्रीयसंगतिः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. विविधयोगशास्त्रीयसिद्धान्तानामधिगत्या आत्मोत्कर्षसाधनं सम्भवेत्।
2. योगशास्त्रस्य नैकशास्त्रैः एकवाक्यतायाः अधिगत्या तत्र कोमलमतीनाम् अध्येतॄणामभिरुच्युत्पादनं भविष्यति।
3. योगशास्त्रीयरहस्यस्योद्घाटनेन सनातनज्ञानसंवाहिन्याः संस्तुतिः तत्र प्रवृतिश्च जायेत।
4. स्वाभिरुचिमनुसृत्य जीवनयापनशैल्यां योगस्य संयोगीकरणं भविता।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3	विविधयोगपरिचयः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. राजयोगः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- राजयोगस्य स्वरूपम्।
- राजयोगस्य साधनम्।
- राजयोगस्य प्राप्तिः।

अन्वितिः २. हठयोगः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- हठयोगस्य स्वरूपम्।
- हठयोगस्य साधनम्।
- हठयोगस्य प्राप्तिः।

अन्वितिः ३. ज्ञानयोगः भक्तियोगश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ज्ञानयोगस्य स्वरूपम्।
- ज्ञानयोगस्य साधनानि।
- ज्ञानयोगस्य अधिगतिः।
- भक्तियोगः तत्साधनानि च गीतोक्त भक्तियोगश्च।

अन्वितिः ४. कर्मयोगः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- कर्मयोगसाधनम्।
- संप्राप्तिः।
- गीतोक्तकर्मयोगः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. महर्षि पतञ्जलि, योगसूत्रम्, वाराणसी : चौखम्बा प्रकाशन।
2. स्वात्मारामयोगीन्द्र, हठयोगप्रदीपिका, वाराणसी : भारतीय विद्या संस्थान।
3. गौराङ्गः दर्शन दास, श्रीमद्भगवद्गीता (सुबोधिनी सहिता), ISKCON प्रकाशनम्।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. उत्तराखण्ड मुक्त विश्वविद्यालय, योग परिचय।
2. कुमारी राज पाण्डेय, भारतीय योग परम्परा के विविध आयाम। दिल्ली : राधा पब्लिकेशन।
3. जगदीश चन्द्र मिश्र, भारतीय दर्शन, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
4. विज्ञानानन्द सरस्वती, योग विज्ञान, ऋषिकेश : योग निकेतन।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.4: साङ्ख्यशास्त्रीयप्रमुखसिद्धान्ताः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. साङ्ख्यशास्त्रीयाधिगतिः।
2. भारतीयज्ञानपरम्परायां साङ्ख्यदर्शनस्य स्वतन्त्रस्थानस्याविष्करणम्।
3. साङ्ख्यशास्त्रीयसिद्धान्तानाम् अधिगमेन अन्यदर्शनापेक्षया तस्य वैशिष्ट्यावगतिः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. साङ्ख्यशास्त्रे छात्राणामभिरुच्युत्पादनं जायेत।
2. साङ्ख्यशास्त्रीयसिद्धान्तानां सम्यग्ज्ञानेन जिज्ञासूनां तत्र अग्रिमशोधकार्यसम्बन्धिनी प्रवृत्तिलाभः सम्भवेत्।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.4	साङ्ख्यशास्त्रीयप्रमुखसिद्धान्ताः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. दृष्टानुश्रविकोपायाभ्यां दुःखनिवृत्तेरभावः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- त्रिविधं दुःखम्।
- दुःख-प्रतिघाते लौकिकोपायानामसामर्थ्यम्।
- दुःखात्यन्तिकनिवृत्तौ आनुश्रविकोपायस्य अकिंचित्करवत्वम्।
- दुःखनिवृत्तेः विवेकोपायसाध्यत्वम्।

अन्वितिः २. साङ्ख्यशास्त्रीयसिद्धान्ताः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- त्रिविधप्रमाणम्।
- व्यक्ता-व्यक्त-ज्ञ-तत्त्वानि।
- तेषां साधर्म्यवैधर्म्यञ्च।
- सत्कार्यवादे मानानि।

अन्वितिः ३. प्रकृतिसिद्धिः तत्सम्भवागुणाश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- साङ्ख्यदर्शने प्रकृतिः।
- प्रकृतेः अस्तित्वे मानानि।
- तदीयम् वैश्वरूपत्वम्
- गुणानां स्वरूपं, गुणक्षोभे तेषां वैशिष्ट्यम्।

अन्वितिः ४. पुरुषविवेचनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पुरुषस्य औपनिषदं स्वरूपम्।
- पुरुषस्य अस्तित्वे मानम्।
- पुरुषस्य अनेकत्वम्।
- पुरुषस्य प्रकृत्या सम्बन्धः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. वाचस्पतिमिश्र, साङ्ख्यतत्त्वकौमुदी (व्याख्याकार: डॉ. ओमप्रकाश पाण्डेय), वाराणसी : चौखम्बा कृष्णदास अकाडमी।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Keith, A. B., The Samkhya system: A history of the Samkhya philosophy. Varanasi: Motilal Banarsidass.
2. डॉ. बलदेव उपाध्याय, साङ्ख्यदर्शन: तत्त्वज्ञान का आधार, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.5: साङ्ख्यशास्त्रीयं विशिष्टाध्ययनम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. साङ्ख्यशास्त्रस्य गम्भीरसिद्धान्तज्ञानम्।
2. पुरुषार्थविषयकोलब्धिः।
3. चेतनाचेतनविभागस्य शास्त्रीयबोधः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. साङ्ख्यशास्त्रस्य सिद्धान्तान् विशदतया ज्ञातुं शक्नुयुः।
2. पुरुषार्थस्वरूपम् अवगत्य स्थूलसूक्ष्मशरीरयोः स्वरूपं भेदं च बोद्धुं समर्थाः भवेयुः।
3. प्रकृति-पुरुषयोः संयोगस्य तद्विभागस्य च वास्तविकं रहस्यं ज्ञातुम् अर्हाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.5	साङ्ख्यशास्त्रीयं विशिष्टाध्ययनम्	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. पुरुषार्थः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भोगापवर्गयोः पुरुषार्थत्वम्।
- मोक्षस्य चरमपुरुषार्थत्वम्।
- करणानां पुरुषार्थाय प्रवृत्तिः।
- अन्तःकरणभेदाः तेषां कार्यं च।

अन्वितिः २. विशेषाविशेषशरीरविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- लिङ्गशरीरस्य अवयवाः।
- स्थूलसूक्ष्मशरीरयोः शान्तघोरमूढरूपता।
- लिङ्गस्य शरीरस्य संसरणं स्वरूपञ्च।
- विशेष(स्थूल)शरीरस्य अवान्तरभेदाः।

अन्वितिः ३. बुद्धिसर्गः (प्रत्ययसर्गः) **श्रेयोऽङ्कः १**

- बुद्धेः भावाः तेषां फलानि च।
- विपर्ययस्तद्भेदाश्च
- सभेदं अशक्तिविचारः।
- तुष्टिसिद्धीनां सविशेषविवरणम्।

अन्वितिः ४. चेतनाचेतनसंयोगः विभागश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चेतनकतृकोऽचेतनसंयोगः।
- अचेतननिष्ठः चेतनसंयोगः।
- विवेकज्ञानस्य हानोपायत्वम्।
- सप्तरूपविनिवृत्तायाः प्रकृतेः स्वरूपम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. वाचस्पतिमिश्रः. (प्र.सं.). साङ्ख्यतत्त्वकौमुदी (कारिका 19–72). वाराणसी : चौखम्बा कृष्णदास अकादमी।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. वर्मा, पण्डित रामचन्द्र. (प्र.सं.). साङ्ख्ययोग के मूलतत्त्व. दिल्ली : नागप्रकाशन।
2. शर्मा, डॉ. भगवती प्रसाद. (प्र.सं.). साङ्ख्यसिद्धान्त और उनका वैज्ञानिक विश्लेषण. उत्तर प्रदेश हिन्दी संस्थान : भारतीय दर्शन परिषद्।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.6: साङ्ख्ययोगः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. पातञ्जलदर्शनस्य शास्त्रीयतत्त्वानां विशेषावबोधः।
2. वैश्विक ज्ञानक्षेत्राय योगतत्वात्मिकायाः भारतीयज्ञानमन्दाकिन्याः उपायनीकरणम्।
3. प्राच्यविद्यायाः प्रायोगिकरहस्य समुद्घाटनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. योगशास्त्रीयसूक्ष्मतत्त्वानां विशेषावबोधं प्राप्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. योगसाधने प्राणायामस्य, ध्यानस्य ईश्वरप्रणिधानस्य च रहस्यम् अवगन्तुं शक्ताः भविष्यन्ति।
3. क्रियायोगस्य तदुपकारस्य च अवगत्या व्यावहारिकजीवनेऽपि तल्लाभं प्राप्तुं योग्याः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.6	साङ्ख्ययोगः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. योगसाधने वैराग्यम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अपरवैराग्यं तद्भेदाश्च।
- परवैराग्यम्।
- अपरवैराग्यफलम्।
- परवैराग्यसाध्यः निर्बीजयोगः।

अन्वितिः २. परिकर्माणि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मैत्र्यादीनां चित्तप्रसादनत्वसाधकत्वम्।
- प्राणायामः।
- मनसः स्थितिनिबन्धिनी प्रवृत्तिः।

- ध्यानम्।

अन्वितिः ३. ईश्वरानुशीलनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ईश्वरप्रणिधानम्।
- ईश्वरस्य लक्षणं स्वरूपञ्च।
- प्रणवविचारः।
- ईश्वरानुग्रहस्य आसन्नतमयोगफल प्रापकत्वम्।

अन्वितिः ४. क्रियायोगः तत्फलञ्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- क्रियायोगस्य स्वरूपम्।
- क्लेशाः तेषां तनूकरणोपायश्च।
- अविद्याया क्लेशमूलत्वम्।
- अविद्यालक्षणपरिष्कारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. वाचस्पतिमिश्रः. (प्र.सं.). तत्त्ववैशारदी-टीकोपेतं योगसूत्रम्. वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. शास्त्री, डॉ. शिवकुमार. (प्र.सं.). योगदर्शन: भारतीय संस्कृति का आधार. वाराणसी : चौखम्बा ओरिएण्टालिया।
2. उपाध्याय, प्रो. रामजी. (प्र.सं.). योगशास्त्रविमर्शः. वाराणसी : सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय।
3. Eliade, M. (प्र.सं.). Yoga: Immortality and Freedom. Princeton University Press.

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.7: योगजविभूतिविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. योगसाधनजन्यविभूतीनामवबोधः।
2. भारतीयसंस्कृतौ योगिनां महर्षीणाञ्च अलौकिकसिद्धीनां विभूतीनां च रहस्योद्घाटनम्।
3. प्राचीनभारतीययोगसम्पत्तेः प्रतिपत्तिः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. मनसः एकाग्रतायाः चरमं फलं ज्ञातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. योगजविभूतीः तासां सिद्धेः उपायं च बोद्धुं शक्ताः भविष्यन्ति।
3. भारतीयपरम्परायां साधनानि तेषां सिद्धीश्च अवगत्य तन्महत्त्वं ज्ञातुं भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.7	योगजविभूतिविमर्शः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. परिणामाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- एकाग्रतास्वरूपं तत्परिणामश्च।
- समाधि-परिणामः।
- निरोधसंज्ञाविधानं तस्य परिणामश्च।
- भूतेन्द्रियाणां धर्म-लक्षणावस्थापरिणामाः।

अन्वितिः २. विशिष्टाः विभूतयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भुवनज्ञानसिद्धिः।
- सर्वभूतरूतज्ञानम्।
- सर्वाधिष्ठातृत्वं, सर्वज्ञातृत्वं च।
- अरिष्टज्ञानम्।

- भूतजयः।
- प्रधानजयः।
- अणिमादिप्रादुर्भावः।
- विवेकजं ज्ञानम्।

अन्वितिः ३. अन्याः योगजाः विभूतयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अन्तर्धानसिद्धिः।
- बलादिलाभः।
- कायव्यूहज्ञानम्।
- क्षुत्पिपासानिवृत्तिः।
- पुरुषज्ञानम्।
- पर-शरीरावेशः।
- दिव्यं श्रोत्रम्।
- आकाशगमनम्।
- महाविदेहसिद्धिः।

अन्वितिः ४. सिद्धौ अन्तरायाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पञ्चसिद्धयः।
- सिद्धीनां प्रकरणात् अनिष्टप्रसङ्गः।
- स्थान्युपनिमन्त्रणे – अनिष्टम्।
- सत्व-पुरुषशुद्धिसाम्ये अन्तरायनिवृत्तिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. व्यासभाष्योपेतं योगसूत्रम्, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. योगविवेकदीपिका, ऋषिकेश : कैलाश आश्रम।
2. डा. प्रभाकर मिश्रः, योगदर्शनः तुलनात्मक अध्ययन, वाराणसी : विद्याभवन प्रकाशन।
3. Tigunait, P. R., Yoga Darshana: Vision of the seers. Himalayan Institute Press.

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.8: भगवद्गीतायां साङ्ख्ययोगः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. उपनिषदां साररूपस्य गीताशास्त्रस्य अध्ययनम्।
2. भगवद्गीताप्रचोदितमार्गेण आत्मव्यक्तित्वसंघटनम्।
3. भगवद्गीतोक्त-योगस्य ज्ञानं तस्य स्वजीवने प्रयोगश्च।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भगवद्गीतोक्तं ध्यानयोगस्य रहस्यमवगन्तुं समर्थाः भवेयुः।
2. क्षेत्र-क्षेत्रज्ञतत्त्वमधिगत्य गुणत्रयस्य कार्यं गुणातीतस्वरूपञ्च बोद्धुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. स्थितप्रज्ञस्य लक्षणं परिज्ञाय ब्राह्मीं स्थितिमपि परिचेतुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.8	भगवद्गीतायां साङ्ख्ययोगः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. षष्ठाध्यायः – ध्यानयोगः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- योगभेदाः।
- योगारूढ लक्षणानि ।
- अभ्यास-वैराग्ययोः योगसाधकत्वम् ।
- योगभ्रष्टस्य गतिः।

अन्वितिः २. त्रयोदशाध्यायः – क्षेत्रक्षेत्रज्ञविवेचनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- क्षेत्रविचारः।
- ज्ञानस्वरूपम्।
- ज्ञेयविचारः।
- क्षेत्रज्ञनिरूपणम्।

अन्वितिः ३. चतुर्दशाध्यायः – गुणत्रयविभागयोगः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सत्त्वगुणस्य स्वरूपम्।
- रजोगुणस्य कार्य्यं स्वरूपञ्च।
- तमोगुणस्य क्रियान्वयनम्।
- गुणातीतस्य लक्षणं कार्य्यञ्च।
- गीतोक्तस्य साङ्ख्ययोगस्य ज्ञानयोगापरपर्य्यायत्वम्।
- स्थितप्रज्ञस्य लक्षणम्।
- ज्ञानिनः प्रत्यवायाः।
- ब्राह्मी स्थितिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. मधुसूदन सरस्वती, श्रीमद्भगवद्गीताः गूढार्थदीपिकाटीका, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत भवन; दिल्लीः चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. तिवारी, प्रो. रामचन्द्र, गीतातत्त्वविन्यासः, नागपुर : कविकुलगुरु-कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय।
2. रावत, डा. नीलिमा, श्रीमद्भगवद्गीतायाः योगदर्शनसम्बन्धः, वाराणसी : सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय।
3. मिश्रः, प्रो. उमेश, गीताशास्त्रीयतत्त्वविमर्शः, केन्द्रीय संस्कृत विश्वविद्यालय।
4. डा. के. एन. उपाध्यायः, गीतायाः साङ्ख्ययोगविमर्शः, दिल्ली : चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान।
5. लोकमान्य बालगङ्गाधरतिलक, गीता रहस्य, पुणे : केशवालय प्रकाशन।
6. शर्मा, डा. श्रीकान्त, गीतातत्त्वनिरूपणम्, नई दिल्ली : राष्ट्रिय संस्कृत संस्थानम्।
7. मिश्र, डा. गोपाल चन्द्र, श्रीमद्भगवद्गीता में तात्त्विक चिन्तन, वाराणसी : सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय।

चतुर्थवर्षः

(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.1: विवेकज्ञानविस्तारः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. समस्याजर्जरिते समाजे समस्यानां समाधानबीजत्वेन विवेकज्ञानस्योपलब्धिः।
2. भारतीयज्ञानसंवहिन्यां विवेकवत्याः प्रवृत्तेःमहत्त्वप्रगीतिः।
3. सैद्धान्तिकदृष्ट्या साङ्ख्यज्ञानस्य सर्वातिशायित्वनिर्वचनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. आत्मसमस्यासमाधाने अध्येतारः अर्हाः स्युः।
2. साङ्ख्यशास्त्रीय विवेकज्ञानस्य अवगाहने शास्त्रान्तरीय-बोधविषये च प्रवृत्तिं भजेरन् छात्राः।
3. साङ्ख्यशास्त्रीयशोधविषयिणी समीहाऽपि अध्येतॄणां संजायेत।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.1	विवेकज्ञानविस्तारः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. विवेकज्ञानस्य मोक्षहेतुत्वम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अविवेकविचारः।
- प्रकृति-पुरुषसंयोगः
- आत्मज्ञानस्य अविवेकप्रतिबन्धकत्वम्।

अन्वितिः २. प्रकृत्यादिनिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रकृतेः संज्ञा, पर्यायाः स्वरूपञ्च।
- महत्त्वनिरूपणम्।
- अहङ्कारः।
- इन्द्रियाणि।
- स्थूलशरीरोत्पत्तिः।

अन्वितिः ३. प्रकृत्यादिभ्यः विविक्तत्वं पुरुषस्य। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पुरुषसंज्ञाविधानम्।
- पुरुषस्य पर्य्यायाः तस्य नित्यशुद्ध्यादिमत्त्वम्।
- आत्मानात्मनोः स्वरूपपरिच्छितिः।

अन्वितिः ४. आत्मानात्मनोः सत्यत्वासत्यत्व-वैधर्म्यविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मनः अविकार्य्यं अनात्मनः विकार्यञ्च।
- जगत्प्रपञ्चस्य स्वप्नाभत्वम्।
- प्रपञ्चस्य आविर्भावतिरोभावौ।
- पुरुषस्य नामरूपादिविनिर्मुक्तत्वम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. विज्ञानभिक्षुः, साङ्ख्यसारः (पूर्वभागः सम्पूर्णः, उत्तरभागः द्वितीयपरिच्छेदान्तः) (व्याख्याकारः: रमाशंकर भट्टाचार्यः), वाराणसी : भारतीय विद्या प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. डॉ. राधाकृष्णन् शर्मा,. साङ्ख्यदर्शनः : तत्त्वमीमांसा और इतिहास, दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास प्रकाशन।
2. डॉ. भगवती प्रसाद शर्मा, साङ्ख्यसिद्धान्त और उनका वैज्ञानिक विश्लेषण, उत्तर प्रदेश हिन्दी संस्थान : भारतीय दर्शन परिषद्।
3. डॉ. कमलेश पाण्ड्ये, साङ्ख्यदर्शन और तत्त्वचिन्तन, वाराणसी : विश्वविद्यालय प्रकाशन।
4. Chakravarti, P. The Original Samkhya System of Kapila. Poona: Oriental Book Agency. (Reprint: Kessinger Publishing)

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.2: हठयोगप्रवेशः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. राजयोगं अधीयानाः हठयोगमपि भारतीयज्ञानपरम्परायाः शाखात्वेन जानीयुः।
2. साङ्ख्यशास्त्रीयस्य ज्ञानस्य कदाचिद् प्रायोगिकी सिद्धिः आनुष्ठानिकेन हठयोगेन भवतीति तद्विज्ञप्तिः अवश्यम्भाविनी।
3. योगशास्त्रस्य प्रचाराय प्रायोगिकः पक्षः सदैव अपेक्षणीयः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. व्यक्तिगते स्तरेऽपि स्वास्थ्यलाभाय अस्य प्रयोगं कर्त्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. प्रायोगिकयोगसाधनमाध्यमेन व्यक्तित्वञ्च संवर्द्धेयुः।
3. पाश्चात्त्यस्तरीयैः योगैः प्राच्यपरम्परायां प्रसिद्धानां योगासन-प्राणायामानां तुलनात्मकमध्ययनं कर्तुं समर्थाः भवेयुः।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.2	हठयोगप्रवेशः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. आसननिरूपणम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- हठयोगस्य लक्षणम्।
- मठस्य लक्षणम्।
- मुख्यानि आसनानि।
- आसनानां दृष्टादृष्टलाभः।

अन्वितिः २. प्राणायाम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मन्द-मध्योत्तमप्राणायाम्भेदाः।
- षट् कर्माणि।

- कुम्भकप्रकाराः।
- नाडीशुद्धेः लक्षणं फलञ्च।

अन्वितिः ३. कुण्डलिन्याः अवबोधः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- कुण्डलिनीस्वरूपम्।
- मुद्राऽभ्यासः।
- बन्धसाधनाभ्यासः।
- कुण्डलिनी जागरणं तत्फलं च।

अन्वितिः ४. नादानुसन्धानम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनाहतनादस्वरूपम्।
- नादसाधने प्रारम्भावस्था।
- नादसाधने घट-परिचयावस्थाविचारः।
- नादसाधने निष्पत्त्यवस्था तत्फलञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. आत्माराममुनिः, हठयोगप्रदीपिका, वाराणसी: चौखम्बा प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. दिगम्बरानन्द, स्वामी. (प्र.सं.). हठयोगप्रदीपिका (टीका), रामकृष्ण मठ प्रकाशन।
2. गोरखनाथ, गुरु. (प्र.सं.). गोरक्षसंहिता, वाराणसी : सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय।
3. (प्र.सं.). शिवसंहिता, वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन।
4. पूर्णानन्द स्वामी, पण्डित. (प्र.सं.). षट्चक्रनिरूपणम्, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.3: प्रायोगिकं योगदर्शनम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. पातञ्जलशास्त्रस्य प्रायोगिकपक्षस्योपलब्धिः।
2. व्यवहारिकशास्त्रत्वेन मानवीयोपकारकविद्यात्वेन च योगशास्त्रस्य प्रशस्तिः।
3. योगसम्बद्धानां प्रयोगविद्यानां वैज्ञानिकतायाः चिकित्साशास्त्रीयतायाश्चाविष्कृतिः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. प्रायोगिक-योगमाध्यमेन शारीरिकसुस्थतायाः प्राप्तये यतमानाः भविष्यन्ति।
2. नित्यनूतनतया योगशास्त्रमधिकृत्य शोधकार्येण विविधसाफल्यमधिगन्तुं समर्थाः भवेयुः।
3. योगशास्त्रस्य मानसिक-शैक्षणिक-सामाजिक-समुन्नतिबोधकपक्षस्य समाविष्करणेन अध्येतारः अपि साफल्यं लभेरन्।
4. योगशास्त्रस्य प्रयोग एव तस्य वैज्ञानिकपद्धतिं परिप्रापयिष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.3	प्रायोगिकं योगदर्शनम्	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. योगासनानां प्रायोगिकता सूर्यनमस्कारः, आसनानि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सूर्यनमस्कारः।
- नौकासनम्, पवनमुक्तासनम्, उत्थानपादासनम्।
- पादवृत्तासनम्, चक्रिकासनम्, अर्धहलासनम्, हलासनम्।
- सेतुबन्धासनम्, सर्वाङ्गासनम्, मत्स्यासनम्, चक्रासनम्, शवासनम्।

अन्वितिः २. प्राणायामः , नाडीशोधनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अन्यतर-नासापुटेन श्वासोच्छ्वासः।
- नाडीशोधनम् (अन्यतर नासापुटेन श्वासो च्छ्वासः)

- नाडीशोधनम् (अन्यतर नासापुटेन श्वासोच्छ्वासः) आन्तरकुम्भकश्च।
- नाडीशोधनम् (पूरकः आन्तरकुम्भकः रेचकः बाह्यकुम्भकः)

अन्वितिः ३. अवसादापनोदने योगः (सैद्धान्तिकम्) **श्रेयोऽङ्कः १**

- अभ्यास-वैराग्याभ्यां मनसः स्थितिनिबन्धनम्।
- क्रियायोगेन मनसः स्थैर्य्यसम्पादनम्।
- मैत्र्यादिसाधनेन अवसादस्यापनोदनम्।
- धारणासिद्धौ चित्तप्रसादनम्।

अन्वितिः ४. सामाजिकस्थितिसम्पादने योगशास्त्रम् (सैद्धान्तिकम्) **श्रेयोऽङ्कः १**

- सत्यादि-प्रतिष्ठायां व्यक्तित्वपरिवर्द्धनम्।
- अहिंसायां वर्तमानायां वैश्यभावनाया अनुभूतिः।
- ब्रह्मचर्यस्य मानवीयमूल्यबोधवर्द्धकपक्षः।
- अस्तेयस्य सामाजिकलाभः।
- शौचस्य चिकित्साशास्त्रीयसंगतिः।
- तपः स्वाध्यायेश्वरप्रणिधानादिभिः व्यक्तित्वसंघटनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. शास्त्री, शिवकुमार. (प्र.सं.), योगदर्शन - भारतीय संस्कृति का आधार, वाराणसी : चौखम्बा ओरिएण्टालिया।
2. शर्मा, शिवराम. (प्र.सं.). योगदर्शन और उसका व्यावहारिक स्वरूप, मुम्बई : भारतीय विद्या भवन।
3. Desikachar, T. K. V, The Heart of Yoga: Developing a Personal Practice. Inner Traditions International.
4. ग्रोवर, सत्यपाल. (प्र.सं.), योगासन एवं साधना, दिल्ली : B & S Publishers.
5. जैन, रजीव (त्रिलोक). (प्र.सं.). सभी के लिए योगासन एवं प्राणायाम।

B.A. Hons.

(Jain-Darshanam)

अधिगमपरिणाम-आधारितपाठ्यचर्यारूपरेखा

स्नातककार्यक्रमः – जैनदर्शनम्

2025

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

UGC

विश्वविद्यालय-अनुदान-आयोगः
बहादुरशाह-जफर-मार्गः
नवदेहली – 110002

Curriculum Development Committee for B.A. Hons. (Jain Darshanam)

Prof. Sukant Kumar Senapati
Chairperson of the committee and Vice-Chancellor, Shri Somnath Sanskrit University, Veraval,
✉ sukantsnpt@gmail.com

Dr Bhaskar Bhatt Joshi
Assistant professor, Nyaya and Vaisheshik Dpt, Karnataka Sanskrit University
✉ joshi.bhat@gmail.com

Dr. Shruti Jain
Assistant Professor (Guest faculty), Department of Jain Darshan, School of Darshan,Central Sanskrit University, Jaipur Campus ✉ dr.shrutipjain@csu.co.in

Dr. Vedesh Nagasampige (Guest lecture), dept of Nyaya & Vaisheshika, Karnataka Sanskrit University Bangalore ✉ nagasampigev@gmail.com

Dr. Srinivasa Kumar N Acharya
Convenor of the Committee and Asso. Professor and HoD, Dept. of Philosophy, Manipal Academy of Higher Education, Manipal, Karnataka ✉ head.philosophy@manipal.edu

विषयसूची

कार्यक्रमस्य परिचयः 1

कार्यक्रमस्य उद्देश्यानि 2

कार्यक्रमस्य परिणामाः 3

प्रधानानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम् 4

गौणानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम् 6

प्रधानपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः 7

गौणपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः 8

प्रथमवर्षः (प्रधानपाठ्यक्रमाः) 9

प्रथमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 1) 10

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1: जैनदर्शनपरिचयः 10

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2: मोक्षमार्गनिरूपणम् 12

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3: जैनदर्शने-जीवाऽजीवद्रव्यनिरूपणम् 14

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4: जैनदर्शने प्रमाणपरिचयः 16

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5: जैनदर्शने भाषाव्यवहारपद्धतिः 18

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6: श्रावकधर्मः 20

द्वितीयवर्षः (प्रधानपाठ्यक्रमाः) 22

तृतीयसत्रार्द्धः (SEMESTER – 3) 23

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1: स्वयंभूस्तोत्रे दार्शनिकतत्त्वम् 23

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2: सप्ततत्त्वमीमांसा 25

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3: अनेकान्तस्याद्वादविवेचना 27

चतुर्थसत्रार्द्धः (SEMESTER – 4) 29

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4: मुनिधर्मः 29

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5: गुणस्थानविवेचना 31

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6: जैनकर्मसिद्धान्तः 33

तृतीयवर्षः (प्रधानपाठ्यक्रमाः) 35

पञ्चमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 5) 36

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.1: आप्तस्वरूपविमर्शः 36

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2: सृष्टितत्त्वदर्शनम् 38
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3: जैनागमपरिचयः 40
षष्ठसत्रार्द्धः (SEMESTER – 6) 42
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.4: चतुर्दशमार्गणाः 42
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.5: भक्तामरस्तोत्रम् 44
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.6: जैनदर्शनस्य इतिहासः संस्कृतिश्च 46
चतुर्थवर्षः (प्रधानपाठ्यक्रमाः) 48
सप्तमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 7) 49
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1: जैनदर्शने लोकव्यवस्था 49
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2: जैनपुराणेषु कालचक्रम् 51
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3: सम्यक्त्वप्राप्तौ पञ्चलब्धिविज्ञानम् 53
अष्टमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 8) 55
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4: मुक्तिमार्गे सम्यक्चारित्रम् 55
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.5: जैनभक्तियोगः 57
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.6: ज्ञानतत्त्वमीमांसा 59
द्वितीयवर्षः (गौणपाठ्यक्रमाः) 61
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1: दर्शनस्य सामान्यपरिचयः 62
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2: सांख्यदर्शनस्य सामान्यपरिचयः 64
तृतीयवर्षः (गौणपाठ्यक्रमाः) 66
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1: न्यायदर्शनस्य सामान्यपरिचयः 67
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2: वैशेषिकदर्शनस्य सामान्यपरिचयः 69
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3: योगदर्शनस्य सामान्यपरिचयः 71
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.4: जैनमते पद्मचरितम् 73
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.5: बौद्धदर्शनस्य सामान्यपरिचयः 75
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.6: पाश्चात्यदर्शनस्य अध्ययनम् 77
चतुर्थवर्षः (गौणपाठ्यक्रमाः) 79
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.1: जैनपौराणिकपरम्परायां सामाजिकतत्त्वम् 80
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.2: जैनपरम्परायां पाण्डुलिपिसम्पदा 82

कार्यक्रमस्य परिचयः

(Introduction of the Program)

बी.ए. आनर्स् (जैनदर्शनम्) चतुर्णां वर्षाणां कार्यक्रमः वर्तते। अस्मिन् कार्यक्रमे आहत्य अष्ट सत्रार्द्धाः भविष्यन्ति।

अर्हता - प्राक्-शास्त्री, उपशास्त्री, उत्तरमध्यमा इति परीक्षायाम् उत्तीर्णाः तत्समकक्ष्यापरीक्षोत्तीर्णाः वा छात्राः एन्.टि.ए. द्वारा आयोज्यमानपरीक्षामाध्यमेन उत्तीर्य अस्मिन् बी.ए.आनर्स् (जैनदर्शनम्) कार्यक्रमे प्रवेष्टुं शक्नुवन्ति। अत्र अष्टसु सत्रार्द्धेषु स्वशास्त्रीयविषयाः (Major), स्वशास्त्रसम्बद्धचयनितविषयाः (Minor), बहुशास्त्रीयविषयाः (Multi-disciplinary), नैतिकमूल्याधारितपाठ्यक्रमाः (VAC), कौशलाधारितपाठ्यक्रमाः (SEC) च भविष्यन्ति।

एतैः साकम् अन्तिमसत्रार्द्धे प्रशिक्षुतासेवा (Internship) पाठ्येतरगतिविधयः (ECA) लघुशोधप्रबन्धः (Dissertation) च भविष्यन्ति।

कार्यक्रमस्य उद्देश्यानि

(Objectives of the Program)

अस्य स्नातकस्तरीयस्य जैनदर्शनकार्यक्रमस्य प्रमुखानि उद्देश्यानि अधोलिखितानि सन्ति-

१. जैनदर्शनस्य समग्रबौद्धिकपरिचयप्रदानम्

जैनदर्शनस्य तत्त्वमीमांसा–ज्ञानमीमांसा–प्रमाणमीमांसा–आचारमीमांसादीनां क्रमबद्धं गाम्भीर्यपूर्णं च बौद्धिकपरिचयप्रदानम्।

२. भारतीयज्ञानपरम्परायां जैनदर्शनस्य विशिष्टस्थानबोधनम्

सांख्य–योग–न्याय–वैशेषिकादिभिः भारतीयदर्शनैः सह तुलनात्मकाध्ययनद्वारा भारतीयज्ञानपरम्परायां जैनदर्शनस्य विशिष्टस्थानस्य बोधनम्।

३. अनेकान्त–स्याद्वाद–नयवादमाध्यमेन समन्वयात्मकचिन्तनविकासः

अनेकान्तवाद–स्याद्वाद–नयवादानाम् अध्ययनमाध्यमेन बहुदृष्टिकोणात्मकस्य, संवादपरकस्य, तर्कसङ्गतस्य आलोचनात्मकस्य च चिन्तनस्य विकासः।

४. नैतिक–चारित्रिक–आध्यात्मिकमूल्यविकासः

श्रावकधर्म–मुनिधर्म–अहिंसा–अपरिग्रह–आत्मसंयम–पर्यावरणोत्तरदायित्वबुद्ध्यादीनां माध्यमेन नैतिक–चारित्रिक–आध्यात्मिकमूल्यानां विकासः।

५. जैनागम–स्तोत्र–पुराण–दर्शनग्रन्थानाम् अध्ययनक्षमताविकासः

जैनागमानां, स्तोत्राणां, पुराणानां तथा दार्शनिकग्रन्थानां पाठ–अर्थबोधन–विश्लेषण–व्याख्याक्षमतायाः विकासः।

कार्यक्रमस्य परिणामाः

(Outcomes of the Program)

अस्य कार्यक्रमस्य सफलसमापनानन्तरं छात्राः -

PLO - 1: दार्शनिकज्ञानम्

जैनदर्शनस्य प्रमुखसिद्धान्तानां - जीवाऽजीवयोः, सप्ततत्त्वानां, कर्मसिद्धान्तस्य, मोक्षमार्गस्य, गुणस्थानानां, मार्गाणां च स्पष्टं सुव्यवस्थितं च ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।

PLO - 2: ज्ञानमीमांसा - प्रमाणमीमांसा

जैनप्रमाणपद्धतिं, नयवादं, स्याद्वादं, सप्तभङ्गीं च अवगम्य तर्कसङ्गतम् आलोचनात्मकं च चिन्तनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

PLO - 3: आचार-मूल्ययोः बोधः

श्रावकधर्मं, मुनिधर्मं, सम्यक्चारित्रम्, अहिंसाम्, अपरिग्रहं च व्यक्तिगतजीवने सामाजिकजीवने च अनुप्रयोक्तुं क्षमाः भविष्यन्ति।

PLO - 4: तुलनात्मक-बहुशास्त्रीयदृष्टिः

अन्यैः भारतीयैः पाश्चात्यैश्च दर्शनैः सह जैनदर्शनस्य तुलनां कृत्वा दार्शनिकसमन्वयदृष्टिं बहुशास्त्रीयचिन्तनं च विकसितुं समर्थाः भविष्यन्ति।

PLO - 5: पाठ–व्याख्याकौशलम्

जैनागमानां, स्तोत्राणां, पुराणानां तथा दार्शनिकग्रन्थानां मूलपाठाध्ययनम्, अर्थबोधनं, व्याख्यानं च कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

प्रधानानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम्

PROGRAM OUTCOME MAPPING FOR MAJOR COURSES

Course Name पाठ्यक्रमनाम	Rootedness भारतीय मूलानि	IKS भारतीय ज्ञान परम्परा	Futuristic भविष्यवादी	Employability वृत्तिप्रदान क्षमता	Value, Skill and Multidisciplinary मूल्यानि, कौशलानि एवं बहुशास्त्रीयपाठ्यक्रमः	Disciplinary Knowledge अध्ययन शाखायाः ज्ञानम्	Difficulty Level काठिन्य स्तरः
जैनदर्शनपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
मोक्षमार्गनिरूपणम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
जैनदर्शने जीवाजीवद्रव्यनिरूपणम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
जैनदर्शने प्रमाणपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
जैनदर्शने भाषाव्यवहारपद्धतिः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
श्रावकधर्मः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
स्वयंभूस्तोत्रे दार्शनिकतत्त्वम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
सप्ततत्त्वमीमांसा	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अनेकान्तस्याद्वादविवेचना	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
मुनिधर्मः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
गुणस्थानविवेचना	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
जैनकर्मसिद्धान्तः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
आप्तस्वरूपविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
सृष्टितत्त्वदर्शनम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
जैनागमपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

चतुर्दशमार्गणाः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
भक्तामरस्तोत्रम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
जैनदर्शनस्य इतिहासः संस्कृतिश्च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
जैनदर्शने लोकव्यवस्था	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
जैनपुराणेषु कालचक्रम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
सम्यक्त्वप्राप्तौ पञ्चलब्धिविज्ञानम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
मुक्तिमार्गे सम्यक्चारित्रम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
जैनभक्तियोगः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ज्ञानतत्त्वमीमांसा	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

गौणानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम्

PROGRAM OUTCOME MAPPING FOR MINOR COURSES

Course Name पाठ्यक्रमनाम	Rootedness भारतीयमूलानि	IKS भारतीय ज्ञान परम्परा	Futuristic भविष्यवादी	Employability वृत्तिप्रदान क्षमता	Value, Skill and Multidisciplinary मूल्यानि, कौशलानि एवं बहुशास्त्रीय पाठ्यक्रमः	Disciplinary Knowledge अध्ययनशाखायाः ज्ञानम्	Difficulty Level कठिनतायाः स्तरः
दर्शनस्य सामान्यपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
साङ्ख्यदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
न्यायदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वैशेषिकदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
योगदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
जैनपुराणेषु पद्मचरितम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
बौद्धदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
पाश्चात्यदर्शनस्य अध्ययनम् (Study of Western Philosophy)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
जैनपौराणिकपरम्परायां सामाजिकतत्त्वम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
जैनपरम्परायां पाण्डुलिपिसम्पदा	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

प्रधानपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः

क्र.सं.		प्रधानपाठ्यक्रमाः	पाठ्यक्रम-श्रेयोऽङ्कः	पाठ्यक्रम-काठिन्यस्तरः
1.	प्रथमवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 1.1: जैनदर्शनपरिचयः	4	100-199
2.		प्रधानः 1.2: मोक्षमार्गनिरूपणम्	4	100-199
3.		प्रधानः 1.3: जैनदर्शने जीवाजीवद्रव्यनिरूपणम्	4	100-199
4.		प्रधानः 1.4: जैनदर्शने प्रमाणपरिचयः	4	100-199
5.		प्रधानः 1.5: जैनदर्शने भाषाव्यवहारपद्धतिः	4	100-199
6.		प्रधानः 1.6: श्रावकधर्मः	4	100-199
7.	द्वितीयवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 2.1: स्वयंभूस्तोत्रे दार्शनिकतत्त्वम्	4	200-299
8.		प्रधानः 2.2: सप्ततत्त्वमीमांसा	4	200-299
9.		प्रधानः 2.3: अनेकान्तस्याद्वादविवेचना	4	200-299
10.		प्रधानः 2.4: मुनिधर्मः	4	200-299
11.		प्रधानः 2.5: गुणस्थानविवेचना	4	200-299
12.		प्रधानः 2.6: जैनकर्मसिद्धान्तः	4	200-299
13.	तृतीयवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 3.1: आप्तस्वरूपविमर्शः	4	300-399
14.		प्रधानः 3.2: सृष्टितत्त्वदर्शनम्	4	300-399
15.		प्रधानः 3.3: जैनागमपरिचयः	4	300-399
16.		प्रधानः 3.4: चतुर्दशमार्गणाः	4	300-399
17.		प्रधानः 3.5: भक्तामरस्तोत्रम्	4	300-399
18.		प्रधानः 3.6: जैनदर्शनस्य इतिहासः संस्कृतिश्च	4	300-399
19.	चतुर्थवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 4.1: जैनदर्शने लोकव्यवस्था	4	400-499
20.		प्रधानः 4.2: जैनपुराणेषु कालचक्रम्	4	400-499
21.		प्रधानः 4.3: सम्यक्त्वप्राप्तौ पञ्चलब्धिविज्ञानम्	4	400-499
22.		प्रधानः 4.4: मुक्तिमार्गे सम्यक्चारित्रम्	4	400-499
23.		प्रधानः 4.5: जैनभक्तियोगः	4	400-499
24.		प्रधानः 4.6: ज्ञानतत्त्वमीमांसा	4	400-499

गौणपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः

क्र.सं.		गौणपाठ्यक्रमाः	पाठ्यक्रम-श्रेयोऽङ्कः	पाठ्यक्रम-काठिन्यस्तरः
1.	द्वितीयवर्षीयाः गौणपाठ्यकमाः	गौण: 2.क.1: दर्शनस्य सामान्यपरिचयः	4	200-299
2.		गौण: 2.क.2: साङ्ख्यदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	4	200-299
3.	तृतीयवर्षीयाः गौणपाठ्यक्रमाः	गौण: 3.क.1: न्यायदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	4	300-399
4.		गौण: 3.क.2: वैशेषिकदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	4	300-399
5.		गौण: 3.क.3: योगदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	4	300-399
6.		गौण: 3.क.4: जैनपुराणेषु पद्मचरितम्	4	300-399
7.		गौण: 3.क.5: बौद्धदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	4	300-399
8.		गौण: 3.क.6: पाश्चात्यदर्शनस्य अध्ययनम् (Study of Western Philosophy)	4	300-399
9.	चतुर्थवर्षीयाः गौणपाठ्यक्रमाः	गौण: 4.क.1: जैनपौराणिकपरम्परायां सामाजिकतत्त्वम्	4	400-499
10.		गौणः 4.क.2: जैनपरम्परायां पाण्डुलिपिसम्पदा	4	400-499

प्रथमवर्षः

(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रथमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 1)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1: जैनदर्शनपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनपरम्परायाः ज्ञानम्।
2. चार्वाकदर्शनस्य परिचयप्रदानम्।
3. जैनदर्शनस्य आचार्यपरम्परायाः सामान्यज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जैनदर्शनस्य परिचयो भविष्यति।
2. चार्वाकदर्शनस्य परिचयः भविष्यति।
3. जैनदर्शनस्य आधारभूतसिद्धान्तानां ज्ञानं भविष्यति।
4. जैनदर्शनस्य आचार्यपरम्परायाः सामान्यज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1	जैनदर्शनपरिचयः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- दर्शनस्य व्युत्पत्तिः स्वरूपञ्च।
- दर्शनशास्त्रस्य महत्त्वं मर्यादा च।
- प्रमुखभारतीयदर्शनसम्प्रदायानां परिचयः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- चार्वाकदर्शने तत्त्वमीमांसा।
- चार्वाकमते प्रमाणविचाराः।
- चार्वाकदर्शनस्य गुणदोषचिन्तनम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- जैनधर्मदर्शनसंस्कृतिमूलकप्रमुखतत्त्वानि प्रागैतिहासिकैतिहासिकपृष्ठभूमिश्च।
- जैनधर्मप्रवर्तकाः चतुर्विंशतितीर्थंकराः।
- त्रिषष्टिशलाकापुरुषाख्यानम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- इन्द्रभूतिगौतमभद्रबाहुधरसेनपुष्पदन्तभूतबलिगुणधरकुन्दकुन्द-उमास्वामि-समन्तभद्राचार्याणां परिचयः।
- सिद्धसेन-देवनन्दि-पात्रकेसरी-अकलंक-विद्यानन्दि-माणिक्यनन्दि-प्रभाचन्द्र-अनन्तवीर्य-वीरसेनाचार्याणां परिचयः।
- जिनसेन-वादिराज-निर्युक्तिकारः भद्रबाहु-मल्लवादि-जिनभद्रगणि-हरिभद्र-अभयदेव-हेमचन्द्र-यशोविजयेति प्रमुखजैनाचार्याणां परिचयः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. शास्त्री, पं. कैलाशचन्द्र, जैनधर्म, सोलापुर : जीवराज जैनग्रन्थमाला।
2. उपाध्याय, डॉ. बलदेव, भारतीय दर्शन, वाराणसी : चौखम्बा प्रकाशन।
3. दत्ता, डी. एम., एवं चटर्जी, एस. सी, भारतीय दर्शन, पटना : पुस्तक भण्डार।
4. प्रमाणसागर, मुनि, जैनधर्म और दर्शन, दिल्ली : शिक्षा भारती प्रकाशन।
5. सिंघई, प्रो. एस. के, जैनदर्शने मुक्तिमार्ग, जयपुर : जैन अनुशीलन केन्द्र, राजस्थान विश्वविद्यालय।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2: मोक्षमार्गनिरूपणम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनदर्शनदिशा लौकिकालौकिकपुरुषार्थेषु मुक्तिपुरुषार्थस्य ज्ञानम्।
2. दुःखविनिवृत्तिः कथं स्यादिति जिज्ञासायां मुक्तिमार्गस्य सकारणं ज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जैनदर्शनस्य परिचयो भविष्यति।
2. जैनदर्शने मोक्षमार्गस्य ज्ञानं भविष्यति।
3. जैनदर्शनस्य तत्त्वमीमांसायाः ज्ञानं भविष्यति।
4. जैनदर्शनस्य आचारमीमांसायाः ज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2	मोक्षमार्गनिरूपणम्	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- जैनाभिमतमोक्षस्वरूपं तत्प्राप्त्युपायो मोक्षमार्गः।
- रत्नत्रयधर्मस्य मोक्षमार्गत्वम्।
- रत्नत्रयाणां सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणां समेकीभावेनैव मोक्षमार्गः तदधिकारिणश्च।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- रत्नत्रयेषु सम्यग्दर्शनम् तद्भेदविचारश्च।
- तत्त्वार्थविवेचना-जीवाऽजीवाऽस्रवबंधसंवरनिर्जरामोक्षतत्त्वाधिगमः।
- सम्यग्दर्शनस्य प्रादुर्भवतिः औपशमिकक्षायोपशमिकक्षायिकभेदश्च।
- सरागवीतरागसम्यग्दर्शनयोः अवधारणा।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- रत्नत्रयेषु सम्यग्ज्ञानं, पञ्चसम्यग्ज्ञानानि।
- मतिश्रुतावधिमनः पर्ययकेवलज्ञानानां स्वरूपभेदादिविवेचनम्।
- सम्यग्ज्ञानस्य नयप्रमाणनिरूपणा।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- रत्नत्रयेषु सम्यक्चारित्रविवेचना।
- व्रतस्य लक्षणं भेदश्च।
- व्रताचरणनिरूपणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. उमास्वामि, आचार्य. तत्त्वार्थसूत्रम्, जयपुर : पं. टोडरमल स्मारक ट्रस्ट।
2. समन्तभद्र, रत्नकरण्डश्रावकाचारः, अजमेर : वीतराग विज्ञान प्रकाशन।
3. सिंघई, प्रो. एस. के, जैनदर्शने मुक्तिमार्गः, जयपुर : जैन अनुशीलन केन्द्र, राजस्थान विश्वविद्यालय।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3: जैनदर्शने-जीवाऽजीवद्रव्यनिरूपणम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनदिशा जगति विद्यमानानां पदार्थानां सम्यग्ज्ञानम्।
2. जीवद्रव्यस्य अजीवद्रव्येण सह तुलना द्वारा यथार्थज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. पदार्थानां सम्यग्ज्ञानं भविष्यति।
2. जीवद्रव्यस्य सम्यग्ज्ञानं भविष्यति।
3. अजीवद्रव्यस्य सम्यग्ज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3	जैनदर्शने-जीवाऽजीवद्रव्य-निरूपणम्	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- जीवद्रव्यस्य अवधारणा।
- जीवस्य असाधारणभावाः तद्भेदविवेचनम्।
- जीवस्य लक्षणं तद्भेदनिरूपणम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- जीवभेदनिरूपणम्।
- संसारिजीवाः, त्रसस्थावराः पञ्चस्थावरजीवाः त्रसजीवभेदाश्च।
- द्रव्यभावेन्द्रियाणि तद्विषयाश्च, समनस्काऽमनस्कजीवाश्च।
- जीवानां विग्रहगतिः, जन्मप्रकाराः शरीराणि च।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अजीवकायनिर्देशः।
- अजीवद्रव्याणि-धर्माधर्माकाशपुद्गलद्रव्याणि कालद्रव्यञ्च तेषां स्वरूपसंख्यादिविचारः।
- अणुस्कन्धभेदात् पुद्गलविवेचना, पौद्गलिकबन्धकारणनिर्देशः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- द्रव्याणां परस्परमुपकारवर्णनम्।
- पुद्गलस्योपकारः धर्माधर्मद्रव्ययोरुपकारः, आकाशस्योपकारः।
- जीवस्योपकारः कालद्रव्यस्य च उपकारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. उमास्वामि, आचार्य. तत्त्वार्थसूत्रम्, जयपुर : पं. टोडरमल स्मारक ट्रस्ट।
2. ब्रह्मदेवसूरि, बृहद्द्रव्यसंग्रहः (संस्कृतटीकोपेतः), जयपुर : पं. टोडरमल स्मारक ट्रस्ट।
3. न्यायाचार्य, डॉ. महेन्द्र कुमार, जैनदर्शन, काशी : श्री गणेशप्रसाद वर्णी जैन ग्रन्थमाला।

काठिन्यस्तरः 100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

द्वितीयसत्रार्द्धः (SEMESTER-2)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4: जैनदर्शने प्रमाणपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनदर्शनस्य प्रमाणमीमांसायाः सामान्यज्ञानम्।
2. जैनशास्त्रेषु विद्यमानानां प्रमेयपदार्थानां ज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जैनदर्शनस्य परिचयो भविष्यति।
2. जैनदर्शनस्य न्यायव्यवस्थायाः परिचयः भविष्यति।
3. जैनदर्शनस्य प्रमाणमीमांसायाः सामान्यज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4	जैनदर्शने प्रमाणपरिचयः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रमाणलक्षणम्, सम्यग्ज्ञानस्यैव प्रमाणत्वम्।
- प्रमाणलक्षणे तद्विशेषणपदानां सार्थक्यम्।
- अपूर्वार्थलक्षणम्, प्रामाण्यविचारः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रमाणस्य भेदप्रभेदाः, प्रत्यक्षप्रमाणस्य लक्षणम्, वैशद्यस्य स्वरूपम्।
- सांव्यहारिकप्रत्यक्षम्, अर्थालोकयोः ज्ञानकारणत्वविचारः, ज्ञानस्य अर्थजन्यत्वविचारश्च।
- पारमार्थिकप्रत्यक्षम् तद्भेदविमर्शश्च।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- परोक्षप्रमाणस्य स्वरूपं, पञ्चभेदाः।

- स्मृतिप्रमाणस्य लक्षणं निदर्शनञ्च प्रत्यभिज्ञानस्य स्वरूपम्, तद्भेदोपभेदविमर्शः।
- तर्कप्रमाणम्, व्याप्तेः लक्षणम्, अनुमानस्य स्वरूपं, स्वार्थानुमानम्, परार्थानुमानञ्च, अनुमानस्य पञ्चावयवाः।
- हेतोर्लक्षणम्, तद्भेदोपभेदाश्च, साध्यलक्षणम्, उदाहरणस्य स्वरूपभेदादि, उपनयनिगमनयोः अवधारणा, आगमप्रमाणस्य स्वरूपं कारणता च।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रमाणस्य विषयः तन्निर्णयश्च।
- सामान्यविशेषात्मकं वस्तु सामान्यविशेषधर्मयोः वर्णनम्।
- प्रमाणस्य फलं तन्निर्णयविचारश्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. माणिक्यनन्दि, परीक्षामुखसूत्रम्, बीना : अनेकान्त ज्ञान मन्दिर शोध संस्थान।
2. अभिनव धर्मभूषण यति, न्यायदीपिका, दिल्ली : वीरसेवा मन्दिर।
3. जैन, डॉ. योगेश कुमार, जैनन्याय को आचार्य प्रभाचन्द्र का योगदान, लाडनूँ : जैनविश्वभारती संस्थान।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5: जैनदर्शने भाषाव्यवहारपद्धतिः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनदर्शनस्य नयव्यवस्थायाः सामान्यज्ञानम्।
2. जैनशास्त्रेषु विद्यमान-भाषाव्यवहारपद्धतेः ज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जैनदर्शनस्य नयव्यवस्थायाः ज्ञानं भविष्यति।
2. जैनदर्शनस्य भाषाव्यवहारपद्धतेः ज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5	जैनदर्शने भाषाव्यवहारपद्धतिः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- भाषायाः अवधारणा तद् व्यवहारस्य अपरिहार्यता।
- आलापस्य अवधारणा तत्प्रयोजनञ्च।
- द्रव्यगुणपर्यायस्वभावनिर्णयः तदर्थबोधनपद्धतिश्च।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- आलापानां विवक्षा।
- प्रमाणनिर्देशः नयनिर्देशः।
- नयभेदाः तेषां स्वरूपभेदादिनिदर्शनम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- आलापानामर्थग्रहणे व्युत्पत्तिदिशा पदानां निर्णयः।
- गुणपर्यायव्युत्पत्तिविचारः।

- निक्षेपस्यावधारणा तद्भेदनिदर्शनञ्च।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अध्यात्मभाषया नयानामवधारणाभेदाश्च।
- अशुद्धनिश्चयनयः शुद्धनिश्चयनयश्च।
- सद्भूतासद्भूतव्यवहारनयौ तत्र उपचरितानुपचरितत्वम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. देवसेन, आचार्य. आलापपद्धतिः, भारतवर्षीय अनेकान्त विद्वत्परिषद्।
2. जैन, प्रो. सागरमल, जैनभाषादर्शन, दिल्ली : बी.एल. इंस्टीट्यूट ऑफ इंडोलोजी।
3. भारिल्ल, डॉ. हुकमचन्द, परमभावप्रकाशक नयचक्र, जयपुर : पं. टोडरमल स्मारक ट्रस्ट।
4. न्यायतीर्थ, पं. चैनसुखदास, स्याद्वाद—एक अनुशीलन, श्री महावीरजी : जैन विद्या संस्थान।
5. Jain, Prof. Sagarmal. Jaina Philosophy of Language. नई दिल्ली : भोगीलाल लहरचन्द प्राच्यविद्या संस्थान।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6: श्रावकधर्मः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनदर्शनस्य आधारभूतसिद्धान्तानां ज्ञानम्।
2. जैनदर्शनस्य आचारमीमांसायाः ज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जैनश्रावकाचारस्य ज्ञानं भविष्यति।
2. पञ्चाणुव्रतानां ज्ञानं भविष्यति।
3. गुणव्रतशिक्षाव्रतानां ज्ञानं भविष्यति।
4. सल्लेखना-मरणविषयकज्ञानं भविष्यति।
5. व्रतानामतिचाराणां संज्ञानमपि भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6	श्रावकधर्मः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्रावकधर्मस्य अवधारणा, तत्र सम्यग्दर्शनज्ञानयोः भूमिकाः।
- सम्यक्त्वस्य अष्टाङ्गानां विवेचनम्।
- प्रमाणनयात्मकसम्यग्ज्ञाननिर्देशः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सम्यक्चारित्रस्यावधारणा।
- अहिंसाव्रतस्य प्रामुख्यं, हिंसाऽहिंसयोः अवधारणा च।
- अहिंसासत्याचौर्यब्रह्मचर्यपरिग्रहपरिमाणव्रतानि, रात्रिभुक्तित्यागव्रतञ्च।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- गुणव्रतस्य स्वरूपं तात्पर्यं भेदाश्च।
- शिक्षाव्रतस्यावधारणा तद्भेदाश्च।
- सल्लेखनाविधिश्च।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- व्रतानां परिपालने अवधानस्याभावेऽतिचारविचारः पर्यावरणसंरक्षणे श्रावकधर्मस्य भूमिका च।
- सम्यक्त्वस्यातिचाराः, अहिंसादिपंचव्रतानामतिचाराः।
- गुणव्रतानामतिचाराः, शिक्षाव्रतानामतिचाराः, सल्लेखनायाः अतिचाराश्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. अमृतचन्द्र, पुरुषार्थसिद्ध्युपायः, जयपुर : पं. टोडरमल स्मारक ट्रस्ट।
2. समन्तभद्र, रत्नकरण्डश्रावकाचारः, अजमेर : वीतराग विज्ञान प्रकाशन।
3. पंडित आशाधर, सागारधर्मामृतम्, अगास : श्रीमद् राजचन्द्र आश्रम।
4. राजमल्ल जैन, लाटीसंहिता, मुम्बई: श्री माणिकचन्द्र ग्रन्थमाला समिति।
5. सिंघई, एस. के. प्रो, श्रावकधर्मसोपानम्, लाडनूँ : प्राच्यविद्या एवं जैन संस्कृति संस्थान।
6. आचार्य पद्मनन्दि, पद्मनन्दिपञ्चविंशतिका देशव्रतोद्यातनाधिकारः, नागपुर : श्री कुन्दकुन्द दिग, जैन स्वाध्याय मण्डल ट्रस्ट।

द्वितीयवर्षः

(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

तृतीयसत्रार्द्धः (SEMESTER – 3)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1: स्वयंभूस्तोत्रे दार्शनिकतत्त्वम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनदर्शनस्य आधारभूतसिद्धान्तानां ज्ञानम्।
2. जैनस्तोत्रपरम्परायाः ज्ञानम्।
3. जैनतीर्थंकरपरम्परायाः ज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जैनस्तोत्रपरम्परायाः ज्ञानं भविष्यति।
2. जैनतीर्थंकरपरम्परायाः ज्ञानं भविष्यति।
3. तीर्थंकराणां गुणकीर्तनस्य ज्ञानं भविष्यति।
4. जैनदर्शने आगतभक्तेः स्वरूपस्य ज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1	स्वयंभूस्तोत्रे दार्शनिकतत्त्वम्	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- संस्कृतस्तोत्रसाहित्ये जैनस्तोत्राणां स्थानम्, प्रमुखानि जैनदार्शनिकस्तोत्राणि।
- स्वयंभूस्तोत्रं तत्कर्ता च समन्तभद्रः।
- स्वयंभूस्तोत्रस्य सामाजिकेषु बहुमानता तत्र दार्शनिकत्वम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- वृषभ-अजित-संभवजिनस्तवनेषु दार्शनिकतत्त्वसमीक्षणेन तत्त्वाधिगमः।
- अभिनन्दन-सुमति-पद्मप्रभजिनस्तवनेषु दार्शनिकतत्त्वसमीक्षणेन तत्त्वाधिगमः।
- सुपार्श्व-चन्द्रप्रभजिनस्तवनेषु दार्शनिकतत्त्वसमीक्षणेन तत्त्वाधिगमः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सुविधि-शीतल-श्रेयोनाथजिनस्तवनेषु दार्शनिकतत्त्वसमीक्षणेन तत्त्वाधिगमः।
- वासुपूज्य-विमल-अनन्तजिनस्तवनेषु दार्शनिकतत्त्वसमीक्षणेन तत्त्वाधिगमः।
- धर्म-शान्तिजिनस्तवनेषु दार्शनिकतत्त्वसमीक्षणेन तत्त्वाधिगमः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कुन्थुमल्लिजिनस्तवनेषु दार्शनिकतत्त्वसमीक्षणेन तत्त्वाधिगमः
- मुनिसुव्रत-नमि-नेमिजिनस्तवनेषु दार्शनिकतत्त्वसमीक्षणेन तत्त्वाधिगमः
- पार्श्व-वीरजिनस्तवनेषु दार्शनिकतत्त्वसमीक्षणेन तत्त्वाधिगमः

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. आचार्य समन्तभद्र, स्वयंभूस्तोत्रम्, काशी : श्री गणेशप्रसाद वर्णी जैन ग्रन्थमाला।
2. महाकवि धनञ्जय, पञ्चस्तोत्रसंग्रहः, सागर : जैन विद्यापीठ।
3. पं. कैलाशचन्द्र शास्त्री, जैन साहित्य का इतिहास, काशी : श्री गणेशप्रसाद वर्णी जैन ग्रन्थमाला।
4. डॉ. नेमिचन्द्र शास्त्री, तीर्थङ्कर महावीर और उनकी आचार्य परम्परा, भारतवर्षीय अनेकान्त विद्वत्परिषद्।
5. श्रीसुन्दरगणिप्रणीत, चतुर्विंशति जिनस्तुति, जयपुर : श्री दिगम्बर जैन विजया ग्रन्थ प्रकाशन समिति।
6. डॉ. नेमिचन्द्र शास्त्री, संस्कृत काव्य के विकास में जैन कवियों का योगदान, दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2: सप्ततत्त्वमीमांसा

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. दर्शनस्य स्वरूपज्ञानम्।
2. जैनदर्शनस्य सामान्यस्वरूपस्य ज्ञानम्।
3. जैनदर्शनस्य तत्त्वमीमांसायाः ज्ञानमीमांसायाः प्रमाणमीमांसायाश्च ज्ञानम्।
4. जैनेतरदर्शनानां तुलनात्मकं ज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जैनदर्शनस्य तत्त्वमीमांसायाः ज्ञानं भविष्यति।
2. जैनदर्शनस्य कर्म-कर्मफलव्यवस्थायाः ज्ञानं भविष्यति।
3. जैनदर्शनस्य ज्ञानमीमांसायाः प्रमाणमीमांसायाश्च ज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2	सप्ततत्त्वमीमांसा	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- जैनपरम्परायां सप्ततत्त्वानि नवपदार्थाः वा।
- मूलतत्त्वद्वयम् जीवाजीवौ।
- संयोगवियोगहेतोः तदितरतत्त्वानामवधारणा।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- जीवतत्त्वं जीवद्रव्यञ्च तदुभयप्ररूपणायाः प्रयोजनम्।
- अजीवतत्त्वम् अजीवद्रव्यञ्च तदुभयप्ररूपणया प्रयोजनम्।
- जीवाजीवतत्त्वस्वरूपनिर्णयः, तदुभयोः समीक्षणदिशा विचारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- आस्रवतत्त्वं तत्स्वरूपभेदादिविवेचनम्।

- शुभाशुभास्रवयोः द्रव्यभावास्रवयोः वर्णनम्।
- बंधतत्त्वम्, द्रव्यभावबन्धविचारणा, प्रमुखा बन्धहेतवः।
- बन्धभेदाः प्रकृतिप्रदेशस्थित्यनुभागनामानः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- संवरतत्त्वं निर्जरा तत्त्वं मोक्षतत्त्वञ्च तेषां स्वरूपभेदादिविवेचना।
- मोक्षमार्गे संवरनिर्जरयोः प्रादुर्भूतिः भूमिका च।
- मोक्षः तत्स्वरूपं तदधिकारिणश्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. हरिभद्रसूरि, षड्दर्शनसमुच्चयः, दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
2. श्रुतसागरसूरि, तत्त्वार्थवृत्तिः, दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
3. आचार्य महाप्रज्ञ, जैनदर्शन मनन और मीमांसा, लाडनूँ : जैनविश्वभारती।
4. पं. चैनसुखदास, जैनदर्शनसार, जयपुर : वीर पुस्तक भण्डार।
5. पं. महेन्द्र कुमार जैन न्यायाचार्य, जैनदर्शन, काशी : श्री गणेशप्रसाद वर्णी जैन ग्रन्थमाला।
6. भट्टाकलंक, तत्त्वार्थवार्तिकम्, दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
7. पूज्यपाद, सर्वार्थसिद्धिः, दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
8. प्रो. एस. के. सिंघई, जैनदर्शने मुक्तिमार्गः, जयपुर : जैन अनुशीलन केन्द्र, राजस्थान विश्वविद्यालय।
9. आचार्य नरेन्द्रसेन, सिद्धान्तसार संग्रह, फल्टण : जीवराज जैन ग्रन्थमाला।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3: अनेकान्तस्याद्वादविवेचना

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयदर्शनेषु अनेकान्तस्य सिद्धेः ज्ञानम्।
2. जैनदर्शने मान्य-अनेकान्तस्य स्वरूपज्ञानम्।
3. जैनदर्शने मान्य-स्याद्वादस्य विशेषज्ञानम्
4. जैनदर्शने मान्य नयानां विशेषज्ञानम्।
5. जैनदर्शने मान्य- सप्तभङ्गस्य विशेषज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जैनदर्शनस्य नयव्यवस्थायाः ज्ञानं भविष्यति।
2. जैनदर्शनस्य आधारभूतसिद्धान्तानां ज्ञानं भविष्यति।
3. जैनदर्शनस्य भाषाव्यवहारपद्धतेः ज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3	अनेकान्तस्याद्वादविवे-चना	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अर्थोऽनेकान्तः, अनेकान्तपदस्य सार्थकता।
- अनेकान्तमधिगन्तुमुपायाः, तदधिगमफलम्, अनेकान्तपरिज्ञानेन लोकव्यवहारस्थितिः।
- अनेकान्तस्य विविधा आयामाः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्याद्वादस्य अवधारणा, स्यात् पदस्य रूढार्थः, तत्प्रयोजनम्।
- भाषया तत्त्वाधिगमसिद्धान्तः स्याद्वादः, वादव्यवहारेषु तस्यापरिहार्यता।
- वक्तृश्रोतृषु विवक्षाधिगमवादव्यवहारहेतुः स्याद्वादः, स्याद्वादेन शास्त्राणामधिगमः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सप्तभंगीन्यायः, सप्तानां भंगानां समाहारः तत्प्रयोजनञ्च।
- सप्तभंगव्यवहारस्य मर्यादा कारणता च।
- वस्तुनि भावाऽभावादिविरुद्धधर्मयुगलानां सिद्धिः।
- सप्तभंगन्यायसम्मतो सिद्धान्तः स्याद्वादः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- नयसप्तभंगी।
- सप्तभंगीभेदनिदर्शनम्।
- प्रमाणसप्तभंगी।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. विमलदास, सप्तभङ्गीतरङ्गिणी, नई दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
2. प्रो. अशोक कुमार जैन, जैनदर्शन में अनेकान्तवाद—एक परिशीलन, सांगानेर : श्री दिगम्बर जैन संघी मन्दिर।
3. प्रो. धर्मचन्द्र जैन, नय की अवधारणा, मालेर कोटरा, पंजाब : कुरुक्षेत्र।
4. पं. चैनसुखदास न्यायतीर्थ, स्याद्वाद—एक अनुशीलन, श्री महावीर जी : जैन विद्या संस्थान।
5. डॉ. सुखनन्दन जैन, जैनदर्शन में नयवाद, नई दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
6. प्रो. अनेकान्त जै,. दार्शनिक समन्वय की दृष्टि—नयवाद, वैशाली : अहिंसा शोध संस्थान।
7. भिखारीराम यादव, स्याद्वाद और सप्तभङ्गी, वाराणसी : पार्श्वनाथ विद्यापीठ शोध संस्थान।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

चतुर्थसत्रार्द्धः (SEMESTER – 4)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4: मुनिधर्मः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

3. भारतीयदार्शनिकज्ञानपरम्परायाः अधिगमः ।
4. वैदिकावैदिकदर्शनानां परिचयप्रदानम् ।
5. सांख्ययोगदर्शनस्य स्वरूपवैशिष्ट्ययोः परिज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. भारतीयदार्शनिकज्ञानपरम्परायाः गाम्भीर्यं ज्ञातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. वेदप्रमाणत्वेन वैदिकदर्शनानां तद्भिन्नानां च दर्शनानां तत्त्वं जानीयुः।
3. भारतीयदर्शनेषु सांख्ययोगदर्शनस्य स्वरूपं वैशिष्ट्यञ्च अवगन्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4	मुनिधर्मः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- मुनिधर्मस्य अवधारणा, मुनिलिंगस्यदाने पात्रता।
- श्रमणस्य मुनेर्वा स्वरूपम्, मुनेः मूलगुणाः, पंचमहाव्रतानि, पंचसमितयः, पंचेन्द्रियजयः, षडावश्यकानि।
- अचेलकत्वम्, अस्नानम्, केशलोचः, अदन्तधोवनं, स्थितिभुक्तिः, दिवसैकभुक्तिः, क्षितिशयनञ्च।

अन्वितिः २. सांख्यदर्शनस्य स्वरूपम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- साधोः गुणोत्कर्षाय त्रिगुप्तिसमाचारः, मनोगुप्तेः, वचोगुप्तेः, कायगुप्तेः च विवेचनम्।
- द्वादशविधतपश्चरणानुशासनम्।
- द्वाविंशतिपरीषहजयाः तैश्च चारित्ररक्षणम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- दशविधधर्मानुचर्या।
- उत्तमक्षमामार्दवार्जवशौचसत्यसंयमतपस्त्यागाकिंचन्यब्रह्मचर्येति धर्माणां स्वरूपाख्यानम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुप्रेक्षाचिन्तनम्, अनुप्रेक्षाचिन्तनस्य प्रयोजनम्।
- द्वादशानुप्रेक्षासु अनित्याशरणसंसारैकत्वान्यत्वाशुच्यास्रवस्वाख्यातानां स्वरूपख्यापनम्।
- द्वादशानुप्रेक्षासुसंवरनिर्जरालोकबोधिदुर्लभधर्मस्वाख्यातानां स्वरूपख्यापनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. आचार्यवट्टकेरः, मूलाचारः, नई दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
2. प्रो. एस. के. सिंघई, समणसुतं समख्यातिटीका, लाडनूँ : प्राच्यविद्या एवं जैन संस्कृति संस्थान।
3. आचार्य कुन्दकुन्दः, रयणसारः, कोल्हापुर : जैनेन्द्र छापाखाना।
4. आ. अमृतचन्द्रः, पुरुषार्थसिद्ध्युपाय, जयपुर : टोडरमल स्मारक ट्रस्ट।
5. पं. आशाधर, अनगारधर्मामृत, अगास : श्री मद् रायचन्द्र आश्रम।
6. समणी कुसुमप्रज्ञा, आवश्यक निर्युक्ति, लाडनूँ : जैनविश्वभारती।
7. भट्टाकलङ्कः, तत्त्वार्थवार्तिकम्, नई दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
8. प्रो. फूलचन्द्र जैन प्रेमी, मूलाचार का समीक्षात्मक अध्ययन, वाराणसी : पार्श्वनाथ विद्याश्रम शोध संस्थान।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5: गुणस्थानविवेचना

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनदर्शने आत्मविकासस्य अवस्थानां ज्ञानम्।
2. जैनदर्शने गुणस्थानस्य स्वरूपज्ञानम्।
3. जैनदर्शने गुणस्थानस्य भेद-प्रभेदानां ज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. गुणस्थाननाम्नः विशिष्टव्यवस्थायाः परिचयः भविष्यति।
2. जैनदर्शनस्य आधारभूतसिद्धान्तानां ज्ञानं भविष्यति।
3. जैनदर्शनस्य कर्म- कर्मफलव्यवस्थायाः ज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5	गुणस्थानविवेचना	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- संसारिजीवानामधिगमे गुणस्थानप्ररूपणानिर्देशः।
- गुणस्थानप्ररूपणायां गुणस्य मोहजोगप्रभवत्वं तात्पर्यं च।
- गुणस्थानसंज्ञायाः स्वरूपम्, चतुर्दशगुणस्थानानि, तत्र मुक्तितन्मार्गभावाऽभावाख्यापनम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रथमं मिथ्यात्वगुणस्थानं तत्रस्थजीवाश्च, मिथ्यात्वस्य लक्षणं भेदाश्च।
- द्वितीय सासादनगुणस्थानस्य लक्षणं,दृष्टान्तश्च।
- तृतीय मिश्रगुणस्थानस्य लक्षणं दृष्टान्तेन तदधिगमः।
- चतुर्थेऽविरतसम्यक्त्वनामगुणस्थाने सम्यक्त्वोद्भूतिः तद्वैशिष्ट्यञ्च।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- पञ्चमविरताऽविरतगुणस्थानस्य सहेतुकस्वरूपम्।
- षष्ठप्रमत्तसंयतगुणस्थानस्य लक्षणम्, प्रमादस्य निरूपणम्।
- सप्तमाप्रमत्तसंयतगुणस्थानम्, स्वस्थानाप्रमत्तत्वं सातिशयाप्रमत्तत्वञ्च, अधःकरणस्य स्वरूपनिर्देशः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अष्टमापूर्वकरणगुणस्थानस्य लक्षणं निरुक्तिः वैशिष्ट्यञ्च।
- नवमानिवृत्तिकरणगुणस्थानस्य स्वरूपनिर्देशः, दशमसूक्ष्मसाम्परायगुणस्थानस्य स्वरूपनिर्देशः।
- एकादशमोपशान्तगुणस्थानस्य स्वरूपनिर्देशः, द्वादशमक्षीणमोहगुणस्थानस्य स्वरूपनिर्देशः, एतेषु गुणस्थानेषु उपशमक्षपकश्रेणीविषयकम्।
- सयोगकेवलिनामत्रयोदशगुणस्थानस्य अयोगकेवलिनामचतुर्दशगुणस्थानस्य च निरूपणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. नेमिचन्द्रः, गोम्मटसारः जीवकाण्डम्, दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
2. ब्र. कल्पना जैन, गोम्मटसार विवेचिका, जयपुर : पं. टोडरमल स्मारक ट्रस्ट।
3. प्रो. एस. के. सिंघई, समणसुतं समख्यातिटीका, लाडनूँ : प्राच्यविद्या एवं जैन संस्कृति संस्थान।
4. देवेन्द्रमुनिः (व्याख्याकार: मिश्रीमल जैन), कर्मग्रन्थः, जोधपुर : मरुधर केसरी साहित्य प्रकाशन समिति।
5. आर्यिका ज्ञानमति, गोम्मटसार जीवकाण्डसार, हस्तिनापुर : दिगम्बर जैन त्रिलोक शोध संस्थान।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6: जैनकर्मसिद्धान्तः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनदर्शने मान्य-सत् स्वरूपस्य ज्ञानम्।
2. जैनदर्शने मान्य-कर्मव्यवस्थायाः ज्ञानम्।
3. जैनदर्शने मान्य- कर्मणां भेद-प्रभेदानां ज्ञानम्।
4. जैनदर्शने मान्यबन्धमुक्तिप्रक्रियायाः ज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. बन्धमुक्तयोः विशिष्टव्यवस्थायाः परिचयः भविष्यति।
2. जैनदर्शनस्य आधारभूतसिद्धान्तानां ज्ञानं भविष्यति।
3. जैनदर्शनस्य कर्म-कर्मफलव्यवस्थायाः ज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6	जैनकर्मसिद्धान्तः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- जैनकर्मसिद्धान्तस्य आधारः, प्रयोजनं महत्त्वञ्च।
- भारतीयदर्शनसम्प्रदायेषु कर्मविषयकधारणाः।
- जैनकर्मसिद्धान्तस्य धार्मिकसामाजिकश्च पक्षः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कर्मणः स्वरूपं कार्यञ्च।
- कर्मणो दशकरणानि।
- कर्मणो भेदप्रभेदाः मूलोत्तरप्रकृतयश्च।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कर्मबन्धः, जीवकर्मणोर्मिथो बन्धः, तस्य भेदप्रभेदाः।
- कर्मबन्धस्य पंचहेतवः।
- कषाययोगौ बंधहेतू तयोः विमर्शः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- जैनकर्मसिद्धान्ताधिगमे मुक्तिपुरुषार्थः तस्य फलं मुक्तिः।
- मुक्तिप्रक्रिया, तदर्थं पात्रताविचारः।
- जैनाभिमतमुक्तिमार्गः, भारतीयदर्शनालोके मुक्तेरवधारणा विमर्शश्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. आचार्य नेमिचन्द्रः, गोम्मटसारः कर्मकाण्डम् (प्रकृतिसमुत्कीर्तनाधिकारः), नई दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
2. प्रो. एस. के. सिंघई, जैनकर्मसिद्धान्ते बन्धमुक्तिविमर्शः, जयपुर : विमल विद्या शोध संस्थान।
3. देवेन्द्रमुनिः (व्याख्याकार: मिश्रीमल जैन), कर्मग्रन्थः, जोधपुर : मरुधर केसरी साहित्य प्रकाशन समिति।
4. डॉ. रवीन्द्रनाथ मिश्र, जैनकर्मसिद्धान्त का उद्भव एवं विकास, वाराणसी : पार्श्वनाथ विद्याश्रम शोध संस्थान।
5. देवेन्द्रमुनिः (व्याख्याकार: मिश्रीमल जैन), कर्मग्रन्थसारः, जोधपुर : मरुधर केसरी।

तृतीयवर्षः

(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

पञ्चमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 5)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.1: आप्तस्वरूपविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनदर्शने मान्य-आप्तस्य विशेषज्ञानम्।
2. सर्वज्ञसिद्धेः ज्ञानम्।
3. अनेकान्तस्य सिद्धेः ज्ञानम्।
4. एकान्तवादस्य निरसनस्य ज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. आप्तस्य यथार्थवक्तृत्वस्य परिचयः भविष्यति।
2. जैनदर्शनस्य आप्तविषयकसिद्धान्तानां ज्ञानं भविष्यति।
3. जैनदर्शनस्य न्यायव्यवस्थायाः परिचयो भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.1	आप्तस्वरूपविमर्शः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- आप्तस्य निरुक्तिः, श्रेयोमार्गसंसिद्धिः तन्निदर्शकश्च आप्तः।
- श्रेयोमार्गप्रणेतृत्वं कर्मभूभृद्भेतृत्वं विश्वतत्वज्ञातृत्वं चाप्तगुणाः।
- जैनागमग्रन्थानां मूलकर्त्ता, तदुत्तरकर्त्तारो वा, एतेषां सन्निर्णयेण आप्तत्वविचारः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- तीर्थप्रर्वतकाः आप्ताः, जैनशास्त्रदिशा आप्तत्व।
- सर्वेषां तीर्थकृतामाप्तताभावः, अनुमानप्रयोगतः तत्सिद्धिः।
- ईश्वरसिद्धेरभाव ततश्च तस्य जगत्कर्तृत्वनिरासः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- आप्तस्य वीतरागता सर्वज्ञता हितोपदेशिता च।
- आप्तेषु दोषावरणयोर्हानिः अपरिहार्या, दोषाभावात् वीतरागत्वम्, आवरणक्षयाच्च सर्वज्ञत्वम्।
- सामान्यतो विशेषतो वा सर्वज्ञसिद्धिः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- आप्तत्वनिर्णये लाभः, हितोपदेशः यथार्थोपदेशो वा तस्यार्थावबोधनम्।
- समाजहितसंरक्षणे यथार्थोपदेशस्य सार्थकता।
- कुरीतिपरित्यागः धर्ममार्गानुशरणञ्च, मोक्षमार्गावलम्बनात् च श्रेयसः सिद्धिः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. आचार्य विद्यानन्दिः, आप्तपरीक्षा, नई दिल्ली : वीरसेवा मन्दिर।
2. डॉ. उदयचन्द्र जैन, आप्तमीमांसा तत्त्वदीपिका, काशी : श्री गणेशप्रसाद वर्णी जैन ग्रन्थमाला।
3. अभिनवधर्मभूषणयतिः, न्यायदीपिका, नई दिल्ली : वीरसेवा मन्दिर।
4. आचार्य हरिभद्रसूरिः, षड्दर्शनसमुच्चय (चतुर्थाध्याय), नई दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
5. प्रो. वीरसागर जैन (सं.), आप्तपरीक्षा, जयपुर : अखिल भारतीय दिगम्बर जैन विद्वत् परिषद्।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2: सृष्टितत्त्वदर्शनम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. आत्मकर्मणोः बन्धमुक्त्योः स्वरूपज्ञानम्।
2. जैनमते लोकस्य अवधारणायाः भेदानां च ज्ञानम्।
3. सत्स्वरूपस्य ज्ञानम्।
4. द्रव्यस्य तत्त्वस्य च ज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जैनमते लोकस्य अवधारणायाः भेदानां च ज्ञानं भविष्यति।
2. सत्स्वरूपस्य ज्ञानं भविष्यति।
3. द्रव्यस्य तत्त्वस्य च ज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2	सृष्टितत्त्वदर्शनम्	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सृष्टेरवधारणा, अकृत्रिमो लोकः, सृष्टौ परमाणुः सूक्ष्मस्थूलसृष्टिः, पुद्गलस्कन्धस्वरूपा।
- जीवानां संसरणं सृष्टिः तद्हेतुश्च।
- जीवानां बन्धप्रक्रियायां कर्मसृष्टिः, जीवानां भवान्तरेषु गतिः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- विद्याऽविद्ययोः स्वरूपम्, अविद्याप्रभावपरित्यागः, तत्त्वज्ञानम्।
- जीवाऽजीवतत्त्वानि, जीवाजीवपदार्थेषु मूर्त्ताऽमूर्त्तत्वम्।
- पुण्यपापतत्त्वद्वयम्, मन्दतीव्रकषायपरिणामाः, आस्रवतत्त्वं कर्मागमहेतुः, योगस्य बन्धहेतुत्वम्।
- आस्रवद्वारनिरोधकभावाः संवरतत्त्वम्, ज्ञानाऽज्ञानिनो वा निर्जराभेदः, मोहाभावे मोक्षप्राप्तिः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- तत्त्वदर्शनस्य फलं मुक्तिः, मुक्तजीवः।
- मुक्तियुक्तविशेषः निर्वाणलाभः कस्य, मुक्तजीवानाम् ऊर्ध्वगतिः।
- सिद्धजीवाः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सामाजिकेषु सृष्टितत्त्वपरिज्ञानेन लाभाः।
- वैज्ञानिकपरम्परया सह तत्संगति समीक्षणञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. प्रो. एस. के. सिंघई, समणसुत्तं सृष्टितत्त्वसूत्राणि (समाख्यातिटीका-सहित), लाडनूँ : प्राच्यविद्या एवं जैन संस्कृति संस्थान।
2. मुनि प्रमाणसागर, जैनतत्त्वविद्या, नई दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
3. प्रो. एम. आर. गेलड़ा, जैनदर्शन और विज्ञान, लाडनूँ : जैनविश्व भारती।
4. आचार्य महाप्रज्ञ, जैनदर्शन मनन और मीमांसा, चूरू : आदर्श साहित्य संघ।
5. मुनि महेन्द्रकुमार, विश्वप्रहेलिका, लाडनूँ : जैनविश्व भारती।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3: जैनागमपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनपरंपरायाः संघभेदानां ज्ञानम्।
2. दिगम्बर-श्वेताम्बरसम्प्रदाययोः साहित्यस्य ज्ञानम्।
3. जैनधर्मस्य श्रुतधराचार्यपरंपरायाः ज्ञानम्।
4. द्रव्यश्रुतस्य स्वरूपस्य ज्ञानम्।
5. आगमसंरक्षणोपक्रमस्य परिचयः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जैनदर्शनस्य आगमरचनायाः कालविषयकं ज्ञानं भविष्यति।
2. जैनदर्शने मान्य-आगमस्य परिचयो भविष्यति।
3. श्रुतसंरक्षणस्य परम्परायाः परिचयः भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3	जैनागमपरिचयः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- आगमस्य अवधारणा, आगमस्य मूलस्रोतांसि।
- आगमोपदेष्टारो गणधराः, तत्संरक्षकाः श्रुतकेवलिनः।
- श्रुतधराचार्याः प्रमुखा ऋषयः, अंगपूर्वधारिणां महर्षिणां कालक्रमेण यशोगानम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- द्वादशांगश्रुतम्– आचारसूत्रकृतस्थानसमवायव्याख्याप्रज्ञप्तिज्ञातृधर्मकथाङ्गानां परिचयः।
- उपासकाध्ययनान्तकृद्दशानुत्तरौपपादिकदशांगानां परिचयः।
- प्रश्नव्याकरणविपाकसूत्रदृष्टिवादांगानां परिचयः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्रुतसंरक्षणार्थं वाचनाः।
- युगप्रतिक्रमणादयः परम्परारम्भः।
- दिगम्बरश्वेताम्बरविभागानुक्रमेण तत्परिज्ञानम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्वेताम्बरसम्प्रदाये पंचचत्वारिंशत मूलप्राकृतागमग्रन्थाः।
- दिगम्बरसम्प्रदाये समुपलब्धौ मूलप्राकृतागमग्रन्थौ छक्खंडागमसुत्तं पेज्जदोसपाहुडं कषायपाहुडञ्च।
- आगमप्रतिष्ठया सम्मानिताः प्रमुखाः प्राकृतसंस्कृतग्रन्थाः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. डॉ. हीरालाल जैन, भारतीय संस्कृति में जैनधर्म का योगदान, जयपुर : राजस्थान हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।
2. डॉ. जगदीश चन्द्र जैन, प्राकृत साहित्य का इतिहास, वाराणसी : चौखम्बा प्रकाशन।
3. नेमीचन्द्र शास्त्री, तीर्थंकर महावीर और उनकी आचार्य परम्परा, भारतवर्षीय अनेकान्त विद्वत्परिषद्।
4. आचार्य हस्तीमल, जैन धर्म का मौलिक इतिहास, जोधपुर : मरुधर केसरी साहित्य प्रकाशन समिति।
5. आचार्य महाप्रज्ञ, जैनदर्शन मनन और मीमांसा, चूरू : आदर्श साहित्य संघ।
6. प्रो. एम. आर. गेलड़ा, जैन आगम, लाडनूँ : जैनविश्व भारती।
7. देवेन्द्र मुनि शास्त्री, जैन आगम मीमांसा, जोधपुर : मरुधर केसरी साहित्य प्रकाशन समिति।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

षष्ठसत्रार्द्धः (SEMESTER – 6)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.4: चतुर्दशमार्गणाः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनदर्शने मार्गणास्थाननिरूपणाया ज्ञानम्।
2. जीवानां यथार्थबोधः।
3. जीवानां भेदप्रभेदविज्ञानेन वैज्ञानिकमध्ययनस्य प्रेरणा।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जैनदर्शनस्य आधारभूतसिद्धान्तानां ज्ञानं भविष्यति।
2. जैनदर्शनस्य कर्म-कर्मफलव्यवस्थायाः ज्ञानं भविष्यति।
3. मार्गणास्थाननाम्नः विशिष्टव्यवस्थायाः परिचयः भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.4	चतुर्दशमार्गणाः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- संसारिजीवानां विविधपरिणामाः तदनुसृत्य कर्मबन्धः तदुदये च संसारदशा।
- जीवानामन्वेषणविधानं मार्गणाप्ररूपणायाः प्रयोजनम्। मार्गणायाः निरुक्तिलक्षणम्।
- चतुर्दशमार्गणाः तदन्तरमार्गणाभेदः, सान्तरमार्गणानां कालनिर्देशः वैशिष्ट्यञ्च, गति-इन्द्रियादि मार्गणानां स्वरूपनिर्देशः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- गतिमार्गणायाः प्रयोजनं भेदाश्च, नरकगतिः-तिर्यग्गतिः-मनुष्यगतिः-देवगतिः।
- गतिमार्गणया चतुर्विधाः जीवाः तेषां गतिप्रापणे दशा कारणनिर्देशश्च।
- इन्द्रियमार्गणाविधानम्, इन्द्रियस्य लक्षणं भेदाश्च, एकेन्द्रियजीवानां द्वित्रिचतुःपंचेन्द्रियाणां च जीवानां

वर्णनम्।

- इन्द्रियसुखं अनिन्द्रियसुखं, अतीन्द्रियज्ञानस्य वैशिष्ट्यम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कायमार्गणाविधानम्, कायलक्षणम् स्थावरकायभेदाः त्रसकायभेदाः।
- सूक्ष्मस्थूलशरीराणि, वनस्पतिकायस्य स्वरूपभेदाः निगोदजीवाः, नित्यनिगोदस्यार्थः, त्रसजीवाः, कायविरहिताः जीवाः।
- योगमार्गणाविचारः मनोयोगः वचोयोगः काययोगश्च, एतेषां भेदप्रभेदानां वर्णनम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कषायमार्गणाविचारः कषायार्थः क्रोधमानमायालोभकषायाः।
- तेषां चातुर्विध्यम् अनन्तानुबंधि-अप्रत्याख्यानावरण-प्रत्याख्यानावरण-संज्वलन-नामधेयम्।
- लेश्याविधानम् तस्याः भेदप्रभेदाः कृष्णनीलकापोतपीतपद्मशुक्ललेश्यानां स्वरूपस्वामिफलविषयकम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. आचार्य नेमिचन्द्र, गोम्मटसार जीवकाण्डम्, नई दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
2. ब्र. कल्पना जैन, गोम्मटसार विवेचिका, जयपुर : पं. टोडरमल स्मारक ट्रस्ट।
3. प्रो. एस. के. सिंघई, समणसुत्तं—जीवनविकाससूत्राणि (समाख्यातिटीका-सहित), लाडनूँ : प्राच्यविद्या एवं जैन संस्कृति संस्थान।
4. देवेन्द्रमुनि (व्याख्याता : पं. मिश्रीमल जैन), कर्मग्रन्थः, जोधपुर : मरुधर केसरी साहित्य प्रकाशन समिति।
5. आर्यिका ज्ञानमति, गोम्मटसार जीवकाण्डसार, हस्तिनापुर : दिगम्बर जैन त्रिलोक शोध संस्थान।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.5: भक्तामरस्तोत्रम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनस्तुतिपरम्परायां ग्रन्थानां परिचयः।
2. जैनस्तोत्रपरम्परायां दार्शनिकसिद्धान्तानां ज्ञानम्।
3. जैनतीर्थंकरपरम्परायाः गुणकीर्तनस्य ज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जैनदर्शनस्य आधारभूतसिद्धान्तानां ज्ञानं भविष्यति।
2. जैनदर्शने ज्ञानस्य संस्कृतेश्च महत्त्वप्रतिपादनं भविष्यति।
3. जैनदर्शने आगतभक्तेः स्वरूपस्य ज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.5	भक्तामरस्तोत्रम्	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- संस्कृतस्तोत्रसाहित्ये जैनस्तोत्राणां स्थानम्, प्रमुखानि जैनदार्शनिकस्तोत्राणि।
- भक्तामरस्तोत्रं तत्कर्ता च मानतुंगाचार्यः, ऋषभदेवतीर्थंकराः, तेषां स्तवनस्य प्रयोजनम्, तत्र स्तवने दार्शनिकपृष्ठभूमिः।
- भक्तामरस्तोत्रस्य सामाजिकेषु बहुमानता तत्र च दार्शनिकत्वम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्लोकसंख्या १-१६पर्यन्त पाठाभ्यासः समीक्षणञ्च।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्लोकसंख्या १७-३२पर्यन्त पाठाभ्यासः समीक्षणञ्च।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- श्लोकसंख्या ३३-४८पर्यन्त पाठाभ्यासः समीक्षणञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

- मानतुंगाचार्य, भक्तामरस्तोत्रम्, जयपुर : पण्डित टोडरमल स्मारक।
- पं. कैलाशचन्द्र शास्त्री, जैन साहित्य का इतिहास, काशी : श्री गणेशप्रसाद वर्णी जैन ग्रन्थमाला।
- डॉ. नेमिचन्द्र शास्त्री, संस्कृत काव्य के विकास में जैन कवियों का योगदान, दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.6: जैनदर्शनस्य इतिहासः संस्कृतिश्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनधर्मदर्शनयोः इतिहासस्य ज्ञानम्।
2. जैनसंस्कृतेः ज्ञानकरणम्।
3. जैनसंस्कृतेः महत्त्वप्रतिपादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जैनदर्शनस्य आधारभूतसिद्धान्तानां ज्ञानं भविष्यति।
2. जैनदर्शने ज्ञानस्य संस्कृतेश्च महत्त्वप्रतिपादनं भविष्यति।
3. जैनधर्मदर्शनयोः इतिहासस्य ज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.6	जैनदर्शनस्य इतिहासः संस्कृतिश्च	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कालचक्रः।
- प्रागेतिहासिककाले जैनधर्मः, कुलकरव्यवस्था।
- त्रिषष्टिशलाकापुरुषाः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- तीर्थंकरपरंपरा।
- षट्कर्मव्यवस्था।
- दण्डव्यवस्था समाजव्यवस्था च।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- जैनस्य लक्षणं, जिनधर्मप्रवर्तकाः, जिनस्य लक्षणम्।
- जैनपर्वाणि- दशलक्षणपर्व, अष्टाह्निकापर्व, क्षमावाणीपर्व।
- महावीरजयन्ति, रक्षाबन्धनं, दीपावली च।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अष्टमूलगुणाः ।
- पंचाणुव्रतानि, रात्रिभोजनत्यागव्रतम्।
- प्रतिमायाः स्वरूपम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. आचार्य जिनसेन, आदिपुराणम्, दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
2. अमृतचन्द्राचार्य, पुरुषार्थसिद्ध्युपायः, जयपुर : पं. टोडरमल स्मारक ट्रस्ट।
3. आचार्य महाप्रज्ञ, जैनदर्शन मनन और मीमांसा, चूरु : आदर्श साहित्य संघ।
4. पं. कैलाशचन्द्र शास्त्री, जैनधर्म, सोलापुर : जीवराज जैनग्रन्थमाला।

चतुर्थवर्षः

(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

सप्तमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 7)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1: जैनदर्शने लोकव्यवस्था

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनपरंपरायां लोकस्य ज्ञानम्।
2. लोकस्य अनादि-निधनत्वस्य ज्ञानम्।
3. जैनाभिमत-चतुर्गतीनां ज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जैनदर्शने सृष्टिरचनाविषयकं ज्ञानं भविष्यति।
2. जैनदर्शने जीवानां निवासस्थानानां अवबोधः भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1	जैनदर्शने लोकव्यवस्था	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- लोकस्य अवधारणा, परिभाषा, सामान्यस्वरूपञ्च।
- अलोकस्य स्वरूपं, तन्मध्ये लोकस्य स्थितिः, वातवलयाश्च।
- लोकस्य विस्तारः, आकार-प्रकारश्च, रज्जु-योजन-सागरोपम-पल्यादि प्रमाणानां परिचयः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- मध्यलोकस्य स्वरूपं, अवस्थितिः, विस्तारः, आकार-प्रकारश्च।
- द्वीप-समुद्राणां परिचयः, पञ्चमेरूपर्वतानां स्वरूपञ्च।
- तिर्यञ्चमनुष्याणां निवासस्थानम्, मोक्षपुरुषार्थस्य पात्रतादि विचारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ऊर्ध्वलोकस्य स्वरूपं, अवस्थितिः, विस्तारः, आकार-प्रकारश्च।
- देवानां निवासस्थानादि वर्णनम्, षोडशस्वर्गाः, नवग्रैवेयकाः, नवानुदिशविमानानि, पञ्चानुत्तराणि च।
- सिद्धानां निवासभूमेः सिद्धशिलायाः वर्णनम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अधोलोकस्य स्वरूपं, अवस्थितिः, विस्तारः, आकार-प्रकारश्च।
- नारकाणां निवासस्थानादि वर्णनम्, सप्तनरकभूमयः तेषु नरकस्थानानां संख्यादि विचारः।
- निगोतजीवानां स्थानं, कलकलपृथ्वेः स्वरूपञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. उमास्वामि, तत्त्वार्थसूत्रम्, जयपुर : पं. टोडरमल स्मारक ट्रस्ट।
2. पूज्यपाद, सर्वार्थसिद्धि, दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
3. नेमिचन्द्र सिद्धान्तचक्रवर्ति, त्रिलोकसार, श्रीमहावीरजी : श्री शान्तिवीर दिग. जैन संस्थान।
4. आचार्य हस्तीमल, जैन धर्म का मौलिक इतिहास, जोधपुर : मरुधर केसरी साहित्य प्रकाशन समिति।
5. मुनि महेन्द्रकुमार, विश्वप्रहेलिका, लाडनूँ : जैन विश्व भारती।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2: जैनपुराणेषु कालचक्रम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनपरंपरायां कालचक्रस्य ज्ञानम्।
2. लोकस्य परिवर्तने कालस्य आवश्यकतायाः ज्ञानम्।
3. जैनाभिमत-मुक्तिपुरुषार्थे कालस्य आनुकूलस्य अवबोधः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जैनदर्शने सृष्टिरचनाविषयकं ज्ञानं भविष्यति।
2. जैनदर्शने कालचक्रस्यावबोधः भविष्यति।
3. चतुर्थकाले कथं मुक्तिपुरुषार्थः भवितुं शक्यते, इति ज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2	जैनपुराणेषु कालचक्रम्	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कालस्य अवधारणा, परिभाषा, सामान्यस्वरूपञ्च।
- कालस्य अवसर्पिण्युत्सर्पिणी-भेदद्वयस्य विस्तारः।
- षट्कालानां परिचयः, कालविभागस्याधारः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रथम-सुषमासुषमाकालस्य अवधेः विचारः, उत्तमभोगभूमेः स्वरूपादि वर्णनम्।
- द्वितीय-सुषमाकालस्य अवधेः विचारः, मध्यमभोगभूमेः स्वरूपादि वर्णनम्।
- तृतीय-सुषमादुषमाकालस्य अवधेः विचारः, जघन्यभोगभूमेः स्वरूपादि वर्णनम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- चतुर्थ-दुषमासुषमाकालस्य अवधेः विचारः, कर्मभूमेः स्वरूपादि वर्णनम्।
- कुलकरव्यवस्थायाः परिचयः, चतुर्विंशति तीर्थंकाराणामुद्भवः।
- त्रिषष्टिशलाकापुरुषाणां परिचयः, चतुर्थकाल एव मुक्तिपुरुषार्थस्य शक्यता।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- पञ्चम-दुषमाकालस्य अवधेः विचारः, जीवेषु वैचित्र्यादि वर्णनम्।
- प्रलयस्य स्वरूपम्, सप्तविधकुवृष्टयः, षष्ठम-दुषमादुषमाकालस्य अवधेः विचारः, जीवेषु वैचित्र्यादि वर्णनम्।
- सप्तविधसुवृष्टयः, अग्नेः महत्त्वम्, पुनर्धर्मस्थापनावर्णनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

5. जिनसेन, आदिपुराण, भारतीय ज्ञानपीठ।
6. महाप्रज्ञ, आचार्य, जैनदर्शन मनन और मीमांसा, आदर्श साहित्य संघ।
7. चैनसुखदास, पं., जैनदर्शनसार, वीर पुस्तक भण्डार।
8. जैन, महेन्द्र कुमार (न्यायाचार्य), जैनदर्शन, श्री गणेशप्रसाद वर्णी जैन ग्रन्थमाला।
9. हस्तीमल, आचार्य. जैन धर्म का मौलिक इतिहास, मरुधर केसरी साहित्य प्रकाशन समिति।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3: सम्यक्त्वप्राप्तौ पञ्चलब्धिविज्ञानम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनपरंपरायां सम्यग्दर्शनस्य माहात्म्यस्यावबोधः।
2. सम्यग्दर्शनस्य कृते पञ्चलब्धीनामावश्यकतायाः ज्ञानम्।
3. मुक्तिपुरुषार्थे देशनालब्धेः जिनोपदेशस्य च सार्थकतायाः परिचयः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जैनदर्शने मुक्तिमार्गस्य ज्ञानं भविष्यति।
2. जैनदर्शने सम्यग्दर्शनस्य माहात्म्यस्यावबोधः भविष्यति।
3. साधनापद्धतौ भावानां विशुद्धेरावश्यकतायाः ज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3	सम्यक्त्वप्राप्तौ पञ्चलब्धिविज्ञानम्	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सम्यग्दर्शनस्य सामान्यस्वरूपं, तत्कृते पात्रतादि विचारः।
- क्षयोपशमस्य परिभाषा, तत्र कर्मणां स्थित्यादि-विचारः, सर्वघाति-देशघातिस्पर्धकयोः स्वरूपम्।
- क्षयोपशमलब्धेः गुणस्थानदिशा गत्याधारेण च स्वामिनः, तद्विस्तारः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- भावानां विशुद्धेः स्वरूपं, विशुद्धिलब्धेः परिभाषा।
- विशुद्धिलब्धौ कर्मणां स्थितिः, क्षय-क्षयोपशम-उपशमादीनां वर्णनम्।
- विशुद्धिलब्धेः स्वामिनः बाह्याभ्यन्तरचिह्नानि च।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- देशनालब्धेः स्वरूपं, देशनायाः विषयाः।
- देशनालब्धेः कृते सम्यग्दृष्टेः देशना आवश्यकी, कदाचिच्च मिथ्यादृष्टेरपि कार्यकारिणी।
- देशनायां मननस्यावस्यकता, कर्मादीनां स्थित्यादिविचारः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रायोग्यलब्धेः स्वरूपं, तत्र कर्मणां स्थितिः, क्षय-क्षयोपशम-उपशमादि विचारः।
- करणलब्धेः स्वरूपं, तत्र कर्मणां स्थितिः, क्षय-क्षयोपशम-उपशमादि विचारः।
- करणलब्धौ अधःकरण-अपूर्वकरण-अनिवृत्तिककरणपरिणामानां वर्णनम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. नेमिचन्द्रसिद्धान्तचक्रवर्ति, लब्धिसार, अगास : श्री परमश्रुत प्रभावक मण्डल।
2. कुन्दकुन्द, नियमसार, सोनगढ़ : श्री दिगम्बर जैन स्वाध्याय मन्दिर ट्रस्ट।
3. कुन्दकुन्द, प्रवचनसार, जयपुर : पं. टोडरमल स्मारक ट्रस्ट।
4. टोडरमल, पं. मोक्षमार्गप्रकाशक, जयपुर : पं. टोडरमल स्मारक ट्रस्ट।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

अष्टमसत्रार्द्धः (SEMESTER – 8)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4: मुक्तिमार्गे सम्यक्चारित्रम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनपरंपरायां सम्यक्चारित्रस्य माहात्म्यस्यावबोधः।
2. सम्यक्चारित्रस्य भेद-प्रभेदानां ज्ञानम्।
3. मुक्तिपुरुषार्थे सम्यक्चारित्रस्य सार्थकतायाः परिचयः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जैनदर्शने मुक्तिमार्गस्य ज्ञानं भविष्यति।
2. जैनदर्शने सम्यक्चारित्रस्य माहात्म्यस्यावबोधः भविष्यति।
3. साधनापद्धतौ गुणस्थानदिशा सम्यक्चारित्रस्य ज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4	मुक्तिमार्गे सम्यक्चारित्रम्	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सम्यक्चारित्रस्य सामान्यस्वरूपं, तत्कृते पात्रतादि विचारः, कर्मणां स्थित्यादिविचारश्च।
- सम्यक्त्वाचरणचारित्रस्य परिचयः, तत्र अष्टांगानाम् अधिकारीणाञ्च वर्णनम्।
- सम्यक्त्वाचरणचारित्रस्य भूमिकायां मिथ्यात्व-अज्ञान-कुचारित्रस्य त्यागः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- संयमाचरणस्य द्वौ भेदौ, तत्स्वरूपपरिचयः।
- सागारसंयमाचरणस्य एकादशस्थानानां स्वरूपम् (एकादशप्रतिमाः)
- सागारसंयमाचरणस्य द्वादशभेदानां वर्णनम् (द्वादशव्रतानि)

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनगारसंयमाचरणस्य निरूपणम्, तत्र पंचेन्द्रियसंवरणम्।
- पञ्चमहाव्रतानां स्वरूपं तत्कृते पञ्च-पञ्च भावनाः।
- संयमशुद्धेः कारणानां पञ्चसमितीनां प्ररूपणम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- निश्चयचारित्रस्य वर्णनम्, तत्र आत्मनः ज्ञानस्य निर्देशः।
- निश्चयचारित्रेण सह बाह्यचारित्रस्य सार्थक्यम्, तयोरविनाभावत्वम्।
- अष्टादशसहस्र शीलानां सामान्यपरिचयः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. कुन्दकुन्द, अष्टपाहुड (चारित्रपाहुड), जयपुर : पं. टोडरमल स्मारक ट्रस्ट।
2. कुन्दकुन्द, नियमसार, सोनगढ़ : श्री दिगम्बर जैन स्वाध्याय मन्दिर ट्रस्ट।
3. वट्टकेर. मूलाचार, दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
4. देवसेनाचार्य, नयचक्र बृहद्, बम्बई : माणिकचन्द्र ग्रन्थमाला।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.5: जैनभक्तियोगः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनपरंपरायां भक्तियोगस्य माहात्म्यस्यावबोधः।
2. मोक्षमार्गे भक्तेः भूमिकायाः ज्ञानम्।
3. जैनसाहित्ये भक्तिसाहित्यस्य परिचयः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जैनदर्शने मुक्तिमार्गे भक्तेः भूमिकायाः ज्ञानं भविष्यति।
2. भक्तेः कृते आलम्बनरूपाणाम् आप्त-आगम-तपोभृतानां माहात्म्यस्यावबोधः भविष्यति।
3. भक्तिसाहित्ये पूजा-स्तुति-पाठादीनां ज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.5	जैनभक्तियोगः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- भक्तेः स्वरूपम् उद्देश्यञ्च।
- निश्चय-व्यवहारभक्तयोः स्वरूपं भेदञ्च।
- दशभक्तीनां परिचयः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- भक्तेः आलम्बनानि परमेष्ठयः आत्मा च।
- पञ्चपरमेष्ठीनां आलम्बनदृष्ट्या निरूपणम्।
- निश्चयभक्तौ आत्मनः स्वरूपम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- गृहस्थानां जीवने नवधाभक्तेः वर्णनम्।
- साधुजीवने निश्चयभक्तौ जितेन्द्रिय-जितमोह-क्षीणमोहजिनानां स्तुतयः।
- साधुजीवने व्यवहारभक्तौ चतुर्विंशतिस्तवनादीनां वर्णनम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- दिगम्बरपरम्परायां कुन्दकुन्द-समन्तभद्रादीनां भक्तिकाराणां,तेषां भक्तिसाहित्यस्य च परिचयः।
- श्वेताम्बरपरम्परायां हेमचन्द्र-मल्लिषेणादीनां भक्तिकाराणां, तेषां भक्तिसाहित्यस्य च परिचयः।
- दिगम्बर-श्वेताम्बरपरम्परायां दैनन्दिनव्यहारे प्रयुक्तानां पूजानां परिचयः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. कुन्दकुन्दभारती, दशभक्ति. फल्टन : पं. पन्नालाल साहित्याचार्य, श्रुतभंडार व ग्रन्थप्रकाशन समिति।
2. कुन्दकुन्द, नियमसार, सोनगढ़ : श्री दिगम्बर जैन स्वाध्याय मन्दिर ट्रस्ट।
3. वट्टकेर, मूलाचार, दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
4. डॉ. हीरालाल जैन, भारतीय संस्कृति में जैन धर्म का योगदान, भोपाल : मध्यप्रदेश शासन साहित्य परिषद्।
5. पं. कैलाशचन्द्र शास्त्री, जैन साहित्य का इतिहास, काशी : श्री गणेशप्रसाद वर्णी जैन ग्रन्थमाला।
6. डॉ. नेमिचन्द्र शास्त्री, संस्कृत काव्य के विकास में जैन कवियों का योगदान, दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.6: ज्ञानतत्त्वमीमांसा

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनशास्त्रदिशा सम्यग्ज्ञानस्य निर्णयः।
2. सम्यङ्मिथ्याज्ञानयोः विवेकख्यातिः।
3. जैनदर्शनाभिमते मोक्षमार्गे सम्यग्ज्ञानस्य भूमिकायाः ज्ञानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जैनदर्शने सम्यग्ज्ञानस्य निर्णयः भविष्यति।
2. सम्यङ्मिथ्याज्ञानयोः विवेकख्यातिः भविष्यति।
3. जैनदर्शनस्य तत्त्व-ज्ञान-आचार-प्रमाणमीमांसायाः ज्ञानं भविष्यति।
4. जैनदर्शने मान्य-जीवस्य उपयोगलक्षणस्य परिचयः भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.6	ज्ञानतत्त्वमीमांसा	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- जीवस्य लक्षणं चेतना, चेतनाभिव्यक्तिलक्षणं ज्ञानं।
- तद्द्विविधं सम्यङ्मिथ्याभेदात्।
- पंचसम्यग्ज्ञानानां स्वरूपभेदनिरूपणम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- नंदीसूत्रस्थस्य आभिणिबोहियसुयज्ञानयोः समीक्षणम्।
- नंदीसूत्रस्थस्य ओहियमणपज्जवज्ञानयोः समीक्षणम्।
- नंदीसूत्रस्थस्य केवलणाणेतिज्ञानस्य समीक्षणम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- मतिश्रुतावधिज्ञानत्रयाणां मिथ्यात्वमपि, तत्र कारणविपर्यासः भेदाभेदविपर्यासः स्वरूपविपर्यासः।
- संसारिणां मिथ्याज्ञानमज्ञानम् मत्यज्ञानं श्रुताऽज्ञानं विभङ्गज्ञानम् अवध्यज्ञानं वा।
- मिथ्याज्ञानान्मुक्तिः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ज्ञानमीमांसया दिशा- शुभोपयोगः अशुभोगयोगः शुद्धोपयोगश्च।
- अतीन्द्रियज्ञानविचारः, इन्द्रियज्ञानस्य हेयता, ज्ञानप्रमाणमात्मा, ज्ञानात्मनोरैक्यम्।
- ज्ञानज्ञेययोः स्वातन्त्र्यम्, केवलज्ञानस्य माहात्म्यम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भट्टाकलंकः, तत्त्वार्थवार्तिकम्, दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
2. संपा. आचार्य तुलसी एवं आचार्य महाप्रज्ञ, नंदीसुत्तं, लाडनूँ : जैन विश्व भारती।
3. पूज्यपाददेवनन्दिः, सर्वार्थसिद्धिः, दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
4. आचार्य कुन्दकुन्दः, प्रवचनसारः, जयपुर : पं. टोडरमल स्मारक ट्रस्ट।
5. डॉ. राजकुमारी जैन, जैनदर्शन में ज्ञान का स्वरूप, नई दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
6. आचार्य महाप्रज्ञ, जैनदर्शन मनन और मीमांसा, लाडनूँ : जैनविश्वभारती।

द्वितीयवर्षः

(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1: दर्शनस्य सामान्यपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयदर्शनानां मूलतत्त्वानां सम्यक्बोधनम्।
2. प्रमाण-प्रमेय-मोक्षस्वरूपाणां बोधनम्।
3. वैदिकावैदिकदर्शनानां तुलनात्मकदृष्ट्या अवबोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :–

1. दर्शनशब्दस्य व्युत्पत्तिं, श्रावक-नास्तिकपद्धतिषु दर्शनानां भेदं च व्याख्यातुं समर्थाः भविष्यन्ति।
2. प्रमाणस्वरूपं प्रमेयस्वरूपं च सम्यक् ग्रहीतुं शक्ताः भविष्यन्ति।
3. मोक्षस्य विविधस्वरूपाणां तथा तेषां साधनानां तुलनात्मकविवेचनं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1	दर्शनस्य सामान्यपरिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- दर्शनानां सामान्यपरिचयः।
- दर्शनशब्दविचारः।
- वैदिकदर्शनम्।
- अवैदिकदर्शनम्।

अन्वितिः २. सिद्धान्तस्कन्धपरिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मनः जगतः च स्वरूपम्।
- आत्मनः स्वरूपम्।
- एकत्व-अनेकत्वादिवादः।
- ईश्वरः – सगुणः/निर्गुणः/अनुपस्थितः।

- जगत् – सत्कार्यवादः/असत्कार्यवादः।

अन्वितिः ३. संहिताहोरास्कन्धयोः परिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रमाणानां स्वरूपम्।
- प्रत्यक्षम्।
- अनुमानम्।
- शब्दः।
- उपमानम्, अर्थापत्तिः, अनुपलब्धिः चेति।

अन्वितिः ४. मुहूर्तस्य परिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मोक्षविचारः।
- मोक्षस्वरूपम् (कैवल्यम्, अपवर्गः, आत्मलाभः)
- मोक्षसाधनानि।
- दर्शनेषु तुलनात्मकविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. माधवाचार्य (विद्यारण्य), (2010), सर्वदर्शनसंग्रहः, चौखम्बा।
2. नागसम्पिगे, ए. वि., & अडिग, शंकरनारायण, (2012), षड्दर्शनसारः, बेङ्गलूरु: पूर्णप्रज्ञसंशोधनमन्दिरम्।
3. त्रिपाठी, शि. द, भारतीयदर्शनों का इतिहास, वाराणसी : चौखम्बा विद्या भवन।
4. उपाध्याय, ब. भारतीयदर्शन – साङ्ख्य और योग, प्रयागराज : हिंदी साहित्य सम्मेलन।
5. दासगुप्त, स. न. (अनुवाद: राधाकृष्ण शर्मा), भारतीयदर्शन (भाग–1), दिल्ली : भारतीयज्ञानपीठ।

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2: सांख्यदर्शनस्य सामान्यपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. साङ्ख्यदर्शनस्य सामान्यपरिचयः प्रमुखतत्त्वानाम् अवबोधनम्।
2. साङ्ख्यदर्शनमूलसिद्धान्तानां (दुःखत्रयम्, प्रकृतिपुरुषविवेकः, तत्त्वोत्पत्तिः इत्यादीनां) ज्ञानप्रदानम्।
3. साङ्ख्यदर्शनस्य प्रमुखप्रमाणप्रमेयानाम् अवबोधनम्।
4. प्रकृतिपुरुषविवेकेन व्यावहारिकसमस्यानां समाधानन्वेषणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :–

1. साङ्ख्यदर्शनस्य पञ्चविंशतितत्त्वानि स्वशब्दैः विवरणे समर्थाः भविष्यन्ति।
2. साङ्ख्यकारिकायाः श्लोकानां भाष्यसहितं व्याख्यानं कर्तुं क्षमाः भविष्यन्ति।
3. साङ्ख्यसिद्धान्तोक्तबन्धमोक्षयोः विमृष्टुं तथा आधुनिकजीवने तयोः उपयोगितां प्रतिपादयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2	सांख्यदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- दुःखत्रयविवेचनम्।
- दुःखनिवृत्तेः उपायाः।
- तत्त्वानां परिचयः।
- विवेकज्ञानम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रकृतेः लक्षणम्।
- पुरुषस्य स्वरूपम्।
- प्रकृतिपुरुषसम्बन्धः।

- पुरुषबहुत्वम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- महत्तत्त्वविचारः।
- अहङ्कारतत्त्वस्य विचारः।
- तन्मात्राणां स्वरूपम्।
- इन्द्रियविचारः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- बन्धकारणम्।
- मोक्षसाधनम्।
- कैवल्यस्वरूपम्।
- साङ्ख्यशास्त्रस्य उपसंहारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. ईश्वरकृष्णः. (1933), साङ्ख्यकारिका (डा. हरिदत्त शर्मा, सम्पा.), पुण्यनगरम् : ओरिएण्टल् पुस्तक संस्था।
2. वाचस्पति मिश्रः. (2010), साङ्ख्यतत्त्वकौमुदी (रामशंकर भट्टाचार्यः, सम्पा.), दिल्ली : मोतीलाल माधवाचार्यः (विद्यारण्यः), (2010), सर्वदर्शनसंग्रहः, चौखम्बा।
3. बनारसीदास।
4. कपिल मुनिः, (2022), सांख्यदर्शनम् (रामशंकर भट्टाचार्यः, सम्पा.), दिल्ली : भारतीय बुक् कार्पोरेशन्।

तृतीयवर्षः
(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1: न्यायदर्शनस्य सामान्यपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. न्यायदर्शनस्य सामान्यपरिचयः प्रमुखतत्त्वानाम् अवबोधनम्।
2. गौतममुनिप्रणीतन्यायसूत्राणां व्याख्यानक्रमावबोधनम्।
3. न्यायदर्शनाभिमतपदार्थानां विमर्शनम्।
4. प्राचीननव्यन्याययोः तुलनात्मकं विश्लेषणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :–

1. न्यायदर्शनाभिमतमूलसिद्धान्तानां स्पष्टं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
2. वादप्रक्रियां ज्ञात्वा वादकथाप्रदर्शने समर्थाः भविष्यन्ति।
3. हेत्वाभासनिग्रहस्थानादीनां सम्यग्ज्ञानेन पक्षान्तरे दोषान् उद्भावयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1	न्यायदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्राचीनन्यायपरम्परा।
- नव्यन्यायपरम्परा।
- दर्शनान्तरेषु न्यायस्य स्थानम्।
- मङ्गलवादः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- पदार्थविवेचनम्।
- आत्मविवेचनम्।
- परमाणुविवेचनम्।

- ज्ञानविवेचनम्, मोक्षः, तत्साधनानि च।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रमाणस्वरूपम्।
- प्रत्यक्षप्रमाणम्।
- अनुमानप्रमाणम्।
- शब्द-अर्थापत्ति-प्रमाणे।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कथाप्रकाराः।
- हेत्वाभासः।
- जातिः, निग्रहस्थानञ्च।
- न्यायशास्त्रस्य उपसंहारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. विश्वनाथ पञ्चानन भट्टाचार्य. (2003). न्यायसिद्धान्तमुक्तावली. वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत संस्थान।
2. श्रीकृष्णावधूत पण्डितः, (2006), तर्कनवनीतम् (डा. श्रीनिवास वरखेडी & डा. वीरनारायण पाण्डुरङ्गी, सम्पा.) पूर्णप्रज्ञसंशोधनमन्दिरम्।
3. अन्नम्भट्टः. (2012), तर्कसङ्ग्रहः (डा. ए. वि. नागसम्पिगे & डा. माधवाचार्यः पाण्डुरङ्गी, सम्पा.), पूर्णप्रज्ञसंशोधनमन्दिरम्।
4. दासगुप्त, एस. एन. (2012), भारतीय दर्शन का इतिहास, राजस्थान हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।
5. महर्षि गौतमः, (2018), न्यायदर्शनम् (आचार्य ढुण्ढिराज शास्त्री, सम्पा.), वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत भवन।
6. महर्षि गौतमः, (2021), न्यायदर्शनम् (आचार्य उदयवीर शास्त्री, सम्पा.)
7. अन्नम्भट्टकृतः, तर्कसङ्ग्रहः, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत प्रकाशन।
8. केशव मिश्र प्रणीता, तर्कभाषा, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2: वैशेषिकदर्शनस्य सामान्यपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. कणादमुनिप्रतिपादितस्य सप्तपदार्थसिद्धान्तस्य बोधनम्।
2. वैशेषिकाभिमतानां प्रमाणप्रमेयादीनां बोधनम्।
3. न्यायवैशेषिकमतयोः साम्यवैषम्यचिन्तनम्।
4. प्रशस्तपादभाष्यानुसारं मोक्षतत्साधनयोः बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :–

1. वैशेषिकसूत्राणां व्याख्याने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. परमाण्वारम्भवादस्य आधुनिकविज्ञानेन सह विमर्शने समर्थाः भविष्यन्ति।
3. वैशेषिकाभिमतप्रमाणानां प्रत्यक्षानुमानशब्दादीनां विश्लेषणे समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2	वैशेषिकदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- कणादमुनिप्रणीताः सप्तपदार्थाः।
- परमाणुवादस्य वैशेषिकदृष्टिः।
- न्यायवैशेषिकयोः सम्बन्धः।
- दर्शनान्तरेषु वैशेषिकदर्शनस्य स्थानम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- नवद्रव्याणां स्वरूपविवेचनम्।
- चतुर्विंशतिगुणानां विश्लेषणम्।
- पञ्चकर्मसु यथार्थज्ञानम्।

- अन्यपदार्थानां विश्लेषणम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रत्यक्षानुमानोपमानानां स्वरूपविवेचनं वैशेषिकपरिप्रेक्ष्यम्।
- अर्थापत्त्यनुपलब्धिप्रमाणयोः स्थानम्।
- शब्दप्रमाणस्य विशेषः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- आत्मनः स्वरूपम्।
- चतुर्विधदुःखनिवृत्तिः।
- धर्माधर्मयोः परमाणुसम्बन्धः।
- मोक्षस्य वैशेषिकलक्षणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. श्रीधराचार्यः. (1995), न्यायकन्दलिः, मोतीलाल बनारसीदास।
2. प्रशस्तपादः. (2005), पदार्थधर्मसंग्रहः, राष्ट्रीय संस्कृत संस्थानम्।
3. विश्वनाथ पञ्चाननः, (2008), भाषापरिच्छेदः, कृष्णदास अकादमी।
4. कणादमुनिः, (2010), वैशेषिकसूत्राणि (डा. धर्मेन्द्रनाथ शास्त्री, सम्पा.), चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठानम्।
5. शर्मा, उ. (2015), वैशेषिकदर्शनस्य इतिहासः, दिल्ली विश्वविद्यालय।
6. कणादमुनिः, वैशेषिकसूत्रम्, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत प्रकाशन।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3: योगदर्शनस्य सामान्यपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. योगशास्त्रीयमौलिकसिद्धान्तानां बोधनम्।
2. योगसाधनानां विश्लेषणम्।
3. पञ्चक्लेशानां, चतुर्व्यूहानां सुष्ठुबोधनम् तथा विश्लेषणम्।
4. योगदर्शनप्रकाराणां तत्रोक्तानां समाधिकैवल्यादीनां स्थूलतया विश्लेषणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. योगस्य महत्त्वम्, योगशब्दार्थं, योगस्य मुख्यं प्रयोजनञ्च ज्ञास्यन्ति।
2. योगसूत्रकारस्य, भाष्यकाराणाञ्च परिचयं प्राप्स्यन्ति।
3. यमनियमादीनां योगाङ्गानां व्याख्याने अनुष्ठाने च समर्थाः भविष्यन्ति।
4. समाधिकैवल्यादीनां योगाङ्गानां व्याख्याने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3	योगदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- योगस्य महत्त्वम्, योगशब्दार्थः, योगस्य मुख्यप्रयोजनम्।
- योगसूत्रकारः भाष्यकारश्च।
- ईश्वरप्रणिधानम्।
- चित्तवृत्तिः, चित्तभूमिः, निरोधोपायश्च।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- चित्तस्य स्वरूपं, चित्तस्य प्रसादनं क्रियायोगश्च।
- यमनियमौ।

- आसनप्राणायामप्रत्याहाराः।
- धारणाध्यानसमाधयः संयमो वा।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- पञ्चक्लेशाः।
- कर्मस्वरूपं परिणामश्च।
- चतुर्व्यूहवादः।
- मोक्षसाधनविचारः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- समाधेः स्वरूपं प्रभेदश्च।
- समाधिजाः सिद्धयः।
- कैवल्यस्वरूपम्।
- योगशास्त्रस्य उपसंहारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. माधवाचार्यः (विद्यारण्यः), (2010), सर्वदर्शनसंग्रहः. चौखम्बा।
2. पतञ्जलिः, (2016), पातञ्जलयोगदर्शनम् (डा. सुरेशचन्द्र श्रीवास्तव, सम्पा.), चौखम्बा सुरभारती प्रकाशनम्।
3. दामोदर शास्त्री, श्रीगोस्वामी. (2018), सांख्य योगदर्शनम् अर्थात् पातञ्जलदर्शनम्, चौखम्बा संस्कृत भवनम्।
4. पातञ्जलयोगदर्शन, गोरखपुर : गीता प्रेस।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.4: जैनमते पद्मचरितम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनदर्शने भगवतो रामस्य पुराणस्य ज्ञानम्।
2. जैनेतरदर्शनेषु पुराणविषयकं तुलनात्मकं ज्ञानम्।
3. जैनदर्शनस्य महत्परम्परायाः परिचयः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. छात्राः जैनदर्शने भगवतो रामस्य परिचयं ज्ञास्यन्ति।
2. जैनदर्शनस्य महत्परम्परायाः परिचयः भविष्यति।
3. जैनपौराणिकमूल्यैः सह छात्राः तदैतिहासिकतत्त्वानां समीक्षात्मकमध्ययनं करिष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.4	जैनमते पद्मचरितम्	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- जैनवाङ्मये पुराणपुरुषाः, त्रिषष्टिशलाकापुरुषाणां नामोल्लेखः, एतेषामितिहासदिशाविमर्शः।
- जैनपरम्परायां पुराणस्यावधारणा, प्रमुखपुराणग्रन्थाः।
- आदिपुराणं, उत्तरपुराणं, पद्मपुराणं, हरिवंशपुराणम्, तत्कर्तारश्च।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- पद्मपुराणे भगवानरामः, वाल्मीकिरामायणेन सह तत्तुलना च।
- दशरथ-लक्ष्मण-भरतादीनां पुरुषचरित्राणां परिचयः समीक्षणञ्च।
- सीता-कौशल्या-विशल्यादीनां स्त्रीचरित्राणां परिचयः समीक्षणञ्च।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- राम-वनगमनस्य, सीताहरणस्य, लंकाविजयस्य च वर्णनम्।
- भगवतो हनुमतः, सुग्रीवस्य, रावणादीनाञ्च तुलनात्मकं समीक्षणम्।
- सीतायाः अग्निपरीक्षायाः, लवणांकुशजन्मनोः, राम-भरतादीनां वैराग्य-दीक्षादीनां जैनदिशा वर्णनम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- पद्मपुराणे पर्यावरणचेतना।
- पद्मपुराणे नैतिकमूल्यानां समावेशः।
- पद्मपुराणे रामराज्यस्य संकल्पनायां सामाजिक-समरसता।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. जिनसेन, आ. आदिपुराणम्, नई दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
2. रविषेण, आ. पद्मपुराणम्, नई दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
3. मिश्र, द. प्र. जैनपुराण का सांस्कृतिक अध्ययन, इलाहाबाद : हिन्दुस्तानी अकादमी।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.5: बौद्धदर्शनस्य सामान्यपरिचयः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. बौद्धदर्शनस्य सामान्यपरिचयः प्रमुखतत्त्वानां परिज्ञानम्।
2. बौद्धदर्शनस्य मूलसिद्धान्तपरिचयः तस्य महत्त्वावबोधनम्।
3. बौद्धदर्शनस्य प्रमुखप्रमाणप्रमेयानाम् अवबोधनम्।
4. बौद्धसम्प्रदायगतानाम् आचारविचाराणां बोधनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. बौद्धदर्शनस्य सामान्यपरिचयः प्रमुखतत्त्वानां परिज्ञानम्।
2. बौद्धदर्शनस्य मूलसिद्धान्तपरिचयः तस्य महत्त्वावबोधनम्।
3. बौद्धदर्शनस्य प्रमुखप्रमाणप्रमेयानाम् अवबोधनम्।
4. बौद्धसम्प्रदायगतानाम् आचारविचाराणां बोधनम्।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.5	बौद्धदर्शनस्य सामान्यपरिचयः	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- महायान-दर्शनस्य उद्भवो विकासश्च।
- हीनयान-महायानयोः भेदः।
- शून्यवादस्य मूलसिद्धान्तः।
- प्रमुखानां महायानसूत्राणां परिचयः (अष्टसाहस्रिका-प्रज्ञापारमितासूत्रम्, सद्धर्मपुण्डरीकसूत्रम्, ललितविस्तरसूत्रम्, लङ्कावतार-सूत्रम्, सुवर्णप्रभाससूत्रम्, गण्डव्यूहसूत्रम्, तथागतगर्भसूत्रम्, दशभूमिकासूत्रम्, समाधिराजसूत्रम् इत्यादि)

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- बोधिचित्तस्य स्वरूपं तद्भेदाश्च।
- बोधिचित्तोत्पादः बोधिसत्त्वस्य च स्वरूपम्।
- षट्पारमिताः (दानम्, शीलम्, क्षान्तिः, वीर्यम्, ध्यानम्, प्रज्ञा)
- करुणा-प्रज्ञयोः समन्वयः बोधिसत्त्वमार्गस्य च व्यावहारिकं महत्त्वम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- शून्यवादस्य स्वरूपं नागार्जुनस्य च योगदानम्।
- माध्यमिक-योगाचारदर्शनयोः संक्षिप्तपरिचयः।
- त्रिकायसिद्धान्तः –
    - धर्मकायः।
    - सम्भोगकायः।
    - निर्माणकायः।
- शून्यतादृष्ट्या नैरात्म्यवादः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- महायान-दर्शने निर्वाणस्वरूपम्।
- बोधिसत्त्व-मार्गेण मोक्षप्राप्तिः।
- विश्वकल्याणाय बौद्धदृष्टिः।
- महायानस्य वैश्विकप्रभावः आधुनिकसन्दर्भे च महायानस्य प्रासङ्गिकता।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. नागार्जुन. (2012), मध्यमककारिका (सम्पा. डा. रामशंकर त्रिपाठी), मोतीलाल बनारसीदास।
2. रामशंकर त्रिपाठी, प्रो. (2015), बौद्धदर्शनप्रस्थान, केन्द्रीय उच्च तिब्बती शिक्षा संस्थान।
3. सत्यव्रतशास्त्री, डा. (सम्पा.). (2015), प्रज्ञापारमिताहृदयसूत्रम्, भारतीय विद्या प्रकाशनम्।
4. परशुराम शर्मा, डा. (2018), लङ्कावतारसूत्रम्, चौखम्बा संस्कृत संस्थान।
5. सङ्घसेनसिंह, डा. (2020), बौद्धदर्शनप्रवेशिका, भारतीय बुक कार्पोरेशन।

काठिन्यस्तरः
300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.6: पाश्चात्यदर्शनस्य अध्ययनम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. पाश्चात्यदर्शनस्य मूलभूततत्त्वानां परिचयः।
2. पाश्चात्यदर्शनस्य प्रधानसम्प्रदायानां, चिन्तकानां च परिचयः।
3. पाश्चात्यदार्शनिकसिद्धान्तानां भारतीयदर्शनैः सह तुलनात्मकं विवेचनम्।
4. सामाजिकदृष्ट्या सांस्कृतिकदृष्ट्या पाश्चात्यदार्शनिकपरम्पराणां विश्लेषणम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. पाश्चात्यदर्शनस्य प्रमुखतत्त्वानि ज्ञास्यन्ति।
2. पाश्चात्यदर्शनेषु प्रतिपादितां ज्ञानमीमांसाम् अधिगन्तुं शक्ष्यन्ति।
3. सांख्ययोगादिदर्शनानां दृष्ट्या पाश्चात्यतर्काणां मूल्याङ्कनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
4. पाश्चात्यचिन्तनस्य भारतीयज्ञानपद्धत्या सह विवेचने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.6	पाश्चात्यदर्शनस्य अध्ययनम्	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- सुक्रातपूर्वचिन्तकाः (थेल्सः, हेराक्लिटश्च) (Pre-Socratic thinkers (Thales, Heraclitus)
- सुक्रातः, प्लेटोः आकारसिद्धान्तश्च (Socrates, Plato, and the theory of Forms).
- अरिस्टोटलस्य तत्त्वज्ञानं नीतिशास्त्रं च (Aristotle's metaphysics and ethics).
- साङ्ख्यन्यायदर्शनाभ्यां सह तुलनात्मकविश्लेषणम्। (Comparative analysis with Sāṃkhya and Nyāya darśanas)

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्कोलास्टिसिज्मः (एक्विनासः) इस्लामीयप्रभावाश्च। (Scholasticism (Aquinas) and Islamic

influences).

- तर्कवादः (डेकार्टः, स्पिनोजा च) (Rationalism (Descartes, Spinoza).
- अनुभववादः (लॉक्, ह्यूम्च) (Empiricism (Locke, Hume).
- काण्टस्य समन्वयः वेदान्तीयज्ञानमीमांसया सह समान्तरालाः (Kant's synthesis and parallels with Vedāntic epistemology).

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अस्तित्ववादः (कीर्केगार्डः, सार्त्र्च) (Existentialism (Kierkegaard, Sartre).
- मार्क्सवादः समीक्षात्मकसिद्धान्तश्च (Marxism and critical theory).
- प्रयोजनवादः (ड्यूवी, जेम्स्च) (Pragmatism (Dewey, James).
- धर्मकर्मसंकल्पनाभिः सह संवादाः (Dialogues with Indian concepts of dharma and karma).

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- विश्लेषणात्मकमहाद्वीपीयपरम्पराः (Analytic vs. Continental traditions).
- उत्तरआधुनिकतावादः (फूको, डेरिडाच) (Postmodernism (Foucault, Derrida).
- मनोदर्शनं कृत्रिमबुद्धिनैतिकताश्च। (Philosophy of mind and AI ethics).
- भारतीयज्ञानपद्धतेःचैतन्यविषयकदृष्टिकोणाः। (IKS perspectives on consciousness (caitanya).

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. Russell, B. (1945). The history of Western philosophy. George Allen & Unwin.
2. Bhartṛhari. (1965). Vākyapadīya (K. A. Subramania Iyer, Ed. & Trans.). Deccan College Postgraduate and Research Institute.
3. Larson, G. J. (1969). Classical Sāṃkhya: An interpretation of its history and meaning. Motilal Banarsidass.
4. Plato. (1992). Republic (G. M. A. Grube, Trans.). Hackett Publishing.
5. Descartes, R. (1996). Meditations on first philosophy (J. Cottingham, Trans.). Cambridge University Press.
6. Kenny, A. (2010). A new history of Western philosophy. Oxford University Press.

चतुर्थवर्षः

(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.1: जैनपौराणिकपरम्परायां सामाजिकतत्त्वम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनदर्शने महत्पौराणिकतत्त्वानां परिचयः।
2. जैनपौराणिकपरम्परायां सामाजिकतत्त्वानां ज्ञानम्।
3. पुराणपुरुषाणां सामाजिकदृष्ट्या सांस्कृतिकदृष्ट्या उत्कृष्टतायाः परिचयः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जैनदर्शनस्य महत्परम्परायाः परिचयः भविष्यति।
2. जैनपौराणिकमूल्यैः सह छात्राः तदैतिहासिकतत्त्वानां समीक्षात्मकमध्ययनं करिष्यन्ति।
3. पुराणपुरुषाणां सामाजिकदृष्ट्या सांस्कृतिकदृष्ट्या उत्कृष्टताद्वारा प्रेरणां प्राप्स्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.1	जैनपौराणिकपरम्परायां सामाजिकतत्त्वम्	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ऋषभदेवस्य राज्ये सामाजिक-राजनीतिकपरिवेशयोः परिचयः।
- त्रिवर्ण-व्यवस्थायाः वर्णनम्, राज्यव्यवस्था च।
- मन्त्रि-परिषदः, दण्डव्यवस्था च।
- विवाह-संस्थायाः गठनम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ऋषभदेवस्य राज्ये आर्थिकपरिवेशस्य परिचयः।
- ग्राम-नगरादीनां विभाजनम्।
- असि-मसि-कृष्यादि षट्कर्मणां शिक्षणम्।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ऋषभदेवेन ब्राह्मी-सुन्दरीपुत्र्योः कृते लिपि-अंकविद्ययोः शिक्षणम्।
- चक्रवर्तिभरतद्वारा ब्राह्मणवर्णमुपयुज्य चतुर्वर्णाश्रम-व्यवस्था।
- भरतचक्रवर्तेः राज्य-व्यवस्थायाः परिचयः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- ऋषभदेवस्य वैराग्यः, आध्यात्मिकचिंतनं, दीक्षा, वन-गमनम्।
- भरत-बाहुबलयोः युद्धत्रयानन्तरं वैराग्य-दीक्षादीनां वर्णनम्।
- ब्राह्मी-सुन्दर्योः अन्येषाञ्च वैराग्यः, आध्यात्मिकचिंतनं, दीक्षा च।
- मानवीयचेतनायाः जागरणम्, रागतः वीतरागं प्रति गमनं, मुक्तिश्च

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. जैन, हीरालाल, डॉ. भारतीय संस्कृति में जैन धर्म का योगदान, भोपाल : मध्यप्रदेश शासन साहित्य परिषद्।
2. जिनसेन, आचार्य. आदिपुराणम्, नई दिल्ली : भारतीय ज्ञानपीठ।
3. गुणभद्र, आचार्य. उत्तरपुराणम्, नई दिल्ली: भारतीय ज्ञानपीठ।
4. मिश्र, देवीप्रसाद, डॉ. जैनपुराण का सांस्कृतिक अध्ययन, इलाहाबाद : हिन्दुस्तानी अकादमी।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.2: जैनपरम्परायां पाण्डुलिपिसम्पदा

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जैनदर्शने श्रुतसंरक्षणस्य उपायानां परिचयः।
2. जैनपरम्परायां लेखनस्य विपुलसामग्र्याः ज्ञानम्।
3. जैनपरम्परायां साहित्यलेखनदृष्ट्या उत्कृष्टतायाः परिचयः।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जैनदर्शनस्य महत्साहित्यपरम्परायाः परिचयः भविष्यति।
2. जैनपरम्परायां साहित्यलेखनदृष्ट्या उत्कृष्टतायाः परिचयः प्राप्स्यन्ति।
3. जैनपाण्डुलिपिसम्पत्तेः ज्ञानं भविष्यति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.2	जैनपरम्परायां पाण्डुलिपिसम्पदा	4	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- पाण्डुलिपिः, तन्महत्त्वम्, तस्या इतिहासश्च।
- जैनवाङ्मये पाण्डुलिपीनां स्वरूपं महत्त्वञ्च।
- जैनवाङ्मये पाण्डुलिपीनां रचनाविषयक इतिहासः।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- जैनसाहित्ये प्राकृत-संस्कृत-हिन्दी-पाण्डुलिपीनां वर्गीकरणं परिचयश्च।
- जैनसाहित्ये आगमविषयक-दार्शनिक-ऐतिहासिक-साहित्यिक-पाण्डुलिपीनां वर्गीकरणं परिचयश्च।
- जैनपाण्डुलिपीनां लेखने प्रयुक्तानां लिप्यासनादीनां परिचयः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- जैनपाण्डुलिपीनां प्राप्तिस्थलानां परिचयः।
- जैनमन्दिराणां, पाण्डुलिपि-भण्डाराणां च नामोल्लेखः।
- अन्तर्जाले उपलब्धानां जैन-पाण्डुलिपिविषयक-उपक्रमाणां परिचयः।

अन्विति: ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- जैनपाण्डुलिपीनां संरक्षणोपायाः।
- पाण्डुलिपिसंरक्षणे लग्नानां प्रमुख-संस्थानां परिचयः।
- BORI, KOBA इत्यादि पाण्डुलिपि-संबंधितानां संस्थानां परिचयः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. जैन, जगदीशचन्द्र, डॉ. प्राकृत साहित्य का इतिहास, वाराणसी : चौखम्बा प्रकाशन।
2. जैन, राजाराम, प्रो. जैन पाण्डुलिपियाँ एवं शिलालेख: एक परिशालन, वाराणसी : श्री गणेश वर्णी दिगम्बर जैन संस्थान।
3. शर्मा, महावीरप्रसाद, डॉ. सामान्य पाण्डुलिपिविज्ञान, जयपुर, राजस्थान : अपभ्रंश साहित्य अकादमी।
4. शास्त्री, नेमिचंद्र, डॉ. प्राकृत भाषा एवं साहित्य का आलोचनात्मक इतिहास, वाराणसी : तारा बुक एजेन्सी।
5. सतेन्द्र, डॉ. पाण्डुलिपि विज्ञान, जयपुर : राजस्थान हिन्दी ग्रन्थ अकादमी।

परिसमाप्तिः

***